

જરૂર નવરોજી લાંબ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૮-૭૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સંસાર મિત્ર

વિષય ઠે.

મુંબઈ સરકારના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓમાં પઠાઈ તથા
લાઈબ્રેરી ખાતે આ ગ્રંથનું મંજૂર કર્યું છે.

સંસાર મિત્ર

અથવા

ધર્મનું અને વૈદિક નુસખાઓનું ઊપયોગી પુસ્તક.

જેની અંદર જાત જાતની ૪૦૦ બાબતોને લગતા ૪૨૦૦
નુસખાઓનો સુધારા-વધારા સાથે સંગ્રહ કીધો છે.

ત્રીજી આવૃત્તી.

રચનાર

જરબાઈ નવરોજી લાંમ.

ઠેકાણું—ન્યુ ક્વીન્સ રોડ, રૉયલ ઓપેરા હાઉસ પાસે.

મુદ્રણ :

(આ પુસ્તક ફરીથી છાપવાના તેમજ બીજી દોષથી બાપામાં તરજુમો કરી
છાપવાના સર્વે હક કર્તાએ પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

કીમત રૂ. ૨)

૧૯૨૮.

આ પુસ્તક ધી જ. ન. પીતીત પારસી ઓરફનેજ કંપતન પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ નં. ૪૧,
લાલબાગ, પરેલ, મી. સ્ટેમલ દોશાબાઇ શરોફે છાપ્યું છે,
અને આઇ જરબાઇ નવરોજી લામે, ન્યુ ક્વીનસ રોડ,
મુંબઇ, મધેથી પ્રગટ કીધું છે.

અર્પણ પત્રીકા.

મારા બેહસ્તનશીન વહાલાં માતાજી તથા પીતાજીને હેતુ અને

આભારની લાગણી સહીત આ માફ પુસ્તક

માનપુર્વક અર્પણ કરું છું.

દીખાચે।

આ પુસ્તકમાં સમાવેલી દરેક ધરસંસારી ઉપયોગી બાબતો ધરખારની સફાઈ સુધાઈ, ખોરાકી, ઝાડપાન, જીવજંતુઓ, કપડાંને લગતી તેમજ સરસામન વિગેરેનું ભાગતુત સમારવા અને સાફસુદ્ધ કરવાની ઘણીક સુગમ પડતી રીતો સાથે કેટલીક વહેવાર બાબતો જેવી તોલ માપના હીસાબો, કોઠાઓ અને કોષ્ટકો તેમજ ખીજી પરચુરણ વપરાસની ચીજોને લગતી સમજણ સર્વે એમાં આપેલી છે. દવાદાર તથા સાધારણ દુખદરદના ઉપાયો પણ જરૂરની વખતે દરેકને ઉપયોગી થઈ પડે એવા હેતુથી આ ચોપડીના છેલ્લા ભાગમાં દાખલ કર્યા છે, સાથે થોડાક દેશી નુસખાઓ પણ આપ્યા છે.

એ સર્વે બાબતોને લગતાં અંગ્રેજીમાં ઘણાંક લખાણો અને ચોપડીઓ તરેહવાર નુસખાઓને લગતી મારા વાંચવામાં આવી છે, તે ઉપરથી તેમજ મારા અંગત અનુભવપરથી આ પુસ્તક ઉપયોગી થઈ પડે એવા ધરાદાથી રચ્યું છે.

પહેલી આવૃત્તીઓમાં સમાવેલી ૩૮૬ બાબતોમાં હાલમાં ૪૦૦ જેટલી થઈ છે અને તેને લગતા લગભગ ૪૨૦૦ નુસખાઓ આપ્યા છે.

દરેક બાબતોને લગતા નુસખાઓમાં વપરાતી જાણસો તેજઓ ગામડી તથા વિલાયતી વિગેરેના નામો અને બધામાં લખીને તેને લગતી સમજણ છેલ્લાં પ્રકરણમાં આપેલી હોવાથી તે નામો સંબંધી મુશ્કેલી પડશે નહિં.

કેટલીક ચીજોનું માપ તોલ કદાચને લખેલું નહિ હોય ત્યાં આપણી સમજ અને ખપ મુજબ લેવું અથવા વાપરવું. એમાંના કેટલાક ધરધતુ તથા દવાદારના નુસખાઓ અજમાવતી વખતે કોઈ ચીજ કદાચને ખમડે કે નુકશાન પહોંચે તે માટે લખનાર જવાબદાર નહિ ગણાય, એટલું છતાં જણાવવું તો જોઈએ કે તે નુસખાઓ ઘણીક જાણીતી ચોપડીઓમાંથી લીધેલા છે.

હાલના જમાનાની કેળવણી પામેલી તેમજ અંગત અનુભવ ધરાવનારી મારી બહેનપણીઓ કદાચ આ પુસ્તકમાં સમાવેલી બાબતોથી જાણકાર હોય એ ખનવા જોગ છે, પરંતુ મારી નાની બહેનપણીઓ તેમજ પરકામની બાતુઓ જેઓ અંગ્રેજી બાષા નહિ જાણતાં હોય તેઓ સર્વે ઉપયોગી થઈ પડશે એવી આશા રાખું છું.

“સ્ત્રીની ફરજો”નાં પહેલાં પ્રકરણમાં એક સ્ત્રી તરીકે મારા નાકેશ વિચારો ફકટ ફરશાવેલા છે.

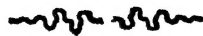
ખાદાની મહેરથી આ ત્રીજી આવૃત્તી બાહર પાડતાં મને વધુ ખુશાલી ઉપજે છે કારણ કે સાહિત્યની પહેલી કોશીશમાં મને મારા મહેરબાન મિત્રો, ખેશ કુટુંબ તથા બીજાઓ તરફથી ધણું ઉત્તેજન મલવાથી પહેલી બે આવૃત્તીની ૨૦૦૦ નકલો ધણા દુર્લભ વખતમાં પુરી થવાથી ત્રીજી આવૃત્તી કાઢવાની મને ઉલટ આવી છે, તેમજ એ ચોપડી માટે ધણાંક આગેવાન અને બહુલાં બાનુઓ તથા ગ્રહસ્થો, રકુલનાં પ્રીતસી-પક્ષો અને અત્રેના જાણીતા ગુજરાતી ન્યુસપેપરોનાં અધિપતિ વિગેરેએ ધણા સારા અભીપ્રાય મારી પર લખી મોકલ્યા છે જે ધણાંકોના વાંચ્યાંમાં પણ આવ્યા હશે.

આ તકે મને ઉત્તેજન આપવા માટે હું એ સર્વેનો દીલોજનન આભાર માનું છું અને ભવિષ્યમાં બીજી વધુ કોશીશ કરવા સામર્થ્યવાન થવાની ઉમેદ રાખું છું.

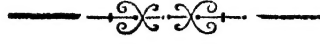
જો કે આ ત્રીજી આવૃત્તી વખતે થોડાક સુધારા વધારા કરવામાં આવ્યા છે તો પણ વાંચનાર હજુબી કંઈ ખામી કે ભુલ જણાવશે તો ઉપકાર સાથે તેપર ધ્યાન પુગાડવામાં આવશે.

જરખાઇ નવરોજી લાંમ.

મુંબઈ, તા. ૨૧ મી માર્ચ ૧૯૨૮.

પ્રસ્તાવના. (Foreword)

આપણી રોજની જીવનમાં ઉપયોગી થઈ પડતી સામાન્ય જાણતો વિષે સઘળી ખબર ધરાવતી ધણીક ચોપડીઓ મેં અંગ્રેજી ભાષામાં ગ્રંથ છે, પણ મારી જાણ પ્રમાણે ગુજરાતી ભાષામાં એવી ચોપડી અત્યાર સુધી જોવામાં આવી નથી આ નાની ચોપડી તે મોટી ખોટ પુરી પાડે છે તેમાં દરેક જાતની જાણતો સમાવેલી છે, ખાસ કરીને, ધરસંસારમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવી જાણતોના સંગ્રહમાં ૪૦૦ સુધીની સંખ્યાની જુદી જુદી ૪૨૦૦ ઉપર અગત્યની વિગતો જોવામાં આવે છે. તેનાં કર્તાએ એક ઉપયોગી કૃતિ અને અગત પડવે વાપરવા સાર (" Reference Book") બનાવવા માટે ધણી જહેમત ઉઠાવેલી લાગે છે.

બહેન જરબાઈ લાંમ પોતાની બહેન પણીઓને તેમજ સર્વે માટે ઉપયોગી થઈ પડે એવી કૃતિ ચોપડી લખવામાં પોતાની દુરસદનો વખત ગાળ્યો છે તે માટે તેમને ખચ્ચીત ધન્યવાદ ઘટે છે, અને તેમની સાહિત્યની આ પહેલી કોશેશ ને પુર જાતેજન અને કૃતેહ મળે એવી આશા રાખું છું.

ભીખાઇજી એ. એનજીનીઅર.

જે. પી.-એમ. ખી. ઈ.-એમ. એ.-એલ. એલ. ખી.

મુંબઇના સેવા સદનનાં વડાં.

સંસાર મિત્ર.

સાંકળીયું.

પ્રકરણ ૧.

પાનું ૧ થી ૨.

૧ સીની ફરજો.

પ્રકરણ ૨.

પાનું ૨ થી ૧૩.

ધરખાર, ફરનીયર, લાકડકામ વિગેરે.

૨-પૌલીશના તેમજ સાદા સામાનની સફાઈ તથા ડાઘા, ૩-પૌલીશ બનાવવી ને લગડવી તથા પૌલીશનાં કામજો, ૪-લાકડાંમાં જિંધણ, આગમાં બળે નહિં તથા પોટરપ્રુફ કરવું, ૫-લાકડાંમાં રફુ તથા ખીચા, મારવા અને કાઢવાની રીતો, ૬-લાકડાંનાં પીપ સાફ કરવા ને ગળે નહિ તેમ બનાવવાં, ૭-ખારી ખારણા રંજના તથા વારનીશ પૌલીશનાં સાફ રાખવાં, ૮-મોટા નાના ધરના સામાનને સુકાનાઓ, ૯-ગોદડાં, ખીજનાં વિષે.

પ્રકરણ ૩.

પાનું ૧૩ થી ૨૦.

બળતણ, લાકડી, તથા હીંગામત્તી, તેલ વિગેરે.

૧૦-ખાળવાનાં લાકડાં, ૧૧-કોલસે, ૧૨-લોખંડના ચુહલાની બફી વિષે, ૧૩-ઝેલની લાઈટ તથા ચુહલા, ૧૪-દલ્લેઝટ્રીક લાઈટ, ૧૫-ખત્તી જાત જાતની, મુને, કાકમ, ચીમની વિષે. ૧૬-મીણખત્તી, ૧૭-તેલ જાત જાતનાં.

પ્રકરણ ૪.

પાનું ૨૧ થી ૨૯.

વાસણો કાચ તથા કોડી, મટોડીનાં ધોવાં, ડાઘા કાઢવા અને ટકાઉ બનાવવાં વિષે.

૧૮-ધોવાની રીતો, ૧૯-ડાઘા કાઢવા, ૨૦-વાસણ ટકાઉ જવદી માંજે નહિ તેવાં કરવાં, ૨૧-સીસી ખાટલીએના બુચ મારવા ને ખોલવા, ૨૨-ખાટલી પરની લીકાટા કાઢવી તથા વળગાડી, ૨૩-ધૂનમથનાં વાસણો, ૨૪-કોડીના ખેસીન, ખોલ વિગેરે, ૨૫-મટોડીનાં વાસણો વિષે.

પ્રકરણ ૫.

પાતું ૨૯ થી ૩૩.

વળગાડવા માટે વપરાતી ચીજો અને તે બનાવવાની રીતો.

૨૬-ગુંદર, ૨૭-સરસ, ૨૮-રાજમ, ૨૯-લાહી, ૩૦-મીઞ જાતનાં સીમેન્ટ, ૩૧-પ્લાસ્ટર ઓફ પૌરીસ, ૩૨-પેસ્ટ, ૩૩-લાંબી, ૩૪-લાખ સીંઝ મારવાની બનાવવી.

પ્રકરણ ૬.

પાતું ૩૪ થી ૪૧.

વળગાડવાની કેટલીક ચીજો આખી તેમજ ભાંગેલી; કાગળ, કપડું તથા કાચ કોડી, પત્થર, ધાતુ વિગેરે

૩૫-કાગળ, ૩૬-કપડું, ૩૭-કાચ તથા કોડી, ૩૮-સેલ્યુલોઇડ, ૩૯-હાથીદાંત, ૪૦-શીપ, ૪૧-કેરબા, ૪૨-અખરખ તથા કચકડું, ૪૩-માર્બલ, ૪૪-પત્થર, ૪૫-ચાંમડું, ૪૬-ઝવેરાત, ૪૭-રખર, ૪૮-ખુચ, ૪૯-લાકડું, ૫૦-મોડીના વાસણો, ૫૧-ધાતુની બનેલી દરેક જાતની ચીજો, ૫૨-ભાંગેલી ચીજો વળગાડવાની તથા છુટી કરવાની રીતો.

પ્રકરણ ૭.

પાતું ૪૧ થી ૪૩.

છરી, કાંટા ચમચા સાફ કરવા.

૫૩-છરી, ૫૪-ચમચા કાંટા, સાફ કરવાની રીત.

પ્રકરણ ૮.

પાતું ૪૩ થી ૫૫.

ધાતુની દરેક જાતની બનેલી ચીજો સાફ રાખવા વિષે.

૫૫-ત્રાંબુ, ૫૬-હાપરઆસ, ૫૭-જર્મન સીલ્વર, ઇલેક્ટ્રોપ્લેટ, ૫૮-લોખંડ ખીડ તથા સ્ટીલની બનેલી ચીજો, હથીઆરો વિગેરે, ૫૯-બ્રોન્ઝ, ૬૦-જસત, ૬૧-પતંગ સાફ કરવું, ૬૨-પીતલ ચળકડું રાખવાની રીતો, ૬૩-ધાતુ પર લખવાની રીત, ૬૪-એલ્યુમીનમનાં વાસણો.

પ્રકરણ ૯.

પાતું ૫૫ થી ૬૦.

માર્બલ, પત્થર, હાથીદાંત, હાડકાં વિગેરે સાફ કરવા.

૬૫-માર્બલ તથા રંગીન પત્થરો, ૬૬-એલબાસ્ટર, પ્લાસ્ટર, ટૅરાકોટા વિગેરે, ૬૭-અકીક, ૬૮-મોઝેક વર્ક, ૬૯-હાથીદાંત, ૭૦-હાડકાંની ચીજો, ૭૧-કચકડું તથા અખરખ, ૭૨-શીપની ચીજો.

પ્રકરણ ૧૦.

પાનું ૬૦ થી ૬૯.

જમીનને લગતી બાબતો, કોખો, લાદી, લીનોલીઅમ,
ગાલીઓ, સાદી, લાકડાંની ભોંય વિષે.

૭૩—કોખા તથા પત્થરની જમીન, ૭૪—ઝાદી જડેલી, ૭૫—ઑઈલિ, કલોથ પાંચરવું અને સાફ તથા પોલીશ કરવું. ૭૬—ગાલીઓ સાફ રાખવો, ડાઘો કાઢવા, ૭૭—સાદી તથા નેતર વિષે, ૭૮—કાથો અથવા ગોદડીઓ, ૭૯—જમીન લાકડાંની સાફ રાખવી.

પ્રકરણ ૧૧.

પાનું ૬૯ થી ૭૪.

ભીંત સંબંધી, તથા ઓરડાની હવા સોજી રાખવી.

૮૦—ભીંત સાફ રાખવી, ડાઘો કાઢવા, ૮૧—ખીસો મારવાની રીત, ૮૨—ભીંત પર કાગળ (વાલ પેપર) વળગાડેલાં વિષે, ૮૩—અસબંસતોસ, ૮૪—રંગનો વાસ ઓરડામાંથી કાઢવો, હવા સ્વચ્છ કરવી.

પ્રકરણ ૧૨.

પાનું ૭૪ થી ૭૯.

કાચ સર્વે જાતનાં બારીબારણા, આરસીઓના ડાઘો ઢકાવા, કાચને

કાપવા, રંગીન પીકચરો કાચોપર પાડવાં તથા લખવું.

૮૫—કાચ બારી બારણાં, આરસીના સાફ રાખવા, ૮૬—ઉખેડવા તથા જડવા, ૮૭—કાચ કાપવા, ૮૮—કાચ કાંજના રંગના, ૮૯—કાચપર પીકચર પાડવાના તથા લખેલું ઉતારવું.

પ્રકરણ ૧૩.

પાનું ૭૯ થી ૮૩.

પીકચરો, ફેટોઆઈ, ફ્રેમ વિગેરેની સફાઈ.

૯૦—પીકચરો ટાંગવા, ૯૧—ઑઈલિપેન્ટીંગ સાફ રાખવાં, ૯૨—પેનસીલનાં પીકચરો, ૯૩—ફેટોઆઈ (જાઓ), ૯૪—ફ્રેમ ગીચીટની તથા સાદી વિષે.

પ્રકરણ ૧૪.

પાનું ૮૩ થી ૯૧.

લખવા, વાંચવા, તથા કાગળની ચીજો, શાહી, પેનસીલ, ટીકીટ,

નોટ પારખવી, ગાયણ, વાજીત્રો વિગેરે.

૯૫—શાહી જાત જાતની તથા ખડીઓ, ૯૬—સ્ટીલ પેન તથા કનીલ પેન, ૯૭—શાહીની પન સાફ કરવી, ૯૮—સુખડપેન, ૯૯—સ્વેટ તથા બ્લોટીંગપેપર, ૧૦૦—કાગળો તથા લખણો વિષે, ૧૦૧—પોસ્ટની ટીકીટ ઉખેડવી, ૧૦૨—સીલ મારવું.

૧૦૩-ભાડાં કામળાની ચીજો, ૧૦૪-નકલ કરવાના કાગળો, ૧૦૫-નોટ ખરી ખોટી ખારખવી, ૧૦૬-ટાઇપ રાઇટર, ૧૦૭-કામળા યા ચોપડીમાંની ઉંઘાઈ, ૧૦૮-રાગો તથા ગાયન, ૧૦૯-વાજાંત્રીની સંભળ.

અકરણુ ૧૫.

પાતું ૯૧ થી ૧૦૦.

ચામડાંની ચીજો સાફ તથા પોલીશ દરવી જાત જાતનાં યુટો તથા રબર વિષે.

૧૧૦-ચામડાં નરમ કરી, કાઢા કાઢવા, ૧૧૧-પોલીશ ચામડાંની, ૧૧૨-જાત જાતના યુટો, ૧૧૩-બુટની લેસ, બટન, ૧૧૪-રબરની ચીજો.

અકરણુ ૧૬.

પાતું ૧૦૦ થી ૧૧૦.

સીવવાની ઉપયોગી ચીજો, સંધ્યા, કપડાં પેત્યવર્ક, પરચુરણ ભરતકામ, કપડાંના કુલો, છાપ, ગુઠવાનું વિગેરે.

૧૧૫-સોય, કાતર તથા બટન ટાકવાના, ૧૧૬-રેશમ તથા દોરાને વળ દેવાની રીત, ૧૧૭-સંધ્યા વિષે, ૧૧૮-નવાં કપડાં તથા તમાં બેજેકું પારખવું, ૧૧૯-ગુનાં કપડાં સુધારવાં ઉપયોગમાં લેવાં, ૧૨૦-કપડાં ઝુ કરવા, ૧૨૧ પેત્ય વર્ક, નાના કુક્કાઓમાંથી બનતી ચીજો, ૧૨૨-ચીરો ફાડવાની સફેદી રીત, ગોળ ચક્રકું કાપવું, ૧૨૩-ભરતકામ, ૧૨૪-છાપ, ૧૨૫-ગુઠવાનું, બિન વિગેરે.

અકરણુ ૧૭.

પાતું ૧૧૦ થી ૧૨૬.

કપડાં ધોવાં, સુકવવાં અને અચ્છી કરવાં.

૧૨૬ કપડાં ધોવા માટે વપરાતી ચીજો, ૧૨૭-કાચા રંગના તથા બીજાં કપડાં ધોવાં, ૧૨૮-મોળાં સુતરકે તથા રેશમી, ૧૨૯-લેસ જાત જાતની ધોવા, ૧૩૦-પેટના પહાઓ ધોવા, ૧૩૧-ગરમ ને ગુથેલાં કપડાં, ઓઢવાના વિગેરે, ૧૩૨-રેશમી કપડાં ભાડાં તથા ઝીણાં, રીમન કિતી સાફ કરવાં, નેકટર્ષ ધોવા, ૧૩૩-કપડાં સુકવવાં, ૧૩૪-કાંજોના ઢાર તથા યુક્તિ પાણી, ૧૩૫-કપડાંને પોલીશ કરવાં, ૧૩૬-અચ્છી કરવી તેને સાફ રાખવી, ૧૩૭-દુઆપલાં કપડાં સરખાં કરવાં.

અકરણુ ૧૮.

પાતું ૧૨૬ થી ૧૩૩.

કપડાંને પાણીથી ધોવા વગર સાફ કરવાં (ડ્રાઈ કલીનીંગ).

૧૩૮-કાચો કાઢવાની મેળવણી તથા પાઉડર બનાવવા, ૧૩૯-સુતરકે કપડાં, ડ્રેસેટ, પહા સાફ કરવા, ૧૪૦-ગરમ તથા ગુથેલાં કપડાં, ફેલનજ પરનાં કાચો

કાઢવા, ૧૪૧-રેશમનું ભરત મેચું સાર કરવા, રેશમી કપડાં પરથી કાઢવા, ૧૪૨-મેસ સાફ કરી, ૧૪૩-ઝરીનું ભરત તથા કસનની મેસ, ૧૪૪-ચાપીઆ સાફ કરવી.

પ્રકરણ ૧૯.

પાનું ૧૩૩ થી ૧૪૨.

કાચો કાઢવા, સુતરાડી, ગરમ, રેશમી, કપડાં પરથી.

૧૪૫-કાચો કાઢવા માટે વપરાતી ચીજો, ૧૪૬-કાચો ખેંગારીના, પાણી, ચાહ, કાચી દડના, બીંચું અથવા ખગસવાલી ચીજના, ઈંડાના, ઘાસ તથા ડુસ, કુટના, તરકારી, અખરોટના વિગેરે, ૧૪૭-ચીકાશ. ધી, નેત્ર ઓસ, રંમ. મીચુમતી, ચુંદર, કાદવ, ડુગ, શદિ તથા શીત્રના કાચો કાઢવાની રીતો ૧૪૮-ભોડી, લોખંડ, ઓસીડ, દવા, આયોડીન, ચુના, તાંબાકુ, વિગેરેના કાચો દરેક જાતનાં કપડાં પરથી કાઢવા.

પ્રકરણ ૨૦.

પાનું ૧૪૩ થી ૧૪૮.

કપડું રંગવા, ઓસવવાની રીતો, રંગોની મેળવણી તથા કપડાના જુદા જુદા પ્રયાગ.

૧૪૯-કપડાં રંગવાના અને જુદા જુદા રંગોની મેળવણી, ૧૫૦-કાચા રંમનાં કપડાં ખારખવા, ૧૫૧-રંગ ઓસરી કાઢવો, ૧૫૨-કપડાંના પ્રયાગ, વોટરપ્રુફ, બનાવવું, ૧૫૩-આતશમાં બળે નહિ તેવું કરવું ૧૫૪-રંગોની કાંચલી ઉભી કરવી, ૧૫૫-કપડાં દુધાઈ જતાં અટકાવવાં, ૧૫૬-કપડાંમાં ખુશબો મુકવી.

પ્રકરણ ૨૧.

પાનું ૧૪૮ થી ૧૫૯.

ચાહુ વપરાશની તેમજ શરીરના ઊપયોગની ચીજો જાગ, નીખીઆ, સાબુ, પાણીર, તેત્ર, અનર, ઝલ્લસ, પીછાં, છત્રી.

૧૫૭-જાશ નીખીઆ સાફ કરવા, ૧૫૮-જાંતના જાગ તથા દાંત કાતરની, અથમા, ૧૫૯-ખીડીની પાઈપ, તથા તાંબાકુ, ૧૬૦-જાગની પીંછી. ૧૬૧-સાબુ વિષે, ૧૬૨-પાઉંડર જાટવાનો, ૧૬૩-નેત્ર ચાલવું એ રમ તથા અતરો બનાવવાની રીતો, ૧૬૪-કાસોનવૈર, ટાયલેટ વીનીગર, ૧૬૫-ફેલ ફીમ બનાવવું, ૧૬૬-રપંજ (વાદલી) સાફ કરવી, ૧૬૭-ઝલ્લસ હાથમાં પહેરવા કાઢવાની રીત તથા સાફ રાખવા, ૧૬૮-શેમોઆ લેધર, ૧૬૯-પીઠાં તથા ફરતી સંભાળ, ૧૭૦-વહેલ મોસ, ૧૭૧-છત્રી.

પ્રકરણ ૨૨.

પાતું ૧૬૦ થી ૧૭૫.

સોનું, રૂપું સાફ કરવું, મોતી અને તેનું, તોલ, કોઠા, તથા
ઝવેરાતમાં વપરાતાં કીમતી ને હલકાં નંગો વિષે.

૧૭૨-સોનું, ૧૭૩-રૂપું, ૧૭૪-પ્લેટીનમ, ૧૭૫-મોતી અને તેનાં તોલ,
કોઠા, ચવના દાખલાઓ વિગેરેની સમજણ, ૧૭૬-ચવ કાઢવાના દાખલાઓ,
૧૭૭-ઝવેરાતના કીમતી પથરો, હીસ, ૧૭૮-પાણા, ૧૭૯-માણેક, ૧૮૦-પીરાળ
ઓપલ, શની, એમેથીસ્ટ, ૧૮૧-ખીજી જાતનાં સોજા પથરા પરવાલાં, ઓનીકસ,
જેડ, જેટ, લેપીસલેઝુલી, કરબા વિગેરે.

પ્રકરણ ૨૩.

પાતું ૧૭૫ થી ૧૭૯.

પરચુરણ બાબતો ને તેની સમજણ.

૧૮૨-ચુનો ચાક પુરવાનો, કળીચુનો, સીમેન્ટ ઇટ, ૧૮૩-રંગની પીઠી સાફ
કરવી, ૧૮૪-રાજમ, કપુર, શુગર ચાક લોડ, ૧૮૫-એક ગ્લાસમાં છુટી રહે તેવી
ત્રણ પ્રવાહી ચીજો, ૧૮૬-વરસાદ કેટલો દુર પડે છે તે ગણવાની રીત,
૧૮૭-આતસ પર બળે નહિં તેવું કાગળ તથા દોરો, ૧૮૮-હાથ પાણીમાં ખોળી
બીનાયા વગર કાઢવો, ૧૮૯-દરીઆની કોડી સાફ કરવી, ૧૯૦-દોરી દોરડાં ટકાઉ
બનાવવાં, ૧૯૧-પાનાં રમવાનાં મેલાં સાફ કરવાં, ૧૯૨-ઑલ ટેનીસનો સાફ કરવો,
૧૯૩-ઘડીઆલતું તેલ, ૧૯૪-મારેલાં પક્ષીને અખાં રટક કરવાં, ૧૯૫-છુંડળી વખતે
અવાજ ધપકારો કમી કરવો, ૧૯૬-કામ કરતી વખતે પગ દુખતા તેમજ કપડાં
બચાવવા, ૧૯૭-ચુહલા પરથી ગરમ ચીજ ઉતારવી, ૧૯૮-અપેરીઆની મેળવણી,
૧૯૯-વાસણ લાકડાં પર ચીટકી જાય તેમ કરવું, ૨૦૦-એક જાતનો પદાર્થ
બનાવવો, ૨૦૧-આટલીમાં ચણકતી ચીજો દેખાડવી, ૨૦૨-લીંબુ પૌતીકી મેળ
ગળડે તેમ કરવું, ૨૦૩-કુકો રખરનો તથા કુટબોલમાં હવા ભરવી, ૨૦૪-હવામાં
ફેરફાર પારખવો, ૨૦૫-ટેલફોનનો ઉપયોગ, ૨૦૬-અહારગામ લઈ જવાનો સામાન
૨૦૭-લાંબી લાઈન સરખી દોરવી, ૨૦૮-ચાક રંગીન બનાવવો.

પ્રકરણ ૨૪.

પાતું ૧૭૯ થી ૧૮૪.

બગીચો, ઝાડપાન, ખાતર, ખી, તથા, ઝાડપરના નાશકારક
અને ખીજાં જંતુઓ, કીડ, કામળીઆ, તીડ, દેડકાં, ભમરા
સાંપ, વિગેરે.

૨૦૯-બગીચો, ફુલ તથા ફર્નના ઝાડોની જાતન, ૨૧૦-કુસો ગોઠવાં તથા
શણગાર કરવો, ૨૧૧-તાજાં રાખવાં અને પેક કરવાં, ૨૧૨-કુસોના રંગ બદલવા.

૨૧૩-ખાતરો ઘણીક જાતના, તથા કમોસંમે ફળ ઉગાડવાની રીત, ૨૧૪-ખી વિષે, ૨૧૫-ચોખા ઉગાડવા તથા જાતમાંથી કાઢવા, ૨૧૬-ઝાડની જગ્યા બદલવી, તથા વગર જીવયોગના કાઢી નાંખવાં, ૨૧૭-મોટાં ઝાડની ઉંચાઈનું માપ દેવાની રીત, ૨૧૮-ઝાડનાં નાશકારક તથા ખીજાં જંતુઓ મારવાં, કીડી, ગોકળગાય, કામળીઆ, કીડ, તીડ, દેડકા, બમરા, આગીઆ કીડા, કરોળીઆ, મગતરાં વિગેરે, ૨૧૯-પક્ષીઓને ફળ ખાધ જતાં અટકાવવાં, ૨૨૦-સાંપ વિષે.

પ્રકરણ ૨૫.

પાતું ૧૯૪ થી ૧૯૯.

જીદી જીદી જાતનાં જનાવરો વિષે.

૨૨૧-કુતરાંની જાતન, ૨૨૨-ઘોડાનો ખોરાક તથા માવજત, ૨૨૩-બકરાં મેંઢાં, ૨૨૪-ગાય, બળદ, ૨૨૫-જીંદરને નહસાડવા.

પ્રકરણ ૨૬.

પાતું ૨૦૦ થી ૨૦૬.

કીડી, કસારી, માખી, મચ્છર, ખીજાં જંતુઓ વિગેરે.

૨૨૬-કીડીઓ તથા મકોડા મારવાની રીત, ૨૨૭-કસારી, ૨૨૮-મચ્છર, મગતરાં, ૨૨૯-માખી મારવી તથા તેને પકડવાનાં કાગળો બનાવવાં, ૨૩૦-ચાંચડ, ૨૩૧-માકડ.

પ્રકરણ ૨૭.

પાતું ૨૦૬ થી ૨૧૪.

મરઘાં (Poultry) ને ખીજાં પંખીઓ, તથા કેટલીક જાતનાં માસ માછલી વિષેની સમજણ.

૨૩૨-મરઘાંની જાતન, ૨૩૩-ટરકી તથા હાંસ, ૨૩૪-કબુતર અને ખીજાં પંખીઓ, ૨૩૫-પોપટ તથા કેનેરી, ૨૩૬-માછલી પારખવી તથા તાજી રાખવી, જામના, બુમલા, લેવટા, સાદ, કરચલાં, કાળુ, સુકી માછલી, મોળાં પાણીની માછલી, ટીનમાં પેક કીધેલી ખીગડેલી પારખવાની વિગેરે, ૨૩૭-ગોશ બકરાંનું, ૨૩૮-ગોશ હુકરનું તથા સંડવીચીઝ, ૨૩૯-હરણનું, ગોશ ૨૪૦-જીભ સાફ કરવી, ૨૪૧-સુપ બનાવવો તથા ખીગડેલો ખોરાક સુધારવો.

પ્રકરણ ૨૮.

પાતું ૨૧૪ થી ૨૧૯.

અનાજ તથા ખોરાકની ખોજ જણસો ચોખા, દાળ, ઘી, નીમક, આમલી, સરકો, નાળીએર.

૨૪૨-ચોખા, ૨૪૩-દાળ, ૨૪૪-આદા તથા તેમાં ભેળેલું પારખવું, ૨૪૫-ચુલું, ૨૪૬-ઘી, ૨૪૭-તેલ, ૨૪૮-નીમક, ૨૪૯-મરી કાળાં તથા સફેદ, ૨૫૦-આમલી, સરકો, ૨૫૧-રાધ, ૨૫૨-નાળીએર.

પ્રકરણ ૨૯.

પાનું ૨૧૯ થી ૨૨૨.

તરકારી સુકી તથા લીલો વિષે.

૨૫૩-પટેલ, ૨૫૪-કદા, ૨૫૫-આદુ તથા લલણ, ૨૫૬-ગાજર, ખીટ, ૨૫૭-લીલી તરકારી ત.અ રાખી, કેથપરી, કાખી, સામેરી, તથા સવમમ, મરચા, વઢાણા, બાજીપાલો, ઍસપેરેગમ્સ વિગેરે, ૨૫૮-ડીની બીગડેલી તરકારી પારખવી, ૨૫૯-તરકારી બાજીવાની રીતો.

પ્રકરણ ૩૦.

પાનું ૨૨૩ થી ૨૨૬.

કુટ બત બતની લાંબો વખત રાખવી તથા સુકવવી.

૨૬૦-કુટ પાકવવી, ૨૬૧-કુટના ઠગીઆ કાઢવાની રીત, ૨૬૨ કુટને લાખા દીવસ રાખવી, ૨૬૩-કુટ સુકવવાની રીતો.

પ્રકરણ ૩૧.

પાનું ૨૨૬ થી ૨૩૮.

ખેરાકી ચાણુ વપરાશની ઢાંઠાં, ખાંડ, ચાહ, કોકી, પાંચી, દુધ, પનીર, માખણ, તથા બીજી ચીજો.

૨૬૪-ઢાં પારખવા તથા તાજાં રાખવા, ૨૬૫-આઇસીંગલાસ, જીનેડીન, ૨૬૬-ખાંડ, શીરો, લોકશુગર, મીઠકશુગર, ગુલકેઝ, સેકરીન, ૨૬૭-ચાહ, ૨૬૮-કોફી તથા કોકો, ૨૬૯-પીઆ, ૨૭૦-આરાઈટ, કોર્ન કલ અર, સાયુચોખા, ૨૭૧-પાંક વિષે, ૨૭૨-દુધ પારખવું, તાજું રાખવું અને બીગડેલું સુકારવાની રીત, દુધની છુટી વીગેરે. ૨૭૩-દુધની મીઠાઈ, મલાઈ તથા કીમ, ૨૭૪-પનીર, ૨૭૫-માખણ બનાવવું, તાજું રાખવું અને બગડેલું સુકારવું, ૨૭૬-જાણ બનાવવાની રીતો, ૨૭૭-ચરમી, ૨૭૮-કેક, ખીસકીટ, વિગેરે.

પ્રકરણ ૩૨.

પાનું ૨૩૮ થી ૨૪૧.

મેવો તથા જાંબ જેલો વિગેરે.

૨૭૯-દ્રાક્ષ, બદામ, અખરોટ, એલચી, જાયફળ, કરતુરી, અંબર વિષે. ૨૮૦-મુરંબો, જાંબ જેલી પેક કરવી, ગાળવી તથા વાસણમાંથી કાઢવાની રીત.

પ્રકરણ ૩૩.

પાનું ૨૪૧ થી ૨૪૪.

દારૂ, તાડો, ગુલાબ, વેનાડા, મધ તથા મીઠાઈનાં રંજો.

૨૮૧-દારૂ સંભાળવી રાખવે, લીકપર, વાઈન, ઍડી, વિગેરે, મકુડાંતો જરખતનો દારૂ બનાવવો, ૨૮૨-ગુલાબ, વેણીલા, તથા મધ, ૨૮૩-મીઠાઈ વિગેરેમાં વપરાતા રંજો.

પ્રકરણ ૩૪.

પાત્ર ૨૪૧ થી ૨૪૮.

પાણી જાત જાતનાં તેની સંભાળ તથા આઇસ સંબંધી.

૨૮૪-પાણીની સંભાળ, વરસાદ તથા નદીનું પાણી, ભારી હજારો પાણી વિષે, અને પાણી શીઘ્ર કરવાની રીતો, ૨૮૫-આઈસને લાંબો વખત રાખવું, ઘરમાં આઇસની પેટી, આઇસની લાડીનું વજન કાઢવું.

પ્રકરણ ૩૫.

પાત્ર ૨૪૮ થી ૨૫૨.

ખોરાકીમાં સમાયલાં પુષ્ટીકારક તત્ત્વો તથા ખોરાકને સંભાળથી રાખવાની રીતો.

૨૮૬-ફરેક જાતની ખોરાકીમાં સમાયલાં પુષ્ટીકારક તત્ત્વો, ફેટલીક બીજોમાં આંધવાના ગુણો, ૨૮૭-ખોરાકને સંભાળથી રાખવો.

પ્રકરણ ૩૬.

પાત્ર ૨૫૨ થી ૨૫૪.

ઘરમાં ચાલુ વપરાવાની ચીજો, તેનો ઉપયોગ તથા બનાવવાની રીતો.

૨૮૮-ખાર જાત જાતના વિષે, ૨૮૯-ટરપીન્ટાઇન, ૨૯૦-બેરોલ પાઉચની મેળવણી ૨૯૧-ફટકડી, ૨૯૨-પ્યુમીસ્ટોન, ૨૯૩-વજ્ર ઓશ બનાવવી, ૨૯૪-ગુંદર, ૨૯૫-સુખડ, લોખાન, ૨૯૬-એટ પાઉડર બનાવવો, ૨૯૭-જેવેલ વોટર કપડાં ધોવા માટે વપરાતી મેળવણી.

પ્રકરણ ૩૭.

પાત્ર ૨૫૫ થી ૨૫૬.

૨૯૮-તોલ્યા વગર ખોરાકી તથા ઘર પ્રવાહી વિગેરેનો સુમારે લેવાની સમજણ. ચમચા, કપ, બાટલીનું માપ.

પ્રકરણ ૩૮.

પાત્ર ૨૫૭.

૨૯૯-પા શેર થી મજા સુધીના જુદા જુદા ભાવના કોઠા.

પ્રકરણ ૩૯.

પાત્ર ૨૫૮ થી ૨૫૯.

૩૦૦-બ્યાજ ગણવાની રીતો.

પ્રકરણ ૪૦.

પાતું ૨૬૦.

૩૮૧-પચાર અથવા લાડુ દર મહીનાનું હોય તેના દરરોજના હીસાબની ગણતરી રૂ. ૧ થી ૧૦,૦૦૦ સુધી.

પ્રકરણ ૪૧.

પાતું ૨૬૧ થી ૨૬૩.

૩૮૨-કોષ્ટકો ચાલુ તોલ, માપ તથા દવાનાં તેમજ મોઢેથી હીસાબ ગણવાની રીતો, દવાનાં માપની નીશાનીઓ.

વૈદક નુસખાઓ.

“એક તાંદુરસ્તી હજાર ન્યામત.”

તાંદુરસ્તી જાળવવી, આરોગ્યતા હાંધળન (Hygiene) વિષે.

પ્રકરણ ૪૨.

પાતું ૨૬૬ થી ૨૭૦.

માણસના શરીરને લગતી સાધારણ જાણના જોગ બાબતો તથા તેની સમજણ.

૩૮૩-શરીરની ગરમી, દંભ લેવાનો, લોહીનું પ્રમાણ, નાડ, કલેબ્રું, ભેણુ, ખોરાક, પાણી ઉધ વિગેરે, ૩૮૪-શરીરના ભાગો ખીલવવા, મસાજ, ૩૮૫-માણસનાં હાંડકાં અને મરદ તથા ઓરતનાં વજનનો સુમાર, શરીરના ભાગોનું માપ લેવાની રીત.

પ્રકરણ ૪૩.

પાતું ૨૭૦ થી ૨૭૪.

૩૮૬-કસરત કરવાની જુદી જુદી રીતો.

પ્રકરણ ૪૪.

પાતું ૨૭૪ થી ૨૮૪.

ખચ્યાંની જતન, ખોરાક, સાધારણ માંદગી વિગેરે.

૩૮૭-ખચ્યાંને લગતી સાધારણ બાબતો, ૩૮૮-દુધનો તથા ખીજો ખોરાક, ૩૮૯-ખચ્યાંને નહવડાવવાની રીત, ૩૯૦-ખચ્યાંની ઉધ, ૩૯૧-દાંત વિષે, ૩૯૨-સાધારણ માંદગીના ધરધતુ ઉપાયો, ૩૯૩-નખલાં ખચ્યાં, રીફ્ટસ, ૩૯૪-દવા ખાવાની રીતને તેનું પ્રમાણ, ૩૯૫-ખચ્યાંનું વજન તથા વધનો સુમાર.

પ્રકરણ ૪૫.

પાતું ૨૮૪ થી ૨૯૦.

નર્સિંગ (Nursing) દરદીની આવજત વિષે.

૩૯૬-આવજત કરવાની રીતો, ૩૯૭-માંદગીમાંથી સારું થયા પછીની સંભાળ.

પ્રકરણ ૪૬.

પાતું ૨૯૦ થી ૨૯૬.

પોલટીસ, પ્લાસ્ટર, શેક તથા ભરવા ચોપડવાની દવાઓ, એમ્બ્રોકેશન, કપીંગ, જળો, બ્લીચર વિગેરે.

૩૧૮-પોલટીસ જુદી જુદી રીતે બનાવવી, ૩૧૯-રાઇટું પ્લાસ્ટર, ૩૨૦-શેક જુદી જુદી રીતનો, ૩૨૧-ભરવા ચોપડવાની દવાઓ, તેલો, એમ્બ્રોકેશન બનાવવાની રીતો; કપીંગ, બ્લીચર, જળો મુકાવવી.

પ્રકરણ ૪૭.

પાતું ૨૯૬ થી ૩૧૨.

ચામડીને લગતી બાબતો, તથા દરદોને તેપર લગાડવાની ચીજો.

૩૨૨-ચામડીની સફાઈ, અરાઈ, સેવત, ચાંદાં, ૩૨૩-ચામડી સુંવાળી રાખવી, ચીરા, કરચલી, તડકાંથી કાળી થયલી વિષે, ૩૨૪-ખુબલી, કીક, તેના મલમ ભત્ત જાતના, તથા ખીલ, ડુલ્લાના ઉપાયો, ૩૨૫-મસા, છાગરા, આંટણુ, દરાજ, ખરપસું, ૩૨૬-પરસેવો તથા હાથ પગની સફાઈ, જુદા જુદા બાક, ૩૨૭-ચામડીમાં પેવશ થયલી ચીજ કાઢવી, અને શરીરમાં પેવશ કરવાની ચીજોની સંભાળ.

પ્રકરણ ૪૮.

પાતું ૩૧૨ થી ૩૧૬.

જખમ, દાઝેલી ચામડી તથા જાનવર, જંતુઓનાં દંખ વિષે.

૩૨૮-જખમમાંથી કોહિ અટકાવવું તથા ઘા રૂઝવવો, ૩૨૯-દાઝેલાંનો ઉપાય, ૩૩૦-જાનવર, જંદર, ખીલાડી, કુતરા, સાંપ કરડે તથા જંતુઓ કાનકચુરા, મધમાખ, ભમરા, મચ્છર વિગેરે દંખે તેના ઉપાયો.

પ્રકરણ ૪૯.

પાતું ૩૧૬ થી ૩૨૪.

સંધીવા, હાથપગના સોજા, રસ, આંકડા, વાળો, તથા ધતુરવા વિગેરે.

૩૩૧-સંધીવાનો ઇલાજ, ૩૩૨-સોજા હાથ પગના, રસ તથા ગંઠાયલી નસ, ૩૩૩-આંકડાં, હાથ પગ તથા છાતીમાં આવે તેનો ઇલાજ, ૩૩૪-વાળો થાય તેનો ઉપાય, ૩૩૫-ધતુરવા.

પ્રકરણ ૫૦.

પાતું ૩૨૪ થી ૩૩૧.

માથું દુખે તેનો ઇલાજ, સરકમ, તાવ, ગોવર્ડ, કમલો તથા નબલાઈના ઉપાય તથા પીવાની રાખડી.

૩૩૬-માથું દુખે, ૩૩૭-સરકમ, ૩૩૮-તાવ ને તે પર પીવાનો કાવો, ૩૩૯-ગોવર્ડ, સહીઓડ, કમળો, ૩૪૦-નબલાઈના ઉપાયો, તથા રાખડી.

પ્રકરણ ૫૧.

પાનું ૩૩૧ થી ૩૪૦.

પેટમાં દુખે તેનો ઇલાજ, જીલામ, મરડા, પીશામ, રેતી.

૩૪૧-મદદખમી, ૩૪૨-સાધારણ પેટ બંધ કરવાં, ૩૪૩-ખુલામ લેવાની રીતો,
 ૩૪૪-મરડાનો ઇલાજ, ૩૪૫-કરમ, ૩૪૬-પીશામ વિષે, ૩૪૭-રેતી તથા પત્થરીના
 ઇલાજ, ૩૪૮-હરલના મસા, ભંગદર.

પ્રકરણ ૫૨.

પાનું ૩૪૦ થી ૩૪૩.

ઊલટી, અડગરી, ફેર, ઊંધ, વિગેરે.

૩૪૯-ઊલટી લાવવી તથા બંધ કરવી, ૩૫૦-અડગરી, ૩૫૧-અટકાર,
 ૩૫૨-ફેર, બેસુધી, શીફરં. ૩૫૩-ઊંધ વિષે.

પ્રકરણ ૫૩.

પાનું ૩૪૩ થી ૩૪૭.

મોઢાંની સફાઈ, જીભ, દાંતની સંભાળ.

૩૫૪-મોઢાંનો વાસ તથા કાગરા કરવાના, ૩૫૫-જીભ વિષે, ૩૫૬-દાંતની
 સંભાળ તથા લગાડવાનાં મંજન.

પ્રકરણ ૫૪.

પાનું ૩૪૮ થી ૩૫૬.

ગળું, ઠાંસો, હાંફણ વિગેરે.

૩૫૭-ગળું દુખતું તથા ગાંઠો, અગળ સુધારવો તથા ખુંટેલી ચીખે, અને
 ઠાંમાળા વિષે, ૩૫૮-ઠાંસો સાધારણ તથા ગુંચનો અને તેના ઊપાયો, ૩૫૯-હાંફ-
 ણુનો ઇલાજ.

પ્રકરણ ૫૫.

પાનું ૩૫૬ થી ૩૬૧.

આંખ, નાંખ, તથા કાન વિષે.

૩૬૦-આંખની જતન, ૩૬૧-નાક, ૩૬૨-કાન દુખે તેના ઉપાયો.

પ્રકરણ ૫૬.

પાનું ૩૬૨ થી ૩૬૬.

નખ તથા બાલની જતન.

૩૬૩-નખ સાફ રાખવાની રીત, ૩૬૪-બાલ ધોવા, ખોરો કાઢવો, કરચલી કરવી
 તથા કાળા કરવા વિગેરે.

પ્રકરણ ૫૭.

પાનું ૩૬૫ થી ૩૭૫.

અકસ્માત વેળા તાત્કાલીક મદદ, તે બનતા અટકાવવા, પાટા બાંધવા તથા હાંડકાં સંધાવાનો વખત તથા ઝેરી દવાઓના ઉપાયો.

૩૬૫-આગ, વીજળી ગેસ, કુચ દરિઆમાં નાહવા વિષે અને દુબતા માણસને મદદ કરવી, ગાડી-ધોડાના અકસ્માત વિગેરે, ૩૬૬-છળ પામેલાંને ઉચકવાની રીત ૩૬૭-પડી જવાથી વાગેલાંને ઉપાય, ૩૬૮-બાંગેલાં હાડકાં પર પાટો બાંધવો તથા હાડકાં સંધાવાને લાગતો વખત, ૩૬૯-અકસ્માતો બનતા અટકાવવા, ૩૭૦-ઝેરી દવાઓ કે ખરુંતુંઓ ખાધાપીધામાં આવે તેના ઉપાયો.

પ્રકરણ ૫૮.

પાનું ૩૭૫ થી ૩૮૪.

દવાદારની પરચુરણ બાબતો ને તેની સમજણ, હવા પાણી તથા બધી વનસ્પતિમાં સમાયલાં તત્વો, સુરજની રોશની તથા ચાલની ગણતરી વિગેરે.

૩૭૧-દવા તથા ગોળીઓ ગળવા ને પીવાની રીતો, ૩૭૨-ગોળીઓ બનાવવી, ૩૭૩-કાવો વસાણાઓનો, સુનામખી, કવોશીયા, સુંઘ, સારસાપેરીલા વિગેરેના, ૩૭૪-અક' જાત જાતના, ૩૭૫-કઝોરોફેમ' તથા દવા વિષે, ૩૭૬-કાંજ બનાવવા ॥ રીતો, ૩૭૭-આખ્યુમન વોટર, ૩૭૮-સીરપ આરંજનું, ૩૭૯-વાઇન ઇપીફેક બનાવવો, ૩૮૦-વેસલીન, ૩૮૧-બેરીક લેશન, ૩૮૨-સાબુનું તેલ, ૩૮૩-ગ્લીસરીનમાં ભેળ, ૩૮૪-આયોડીન બનાવવું ૩૮૫-ક્લોરિનની બનાવટ ૩૮૬-સુધવાનું સ્મેલિંગ સોલ્ડ ૩૮૭-ગલીચી તથા ચાસ દુર કરવાની રીતો, ૩૮૮-ચાક ૩૮૯-નીમકને તેનો ઉપયોગ, ૩૯૦-દાર પીવાની ટેવ દોડવવી, ૩૯૧-માણસનું હાત તથા મુઠેલું પારખવાની રીત, ૩૯૨-ગિડતા રોગો વિષે, ૩૯૩-દંતમાં વાસ જતો અટકાવવો. ૩૯૪-ચાર જાતના તત્વો વિષેની સમજણ, ઔષધીજન, ૩૯૫-હાઇડ્રોજન, ૩૯૬-નાઇટ્રોજન, ૩૯૭-કાર્બન, ૩૯૮-સુરજની રોશની તેની ચાલની ગણતરી મુજબ જુદા જુદા સંદર્ભમાં નોંધાતો વખત.

પ્રકરણ ૫૯.

પાનું ૩૮૪ થી ૩૯૪.

દવાદાર તેમજ, અને બીજી ધણીક વપરાસનો ચીજોના અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી નામો અને તેના સમજણ.

૩૯૬--એસીડ-તેમજો જાત જાતનાં.

પ્રકરણ ૧.

સ્ત્રીની ક્ષરબો.

૧—દરેક સ્ત્રીએ પોતાના કુટુંબીઓની સુખ સગવડ સાચવવી.

ધરત્તારને ઝગતું નાનું કે મોટું દરેક કામકાજ પુરતી તકેદારી અને સમજ વાપરી કરવું. યા કરાવવું જેથી ધર સુખો ને તંદુરસ્તી બર્થુ સદા રહે.

A man's work is from Sun to Sun

A woman's work is never done.

સવારથી સાંજ પછી મરદને પરતાર,

સ્ત્રીની રાત દીનની જાળમાં નહીં પાર.

દરેક બચ્ચાંઓને સંપૂર્ણ તન, મન અને આત્મીક કેળવણી આપ્યાથી તેમનું ભવિષ્ય ઝળકતું અને સુખી નીવડશે.

માતાઓએ પોતાની છોકરીઓને બીજી કેળવણી સાથે તેમની સંસારી જીંદગીમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવા ધર સંસારી હુન્નરોની તાલીમ આપવી કે જે વગર એક સ્ત્રી સંપૂર્ણ કેળવાયલી ગણાશે નહીં.

કેળવાયલી અને સમજદાર માતા સો શિક્ષકની ગરજ સારે છે. માહન નેપોલીયન જેવા બોદ્ધી ગયા છે કે,

“કહે નેપોલીયન દેશને, કરવા આપાદાન;

સરસ રીત એજ છે કે, દો માતાને જ્ઞાન.” (સ્ત્રી બોધ.)

કરકસરથી ખરચ કરવો, આપણા વડાઓની આ કહેવત યાદ રાખવી કે “ધરની કસર ને વહાણુની સફર.”

નાની યા મોટી આવકમાંથી જરૂર જોગો ખરચ કરી બાકીનું બચાવે તેજ ખરી સમજી ધર ઘણીઆણી કહેવાય. સદા નીમે તેવો ખરચ પહેલાંથીજ રાખવો કે કોઈ પ્રસંગે આવકમાં ઘટાડો થાય તે વખતે મુશ્કેલ લાગે નહિ.

કરકસરથી બચાવેલું આપણને અડીબીડી કે ઘડપણમાં નેમજ ભવિષ્યમાં આપણાં બચ્ચાંઓને કામનું થઈ પડશે. કહેવત છે કે “કરકસરથી મેળવેલું ધન નવું પેદા કરવા બરાબર છે.”

ખુદાએ આપણને જે હાલતમાં મુક્યાં હોય તે ઉપર સંતોષ રાખી રહેવું, અને જે કોઈ વખતે આપણાં ઉપર ન ધારેલા મુશીબત આવી પડે તે વખતે ખુદાપર ભરોસો રાખી ધીરજથી ખમવું, અને મગજનું સમતોલપણ જાળવવું.

માંદગીના વખતમાં કશીખી ગભરાત કરવા વગર શાંત મને દરદીની માવજત કરવી, જે વિષે આગત દરદીની માવજતવાલું પ્રકરણ જોવું.

પોતાના સંસારનું ગાડું સરલ રીતે ગળડાવવા ઉપરાંત આસપાસનાઓનાં સુખ દુઃખ કે સુશકેલી વખતે બનતી મદદ કરવાની ફરજ બજાવવામાં પછાત પડવું નહિ. ઇંગ્રેજ કહેવત મુજબ “Charity begins at home.” ઘરની સખાવત પહેલી એ હંમેશાં યાદ રાખવું.

ખુદાની યાદ, સાચવત, એકીનદારી, શાંત મીઠો સ્વભાવ, ઉદ્યોગ અને ઉમંગ, દયાળુ હાગર, સંતોષ અને સખુરી એ ગુણો એક સ્ત્રીના ખરા શણગાર સમાન છે. ઉપલા સદ્ગુણ ધરાવનાર સ્ત્રી પોતાના ઘણી, બચ્ચાંઓ તથા આસપાસના સર્વનો આહ અને માન સાથે પોતાનો સંસાર ફતેહમંદીથી ચલાવવાને સામર્થ્યવાન થઈ શકશે.

પ્રકરણ ૨.

ઘરબાર—ફરનીચર—લાકડકામ વિગેરે, પૉલીશના તેમજ સાદા સામાનની સફાઈ.

૨-ઝાંખી પડેલી પૉલીશ સ્પીરીટ ઓફ વાઇન લગાડવાથી ચળકશે. બેઝ તેલને એસેટીક એસીડ (Acetic Acid) ભેળી ફની પોટલીએ લગાડવું, અથવા તે આલ્કીવ આઈલને ટરપીનટાઇન ભેળી વાપરવું. ગરમ પાણીમાં પેરેશીન ભેળી ફલેનલ વડે તુછવા પછી બીજી ફલેનલને સરકામાં ભેળી પાછું ઘસવાથી ચળકાટ આવશે.

ખાણાની ટેબલની પૉલીશ ગરમ ડીશ મુકતાં અથવા પાણીના ડાબે પડવાથી ખરાબ થાય તો એમોનીઆ લગાડી તુછવી, અથવા તે આલ્કીવ આઈલમાં થોડું નીમક પીગળાવી તે ડાબે ઉપર રેડી એક કલાક રહેવા દહને તુછવું. ટરપીનટાઇન ફલેનલ વડે લગાડવું.

કેરોસીન તેલ ઉપલા ડાબ ઉપર કપડાંએ લગાડી બીજાં સોજાં કપડાં પર કેસોન-વોટર નાંખી તુછવાથી સાફ થશે. ઘણાં ગરમ પાણીમાં કટકો ભોળીને તુછવાથી ડાબ નીકળશે.

એસંસ ઓફ પેપરમીન્ટ અથવા સ્પીરીટ ઓફ કેમ્ફર ફલેનલના કટકા પર લઇને લગાડવા પછી સારી પૉલીશનો હાથ તુરત મારવો.

ફરનીચર પર વારનીશ લગાડવા એક ગેઝન સ્પીરીટમાં એક રતલ લાખ ને બે ઓંસ બેનઝોઈન ભેળવું.

નખના ઘસા પડેલા આકઝેલીક એસીડ બે ભાગ ને ગરમ પાણી એક ભાગમાં ભેળી કપડાં વડે તુછવા.

માખ, મચ્છરના ડાબ કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન, કેરોસીન અથવા તે જીન દાર કંઈખી લઇ નરમ કપડાંમાં ભોળી તુછી નાખવું. સફેદ ડાબ ઉપર સ્પીરીટ ઓફ કેમ્ફર લગાડવું.

હાથે લાંબા વખતના પડેલા માટે ઓલીન આઇલમાં થોડુંક વાટેલું નીમક ને આટલે ભેળા પેસ્ટ જેવું થઈ બનાવીને નરમ કપડાએ ઘસવાથી હાથે નીકળે છે.

મોરથુ પાણીમાં નાખી બુચ વડે પાણી લાકડાં પર ઘસવું પછી સ્વચ્છ પાણીએ ધોઈ નાખવું. લાકડાંનો રંગ ઝાંખો કે ખરાબ થાય તો સુકાય ને પોલીશ લગાડવી. કલોરોફોર્મ કાઢવી હાથે કાઢશે.

આયોડીનના હાથને પ્લોટીંગ પેપરે દાખી કપુરનો અર્ક લગાડવો.

શાહીના હાથ ઉપર સુરોખાર (Nitro) પાતલું કરી પીછી વડે લગાડવું, સરકા લગાડવાથી પણ નીકળે છે.

મીણના હાથ માટે ટરપીનટ્રાઇન લગાડી મીણ કાઢ્યા પછી સખુના ગરમ પાણીએ ધોવું, અથવા ખજખજતાં પાણીએ તુછવા.

મેસના હાથ ઉપર પેરેશીન અથવા એમોનીયામાં ઝીણું કપડું બોળી તુછી નાખવું.

ઓક્રાશના હાથ ઝીણા સફેદ કાગળે તુછવાથી જાય છે, આટલે છાંટવાથી ચીકાશ જશે.

પર્લેશ ને કળીચુનો પાણીમાં મેળવી ગાળી રાખી ખપ વડે ત્યારે પાણીમાં થોડું ભેળી ચીકાશ કે મેલા હાથ પર લગાડવું.

ઘસા પડેલા પોલીશપરથી કાઢવા અખરોટને ભાંગી અંદરનો ભાગ તેપર ઘસવો. સહેજ ગરમ કીધાથી તેમાંનો તેલનો ચીકાશ સહેલાઈથી નીકળી ઘસા પડેલા જલદી સાફ થશે.

ગોખા પડેલા પર પ્લોટીંગ પેપરનું જાડું પડ કરી ખજખજતાં પાણીમાં બોળી જે ત્રણ વખત મુકવાં પછી તેપર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી, ગરમીથી લાકડું ડુત્રી સરખું થશે.

માહુગનીનું લાકડું ઠંડાં કે ચાહનાં પાણીમાં કપડું બોળી તુછવું. માહુગનીનાં લાકડાં પરના ઘસા પર ઐત્ર તેલ લગાડવું.

માહુગનીનાં લાકડાં પર ગરમ ચીજ હેલાયાથી હાથે પડેલા કાઢવા આલીવ આઇલ લગાડી જે દિવસ રહેવા દઇ પછી તે પર ટરપીનટ્રાઇન ખીજ જે દિવસ રાખી છેલ્લે પોલીશ કરવી. સરકા ને પાણી ભેળી લગાડવાથી પણ હાથે નીકળે છે.

લાલ ઘેરા રંગના માહુગનીનાં લાકડાં સાર પરમેનગેટ ઓફ પોટેશ નામની દવા પાણીમાં પીગળાવી પીછી વડે લગાડવી.

પોલીશના સામાન પર ભીની સરદ હાથે ઝાંખ પડી જલુ રંગ થાય તો શેમોઆ લેવર પર જે ત્રણ ટીપાં મીઠું તેલ નાખી તુછ્યા પછી હાથની હથેલી વડે ઘસવું.

અખરોટનાં લાકડાંને ફ્લેનલ પેરેશીનમાં બોળી તુછવું.

ઓકનું જીવું ઝાંખુ પડેલું લાકડું બીચર દાર ગરમ કરી તે પર લગાડવા પછી મહપુડનું મીણ ઘસીને છેલ્લે શેમોઆ લેવરે તુછવાથી નવાં જેવું થશે, અથવા સ્ટ્રોંગ સોડાખારનું પાણી લગાડવું. પાણી સાથે કાચી અખરોટનાં કોટલાં ઉકાળી લેવું.

સફેદ લાકડું લાંબો વખત પડી રહેતાં ખરાબ થયલું બંમોનીઆમાં ઝીણું સફેદ રેતી ને સાબુનો જુકો બેળીને ધસી સાફ કરવું. હવા ઉબસમાં સોજી રહેશે, બંધ જગ્યામાં પીળું થઇ જાય છે.

નકશીના પૌલીશના સામાનમાંથી ધુળ કચરો કાઢવા પેટ્રોલમાં પીછી બોળીને બધા ખાંચામાં ફેરવવી અથવા તો ટરપીનટાઇન ને પેરેશીન એક સરખું બેળી તેમાં પીછી બોળી કપડાંએ પીછી નુછી નાખવી યાતો હવામાં સુકાયા ને તેની નકશી સાફ કરવી. ગરમી કે આતશ નજદીક તેમ કરવાથી સળગી ઉડશે માટે સમાજ લેવી.

નકશીનો સામાન સાફ કરવા વન્ડર મીસ્ટ (Wonder Mist) નામની એક જાતની પૌલીશ મોટરના કારખાનાંવાલાને ત્યાંથી મળે છે. તેની સાથની અથવા ખીજ કોઇખી જાતની પીચકરી વડે સામાન પર તે પૌલીશ છાંટીને પછી કપડાં વડે ધસીને નુછવાથી નકશીમાંની ધુળ કચરો નીકળીને પૌલીશ જેવો ચળકાટ આપશે.

પિત્તળ અથવા ધાતુ લાકડામાં કેતરીને બેસાડેલું (Inlaid) હોય તે જાલ તેલમાં ત્રીપોલી પાઉડર (Tripoli Powder) ની ભુકી બેળી ધસીને નુછવાથી સાફ થશે.

ટુબલ રાંધણીમાં વપરાતી સાફ કરવા માટે ગરમ પાણીમાં કળી ચુનો નાખીને ધસીને ધોયા પછી કપડાંએ નુછી નાખવાથી લાકડું સોજી નવું જેવું લાગશે, ઘણી ખરાબ થયેલી હોય તો ગરમ પાણી સાથે સાબુ પણ લેવો જોઇએ, ખારીક રેતી સાથે બેળવી.

જેપાનીસ તથા ચીનાઇ લાકડાંનો સામાન જેને (Lacquer Ware) કહે છે તેને સાફ કરવા માટે મીઠું તેજ અથવા ઑલીવ ઑઇલ નરમ કપડાં વડે લગાડવું, લીંબુનો રસ યા છાસ પાણીમાં ભેગી લગાડી ગરમ જગ્યામાં રાખી સુકાયને શેમોઆ લેધરે નુછવું.

ઉપલાં લાકડાંની ત્રે પર ગરમ ચીજ મુકવાથી ડાઘો પડે તો ટુકાં પાણીમાં કપડું બોળી નુછવી. વધુ ખરાબ થયેલી હોય તો ઉપલું કોઇખી જાતનું તેલ લગાડી તેપર આટો ગરમ કરી છાંટીને નુછવું.

રંગેલા સોજા સામાન પરના ડાઘો વરસાદના પાણીથી નીકળે છે, છેલ્લે કપડાંપર થોડુંક વેસલીન લઇ ધસવું.

કબાટ, પેટ્ટી કે ખાનાનું લાકડું નવી પૌલીશ લગાડવાથી વજળી જઇ સહેલાઇથી ઉઘાડ ઢાંક નહી થાય તો નરમ ખી. ખી. ની સુખડ પેન કીનારીપર ધસવી અથવા બ્લેક લેડ (Black Lead) નામની ભુકીને કીનારીપર છાટવાથી સહેલું થશે. સુકો સાબુ કે મીણુપત્તીને ટુકડો ધસવો.

કબાટ તેમાં હવાયલો કે ઉઆયલો વાસ બંધ પડી રહેતાં આવે તો તડકને વખતે ખારણું થોડીક વખત ઉઘાડ ઢાંક કર્યા કરવું જેથી બહારની સોજ

પ્રુદ્ધી અને ગરમ હવા કબાટમાં જાયથી ઉપરો વામ, બીનાસ નીકળી જશે, થોડોક વખત સુધી બારણા પ્રુદ્ધાં રાખવાં.

કબાટ ગોઠવવી ખસેડીને પાછી ગોઠવતી વખતે બારણાઓ ઉઘાડી જોતાં નીચેથી ધસાતું હોય તો તે આગુના બારણાની નીચે પગ આમળ કાગળ વા લાકડાંની કપચી મુકવી અને ઉપરથી બારણું ધસાય તો પાછલા પગ નીચે કંઈ મુકવું. ટાઇટ મીઝગરામાં તેજ મુકવું.

ધોતીયા લાકડાંના સાલમાંથી ઢીલા થઇ હાલતા હોય તો તેના સ્ક્રુ કાઢી તે પર ન્યુન પેપર અથવા પાટલું કપડું અથવા દોરો વીંટળી પાછા પોતથી ટાઇટ બેસશે.

સામાનની નીચે એમોનીઆનું પાણી સ્ટ્રોંગ બનાવી પહોળાં વાસણમાં થોડે વખતે મુકવાથી ઉંચાઇ કે જંતુઓ થતાં નથી.

સામાન બીંતને લાગીને ધસાતો અટકાવવા માટે ઝીણાં પાતળા રમરનાં બટન જેવા ગોળ ટુકડા પીઠે વળગાવવા, અથવા તો જુના ગ્લૉસની આંગળીઓ કાપી તેમાં ૩ ભરી પીઠે ઝીણી ટેક્સ વડે બેક નાકાઓપર જડી દેવી.

જુના વા નવા નેટરના સ્ક્રુ ઉપર કોટન અથવા કેઇમી જાતનાં કપડાંનું કવર કીધાથી શેષે છે. પગ મુકતા માટે વાપરવા હોય તો જાડા માલીયાના ટુકડાએ ઉપલી રીતે ઢાંકી દેવું.

પૉલીશ બનાવવી, લગાડવી, પૉલીશના કાગળો.

૩-પૉલીશ સાધારણ માટે સરકા ને કાંઈ જાતનું તેલ ભેળી લેવું.

એક ભાગ લાખ ને આઠ ભાગ દારૂનો અક (Alcohol) લેવો.

ટરપીનટાઇન એક ભાગ ને મીઠું તેલ અથવા ઝેલ તેલ એ ભાગ ભેળવાથી પૉલીશ બનશે. ઝેલ તેલ, સરકા ને ટરપીનટાઇન સરખાં વજનનું લેવું.

મીણુ ચાર ઓસની બારીક છુટી છુટી વડે ઓખવી ને તે લાઢી જેવું બને તેટલી તેમાં સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન ભેળવી, રાજમ વા ઓંસ બારીક વાટીને તેમાં પીગળાવ્યા પછી થોડો સરકા ભેળી ખુબ હઠારીને પૉલીશ વાપરવી; બેધએ તો થોડો કેસ્ટીલ સોપ સાથે દારૂનો અક લેવો.

ઝેલ તેલ એક પાઇંટ, દારૂનો અક (Alcohol) તેટલોજ લધ તેમાં લાખ એ ઓંસ પીગળેને એમોનીઆ અથવા ક્લોરોફોર્મ એ ઓંસ ભેળી પૉલીશ કરવા લેવું.

કેરબાના રંગની પૉલીસ માટે કેરબાનો નાનો કટકા ગુંદરના પાણીમાં પીગળાવી તેમાં સોણુ નીતયું ઝેલ તેલ રેડી ચુકેલે થટ કરી ઉતારીને થોડુંક ટરપીનટાઇન ભેળી લાંબા દિવસ વેર રાખ્યા પછી એ પૉલીશ કાંઈમી સામાન પર લગાડવી.

સફેદ રંગ માટે આદર્શીંગલાસમાં પાણી નાખી ચુદ્ધે ઉદ્ધાનતી વખતે તેમાં થોડો સફેદો નાખી ઘટ માવા જેવું થાય ને સુંવાળાં લાટડાં ઉપર નાખી સફાઈથી ધુટયા કરવું, એ રીતે એ ત્રણ વખત કાઢાયા લાટડું હાથીદાંત જેવા સફેદ રંગનું ચળકટું બને છે.

સફેદ ઉપલી રીતે કાઢેલા સામાનને સાફ રાખવા ટરપીનટાઇન આઠ ભાગ, સોળું સફેદ મીણ એક ભાગ જેઉ ચુદ્ધા પર ગરમ કરીને બાંકાં કપડાં વડે ધસીને લગાડવું.

સેટીન વુડને પૉલીશ કરવા મેથાલેટડ સ્પીરીટ એક પાંછટ હળદરની ભુકા દોઢ ઑંસ, રેવંચી અર્ધો ઑંસ ભેળવો.

કાળા રંગની પૉલીશ માટે પાણીમાં માંચફળની ભુકા તથા હીરાકસી સરખાં વજનની ઉકાળી તેમાં થોડીક કાળજ ભેળવાથી બને છે. તૈયાર પૉલીશ પણ ઘણી જાતની મળે છે.

ઘણા જીના સામાનને એક ભાગ બેલ તેલ ને અર્ધો ભાગ કેરોસીન ભેળી લગાડવું.

નકશીના સામાનમાં લગાડવાની પૉલીશ— એક પાંછટ સ્પીરીટ એક વાઇનમાં સફેદ રાજમ એ ઑંસ તથા શીલ લાખ તેટલા વજનની ભેળી ચુદ્ધા પર સહેજ ગરમ કરી ને પીછી વડે નકસી તેમજ ખાંચાઓમાં લગાડવું, ધુળ, કચરો, વિગેરે કાઢવાની રીત આપી છે તે મુજબ સાફ કરીને પછી પૉલીશ લગાડવી.

અખરોટનાં લાકડાં પર પૉલીશ કરવા મીઠું તેલ ને ટરપીનટાઇન એક સરખા વજનનું ભેળી લગાડવા પછી સ્પીરીટ એક વાઇન કપડાં વડે લગાડવાથી ચળકાટ આવશે. સેટીન વુડને પણ ઉપલીજ રીતે પૉલીશ કરવી.

કીમ ફરનીયર માટે બનાવવા કાચું બોદદડ કાઢા વગરનું અકસીનું તેલ છ ઑંસ, સફેદ સરખા ને સ્પીરીટ એક વાઇન તથા સુરમો દરેક ત્રણ ઑંસ લઇ બધુ સાથે ભેળવી ઘટ થાય ને છેલ્લે સુરમો ભેળી વાપરવું.

પેસ્ટ બનાવવા માટે કાંઈની જાતની પૉલીશમાં જોઇએ તેવા રંગનું મીણ કે રાજમની ભુકા ભેળવી ઘટ બનાવી કપડાં વડે ફરનીયર પર લગાડવું. ટરપીનટાઇન ને બેલ તેલ સરખુ લઇ થોડું મધપુડાનું મીણ પીગળાવી ઠંડુ પડે ને પાણીમાં પર્લ્સેશ ભેળી લેવી.

પૉલીશના કાગળ બાંકાં કારત્રીજ પેપર (Cartridge Paper) ને એક પુટ સમચારસ ટુકડો લઇ પાટીમાં પર ચારે છેડા પર ટેકસ મારી સરખુ રહે ને તે પર ઘણો પાતળો સરસ પીછી વડે લગાડી બીનો હોય તેટલાં કાચની ખારીક ભુકા છાંટવી, બાંકાં કીનાં કાગળ બનાવવાનાં હોય તે મુજબની કાચની બાંકી ઝીણી ભુકા લેવી. સરસ સુકાય ને ટેકસ કાગળ કાઢી લેવું. કાચની ભુકા બનાવવાની રીત આગળ આપી છે.

એમરી પેપર પણ ઉપલી રીતે બનાવવામાં એમરી પાઉર (Emery Powder) કાયની લુપ્તને બદલે વાપરવી.

પૉલીશ લગાડવા કપડાંના નાના ટુકડામાં ૩ મુકા પોટલી જેવું બનાવી, પૉલીશને બીજા વાસણમાં કાઢી પોટલી બોળીને નીચવી કાઢી આસ્તે એક સરખે હાથે સામાન પર લગડવું, સહેજ તેલમાં પોટલી બોળવાથી કપડું લાકડાંને વળગ્યા વગર સહેલાઈથી પૉલીશ થશે.

સોજ પૉલીશનો સામાન તુછવા માટે સોજે કપડાંનો ટુકડો પેરેશીનમાં બોળી કાઢી સુકવી નાખીને પછી તે વાપરવાથી પૉલીશ સોજ રહે છે, અથવા સુતરાઉ મખમલે તુછવો. . .

લાકડામાં ઊંધછ, આગમાં બળે નહિ તથા વાટરપ્રુફ કરવું.

૪—લાકડાંનાં બારી-બારણાં-કબાટ-પેટીઓ વિગેરે ઊંધછ લાગવાથી ખવાઈ જાય છે માટે સાધારણ રીત કેરોસીન તેલ અથવા પેરેશીન લગાડવાથી તેનાં વાસે નીકળી જશે.

ઊંધછ લાગેલા ખાંચાઓમાં નીચલી કાંઈ પણ ચીજે નાંખવાથી જંતુઓ મરી જાય છે.

દરીઆનું પાણી એક બાટલીમાં લસણનાં ત્રણ કળા છુંદીને તેમાં ભેળી એક ચમચો ટરપીનટાઇન અથવા કોષખી જાતના જલ્દલ વાસતું તેજ નાખી બે દિવસ રહેવા દઈ ખુબ હલાવીને પીંછી વડે લગાડવાથી પાંછી ઊંધછ લાગશે નહિ.

હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડ (Hydrogen Peroxide) નામની દવા પાંછી અથવા સંચામાં તેજ નાખવાની નળી જેવી ગળણી યા તો પીચકારી વડે લાકડાંની ઊંધછવાલી ફાટ અથવા હેદમાં નાખવી.

બેન્ઝોલાઇન (Benzoline) સાત ચમચી, ટરપીનટાઇન એક ચમચી ને લવંદરનું તેલ થોડાં ડીપાં ભેળીને પીચકારી વડે નાખવાથી પણ ઊંધછ મરી જાય છે.

અંખરોટનો વહેર (Walnut Husk) ને પાણીમાં ઉકાળી વાપરવો.

લાકડાનાં થાંભલા જમીનમાં દાટવા વિષે, ટાર અથવા ડામર નીચલા ભાગે લગાડીને પછી દાટવા, જેથી ઊંધછ કે જમીનનો ભીનાશ લાગવાથી જલદી કાઢી જશે નહિ. ક્રીઓસોટ (Creosote) નામની દવા પણ લગાડે છે.

ચુનાનું પાણી Lime Water લઈ તેમાં થાંભલાને નીચકો ભાગ બોળી ને સુકાયા પછી અંધકનો તેજાળ (Sulphuric Acid) પાણી સાથે ભેળીને તે ભાગ ઉપર લગાડવાથી લાકડું પથર જેવું કઠણ ને મજબુત થઈ ઊંધછ પણ લાગતી નથી.

સુકું લાકડું (Season Wood) પારખવા લાંબો ટુકડો હોય તેની અધરએ એક માણસે કાન લગાડે તે બીજાએ એક છોટી લોખંડની ચીજ વડે ઠોકતાં તેને અવાજ ખરાખર સમજી શકાય તો સોળું સુકું લાકડું જાણવું.

આગમાં બળે નહિં તેવું બનાવવા ફટકડી ને આઇસીંગગ્લાસ એક સરખા વજનનું લઇ ચુકેલે પીગળાવી લાકડાં પર લગાડવું, આઇસીંગગ્લાસને બદલે ફટકડી સાથે જોઇએ તો હીરાકસી (Copperas) વાપરવી.

ચુનો જે બીજાને વાહીટ વંશ કરવા માટે વાપરીએ છીએ તેના પણ લાકડાં ઉપર બે ત્રણ હાથ લગાડતા, જેથી આગમાં લાકડું જલદી બળતું નથી, જોઇએ તો થોડું નીમક ભેળવું.

સીંકીંગ લાકડાંની બળે નહિં તેમ કરવા સારું નીમક પાણીમાં પીગળાવી તેમાં લાકડાંની રાખ અથવા ધણી ઝીણી રેતી ભેળીને પીંછી વડે લગાડવું, કાળો રંગ તેને આપવા થોડીક મેસ ભેળવી.

જાંઘણથી ખરાયલા પાટીઆંના ખાંચા પુરવા બેલ તેલ ને કળી ચુનો ભેળી ને રેડવું. જે રંગતું લાકડું હોય તેને મળતા રંગની ભુટા નાખી, થોડીક ફ્રેન્ચ પૉલીશ સાથે મેળગ્યાથી ઉપલી ચીજે સરખી ફાટોમાં રેડતાં બાંધાં જઇ લાકડું સફાઇદાર દીશે છે.

લાકડું વૉટર પ્રુફ હીરાકસી (Copperas) પહેલાં લાકડાં ઉપર લગાડી બીનાય ને તે પર કળી ચુનાવું પાણી લગાડવું.

લાકડાં પર લાખવું દારનો અર્ક એક આંસમાં લાખ બે આંસ પીગળાવી તેમાં થોડીક સોજા મેસ ભેળીને લખવા વાપરવી, પાણીએ બીનાયાથી પણ નીકળતું નથી.

લાકડામાં રક્ત તથા ખીલા મારવા અને કાઢવાની રીત.

૫—રક્ત લાકડાંમાં ફેરવવો ધણીજ મજબુત બેસાડી દીધેલો કોઇ વખત પાછો કાઢતી વખતે મુશકેલ પડે છે માટે છેલ્લે એક આંટો ઉગતો ફેરવી રાખવો પાછો સહેલાઇથી કાઢી શકાશે, કોઇ પણ જાનના તેલમાં બોળીને ફેરવ્યાથી લોખંડનો રુ ટીટાશે નહિં અને જોઇએ ત્યારે સહેલાઇથી નીકળશે.

રક્ત લાકડામાં ફેરવવા આગમય કોઇ હથેયાર છેદ પાડવા સારૂ આગળ નહિં હોય તો ધણી જાડી ટાંચણી અથવા તો નાની ગીરમીટ વડે છેદ પાડવા પછી રક્ત સહેલાઇથી લાકડાંમાં જશે.

રક્ત મજબુત નીકળે નહિં તેવા બેસાડવા માટે તે લાકડાંના છેદમાં પાતલી સલી વડે સરસ યા ગુંદર લગાડવા પછી રક્ત ફેરવવો અથવા છેદમાં રાખમતી જુકી નાખી રક્ત ગરમ કરી ફેરવવો.

લાંબા વખતના ક્રીડાયતા રહું લાકડાંમાંથી કાઢવા.

પેરેશીન, કેરાસીન. કે કાંઈખી જાનનાં તેજનાં ટીપાં તેની ઉપર થોડાં નાખી બીનની રાખવા, અથવા તો ઘણું ગરમ લોખંડ કે પોકર (Poker) અથવા ગરમ અસ્ત્રી રકુના માથા ઉપર લગાડી બે ત્રણ મિનિટ રહેવા દીધાથી રકુ દીસપીસ વડે સહેલાઈથી બહાર નીકળશે.

લાકડાંમાં ખીલો ચીરાય નહીં તેમ મારવા માટે પડેલાં ચરખી અથવા તેલ ખીજા ઉપર લગાડીને ઠોકતાં ગમે એવું પાતળું લાકડું પણ ચીરાશે નહિ, અથવા ખીલાની અની જરા ખુચી કરવી.

**લાકડાંના પીપ સાફ કરવાં તથા પાણી ગળે નહિં
તેમ કરવાં.**

૬.--ચુનો ને પાણી ભેળીને થોડો વખત રાખ્યા પછી ખીજું વધુ પાણી રેડીને પીપતું મોઢું બંધ કરી ગમડાવ્યાથી બધે ફરતો કચરો નીકળી સાફ થાય ને તે કાઢી નાખી સોજાં પાણીએ ધોવું.

નાહવાના ટમમાંથી સાખુ તથા મેંસનો ચોકાશ કાઢવા માટે ટંકણ આર (Borax) અથવા ઍમોનીઆ વાપરવો.

દારૂના પીંપમાંનો વાસ કાઢવા ગંધકનો તેજ્ય (Sulphuric Acid) પાણી સાથે વાપરવો.

વાસ કોઇ પણ જાતનો કાઢવા સાર પડેલાં બળખળતું પાણી ભરી રાખી ઠંડું પડે ને ખાલી કરવું, વાસ નહિ નીકળે તો પાણીમાં ગરમ અંગારનાં બળતા ટુકડા નાખવા, અથવા તો આટો લુલુ કે વેશીંગ સોડા એમાંની કંઈ પણ ચીજ ટુકડાં પાણીમાં ભેળવી ને નાખી રહેવા દઇ થોડો વખત પછી ટંકા પાણીએ ધોવું.

લાકડાંના ટમ ચાતુ વપરાસ ને પાણીથી લાકડાં ટુગેલું નહીં છુટાં પડી જતાં નથી, ખાલી રહેવાથી સુકાઈને છુટાં પડતાં અટકાવા માટે ગ્લીસરીન તેને લગાડી ઉધાં મુકવા.

નવાં લાકડાંનો વાસ કાઢવા લાઇમવૉટર પાણીમાં થોડો પૉટેશ ભેળી બે દિવસ રાખી મોઢાને વાપરવું.

લાકડાંના પીપને વોટર પ્રુફ પાણી ગળે નહિં તેવાં બનાવવા સારં સાંધાઓમાં લાંબી અથવા ફાટ પુરવાની આગળ આપેલી રીત વાપરી ને પછી જાડો રંગ બધે ફરતો લગાડવો. એજ રીતે લોખંડી ટાંકાને વોટર પ્રુફ બનાવવી.

રંગના બારી, બારણાં સાફ કરવાની રીતો.

૭--રંગેલાં ઉપરથી ધુણ તથા ઝાંઘો કાઢવા દુધ ને પાણી ભેળીને તુછવું અથવા તો સાખુના પાણી સાથે વોશીંગ સોડાને ટુવર્સ અર્થ (Fuller's Earth)

નામની લુકી વાપરવી. સાન પટેલ છોલી ખમણીને એક બાલદી પાણીમાં અર્ધે કલાક રાખ્યા પછી તે પાણી ગાળી લઈ ફેલેનલ બેળા નુછીને છેલ્લે સોજી પાણી લેવું. ઘસા કાઢવા કેરોસીન તેલ લગાડવું.

ખુદલો કોઈખી જાતનો રંગ પેરેશીનને કે ઝીસરીન ફેલેનલના ટુકડા પર લઈ સાફ કરવો અથવા ઠંડા પાણી સાથે ટંકણખાર લેવો.

ઘેરા રંગ માટે સાબુના ગરમ પાણીમાં પેરેશીન થેડું નાખી સ્પંજ અથવા ચામડાનો કટકો બેળા ઘસવું, સુકાયને તેપર રમર ધમવાથી ઘેરા રંગનો ચળકાટ આની નવો જેવો લાગશે બેલ તેલ ને સરકો બેળા લગાડવું.

ઘેરા પર ખુદલો ચઢાવવા સફેદ સાથે સહેજ કાળો રંગ ભેંલી એક હાથ માર્યાથી એ જેવે દિશે ને તેપર કામળી ખુદલો રંગ લગાડવો.

સફેદ રંગપરથી ડાઘો કાઢવા વરસાદનું કે ચુનાનું પાણી ખાશે ઘસી પછી સોજાં પાણીએ ધોવા. સરકો ને પેરેશીન બેળા લેવું.

ચીકાશનાં ડાઘ માટે બેનઝોલાઇન લગાડવું અથવા તે બીડીમાંની નીકસેલી રાખ ઘસવી.

હાથનો મેલ લાગવાથી ખરાબ થયેલા પર પેત્રોલમાં કપડું બેળા નુછ્યા પછી પાણીએ ધોવું.

મેસના ડાઘો પર સુરેખાર (Saltpetre) પાણીમાં બેળા વાપરવો અથવા તે સફેદ રંગમાં આખ્યા મુજબ કરવું.

વીનીશન સાફ કરવા કપડાંની થેલીઓ બનાવી હાથમાં ધાલવાથી સહેલાઈથી સાફ થશે, અથવા નાના બ્રશ વીનીશનનાં ખંચામાં જાય તેવા વાપરવા બારીનું ચઢાવવા ઉતારવાનાં વીનીશન કઠણ લાગે તે ખાંચાઓમાં તેલ મુકવું.

બારી, બારણું, વારનીશ તથા પોલીશનાં સાફ રાખવાં.

બારી બારણાંનું વારનીશ સાફ કરવા માટે ટુકું પાણી વાપરવું અથવા તે ચાલેના પાણીથી ધોવાં, પાણી સાથે થોડું પેત્રોલીઅમ લેવું. ઘસા કાઢવા મીઠું તેલ વાપરવું. વારનીશ લગાડતી વખતે ઘણો ચુંદર બેળવાથી સુકાઇને જલદી ચીરા પડી ખરાબ થાય છે.

વારનીશ લાકડાં ઉપરથી ઘસી કાઢવા માટે સોડા ખાર પાણીમાં ઘટ પીગ બાવીને થોડા કલાક લગાડી મુક્યા પછી જડા કપડાં બ્રશ કે કાથાની દોરી વડે ઘસવું, એક વખત કીધાથી સાફ નહિં થાય તો બે ત્રણ વખત અજમાવવું. બેકીંગ સોડા એક મોટો ચમચો એક પાઈટ પાણીમાં બેળાને ધોવાથી પણ નીકળશે.

છેલ્લે પાણીમાં કપડું બેળા નુછ્યા પછી અંબેનીઆનું સ્ટ્રોંગ પાણી બનાવી લગાડવાથી લાકડાં ઉપરનું વારનીશ તદ્દન નીકળીને સાફ થશે. કાયનો મોટો ટુકડો બેઉ હાથે ધરીને તેની ધાર વડે પણ વારનીશ ઘસીને કાઠી શકાય.

પૅલીશના ખારી, ખારણા માટે પૅલીશના સામાનમાં જુવો.

ટેબલો તથા બીજી ચીજો ચાલુ વપરાતાં ખરાબ થવાથી સાફ કરવા પાટીઆં સાફ કરવાની રીતમાં જુવો.

મેસ તથા ધુમાડાથી કાળું થયેલું લાકડું રાંધણીની બીંત સાફ કરવાની રીતે કરવું.

ચીકાશના ડાઘો પરેલા પર તુરંત ચોખ્ખાને આપો. બહારાવવાથી તે ચૂસી લેશે. પછી બીંતો કટો ફેંવવો. ચાક અને ટરપાનટાઇન બેળીને લગાડવાથી પણ નીકળશે. છેલ્લે ટંકણખારના પાણીએ ધોવું.

મોટા નાના ઘરના સામાનને લગતી સુચનાઓ.

૮.—સામાન, સાદો યા કીમતો, શોભે તેવી રીતે ગોઠવવા માટે હાલમાં ઘણાંક ઇંગ્રેજ ચોપાન આં આવે છે જેમાં તેને લગતી સમજણ અને ચાલુ ઉપયોગી બાબતો આવે છે.

કેચ ખુરશીની લાઇનીંગ, કવરો, પડદા, ગાલીચા, વિગેરેનાં રંગોનું એક એક સાથે મળતાપણું એટલે (Harmony of Colours) હોવા જોઇએ, બહુકદાર ને એક એકથી ઉલટા રંગો લેવા નહીં.

લાલ હંમેશા સફેદ, કાળા તથા પીળા રંગ સાથે શોભે છે.

જલુ ખુદ્દા રંગની દીવાલ સાથે ઘેરા સોનેરી (Old Gold) રંગના પડદા નાંખવા, તેની સાથે તપકીરીઆ રંગનો ગાલીચો મળતો લાગશે.

પથરના (Gray) રંગની દીવાલ હશે તો વાઇન કલર (Wine Colour) ના અથવા ખુદ્દા સોનેરી કે સફેદ રંગના પડદા તેની સાથે સારા લાગે છે, તેમજ જો સીલીંગ તથા દીવાલનાં રંગો ખુદ્દા હોય ત્યાં ઘેરા રંગના ગાલીચા દીપી નીકળશે. સોનેરી કે પીળા રંગની સાથે જલુ પડદા પણ શોભે છે. જલુ રંગની દીવાલ પર જલુ નકશીનું ફરનીચર તથા કાચકાંચ શામશે.

ઓરડાની ઉભરનાના પ્રમાણમાં પડદા ટાંગવા, કેચ ખુરશીની લાઇનીંગ અથવા કવરોના રંગનું પણ હંમેશાં મળતાપણું રાખવું.

બાંડાં કપડાનાં સાદા કે તરાહવાલા પડદાને ફરતી ઘેરા રંગની કીનારી મુકવાથી સારા દીસી, મથાલે તોરણ જેવા આડકાં અથવા ચુરની કીટ કાઢાથી શોભા આપશે.

મુખમલ કે પ્લશની લાઇનીંગવાલી કેચ સાફ કરવા શેમોચા ક્ષેપર નવાંને પાણીમાં બોળી નીચવી ને ઉપર ફેરવવાથી ધુળ કચરો નીકળી જશે. ટેપેસ્ટ્રી, રેશમી સુતરાંજી, સાફ કરવા કપડાંની બાબતમાં જુવો.

હાથે ભરત કામ કાઢેનાં સોજા કેચ ખુરશી માટેનાં અંધ બેસતાં કવરો સીવી તાંકનાંસર નાંખવાં જે ચાલુ વપરાસથી ખરાબ થવાનો સંભવ રહેશે નહિ. રંગીન તરાંહનાં કેરોનનાં કવરો ધોઇ નહીં શકાય તે માટે ડ્રાઇકલીન (Dry Clean) કરવા આગળ આપેલું છે. સીવવા માટે સીવવાની બાબતમાંથી મળશે.

નાનાં ઘરને થોડા સદા સામાનથી શોભીતું ને સગવડ બધું બનાવવાની કેટલાકને સમજણ ને ટેરટ હોય છે. કીમતી લાઇનીંગવાલી કેચ ખુરશીને બદલે સાદી ખુરશી

કોય પર રૂની ગોદડીઓ મુકી તે પર રંગીન કવરો હાથે સીડીને નાંખવાથી પણ શોભે છે.

બોક્ષ ઓટોમન (Box Ottoman) એક નાની કોય પીઠ સાથની બનાવી તેની એક ઢાંક ઢાંક થઈ શકે તેવી મીઝગરાં સાથની કરાવવી, નીચેનો પગવાનો ગાળો બધી બાજુથી પાડીઆં જડી બંધ પેડી માફક બનાવેલો સામાન મુકવામાં કામ આવશે. એક તેમજ પીઠ િગેરે પર લાઇલિંગ કરાવવી અથવા કવર પોતાં. એજ મુજબ લાઇડનાં પત્રગોને નીચેથી પેડી માફક બંધ કરવાની બદલ ગામમાં નહિ વપરાતા ગોદડાં, તળીઆઓ તેમાં મુકવાથી ખરાબ થતાં નથી.

ખીજી પણ જાત જાતની કોય તેમજ લાંબી ખુરશીઓ દિવસે બેસવા માટે અને રાતે સુવા સાથે તેનેજ ફેરફાર કરીને વપરાય તેવી પણ આવે છે એવી ચીજો નાના ઘરોમાં ઘણી સગવળ બરેલી થઈ પડશે. નાની જગ્યામાં પત્રગો પણ વહાણની કેમ્પીનમાં એક એકની ઉપર સુવા માટે બનાવેલા અમરાત્રઓ જેવા પણ ઉપયોગી થશે.

કીમતી પડદાઓને બદલે પેત્ર વર્કમાં લખ્યા મુજબ રંગ બેરંગી કપડાંના ટુકડાઓ એકઠા કરી તેને પડદો પણ ઉપયોગી થશે, અથવા તો સાદાં પાડીઆનાં પડદાને શોભીતો બનાવવા તેની બન્ને બાજુ પર રંગીન કાગળો કે પીકચરનાં પોસ્ટ કાર્ડ વળાવવાથી સારા દીસે છે.

તકીઆનાં કુશન કવરો પેત્ર વર્કની રીતે બનાવેલા શોભશે.

જમવાનો ઓરડો નાનો હોય ત્યાં બીતમાં કપાટ જેને ટાંકાંબારી કહે છે તેવી બનાવવાથી પરચુરણ ચીજો વપરાશનાં મુકવા માટે સગવડ પડે છે. નાના ઓરડાઓમાં સામાસામી મોટું જોવાની આરસીઓ મોટી મુકવાથી તેમાંથી બધું દીસવાથી જગ્યા મોટી દીસે છે.

નાની રાંધણીમાં વાસણો ધોવા માટે એક ટેબલમાં વાસણુ ધોવાની સીંક બનાવી તેને મથાજો મીઝગરાં સાથનું ઉઘાડ ઢાંક કરવાનું પાડીઉં કીચાથી લાંબીને ટેબલ તરીકે વપરાશે ને વાસણુ ધોવી વખતે ઉઘાડી શકાય, એ રીતે નાની જગ્યામાં બેઠી મરજ સારે છે

ટેબલ ઉપર જસત (ઝીંક)નાં પત્રાં મુકવાથી લાકડું વપરાતાં ખરાબ થતું બચશે, મેલું થાય તે સાફ કરવાની રીત પાછળ આપી છે.

ઘરમાં રંગ ચુનાતું કામ ચાલતું હોય તે વખતે દરેક સામાન પર ગુનાં-ન્યુસ-પેપર લાંબી તેની ઉપર ગુનું કપડું નાંખવું કારણ ન્યુસપેપરમાંથી રંગ, ચુનો, ધુળ, વિગેરે પેવસ થશે નહીં અને સામાનનો ઘણો ખચાવ થય છે.

ઘર બદલતી વખતે દરેક ઓરડાના સામાન પર ગુદા ગુદા રંગી ટીકટો (Label) બાંધવાથી દરેક ઓરડાઓમાં છુટું છુટું માણ્યોને લઈ જઈ મુકવાનું સહેલું પડે છે. તેમજ સર્વે સામાન ગોઠવવા સાથે નવા ઘરમાં આગમયથી તેની જગ્યા મુકરે કરી તે દાગીનાઓના માપ લઈ તેના નામો નીચે જમીન ઉપર ચાક વડે લખવાથી ગોઠવતી વખતે ઝઝી મુશકેલી પડતી નથી, તો પણ કંટાળી વખત ગોઠવ્યા પછી પણ ફેરફાર કરવો ઘટે છે.

ગોદડાં, બીછાનાં વિષે.

૯—ગોદડાં ઉપર ઠાઘો પડેલા કાઠવા તેને તડકે મુકી હાર આપવાની કાંજ (રદાર્ય) પાણીમાં ઘટ બનાવી ડાઘો પર લગાડી સુકાયા પછી અથ મારવો, એક વખત ઠાઘાથી ડાઘ નીકળે નહિ તો ફરીથી કરવું.

ગોદડાં તકીઆને તડકે મુકી ઠોકવાથી નરમ થઇ ખાલે છે, એજ મુજબ વૈદક ઉપયોગમાં આવતો ૩ પણુ તાપ કે તડકું લગાડવાથી ઘણો ખીલશે.

બીછાનું હવાયલું અથવા લીનાશ પારખવા માટે ચાદરને ગોદડાંની વચ્ચે ખાલી સુકું ટાંચાનર ધરવું તેમાં પાણીનો પરસેવો પુટો નીકળે છે, નાની મોટું જીવાની આરસી પણુ એ રીતે સુકવાથી તે પર હવાયલું દીશી આવે છે અને કારડી રહે તો બીછાનું સુકું જણવું. ન્યુસપેપરો ચાદરની નીચે પાંચરવાથી ઘણી ઠંડીમાં હુંફ રહેશે. બીચ (Beech) નામનાં ઝાડનાં સુકાં પાંદડાં એકઠાં કરી ૩ ને બદલે કપડાંમાં ભરી બીછાનાં મટે ગરીબોને ઉપયોગી રૂઝ પડશે, તેમજ રદી કાગળની ચીપો તકીઆ બનાવવા માટે વાપરવા આગલ આપ્યું છે. ગોદડાં નહિ વપરાતા હોય ત્યારે ચાદર યા કાગળ પર ટરપીનટાઇન છાંટીને તે પર ઢાંકવાથી કસારાં ઊંધછ થશે નહિ.

પ્રકરણ ૩.

બળતણ, ભઠ્ઠી તથા દીવાબત્તી, તેલ વીગેરે.

૧૮—બાળવાના લાકડામાં ઉંધછ લાગેલી કાઠવા મુકવાની જગ્યા પર નીચે નીમક થોડું નાખવું તેમજ લાકડાં પર છાંટવાથી ઉંધછ જતી રહે છે, કેરોસીન તેલ જેમજે તો જર્મન પર રેડવું.

લાકડાંને બદલે એક ભાગ બારીક કોલસાની ભુકા ત્રણ ભાગ મટોડું, થોડું સોડા ખરતું પાણી સાથે મેળવી ગોળા બનાવી તડકે સુકવીને બાળવું. એમાંથી ધુમાડો નીકળશે નહિ, ને તાપ પણ વધુ રહેશે. છાંટને અથવા લાકડાંની ચીપોને કેરોસીન કે ટરપીનટાઇનમાં બેળી કાઢી સુકાવને અપ પડે ત્યારે લાકડાં અથવા કોલસો સળગાવતી વખતે સાથે સુકવાથી જલદી સળગશે, ઈંટ બળતી નથી માટે પાછી કાઢી લઇ એજ મુજબ કરી રાખવી.

ખીજ રીત વહેર લાકડાંનો, ટાર, રાજમની ભુકા ને કોલસાની ભુકા સર્વે પાટીઆં પર નાખી લાકડાંની પટી વડે બધું બેળી ને તે પર જાડું થાપી ને સુકાયા પછી તેનાં બે ત્રણ આંગળ જેટલા ટુકટા કરી બાળવા સાર વાપરવા, ગોળા બનાવવા હોય તો હાથમાં આમડાંનાં ઝલ્લસ પહેરવાથી ઉપલી મેળવણી હાથને વળગશે નહિ. મેવાના કોટલાં પટેટાની છાલ, વધેલી ચાહ બાળુએ રાખી સુકાય ને બાળવા લેવી.

કોલસો.

૧૧—કોલસા ઉપર પાણી છાંટીને વાપરવો અથવા તે નીમક કે સોડા ખારનું પાણી બનાવી ને નાંખવાથી ચીમનીમાં તેની મેસ થતી નથી. અ.ધારી જગામાં કોલસો સારો રહેશે તડકે રહેલો કોલસો બરાબર બળશે નહિં. રાખમાંથી કોલસાના ટુકડા કાઢી પાછા વાપરવા.

છાંટ કોલસાના અંગાર વચ્ચે મુંકવાથી ચાલુ ગરમ રહી ઝાઝો કોલસો નાખવો પડતો નથી.

કોલસાની ભુકીનો ઉપયોગ પાણી ચોખ્ખું કરવા અને દાંત સાફ રાખવા વપરાય છે. બાળતી વખતે થોડો સોડાખાર ભેળવાથી સારી રીતે બળશે.

હવા બગડેલી યા ખરાબ વાસ આવતો હોય ત્યાં પણ કોલસાની ભુકી મુકવાથી તે વાસ ચુસી લેશે. કોલસાની ભુકી, ખોરાકી, ગોશ, માછલી, વિગેરે લાંબો વખત રાખવા ઉપર છાંટવામાં વાપરે છે.

કોલસાએ હાથ મેલા નહિ થાય તે માટે વૈદકમાં ચામડીની બામતમાં જુવો. તુરત બળતું કરવા થોડોક રૂબીરીટ અથવા કોલોન વોટરમાં ભીનવી મેચીસે સળગાવવો; કેરોસીન તેલ રેડવું.

લોખંડ ચુહલાની ભઠ્ઠી વાપરવા વીધે.

૧૨-ભઠ્ઠીને સાફ રાખવા કામ પુરું થાય ને થોડી ગરમ હોય ને ઉપર જુના ન્યુસ પેપર વડે ઘસડીને નુછવાથી તેની શાહી ઓગળી ભઠ્ઠીને કાળો રંગ આવશે, બનતાં સુધી રોજ એ મુજબ કરવાથી લોખંડનો ભાગ દમેશ્ચાં સોજો રહે છે.

ઘણી ખરાબ થયેલા હોય તો કાળી ભુકી બ્લેક લેડ (Black Lead) સુકાં અથવા તો બીનાં કપડાં પર લઇને ભઠ્ઠી ઉપર ઘસવી, બ્લેક એ તો એજ ભુકીની સાથે કોરી કે ચાહતું પાણી યા ટરપીનટાઇન ભેળી વાપરવી.

ભઠ્ઠીને નવી જેવી પોલીશ કરવા સારૂ ઉપલીજ બ્લેક લેડની ભુકી, બ્લેક તેલ ને ટરપીનટાઇન અથવા સરકા સાથે ભેળીને ઘસવી, છાંડમાં ખાટો ખીરનો દારૂ ભેળવી બ્લેક લેડની ભુકી સાથે ચુહલે ગરમ કરી પાતળું થાય ને પોલીશ કરવા ઠંડુ પડે ને વાપરવું. કોલસાની મેસમાં થોડો ગોળ તથા સરકા ભેળી પેસ્ટ બનાવી લગાડવો.

લોખંડનાં તેલના ચુહલા પણ ભઠ્ઠીની માફક સાફ તથા પોલીશ થશે.

સરકા, બ્લેક તેલ, ને ખાંડ, ભેળીને લગાડવાથી પણ સાફ થાય છે, જુની મખમલના ટુકડાએ ઘસીને નુછવાથી ભઠ્ઠીનું લોખંડ સોજું રહેશે.

એમરી પેપર (Emery Paper) ઘસીને ઉપર જેવાં એક જાતની પોલીશ લગાડવી. ચરબીને રોજમ ભેળી લગાડવાથી કીટાશે નહિ.

ભઠ્ઠી ઉપર ચીકાશના કાઘો પડે તો ઘણીજ ગરમ રાખ કાઢીને તેની ઉપર નાખવી અથવા તો મેસ લગાડવાથી પણ કાઈખી જાતના કાઘો નીકળી સાફ થશે.

ભઠ્ઠીમાં ફાટ પડે તે પુરવા સાર રાખ, નીમક ને સફેદ મટોડી ત્રણે એકસરખાં વજનનું પાણીમાં ઘટ મેળવી ને ફાટ બંધ કરવી. ભઠ્ઠી પર સામતું પકાવવા કે ગરમ રાખવા લોખંડની પ્લેટ આખી મુકવાથી તેનો તાપ બધાં વાસણોને બરાબર લાગશે.

ભઠ્ઠી સળગાવવી લોખંડની કોલસાની ભઠ્ઠી સળગાવવા આગમય રાખ કચરો વિગેરે કઢેલો નહિં હશે તો બરાબર સળગતી નથી. છેક ઉપર વેર કોલસો ભરવો નહી, તળીયામાં કાંઈખી જાતની ચીજો નાખવી, નાલીએરની કાટલીઓ, મીણખત્તીનાં વધેલાં નાના ટુકડાઓ, તરકારી કે સંતરા મોસખીની સુતી છાલ, કાગળના દુયા, લાકડાંના છોડીઆ, જુના ખુચ, જુના વધેલાં ખત્તીનાં કાકડા, સળગાવ્યા પછી એકડી રાખેલી મેચીસની સળાઓ વિગેરે કંઈ પણ નીચે મુકવા પછી તે પર થોડું કેરોસીન તેલ રેડી ને ઉપર વધેલી કોલસાની જુદા થોડી રાખ સાથે ભેળાને પાંચરવા પછી મોટા કોલસાના ટુકડા મુકી સળગાવ્યાથી કસર થઈ વધુ કોલસો ખપશે નહિ.

કોલસાનો વાસ આવે તો થોડી કોરી, લવંગ અથવા સુખડ બાળવું. ઘી, ચીકાશ, ચરખી સળગી ઉઠે તો તુરત નીમક, રેતી, આટો અથવા કાચા કાંદા કંઈપણ નાખવાથી યુજાઈ જશે.

ચીમનીને ઠોકવાથી તેમાં એકડી થયલી મેસ નીચે પડશે. સાફ કરવા માટે લાંબા તારના દાંડાવાલા બ્રશ વપરાય છે.

મેસ ચીમનીમાં એકડી થવાથી ધુમાડો ઉપર જઈ નહિં શકે તો આતશ ઉપર જસન (જીંક) નો નાનો ટુકડો બાળવાથી બધો કચરો પેતીકી મેજે બળી જઈ ચીમની સાફ થશે.

આગ ચીમનીમાં સળગી ઉઠેલી યુજવવા માટે આતશ ઉપર થોડુંક નીમક અથવા ગંધક બાળવું.

ટાંકી પાણીની ભઠ્ઠી સાથે જોડાયેલી સાફ કરાવવી ને પાણી સ્વચ્છ રાખવા માટે તેમાં ગામઠી કોલસાના ટુકડો નાંખવો.

ભઠ્ઠીમાં ભુજવું કેક, પુડીંગ, ખીસકીત, વિગેરે ભુજતી વખતે ભઠ્ઠીનાં ખારણાં મજબુત બંધ રાખવાં અને ચીમનીના મોઢાં આગળનો પડો ઉંઘાંડી નાખવો પણ રાંધતી વખતે તે પડો બંધ રાખવો.

ઘણી ગરમ ભઠ્ઠીમાં કાંઈખી ચીજ ભુજતાં પહેલે એકદમ ખીલીને પછી પાછું એસી જાય છે, મધ્યમ ગરમી રાખવી. ભુજતી વખતે યાદ આપવાને ટાઇમે ઘડીઆલતું એલાર્મ બેઠએ તો માંદવું.

ભટ્ટીની ગરમી પારખવા માટે બાઉન કાગળ ઉપર થોડો આટો છાંટી ને મુકવો અથવા સોજું સફેદ કાગળ તેમાં મુકવું જે પાંચ મિનિટમાં બળીને લાલ થઇ જાય તો ઘણી ગરમી હોવી જેમએ. ગેસની ભટ્ટીમાં પણ એ મુજબ જોવું.

તળીઆંમાંથી દાઝી નહિ જાય તે સારું પહેલાં થોડું નીમક કે રેતી છાંટી ને તેની ઉપર જુનવાની ચીજ મુકી, અથવા પહેલાં અમથું મુકી દીધાથી દાઝી જતું માલમ પડે તો તેની નીચે કાગળ અથવા એસએસટોસનું પડ મુકવું. એ મુજબ ખાધાનાં દીશે કોડીનાં પાછા ગરમ કરવા ભટ્ટીમાં મુકતી વખતે તરેલ પડતી અટકાવવા પણ નીચે કાગળ મુકવું. પતરાંના કોડીઆં જીનું પણ તળીઆમાં એ મુજબ પાંચરવા પછી મુકવાથી દાઝતું નથી.

ભટ્ટીને જલદો ઠંડી પાડવી હોય તો એક વાસણમાં ઠંડુ પાણી ભરી જુનવાની જગા ઉપર મુકી બારણાં ઉઘાડાં રાખવાં, ચુહલા ઉપર રાંધતી વખતે પણ એ મુજબ કીધાથી ઘણી તાતેડી ભટ્ટી હોવા છતાં પણ પકાવવાની ચીજ બળી જશે નહિ.

ગેસની લાઇટ તથા ચુહલા.

૧૩.—ગેસ હંમેશાં કસરથી વાપરતી. સળગાવતી વખતે ચાવી ખોલવી, ઉઘાડી ચાવી રાખ્યાથી ગેસનો વાસ આવે છે, બાળવા કરતાં ખાલી નીકળી જતી ગેસના વધુ પડેલા આપવા પડે છે. વાસણુ ઊતારવા પહેલા ગેસ બંધ કરવી.

ગેસની પાઈપનાં સાંધાઓમાંથી ગેસ બહાર નીકળી જતી શોધી કાઢવા મેચીસ સળગાવીને આગુમાગુ ફેરવી જતાં જ્યાંથી સળગી ઉઠે ત્યાં કાંણું હોય એમ જાણવું. ઘણી ગેસ નીકળી જતી હોય તે વખતે મેચીસ લગાડતી નહિ. એકદમ સળગી ઉઠવાથી પાછપ ફાટી મોટો ધડકો થઈ અકસ્માત બને છે તેની હંમેશાં સંભાળ રાખવી. વધુ માટે અકસ્માતમાં જીવો.

પાઈપનું કાણું શોધવાની બીજી રીત એ છે કે સાબુનું પાણી કરી લગાડવાથી ગેસ નીકળતી જગ્યા આગળ પરપોટા ઉઠશે તે પુરવા માટે ધાતુ સાંધવાની મેજવણીમાં ગેસની પાઈપ જોડવામાં આપેલું છે, અથવા તુરત કાંણું બંધ કરવું હોય તો સુકા સાબુનો ટુકડો નરમ કરી દાખવો. એવી રીતે થોડો વખત ચાલે છે, પણ જાડો રંગ તેની ઉપર દાખી દેવાથી તદ્દન બંધ થઈ જશે.

ગેસ બળે તે વખતે અચાજ આવે તો જાણવું કે સાથે અમથી બળવા વગરની ગેસ રદ જાય છે.

સફેદ ચા પીળા રંગનું બળતું દીસે તો બરાબર ગેસ બળેલી કહેવાય નહિ, ઘેરા જીરુ રંગની હોય તે સરખી બળતી ગેસ હોય છે. ને તેનો તાપ ઘણો લાગે છે.

ગેસની લાઈટનાં મેન્ટલ (Mantle) નવાં વાપરવા આગમ્ય પહેલાં સરકામાં બીંનવીને સંભાળથી સુકવીને લેવાં જે લાંબો વખત વેર ચાલશે. એ મેન્ટલ ઘણીજ નાજુક બનાવટના હોય છે તે સંભાળથી ઉચકવાં મુકવાં, સહેજ પણ હાથ લાગવાથી બાંગીને જુકો થશે.

ગેસની લાઈટમાં નવાં મેન્ટલ સળગાવવા સરખાં ગોઠવીને ચાવી ખંધ રાખીને ખાલી મેચીસ વડે સળગાવીને પોતીકા મેજે જુઝાઇ ગયા પછી ચાવી ખોલીને ખત્તો કરવા સાફ સળગાવવાં, પહેલાં ઉપલી રીતે સળગાવ્યા વગર વાપરવાથી તુરત બાંગી જશે.

મેન્ટલ વપરાતાં મેસથી કાળાં થયલાંને સંભાળથી કાઢી ઘણું ખારીક નીમક છાંટીને પાછાં મુકી સળગાવ્યાથી સફેદ થશે, જાંખા પડેલા ને ઠંડાં હોય તે વખતે એક ટીપુ મેડીલેટેડ સ્પીરીટ વચે નાખતી.

ભાંગેલા મેન્ટલના જુકાને ઉપયોગ એકઠો કરી રાખી રૂપાં કામ તથા જરમન સીલ્વર વિગેરે સાફ કરવામાં વાપરવો.

ગેસની કસર ચુહલાની ચાવીઓ ખપ વગર ઉધાડી રાખવી નહિં, કામ પુરું થવે ચુહલા ઉપરથી કંઈપણ ચીજ ઉતારવા આગમ્ય તુરતજ યાદ રાખી ને જુઝાવ્યાથી તેમાં ઘણી કસર થશે, તેમજ નજદીકમાં પાણીનું વાસણ બરીને મુકી રાખવાથી ગેસ સારી બળશે.

ગેસના મીઠરમાંનું પાણી ઘણી ઠંડીમાં બંધાઈ જતું અટકાવવા એક ગેલનમાં અર્ધા પાઈન્ટને સુમારે ગ્લીસરીન ભેળવું.

ચીકાશના ડાઘો ચુહલા ઉપર પડે તે કાલસાની બટ્ટી સાફ કરવામાં જીવે. જીનાં ન્યુસપેપરો વડે ચાલુ તુછવાથી સોજા રહેશે.

સંચાનું તેલ અથવા પેરેફીન (Paraffin) ચુહલો ઠંડો થાય ને કપડાંએ લગાડીને ફલેનલ વડે ધસવાથી નવો જેવો થશે.

ગેસના નાના ચુલાને ધોવા સંભાળથી ઉખેડીને ઠંડાં કે ગરમ પાણીમાં સોડા ખાર ભેળી બ્રશ વડે ધસીને સાફ ધોવા અને ગેસ આવવાના ઝીણાં કાણાંમાં કચરો કંઈ પણ ભરાયલો હોય તો સુધ્યા વડે ખુલ્લા કીધાથી ગેસ સારી રીતે બળે છે.

ગેસના ચુહલા યા બટ્ટીઓમાં જીંજવાની રીત કાલસાની બટ્ટી મુજબ હોય છે, ગણીજ ગરમ થયલી હોય તો વાસણમાં પાણી મુકવાથી તાપ કમી થશે.

સ્પીરીટનાં ચુહલાનું બળતું જાહજીવું દીશતું નથી પણ તેનો તાપ વધુ હોય છે.

ઇલેક્ટ્રીક યા વીજલીની લાઈટ.

૧૪-લાઈટ અથવા પંખાનું સમાર કામ કરતી વખતે સઉથી પહેલી મેન સ્વીચ (Main Switch) કે જે મોટી ચાવીમાંથી બહારનો વીજળી પ્રવાહ આપણને મળે છે,

તે આવી બંધ કરી દેરી કારણ કે તે ચાલુ પ્રગટ પ્રુથો હશે તો તારને હાથ લાગે તો વીજળીનો ઝટકો લાગવાથી જનને નુકસાની પોહાયશે તેવા અકસ્માતો વારંવાર બને છે, એ સઉથી અગત્યની બાબત પર હંમેશાં ધ્યાન રાખવું.

ધર્માં વીજળીના તારો સળગવાથી પણ કોઇ વખત આગ લાગે છે ત્યારે પણ ઉપલી મેન રીચ તુરત બંધ કરી દેવી. એ વીધે અકસ્માતમાં આપેલું છે. લોખંડ વીજળી ખેંચે છે, મટે ઇલેક્ટ્રીક લાઇટના કામ સારું લાકડાંના ઢાંડા સાથનાં હથીઆરો વાપરવાં. આખું લોખંડનું હશે તો હાથમાં પકડવાથી (ઇલેક્ટ્રીસીટી) વીજળી તેમાંથી પસાર થઇ માણસના શરીરને ઝટકો લાગે છે, તેમજ ખાલી જમીન ઉપર ઉભા રહેવાને બદલે લાકડાં પર ઉભા રહી કામ કરવાથી પણ વીજળી લાગ્યાનો સંભવ રહેશે નહિં. કારણ કે આપણા શરીરમાં ઇલેક્ટ્રીસીટી પસાર થઇ જમીનમાં ખેંચે છે. બત્તીઓનાં તાર પાણીથી ભીનાવાથી ફેટલીક વખત બગડી જાય છે.

ઇલેક્ટ્રીક પંખા ટેબલ પર મુકીને ચલાવતી વખતે અવાજ નીકળે છે તે માટે નીચે તળીયામાં કાગળનું જાડું પડ મુકવાથી અવાજ કમતી થશે.

ઇલેક્ટ્રીક ચુકલા ટોસ્ટર (Toaster) વિગેરેમાંથી ક્યારે કાઢવા નરમ બ્રશ વાપરવો.

બત્તી જાતજાતની તથા કાકડા, ચીમણી વિષે.

૬૫-પવનથી બુજાય નહિં તેવી બનાવવા રીતી ઉપર થોડીક ગંધકની છુટી ને દરીઆમાંના સમુદર શીલુની બારીક છુટી બેળી તે રીતો કાકડો બનાવી તેમાં બોળી સળગાવવો.

ગંધકની લાકડીને તદ્દન સાફ છુટી બાટલીમાં ખોલી અંધારી જગ્યામાં લઇ જવાથી તેના ઉજ્જસે કોઇમી ચીજ દીશે છે.

કપુરનો નાનો ટુકડો પાણીના વાસણમાં નાંખી સળગાવ્યાથી ઉજ્જસ આપશે. ઓલીવ ઓઇલમાં ફ્રાસફરસ નામની ચીજ નાંખીને અંધારી જગ્યામાં ઘરવાથી ઉજ્જરડું બત્તી જેવું લાગે છે.

બત્તીના કાકડા મેલા ઘોવા માટે ગરમ સાણુનું પાણી અથવા સોડાબાર વાપરવો. તડકે અથવા બઢીની બાજુમાં મુકવાથી જલદી સુકાઇ જશે.

નવા કાકડા સરકામાં થોડો વખત ભીનવી રાખી, સુકાવા પછી વાપર્યાથી સારી રીતે બળે છે. ચલાવતી વખતે કંઈયુ લાગે તો છેડા પરથી એક બે ઊભા દોરા ખેંચી કાઢવાથી સહેલથી ચઢશે.

કાકડાને બદલે તુરત વાપરવા માટે જુનાં ફાટેલાં મોબાની કે જુની ફેટની ટોપીની ચીપો કરી તેલમાં બોળીને સળગાવવી.

ચીમણીને પાણીમાંથી વરાળ નીકળતી હાય તેની ઉપર દુરથી પકડી રાખી બાફ લાગે ને પછી બારીક કપડાંએ તુંછી નાખવી.

જુના ન્યુસપેપરે પણ રોજ તુછવાથી સાફ થાય છે અને વધુ ખરાબ હોય તો ન્યુસપેપર ઉપર સહેજ કરોસીન નાખીને વાપરવું. એ રીતે સાફ કીધાથી ભાંગવાનો સંભવ ઓછો રહે છે.

મેસથી ખરડાએલી ચીમની કપડાં યા કાગળ પર પેરેશીન સહેજ નાખી તુછવી, સાફ નહિં થાય તો થોડાં ગરમ પાણીમાં નીમક ને સરકા થોડો બેળા ધોષને પછી સોળાં પાણીએ ધોવાથી મેસ તદ્દન નીકળી જશે, સુકાય ને તુછવી. ટકાજી બનાવવા કાચના વાસણમાં લખવા મુજબ કરવું.

એ ચીમની જરા પણ બીનાયતી યા હવાયતી હશે તો ખત્તીનો તાપ લાગતાં તુરત તરેલ પડી ભાંગી જશે.

મુન, ઝુમર કાચનાં સોળાં રાખ્યા માટે તેને લાંબી લાકડીવાળી ચીનાઈ પીછતી પીછી રોજ ફરવ્યાથી તે પરની ધુળ કાગરો નીકળે છે, ઘણા મેલ થયલાં માટે પ્રાણી કે સ્પીરીટમાં કપડું બોળીને તુછવાં, મેગનીસીઆની (Magnesia) બુટ્ટીને બેનઝીન (Benzoline) નો પાતળો પેસ્ટ બનાવી લગાડીને સુકાયા પછી સોળાં કપડાંએ તુછવાથી ચળકટાં થશે. લુલક વિગેરે ટાંચની તુટી છુટાં પાડેલાંને નવી લાઇ પાછાં બેડવાં.

સોળા કટ ગ્લાસનાં લુલક વિગેરેનો અચાજ ઘંટના જેવો આવે છે તેને ધોતી વખતે પાણીમાં થોડો સોડા ખાર નાખવો.

મીણખત્તી, જાત જાતના તેલો.

૧૬-મીણખત્તી લાંબો વખત ચાલે તેમ કરવા સગાવાંને તેની ઉપર તથા આશુઆશુએ ફરતું થોડું નીમક છાંટવાથી જલદી જગતી નથી, અથવા તો બારીક કપડાં ઉપર વાટેલું નીમક પાંચરી મીણખત્તીને ફરતું વીંટાળીને પછી સગાવાવ્યાથી પવનમાં ખુઝશે નહિ.

સફેદ વારનિયનો પાતળો હાથ લગાડવાથી મીણ પીગળીને નીચે ઉતરતુ નથી. મીણખત્તી લાંબો વખત રાખીને સુકવ્યાથી જલદી જગતી જતી નથી. મીણ પીણ તેમજ સફેદ આવે છે.

મીણખત્તી સગાવાવતી વખતે કાકડાને મથાળેથી સગાવવો નહિ પણ નીચેથી મેચીસ લગાડવાથી ખરાબર સગશે છે.

જાડી મીણખત્તીને નાના બોળામાં બેસાડવા ખળખળતા પાણીમાં એક બે મિનિટ બોળવાથી મીણ નરમ થાયને બેસાડવી.

પીળી જુની મીણખત્તી પડી રહેતાં મેલી થપલી સફેદ બનાવવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ફલેનલના ટુકડા ઉપર છાંટીને ઘસવી અથવા તો રૂને દારૂના અક'માં બોળીને તુછવાથી સાફ થશે.

મીણખત્તીને છક છડા સુધી બાળવાં હોય તો બે ઈંચ જેટલી રહે ને બોળામાંથી કાઢી તેમાં ખુચ બેસાડી અંદર પાતળો ખીસો પેાંને તેમાં મીણખત્તી ખેંચી દેવી.

મીથુનજિના નાના દુકડાઓ એકઠા થાય ને છુટા યા થોડી ચરબી સાથે ચુકને તાવીને નાની દાબડીમાં રેડવું. બંધાવા આગમય કોઇ જાતનો કાકડો કે દોરીને ટરપીન-ટાઇનમાં બોળી તેની અધવચમાં બોશી દીધાથી પાછું મીથુનજિની માફકજ બળશે.

સાધરણ મીથુનજિ પશુ મધપુડાનું મીથુ અને ચરબી (Tallow) બેળીને તાવ્યાથી બને છે.

૧૭-ઑલીવ ઑઈલ, સાલીડ તેલ, લુકકા, ઑઈલ, ઑલીવ નામના ફળમાંથી બને છે, સોનું બેળ વગરનું પારખવા માટે અર્ધાં બાટલી હોય તેને ખુબ હલાવ્યાથી તેમાં જો પરપોટા થઇ તુરત બેસી જાય તો સોનું જણવું, બેળલામાં પરપોટા લાંબો વખત રહેશે.

એ તેલને જઇતુંનું તેલ પણ કહે છે.

કેરોસીન તેલ તડકામાં ખુલ્લું રાખવાથી ઉડી જશે. બાતીનો ઉજાસ સારી રીતે આપવા સાડાં ઉપલાં તેલમાં સહેજ નીમક યા કપુરનો દુકડો નાખવો અથવા એક બે ચમચી મકકો રેડવો.

કાચના તેલના દવા સાફ કરવા માટે કાચનાં વાસણમાં આપેલું છે. આગ ખુબવા સાડાં અકરમાતમાંથી મળશે.

કેરોસીન છાંટવાથી ખરાબ હવા, ગલીચી, મચ્છર તથા બીજાં જીવજંતુઓ દુર થાય છે.

પેત્રોલ સઉથી ઘણું જલદી સળગી ઉઠે છે. આતશની નજદીક યા ઘણી ગરમ જગ્યામાં રાખેલું જોખમ બરેલું છે, હંમેશાં બંધ દવા કે બાટલીમાં રાખવું. દવામાં પણ ઉપયોગી છે.

કપડાંનો ડાઘો કાઢવા પેત્રોલ વાપરે છે પણ તેનાથી તુરતનું સાફ કાપેલું કપડું ગરમી અથવા આતશ નજદીક જવાથી સળગી ઉઠશે. તે વિષે અકરમાત વખતેની સાવચેતીમાંથી મળશે.

પેરેફીન તેલ ઘરઘટુ તેમજ દવાના ઉપયોગનું છે, તેમજ લોટું, લાકડું, કાચ, ચામડું, કપડાની કાંજમાં ઘણીક રીતે વપરાશે.

ટરપીનટાઇન ચોખ્ખું કાગજ પર લગાડી આતશ ઉપર ધરવાથી ઉડી જશે. બેળલાનો ડાઘ પડી રહે છે.

બીજાં તેજો વિષે ખોરાકીમાંથી મળશે. કોઇબી તેજ પાણી સાથે બેળાતું નથી, ઉપર તર્યા કરશે.

પેરેફીન યા કોઇબી તેલ વાસણમાં રહી ગયલું કાઢવા સાડાં ખજખજતાં પાણીમાં ટંકણખાર બેળીને તેમાં રેડવું, પાણી ઠંડુ પડતાં તેજ ચીકતું હોવાથી ઉપર તરી આવે ને કાઢી લવું.

પ્રકરણ ૪.

વાસણા કાચ તથા કોડી, મટોડી વિગેરેનાં ધોવા,
ડાઘો કાઢવા અે ટકાઉ બનાવવા વિષે.

૧૮-ધોવાની રીતો, કાચસાની ખારીક છુટી અથવા ઝીણી ગખ કે સામુને ઠંડા થા ગરમ પાણીમાં ભેળીને ધોવાથી સાફ થશે.

કટ ગ્લાસનું સોજી બીલોરકામ ધોવા સારું ટુકું પાણી લેવું, છેલ્લાં પાણીમાં સહેજ સરકો ભેળવો, સુકાયને જુના ન્યુસપેપરે નુછવાથી કાચ ચળકટો થાય છે. થોડાક ચોખા અથવા ખાતનાં છાંન્ પાણીમાં નાંખવાં, સામુ નહિં લેવો.

કાચની ખાટલીઓ અંદરથી ધોવા થુલું કે લાકડાંનો વહેર, થોડા ઝીણા પથરા, રેતી થોડું જીરું ચીજ પાણી સાથે ખાટલીના બીજા ભાગ જેટલું લઈ તેમાં નાંખીને ખાટલી ટેબલ પર ખુબ તરેહથી ગમડાવવાથી સાફ થાય ને તે કાઢી નાંખી સોજાં પાણીએ ધોવી, ઘણી મેલી હોય તો બે ત્રણ વખત તેમ કરવું. એ રીતે ગમે તેવા મેલા ડાઘો પણ નીકળે છે, ખાટલીને ખુબ પોવો. સરકો નીમક ભેળી લેવો.

દુધ પીવાની અમ્ચાંની ખાટલીઓ નીમક નાંખીને અથવા તો લાઇમ વૉટરે ધોવાથી સેજ થશે. દુધના ખરડેલા ટંબલરમાં તુરત પાણી રેડી મુકવાથી ધોની વખતે ચીકણા કે વાસ રહેતો નથી.

સોનેરી ગીલીટયાળો ચીજે સામુના પાણીમાંજ ધોવી, સોડા કે ખાર કાઢવી જાતનો લીધાથી ગીલીટ ઝાંખી થઇ નીકળી જશે, ધોઇને સુકાવા દેવી. જોરથી નુછવાથી ગીલીટ ખરાબ થશે.

કાચનાં ફેલાવર વાઝા ઉંડા લાંબી ડોકના અંદરથી સાફ કરવા પાતળી લાકડી ઉપર કપડું થા સ્પંજ બાંધીને અંદર ફેરવવું, નહિં તો ટુકાં પાણી સાથે ન્યુસ પેપરના કાપલા તેમાં નાંખી ખુબ હલાવવાથી અંદરનો કચરો નીકળી સાફ થશે.

કાચના વાસણો ગરમ પાણીમાં મુકવી વખતે વાંકાં કરી ઉંધાં મુકવાં. ચાતાં મુકવાથી તરેલ પડી ભાંગી જશે. ઘણાં ખજખજતાં પાણીમાં એકદમ મુકવાથી પણ ભાંગે છે.

નકશીવાલી કાચની ચીજે ઉંડાં વાસણમાં સામુનું પાણી કરી તેમા ભીનની રાખ ૧૧ અથવા તો હાથ થા બ્રશ ઉપર સામુ લગાડી તે પર સંભાળીને ઘસવાથી તેમાંનો મેલ કચરો નીકળ્યા પછી સોજાં પાણીમાં ધોવી.

દાંડીવાળા ગ્લાસો ધોઇને નુછતી વખતે દાંડી લાયમાં ટાઇટ પકડીને જોરથી નુછવાથી ઘણી ખરી દાંડી ભાંગી જાય છે માટે ગ્લાસગળો ભાગ પકડવો.

ટંબલર એક એકની ઉપર મુકેલાં ચપટાઇને નીકળે નહિં તો અંદરનામાં

ઠંડું પાણી રેડવું, અને બહારનાને થોડાં ગરમ પાણીમાં મુકવાથી થોડા વખતમાં બેઉ છુટાં પડી નીકળશે.

કાચના વાસણો ભાંગે નહિ તેવાં ટકાઉ બનાવવાની રીત પણ લખેલી છે, તેમજ બાંગેલાંને સરખાં કાપી બીજા ઉપયોગમાં લેવા વિષે કાચ કાપવાની રીતમાં જુઓ.

માછલોના ખરડાયેલાં વાસણો ગરમ કરતાં ઠંડાં પાણીમાં બોળવાથી જલદી સાફ થાય છે. રાઇ કે સરકા, લીયુની છાત્ર પાણીમાં બેળવાથી વાસ જશે.

ચીકાશાખાળાં વાસણો ખાવાની રકાબી, દીશ્વ, વિગેરે પહેલાં લાકડાંનો વહેર તે ઉપર ઘસવાથી ચીકાશ ચુશી લઇ કોરડાં થાય પછી તેને સોજાં પાણીમાં ઘોષ નાંખતાં અથવા ગરમ પાણીમાં કપડું બોળીને ઘોવાં, નાની લાકડી પર બાંધી સુતરની પીછી કરી લેવી.

૧૯-ડાઘો કાઢવા નીચલી કાઠબી ચીજ પાણીમાં બેળી બાપરવી. સાબુ, ટંકચ-ખાર, વૈશ ગ સોડા, સોડા આઇકાર્બ, એમોનીઆ, નીમક, પર્લેશ, સરકા, રાખ, ગુલીની છુટી, ફટકડી તેમજ મંડી સોપ, (Monkey soap) અને બીજા ડાઘો કાઢવાની ચીજો આવે છે.

કોડીની રકાબીમાં ફુગના લાંબા વખતના ડાઘ પર વૈસત્રીન ત્રાટકી લગાડી સહારે ગરમ પાણીમાં ઘોષ તુછવી, સાફ નહિ થાય તો ફરીથી એ મુજબ કરવું.

ચાહુની કીટલીમાંના ડાઘ બેરો ગયલા ધોશીંગ સોડા ખગખગતાં પાણી સાથે બેળા થોડો વખત રાખવાથી નીકળશે, અથવા પાણીમાં સરકા બેળીને રેડવો, નહિ નીકળે તો નીમકને સરકામાં પીગળાવી કપડાં વડે ઘસવું.

કાચના ટંખતર, શીંગર બેલ વિગેરેની ચીજો એકએકની અંદર ઉતારીને ક્યાટમાં રાખવાથી જગા થોડી રોકશે, પણ તે અંદર વળગી નાંદ માટે દરેકનાં આળાઓમાં કાગળની લાંબી ચીપો મુકવી.

કાચના ખત્તીના શેડ, ગ્લેસ વિગેરે ધોવા ટુકું પાણી સાબુનું બનાવી તેમાં થોડો સાલ્ટસ ઓફ લેમન (Salts of Lemon) નાંખી ધોવાથી, કાચ તદ્દન નીતર્યો થશે, પછી નળ તળે સોજાં પાણીએ ઘોષ ગરમ કપડાં ઉપર નીગરાંતાં સુકવ્યાં, લાકડાંનો વહેર પાંચરી તેની ઉપર મુકવાથી પાણી નીગરાયલું ચુશી લઇ જગા ભીંનાશે નહિ. કાચની ચીજો ધોએલી તુછવા કરતાં નીગરતી સોજી દીશે છે.

કીટલીમાંથી કોફીના ડાઘો સોડા આઇકાર્બ પાણી સાથે બેળીને રેડવાથી નીકળે છે.

કીટલી ચાહુની વપરાતી નહિ હોય તો લાંબાં ઉઘડું રાખી તેમાં સાકરનો ટુકડો નાખવાથી વાસ આવશે નહિ, અથવા ખગખતું પાણી રેડી તેમાં આતશનો નાનો ગાંડો નાખવો.

ચીકાશના ડાઘો કાઢવા વૉશીંગ સોડાનું ઘટ ખળખળું પાણી બનાવી થોડા કલાક રેડી રાખી, સોનું પાણીએ ધોવાથી સાફ થશે.

ખાલા રકાબીમાંથી ચાહ કેફીના પીગા ડાઘો પર સાદુ નીમક ધસવું, મંકી સોપથી કોડીનાં વાસણો સોનું થશે. ખાવાનું દાઝીને વળગેલું તથા તેના ડાઘો કાઢવા બીના કપડાં પર નીમક લઇ ધસવું. •

કોડીની પીગી ખરણી સાફ કરવા તેમાં થોડીક ફટકડીને પાણી ભેળી બીજાં પાણીનાં ઊડાં વાસણમાં સુકી સુકસે ઉકાળવી.

બાટલીઓમાંથી સરકો, સૉસ વીગેરેના ડાઘો ગરમ પાણીમાં સાંયુ યા સોડા ખાર પીગળાવી સાથે ઇડાંના કોટલાંની બારીક લુકી બાટલીમાં રેડી થોડો વખત રહેવા દેઇ ખુબ હલાવીને ધોવી. ઇડાંનાં કોટલાં સાથ ચાહને પાણીમાં બીનવી લેવી. ટરપીન્ટાઇન પાણીમાં ભેળવાથી ડાઘો જશે. પરમેગનેટ ઓફ પોટેશ પાણીમાં ભેળી લેવું.

દારૂનાં ડાઘો પણ ઉપલી રીતે નીકળશે; અથવા કળીયુને ને સોડાખાર પાણીમાં નાખી ઉકાળીને ડાઘ કાઢવા વાપરવું.

વાઇનના ડાઘ બેસી ગયલા કાંઇ વખત નીકળતા નથી માટે ક્લોરિન પેપરના ટુકડા બાળી તેમાં નાખી ને ખુબ બંધ કરવો, ધુમાડો અંદરથી નીકળતો બંધ પડે ને તે કાઢી નાખી સોનું પાણીથી ધોવી. એક વખતમાં સાફ નહિં થાય તો ફરીથી કરવું. ગરમ પાણી સાથ પર્લ ઓશ ભેળી નાંખવી અને સાથે થોડો પાન સાથ ખાવાનો ચુનો ભેળી ખુબ હલાવવા પછી તે કાઢી નાખી સોનું પાણીએ ધોઇ નાખવી.

તેલના ડાઘો બાટલીમાંથી કાઢવા રાખ થોડો નાંખી તેમાં પાણી ભેળી ખુબ પોષ ને બીજાં પાણીના મોટાં વાસણમાં સુકસે ઉકાળી ઠંડું પડે ને બાટલીઓ કાઢી સોનું પાણીએ ધોઇ નાખવી. પોટેશ પરમેગનેટને પાણીમાં ભેળી ચીકાશના ડાઘ નીકળ્યા પછી સોળું પાણી લેવું. પટેટાનાં નાના ટુકડાને સરકામાં બોળી રાખવા પછી તે નાખીને ધોવાથી કાંઇખી જાતના ડાઘો નીકળે છે.

દેમેજ થયેલી કાચની ડીકેન્ટરો અંદરથી સાફ કરવા ઉડા વાસણમાં સોડાખારનું ગરમ પાણી બનાવી તેમાં ડીકેન્ટર સુકવી, અંદર પટેટાના ઝીણા ટુકડા કરી ગરમ પાણી સાથ ભેળવા, થોડો વખત વધુ રાખી પાણી ઠંડું પડે ને ડીકેન્ટર ખુબ હલાવી પટેટા સર્વ કાઢી નાખી સોનું પાણીએ ધોવી. નાઇટ્રીક કે સલ્ફ્યુરીક એસીડનાં ટીપાં પાણીમાં નાખવાં.

સરકે ને સોડા ખાર કે નીમક અથવા તો સુકી ચાહ એક એક ચમચો ભેળીને ધોવાથી પણ ઉપલા ડાઘો નીકળશે, પણ ખુબ મારીને હલાવવાથી બાટલી ફાટી જશે. છેલ્લે સાબુના પાણીએ ધોવી જોઇએ. નીમકને આમલી સાથે લઇને ધસવાથી પણ ડેમેજ થયેલા ડાઘો નીકળશે.

આક્રિય પેપર અથવા બ્લોટીંગ પેપરને પાણીમાં ભીંનવી, તેની ઉપર ચાણુ લગાડી ગોળ બંડલ વીંટાળી બાટલીના મોઢાંમાં આપું ખોસી ને ઉપરથી ગરમ પાણી રેડવું, પછી ખુબ હલાવવાથી સાણુ પીગમીને બાટલી અંદરથી સાફ થાય, કે પેલું ગોળ બંડળ ધીમેથી ખેંચી કાઢી, સોજાં ઠંડાં પાણીએ બાટલી ધોવી. ડીકેન્ટર ફેરડી કરીને મુકવી, બીનાસ રહેવાથી ડુગાઇને મેત્રી દિશે છે.

શાહીના ડાઘા સીસીમાં પાણી સાથે ઝીણી લોખંડની ખીલીઓ તથા થોડો સરસો ભેળી હલાવ્યા પછી સોજું પાણી લેવું.

ઢાચ કાંજના રંગના ધોવા સાણુનાં પાણીમાં સોડા ખાર વાપરવો, પછી ઠંડાં પાણીએ ધોઇને ચીજને તુછી નાખવી કારણકે અમઠી સુકાવાથી તે સોજી થતી નથી. કાંધો પડેલા કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ સોલ્ટ (Spirit of Salt) સ્પંજ વડે લગાડી ઠંડાં પાણીએ ધોઇ પાછું ગરમ પાણીમાં ધોઇ તુછી નાખવું.

કાંધો કાઢવા તથા વાસણો ધોવા માટે પર્લ એશ (Pearl Ash) વપરાય છે તે બનાવવા માટે ચાણુ ધરના ઉપયોગની ચીજોમાં લખેલું છે.

વાસ કોઇ પણ જાતનો સીસી બાટલી યા વાસણોમાંથી કાઢવા સારા રાખનાં કાળા ખીને બારીક વાટીને લેવાં અથવા તો અમઠી રાઇ ડુકાં પાણીમાં મેળવી બાટલીમાં ભરી ખુબ હલાવી, એક વખતમાં વાસ નહિં જાય તો ફરી કરવું, સરકાએ પણ વાસ નીકળશે.

ખાલી બાટલીઓનો ઉપયોગ રોટલી વણવાની વેલણને બદલે વાપરવી, ખુબ મારવો જોઈ આટો કચરો તેમાં ભરાય નહિં. લાકડાંની વેલણ કરતાં એ ધોવાથી સોજી રહેશે, મોઢાં આગળ દોરી બાંધી ટાંગી રાખવી. કાળા બાટલી સેકવા માટે ગરમ પાણી ભરવા ભેવી.

કોઇખી જાતનાં કોડી અથવા મટોડીનાં વાસણમાંથી પાણી ઝડરીને બહાર આવતું અટકાવવા બહારની બાજુ પાતળો વારનીશનો હાથ મારવાથી બંધ થશે.

વાસણુ ટકાડિ જલદી ભાંગે નહિં તેવાં કરવાં.

૨૦.—ખત્તીની ચીમનીઓ, લાઇટનાં શેડ, બચ્ચાની દુધ પીવાની બાટલીઓ વિગેરે ચાણુ વપરાશની ચીજોને નીચલી રીતે ઉકાળવી; એક મોટાં વાસણમાં તે ચીજ અંદર મુકાને દુબે તેટલું ઠંડું પાણી ભરીને ચુહલા ઉપર જોસ પાડવા આવે ને ઉતારી તે પાણી તદ્દન ઠંડું પડ્યા પછી કાચની ચીજ સંભાળથી કાઢી સુકાય ને વપરાશમાં લેવી, ગરમ પાણીમાંથી કાઢતાં બહારની ઠંડી હવા લાગવાથી વાસણને તરેલ પડશે. જોઇએ તો સહેજ નીમક મેળવું.

દુધની બાટલીઓ નવી આવે ત્યારે તથા ચાણુ વપરાતી હોય તે વખતે પણ દર આઠ દિવસે એમ કીધાથી અંદરથી સાફ થઇ દુધ બગડતું નથી, દુધની સંભાળ માટે પાછળ આપ્યું છે.

ખીજી કંડીનાં વાસણે જેમાં કાંઈ જાતનો વાસ આવતો હોય તે પણ એ રીતે ઉકાળવાથી સોજી થાય છે. નાનો ચીરો હશે તો દુધમાં ઉકાળવાથી પુરાઈ જશે, સોજી ચીજ વધુ ભાંગતી અટકશે.

કાચનાં વાસણમાં ગરમ ચીજ રેડતી વખતે ફાટ પડે નહીં તેવી રીતે રેડવા સાફ નીચે પાણીથી ભીંનેલો કટકો મુકી તેની ઉપર વાસણ ગોઠવ્યા પછી ગરમ રેડવું અથવા તો એક ચમચો કાચના વાસણમાં મુકીને ગરમ ચીજ તેની ઉપર રેડવાથી પણ ભાંગતું નથી. જોઈએ તો તળીયાંની નીચે છરી મુકવી.

સીસી બાટલીઓના બુચ મારવા ને ખોલવા.

૨૧-ખરણી અથવા સીસીના બુચ ચપટાઈ ગયલા ઉઘાડવા એ ત્રણ ટીપાં સાલીડ તેલ ફરતું પીછીએ નાંખી થોડો વખત તડકામાં રહેવાઈ સંભાળીને બુચ હલાવવો. યા ધીમેથી ફરતો ઠોકવો, તેલ ફાટવાથી ચેવસ થઈ એ રીતે ઉઘડશે, તેલ નાંખી ને ચુહલાની નજદીક મુકી મેચીસતો તાપ લાગવાથી એક વખતમાં નહિં થાય તો એ ત્રણ વખત કરવું. સરકો ટમ્બલરમાં રેડી તેમાં થોડો વખત સીસી મુકી ને પછી ગરમ પાણીમાં મુકવાથી બુચ ખુલ્લો જશે.

ખળખળતાં પાણીમાં સંભાળથી ઉંચી કરી મુકવી પણ બુચ નહિંજ ખોલી શકાય તો સહેજ ગરમ હોય તેટલાં આઇસનોં લુગ મોઢાંપર મુકવો. દોરીને સીસીની ડોકા ઉપર એક આંટો વીંટાળી બેઠે છેડા હાથમાં ધરીને અવાર નવાર ખેંચવા; ઘસારાથી ગરમ થઈ ઉઘડશે. ફેનેલની પટ્ટી ગરમ પાણીમાં ખોળીને એ મુજબ ઘસવી અથવા વીંટાળી રાખી, સ્પંજ ખળખળતાં પાણીમાં ખોળી મેઢાં પર લમાડવું. ખારીક સુઈઆની અણી કીનારીમાં ફેરવવી. મેથીલેટેડ સ્પીરીટ (Methylated Spirit) નાં બે ચાર ટીપાં બુચની ફરતાં રેડવાથી પણ જલદી ઉઘડે છે.

દવાની સીસીનો ચપટાયેલો બુચ એક ચમચી દારૂનો અર્ક અર્ચી ચમચી ગ્લીસરીનમાં સહેજ નીમક ભેળી થોડાં ટીપાં મુકવાં.

કાચનો બુચ બાટલીમાં ભાંગેલો કાઢવા લાખતી લાકડી ગરમ કરી નરમ થાયને બુચ પર દાખીને ધરી પાછી સુંકાઇને કડણ થાયને થોડી મિનિટ પછી બાટલીનું ડોકું બહારથી ગરમ કરી લાખ ખેંચવા સાથે કેટલીક વખત બુચ નીકળે છે.

કોર્ક સ્ક્રૂ વગર બુચ ખોલવો હોય તો કપડાંનો જડો દુરો ભીતને લગાડી ઉપર બાટલી આસને આસે તળીયાંમાંથી થોકવા કરવી, જેથી અંદરનો બુચ પેતીકા મેળે બહાર નીકળવા માંડશે, પણ ઠોકતાં બાટલી અફળાઇને ભાંગે કે તેમાંની ચીજ ઘોલાય નહિ તે સંભાળવું. ચુંથવાના સુઈઆની અણો વડે ખુલ્લો. નાનો સ્ક્રૂ બુચમાં અંદર વેર ફેરવી મથાલે દોરીનો આઠો લાઇ ખેંચી કાઢવો.

કાચનાં ચપટાયેલાં ઢાંકણાંને ઉપરથી હથોડીએ સહેજ ઠોકવાથી ઉઘડે છે.

ચરખી અથવા ગ્લીસરીન લગાડીને બાંધ કાઢેલા જામ—જેલીના પતરાનાં ઢાંકણ અપટારી નહિ. બોલવા સાર સીસી બોલવાની રીત મુજબ ગરમ પાણી વાપરવું.

હવા નહિ બાંધ તેમ કરવા બુચને બાટલીમાં પોષ ને પછી એક આંટા પાછો ઉગતો ફરબાથી અંદર વળગશે નહિ, તે પર ચપટ સીસું પેાવું અથવા લાખ તાવીને વળગાડવી પેરેશીન યા સાલીડ તેલમાં બુચને પાંચ મિનિટ બોળી રાખી તુંછીને પછી મારવાથી તેમાં પાણી અથવા હવા જઈ શકતી નથી.

મીણ પીળું નરમ કરી તેટલાજ વજનની રાજમની બારીક છુટી ભેળી ચુકલા ઉપર તાવીને બાટલીનાં મોઢાં ઉપર લગાડવું, મીણ સાથ જોઈએ તો થોડું સાલીડ તેલ તાવતી વખતે નાંખવું.

ઉપલી કાષ્ટખી મેળવણીમાં રંગ અપવો લાલ સાર લીંગજોક (Vermilion) અથવા ગેરની છુટા નાખવી. કાળા રંગ માટે મેસ (કાજલ) વાપરવી, બીજા રંગ સાર તેમાંની છુટા લેવી.

જામ જેલીના પાત પર બતર પેપરને દુધમાં બોળીને ચીજ નરમ હોય ત્યારેજ ફગુ ધાંકી દીવાથી ઠંડુ પડવે તરત વળગી જશે.

ખાલો બુચનો ઉપયોગ જાતી બનાવવા વયમાંથી અર્ધા આડા કાપી તેમાં જાડો તાર પોષ એક એક વહેંત જેટલા દુર રાખી તેની જોઈએ તેટલી લાંબી ચાર પાંચ દાર બનાવી ને પછી તેમાં બીજા આડા તાર ગાળે ગાળે પસાર કરી ચોક્કસ જેવું થાય ને મોરી અથવા બીનાસવાડી જમ્યામાં પગ મુકવા વાપરવું. જુના બુચો બાળવાના ઉપયોગમાં પણ આવે છે.

બુચો મોટા હોય તો નાનાં મોઢાંની બાટલીમાં પોવા સાર બળબળતાં પાણીમાં જરા વખત બોળી રાખવાથી નરમ થઈ સહેલાઈથી પોવાશે, હથોડીએ ઠોકવાથી પણ મોટા બુચ નાનો થાય છે. અથવા વયમાંથી ફાયર માફક આડકત્રે કાપી કાઢીને લેવો.

શુદ્ધ કે ચીકણાવાળી ચીજોની બાટલીના બુચ વળગી જઈ કાઢી વખતે નીકળતાં અડચણ પડે છે માટે બુચને ગ્લીસરીનમાં બોલવાથી કઠી પણ વળગશે નહિ.

બાટલી પરની ટીકીટો કાઢવી તથા વળગાડવી.

૨૨-બાટલીને ઠંડા યા ગરમ પાણીમાં ભીંજવાથી અથવા ગરમ પાણીની વરાળ લગાડવાથી નીકળશે.

પાણી અથવા હવા દારમાં લીનાચાથી ટીકીટો નીકળે નહિ તેને સાર મેળવણી બનાવવી એક રતલ આટાની લાડી કરી તેમાં એક ઐસ શુદ્ધરતું પાણી અને ઐસનો ત્રીજો ભાગ ઐલ તેલ (Linseed oil) અથવા ટરપીનટાઈન ભેળીને ટીકીટો વળગાડવી. વધુ માટે પેચ્ટ બનાવવામાં જુવો.

ટીકોટા કાગળની પતરાનાં બાકસો, લાકડાંની પેટીઓ અથવા બીજાં કાગળનાં બહાર ગામ મોઢાલવાનાં પારસથો ઉપરથી નીકળી નહિ જાય તેમ વલગાડવા સાફ સોજો સરસ એક ભાગ લેવો, તેનાં અર્ધાં ભાગની ખડી સાફ નાખવી, અને સરસના ત્રીજા ભાગ જેટલો સોજો ગુંદર (Gum Arabic) એ સર્વેને પાણીમાં ચુલ્લે તાવીને ઘટ થાય તે વાપરવું કરીનીન પાણીમાં ઘટ મેળવ્યાથી પણ કાગળ વળગશે.

ધનેમલના વાસણો.

૨૩.—ધનેમલના વાસણો બનાવવામાં ચુકવા અથવા બટ્ટો ઉપર વાપરી શકાતાં નથી, ધણાં તાપથી તે ધનેમલ ફાટી જઈ કેટલીના પોપડા નીકળી જાય છે તેલના નાના ચુલ્લા પર વપરાશે. ટકાજી બનાવવા દાચના વાસણ મુજબ પાણીમાં નવાં ને ઊકાળવા.

કાળા ડાઘો લાભો વખત વાસણ પડી રહેતા તેમાં દીશે તો તે પર નીમક અથવા સોડા ખાર ધસવું, તુરંત નીકળે નહિ તો પાણીમાં પીગળાવી તે વાસણમાં ચુલ્લે ઊકાળી ને પછી સોજાં પાણીએ ધોઈ નાખવું. તળાઆમાંથી બળેલાં પણ એ રીત સાફ કરવાં. અથવા સાબુના પાણી સાથે ધડાના કોટલાં ધસવાં, જસતની રીતે પણ સાફ થશે.

સફેદ ધનેમલના વાસણો સાફ કરવા માટે વરસાદનાં પાણીમાં સોડા ખાર પીગળાવી તેમાં રેડી બીજાં મોટાં વાસણમાં પાણી ભરી ઉપરું વાસણ તેમાં મુકી ચુલ્લે ઉકાળવાથી તે નવું જેવું થશે.

કીટલીઓ સાફ કરવા સોડા ખારનું પાણી તેમાં ભરીને કીટલી ગરમ બટ્ટીમાં બાથુએ અખી રાત મુકી ને સહવારે પાણી કાઢી નાખી બીજાં પાણીએ ધોઈ ફેનવના કટકાએ નુછી થશે બાજેલાં માટે ખાલીજ કીટલી ગરમ બટ્ટીમાં બાથુએ મુકવાથી ધીરેથી ગરમ થાયને કાઢી લાકડી વડે બહારથી ફરતી થોકાથી કડક થઈ નીકળશે, કંડી પડેને પાણી ભરી વાપરવી.

બાંગેલી ચીજો વળગાડવા માટે, જસતમાં બાલદી ગળતી બંધ કરવાની રીતમાં જુવો.

કંડી તથા પોરસીલેન, મોઢું ધોવાના બેસીન, સીંક, ધોવા તથા ડાઘો કાઢવા.

૨૪.—બેસીન મોઢું ધોવાના ચાલુ વાપરતાં તેમાં સાબુ સુકાધનેચીકાશ વિગેરે પોપડી બાજે છે, તેને રોજ બ્રશ વડે ધસીને ધોવા, સાબુનું પાણી ને ટંકણ ખાર લેવે ચોકના ચુનાથી પણ સાફ થશે. ધણા ખરાબ ડાઘો કાઢવા માટે એમોર્ન આ ને કેરો-સીન તેલ ભેળી વાપરવું. પોરસીલેન પણ એ રીતે સાફ થાય છે.

પેરેશીનથી ડાઘો નીકળશે, જેમજે તો સાથે નીમક ભેળવું.

મીઠાંનો તેજ્ય (મ્યુરેટીક એસીડ) લગાડી ઘસવાથી કોઈમી જાતના લાંબા વખતના ડાઘો મેલ વિગેરે નીકળે છે, પણ એસીડ વાપરતી વખતે હાથ પગ પર તેના છાંટા ઉડવાથી દાઝી નહિ જાય તેની સંભાળ રાખવી. સંદાસના બોલ વિગેરે એ રીતે સાફ થશે. જેવેલ વોટર લગાડવાથી પણ લાંબા વખતના ડાઘો જશે.

ખીજા ઘણી જાતના સાબુ, મંદી, સોપ તથા પાઉડર, વીમ (Vim) વિગેરે તૈયાર મળે છે, જે પણ ઉપલાં બોલ સીક સો સાફ કરવામાં વપરાય છે. વાસ કાઢવા માટે હવા સ્વચ્છ કરવામાં જુલો.

સીક-ધતેમલ કે કોડીની ઉપલીજ રીતે સાફ રાખવી, વાસણુ ઘોવા માટે લાકડાંની બનાવવા એ ઘુટ સમયોરસ દાખડો એક ઘુટને સુંમારે ઉંડો લઈ તેમાં જસત (ઝીંક)નું પતર જડાવી તળીયામાં અવરચે બા એક ખુણે ગોળ મોઢું હોલ પડાવે તેમાં ખુચ પોષ રાખી પાણી બરી તેમાં વાસણુ ઘોવા, નીચેથી હોલ સાથે એક નળી જડેલી હોય તો મેલું પાણી કાઢી નાંખવા સાર ખુચ ઉંઘાડવે તે નળીમાંથી બહાર નીકળી જશે, અથવા નળીને બદલે તળીયામાંનું મેલું પાણી બહાર પડે તે ઝીંકી લેવા નીચે બાલદી મુકવી.

પતરાંના ડબ્બાને પણ તળીયામાં કાંણું પાડી ખુચ પોવાથી કામ ચલાકે સીક તરીકે વપરાશે. એ રીતે સીકમાં કાચ તથા કોડીનાં ખરડેલાં વાસણો ઘોવાથી ઝંઝાં બાંગતાં નથી. લોખંડની સીક સાફ કરવા પેરેશીન વાપરવું.

નળીઓ સીક સાથની જોડાયેલી સાફ કરવી ચીકાશ કચરો વિગેરે મરાઈ રહેવાથી તેમાં થોડે દિવસે ખજખજનું પાણી અમથું કે નીમકનું કીટલીની ધાર વડે રેડવાથી ચીકાશ તવાઈને નીકળીશે. મોઢા પર થોડો વોશીંગ સોડા કે એશ સોડા મુકી ઉપર પાણું ગરમ પાણી રેડવું જેથી સોડા પીગળી નળી સાફ થશે.

નળીમાં કચરો વળગી રહેલો હોય તો તેના માપની નેટરની લાકડી લઈ નીચેના છેડા પર એક સ્પરનો બરાબર બેસતો ટુકડો ખીજાએ અથવા રકુએ જડી લેવો પછી તેમાંથી પંપ મારીએ તેવી રીતે સીકની નળીમાં ઉપર નીચે હવાચાથી કચરો હવાના દબાણના જોરથી નીકળી જાય ને થોડું પેરેશીન રેડી ઉપરથી ગરમ પાણી નાખવું.

નળીમાંનો વાસ કાઢવા હંડાં કે ગરમ પાણી સાથ કાર્બોલીક એસીડ, શીનાઇન, લાઇસોલ, એમોનીયા, સરકો વિગેરે કઈમી નાખવું, કોશીનો લુકો પણ ખરાબ વાસ દૂર કરશે.

ઉપલી ચીજો નાંખવાથી સંડામ, ગટર વિગેરેની ખરાબ હવા તથા વાસ અને જંતુઓ પણ દૂર થાય છે.

મટોડીનાં વાસણા વિષે.

રખ.—મટોડીનાં નવાં વાસણા કુંજ પાણીના વિગેરેમાં માટીનો વાસ આવે છે તે કાઢવા માટે એ ત્રણ દિવસ પાણી મરીને રોજ બદલાવી વાસ જતો રહેશે.

લાંબો વખત વપરાયા વગર વાસણ પડી રહેલાંમાં ઘોષખી જતનો વાસ આવે તો તેમાં કોરડી મટોડી ભરીને જમીન ઉપર થોડો વખત મુકી રાખવાથી તેમાંનો વાસ નીકળી જાય છે.

કુંજ યા માટલાં વપરાસમાં નહિં આવતાં હોય તો ખાલી કરી ગ્રંથડા રાખવાં પાણી રહેવાથી વાસ મારશે.

કુંજ ધોવા નાના મોઢામાં હાથ નાખી સાફ નહિં થઈ શકે તો પાતળી લાકડી ઉપર સ્પર્શ અથવા કપડું બાંધી અંદર ફેરવવાથી પાણીમાંની લીલ કચરો બાઝેલો નીકળશે.

કુંડાં વળીઆમાં કાણું પાડવા વગરનાં લાઇ તેમાં ધામ્મ મુકી પાણી ભરી તેની અંદર પીવાના પાણીની અથવા સોડા-લેમનેડ વિગેરેની બાટલીઓ મુકવાથી ઠંડી રહે છે.

ટકાઉ બનાવવા માટે મટોડીનાં વાસણ ઉપર આહારની આગુએ કાચો કાંદો કાપીને ધસવાથી જલદી ભાંગતા નથી, કાચનાં વાસણો ટકાઉ બનાવવાની રીત જોઇએ તો અજમાવવી.

પ્રકરણ ૫.

વળગાડવા માટે વપરાતી ચીજો અને તે બનાવવાની રીતો.

૨૬.—ગુંદર ઝાડમાંથી નીકળતો ચીકનો પદાર્થ મોટા ગાંગડા તથા બારીક છુટો પીચ, માવળ તથા સેકતા અને ચેરીઝ વિગેરે તથા બીજી ધણીક ચીકાશવાળી ચીજોમાંથી ગુંદર જાત જાતના બને છે.

અલસીના દાણા એક ભાગ ને ચાર ભાગ પાણીમાં ભીનવાથી ઘટ ગુંદર બનશે. કાંદાનો રસ પણ વળગાડવા વપરાશે.

ગુંદર પીગળાવવા માટે ઠંડા કરતાં ગરમ પાણી વાપરવું, અથવા સરસની રીતમાં આપેલું છે તેમ કરવું.

બગડી જતો અટકાવવા તેમાં દારૂના અકાંનાં થોડાં ટીપાં, લવંગનું તેલ, અથવા સલ્ફીસીડીક ઍસીડ, એમાંની કોઈખી ચીજ નાખવી.

કુગ ગુંદરમાં કાર્બોલીક ઍસીડનાં થોડાં ટીપાં નાંખવાથી આવશે નહિ, અથવા તો થોડાક કવીનીનનો પાઉડર ભેળવો.

ચીજો વળગાડતી વખતે અમઠા ગુંદર સાથે આગળ આપ્યા મુજબ બીજી વસ્તુઓ ભેળવાથી સારી રીતે વળગે છે. ચેરીઝના ઝાડનો ગુંદર સઉથી ચીકટ હોય છે તેનેથી વળગાડેલી ચીજો કદી પણ છુટી પડતી નથી. સફેદ ચીજ માટે સફેદ સાથે ભેવો.

બંધાતો અટકાવવા સરસ અથવા ઍસેટીક ઍસીડ થોડી ભેળવી,

ગુંદર સુકાઇને કઠણ થયેલો ઠંડુ કે ગરમ પાણી અથવા તો થોડો સરસ નાખવાથી પાછો નરમ થશે.

સરસ, રાજમ, તથા લાહી બનાવવી.

૨૭.—સરસ બનાવવા સાર લાખ તથા ટંકણ ખાર (Borax) ને પાણીમાં ભેળીને ચુકે ઉકાળી, પાતણું હોય તે વખતે વળગાડવા વાપરવું. ઍક તેલ ને કળી ચુનો ભેળવાથી સરસ બનશે. ઠંડુ પડીને બંધ બન્ય ત્યારે તેના કટકા કરી મુકવા, ખપ પડે તેટલોજ પાણીમાં ભીંતવી ચુદલા ઉપર ગરમ કરવો અથવા તો ઉંડાં વાસણમાં ગરમ પાણી લઈ સરસને બીજાં વાસણમાં નાખી તેમાં મુકવાથી નરમ થશે, જોઈએ તો તેમાં થોડી ખાંડ ભેળવી. સુકાઇને કઠણ થયેલો પાછો થોડો સરસ રેડવાથી પાતલો થશે. જુરા ખુદ્ધા રંગનો સારો કહેવાય. ઘણા ગરમ સરસે ખરાબર વળગશે.

સરસનો ભુકો કરવો જનું કપડું અથવા ગુણપાટમાં મુકી હથોડીએ થોકવાથી છુટો વેરાઈ જતો નથી.

સરસથી વળગાડવાની કોઈબી ચીજ જે જાતના રંગની હોય તેને મળતો કરવા તેમાં ચાકની ભુકી, લાકડાંનો વહેર, રાખ, પીળી ઈંટની ભુકી, સફેદો યા તે ચીજને મળતો કોઈબી રંગ નાખવાથી વળગાવેલો સાંધો ઝાઝો માલમ પડશે નહિં.

વોટર પ્રુફ બનાવવા ચાર ભાગ સરસને એક ભાગ ટરપીનટાઇન ભેળવું, જોઈએ તો થોડું દુધ ભેળવું.

વળગાડેલું ગરમીથી તવાઇને છુટું પડે નહિં તેમ કરવા સાર પાણીને બદલે ઉકાળેલા દુધમાં સરસને પીગળાવવો, અથવા તો થોડી ઍસેટીક ઍસીડ નાખવી.

૨૮.—રાજમને પીગળાવવા માટે ટરપીનટાઇન કે સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ભેળવી, પાણી રેડવાથી રાજમ તેમાંથી છુટી પડી નીચે ઠરી કઠણ થઈ જશે.

રાજમ ગુંદરની મારફક ઝાડની ડાળીઓમાંથી નીકળતો રસ બંધાઇને લાલ રંગનાં ટુકડા જેવું લાગે છે જે પણ વળગાડવાના ઉપયોગમાં આવે છે તથા વાયોલીન (Violin) નામનાં વાજાંત્ર વગડવાની લાકડીનાં તાર તે ધસવાથી સુંવાળા થાય છે.

૨૯.—લાહી ચોખાના આટામાંથી બને છે, પાણી સાથે ભેળવી ચુકે ઘટ થાય ને વાપરવી, ઝીણાં કાગળના ટુકડા નાખવા, થોડી ટાટરીક ઍસીડ કે ફટકડી ભેળવવાથી લાહી જલદી બગડતી નથી, જોઈએ તો થોડો ચુનો ભેળવો.

સંધેલા ચાવલ પણ વળગાડવામાં વપરાશે.

આરાફટ તથા સાગુ ચોખામાંથી લાહી બનાવી તેમાં આઇસીંગગ્લાસ પીગળાવી ડાઝ પર સખી વળગાડવા વાપરવી.

જવનો આટો છે (Rye Flour) ને પાણીમાં ચુકે ભેળવી તેમાં સરસ ગરમ હોય તેજ વખતે નાંખી ભેળવવાથી સારી લાહી બને છે, જોઈએ તો થોડી રાજમ ભેળવી.

લાહી ઠંડી તેમજ ગરમ ફેટલીક ચીજો વળગાડવા સારું વપરાય છે. જેવી કે પ્લાસ્ટરની બનાવટ, કાગળ, કાડમોડ, કપડું, વિગેરે.

બીજી જાતનાં સીમેન્ટ, પ્લાસ્ટર, પેસ્ટ વિગેરે.

૩૦.- વિલાયતી પનીર (Cheese) માં પાણી રેડી ચુકેલે મુકવું પાણી બળી જાય કે પાછું રેડવું એ મુજબ એ ત્રણ વખત કીધાથી પનીર નરમ માવા જેવું થાય ને તેમાં સુકો કળી ચુનો ભેળીને વાપરવું. દુધના માવાથી પણ વળગશે.

ઠંડાની સફેદોમાં કળી ચુનો અથવા પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ (Plaster of Paris) ની કે કાચની ભુકી ભેળવી.

કાણુ મીઠાનીનાં કોટલાંતી બારીક ભુકી ચકમકનો ભુકો કાઢખી ચીજ ઇંડાની સફેદીમ ભેળવ્યાથી પણ દરેક ચીજો વળગે છે.

લાખ અથવા મીણુને ખજખજતાં પાણીમાં પીગળાવી સ્ટીકીંગ પ્લાસ્ટર (Sticking Plaster) સાથે વળગાડવામાં લેવી.

તેલ કાઢખી જાતવું લઇને તેમાં સફેદાની ભુકી ભેળવી.

ઘેલ તેલ ને કળી ચુનો ચાર ઐંસમાં, એક મુઠીમર ચુનો ભેળી ઘટ બનાવી લોખંડ પર પાંચરી સુકાવને ટુકડા કરી રાખવા, ખપ પડે ત્યારે પાછુ તાવીને વાપરવું. આમ તથા પાણીએ ખરાબ થતું નથી. રબરની ટેપ વળગાડવા માટે તેયાર મળે છે.

ગ્લીસરીનમાં મુઠદાર સીંગ (Litharge) પીગળાવીને તેનાથી પણ ધણીક ચીજો જેવી કે કોડી, લાકડું, લોખંડ, પતરું વગેરે છે.

કાઢખી જાતની ધાતુમાંનું કાણું ઉપલી મેળવણીયા પુરી શકાય ઠંડી, ગરમી, ઍસીડ, પાણી વિગેરે લાગ્યાથી ઉપલી ચીજો વળગાડેલું કદી છુંદુ પડશે નહિ.

રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટમાં પીળા રંગની લાખનો બારીક ભુકો પીગળાવી ઘટ થાય ને બાટલીમાં ભરીને ખપ પડે ત્યારે વાપરવું, નકશીની તથા હાથીદાંતની ચીજો એનાથી વળગશે.

નવસાગરને પાણીમાં નાખવો, લોખંડની બારીક ભુકાંત બારાં પાણી સાથે ભેળવી બધું સામટું ભેળવાથી એક જાતવું ઘટ સીમેન્ટ બને છે જેથી કઠણ ચીજો વળગી શકેછે.

ફેટડીને પાણીમાં ઉકાળતી વખતે થોડો સાચુ બ્રાઉન સોપ ટુકડા કરી નાખી પા કલાક ચુકેલે ઘટ થાય ને ઉતારી તેમાં ચુનો ભેળવો, એ કાઢ જાતના સાંધાએ ને ફાટો પુરવા કામે લાગે છે. ઉપલી મેળવણીમાં થોડાક આટો ને રાજમની ભુકી ભેળવાથી વધુ સારો પેસ્ટ બને છે.

ડામર પાતળો (Pitch) અથવા (Tar) એ ભાગને ગટા-પરચા (Gutta-Percha) એક ભાગ લોખંડનાં વાસણમાં બન્નેને ભેળી ચુકેલે નરમ કરવું. એ સીમેન્ટથી લાકડું, પત્થર, ચામડું, કપડું વિગેરે વળગશે.

પટેરાને બાશી કાગળ ઉપર મસળી કાઢી નરમ થાય ને શુદ્ધર યા સરસને બદલે વળગાડવામાં લેવાં.

જલેદીન કે આધસીંગ ગ્લાસ વિગેરે ચીકણવાલા પદાર્થ પલુ વળગાડવાના ઉપયોગમાં લેવાય છે, કાઢખી જાતની સ્પીરીટમાં સારી રીતે પીગળી જશે, એસેટીક એસીડ પલુ તેમાં નાખવી. ચુહલા ઉપર ઉપલી ચીજો ગરમ કાઢા પછી મેળવી.

કાંજનો ભુકો (Starch) ને શુદ્ધર પીગળાવેલા પાણીમાં મેળવી તેમાં થોડું સાકરતું પાણી મેળી ચુહલા ઉપર ઘણું ઘટ બનાવી ને પછી ખપ પડે ત્યારે નરમ કરી વાપરવું, બગડે નહિં માટે કપુરનો ટુકડો અથવા બોરીક પાઉર મેળવો. મટોડી પલુ વળગાડવા વપરાશે.

૩૧.—પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ (Plaster of Paris) ની સફેદ ભુકી વળગાડવા સારૂ ઘણી ઉપયોગની છે. પાણીમાં મેળવીને થોડો વખત રાખતાં તુરત બંધાઇ જાય છે, ઇંડાંની સફેદી અથવા સરકામાં મેળવ્યાથી નરમ રહી વળગાવતી વખતે જલદી બંધાશે નહિ.

પ્લાસ્ટર વૈદક ઉપયોગમાં પલુ હાથ પગના બાંગેલા સાંધાઓ વિગેરે જોડતી વખતે તેનો ઘટ લેપની માફક બનાવી તે પર લગાડવાથી બંધાઇ જઇ સાંધાઓ મજબુત પકડી રાખવાથી હાલતા નથી ને જલદી સંધાઇ જાય છે. નીમક મેળવાથી ઘણું જલદી બંધાય છે.

પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ બનાવવું જીપસમ એતું બીજું નામ છે. ચુનો ને ગંધકનો તેજામ મેળી ચુહલે ગરમ કરવાથી તેમાંનું પાણી ઉડી જઇ જે સૂકો પદાર્થ રહેશે તે પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ કહેવાય.

પત્થર મારબલ, લાકડું, રત્ન, ચામડું, કાચ, કોડી વિગેરેની ચીજો સાંધવામાં પ્લાસ્ટર વપરાય છે.

૩૨.—પેસ્ટ બનાવવો, સાધારણ ચીજો વળગાડવા સારૂ નીચેનો પેસ્ટ (Paste) બનાવીને પત્થર યા કોડીનાં વાસણમાં રાખવો.

એક ચમચી ફટકડીની ભુકી ઇંડાં પાણીમાં ઘટ મેળવી તેમાં તેટલીજ રાજમની ભુકી લેવી. પાંચ લવંગને બારીક વાટી એ સર્વે એક કપ ખગખળતાં પાણીમાં નાખી ચુહલે થોડીક મિનિટ રાખવાથી ઘટ માવા જેવું થાય ને ઉતારવું, લાંબો વખતવેર બગડતો નથી.

હવે એક કપને ચુહલા ઉપર મુકી તેમાં થોડો સરકો નાંખી ફાડી તેનો માવો કાઢી લઇ તેમાં બે ઇંડાંની સફેદીનો ઠંડુ ચઢાવી સાથે થોડો કળી ચુનો મેળી બધું એકરસ કરીને ઘટ પેસ્ટ (Paste) બનાવવો.

કાચ તથા કોડીનાં વાસણો એનાથી વળગાડવાં પાણી અથવા તાપ લાગવાથી છુટાં પડશે નહિ.

પેટ પાણીએ ભીંનાયાથી નીકળે નહિ તેવો (Water Proof) બનાવવા માટે લાહી તૈયાર બનાવેલી હાય તેમાં થોડું ટરપીનટાઇન, સરસનું પાણી, બેલ તેલ સર્વે મેળવું.

કાગળની ટીકાટો જે પાણીથી ઘડી ઘડી ભીંનાતાં નીકળી જાય છે તેને માટે ઉપલો પેટ ઉપયોગી છે.

પતરાં પર વળગાડતી વખતે થોડીક ખાંડ પેટમાં મેળવી.

દેક્ષત્રાઈન (Dextrine) એક જાતનો ચીકણવાલો પદાર્થ પાણી સાથે મેળવ્યાથી વળગાડવામાં ઉપયોગી છે. એમાં થોડાંક ટીપાં કૉલ્લીક ઍસીડ કે લવંગનું તેલ નાખવાથી વળગાડેલી ચીજોમાં ઉંઘછ લાગતી નથી. કાંઈખી વળગાડવા માટે વપરાતી બીજી જીનસોમાં ઉપલાં થોડાંક ટીપાં નાખવાથી તે જગડતી યા વાસ આવતી નથી.

લાંબી તથા લાખ બનાવવી.

૩૨.—લાંબી માટે બેલ તેલ (Linseed Oil) અથવા મીઠું તેલ ખપ મુજબ, એક રતલ સફેદો (White Lead), ચુનો અથવા ચાકની લુકી યા રતલ સર્વે મેળવી ઘટ થાય ને ગોળા વાળવા.

સુકી કઠણ થયેલી લાંબી વાપરતી વખતે કોઈખી જાતનું તેલ મેળવું અથવા તાપ આગલ કે ગરમ લોટાં પર મુકવાથી નરમ થશે.

લાંબીના ઉપયોગ કાચ બેસાડવા તથા લાકડાં વિગેરેની ફાટો પુરવા વપરાય છે. રંગીન ચીજો વળગાડતી વખતે તેને મજાતા રંગની ગેરની અથવા કાળી કોઈખી લુકી મેળવી.

લાંબીથી વળગાડેલું છુટું પાડવા બારીક અણીવાળું હાથીઆર લેવું; સાચુંને નરમ કરી દગાડી રાખવાથી લાંબી નરમ થઈ નીકળશે, લોખંડોનો ગરમ સળીઓ કે ખીલો સુકા લાંબી પર લગાડવાથી છુટું થશે.

૩૪.—લાખ બનાવવા માટે એક ભાગ ગુંદર (Gum Lac), એક ભાગ ટરપીન ટાઇન, બે ભાગ પીળી રાજમ, થોડી લાલ હીંગજોકની લુકી લેવી. ગુંદરને ત્રાંખાના વાસણમાં ચુલ્લા ઉપર પીગળાવી તેમાં રાજમ નાખવી, ટરપીનટાઇન આસ્તે આસ્તે રેડીને ઘુટુંવું, છેલ્લે હીંગજોકની લુકી મેળી ઘટ થાય ને ઉતારી સફાઈદાર પાટીઆં અથવા પથરા ઉપર રેડી ઠંડી પડવા આગમ્ય ગોળ મીણુખતી અથવા સુખડ પેન જેવી લાકડીઓ બનાવીને રાખવી, અથવા લાંબાચા કટકા કરવા. ઉપલી મેળવણી ગરમ હશે તો હાથ દાઝશે માટે લાકડાંની પટ્ટી વડે ગોળ બનાવવી.

લાખ કાળા રંગની બનાવવા સાર કાળા રંગની લુકી અથવા મેંસ (કાજલ) નાખવી, સોનેરી રૂપેરી માટે તેવી લુકી લેવી.

લાખ કાગળ યા કપડાં ઉપર મારવા આગમ્ય મીણુખતી સળગાવી તે પર ધરી નરમ થાય કે તુરત તેની ઉપર દાખીને લગાડવી.

પ્રકરણ ૬.

વળગાડવાની કેટલીક ચીજો આખી તેમજ ભાંગેલી.

કાગળ, કપડું તથા કાચ, કોડીની.

૩૫.—કાગળ ભોંત ઉપરના વળગાડવાં (Wall Paper) કાઢખી જાતની લાહી અથવા પેસ્ટ વાપરવો. તેમાં થોડી કાર્બોલિક ઍસીડ (Carbolic Acid) ભેળવાથી કાગળમાં ઉંધધ, કસારાં, થશે નહિ.

ભોંત ઉપર વળગાડવા આગમચ જુનું કાગળ કાઢી સાફ કરવા સાફ વોલ પેપર (Wall Paper) માં જુવો.

ટીકીટો કાચની સીસી, બાટલી ઉપર શુદ્ધ, લાહી અથવા પેસ્ટ કે ઇંડાંની સફેદી વાપરવી, એક સો ટીકીટો એક ઇંડાંની સફેદીએ વળગશે.

કાગળની ટીકીટો પતરાં ઉપર વળગાડવી કાઢખી જાતના સરસ અથવા શુદ્ધમાં થોડીક ખડી સાકર પીગળાવીને વાપરવી, અથવા ગ્લીસરીન ભેળવું, થોડો સરકો સરસમાં રેડવો.

પાણીથી ભીંનાઇને નીકળે નહિં તેમ વળગાડવા સાફ પાછળ લખેતો પેસ્ટ વાપરવો, અથવા સરસમાં ઍલ તેજ થોડું ભેળવું.

કાગળો અને ચોપડીઓ વળાડવાની લાહી બનાવવા ઘડુંને આટો ઠંડાં પાણીમાં ભેળવી ચુકે ચીકટ થાય ને તેના ચોથા ભાગ જટલી ફટકડી નાખવી, થોડી રાજમની છુકો ભેળવ્યાથી વધુ ચીકટ બની સારી રીતે વળગશે. સરસને ગ્લીસરીન ભેળી લેવું.

કાગળના કવરોને છોડથી વળગાડી બંધ કરવા શુદ્ધ ને સ્ટાર્ચ (Starch) એક એક ભાગ ને ચાર ભાગ ખાંડ લેવી.

શુદ્ધ બે ભાગ, ઍસેટીક ઍસીડ એક ભાગ, દારૂનો અર્ક (Alcohol) એક ભાગ, પાણી પાંચ ભાગ સામતું ભેળવીને કાગળો પર લગાડી સુકાવા દેવી. પછી કવરો બંધ કરતી વખતે તેની ઉપર પાણી લગાડવાથી ચીટકી જશે.

છબીઓ (Photograph) કાર્ડ ઉપર વળગાડવા કાઢખી જાતનો પેસ્ટ વાપરવો, અથવા તો ઇંડાંની સફેદીમાં શુદ્ધ ને ખાંડ પીગળાવી તેને વળગાડવું, જોઇએ તો ગ્લીસરીન સફેદીને બદલે લેવું.

સ્ટાર્ચ, ખાંડ, શુદ્ધ, દરેક છુટું વાટીને પછી ઠંડા પાણીમાં ભેળવી ઘટ બનાવી વપરાશમાં લેવું.

આગમાં બળે નહિ તેવી મેળવણી કાચું બ્રિક તેલ આઠ ભાગ, જીલેટીન એક ભાગ, ને કળીચુનો બે ભાગ, તેલમાં જીલેટીન બીનવી ચુલ્લે પીગળે ને ગરમમાં કળીચુનો મેળી ઘટ થાય ને પાટીઆં પર પાંચરી તડકે સુકાય ને ટુકડા કરી અપ પડે ત્યારે પાછું પીગળાવી લેવું.

૩૬.—કપડાં ઉપર કાગળને વળગાડવા માટે સરસ અથવા કોઈથી ભતતો પેસ્ટ લેવો. ગુંદરથી બરોબર વળગશે નહિં. કપડાંને સરસ યા પેસ્ટ નહિં લગાડવો પણ કાગળને લગાડી કઠણ જગા ઉપર મુકી તેની ઉપર કપડું દાખી દીધાથી સારી રીતે વળગી જશે.

ગરમ કપડું, સકડાત, વિગેરે લાકડાં ઉપર વળગાડવા જવના આટાની લાઠી લખેલી છે તે વાપરવી.

કેક, મીઠાઈ, વિગેરેની ચીજો ઉપર નકશોની તરાંદ, કુલો વળગાડવા સોજો ગુંદર લઈ તેમાં ચટાચ મેળવી વાપરવું, જોઈએ તો લીંબુના રસનાં થોડાંક દીપાં નાખવાં.

૩૭.—કાચ, કોડોની ચીજો માટે ગુંદર, સરસ, પેસ્ટ, પ્લાસ્ટર, તેલનો રંગ, વિગેરે વાપરી શકાય છે. એક ભતતો ચીકણો પદાર્થ ગોકળગાયની પુછડીનાં ભાગમાંથી નીકળે છે તે સુકવીને પાણી સાથે પીગળાવી, તેનાથી વળગાડેલી ચીજો થોડવાથી પણ છુટી પડતી નથી એમ કહે છે.

મેડીકેટ્ડ સ્પીરીટ એક જીવને એક ઔસ આપસીંગગ્રાસ મેળી ગરમ પાણીમાં મુકી હલાવ્યા કરી પીગળે ને ગાળી સીસીમાં ભરી રાખી કાચ વળગાડવા લેવું.

કાચલા મુનના દબા તેનાં ખોડાંમાંથી છુટા પડી ગયલા બેસાડવા માટે ફટકડી ને પ્લાસ્ટર ઓફ પૌરીસ ચુલ્લા ઉપર લોખંડનાં વાસણમાં મેળવી ઘટ થાય ને વળગાડવા લેવું, અથવા તો મુનના હાથાવાલા ભાગમાં ફટકડીની ભુરી ભરી તાપ આમળ ધરીને તથાપ કે ઉપડું મોઢીઉં તેમાં દાખી દેવું, સુકાયા પછી વળગી જશે.

તાવેલી ફટકડીથી બીજી ચીજો પણ વળગે છે, પાણીથી પણ છુટું પડતું નથી.

કાચના દાણાને લોખંડની પીનમાં બેસાડવા બેઉને સહેજ તાપ આમળ ધરીને જરા સરસ લગાડવા પછી દાખીને પકડી રાખવાં.

પોરસીલેનનાં મોઢું ધોવાનાં બેક્રીનને સાંધવા સફેદ ઇતેમલ આવે છે તે અથવા ઘટ રંગ લગાડી બેક ટુકડા બેડી ઉપર તથા હેઠેની આજુ કેનવાસ અથવા જાડું કાગળ યા કપડું વળગાડી પાછો રંગનો હાથ બેક આજુ મારવો, તરેલ પડેલી પણ એ રીતે બંધ થઈ વાસણ પાછું વાપરી શકાય છે.

કોડી, રંગીન, દરીઆમાંની, લાકડાં ઉપર શણગાર કરવા વળગાડવી. પાણીમાં મેળવેલું સોજું સીમેન્ટ (Portland Cement) જાડું પાંચરી તેની અંદર જાત ભતતી કોડીઓ નજદીક ગોઠવી ને આસપેથી દાખવી, એકુ દિવસ રાખ્યા પછી સીમેન્ટ બંધાઈને કોડીને પકડી રાખશે. કોડી સાફ કરવા માટે પરચુરણ બામતમાંથી મળશે.

કાચ જોડવા ઈંડીઆ રખર, ગુંદર ને ક્લોરોફોર્મ સાથે પીગળાવવું, સ્પીરીટ ઈ દારૂમાં પણ એ ચીજે પીગળે છે.

જીલેટીનમાં જીનદાર બેળી તડકે મુકી હવાવ્યા કરવું. પીગળે ને ગાળી વાપરવું. અશ્વમાના કાચ માટે સ્પીરીટમાં લાખ પીગળાવી લેવી.

સેલ્યુલોઇડ, હાથીદાંત, સીપ, કેરબો, કચકડું.

૩૮.—શાહીની પેન કાઉન્ટન પેન ને સેલ્યુલોઇડની મેળવણીથી બનેલી આવે છે તે વળગાડવા માટે થોડું જીલેટીન, એસેટીક એસીડ સાથે બેળી ડુગીને નરમ થયા પછી ખળખળતાં પાણીના વાસણમાં મુકવાથી પાતળું થાય ને તુટેલું વળગાડવા લેવું.

પેન ઉપલી જાતનીને તરેલ પડેલી હોય તો સહેજ તાપ આગળ ધરવાથી પણ નરમ થઈ સાંધ જોડાશે, ઘણો તાપ લાગતાં સળગી જશે.

ખાનાની વળગડવાની કી (Key) જેને મથાળે સફેદ સેલ્યુલોઇડ અથવા હાથીદાંત વળગાડેલું હોય છે તે નીકળી જાય તો પાતળો સરસ ગરમ હોય તે વખતે લગાડવો અને જે ખાનામાંથી કી બહાર કાઢેલી હોય તે લગાડવા પછી તેની ઉપર લાકડાંની ચીપ મુકીને ટાઇટ દોરીએ બાંધીને થોડો વખત રાખી મુકવી સાથે ફટકડીની ભુટ્ટી ને દારૂનો અર્ક બેળ્યાથી વધુ સારી રીતે સેલ્યુલોઇડની ચીજે વળગશે.

૩૯.—હાથીદાંત માટે બીજી રીત આઇર્સોંગ્લાસ એક ભાગ, સરસ બે ભાગ, પાણી ત્રીસ ભાગ જેટલું લઇ ચુકવા ઉપર ઉકાળી પા ભાગ જેટલું રહે તેમાં નીચલી મેળવણી બેળવી. જસતની સફેદ ભુટ્ટી (Zinc Powder) ને ગુંદર થોડા દારૂના અર્કમાં પીગળાવવો એ બંનેને સાથે એકરસ કરવું. વાપરતી વખતે ગરમ કરી લેવું. સરસમાં ઈંડાંની સફેદી બેળી વાપરવી.

૪૦.—સીપનો તથા હાડકાંની ચીજે ઉપલી રીતે વળગશે.

૪૧.—કેરબાના દાણા ભાંગી જાય તો સહેજ તાપ આગળ ધરીને તુટેલી આજુ થોડું બૅલ તેલ (Boiled Oil) પીછી વડે લગાડીને ટાઇટ દાખી રાખવા. કેરબાના મોટા તથા નાના દાણા જીદા જીદા ઘાટના એક ઝાડના રસમાંથી બને છે, તે સોજા પારખવાની રીત આગળ આપેલી છે.

૪૨.—અખરખ વળગાડવા સોડા વૉટર એક ટંબલર ભરીને લઇ તેમાં થોડી ઘણીજ ખારીક કાચની ભુટ્ટીને તેનેથી બેવડાં વજનની એક જાતના પત્થરની ભુટ્ટી (Flour Spar) કહે છે તે બધું બેળી તુરત લગાડી દેવું. નહિ તો બંધાત્ર જશે.

કચકડું વળગાડવા કેનેડા બાલસમ (Canada Balsam) બટ્ટીમાં ભુજીને કડક બનાવ્યા પછી ચુકલા ઉપર તાવીને તુરત તેનાંથી તુટેલા ભાગો જોડીને તારે બાંધી દેવા, બીજે દિવસે તાર છોડી આસપાસ વળગેલી મેળવણી ઓખવી કાઢવી.

ઑલાખાસ્ટર, પ્લાસ્ટરની ચીજો માટે ને ફાટો પુરવા સારી પીગી સજમ બે ભાગ અને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુરી એક ભાગ, જોઇએ તો થોડુંક મધપુઝાનું મીણ ભેળી ચુઢલા પર તારીને લેવું. ચોખાના આટાની લાઢીમાં થોડો કળી ચુને ભેળવો.

માર્બલ, પ્થર, ચામડું વળગાડવું.

૪૩.—માર્બલને વળગાડવા ફટકડીનાં પાણીમાં પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુરી ઘટ મેળવીને બઢીમાં ભુંજ કડક થાય ને ઠંડી પડ્યા પછી બારીક વાટી પાંચી પાણીમાં મેળવીને વાપરવાથી માર્બલની ચીજો સારી રીતે વળગે છે. ભુંજ્યા વગર અમથું પણ વપરાશે. આલાખાસ્ટરની રીતે પણ માર્બલ વળગશે.

ઘટ ગુંદરમાં કળી ચુનો ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુરી મેળવ્યાથી માર્બલ લળગાડેલો વધુ મજબુત રહેશે. જોઇએ તો સરકો ભેળવો.

ટૅન્ક ટોપ માટે સરસને ચુઢે પીગળાવી થોડી પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુરી ભેળી તુરત વળગાડી દાખી રાખવું. એ મેળવણી જરૂરી બંધાઇ જાય છે.

૪૪.—પ્થરને જોડવા સારૂ સાધારણ સીમેન્ટ (Portland Cement) વપરાય છે. કોલટાર ને પાછપ કડે ભેળી લેવું.

ભુંજેલી ઇંટનો ભુકો, કળી ચુનો, ઢાકડાંની રાખ સર્વે એક સરખાં વજનનું સઘ આલીવ ઑઇલમાં મેળવીને લેવું.

જથ તેલ સાથે નદીની રેતી, મુઢ્ઢર સીંગ (Litharge) ને કળી ચુનો ભેળવાથી પ્થરનું સીમેન્ટ બને છે.

રાજમ ને ગંધક સાથ ચુઢલે તારી ઇંટની ભુરી ભેળી લેવી.

પ્થર અથવા કોમાની જમીનની ફાટ પુરવા જે ખુદ્દી અગાસીઓમાં તડકા ને વરસાદથી ફાટ પડે છે તેના માટે તેલમાં સફેદો ને સફેદ બારીક રેતી ભેળીને ઘટ થાય ને વાપરવું.

૪૫.—ચામડાંને સાંધવા આઇસીંગગ્લાસ ને દારૂના અર્કમાં પીગળાવી ઇંડીઆ રબરને લાખનાં પતરાં (Shellac) ખડું એકઠું મેળવીને વાપરવું.

ચામડું લાકડાં પર વળગાડવા ટરપીનટાઇનમાં મટા-પરચા (Gutta-Percha) ને દામર જેવી મેળવણી જેને (Asphalt) કહે છે તે ભેળવું. ઘઉંના આટાની લાઢીમાં ગુંદર અથવા રાજમ ભેળી વાપરવી.

લીનોલીઅમ સરસ ને આઇસીંગગ્લાસ ચુઢલે થોડાં પાણીમાં પીગળાવ્યા પછી થોડુંક ટરપીનટાઇન ભેળી વળગાડી બાર મુકી રાખવો.

ચામડું અથવા કાગળ લાકડાં ઉપર ઘટ સરસ વડે પણ વળગશે, જોઇએ તો સરસને ઍસેટીક ઍસીડમાં પીગળાવી સાથે થોડીક ફટકડી ને જથ તેલ ભેળવું.

ઝવેરાત. રખર. યુચ.

૪૬.—ઝવેરાત વળગાડવા માટે આઈસીંગગ્લાસને પાણીમાં ભીંનવી નરમ થયા પછી પાણી કાઢી રાખવું. બીજા વાસણમાં ગુંદર એક જાતનો (Gum Amoniac) કાંઈક જાતની સ્પીરીટ અથવા રંમ દારૂમાં પીગળાવી, આઈસીંગગ્લાસમાં ભેળી ચુહલે જરા ઘટ બનાવી સીસીમાં ભરી રાખવું, અંપ પડે તે વખતે ખળખળતાં પાણીમાં સીસી મુકી તવાય ને વાપરવું. કાચ કરતાં કાઢીતું વાસણ ભાંગશે નહિં.

એ ભાગ ગંધકની ભુકી ને એક ભાગ ઇંડીઆ રખર ચુહલે નરમ કરી વળગાડવું. જો વળગાડવા લાખ ગરમ કરી વાપરવી, બીજી રીતો માટે સોના રૂપામાં જોવું.

૪૭.—રખર સાંધવા સારું સોજાં સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન (Spirit of Turpentine) મા ઇંડીઆ રખર પીગળાવી વાપરવું.

ગાડીનાં રખર લોખંડના ચાક ઉપર વળગાડવા એક ભાગ ગટા-પરચા (Gutta-Percha) એ ભાગ એસ્ફેલ્ટ (Asphalt) ચુહલા ઉપર મેળવી ગરમ હોય તે વખતે લોખંડને પછી ગરમ કરી ઉપલી મેળવણી રેડીને રખર વળગાડવું. ઝરના અર્કમાં લાખ સરખા વજનની પીગળાવી થોડું એરડીઝાં ભેળવું.

૪૮.—યુચને વળગાડવા સફેદ જસતની ભુકી (White Zinc) ને કોપલ (Copal) ભેળી યુચની ઉપર મુકી ફરતું વારનીશ (Copal Varnish) પીછી પડે લગાડવું. લોખંડ સાથે વળગાડવા લાખ લેવી.

ખાટલી, સીસીમાંની ચીજનો વાસ ઉઠી જતો અટકાવવા માટે યુચની ઉપર લીસરીનમાં મૂડાર લીથ (Litharge) મેળવીને લગાડવાથી હવે આવ જવ બંધ થઈ ચપટ થશે. અંપ પડે તે વખતે ડોકવાથી ઉપલું સીમેન્ટ નીકળી આવશે. દવાઓ, એસંસ, અત્તર, વિગેરેની ચીજો બંધ રાખવા ઉપયોગી છે.

બીજી રીતો સીસી ખાટલીના યુચ મારવા કાઢવામાં આપેલી છે.

લાકડું તથા મટોડીનાં વાસણો વળગાડવાની રીત.

૪૯.—લાકડું વળગાડવા સરસમાં સફેદો (White Lead) ની ભુકી ગરમ કરી તેમાં થોડો વિહરડા દારૂ રેડી ગરમ હોય તેજ વખતે લગાડી વળગાડવું.

લાકડું યા બીજી કોઈ ચીજ વળગાડવા માટે તેને ઘાટનો ને માપનો ક્લાઇનો વરખ (Tin Foil) કાપી તેની ઉપર મુકવો, ઉપરથી નવસાગર (Sal Amoniac) પીછી વડે લગાડી બીજો છુટો પડેલો ભાગ તે પર સરખો ગોઠવ્યા પછી તાતેલું લોહું તે સાંધાની આસપાસ ફરવ્યાથી ક્લાઇનો વરખ તવાઇને નરમ થાય કે રહેવા દેવું, ક્લાઇ ઠંડી પડતાં બંધાઈ જવાથી ઉપલો સાધો વળગી જશે.

લાકડાંમાં લોહાંને ઢુકડો બેસાડવો હોય તો નવસાગર તે જગાપર સાથે લાખવાથી લોહું કીટકને તેમાં બેસી જાય છે.

લાકડા બાલોઅકે રમવાની ઉપરની ટીપ (Tip) નીકળી જાય તો એસેટીક એસીડ (Acetic Acid) માં જીલેટીન ચુકલા ઉપર પીગળાવી લગાડવું. એ ત્રણ દિવસે સુકાયા પછી લાકડી વાપરવી.

૫૦.—મટોડીના વાસણમાંનું કાણું બંધ કરવા બહારની બાજુ પર કપડું યા કાગળ વળગાડીને અંદરની બાજુમાં પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસને ઇંડાંની સફેદી સાથ મેળવી ઘટ તે કાણાંમાં પુરીને દાબી સુકું કરવું. જોઈએ તો પછવાડેનું કાગળ કાઢી નાંખવું. પ્લાસ્ટરને બદલે કળી ચુનો સફેદી સાથ લેવો.

બેંક તેલમાં સફેદો અથવા ગેર, મટોડીનું વાસણ જે રંગનું હોય તેવી બેમાંથી એક ચીજ મેળવીને વળગાડવા વાપરવી, પણ એને સુકાતાં ત્રણ દિવસ લાગશે.

ધાતુની બનેલી દરેક જાતની ચીજો વળગાડવી.

૫૧.—લોખંડ વળગાડવા રીડર (Red Lead) ને બેલ તેલમાં બેળી ઘટ બનાવ્યાથી લોખંડ, ત્રાંબુ, વિગેરે સંધારો.

સીસાંની ભુકી (Black Lead) એક ભાગ, ગંધકની ભુકી બે ભાગ મેળવી લોખંડના વાસણમાં ચુકલા ઉપર ગરમ થાય ને ઉતારી સુવાળા પત્થર યા લોઢાંની પ્લેટ પર પાંચરીને સુકવું. ખપ પડે ત્યારે તેમાંથી ટુકડો બાંજી લઈ લોખંડના તુટેલા સાંધા ઉપર મૂકી બેઉ ઇંડા જોડીને ફરતો ધ્રુણ ગરમ થયેલો લોખંડનો સળીઓ ફેરવતાં ઉપલી મેળવણી તવાઈને બેઉ છેડા વળગી જશે. ગ્લીસરીનમાં મુદારસીંગ (Litharge) પીગળાવી તુરત વાપરવું. એ જલદી બંધાઈ જાય છે. પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસને ટકડીની ભુકી પાણી સાથે બેળી વાપરવી.

ધાતુ સાથે લાકડું જોડવા સારૂ બેલ તેલમાં રાજમની ભૂકી ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ બેળી ચુકલા ઉપર ગરમ થાય ને તુરત પાતલું લગાડી દેવું, અથવા સરસમાં ચાક બેળી લેવું.

રટી લના લોઢાંની ચીજ વળગાડવા રૂપું, ત્રાંબુ એક સરખા વજનનું અને તે બેઉના વજનનું પીત્તળ સાથ થોડીક કોલસાની ભુકી સર્વે સાથે મેળવી ચુકલે તાવીને વાપરવી.

પીત્તળ અને ખીજી ધાતુ માટે બે ભાગ ત્રાંબુ, એક ભાગ જસત અને થોડીક કલાઈ બેળી ચુકલા ઉપર તાવીને વળગાડવું.

જસતને વળગાડવા માટે એક ભાગ સીસું, બે ભાગ કલાઈ તાવીને અર્ધો ભાગ ખીસમથ દવાની ભુકી બેળીને વાપરવું.

મીઠાનો તેજબ એક ગ્લાસ જેટલો લઈ જસતનો એક રૂપીઆના કદ જેટલો ટુકડો તેમાં નાખવાથી પીગળી જશે, એનાથી પતર પણ વળગાવી શકાય છે. ચાહેના દાખામાંનું સીસું તાવીને પતર વળગાવશે.

પાણીના ગળતા નળ ઉપલી ઍસીડની મેળવણીથી ત્રાંબાના તત્ત્વમાં એસાડેકા સાંધવા કામ લાગશે, સ્ટીલ અથવા લોહાંની ચીજ માટે પણ ચાલે છે.

નળ પાણીના છુટા પડેલા વળગાડવા માટે કાળી રાજમ (Black Resin) એક ભાગ ને પીળી ઇંટની બારીક ભુરી બે ભાગ સાથે ચુકતા ઉતર મેળવીને વળગાડવા વાપરવું. નળો ધણા ચપટ બંધ કીધાથી ચાકીએ જરૂરી કપાઈ જશે.

ચાંમડાંની ચાકી અથવા કપડું પણ લોખંડ સાથે ઉપલીજ મેળવણીથી વળગશે ગળતી પાછપના કાણાં પર પાંણી સાથે સાબુના દુકડાને કળી ચુનો મેળવી દાંખવું.

ગેસની પાઈપના સાંધાઓ મેળવવા એક ભાગ મીચુ, ત્રણ ભાગ ગેર લાલ, ચાર ભાગ રાજમ સર્વે સાથે ચુકલે તાલીને લગાડવું, જેમએ તો થોડી પ્લાસ્ટર ઍફ પેરીસની ભુરી મેળવી.

ઇલેક્ટ્રીકનાં કામમાં પણ એ તુટેલું વળગાડવા વપરાય છે.

લોખંડના હથીઆરને લાકડાંના હાથામાં એસાડવા એક ભાગ ચાકી ભુકી, બે ભાગ લાખ (Shellac) મેળવીને લાકડાંના હાથાના ખાંચામાં ભરી ઉત્તર લોખંડનું હથીઆર ખુબ ગરમ કરીને તેમાં દાંખીને ખોસાડી અંદરની મેળવણી તત્કાલે વળગી જાય છે.

રાજમની બારીક ભુરી સાથે પ્લાસ્ટર ઍફ પેરીસ મેળવી તેને લાકડાંના હાથામાં નાખીને ઉપલીજ રીતે કોષ્ટમી ચીજને નીકળી ગયતી વળગાવી શકાશે. જેમએ તો સાથે થોડું મીચુ લેવું.

છરી કાંટા, વગેરે હાથામાંથી છુટા પડેલા ઉતરી એમાંથી કોષ્ટ પાંચ રીતે વળગશે.

લોખંડ સાથે માર્બલને વળગાડવા સરકો, નરસાગર, લોખંડની બારીક ભુરી મેળવી તુરત વાપરવું, નહિ તો તે મેળવણી બંધાઈ જાય છે.

જર્મન સીદર વળગાડવા માટે એક ભાગ રૂપું ને પેણા ભાગ પીત્તળ ચુકલે તાલવું.

રેવણ દેવા સાર જસત ને જર્મન સીદર સરખાં વળતવું લઈ તાલીને વાપરવું. રૂપું પણ ઉપલી એમાંથી ઓકું રીતે વળગાવી શકાય છે.

ભાંગેલી ચીજો વળગાડવાની તથા છુટી કરવાની રીતો.

પર.—કાચ, કોડી, વિગેરેના ભાંગેલા તુકડા રાખેલા હોય તે પહેલાં બરાબર ગોઠવી જેવા, એક એક પછી સુકાતાં જાય ને વળગાડતા જવું.

ગુંદર, સરસ, લાહી, વિગેરે ઘટ થયેલા હોય તે તેમાં લખેલી રીત મુજબ વાપરવા લાયક નરમ બનાવવો.

વળગાડેલી ચીજ દોરીએ બાંધી શકાય તો તેમ કીધાથી વધુ મજાનું વળગશે, એક વખતે ગોઠવીને મુક્યા પછી ત્યાં રહેવા દેવી, હાલવાથી તાણું વળગેલું પાછું છુટું પડી જાય છે, અથવા રેતીમાં સરખી ગોઠવી ઉપર હેડે બધે રેતી નાખીને વળગ્યા પછી કાઢી લેવું. રક્ષાથી વળગાડેલી મોટી બે ચોપડીઓની વચ્ચે દાખી ને સુકાય ત્યાં સુધી ઊભી રાખવી.

લાંકડાંની ચીજમાં પણ ઉપલી જ રીતે તુકડા ગોઠવી જોવા, તેની સાંધવાની બાજુએ કચરો લાગેલો બ્રશ વડે સાફ કરી જેમ અને તેમ પાતળો સ સ ખેડ છેડે લગાડી ટાઇટ દાખી દેવા. જોડાયલા સાધાઓમાં સરસ વધુ હોવાથી બહાર નીકળે આવે તો તુરત તુછવો.

સરસ યા ગુંદરને પીંછી વડે લગાડવો અથવા તો લાકડાંની સડીને છેડે ૩ વીટાળી તે વપરવી.

પેસ્ટ અથવા સીમેન્ટ લાઢી સવે આંગળી વડે બગબગ લગાડી શકાય છે.

વળગાડેલું પાછું છુટું કરવું.

લાંબી કાઠવા કળીચુનો ત્રણ ભાગ ને પર્લ અશ (Pearl Ash) જે ધરના ઉપયોગની ચીજોમાં લખેલી છે તે એક ભાગ લઈ રંગ જેવી ઘટ મેળવણી બનાવી પીછી વડે લાંબી ઉપર લગાડી એક દિવસ રહેવા દેવી જેથી લાંબી નરમ થઈ તુરત નીકળી આવશે. બીજી રીતે લાંબીમાં આપેલી છે.

પ્લાસ્ટરથી વળગાડેલી ચીજને છુટી પાડવા કોરોસીન તેલમાં થોડા કલાક ઓળી રાખવી.

કાગળના બંધ કવરો ઉખેડવા સાર થોડુંક પાણી તે બીનાય તેમ લગાડવાથી નરમ થઈ પોતીકી મેળે ખુલશે, અથવા તો ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી. ગરમ વરાળે પણ ઉઘડશે.

લાકડાંની ટેબલ પર વળગેલું કાગળ તેલ લગડ્યાથી નરમ થઈ નીકળી ટેબલ ખરાબ થતી નથી અથવા ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી.

કપડું વળગેલું ઘણી ગરમ અસ્ત્રીથી નીકળશે.

પ્રકરણ ૭.

છરી, કાંટા, ચમચા સાફ કરવા.

પંડ.—છરીને ચુનામાં ખોશી રાખવાથી તે કીટાશે નહિ, પણ હાથાને ચુનો લાગવા દેવો નહિ. પાતળું વેસલીન લગાડી રાખવું, અથવા સોડા ખારના પાણીમાં ઘોષ કુંભેતલ અથવા ખાઉંન પેપરમાં અથવા એમરી પેપરમાં વીંટાળી રાખવી.

છરી ઘોવાની રીત. ખરાબ થયલી આગમચથી પાણીમાં ભીનાવ્યાથી હાથા ખરાબ થાય છે, તુરતજ ઘોષ નાંખવી. ભીનાયલી મુકવાથી કટાઇ જશે. સોડા કે ટંકણુખારે પાણીમાં થોડો નાખવાથી સોજી થશે.

ચીકારા અથવા વીસડી ચીજ માટે છરી વાપરેલી ઘોવા આગમચ રાખ અથવા વહેરના ઉંચ વાસણમાં ખોસવાથી સાફ થશે ને જાઝી ધસવી પણ પડતી નથી, ખગી-ચાની મટોડી યા કુંડામાં ખોસવાથી પણ સાફ થશે, રાઇનાં પાણીએ કે લીંબુ ધસવાથી વીસડો વાસ જશે.

કાંદાનો વાસ કાઢવા ભીના કપડાંએ તુછીને જાડું નીમક ધસવું, કાચો પટેલો ધસવો અથવા ગરમ દુધમાં બોળવી.

ડાઘ કાઢવા નીમક ને સરકો ભેળી ધસવું.

લીંબુ કે કુટથી કાળી થયલી છરી કાચો પટેલો અથવા સાથે સોડા બાઈ-કાર્બ લેવો.

રૂપાંના હાથાવાળી છરીએ માટે પ્લેટપાઉડર લેવો અથવા તે રૂપુ સાફ કરવાની રીતે કરવી.

છરી ઉપરનો કાટ કાઢવા તેની ઉપર કાંદો કાપીને ધસવો; ખાગની મટોડીમાં ખોશીને રહેવા દેવી તે ઉપર પછી પટેલો કાપીને ધસવાથી અથવા ફ્લેનલને કોલસાની ભુકીના પાણીમાં બોળી રાખ સાથ ધસવી. બુચને ઑલીવ ઑઇલમાં બોળી પીળી ઘંટની ભુકી લેવી.

છરીના હાથા વપરાતાં અથવા પડી રહેતાં પીળા થયલા સાફ કરવા એમરી પાઉડર ધસવો અથવા ટર પીન્ટાઇન લગાડવું. હાઇડ્રોજન પર ઓક્સિજન ધસવાથી સફેદ થશે.

છરી ચળકટી કરવા પીળી ઘંટની ભુકીમાં સોડા બાઇકાર્બ પટેલો સાથ લઇને ધસવી.

હાથીકાંતના હાથાને ગરમ પાણીમાં ચાલુ બોળવાથી પીળા થાય છે. અમથી સ્પીરીટ અતાર નવાર તુંછતા. ફ્લેનલને દારનાં ચર્કમાં ભીનવી તેની ઉપર ઘણીજ ખારીક કળીચુનાની ભુકી લઇ મહીનમાં એકાદ વખત ધસવેથી, હાથા પીળા થતા નથી. વધુ માટે હાથીદાતમાં જુવો.

હાથા પીળા થયલા હોય તો સાબુના પાણીમાં ભીનવી તડકામાં થોડા કલાક મુકવા બેઉ બાજુ પર તડકું લાગે તેમ ફેરવ્યા કરવું. સુકાય કે પાછું એ મુજબ લગાડીને સફેદી ઉપર આવે ત્યાંસુધી મુક્યા કરવું.

અખતુસનાં લાકડાંના હાથાને મીઠું તેલ થોડો વખત લગાડી રાખવાથી સાફ થાય છે.

છરીના હાથા નીકળી ગયલા વળગાડવા લોખંડને લાકડાંમાં બેસાડવાની રીતમાં જુવો. છરી માટે રોખંડ, સ્ટીલમાં વધુ આગેલું છે.

છરીને ધાર કાઢવા કાચનાં ટુકડાની કે મટોડીના કુદાંની કીનારી અથવા પથર પર ધસવાથી ચાલતી થશે, ચામડાના ટુકડા કે બુટનાં તળીયાં ઉપર ધસવી.

કાગળ પર આટો નાખીને ધસવાથી છરી, કાંટા, ચમચા સાફ થશે.

છરી કીટાય નહિ તે જાતનાં ફોદાંની આવે છે જેને પાટીયાં ઉપર કે પાઉડર વડે ધસવી પડતી નથી. બુટી લાગે તો ધાર કાઢવાની રીત મુજબ કરવી અથવા પથરી પર ધસવી.

ચમચા, કાંટા, વિગેરે.

૫૪.—ચમચા, કાંટા, ધોવા પહેલાં રાખ અથવા લુસામાં ખોસવાથી તેની ઉપરનાં ચીકણ, ખરડેલા ડાઘો, વિગેરે સહેલાઈથી ધોતી વખતે નીકળે છે. ગરમ પાણીમાં સોડાખાર યા કોલસાની ભુટી નાખીને ધોવાથી સેજ થશે. કાંટામાંથી કચરો કાઢવા વચમાં કપડું નાંખી નુછવા.

ચમચામાં ચીકણચાળી ચીજ તેલ, ગોળ, શીરો કાઢતાં વળગી નહિ રહે તે સાફ પહેલાં ખજખજતાં પાણીમાં ખોળીને વાપરવા.

માછલીનો વીસડો વાસ કાઢવા તેની ઉપર લીંબુ યા સંતરાની છાલ ધસવી અથવા તો પાણીમાં ઉપલી છાલ કે રાઈ નાખવી.

ઘંડાનાં ડાઘ ઉપર નીમક અથવા સરકો ધસવાથી નીકળી જશે.

કીટાઈ ગયેલા સાફ કરવા મીઠાં તેલમાં પ્યુમી સ્ટોન (Pumice Stone) ની ભુટી ભેળીને ધસવી.

રૂપાં અથવા ઇલેક્ટ્રોપ્લેટના ચમચા, કાંટા, રોજ પ્લેટનાઉડર અથવા ચાકની ભુટી કપડાં પર લઈ ધસવાથી હમેશાં ચળકટા રહે છે, શેમોઆ લેધરે નુછવા, સાફ કરવા માટે રૂપાંમાં જીવે.

ઝાંખા પડી ગયેલા સાફ કરવા ચાકને પાણીમાં મેળવી તેની ઉપર લગાડી ઉંડાં વાસણમાં ભુટી ખજખજતું પાણી રેડીને પછી પાછા ઠંડા પાણીએ ધોવાથી ચળકટા થશે, અથવા તો પટેટા કાપી પાણી સાથે ઉકાળવા.

ઉંચા કરતી વખતે ચોખ્ખાને આટો દબામાં ભરી તેમાં મુકવાથી ઝાંખા પડશે નહિ.

હાથીદાંત યા બીજી જાતના હાથા હોય તો તે સાફ રાખવા માટે છરીમાં લખેલું છે તે મુજબ કરવું.

પ્રકરણ ૮.

ધાતુની બનેલી ચીજો વિષે.

ત્રાંબુ.

૫૫.—ત્રાંબાનાં નવી કલાઈ કીધેલાં વાસણો હમેશાં ઉજળાંને રાખવાં. અમર્ફ રાખવાથી નવસાગરના ડાઘો પડી જાય અને વાપરવા આગમ્ય પણ ઉજળાંને લેવાં.

સીસું ભેળેલી કઠાઇનું વાસણુ અમઠા કટકાએ તુછતાં કટકો કાળે થાય છે, સોજ કલાઈ હોય તો તેમ થતો નથી.

ત્રાંખાની તપેલીઓ ચુહડે ચઢાવવા આગમચ તેને બહાર ફરતી રાખ માણીમાં બીંનવીને લગાડવાથી એસ ચઢશે નહિં. તળીઆમાં તેણે યા ચરખી લગાડવાથી એસ વળગતી નથી. ઉળગતી વખતે તળીઆંતી ચરખી નીકળે નહિં તો સોડા ખાર લેવો.

એસ વળગેલી કાઢવા સરકા અથવા લીંબુતી ચીર સાથે નીમક ઘસવાથી સાફ થશે. ઘણી ખરાબ ચયલી નીકળે નહિ તો સોડા ખાર ને સાબુનું ઘટ પાણી ફરી એ ત્રણ વખત ઘસવું. છરીતો પાઉડર ને પૂરેશી ન ભેળી લગાડવું.

વાસ લાંબો વખત પડી રહેલાં વાસણુમાંથી કાઢવા તેમાં પાણી રેડી ઉકાળતી વખતે એક ગરમ આતશનો ટુકડો નાખી જોગ આવેને ઉતારી, બીજાં સોજ પાણીને રાખ કે લાલ મટોડીએ ઉળગવાં.

માછલી તથા કાંદા, કોખીજનો વાસ કાઢવા ખાગતી મટોડી લઇને ઘસવી. સરકા કે રાઇનાં પાણીએ ધોવાં, અથવા ચુહડે ગરમ કરવું.

ચીકાશ કાઢવા પાણી સાથે કાંદાની છાલ અથવા કોખીના પાંદડાં ચુહડે ઉકાળવાં. પૂરેશી ન લગાડવાથી ચીકાશ નીકળે છે.

ત્રાંખાની કીટલી સાફ કરવી, પાણી ગરમ કરવા વપરાતીમાં નીચે જે પોપડી બાઝી રહે છે તેને સાફ એક સોજાં ધોઇને સાફ કીચેલું કાણુ માછલીનું કોટલું નાખી રાખવાથી સોજ રહેશે.

પોપડી બાઝેલી કાઢવા પાણીમાં રાખ ભેળવી, સરકા ને નીમક પટેટાની છાલ અથવા તો વાંશોંગ સોડા પાણીમાં પીગળાવી, એમાંની કોઇ પણ ચીજને વાસણુમાં ચુહડે નાખી ઉકાળવાથી નીકળે છે.

તળીઆંમાં ખાધાની ચીજ બળીને વળગી રહેલી કાઢવા પાણી રેડી ચુહડા ઉપર ગરમ કરવું, સાથે થોડો સોડા ખાર કે ચુહડાની રાખ નાખવાથી જલદી નરમ થઇ નીકળી જાય છે.

અમઠું ઘસીને કાઢવું હોય તો જાડું કાળું નીમક અથવા પીળી ઈંટની લુરી સરકા સાથે લેવી અથવા છાંનાં કોટલાં ઘસવાં. કોઇખી જાતની ધાતુનાં વાસણુ ઉપલી રીતે સાફ થશે.

ઘણાં વાસણુને સામટો તાપ એક ચુહડા પર લગાડવાની રીત, ત્રાંખા અથવા કોઇખી જાતની ધાતુનાં વાસણુ એકજ ચુહડે એક એકની ઉપર ચઢાવ્યાં હોય તો દરેકના ઢાંકણાંઓ ઉપર થોડાં કાંણાં પાડવાથી નીચલા વાસણુની વરાળથી ઢાંકણાંમાંની ચીજ પણ સાથે ગરમ થાય છે. તેવી રીતે બનાવેલાં તૈયાર વાસણુ રાંધવા માટે મળે છે, જે સગડી તેમજ તેવના ચુહડા પર મુરી શકાય છે.

ત્રાંખામાં ભેળેલું પારખવા તેની ઉપર સુર ખારના તેજ્ય (Nitric Acid) નાં થોડાં ટીપાં નાખ્યાથી લેખડની ભેળ હશે તો તુરત જુરો અથવા કાળો રંગ થઈ જશે.

ભાંગેલી ચીજો વળગાડવા માટે આગળ આપેલું છે.

નવી ત્રાંખાની ચીજો ચળકટી રાખવી. કોષ્ઠખી જતનો દારૂ (Ale) માં બીનવી રાખીને આતશની નજદીક સુકવ્યાથી લાંબો વખત વેર સોજી રહે છે. તુછ્યા વગર ઉપલીજ રીતે સુકાવા દેવું.

સરકા ને ખારીક રેતી ભેળીને ધસવાથી કલાઈ વગરની ત્રાંખાની ચીજો ચળકશે. કાલસાની જુકી ને ટરપીનટાઈન વાપરવું.

કોપરઆસ, કાંસુ.

૫૬.—કોપરઆસ ચીનાઈ સોજી ચાલુ ધસડીને રાખ અથવા પીળી ઇંટની જુકીએ ઉજળવાથી સોજી ને ચળકટું રહેશે. અથવા પીતલ પોલીશ થેવી.

ઝાંખું કોપરઆસ ચળકટું કરવું આટો, નીમક ને પીળી ઇંટની જુકી એક સરખાં વજનની આમલી કે સરકામાં મેળવીને લગાડવાથી ધણું જીવું ને ઝાંખું પડેલું કોપરઆસ સોજે થાય છે.

નીકલરેટની ચીજો પણ ઉપરી રીતે સાફ થઈ શકશે.

સોનેરી રંગ જેવું ચળકટું કરવા માટે લીંચુને પાણીમાં બીનવી તે છાલ કાઢી લઈ તેની ઉપર પીળી ઇંટની ખારીક જુકી સાથે ધસીને પછી સાબુનાં પાણીએ ધોવું.

મીઠાં તેલમાં કેસર પીગળાવીને લગાડવા પછી ધોવાથી કોપરઆસ સાફ થશે. કોપરઆસમાં ખટાસવાલી ચીજ રાખવાથી કાટ ચઢશે.

કાંસાની ચીજો પણ કોપરઆસને મળતી હોય છે, પીતલને કથીર મેળવાથી હલકું કાંસું બને છે. ત્રાંખુ ને કથીરની મેળવણીથી સોજી કાંસું બનેશે. એમાં ખટાશની ચીજ રાખવાથી લીલું થઈ જશે.

ઘંટ બનાવવાની કઠણ ધાતુ ત્રાંખું, કલાઈ, જસત તથા લેખડ મેળવ્યાથી બને છે.

ઉપલી ચીજો સાફ તથા પોલીશ કરવા પીતલમાં જીવો.

ભાંગેલું વળગાડવા માટે ધાતુમાં આપેલાં મુજબ કરવું.

જર્મન સીદ્ધવર, ઇલેક્ટ્રોપ્લેટ સાફ કરવાની રીત.

૫૭.—જર્મન સીદ્ધવર સાફ કરવું ફટકડી, નીમક, રીમ ઓફ ટાટર સર્વે એક સરખાં વજનનું પાણીમાં ઉકાળી તે પાણીથી ધોઈ ને સુકાયા પછી ચાકની જુકી શેમોઆ લેધર ઉપર નાખી ધસીને તુછ્યાથી ગમે એવી ઝાંખી પડેલી ચીજો તદ્દન નવી જેવી થાય છે. અમોનીઆનું પાણી લગાડવાથી ચળકટું થશે. બીડીની રાખ ધસાવી.

ઑલીવ ઑઇલ, પાણી અને નવસાગરનો અર્ક (Spirit of Sal Amoniac) બધું એક ઑંસ તથા કળીચુનો બે ઑંસ ભેળી ઝાંખી પડેલી ચીજ ઉપર ધસીને લગાડવાથી ચળકટી થશે.

મીઠાનો તેલજ (Muratic Acid) લગાડવાથી કીટાઇ ગયલું સોજું થાય છે, છેલ્લે ઘોલીશ કરવા કોઇની જાતનો પ્લેટ પાઉર લખેલો છે તે વાપરવો. રૂપાની રીતે પણ સાફ થશે.

ચાલુ શેમોઆ લેધરે ઉપલી ધાતુની ચીજો તુછવી.

જર્મન સીલ્વર નીચલી મેળવણીથી બને છે: એક ભાગ જસત, એક ભાગ નીકલ નામની ધાતુ ને બે ભાગ ત્રાંચુ.

ઇલેક્ટ્રોપ્લેટેડ ચાહેની ખાલી કીટલીમાં છેલ્લે ખળખળતું પાણી રેડી થોડી મિનિટ રહેવા દઇ પછી કાઢી નાંખવું. જેથી કીટલી ગરમ થવાથી અંદરનો ભાગ તુરત સુકાઇ જશે.

નીકલપ્લેટ સાફ કરવા મીઠાં તેલમાં પ્યુમી સ્ટોનની લુકી ભેળી લેવી અથવા સફેદો પાણીમાં મેળવી લગાડવો.

ગોખા, વાસણના, કાઠવા કોઇની જાતની ધાતુ, જર્મન સીલ્વર અથવા રૂપાંના વાસણમાં બેઉ જાણુ પર જડાં કપડાંનું પડ મુકી ગોળ મૂડાંવાડી જાડી લાકડી યા છુંદવાનો ખતા વડે ગોખાનો ઉપસેલો ભાગ હોય ત્યાં સંભાળીને થોકવાથી વાસણ સરખું થશે.

લોખંડ, બીડ તથા સ્ટીલની જનેલી ચીજો, હુથીઆરો, વિગેરે.

પટ.—લોખંડની ચીજો સાફ રાખવી, વેસલીન, ચરખી અથવા કૃ૨ોસીન તેલ થોડું લગાડીને તુછી નાખવું.

કાટ કાઠવા માટે નીચલી ધણીક રીતો લખી છે. સરકો ને નીમક ગરમ કરી લેવું અથવા તો મીણ સાથ નીમક ખારીક વાટીને ઘસવું.

કાંદાને કાપી કાટ ઉપર ઘસી એક દિવસ રહેવા દઇને પછી કૃ૨ોસીન તેલ કે ટરપીન્ટાઇનમાં પીળી ઇઠની લુકી ભેળી લેવી.

મીઠાં તેલમાં બે દિવસ બોળી રાખ્યા પછી કંઠણ કળી ચુનો ઘસવો, અથવા ટંકણખાર ને બેનઝાઇન સરખું ભેળી લગાડવું.

કપુરનો થોડો ટુકડો ટુકકરની ચરખીમાં ચુકલે પીગળાવીને કાટ પર ઘસવું, અથવા મધપુડાનું મીણ ને નીમક ભેળી વાપરવું.

પોલીશના કાગળ કે એમરી પેપર ઘસવું, સરકો ને નીમક ભેળી લગાડવું. પૌરેશીનથી જલદી કાટ નીકળશે.

ઑક્સેલીક ઍસીડ અથવા તો સોલ્ટસ ઑફ લેમન લગાડવાથી કીટાયલી ચીજો સાફ થશે. પૌરેશીન પણ વપરાય છે.

કાળા રંગનું વારનીશ ચઢાવવા ટરપીન્ટાઇનમાં ગંધકને ઊકાળી પીછી વડે લોખંડ પર લગાડીને તાપ ખતાવ્યાથી કાળું ને ચળકકું થશે.

લોખંડનાં હુથીઆરો ખોરાકી માટે વપરાતાં જેવાં કે ખીમો કરવાના, કાશી દળવાના, સંચાનો કાટ કાઢવા ગ્લીસરીન વાપરવું. કેમ જાતનાં તેલો નાખવાથી ખોરાકીમાં તે પડવાથી ખીગડશે.

લોખંડની ચીજો બંધ કરી રાખતાં કીટાઇ જતી અટકાવવા સાફ કળી ચુનામાં પાણી રેડી નરમ થઇ નીચે બેસી જાય ને નીતર્યું પાણી કાઢી લઇ સાથે આલીવ આઇલ મેળવી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવી જાડું પડ લગાડવું. નાની ચીજોને ઉપલો પેસ્ટ પાટલો લગાડીને પછી કાગળમાં વીટાળીને રાખવી. કુરોસીનને પંત્રોક્ષીઅમ ભેળી લગાડી રાખવું. જોઇએ તો વેસલીન લગાડવું. વૉશીંગ સોડના પાણીમાં બોળી સુકવી ને મુકવું.

લોખંડનો સામાન બહાર તડકાં યા વરસાદમાં ચાલુ રહેતો હોય તો નીચલી મેળવણી લગાડવાથી ખરાબ થશે નહિં. અર્ધો રતલ રાજમની ભુકા અને અર્ધો રતલ અસફલતમ (Asphaltum) (દામરની બનેલી ચીજ), ટારનું તેલ (Tar Oil) બે રતલ સર્વે ભેળી બંધ કીટલીમાં ચુહલે ગરમ કરી ઠંડું પડે ને પીછી વડે લગાડવું. ચુહલા ઉપર ગરમ થતી વખતે સળગી ઉઠે નહિં તેની સંભાળ રાખવી, માટે બંધ કીટલી વાપરવી.

રંગ લગાડીને ઉપલો સામાન બહાર રાખ્યાથી પણ સોજો રહેશે.

જાડી લોખંડની સાંકળ સાફ કરવા સહેજ ગરમ કરીને કંઠણુ ખસ વડે ઘસ્યાથી ઉપરનો કાટ કચરો નીકળે છે. જોઇએ તો કોઇખી જાતનો પાતલો રંગ નાની પીછી વડે લગાડવો. ગ્લીસરીનમાં પ્લંમબેગોની ભુકા ભેળી લેવી. બાદરીકલની સાંકળને એજ મેળવણી ઘટ કરી ખસે લગાડવી.

મીઝગરાં કીટાપલામાં તેલ રેડવું. ચીંચી અવાજ અટકાવવા નરમ સુખડ-પેનની અણી વડે ઘસવી અથવા સુકો સાબુ લગાડવો. હેન્ડલ કપાટ કે બારી બારણાનાં જડેલાં નીકળી આવે તો ફટકડી તાવીને રેડવાથી વળગી રહેશે.

તારની જાડી ઉપર ટરપીનટાઇનને કોઇખી જાતનું વારનીશ, એલ્યુમીનમનો રંગ અથવા ગોલ્ડ સાઇઝ ભેળી ઘણું પાતલું પીછી વડે લગાડવાથી જલદી કીટાઇ જશે નહિં. ટુટેલી જાડી સાંધવા પાતલો પીકચર ટાંગવાના તાર લેવા.

તારની ચાહેની ચારણીમાંથી ડાઘ કાઢવા નીમક ઘસીને પછી ગરમ પાણીએ ધોવી.

પલંગની જાડી (Mattress) નવી હોય તેજ વખતે કુરોસીન તેલ અથવા વેસલીન લગાડી ઘસડીને નુછી તે પર ન્યુસપેપર કે સાદી, સોજાં બ્રાઉન પેપર યા તો કપડું પાંથરીને તેની ઉપર ગોઠાં નાખવાથી લોખંડનો કાટ લાગતો નથી. એલ્યુમીનમનો રંગ લગાડવો.

લોખંડ સફેદ રંગનું કરવા નવસાગર (Ammonical Salt) ને પારો (Mercury) સરખા વજનનું પાણીમાં પીગળાવી સાથે લોખંડને ચુહલે ઉકાળી તદ્દન લાલ થાય ને કાઢવાથી રૂપાં માફક ચળકશે.

નવાં લોખંડના વાસણો ચુહલા પર વાપરવા આગમય ચરખી બધે લગાડી સહેજ ગરમ કરીને પછી ઘસીને ઠંડું થવા પછી તુછવું, હેલ્થે સાબુનાં પાણીએ ધોવાં. રાખ ને પાણી ભેળી ચુહલે ઊકાળવા પછી વાપરવા.

પાણીની ટાંકી ગળે નહિ તેવી વૉટરપ્રુફ બનાવવા માટે એક ભાગ ઝલ તેલ, બે ભાગ તાવેલાં સરસ, થોડીક મુઝદાર સીંગ (Litharge) ઉકાળી ટાંકીઓના તળીઆમાં લગાડી સુકાયા પછી પાણી ભરવું, નવીને પણ રંગ લગાડી વાપરવી.

લોખંડની ગળતી ટાંકીમાં નીચલી મેળવણી પુરવાથી કાણું બંધ થશે. ઝલ તેલ, સીંદુર (Red Lead), સફેદો (White Zinc) સવેને મેળવી ઘટ લાઠી જેવું કરી વાપરવું.

ઉપલી ઘટ મેળવણી એક લાકડાનાં પીપ અથવા મોટા દાખડામાં બહારથી તેમજ અંદરથી બંધુ લગાડી ફાટો પુરી નાખ્યા પછી અંદરની બાજુમાં તાજી મેળવણી ઉપર સરખું આઉન જાડું કાગળ વગગાડવું. કાગળની એક બાજુ ઉપર પણ એજ મેળવણી લગાડવાથી બરાબર વગગી જાય છે. બે ત્રણ દિવસ પછી બધું સુકાય કે વપરાસમાં લેવું.

એ મેળવણીથી વૉટરપ્રુફ બની વાસણમાં પાણી ભરાશે.

ખીડ-લોખંડને ગરમ કરી ઓટીને બનાવેલી ખીડ (Cast Iron) ની ચીજો પડવાથી કોઈ વખત ભાંગશે, રંગ ચઢાવ્યાથી સેજ દેખાય છે. પૌરેશીન અથવા તેલ લાગવાથી પણ સાફ રહે છે. તાપ લગાડીને તેપર સફેદ મીણ ઘસી પાછા તાપ લગાડવાથી મીણ તવાઈત ગરમ કપડાં વડે તુછવું.

લોખંડના પલંગ કાળા રંગના ઇર્નમલ કરેલા હોય તેને ચળકટા રાખવા પાતળું પાણી જેવું મીણ સાથે ટરપીનટાઈન ફ્લેનલના કપડાં ઉપર લગાડી તુછવું અથવા તે પૌરેશીન એક કપમાં સફેદ લોખ મેળવીને ઘસવું. બાઇસીકલ પણ એજ મુજબ સાફ કરવી.

લોખંડના પલંગો સફેદ રંગના ઇર્નમલના હોય તો તે સખુના પાણીએ ધોવા. ઇર્નમલ કે વારનીશ સાફ કરવા સરકો ને પાણી લેવું.

લોખંડના સાંધાવાલા પલંગ પૈડાં સાથે ઘસડીને ખસેડવા, આખાં ઉંચકતા છુટા બેસાડેલા ભાગો ખાંચામાંથી નીકળી પડશે.

લોખંડનું ફાઇપણ જાતનું ઇર્નમલ નીકળી ગયતું હોય તો ધારવાળાં હથિયાર અથવા પૌલીશના કાગળે ઘસીને બીજું સોજી ઇર્નમલ પીછી વડે લગાડવું.

લોખંડનાં પૈડાં જડલાં સામાનમાંથી ઢીલાં પડી નીકળી જાયતો તેના ખાંચામાં થોડું પૌરેશીન પાતળું કરીને રેડી તુરત પૈડાં દાખીને પોવાથી મજબુત વગગી જઇ પાછાં નીકળશે નહિ કોઇ વખત તેલ નાખવાથી કીટાશે નહિ.

તાળાં ફીટાયલાં બાંધે નહિ. તો કુંચીવાલા ખાંચામાં પીછી વડે ફરતું કોઇથી તેલ લગાડવું. કખાટની કળને પણ એ રીતે કરવું.

હથીઆરો ધરના ઉપયોગ માટે થોડાંક હંમેશાં કામનાં છે. તેમજ ચક્ર ઉતર સાધકના ખીલા, રકુ, વિગેરે રાખવા.

હથીઆરને કીટાચ દેવાં નહિં. ઉનનાં ગરમ કપડાંમાં અથવા કામળમાં ચીંટાળીને ગંધ રાખવાં. વેસલીન અથવા ઝેલ તેજ લગાડી રાખવાથી સોજાં રહે છે.

લોખંડની કાંનસ સાફ કરવા બેનઝોલ (Benzol) ના થોડાં ટીપાં નાખી અથ વડે ધસવી, અથવા તે નરમ ગંધકના તેજામમાં ભેળી રાખવી.

લોખંડના હથીઆર પૉલીશ કરવા જડાં નમડના કપડાં ઉપર એમરી પાઉડર (Emery Powder) અથવા તે પ્યુમીસ સ્ટોન (Pumice Stone) ની જુકોને પાણીમાં ભેળીને ધસવા પછી કોઇખી જાતની જુકોને ઑતીવ ઑઇલમાં મેળવીને જગાડવાથી ચળકાટ આપશે. કાટ કાઢવા દારૂનો અર્ક લગાડવો. સાફ નહિ થાય તે ઉપલીજ રીતે ધસીને નુછવા પછી સરકા સાથે એમરી પાઉડર લગાડવાથી સોજાં થશે.

ચરખના ચક્ર ઉપર પણ ઉપલીજ કોઇખી જુકો નાખીને ધસવાથી પૉલીશ થઇ શકે છે.

સ્ટીલની ચીજો તત્તવાર, બકલ, ઓચ વિગેરેને કળા ચુના સાથે ભેળીને રાખવાથી કીટાશે નહિં. એમરી પેપરે ધસીને ચામડાંએ નુછવાથી ચળકશે.

તલતાર સાફ કરવા માટે પીળી ઇંટની જુકો તેજ કે ટરપીનટાઇનમાં ભેળી ને ધસવા પછી અમથી સુકો જુકો લેવી, કોલસાની જુકો કે ર.ખ અથવા તે કેસર લગાડીને ચામડાંના ટુકડાંએ નુછવાથી ચળકશે.

સ્ટીલની કોઇ પણ ચીજને ગમે એવા ઘાટની વાળવા સાર નરમ કરવી હોય તે ટરપીનટાઇન અને તેના બેવડા વજનનું પેત્રોલીઅમ ભેળીને બીનવ્યાથી નરમ થઇ વળશે.

પીગળાવવા માટે આતશ ઉપર લાલ તપાવીને ગંધકનો ટુકડો તે પર ફેરવ્યાથી તવાઇને ટીપાં પડશે.

કીટાય નહિં તેવું બનાવવા તપમાં ખુબ તપાવી લાલ થાય ને પીછી વડે ઝેલ તેજ લગાડવું.

કાતરં, છરી, વિગેરે ઉપલીજ રીતે સાફ રાખવાં, યા કાટ કાઢવો.

કાતરને કાંનસ વડે ધસવાથી ધાર ચાલતી થશે, ખાટલીની કીનારી પર ધસવી, કાપતાં હોઇએ તે મુજબ આગળ પાછળ ચલાવવી, અથવા વાઇન ગ્લાસની દાંડીપર એમ કરવું.

છરીની ધાર કાઢવા કાતર તેની ઉપર આગળ પાછળ ચાલુ કાપતાં હોઇએ તે મુજબ થોડો વખત ચલાવ્યાથી ધાર નીકળે છે, અથવા કાચનાં ટુકડાની કીનારી પર ધસવાથી વધુ સારી ધાર થશે.

છરી વપરાતાં પાતલી થયલી ઉપલી બાજુ પાછી કપાવીને સરખી ગોળ કરી શકાય છે.

મરડાઈ ગયલી સીધી કરવા આતશ ઉપર ગરમ કરીને પછી પ્યુમીસ સ્ટોન (Pumice Stone) ઘસવો, અથવા તો ગરમ હોય તેજ વખતે સરખી સપાટ જગા ઉપર મુકી હથોડીએ ઠોકવી.

આંમોફેનની વપસયલી પીના પણ ઉપયોગમાં લઇ શકાય છે. આરસીઓની ફેમ પછવાડે પાટીઆં ઠોકવા ટેકસને બદલે વાપરવી. જમીનમાં લીનોલીઅમ વિગેરે જડવા કીનારી પર મારવા માટે લેવી.

ફેફા આંટા ઘસાવાથી ધીલા થયલા પર દોરો તિટાળવાથી ટાઇટ થશે, જોઇએ તો શુંદર કે સરસમાં બોળી ફેરવવો.

ઓન્ઝ તથા જસત વિષે.

૫૬.—ઓન્ઝ ધાતુની બનાવેલી ચીજો સોજી રાખવા કપડાં વડે મીઠું તેલ પાતલું અવાર નવાર લગાડવું, એ રીતે તેની ઉપર કાટ ચઢશે નહિં. ઓન્ઝના લાઇટના ઝુમર, બ્રેકેટ, વીગેરે બનેલા ઉપલી રીતે સાફ રાખવા. સાબુના પાણીમાં ઊકાળ્યાથી પણ સોજું થાય છે.

કાટ કાઢવો કૌરોસીન તેલ ઘસડીને લગાડવું અથવા તો કુકડા પડતા જોસ પાણીમાં બોળી કઢી ગરમ હોય તેજ વખતે ફેલેનલના કટકાને પીળા સાબુનાં પાણીમાં ભીંનવી તેની ઉપર જોરથી ઘસવું, પછી સોજાં કપડાં યાતો શેમોઆ લેધરે તુંછવું.

ઓન્ઝ ઝાંખું થયલું હોય તો તેની ઉપર ગોલ્ડ સાઇઝ તૈયાર બનાવેલું વારનીશ જેવું લગાડવાથી નવું દીશે છે. વારનીશ લગાડેલાને કૌરોસીનથી સાફ કરવું.

પુતલાં ઓન્ઝના સાબુના પાણીમાં ઓમોનીઆ બેળવો.

ઓન્ઝના સીક્કા કાળા થઈ ગયલા હોય તેને ઘસડીને નુછી ઓમોનીઆ (Amonia) લગાડીને સુકાયા પછી પ્લમ્બેગો (Plumbago) ની ભૂકીની સાથે લોખંડની બારીક ભૂકી બેળાને બ્રશ ઉપર લઇ સીક્કા પર ઘસરી. બ્રશ ઉપર મીણુ લગાડી ચીકણો રાખવો.

ઓન્ઝનો રંગ લોખંડ ઉપર ચઢાવા એક પાર્થેન્ટ સ્પીરીટ ઓફ વાઇન, ચાર ઓંસ શુંદર, અર્ધો ઓંસ લોખાંન સર્વે બેળા ગરમ જગ્યામાં બાટલી બંધ કરી રાખવી, અવાર નવાર હલાવી એક રસ કરવું, શુંદર વિગેરે પીગળી ગયા પછી નીચે ઠરો એસી જાય કે ઉપલું નીતર્યું પાણી ગાળી લઇ લોખંડને સહેજ તપાવીને પીછી વડે બે ત્રણ પાતળા હાથ તેની ઉપર લગાડવા. જુદી જાતના રંગનું બનાવવું હોય તો ઉપલી મેળવણીમાં લાલ પીળા ગેરની ભૂકી અથવા તો બીજા કોઈ પણ રંગની ઘણીજ બારીક ભૂકી મેળવવી.

૬૦.—જસતના વાસણો જેવાંકે આધસની પેટી, ટમ, બાલદી, વિગેરે સાફ કરવાની જીદી રીતો.

કૌંસીન તેલ સાથે રાખ બેળીને ઘસ્યા પછી પાણીએ ધોવાથી સોજાં થાય છે, રાખને બદલે વૉશીંગ સોડા લેવો. મંકડી સોપ તેમજ વીમ (Vim) નામની જીડીવડે પણ સોજા થશે.

સરકા ને ચુનો બેળીને વાપરવો, પૌરેશીનને જીડુ નીમક ચુના સાથે બેઝએ તે બેળવું.

પૌરેશીન (Paraffin) સાથે પીળી છંટની જીડી મેળવીને બે ત્રણ કલાક વાસણને લગાડી રાખ્યા પછી વૉશીંગ સોડાના પાણીએ ધોઇને છેલ્લે મરમ પાણી વડે ધોવાથી જસતના ગમે એવાં કીટાપલાં ને ખરાખ વાસણો સોજાં થાય છે.

ચળકટી પૉલીશ કરવા માટે એમરી પાઉડરને તેલમાં મેળવીને લગાડવો, પછી તેની ઉપર સહેજ ચુનો છાંટીને નરમ કપડાં વડે ઘસવાથી ચળકાટ આવશે.

લાંગેલું વળગાડવા માટે આગળ આપેલું છે.

ગળતું બંધ કરવા બાલદી અથવા ટમને નીમક વાટીને લાંબી નરમ કરી બેળવું, આંધરામાં તેને દાખીને ભરવા પછી મીણુખતી સળગારી ત્યાં તાપ લાગે તેમ ધરવાથી નીમક લાંબી વગેરે તરાઇને ખાંચામાં ખરોખર બેશી જશે. ઠંડુ પડ્યા પછી કઠણ થઇ ગળતું બંધ થશે. ઇનેમલનાં વાસણતું કાણું પણ એ રીતે પુરાશે.

ગળતી બાલદીઓનાં તળીઆંમાં પાતળા દામર લગાડવો અથવા પાતળું સીમેન્ટ પાંચરી સુકાય ને વાપરવી.

ચુતર (Pewter) ની યીળે સુકા કળી ચુનાએ સાફ થશે.

જસતનાં ટમ પાણી ભરવા અથવા નહાવાના વપરાસમાં આવતાં હોય તેને રંગવા સારૂ અંદર તેમજ બહારથી સેન્ડ પેપર પૉલીશના કાગળે જરા ઘસીને ખરખર કરવું, કયરો કાઢી નાખવો, સુવાળુ હશે. તો રંગ ખરોખર વળગશે નહિં. એક હાથ પાતળો સફેદ રંગ અથવા ઇનેમલ લગાડી તદ્દન સુકાયા પછી પાણું પૉલીશતું કાગળ અલગે હાથે ઘસી ને બીજો રંગનો પાતળો હાથ મારવો તે એક બે દિવસે સુકાયને છેલ્લો સરખો રંગનો હાથ લગાડીને સુકાવા દેવું, ત્રણ આર દિવસ થાય ને ઠંડાં પાણીએ ટમને ભરી આખી રાત રહેવા દીધાથી રંગ વધુ કઠણ ને સુકા થયા પછી વાપરવું.

જસત ઉપર ઇનેમલ ચઢાવેલાં વાસણો સાફ કરવા માટે પૌરીન સથ નીમક લઇ ફેનેલ વડે ઘસવું, અથવા તો સફેદો બ્રશ પર લઇ ધરવાથી સાફ રહે છે.

નહાવાનાં મોટાં ટમને બ્રશ વડે ઘસીને ધોવાથી સાબુ, મેલ, ચીકણ કદમથી હમેશાં સોજાં રહેશે.

મંકી સોષ કે વોશીંગ સોડા લેવો. નીમક ને ટરપીનટાઇન બેળા ધસવાથી ચીકાશ જશે.

જસતનું પતરું ઝાઝુ કીટાનું નથી માટે રંધણીમાંની અથવા બીજી ચાકુ વપરાસની ટેબલો વગેરેની ઉપર તે પતરું છુટું મુકવું ચા જડી લીધાથી સાફ હમેશાં રહેશે.

અમ્મસની પેટીનું જસતનું પતરું પણ ઉપલી રીતે જોઇએ તો રંગવું, બરોબર સુઝાઇને વાસ નીકળી જવા માટે થોડા દિવસ વેર ઉઘાડી રાખવી. પેટીઓના ફાંડીઓને રંગ લગાડવાથી કાઢતી વખતે કોઇ વખત વળગ્યા કરશે માટે તેને નહિં લગાડવો. માછલી તથા બીજી વાસવાલી ચીજો એમાં મુકવી નહિં.

પતરું સાફ કરવું.

૬૧.—પતરાંની નવી ચીજો વાપરવા આગમ્ય કંઇખી ચીકાશ લગાડી તાપ આગળ ગરમ કરી તવાય કે ધસડીને લગાડવાથી કાટ ચઢશે નહિં, પતરું ઘોઇને બીંનાયલું મુકવાથી જલદી કટાઇ જશે. હમેશાં નુછી સહેજ ચીકાશ લગાડીને રાખવું.

મોહડ, દીશ, કોડીઆં નવાં જસત ચા પતરાંનાં પહેલા બઢીમાં અમઠાં ગરમ કરીને પછી કેક, મીઠાઇ સાફ વાપરવાથી લાંબો વખત ટકશે. નાના દાખડાના ધાંકણો પણ સાફ કરી કોડીઆં બઢે વપરાશે.

જીનનાં મોહડ અથવા પાઇ દીશ કાળા થયલાં સાફ કરવા ફ્લેનલના ટુકડા પર સફેદો (Whiting) નાખી ધસવાં, સાથે જોઇએ તો થોડુક ઓલીવ ઓઇલ બેળવું. કાગળ પર આટો લઇ ધસવાં, અથવા નીમક ને પીળી છટની જુડા લેવી.

ચીકણા વાસ આવતાં મોહડને ચુહલા પર પાંણીના વાસણમાં મુકી થોડીક રાખ, સાપુ ચા વોશીંગ સોડા કંઇખી બેળીને ઉઘાળવા.

કાટ પતરાંપરથી કાઢવા સફેદો મીઠાં તેલ સાથે ધસવું, ઇંડાંની સફેદી લગાડી ધસીને નુછવાં અથવા નીમકને ચુનાની જુડા બેળા ધસવું. પતરાંનાં ધાંકણો માટે જાંમ જેલીની ખોરાકની ખાખતમાંથી મળશે.

પરેશીનને કોલસાની જુડા બેળીને ધસવાથી પણ કાટ નીકળશે.

કેરોસીનનો વાસ કાઢવા સરકો વાપરવો.

ચળકટું કરવા માટે ઓમોનીઆને સફેદો અથવા ચાકની જુડા બેળા ઘટ લગાડી સુકાયા પછી ઘસ વડે ધસીને સાફ કરવું, જોઇએ તો સાપુ બેળવો. એમરી પેપર અથવા સેન્ડ પેપરે પણ સાફ ચળકટું થઇને કાટ નીકળે છે.

કીટલી તળીઆમાંથી કીટાયલી સાફ કરવા ઘાસનો પેંડો બરી તેમાં પાણી રેડી ચુહલે ઉઘાળતાં પાણી બળી જાય કે પાણું બે ત્રણ વખત રેડીને પછી ઉતારી થંડું

ખડે ને ધસડીને ઉગ્ગળવી. ગરમ કપડાંને ફેરાસીન તેલમાં બોળી નુકામી.

કોઇથી જાતની કાટલીના ઢાંકણનું દીયકું બાંગી આવે તો તેને બદલે તજ આપનો ખાંચામાં ખુચ પોવો, ઘાઇટ બેસાડસ ઢાંકણના કાણામાંથી રકુ પોષ જીર કાઢી ખુચને કાણું પાડી બેસાડવો, કપાટલીનું ઢાંકણ ઉઘાડતી વખતે ખુચ ગરમ નહિ થવાથી હાથ પણ દાઝશે નહિ.

કચરો ભરવાના દબા, સુપહાં (Dust Pan) વિગેરેમાંથી ગદ્દીચીનો વાસ કાઢવા ઘાસ કે જીના ન્યુસપેપર નાંખી સળમાવ્યાથી સોજાય થશે, ધોઇને ફીનાઇલ રેડવું, ખોરાકી અથવા વાસ આવે તેવો કચરો ખનતાં સુધી કાગળમાં વીંટાળી દબામાં નાંખી ઢાંકવું.

પતરાંમાં કાણું પુરવા તેને ફરતી રાજમની જુદી નાખી તે કાણુનાં માંપથી સહેજ મોટો બીજો પતરાંનો ઢુકડો તેની ઉપર ગોઠવીને આતશ અથવા ગરમ કોખડ તેની પર મુકવું જેથી રાજમ તવાઇને ઠીંગડું વળગી જાય છે.

પીત્તજ અળકડું રાખવાની રીતો.

ફર—પીત્તજનાં વાસણો અળકડાં રાખવાથી શોભે છે. બાગમાંની મોટીઝી સંધ્યાએ રીતે ઉગ્ગળવાથી સોજાં રહેશે. સાંજના ગરમ પાણીમાં થોડા ટંકણ ખાર ભેળી ધોવું.

ફેરાસીન તેલમાં અથવા કોપરેલમાં પીગી ઇટની જુદી ભેળીને વાપરવી, તેલને બદલે ફલેનલનાં ઢુકડાંને સાંજનાં પાણીમાં ભોળી સાથે ઇટની જુદી ધસવી. આંમલી કે સરકો અથવા લીંબુનાં રસ સાથે નીમક ધસ્યા પછી ધોવાં.

એમોનીઆ ધસવાથી જીનું પીત્તજ સોજી થાય છે.

પૉલીશના કાગળે ધસીને ઉપર વેસલીન લગાડવાથી કાણું થશે નહિ; તૈયાર ધણી જાતની પીત્તજ પૉલીશ આવે છે તેનેથી સાફ કીધા પછી પણ વેસલીનનો પાતળો હાથ લગાડવો.

પીત્તજને પૉલીશ કરવા માટે લાંબીની જુદીને ટરપીનટાઇન અથવા પેત્રોલ સાથે ભેળીને ધસવી, કેસરને ઉપલાં તેલમાં ભેળવી, અર્ધાં ઑંસ પાણીમાં તેટલીજ ફટકી ચુહલે ઘટ કરી ધસ્યા પછી નુજી ત્રીપોલી પાણીર લગાડવો.

મીઠું તેલ એક ઑંસ ઑક્ઝેલીક ઑસીડ (Oxalic Acid) એક ઑંસ રૉટન સ્ટોનની જુદી (Rotten Stone) છ ઑંસ ભેળીને પૉલીશ કરવા વાપરવું.

સ્પીરીટ ઑફ વાઇનમાં થોડી ચપરા લાખને હળદરની જુદી પીગળાવી થોડા દિવસ રહેવા દઇ ને પછી પીત્તજ સાફ કરવા લેવી.

પીત્તજનાં ઢુકડાં, પડદાની કડીઓ, પીનો, કાળી થયેલી વૉશીંગ સોડાને પાણીમાં અથવા તો સરકો ને નીમક ભેળી ચુહલે ઉગ્ગળવાથી તેની ઉપરનો મેલ ને કાળાસ નીકળ્યા પછી સાંજના પાણીમાં ધોઇને કોઇ મલુ જાતની પૉલીશ લઇને ધસવી.

બટન હુક, કપડાં ઉપર ટાંકેલા કીટાયલા સાફ કરવા માટે ગંધકની ભુકીને ત્રીપોલી પાઉચર (Tripoli Powder) થોડા તેલમાં મેળવી ઘસીને લગાડવો.

રૂપેરી ઢાળ ચઢાવવા પારો ને બીસમથ (Bismuth) સરખાં વજનનું લઈ દોઢ ઘણો સોજો ધોયલો ચાક ભેળી કપડાંપર લઈને લગ્નડવાથી ચળકશે.

હુમરો તથા મુનના હાથાઓને ઉપલી મેળવણી ચુકલે ગરમ કરીને સ્પંજ કે ક્લેનલ વડે ઘસીને લગાડવી, જોછએ તો તેમાં થોડાં ટીપાં પેરેશીનનાં નાખવાં.

નકસીની ચીજોને પોલીશ કરવા માટે એમરી પાઉચરની ભુકી તથા રોટ્ટન સ્ટોન (Rotten Stone) ની ભુકી તેલમાં ભેળીને ઘટ બનાવી લગાડવા પછી ઘસડીને નુછવું. લીંબુની કાપેલી ચીરમાંના ઠળીઆ કાઢી નાંખી તેપર 'મસીને સાદાં કે સોડા ખારનાં ગરમ પાણીમાં બોળી ઘસ વડે સાફ કરી સુકાવા પછી સાદાં કપડાંએ નુછવું' અથવા પ્લેટ પાઉચર કપડાં પર લઈ ઘસવું.

નકસીમાંનો કચરો, મેંઝ અથવા પોલીશ કીધા પછી અંદરથી બરોબર નીકળે નહિં તો કંઠણ ઘસ વાપરવો, અથવા નરમ કપડાં ઉપર લીંબુનો રસ નીચવી સાથે નીમક લઈ ને નકસીમાં ઘસ્યા પછી સાબુના પાણીએ ધોઈ નાખવું.

પીત્તન પોલીશ સુકાઈ ને કંઠણ થયલી નરમ કરવા કાંપરેલ ભેળવું.

પીત્તળની ચાહેની કીટલીઓ સાફ કરવા ઑક્ઝેલીક ઑસીડ (Oxalic Acid) અથવા તો લીંબુનો રસ ને નીમક ઘસવું.

લાખા વખતની પડેલી વાપરવા આગમચ પણ એ રીતે સાફ કરવી.

પીત્તળના નામના પાટીઆં ખારણામાં જડેલાં, હેન્ડલ કે કપાટની કૂળ વિગેરે સાફ કરતી વખતે તેના માપને ઘાટતું જડું કાગળ કાપી તે ચીજ ખાંચામાંથી ખુલ્લી રહે ને આબુખાબુતું લાકડું કાગળ વડે ઢંકાય તેમ ગોઠવી ને સુકવા પછી પીત્તળ સાફ કરવું એ રીતે લાકડાંની પોલીશ અથવા રંગ ઉપર ગંધો પડી ખરાબ થતું નથી.

પીત્તળની રકાખીઓમાં ડાઘ પડેલા જેવી કે બીડીની રાખ નાખવાની (Ash Tray) જેમાં તંબાકુના ગંધો પડેલા કાઢવા દારનો અર્ક રેડી દાંતના ઘસ વડે ઘસવો, જો તે રીતે કીધા પછી પણ ગંધો નીકળે નહિં તો ધોઈને ઉપરથી સરકા ને નીમક ઘસીને લગાડવું.

પીત્તળને સોના જેવું ચળકટું કરવા નવસાગરની ખારીક ભુકી કરી પાણીમાં મેળવી પીત્તળ ઉપર લગાડી અંગાર ઉપર ધરવું ગરમ થાય ને તેની પર થુકું અથવા સફેદો ઘસડીને નુછવાથી સોનેરી રંગતું થશે.

પીત્તળ કાળું થયલું ટંકણ ખારતું પાણી થોડા મીઠાંનો તેજા નાખી તેમાં બોળી કાઢ્યા પછી જડાં નમદાના યા ક્લેનલના ટુકડાએ ઘસીને નુછવાથી ચળકશે. ટરપીનટાઇનમાં ચાકની ભુકી ભેળી લેવી.

પીત્તળની લાકડીઓ પરથી પડદાની કડીઓ સહેલાઈથી સેરવા માટે કાંઈ વખત વેસલીન કપડાં પર લઈ નુછવાથી લાકડી લીસી રહેશે. પેચ બનાવવા ચાક તથા ગંધકની જુદી સરખાં વજનની સરકામાં ઘટ મેળવી લગાડીને સુકાવા પછી શેમેઆ બેધરે ધસીને નુછવું.

ધાતુ કોઈથી જાતની ઉપર લખવાની રીત.

૬૩.—સરકો અથવા ખાટાં લીંબુનો રસ કાઢી તેમાં ત્રાંખાનો સીકો બે ત્રણ દિવસ નાખી ને કાળો રંગ પકડે કે પછી તેમાં પીછી અથવા ખર બોળીને લખવું.

જસત ઉપર સુખડપેને લખેલું લાંબો વખત રહે છે, હાથે લુસરવાથી ઝાંખું પડશે, છરી વડે ધસવાથી નીકળતું નથી પણ લખેલા દસકત વધુ કાળા દીસે છે.

એલ્યુમીનમનાં વાસણો.

૬૪.—એલ્યુમીનમનાં વાસણો ગરમ પાંણીને સાબુથી સારાં ધોવાય છે. મેંસ વિગેરે લાગતી અટકાવવા ત્રાંખાના વાસણુ માફક કરવું. ઈંડાનાં કોટલાં ધસ્યાથી તળીઆંમાંની મેંસ નીકળે છે.

વાસણોના તળીઆમાં ખોરાકી વળગેલી કાઢવા કાંદો કાપી પાંણી સાથે ઉકાળવો, ઠરો બાઝેલો કાઢવા માટે ત્રાંખાંની રીતમાં જુવો.

ચીકાશ કાઢવા સારૂ ફોરોસીન તેલમાં કપડું બોળીને ધસવું પછી સોળાં સાબુના પાંણીમાં ધોવાથી ડાઘ અથવા વાસ જશે.

લાકડાંની ઝીણી રાખ કપડા ઉપર લઈ સુકી ધસવી, અથવા તો મંકી સોપ (Monkey Soap) એલ્યુમીનમના વાસણો સાફ વાપરવાથી સોળાં ને ચળકટાં રહે છે. વીમ (Vim) નામની જુદીથી પણ સોળાં થશે.

લાંબો વખત પડી રહેતાં ઝાંખા થયલાં હોય તો રેવનચી (Rhubarb) પાંણી સાથે વાસણમાં નાખી ચુઢે ઉકાળવાથી ચળકટાં થાય છે, અથવા પાંણીમાં થોડો ટંકણખાર ને ઓંખાનીઆ ભેળી ધોવાં. ઘણા ખરાબ થયલામાં બે ખાટલી પાંણીમાં ઓંકઝેલીક ઓસીડ અર્ધો ચમચો ભેળી એક દિવસ રાખીને ધસડીને ઉગાળવાં. ભાંગેલું વળગાડવા સારૂ ધાતુમાંથી મળશે.

એલ્યુમીનમના વાસણોમાં ખારવાલી ચીજો ઓંખાનીઆ વિગેરે નાખવાથી કાળાશ પકડશે, તેમજ ખટાશવાલી ચીજ પણ તેમાં ઘણો વખત રાખવાથી ખરાબ થશે.

પ્રકરણ ૯.

માર્બલ પત્થર, હાથીદાંત, હાડકાં વિગેરે સાફ કરવા.

માર્બલ તથા રંગીન પત્થરો.

૬૫.—માર્બલના ડાઘો કાઢવા સાફ નીચલી કોઈથી રીત અજમાવવી. વોશીંગ સોડાનો એક લખોટા જેટલો ટુકડો ને તેટલોજ ખારસોપનો જુકો કરી પાંણી

એક કપ જેટલું લઈ સવેં ચુલ્લા ઉપર પીગળાને ઘટ પેશ્ટ જેવું થાયને કપડાંએ ડાઘો ઉપર લગાડીને સુકાયા પછી પાંણીએ ધોઈ નાખવું. લાંબા દિવસનાં ડાઘો પણ એજ મેળવણી એક બે દિવસ વેર તેની ઉપર લગાડી રાખીને ધોવું ને જોઈએ તો ફરીથી લગાડવું. લીંબુનો રસ ને સોજો ચાક બેળા ધસવાથી સાફ થશે.

સબૂ સાથ પર્લ ઍશ (Pearl Ash) લગાડી અર્ધા કલાક રાખી પહેલાં ગરમ પાણી ને પછી ઠંડીથી ધોવું, સાથે થોડું ચુનાતું પાંણી મેળવવાથી લાંબા વખતના ડાઘો નીકળશે. ચાક પ્યુમીસ્ટોન ને વૉશીંગ સોડા સરખા વજન પાંણીમાં મેળવી ધસવા પછી સાબુના પાંણીએ ધોવું.

શાહીના ડાઘ પર ઑકઝેટીક ઍસીડ લગાડવી અથવા સાબુનું પાંણી ને સરકા બેળાને લગાડવો, ટેમલનું બારીક નીમક ધસવું.

લોહીના ડાઘો ડીસ્ટીલ્ડવૉટર અથવા વરસાદનું પાંણી ને ઍલાયાર્ટરની જુકી બેળા નુછવા.

આયોડીન (Iodine) ના ડાઘ ઍમોનીઆ લગાડવાથી નીકળે છે. સીલ્વર નાઇટ્રેટ નામની દવાના કાળા ડાઘ પર જેવેલ વૉટર લગાડવું.

ચીકાશના ડાઘો કાઢવા ફુલ્લર' અર્થ (Fuller's Earth) ની જુકીને ખળખળતાં પાંણીમાં બેળાને લગાડી સુકાયા પછી ખીજે દીવસે ધોવું, ઍનઝઇનથી પણ જશે.

લોખંડના ડાઘો ઉપર લીંબુનો રસ અથવા ઑકઝેટીક ઍસીડ સ્પીરીટમાં બેળા લગાડવી, અથવા સાબુ સફેદો ને સોડા બાઇકાર્બ પાણી સાથે બેળા વાપરવું. મ્યુરેટીક ઍસીડ થોડી પાંણીમાં લેવી.

ચાકની જુકી ને પ્યુમીસ્ટોન દરેક એક ઍસ અને વૉશીંગ સોડા બે ઍસ પાંણીમાં મેળવી ઘટ થાય ને ડાઘો ઉપર ધસવાથી તે નીકળી ને ચલકટો માર્બલ થશે.

માર્બલ ઉપર પૉલીશ કરવા માટે લાંબીની બારીક જુકી ને સફેદો પાંણીમાં મેળવી જડાં નમડાના કટકા ઉપર લઇને ધસવું, રંગીન પથર પણ એ રીતે સાફ થશે.

મીઠાંનો તેજા નરમ કરીને ધસ્યા પછી સામાન ઉપર લગાડવાની મીઠુની પૉલીશ નરમ કપડાંએ લગાડવાથી માર્બલ ચળકશે.

કાળો માર્બલ કળી ચુનો ને નરમ સાબુ મેળવી લગાડી બે દિવસ રાખવા પછી ગરમ પાણીએ ધોઈ નુછીને ઑલીવ ઑઇલ સાફ અથવા લાંબીની જુકી બેળા પૉલીશ કરવો.

રંગીન માર્બલને ચળકાટ આપવા માટે તેલનો સફેદ હાથ લગાડીને નરમ કપડાંએ નુછવું.

માર્બલ અથવા પથર ઉપર લખવા સાફ એક ભાગ ઍસ (કાળજ) ને ત્રણ ભાગ ટાર (Coal Tar) બેળાને લખવું, અક્ષર કાઢેલાં હોય તો ઉપલી મેળવણી તેમાં પુરી દેવી, સીસું તાવીને જોઈએ તો પુરવું.

માર્બલ ઉપર તરાંહ પાડવી ચાકે તે પર ચીતારી, સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં લાખ પીગળાવી તે પર લગાડવા પછી ધણું સોજો સરકા, નીમકનો ચર્ક (Spirit of Salt) મેડ સરખાં વળનનું ભેગા ઉપત્તા ચીતાર ઉપર રેડવાથી માર્બલ પોતીકા મેળે કાતરછને તરાંહ છુટી દીશશે,

ખરભરો માર્બલ સફાઇ કરવા ફ્લેનલ અથવા નમગના કટકા ઉપર એમરી પાઉર (Emery Powder) છાંટી અસીના તળીયાં યા તો ઈંટની ઉપર તે કપડું વીંટાળીને સપાટ ધર્યા પછી હેલ્લે ચાકતી જુકી નરમ કપડા ઉપર લગાડી નુંછી નાખવું.

ભાંગેલું વળગાડવા માટે આગળ આપ્યું છે.

એલાખાસ્ટર, પ્લાસ્ટર, ટેરા—કોટા, વગેરે.

ફફ.—એલાખાસ્ટરની સફેદ ચીજો મેલો થયલી સાફ કરવી બ્રશ વડે તેમાની ધુળ કાઢવા પછી દુધ પીછી વડે જેટલું પીએ તેટલું લગાડવાથી સફેદ થઇ સુકાયા પછી ઉપર ઝીણી રજકણ જણાય તે ટુંક મારી ઉગાડી નાખવી; જોઇએ તો દુધમાં પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની જુકી ભેળવી; સાબુનાં પાણીમાં એમોનીઆ કે સ્ટાર્ચનું પાણી લેવું.

ચાક તથા સાબુની જુકી દુધમાં પીગળાવીને પીછી વડે લગાડવાથી નવું જેવું દીશે છે, સુકાયા પછી ફ્લેનલના કપડાં વડે નુંછવું.

પ્લાસ્ટરને કટણુ ખનાવવા ફટકડીનાં પાણીમાં પીગળાવી બટ્ટીમાં ભુંજી પાછો પાઉર કરી લીધાથી માર્બલ જેવું દીશશે.

પૉલીશ કરવા મીણુ તારીને લગાડવા પછી નરમ કપડાંએ ધસડીને નુંછવી પ્લાસ્ટર અથવા એલાખાસ્ટરની ચીજો.

પારો (Mercury) ને બીસમથ (Bismuth) નામની દવા એક સરખાં વળનની ચુલ્લા ઉપર તારીને થંડું પડે ને તેમાં ઈંડાની સફેદી ભેગીને લગાડવી.

પ્યુમીસ્ટોન (Pumice Stone) પાણીમાં ધસી લગાડવાથી ચળકશે.

મીણુ અથવા ચીકાશના ડાઘો કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાર્ચન લગાડવું અથવા ટંકણુ ખાર પાણીમાં પીગળાવી નરમ કપડાંએ નુંછવું.

પ્લાસ્ટરના પુતલાં, સીડીંગ, તથા ખારી ખારણાં ઉપરની જડેલી નકસીઓ વિગેરે ઉપલી કાંઈ પણ રીતે સાફ થઈ શકે છે.

ટેરાકોટા નામની લાલ મટોડીનાં પુતલાં તથા બીજી ચીજો સાફ કરવા તેમાંથી ઘૂલ કચરો કાઢીને એજ જાતની મટોડીને ચુંદરના પાત્રા પાણીમાં ભેગા પીછી વડે લગાડવી.

અકીકના પત્થર તથા મોઝેક વર્ક સાફ કરવા.

૬૭.—અકીક ખરાબ થયેલું વોશીંગ સોડાનાં પાણીમાં ચુકે ઉઠાવી થોડા વખત વેર ને પછી બ્રશ વડે ધસીને ઠંડા પાણીએ ધોવું, એવી રીતે ડાઘો નીકળે નહીં તો એમ બે ત્રણ વખત કરવું.

અકીકનો પત્થર દરીઆ તથા નદીના કીનારાપરથી મળે છે, અને તેમાં તરેહવાર રંગો હોય છે. ઘાટ જત જતનાં બનાવવા માટે ચરકના પત્થર પર ધસવા. અકીક બનાવટી પણ આવે છે.

૬૮.—મોઝેક વર્ક રંગીન ઝીણા પત્થરના ટુકડાઓ ગોઠવીને બનાવેલી તરાંહની ચીજોમાં ધુલ યા કચરો બેઠેલો સાફ કરવા સાફ નરમ પીછી યા બ્રશ વાપરવો, ધણુંજ બારીક ટુકડાઓ જડા બ્રશ યા કપડાંએ ધસીને તુછવાથી નીકળી જાય છે, એ ચીજો પડી જવાથી પણ બધું છુટું બહાર નીકળી આવશે.

મોટું કીમતી રંગીન ટુકડા જડેલું મોઝેક વર્ક હોય તો તે પર સહેજ ભીનો કટકો પાણીમાંથી તદ્દન નીચવી કઢીને તુછવાથી સાફ થાય છે, કાચ તેપર ઢાંકવાથી સોજી રહે છે.

રંગીન ટુકડા નીકળેલા ખાંચામાં પાછા બેસાડવા પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ પાણીમાં ભેળી ખાંચામાં સંભાળીને થોડું પુરીને નીકળી ગયેલો ટુકડો ચીમટા વડે પકડી તેમાં બરોબર બેસાડી દાબવો પ્લાસ્ટર સુકાયા પછી તે વળગી જશે.

હાથીદાંત તથા હાકડાંની ચીજો.

૬૯.—હાથી દાંતની કોઈ પણ ચીજ બંધ પડી રહેતાં પીળી થઈ જાય છે બહાર હોય ને અવાર નવાર તડકું લાગે તેમ સફેદ રહેશે. અથવા લીંબુનો રસ અથવા નીમક સાથે ધસવાથી સફેદ થાય છે. ચાકની ભુકી પાણી સાથે ભેળવી લગાડવી અથવા ફટકડીના પાણીમાં ભેળવું.

ફ્લેનલ ઉપર નીમક છાંટીને ધસવું, સાબુના ગરમ પાણીએ ધોવું ટરપીનટાઇન લગાડવું, બ્લીચીંગ પાઉડરનું પાણી કરી તેમાં બોળીને તડકે સુકવાથી તદ્દન સફેદ દુધ જેવું થશે.

પૉલીશ કરવા પૉલીશનું કાગળ ધસીને ભીના કટકાએ તુછી અકીકની ભુકા છેલ્લે ધસવી.

ધુમાડા કે મેસના કાળા ડાઘો પર બેનઝાઇન લગાડ્યા પછી બ્રશ મારવો.

હાથીદાંતના ગુંથવાના સુધઆ અણી આગળથી બુદ્ધ થયેલા સેન્ડ પેપર અથવા એમરી પેપર ધસવાથી અણી પાછી થશે, જડા પણ એજ રીતે પાતળા થશે.

નકસીની હાથીદાંતની ચીજો સાબુનું પાણી ગરમ કરી બ્રશ અથવા પીછીએ ધોવી જોઈએ તો સાબૂને બદલે પ્યુમીસ્ટોનની ભુકા લેવી, છેલ્લે પાણી લઈ ને ધોઈ નાંખવી.

નક્સીની ચીજને ખારીક લાકડાંના વહેરમાં થોડું પાણીને લીંબુના રસના થોડાં ટીપાં નાંખી તે ચીજ ઉપર બભરાવીને તદ્દન સુકા થાય ને અશ વડે સાફ કરી નાંખવું લીંબુ પગર સુકા વહેરે પણ સાફ થશે.

હાથીદાંતના નાજુક દાગીનાઓ સાફ કરવા એક દિવસ ઠંડા પાણીમાં બીંનવીને કઢી લઇ કપડાં ઉપર પાણી નીગરઇ જાય તેમ સુકાવા દેવું, ધસડીને નુછવાથી તેની ઉપર ખારીક નક્સી અથવા કોઇખી રંગ હશે તે નીકળી જશે. સહેજખી પાણીનાં ટીપાં અંદર રહી ગયલાં હોય તે ટુંક મારીને કઢી નાખવા.

હાથીદાંત ઉપર રંગ ચઢાવવા ચુનો મુઠીભર લઇ પાણીમાં પીગળાવી પાતળા થઇ નીચે ઢાલ જમને ઉપરનું નીતયું પાણી લઇ તેમાં હાથીદાંત એક દાવસ વેર બોળા રાખ્યા પછી ફટકડીના પાણીમાં ચુહલે ઉઠાળીને સુકાવા દેવું.

કાળા રંગ માટે કાળી શાહીમાં અવાર નવાર બોળવું.

રૂપેરી રંગ કરવા માટે નાઇત્રેટ ઓફ સીલ્વર (Nitrate of Silver) માં બોળી રાખી પીળો રંગ થવા આવે ને સોજાં પાણીએ ઘોઇ તડકે સુકાથી કાળો રંગ થાય કે ઉંચકી લઇ ધસડીને નુછવાથી રૂપેરી ચળકટો રંગ થશે.

લીલા રંગ માટે સરકો જલ્દજલ ને ત્રાંખાનો કાટ (Verdigris) મેળવી ચુહલે ઉઠાળવાથી થશે.

લાલ રંગ માટે લીલું ખનાવીને કીરમજમાં છેલ્લે બોળવું.

જલુ રંગ સાફ ચુલીનું પાણી ને પોટેશ (Potash) લેવો.

ખનાવટી હાથીદાંત ઇંડાના કોટલાંનો ખારીક છુકો ને આઇસીંગગ્લાસ ઝંડી સાથે ઘટ ઘુંટી જે ચીજનો ઘાટ ખનાવવો હોય તેની ઉપર અથવા ખાંચાવાળાં મોઢડની અંદર સહેજ તેલ લગાડી ઉપલી મેળવણી રેડી ખંધાયા પછી કઢવી, રંગ આપવો હોય તો સાથે કોઇ જાતનાં રંગના થોડાં ટીપાં નાખવાં.

૭૦.—હાડકાંને સાફ કરવા ફલેનલ ઉપર નીમક લઇ ધસવું.

ચળકડું કરવા પોલીશના કાગળો ધસવા પછી ચાક, ચુનો અથવા પીળી ઇંટની ભૂકીને કંઇ પણ એમાનું સરકા સાથે ભેળો જોડા નમડાના કપડાં પર નાખીને તે પર હાડકાંની ચીજ ધસવી.

પીંછું થયલું ચુહલા પર પાણી સાથે થુલું ભેળી ઉઠાળવું અથવા ટરપીનટાઇન ધસીને લગાડવાથી સફેદ થશે.

લાંગેલી હાડકાંની ચીજ વળગાવવા ખંને છેડા ગરમ થાય ને બેઝી છેડા જોડીને દાખીને ઠંડુ પડે ત્યાં સુધી ધરી રાખવા.

કચકડું, અખરક, શીષ.

૭૧.—કચકડું અથવા કાચખાની પીઠમાંથી ખનેલી ચીજો જેવા કે ખાલ એળવાનાં નીખીઆ, સુષઆ, અશ વિગેરે ખંને હાથની હથેળીમાં લઇને ધસવાથી સાફ થશે;

ચળકટા હાથીદાંતની રીતે કરવા, નરમ કરવા ગરમ પાણીમાં બોળીને તુટેલા ભાગ દાખી ધરવાથી સંધારે.

અમરક એક જાતનો પદાર્થ ધણી ગરમી ખમી શકે છે ચીમણીઓ ખતીના દબા માટે ખનાવેલી કાચ કરતાં ધણો લાંબો વખત ચાલે છે, તે ૧ ઉપરની મેસ તથા ચોખ્ખાંડના ચુહાની બાજુ પર લગાડેલા અમરકના ટુકડા પર વળગેલી મેસ પર સરકો ગરમ કરીને લગડવો, દારૂનો અક' લગાડવાથી પણ સાફ થશે.

૭૨.—શીપ સાફ કરવા માટે બારીક વાટેલું નીમક અતાર નતાર ધસવું-

શીપને ચળકાટ આપવા અકીકની બારીક ભૂરા તે પર ધરવા પછી ગરમ પાણીમાં ઘોઘને જડાં કપડાં પર લાંબીનો ભુકો (Putty Powder) ધસવો-

પ્રકરણ ૧૦.

જમીનને લગતી બાબતો.

કોબા, પત્થર તથા કોડી જડેલી જમીન.

૭૩.—કોબાની જમીન ઉપરનો કચરો કાઢવા આગમચ થોડું પાણી છાંટવાથી કોબો સારો રહેશે અને ધુળ પણ ઉડતી નથી. ફાટો સીમેન્ટ પુરવી.

પત્થરની જમીનના ડાઘો બીના કપડાં વડે નુછવાથી સોજી થાય ને ગરમ પાણીમાં સાબુ પીગળાવી એક ચમચો પૌરેશીન નાંખીને ધસવું.

ચીકાશના ડાઘ પાણીમાં આકઝેરીક ઍસીડ સાથે લગાડી સાબુને સોડા ખારના પાણીએ ધોવાથી નીકળે નહિ તો કુકર્સ અથ' ગરમ પાણીમાં ભેળી તેપર લગાડી રાખવી.

લીલ પત્થર ઉપર બાઝેલી પાણીમાં કાર્બોલીક ઍસીડ અથવા ઍમોનીઆ નાંખી બ્રશ કે ખુતારાએ ધસવાથી નીકળીને પાછી થતી નથી.

જાંબર પર દુધ ઘોળાયલા પર ફુલર્સ અર્થ પાણીમાં ઘટ કરી એક દીવસ રાખી ને ધોવું.

કુળ કાઢવા કૉસ્ટીક સોડાનું સ્ત્રોંગ પાણી ભેવું.

કોડીના ટુકડા જડેલી જમીનને પાણીમાં ભીંનાયલું કપડું અથવા બ્રશ વડે થોડે થોડે દિવસે ધોવાથી સાફ દીશે છે.

ડાઘો કોડી નવી જડેલી જમીન ઉપર ચુના તથા સીમેન્ટના અમઘા ધોવાથી નીકળે નહીં તો ગંધકનો તેજામ (Sulphuric Acid) પાણીમાં ભેળી તેની પર ધસ્યા ઉછી સોજાં પાણીએ ધોઇ નાંખવી. પૉર્ટલ પરમેંગેનેટ પાણીમાં પીગળાવી ભેવે અથવા ગરમ સરકો લગાડવાથી ચુના તથા ફિસ્ટેમ્પરનાં ડાઘો નીકળશે.

એસીડ કોષ્ટ પછુ જાતની વાપરતી વખતે તેના છાંટા હાથ પગ પર ઉડવાથી દાઝે નહીં તેની સંભાળ રાખવી.

જમીન પરની ઊંઘાઈ કાઢવા ભીંતમાં જુવો.

માર્બલની જમીન માટે આગલ માર્બલની રીતે સાફ કરવી. ખારણાના ઊંખરો મેલા થયલા પાણીએ ધોવા પછી દુધમાં કળાયુનો ભેળો લગાડવો.

લાદી જડેલી

૯૪.-રંગીન લાદી ઉપર રોજ પાણીથી ભીંનવેલું કપડું ફેરવ્યાથી સોજ ને ચળકટી રહેશે, તે પર ઘણું પાણી રેડીને ધોવાથી ફાટોમાં પચી લાદીઓ ઉપસી નીકળી આવે છે.

વૉશીંગ સોડા પા રતલ, પીળો સાબુ પા રતલ, પાણી ગરમ એક ગેલનમાં પીગળાવીને કઠણુ બ્રશ વડે ઘસ્યા પછી ઠંડા પાણીમાં ટટકો ભીનવી નુછવી.

પૅરેશીન છાંટી તેની ઉપર થોડી ખારીક રેતી નાખીને નુછવાથી પણ સાફ થાય છે.

ડાઘો કાઢવા લીંબુ ને નીમક ભેળી ઘસીને થોડો વખત રહેવા હથ સાબુના પાણીમાં ધોઈ નાખવું, અથવા તો દુધ ને પાણી ભેળીને લગાડવાથી ચળકટી થશે.

ચીકાશવાળી ચીજ કોષ્ટખી જમીન ઉપર પડે કે તુરત ઠંડું પાણી તે પર રેડવાથી ઊંઘાઈ જઈ જમીનમાં ચીકાશ પડતો અટકશે, પછી તુરતજ જડાં કપડાંએ સાફ કરવી. ડાઘ કાઢવા ટરપીનટાઇન લગાડી સાબુના પાણીએ ધોવી.

ચળકટી પૉલીશ કરવા માટે કોષ્ટ વખત સુકાં કોપરાંની વાટી ઘસવી.

બેલ તૈલ બે ત્રણ મહીને લગાડી પછી કપડાંએ ઘસી નુછવી અથવા તો પાતલું તાવેલું મીણુ આવે છે તે લગાડવાથી પણ પૉલીશ થશે.

કોષ્ટખી જાતની પૉલીશ લગાડવા પછી તદ્દન નુછી નાખતી જરા પણ ચીકણું રહેવાથી પગ સરી જાય છે.

ઑઇલ કલોથ અથવા લીનોલીયમ પાંથરવું, સાફ તથા પૉલીશ કરવું.

૭૫.-લીનોલીયમ પાંથરેલું જમીન ઉપર રંગીન તરેહનું પાણીના ભીના કપડાં વડે અવાર નવાર નુછવું. નવું પાંથરવા આગમચ બે ત્રણ દિવસ સુધી ખુલ્લું કરીને નાખવાથી તેની કરચલી દુરો નીકળી જઈ સરખું થાય ને જમીન ઉપર પાંથરવું.

જમીન ખાડા પડેલી ખરબચડી હોય તો ઉંચું નીચું પંથરાયાથી જલદી ઘસાઇને ફાટી જાય તે માટે ખારીક લાકડાંનો વહેર ખાડામાં નાંખી સરખી સપાટ જમીન કીધાથી લીનોલીયમ સીધું રહેશે. જોઇએ તો નીચે જુના ન્યુસપેપરો પાંથરવા.

લીનોલીયમના સાંધાઓ ટેકસ થોકવાને બદલે સરસે વળગાડવાથી સરખા મળી જાય છે. ટેકસને બદલે ફેનોઆફની જુની પીનો જડવા સાફ વાપરવી. નવાં પર

સરકો ને ઑલીવ ઑઇલ ભેળી લગડવું. ધણું તકડું લાગવાથી રંગ તવડને ખરાબ થાય છે.

સાફ કરવા દુધને પાણી ભેળીને વાપરવું અથવા સરકોને ઑલીવ ઑઇલ સરખું ભેળી લેવું. સરસતું પાતળું પાણી ગરમ કરી લગાડવાથી ચળકશે, અને બીજી પોલીશ માફક ચીકણ લાગી તે પર પગ સરી જતો નથી.

કુંકાં પાણીમાં કેરોસીન તેલ અથવા ટરપીનટાઇન ભેળીને નુછવું અથવા પેરેશીન ફ્લેનલના દુકડા ઉપર નાંખી ધસવું

જીવું ઝાંખું પડેલું લીનાલીયમ ચળકતું કરવા માટે સાધારણ મીણ અથવા મીણખતીનો દુકડો તાપમાં પીગળાવી તેમાં ટરપીનટાઇન રેડી ઘેટ બનાવીને પછી કપડાં વડે ઘસડીને લગાડી સોજાં કપડાંએ નુછી નાખવું, જોઇએ તે મેળવણીમાં ખારસોપનો દુકડો ભેળવો. પાણીમાં ટંકણ ખાર ભેળી ને ફ્લેનલ વડે નુછી સુકુ કરીને જોઇએ તો સોજા અથવા વડે વારનીશ લગાડવું સુઝાયા પછી બે ત્રણ હાથ મારવાથી ચળકશે.

ગાલીચો સાફ રાખવો તથા તે પરના ડાઘ કાઢવા.

૭૬.—ગાલીચો પાંચરવો કોખાની જમીન હોય તો નીચે જડાં સરખાં ન્યુસ-પેપર અથવા વ્હાઉન કાગળો પાંચરીને પછી નાખવાથી વધુ વખત ટકશે, તેની ઉપર રોજ અથવા વડે કચરો કાઢવો. હાત્ર નથી જતતો સંચો (Vacuum Cleaner) આવે છે જે ઉપર ચલાવ્યાથી ગાલીચામાંની ધુળ કચરો વિગેરે તેમાં પોતીકી મેળે હવાનાં દબાવ્યાથી ખેંચી લઇને તેમાં એકઠો થાય છે. ગાલીચાના દોરાનાં વળ પ્રમાણે સીધો ફેરવવો.

કરચતી કાઢવા એડી વગરનાં ચામડાં યા રખરના ખુટે બાર મુકીને સરખા પગ ઘસીને ચાલવું.

ગાલીચો સાફ કરવો ઉચકીને એક બે માણસ સાથે ઉમો પકડવો અથવા ટાંગીને લાકડી વડે ઉધી બાજુએ ઠોકવાથી ધુળ બહાર નીકળશે, સવળી બાજુ પર ઠોકતાં ધુળ ઉલટી અંદર ભરાઇ જશે.

થોડાક વખત તડકે મુકવો કે અંદર કોઇખી જતતી ઉંચાઇ કે જંતુઓ થયાં હોય તો નીકળી જાય, લાંબો વખત તડકે રાખવાથી ગાલીચાનાં રંગ ઝાંખા પડશે.

હાંડીના મુલકમાં ખરફાલી જમીન પર પાંચરી ઉપર ખરફના નાના દુકડાઓ નાંખી કંઠણ અથવા વડે ઘસવાથી મેલ કચરો નીકળશે.

ગાલીચામાં ઉધધ નહિ લાગે તેમ કરવાં નીચે થોડા ટંકણ ખાર ને કપુરની ભુટી છાંટવી. નેફથલીનની ભુટીથી પણ ઊંધધ જશે.

ઉંધાઇ લાગી હોય તો કોઇખી જતતું જડું કપડું અથવા તુલાલ પાણીમાં બીનવી નીચવી કાઢીને સરખો ઉંધધ લાગેલા ભાગ ઉપર પાંચરીને ગરમ અચ્છી તે

પર ફેરવ્યાથી કપડું સુકાઇ જાય કે ઉચકી લેવું, એ રીતે ખીજ બાજુ જ્યાં પણ ઉંઘાઈ હોય ત્યાં કરવું, આથી તેનો નાશ થશે અને ગાલીયાનો રંગ પણ બચડતો નથી.

રસકપુર (Corrosive Sublimate) નામની દવા પાણીમાં ભેળી રપંજ વડે લગાડવી. એ દવા ઘણી ઝડેરી હોવાથી વાપરતી વખતે પણ ઘણી સંભાળ લેવી.

આંચડ કે ઉંઘાઈ થતી અટકાવવા માટે નીચે સુઠાં લીમડાના કે તંબાકુના ખાંદડા પાંથરીને ઉપર ગાલીચો નાખવો, અથવા કાળાં મરી કે મરચાંની છુટી નીચે નાખવી.

ઝાંખાં પડેલા રંગો માટે તેને મળતા વૉટર કલર લાઇને પીછી અથવા સલી પર ૩ વીટાળીને તરાહમાં પચાવવો રંગને બદલે રંગીન શાદી જેમએ તો વાપરતી. નીમક, સોડાખાર, ફટકડી, ઓમેનીઆ કંઈ પણ એક ભાગ લેવું ને પાણી ત્રણ ભાગને સુંભારે ભેળવી તેમાં બ્રશને સહેજ ભોળી તુછવો.

એક બાટલી પાણીમાં છ ઓંસ નીમક ગરમ કરી તુરત કપડાં વડે ઘસવાથી રંગ સુધરશે. અથવા અર્ધી ચમચી ટરપીનટાઇન ભેળવું.

ગાલીયાના ડાઘ અથવા રંગ ઝાંખા પડેલા માટે નીચલી કોષ્ટ પણ ચીજ અજમાવી જોવી. સોણું નીમક સહેજ પાણીમાં પ્રસરાવી છુટું લેવું અથવા સાથે થોડો ચોખ્ખો આટો અથવા થુડું ભેળીને ગાલીચા ઉપર છાંટીને બ્રશે ઘસવાથી રંગ દીપી નીકળે છે, પછી તે ઝાટકી નાંખવો. પપેટા બાફેલું પાણી લગાડવું.

જુના ગાલીયાને ધોવાથી પણ સાફ થાય છે, અથવા તો રંગ ઘણે ઝાંખો થાય તો પાછો કોષ્ટ પણ જતનો ઘેરો રંગાવ્યાથી નવો થશે.

ઘોવાની રીત છાંયાવાળી જગામાં ટાંગીને પાણી સીપવાની નાની ઝારી વડે તે ઉપર જોરથી પાણી મારી સાફ થાયને નીગરાતો સુકાવા દેવો.

સોજ જમીન ઉપર મુકીને સોડા ખારનું પાણી ખનારી કઠણ બ્રશ વડે ધોવાથી પણ સાફ થાય છે.

ગાલીયાને સરખી ઘડી વાળીને રાખેલો હોય તે કોષ્ટ કોષ્ટ વખત ઉંઘાડવાથી સજ થડતા નથી, ગોળ રોલ કરીને રાખેલો વધુ સરખો રહે છે. તંબાકુ, આખાં મરી, ટંકણ ખારં અથવા કોષ્ટ પણ જતની રટંગ વાસની ચીજ તેના પડમાં મુકવાથી કસારાં અથવા ઉંઘાઈ લાગી કરડી ખાતો નથી. નેફથલીનના બોલ નાખવા.

મિલ કાઢવા ચાહ ખનાવી પાણી કાઢી લઇ તેનો છુંછો પાંથરી બ્રશ વડે ઘસવો અથવા ન્યુસ પેપરની ઘડી વાળી પાણીમાં ભીનવી નીચલી કાઢી તેના બારીક ટુકડા કરી ઉપલી રીતે સાફ કરવા વાપરવું.

ઓમેનીઆ છુટો અને સાચુનું ગરમ પાણીમાં પીગળાવી રપંજ વડે લગાડવું, કોષ્ટથી રીતે સાફ કરતી વખતે ઘણું પાણી લઇ ભીનવવો નહિ. સરકા ને પાણી ભેળી કપડું ભોળી તુછવું.

ટરપીનટાઇન થોડુંક જેસ પાણી સાથે બેળાને ઘસ અથવા સ્વંજ વડે કઢવવખત લગાડવાથી રંગ ઝાંખા પડતા નથી.

ગરમ પાણીમાં બળાદનો પીતો (Ox Gall) બેળા ફ્લેનલના કપડાંએ તુછવાથી રંગ પાછા દીપ્તી નીકળશે.

ડાઘો ચીકાશ તેલ અથવા ગુંદર મીઠુમત્તી વિગેરના પડે તે; તુરત તે ઉપર ચાકની જુડી, ચોખાનો અટો, વહેર, મેગ્નેશીઆ, કુલ્સર્ અર્થ, બીડીમાંની રાખ, એમાંની કોઇપણ ચીજ ઉપર નાંખવાથી ચીકાશ ચુશી લેશે, પછી ઉપરથી ટરપીનટાઇન લગાડવું જેથી તદ્દન ડાઘો નીકળી જાય છે. ડાઘ કીનારી પર હોય તો નીચે પણુ ઉપલી કોઇપણ ચીજ નાખવી.

ચીકાશના ડાઘ ઉપર તુરત સોજો બ્લોટીંગ પેપરનો ટુકડો દાખી રાખીને ગરમ અચ્છી ઉપર ફેરવવી, બ્લોટીંગ ચુશી લઇ ખરાબ થાય ને નવું લેવું. ટારના ડાઘ મેથીલેટેડ સ્પીરીટ ને અમોનીઆ સરખા વજનનું બેળા લગાડવું.

લાંખા વખતના સુકાઇ ગયેલા ચીકાશના ડાઘો ઉપર ગરમ અચ્છી ફેરવવી અથવા તો ગરમ પાણી ભરીને વાસણ ઉપર મુકવું જેની ગરમીથી ચીકાશ તવાઇને નરમ થાય કે તુરત ઉપર લખેલી કોઇપણ જુકા વાપરવી એ રીતે નહિ નીકળે તો ટરપીનટાઇન અથવા બેન્ઝાઇન લગાડવું. પણ આતશ અથવા ખુદ્દી ખતી નજદીક રાખવાથી સળગી ઉઠે છે માટે સંભાળ રાખવી, ડાઘ નીકળે નહિ તો ચાકને ટરપીનટાઇન બેળા એક દિવસ લગાડી રાખી બીજે દિવસે ઘસ મરી સાફ કરવો.

સરકા વડે પણુ કોઇ જાતના ડાઘો નીકળશે તે લગાડી ઉપર બ્લોટીંગ પેપર દાખવું ખરાબ થાયને નવું લેવું.

પાણી એક ખાટલી, અમોનીઆ બે આંસ, સાયુનો જુકો એક આંસ, સુરો ખાર (Saltpetre) એક ચમચી સર્વેને પાણીમાં પીગળાવી ખુબ હઝાવીને ખપ પડે તેટલું ચીકાશના અથવા તેલના ડાઘ ઉપર છાંટીને ધસવું, એકથી વધુ વખત પણ અગત લાગે તો વાપરવું. છેલ્લાં ઠંડા સોજાં પાણી વડે નુછી નાંખવાથી ડાઘ નીકળે છે, એ મેળવણી બનાવેલી રાખી મુકી ખપ પડે ત્યારે વાપરવી.

કેરોસીન ઢોલાયલા પર પાઈપ કલે ઉપર નીચે નાખી બધું ચુશી લે ને ઘસે પખોડી નાખવી.

શાહીના ડાઘ માટે નીમક લેવું અથવા સાથે લીંબુનો રસ કે દુધ બેળા તે પર ધસીને થોડો વખત રાખી સુકાયા પછી ગરમ પાણીમાં કપડું બોળા નુછી નાંખવું, આકઝેલીક એસીડ એક ચમચો ગરમ પાણીમાં મેળવીને ફ્લેનલ વડે લગાડવાથી શાહીના ડાઘો નીકળે છે. તુરત મીઠાં દુધ પછીને આટો છાંટી બીજે દિવસે સાફ કરવું, શાહીના ડાઘ ને ટુકાં પાણીએ બીંનવી તે પર કાર્ન-ફ્લૉવર છાંટી એક બે દિવસ રાખીને પખોડી નાંખવાથી સાફ થશે.

એમોટીંગ પેપર તુરત દાખી દઈ શાહીના ડાઘ ઉપર ને પછી દુધમાં કપડું બોળી નુછવું, દર વખત કાળો થયેલો કટકો બદલીને સોજો લેવો. ઘણી ધોલાયતી હોય તો ચમચી વડે બધી કાઢી તે પર દુધ રેડી પાછું ચમચીએ કાઢી લઈ પાછું રેડવું જ્યાં સુધી સફેદ દુધ નીકળે ત્યાં વેર એમ કરવું. પછી પાણીમાં લીંબુ નીચરી કપડાંએ નુછવું.

મેસ ગાલીચા પર પડેલી ડુંક મારવાથી ઉડી જશે અથવા તે પર ચાક, નીમકની જુકા, થુક, કંઈ પણ અલગે હાથે નાખવાથી મેસ તેને વળગી જાય ને બ્રશ વડે હલકું હાથે પાસે કાગળનો ટુકડો મુકી તે પર ભરી લેવી.

કાંઈ મેસનો પડેલો હોય તો એમોનીઆ સાથ મેગનીશીઆ ને ફુલ્ફ અર્થની જુકા બેળાને ધસત્યાં નીકળશે. કાળી સીસાંની લુરીના કાંથો પર ઊપતી ચીજો પાણીમાં બેળા તેમાં એમોનીઆ થોડાં ટીપાં નાખી લગાડી સુકાયને બ્રશ મારવો.

ચુનાના ડાઘ કાઢવા એમોનીઆનું પાણી લગાડવું.

ખુણાઓ ગાલીચાના વાપરતાં અથવા કીનારી ઉપરથી પડે ચાલતાં દુબાઈને વળી જતાં હોય તો જડો સરસ બનાવી ઉત્તરી બાજુએ વળે ત્યાં ઘટ લગાડી સુકાય ને સરખો નાંખવો, સરસ લગાડેલો છેડો કડક થઈને પાછો વળશે નહિ. આખો ગાલીચો પણ નરમ થઈ દુરો થયા કરે તો કડક બનાવવા ઉંધી બાજુ પર સરસને ખળખળતાં પાણીમાં પીગળાવી પીછી વડે લગાડવો. જડા ગાલીચા લાંબા છેડાઓ વાતી વણાટનાં સાફ કરતી વખતે તેમાં કંઈની ચીજ અંદર મરાઈ કે ચીટકી જાય તો બરોબર કાઢી નાખવી, રહી જવાથી ગાલીચો ખરાબ થશે.

ગાલીચાની કીનારી ફાટી અથવા ચુંથાઈ ગયલી હોય તો તેને મળતા રંગની જડાં કપડાંની પટ્ટીનાં પડ વચ્ચે કીનારી મુકી શીરી લેવી, અથવા તો તેને મળતા રંગનો જડો દોરો યા સુતર લઈ બટન હોલના ટાંકા કરીએ તે મુજબ બધી બાજુ ફરતો શીરી જવાથી વધુ ફાટશે નહિ, જેમએ તો શીરતી વખતે વચમાં દોરી મુકવી.

ગાલીચો સનનો વણેલો શીવવાના સંચા ઉપર આરો ઉભો જે પણ તાર નીકળી ગયેલો હોય તે મુજબ સીવવાથી સરખો થશે.

સેત્રાંજ રંગીનને ગાલીચાની રીત મુજબ સાફ કરવી, ધોવી તથા કાંથો કાઢવા તેમજ તે પર રંગ પણ ચઢાવી શકાય છે.

જમીન પર પાંથરેલું ઉંઝકવું. ગાલીચો, આંધલિ-કલ્લોથ, સાઢી વિગેરે લાંબે વખતે ઉંઝકયા પછી તળાએ ધુળ કચરો એકઠો થયેલો હોય તે પર પાણી સાથે થોડી કાર્બોલીક અસીડ બેળાને છાંટવા પછી કચરો બ્રશ ભરી લેવો. એ રીતે ધુળ ઝાઝી ઉડશે નહિ અને અંદર કંઈ ખરાબ વાસ યા જંતુઓ હશે તેનો નાશ થશે.

સાદડી, નેતર, કાથા વિષ.

૭૭.—સાદડી પાંચરેલી હોય તે પર થોડે થોડે દિવસે દરીઆનું અથવા નીમકનું પાણી લઈ કપડું ભીંનરી નુછવાથી સફેદ રહે છે, અથવા થુલું ઉકાળેલાં પાણીએ નુછતી. કયરો કાઢતી વખતે થોડો ચોખ્ખો આગે છાંટવાથી સોજી લાગશે. વારનીશ લગાડવાથી જલદી ખરાબ થતી નથી.

રંગીન સાદડી ઝાંખી પડેલી પર તેને મળતા રંગો લઈ પીછી વડે લગાડવાથી નવી જેતી થશે. ટંકણખારનાં પાણીમાં કપડું ઝોળી નુછવાથી સોજી થાય છે. ચીકાશના ઝાંધ પર ચાક ને ટરપીનટાઇન ભેળી એક દિવસ નાખીને બ્રશ મારવો.

રંગીન સાદડી પરનો મેલ કાઢવા ગરમ થુલું છાંટી કપડાં વડે સંભાળીને ધસવું. સાદડીની કીનારી પર ફરતી જડાં કપડાંની પટીઓ સીંચવાથી જલદી ફાટશે નહિં. જીની સાદડીમાંથી સોજા દુકડા કાપી લઈ તે પર છીંટ કે કેટોનનું કપડું સીવી યા વળગાડી બારીની પહોળી પાળ પર બેસવા વાપરવી.

ધાસના શાખાઓમાંથી બનેલી ચીજો પણ ખારાં પાણીએ સાફ કરવી. વોશીંગ સોડા લગાડવાથી ખરાબ થાય છે.

ખાંધુની ચીજો વિગેરે પણ ખારાં પાણીએ ધોવાથી સાફ થશે અને કીડ પણ તેમાં લાગતી નથી. બેલ તેલ ને ટરપીનટાઇન સરખા વજનનું ભેળી લગાડવું, અથવા ટરપીનટાઇન ત્રણ ઐસમાં લાખ એક ઐસ પીગળાવી લગાડવાથી વારનીશ માફક ચળકશે.

કાળો રંગ આપવા માટે લોગ વુડ (Log Wood) નાં છોડીઆં પાણીમાં ઉકાળી પીછી વડે લગાડવું.

નેતર અથવા ખાંધુનાં સામાણુ પર કાળો રંગ પીછી વડે લગાડીને સુકાવા આગમય ઉપલી આજી નુછી લઈ બીજે કોઈ પણ પાણે ખુદ્દો રંગ લગાડવો, ખાંચામાં પીછી લેવી નહિં. એ રીતે અંદરથી કાળું ને ઉપરથી રંગીન બેની ભેગ દીસવાથી સામાણુ સારો લાગે છે, સાફ રાખવા એક કપ ગરમ પાણીમાં એક ચમચી ઐમોનીઆ નાખી પીછી વડે લગાડી પછી સોજું પાણી લઈ નુછી નાખવું.

ખપેરને ઝામર લગાડવાથી કીડ લાગી જલદી સડી જશે નહિં. આગમાં બળે નહિ તેમ કરવા કાથામાં આપેલું છે તેમ કરવું.

નેતરને પોલીશ કરવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં કોઈખી રંગની લાખ પીગળાવી અંધ જગ્યામાં બે ત્રણ દીવસ રાખ્યા પછી હળાવીને બીજાં વાસણમાં કાઢી પીછી વડે લગાડવી, સાધારણુ ફેન્ય પોલીશ લગાડવી અથવા બેલ તેલને ટરપીનટાઇન ભેળી વાપરવું. ચીકાશના ઝાંધો કાઢવા મેથીમેટેડ સ્પીરીટ લગાડવી.

નેતર કોચ, ખુરશીની પર ખારં પાણી લગાડવું અથવા લીંબુનો રસ નીમક ચોળી સર્યા પછી સોજાં પાણીએ ધોવાં. માંકડ ભરાયલા કાઢવા જીવ જંતુઓમાં જીવે. સુકાવા આવે ને ગરમ અસી ફેરવવી. એકએકીક એસીડ પાણી સાથે ભેળીને લગાડવી. ઉપલી કોષખી રીતે નેતર મેલી થયલી સાફ થાય છે. નેતરની બનેલી ચીજો પણ ઊપલી કોષખી રીતે સાફ કરવી.

નેતર ઢીલી થયલી હોય તો બને બાજુ પર ગરમ પાણીમાં સાબુ ભેળી કપડાં વડે ધોઇને તડકે સુકવવાથી પાછી કઠણુ ને ટાઇટ બનશે.

નેતર બાંજુની ચીજોની કીનારી છુટી અથવા તુટી જાય ને તુરત સમરાવવા બને નહિં તો પાંતળી સુતળીને સુષ્કામાં પોઈ સાંધી નાખવી. રંગીન ચીજ હોય તો તેને મળતો રંગ લગાડવાથી તુટેલું ઝાંઝું માલમ પડશે નહિં.

૭૮.- કાથો અથવા ગાલીચો સીડી કે દાદર ઉપર જડવાની રીત. ઉપર તથા હેઠળના છેડા એક બે ફુટ લાંબા રાખી અંદરની બાજુમાં વાળીને જડવો. જ્યારેબી ફાંડીઆની કીનારી આગળથી વચરાતાં ધસાય અથવા ફાટે તો આખો ઉભેડી નીચેના વધારાના વળેલા છેડા બહાર કાઢી પાછો જડવાથી ફાટેલા ભાગ આગળ પાછલ હડી ને ફાંડીઆનાં પેટાંમાં જશે અને કાથો પાછો સોજો લાગશે.

ગાંઢીઓ કાથાની ઉપર ઉમાં રહી બંધી બાજુથી પગે ઠોકવાથી તેમાંની ધુળ નીચે પડી જશે, અથવા ઝાંધી પખોડવી. પાલીશવાળી જમીન પરથી સરી જાય તો નીચે જીવે ગાલીચાનો ટુકડો વળગાડવો.

ઘોવાની રીત. મોટાં ઉડાં વાસણુ અથવા પીપની ઉપર ઉંધો ઉઠાવીને મુકી જોરથી પાણી રેડવું જેથી ધુળ તે વાસણુમાં પડે પછી લાકડીએ ઠોકીને પાછું રેડવું, નલ નીચે અથવા જોસમાં વરસાદ પડતો હોય ત્યાં મુકવાથી પણ ધુલ કચરો નીકળી સાફ થાય ને દોરી અથવા ખીલા પર નીમરાતો સુકાવો.

આગમાં બળે નહિ તેમ કરવા એક આલદી પાણીમાં પાંચ ભાગ નવસાગર (Sal Amoniac), બે ભાગ બોરીક એસીડ ને એક ભાગ ટંકણુખાર ભેળવો અથવા એમોનીઅમ બોરેટ ને પોટેશ કાર્બનેટ ઊપલી બંને ચીજોનાજ પ્રમાણમાં તેટલાંજ પાણીમાં ભેળી વાપરવું.

સાદી, પાટીઆં વિગેરેને પણ એ મેળવણી લગાડવાથી આગમાં બળશે નહિ.

જમીન લાકડાંની તથા પાલીશ કીધેલી સાફ રાખવી.

૭૯.- પાટીઆંની જમીન પાણીનાં બીનાં કપડાંએ તુછવી, નીચે એસીને તુછવા કરતાં એક લાકડીને જડું લંબાયું કપડું બાંધી પાણીમાં ભીનવીને પહોળું કરી લાંબે હાથે ડાખી જમણી ફેરવ્યાથી ઘણો ભાગ થોડા વખતમાં તુછી શકાય છે, અથવા જીના કથ કે છુટરા પર કપડું વિટાળી વાપરવું. સામાન વગરની ખાલી જમીન એમ ધોવી.

લાદીની જમીન પણ એ રીતે ધોવની સહેલ પડે છે, જ્યાં કપડાંને બદલે ફોરીની શુદ્ધી માછી મારની જલ વધુ ઉપયોગી થઈ પડશે.

પાણી વખર સુકી સાફ કરવા માટે ઝીણી રેતીની પીળી ઇંટની લુકી બ્રશ વડે પાટીઆં પર ધસવી.

સાફ રાખવા માટે કાર્બોલિક સાબુ અથવા બૉશીંગ સોડા પાણી સાથે વાપરવો જોઈએ તો ઝીણી રેતી ને કળી ચુનો સાથે લેવો.

કેરોસીનનું ઇમલશન એક ભાગ સાબુને ઠંડા પાણીમાં પીગળાવી સાત ભાગ કેરોસીનને ગરમ પાણીના વાસણમાં મુકી કુકું થાય ને સાબુ સાથે ભેળવું.

પાટીઆં ઉપર રંગ આપવો, એક અખરોટ, અથવા તેને મળતો જુરો રંગ આપવા એક બાટલી પાણીમાં થોડી પરમેંગેટ ઓફ પોટેશ નામના જાંબુડા રંગની ચળકટી જેવી લુકી આવે છે તેને પીગળાવીને સોજાં ધોવલાં પાટીઆં ઉપર કપડાં વડે લગાડવું. ઘેરો ખુલ્લો જેવો રંગ જોઈતો હોય તે મુજબ બે ત્રણ યા વધુ હાથ ઉપલી મેળવણીના લગાડવા. પાણીમાં થોડાં ટીપાં ગંધકતો તેજા નાંખી લાકડાં ઉપર પીછી વડે લગાડી તાપ આગળ સહેજ દુર ધરવાથી કાળું ને ચળકટું થશે.

પૉલીશ કરવા સારું મીણુ મધપ્રમાણું અથવા મીણુમતીના દુકડા રપીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇનમાં ચુહલા ઉપર પીગળાવીને ફેલેનલ વડે પાટીઆં પર ધસવું; થોડો ઍમોનીઆ કે પૉરેશીન જોઈએ તો ભેળવું. ચળકટી રાખવા કપડાંને કેરોસીન તેલમાં બીનવી રાજ તેને ધસડી તુછવી. ત્રણ ચાર દિવસે તે તે કપડું પાછું બોળવું, પૉરેશીનથી ખરડેલાં કપડાંએ તુછવાથી ચળકશે. પૉરેશીન બે ભાગ ને અળસીનું કાચું તેલ (Raw Linseed Oil) પોણો ભાગ ભેળીને કપડાં વડે ધસવાથી પૉલીશ થશે. એક ભાગ પોટેશ ને પાંચ ભાગ પીળું મીણુ ગરમ પાણી સાથે પીગળાવી લેવું. કેરોસીન, લાઇમ વૉટર, ને તેના બેવડા વજનનું પૉરેશીન ભેળવું.

સરકો, બેલ તેલ, ટરપીનટાઇન, મેથીલેટેડ રપીરીટ બધું સરખા વજનનું મેળવીને કપડાંમાં ૩ મુકી તેની પોટલી જેવી બનાવી તે પૉલીશની માફક લગાડવું, વધુ માટે ફરનીચર પૉલીશમાં જુવો. પૉલીશવાલી જમીન પર ધસા સામાનના પડતા અટકાવવા નમડો અથવા જુની ફેલ્ટ નાના દુકડા પગ નીચે જડવા કે વળગાડવા.

પારકે ફ્લોર (Parquet Floor) પાટીઆંના દુકડાઓ જડેલી તરોહવાળી જમીનને પાણીમાં ટંકણુખાર ભેળી કપડું બોળી નીચવી કાઢીને પછી તુછવું, વધુ પાણી લાગવાથી એ જમીન ખરાબ થશે. મીણુની પૉલીશ લગાડવાથી તે પર ચળકાટ આવશે.

ચીકાશવાળી ચીજ પડે કે તુરત તેની ઉપર રાખ જુસું કે આટો નાંખવાથી મુશી લે છે. થોડું હોયતો પાણી રેડવાથી ઠંડકે બંધાઇ જઇ પાટીઆંમાં પચતી અટકે છે.

ચુનાના ડાઘ પાણી વડે નીકળે નહિ તો સરસ લખાડવો.

ડાઘ ચીકાશના કાઢવા કુલસ અથવા નામની મટોડી આવે છે, તે તથા પલ્લ અથવા બને પા રતલ છુટી છુટી લઇને એક બાટલી ખળખળતાં પાણી સાથ મેળવી ઘટ પેસ્ટ બનાવી પાટીઆં ઉપર લગાડી થોડા કલાક રહેવા દઇને પાણી વડે ધોવું, વધુ ડાઘો હોય ને નીકળે નહિં તો એક દિવસ સુધી ઉપલી મેળવણી ઘટ રાખ્યા પછી પાણી સાથ થોડીક ગારીક રેતીને સાથુ લઇને ધસડીને ધોવી. એ રીતે રાંધણીમાં વપરાતી ટેમલ, પાટીઆં વિગેરે સાફ કરવાં. મીણુ અથવા ખીજા ચીકાશના ડાઘ ગરમ પાણી સાથ વૉશીંગ સોડાને જથ વડે ધોવું અથવા તો થોડું ટરપીનટાઇન સ્પ્રિંગથી નીકળશે.

તેલના ડાઘ માટે બેન્ઝોલાઇનમાં કપડું બેળીને ઘસ્યા પછી સોજા કપડાંએ નુછવું, એક વખત ડીઘાથી સાફ નહિં થાય તો બે ત્રણ વખત કરવું. લાકડાં ઉપરના ડાઘો કાઢવાની રીત અથવા પૌત્રીય કરતી વખતે હાંમેશાં ઉભા શળ પ્રમાણે હાથ લઇ ધસવું. આડા ઉભા હાથ લીધાથી લાકડાંની સફાઇ આવશે નહિ.

પાટીઆંની ફાટો પુરવી. શણના પાતળા વાખને ઘર યા દામર સાથે મેળવીને છરીની ધાર વડે અંદર દાખવું. જો બહાર નીકળી આવે તો છરી ગરમ કરી ઉપર ફેરવ્યાથી અંદર બરાબર બેસી જશે. પ્લાસ્ટર ઓફ પૅરીસની છુટી પાણી કે સરસમાં બેળીને વાપરવી. જોઇએ તો કાળા રંગની છુટી સાથે નાખવી. જંતુઓ કાઢવા પાછળ જુવો.

પ્રકરણ ૧૧.

ભીંત સંજાવી, સાફ કરી ડાઘો કાઢવા તથા ઝોરડાની હુવા સોજા રાખવી.

૮૦.-ધુમાડાથી કાળી થયેલી ભીંત સાફ કરવા ફોર્સેસીન તેલમાં કપડું બેળી ઘસ્યા પછી તેને સાબુનાં પાણીએ ધોઇ જડાં કપડાંએ નુછવી. પલ્લ અથવા પાણી લગાડી તુરત ધોઇ ચુના સાથ ફટકડી પીગળાવી લગાડવી. નીરનું પાણી ને ઝેઅર (જાંન) બેળીને ધસવી અથવા સોડા ખારનું પાણી લઇ ધોવાથી કાળી ભીંત સાફ થશે.

સ્ટાર્ચ (Starch) નું ઘટ પાણી કાળી ભીંત ઉપર પાતળું પડ થાય તેમ લગાડી સુકાય પછી જથ વડે ધસી કાઢવું. ઉપલી કાષ્ટખી રીતે મેસ લાગેલી ભીંત સાફ થશે. જોઇએ તો થોડાં ટીપાં કાષ્ટખી જાતના તેલનાં એ મેળવણીમાં નાખવાં.

ચુનો ભીંત ઉપર લગાડતી વખતે તેમાં ખાંડ, ફટકડી, સરસ, ફોર્સેસીન, નીમક, કે દુધ, કાષ્ટખી ભેળ્યાથી ચીકાચ આવી ભીંત પર ચુનો સાસે વળગી રહેશે.

ઘણીના કે ચોખ્ખાના આઠાની પાતલી કાંજ કરી જોઈએ તો બેળવી. કંઈ પણ બેળ્યા વગર ચુનો લગાડેલો પોપડો બંધાઈ જલદી ખરી પડશે, ચુનો મેળવેલું વાસણ ઢાંકવું, ખુલ્લું રાખવાથી તેમાંનું પાણી બીડી જાય છે.

હુમાઠાવાલી ભીંત પર ઉપરી રીતનો ચુનો લગાડતી વખત તેમાં થોડુંક નીમક કે પરમેંગનેટ ઑફ પોટેશની ભુકી ભેળવી.

દુધમાં સીમેન્ટ (Hydraulic Cement) ભેળવું. દિસ્તેમ્પર (Distemper) રંગમાં સોડા સીલીકેટ ભેળવાથી આગમાં બળતો નથી.

ભીંતની ફાટ પુરવા સરકો ને પ્લાસ્ટર ઑફ પૅરીસ ભેળી વાપરવું અથવા તો સીમેન્ટ પાતળું પાણી સાથે બનાવી તેને પ્લિયકારી વડે ભીંતની ફાટોમાં નાખવું. લાકડાંના પાટીઆંની કે ભીંતમાંની ફાટો પુરવા માટે જુનાં કાગળને ગરમ પાણીમાં ઝીનવીને ઘટ બનાવી સર્વે ઘુટી નાખી ફાટમાં છરી યા પટી વડે દાખીને સરખું કરી દેવું. માકડ થતા હોય તો કાર્બોલીક ઍસીડનાં થોડાં ટીપાં ભેળવાં.

ભીંત કે બારીની પાર ઉપરના ડાઘો. કુડાં મુકવાથી પાણીના રેસા ઉતરી વડે તે કાઢવા લાકડાંની બારીક રાખ ધસીને પછી સોજા પાણીએ ધોવું.

ભીંત ઉપર મેચીસ ધસેલા ડાઘો પર લીંબુનો રસ ધસીને ચુનાનાં પાણીમાં કપડું બેળી લગાડવા પછી ગરમ પાણીમાં સાચું પીગળાવી ઘોંઘ નાખવી.

તેલના રંગની ભીંત (Oil Paint) ઉપરના ડાઘો માટે સાચું પાણી ને સોડા ખાર મેળવી કપડાં વડે ધસીને પછી સોજા પાણીનાં કપડાંએ તુછવા. ઘણી ખરાબ થયેલી ભીંત પડેલાં ફલેનલના કપડાં ઉપર સુકો કળી ચુનો લઈને ધસવી, છેલ્લે થોડુંક પૅરેશીન પાણીમાં નાખી ધોવી. ઍ મોનીઆનાં પાણીએ સાફ થશે.

આગમાં બળે નહીં તેમ કરવા સરકો, નીમક, ફટકડી વધતા ઓઢાં પ્રમાણમાં લે છે, અથવા ઍસબેસોસનો ભુકો ભેળાય છે.

ચીકાશના ડાઘ કાઢવા સોજું પ્લોસ્ટીંગ પેપર દાખી દેવું અથવા થોડો કાર્બોનેટ ઑફ સોડા તે પર નાખીને પછી ડાઘ ઉપર મુકીને મધ્યમ ગરમ અચ્છી ફરવવી. સોડા છાંટવાથી રંગ ખરાબ થતો નથી, વોલ પેપર ઉપરના ચીકાશના ડાઘો પણ એજ રીતે નીકળશે.

ચુનાનું પાણી ને પલ્લ ઍશ ધસવાથી તેલને રંગ નીકળી જાય છે. સાફ કરવા બળખળતાં પાણીની ફાટલીની નળી ભીંત આગળ ધરી ગરમ પાણીની વરાળ લાગ્યા પછી સાચુનાં પાણી સાથે ઍમોનીઆ ભેળીને ધોવી, ઓરડો બંધ રાખવો કે ફાટલી-માંનું પાણી ઠંડુ પડી નહિ જાય.

લીનાશવાલી ભીંત ઉપર પહેલાં સાચુનું ગરમ પાણી લગાડી સુકાય ને ઠંડાં પાણીમાં થોડી ફટકડી પીગળાવીને લગાડવા પછી રંગ લગાડવો. કળી ચુનો ગરમ પાણીમાં મેળવીને ભીંત ઉપર લગાડવાથી ખરાબ હવા ને સરદી ચુશી લે છે.

ભીંત ઉપર ખુદ્દો રંગ મારવાથી ઓરડાની ઉમરણી ઉંચી દીશે છે, થેરા રંગે ઓરડો બેઠો ને નાનો લાગશે. એજ મુજબ છાપરાં યા સીલીંગના રંગો તેમ કરવાથી તે તેવુંજ દીશે છે.

ભીંત ઉપરની ઊંધધ કાઢવા સુધી માછલીને થોડો વખત પાણીમાં બોળી રાખી તે ખારૂં વીસડું પાણી લગાડવાથી ઊંધધ પાછી થતા નથી.

ભીંતમાં ખીલો મારવાની રીત.

૮૧.—ખીલો સુધઓ ભેડીને અંદર જાય ત્યાંજ મારવો, પથરની ભીંતમાં થોકવાથી મરડાઇ જશે. ખીલાને શુંદરનાં પાણીમાં અથવા સરસમાં બોળીને થોકવાથી મજબુત રહેશે. ભીંતમાં ગાયડું પડી નીકળી તો પાતળી કપડાંની ચીપ શુંદરમાં બોળી વીટાળીને મારવો. મીઠાં તેલમાં બોળીને ભીંતમા મારતી વખતે ખીલો મરડાઇ તેમજ કીટાઈ જતો નથી. લાકડામાં પણ ઠોકતી વખતે એજ રીતો કરવી, અથવા સાબુ કઠણ લગાડવો.

ભીંત ઉપર કાગળ વૉલ પેપર વળગાડેલાં વિષે.

૮૨.—કાગળ રંગીન તરાંહવાલા ભીંત ઉપર શોભા માટે વળગાડે છે તેમાં કસારો અથવા કોષખી જતુઓ થતાં અટકાવવા પહેલાં કાબેલીક ઓસીડ પાણીમાં નાંખી ભીંતને ધોવી, જેનાં વાસથી જતુઓ હશે તે પણ મરી જઇ ખીન્ન થશે નહિ. ભીંતમાં ફાટો હોય તે વળગાડવા અગળ પુરી દેવી.

વૉલ પેપર ઝાંખા પડે તો તેપર વૉટર કલર (પાણીના રંગો) પીછી વડે તેને મળતા લઇ લગાડવા. ઝાંખા પડેલામાંનું ફાટી ગયું હોય તો તેમાંનો નવો ટુકડો કાપી લઇ થોડો વખત તડકે મુકવાથી રંગ ઉડી જઇ ઝાંખું જીનાને મળતું થાય ને ફાટેલાંની જગ્યા ઉપર વળગાડવું.

વધેલા જાત જાતના વૉલ પેપરના ટુકડાઓ ભેળી પેત્ર વડે મુજબ ગોઠવીને વલગાડી ફરતી બોર્ડર મુકવાથી શોભે છે.

ઠીંગડાં મારવાં જ્યારે નવા ટુકડા વળગાડે ત્યારે તરાંહ બરોબર મેળવીને કરવાથી ઠીંગડું મુદ્દલ માલમ પડતું નથી, અથવા તો તેજ જાતનું વૉલ પેપર નહિં મળે. તો સાધારણ તેવું જાડું કાગળ તે જગ્યા ઉપર વળગાડી વૉટર કલરના તેને મળતા રંગો લઇ તેવીજ દુલ પાદડાં વિગેરેની તરાંહ પાડીને રંગવી.

પાણી નહિં પચે તેવું વૉટર પ્રુફ બનાવવા માટે વારનીશનો પાતળો હાથ મારવો.

વારનીશ મારવા ટંકણખાર ને લાખ (Shellac) એક એક ભાગ સોજ સ્પીરીટ દસ ભાગમાં પીગળાવી પીછી વડે બે હાથ મારવાથી કાગળ લાંબો વખત વેર સોજું રહેશે, પાણીએ ધોઇ પણ શકાય છે.

હાથો વૉલ પેપર ઉપર મેલા હાથના પડે તો પાછપ કહે મટોડી આવે છે તેને પાણીમાં મેળવી જાડું પડ હાથ પડે લગાડી એક રાત રાખી સૂકાયા પછી કઠણ બ્રશ વડે કાઢી નાંખવાથી સાફ થશે.

હાથ અઢેલતાં પડે તો બ્લેટીંગ અથવા બ્રાઉન પેપર તે પર મુકીને ગરમ અચ્છી ફેરવવી, ચીકાશના હાથો પણ એ રીતે જશે.

ચીકાશના હાથ ઉપર પાછપ કહે અથવા ફુલર્સ અર્થ (Fullers Earth) પાણીમાં ભીનવી લગાડવા પછી બીજે દિવસે બ્રશે સંભાળી કાઢી નાખવી. સૂકુ થયું ફેલેનલ અથવા સ્પંજ ઉપર લઇને ધસવું, મેગનીશીઆ ને બેનઝાઈન બેળીને લગાડવું. ઓટ મીલ કે ટંકણુખારની લુપ્ત કપડાંના ડુયા પર લઇને ધસવી, વાસ્ત્રી પાંઉનો ગર લઇ ધસવો. મેસો થાય કે બીજે લેવો. ધકના આટા અથવા પાંઉના ગરમાં પાણી સાડું કે ઓમોનીઆનું બેળી મસળી ગોળા વાળીને હાથ ઉપર આસ્તેથી ફેરવવું.

ઉપલી ઘાંઘળી રીતે હાથો નીકળે છે, પણ સાફ કરતી વખતે મેલ વળગેલા કાઢી નાંખી અથવા ફેરવીને સોજે ભાગ વાપરવો, હાથો કાઢતી વખતે કંઈખી ચીજ ઉભા હાથે સંભાળીને ધસરી આડ કે વાંકા હાથ લેવા નહિં.

ધણું ખરાબ થયલું વૉલ પેપર નીચલી મેળવણીથી તદ્દન સોજું થાય છે; એક કપ પાણીમાં એક કપ ભરીને ધબોનો આટો ત્રણ ચમચી સરકો, ત્રણ ચમચી ઓમોનીઆ, એક ચમચી કાર્બન ઓક્સિડ (એક જાતનું તેલ) બધું ચુલ્લા ઉપર સામટું ઉકાળી ઘટ થાયને તેના નાના ગોળા વાળીને કાંઈખી જાતના રંગીન તરાંદવાલા કાગળ ઉપર સરખે હાથે ધસવાથી હાથો મેલ નીકળશે, ગોળા જલ્દયા કરવા. જોઈએ તો એમાં થોડું પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ મેળવું.

ખારી ખારણાં ધોતી વખતે ભીંત ઉપર વજગાડેલાં કાગળ ભીનાય નહિ તેમ કરવા માટે બીજું જાડું કાંઈખી જાતનું કાગળ અથવા કાર્ડ બોર્ડ કે પતરાંનો મોટો ટુકડો વૉલ પેપર ઉપર ખાજીમાં મુકીને પછી ધોવું. વૉલ પેપર લગાડવા માટે કાગળ વજગાડવાની રીતમાં જુવો.

પાટીઆંની દીવાલ જળે નહિ તેમ કરવા પાણીમાં ટંકણુખાર ને નીમક એક જાતનું (Bitter Salt) મેળી લગાડવું.

કાગળ વળગેલું કાઢવા ખગખળતાં પાણીનું વાસંજ મુરી તેની વરણ લગાડવી અથવા પીંછી વડે પાણી લગાડી ભીનાઇને પોતીકી મેળે નરમ થઇ નીકળશે. જોઈએ તો લોખંડની પટ્ટી અથવા બુટ્ટી છરી વડે ધસી કાઢવું. ફટકડી અથવા બેક્ટોંગ સોલ પાણીમાં મેળવી લગાડવા પછી સૂકાય ને ઠંડું પાણી લગાડવાથી નીકળશે.

૮૩.—એસએસટ્રાસ એક જાતની સણનાં જેવા સાખાની મેળવણીથી બનેલું કઠણ કાગળને મળવું આવે છે જે આગમાં પણ બળતું નથી; મેલું થયલું સાફ કરવા તે પર નીમક છાંટીને નુંહવું, પાંદીશ કરવા માટે બેલ તેલ સહેજ વાપરવું.

અંસખેસદોસના નાના દુકડાઓ ગરમ બટ્ટી પર રાંધવાના વાસણ નીચે મુકવાથી આવતું બળતું નથી એનો છુટો વળગાડવા પણ વપરાય છે.

રંગનો તથા બીજો વાસ ઝોરડામાંથી કાઢવો.

૮૪.—નવો રંગ લગાડેલો હોય ત્યાં પહોળાં વાસણોમાં પાણી ભરીને મુકવું અથવા ઘાસનો પેંડો પાણીમાં ભીંનવીને મુકવાથી વાસ ચુશી લે છે, રાજ બદલવું, અથવા નીચલી કોષખી રીત અજમાવી.

ઝોરડી તથા રાંધવાનો વાસ ઝોરડામાંથી કાઢવા લવંદરનું તેલ તથા ટીપાં કપમાં રેડી તેપર બળબળતું પાણી રેડવું.

હવા સ્વચ્છ કરવાની રીત.

બંધ ઘેરાયેલી હવાવાળા ઝોરડામાં મીણખતી સળગાવેલી પોતીકી મેળે થુઝાઇ જાય છે માટે હવા સાફ કરવા પહેલાં ખુલ્લો મુકવા પછી તેમાં ચોકનો ચુનો છાંટવો, એકદમ અંદર જવું નહિ. ચુને અથવા કોલસો ખરાબ વાસ ચુશી લે છે.

લવંદર થોડું અંમોનીઆના દુકડા ઉપર રેડવું અથવા તે લવંદર ને સંતરા મોસંબીની છાલ પર બળબળતું પાણી રેડવાથી તેનો સોહરંમથી નીકળી હવા સાફ થશે.

કાશીનાં દાંણા એક રકાખીને ફરતા ગોઠવી તેની વચ્ચે નાનો કપુરનો દુકડો મુકી તેને સળગાવવો; એ બંને ચીજોના સોહરંમથી ખરાબ વાસ નાખુદ થાય છે. લશલુની કળીઓને દોરીમાં પસેવી તોરણની માફક બનાવીને બારણા ઉપર ટાંગવી અથવા કાંદા કાપીને મુકવા, બીજે દિવસે બદલવા. એ વપરાયલા કાંદા ખાવા નહિ પણ બાળી નાખવા, લીમડાનો પાળો મુકવાથી હવા સ્વચ્છ થાય છે. આયોડીન પહોળાં વાસણમાં રેડી તે પર બારીક કપડું ઢાંકી હવા આવજન કરે ત્યાં મુકવું.

સુખડ, લોમાંન, ધસસ, અગરખતિ, વિગેરે એવી ખુશ્બોદાર ચીજો બાળવાથી પણ ખરાબ વાસ તથા બગડેલી હવા સાફ થાય છે. મંધક જોઇએ તો બાળવી. બ્લીચીંગ પાઉડર, શીનાઇલ, કાર્બોલીક અસીડ, પરમેંગનેટ આફ પોટેશ, કપુર, અંમોનીઆ કોષખી ચીજ પાણીમાં ભેળીને ખરાબ વાસ વાળી જગ્યા ઉપર છાંટવી; સરકો સગડી ઉપર ગરમ કરવો તે વાસણ ઉપર પડોળાં મોઢાંની ગળણી અથવા અફરગાનીઆનું ઢાંકણ મુકવાથી તેના મોઢાંમાંથી સરકાનો ધુમાડો સરખો બહાર નીકળશે સરકો ખલાસ થાય ને બીજે રેડવો એ રીતે પણ હવા સાફ થાય છે. ચોકનો ચુનો નાહવાની મેરી તથા સંદ્રસ વિગેરેમાં કોઇ કોઇ વખત છાંટી રાખવો જેથી તેમાંની ખરાબ હવા ચુશી લેશે તેમજ લીલ કચરો બાઝેલો ધોતી વખતે ઉપલી કોષખી ચીજો નાખવાથી નીકળી જશે, એ ઝેરી હવા ધણા પ્રમાણમાં નીકળતી હોય તો માણસને નુકશાન કરશે.

ભીનાશને સરદીવાલી જગ્યામાં કળા ચુનો ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ ભેળી મુકે મુકવે. પાણીની નજદીક અથવા ગટર કે નાળા આગલ ભીનાયાથી બંધાઈ જઈ મારમેં બંધ કરી નાખે માટે દુરથી રાખવે. સ્વચ્છ કરવા વધુ માટે આગલ વૈદકની પરચુરણ બાબત દીસઈનફેક્ટ કરવામાં જીવે.

હવા ખરાબ પારખવી, પાણીમાં થોડો કળા ચુનો પીગળાવી તેનું નીતરું પાણી એક સીસીમાં ભરીને ઓરડામાં મુકવાથી તેનું જ રહે તો શોજી હવા જાણી ને બગડેલી ઘેરાયલી હવા હશે તો પાણી ડુધના રંગનું થશે. વૈદકની પરચુરણમાં વધુ મળશે.

પ્રકરણ ૧૨.

કાચ સર્વે જાતના વિષે.

ખારી ખારણા, આરસીએ વગેરેના કાચનાં ડાઘો કાઢવા, કાચને કાપવા, રંગીન કાચોપર પીકચર પાડવા અથવાં લખવું.

૮૫૦—કાચમાંથી દીશે નહિ, પાણી પડવાથી અથવા કોઈ રીતની બાફ વરાળ લાગ્યાથી કાચ ઝાંખા થઈ તેમાં દીશતું અટકે છે તે સાફ સોજાં કપડાં વડે ગ્લીસરીન ને દારૂનો અર્ક પાતળું અંદરની બાજુએ શેમોઆ લેધરે લગાડી પછી બહારની બાજુ તદ્દન તુછી સાફ કરવી ને અંદરની બાજુ ગ્લીસરીનનો ચીઝશ રહેતા દોધાથી બહારનો ભીનાશ કાચમાં પેવશ થતો નથી. ઝાંખા કાચ માટે એક ઐંસ પાણીમાં એક ચમચી જટણું નીમક પીગળાવી તેમાં બે ઐંસ ગ્લીસરીન ભેળીને કાચ ઉપર લગાડવું.

મોટર તથા ગાડીના કાચો ઉપલી રીતે સાફ રાખવાથી વરસાદના દિવસોમાં કાચમાંથી જોવામાં ઝાઝી અડચણ પડતી નથી. મેગનેશીઆ ને બેનઝાઇનની જુદી પાણીમાં ઘટ કરી નરમ કપડાં વડે ધસવાથી તદ્દન સાફ થશે, પેરેશીનથી પણ ચળકે છે.

કાચ સાફ કરવા જુનાં ન્યુસપેપર કપડાં કરતાં સારી રીતે તુછાશે; ખરાબ થાય ને બીજી સોજી બાજુથી ન્યુસપેપર વાપરવું, જોઈએ તો પાણીમાં બોળીને લેવું. જીય ધસવાથી પણ સાફ થાય છે. સફેદ કાગળ (Tissue Paper) ઉપર સફેદ સ્પીરીટ રેડીને તુછવા. શેમોઆ લેધર અથવા મખમલના ટુકડાએ પણ કાચ સારા તુછાશે. ઘોરા માટે અંમોનીઆ ક્રોનાઇટ્રીક ઍસીડ પાણી સાથે લેવી.

ખારીક રેતી કે ચાકની જુદી પાણી અથવા સ્પીરીટમાં મેળવીને લગાડી સુકાયા પછી સોજાં કપડાંએ તુછી નાખવી, સ્પીરીટને બદલે જીન દારૂ લેવો. ડાઘો કાઢવા.

ગરમ ચાહે નુછી ને ઠંડી પડેલામાં વાહીટીંમ ભેળી લગાડી સુકાય ને ઝીણા કાગળે નુછવી.

લાગેલા વળગાડવા. કાયના વાસણમાં ભેવું.

કાય, મોઢું જોવાની આરસીના, પાછલ આપેલી સાદા કાયની રીતે સાફ કરવા, ગરમ પાણીમાં કપડું બોળીને નુછવાથી સાફ થાય ને ગરમ કપડાં ઉપર ગુલીની ભુટ્ટી લઈ નુછી નાખવું. ન્યુસપેપર ઉપર થોડી સ્પીરીટ નાખી ઘસવા પછી કપડાંએ નુછવા.

પ્લેટ કીધેલા કાય પરના ઘસા કાઢવા. ઇડીઆ રત્નરની ઉપર ઝવેરાત સાફ કરવાની લાલ 'ભુટ્ટી' નાંખી ઘસવી, કપુર ઘસવાથી ચળકાટ આવશે, લાંબીએ પલ્લુ ઘસા નીકળે છે. મોઢું જોવાની આરસી ઉપર તડકુ. ચાલુ પડવાથી ખરાબ થાય છે.

આરસી મોઢું જોવાની, બનાવવાની રીત. એક ભાગ પારે (Quick Silver) ને ચાર ભાગ ક્લાઇ સુલ્ફા ઉપર ગરમ કરી મેળવી તેમાં થોડી બીસમથ (Bismuth) નામની દવાની ભુટ્ટી ભેળવી.

અર્ધો ઐંસ મીલ્ક શુગર (Milk Sugar) માં ચાર ઐંસ દીસ્ટીલ્ડ વૉટર (Distilled Water) અથવા વરસાદનું પાણી મેળવી સાદા કાયને લગાડવું.

સાધારણ કાયની બનાવટ રેતી, ચુનો, સોડા ખાર તથા ઑક્સાઇડ ઑફ આયર્ન (Oxide of Iron) વિગેરે જુદાં જુદાં પ્રમાણમાં મેળવ્યાથી બને છે. ઘણા સોજા લાલ કાય માટે થોડું સોનું ભેળે છે.

કાયની કાંઈખી ચીજ ઉપર ગરમ લગાડવું હોય અથવા વાસણમાં ગરમ રેડકું હોય તો નીચે તળીઆમાં લેખડું પતરું મુકવું. વધુ કાયનાં વાસણમાંથી મળશે. હમેજ થયલા માટે કાયના વાસણમાં જુવો.

માંખને કાય ઉપર એસતી અટકાવવા પેરેશીન પાણી સાથે ભેળીને તે વડે ધોવો.

મચ્છરના ડાઘને બીના કટકાએ નુછી શેમોઆ લેધર પર સ્પીરીટ નાંખી ઘસવું. હીયાંના નકશીવાલા કાયપર પટેલો છોલીને ઘસવા પછી પાણીએ ધોવા.

બરફ કાય ઉપર પડવાથી ખરાબ નહિ થાય તે સાફ દારૂનો અર્ક (Alcohol) સ્પંજ વડે લગાડવો જેથી બરફ તે પર રહેશે નહિ.

કાયપરથી બરફ કાઢવા ગ્લીસરીન, બેનઝાઇન, એમોનીઆ, ખોરીક એસીડ, માલ્ફજનું પાણી, ગંધકનો તેજા કંઈખી લગાડવું.

રંગના ડાઘ માટે તાડી કે સરકો ગરમ કરી લગાડવો. નીમક અથવા સ્પીરીટ ઑફ ટરપીનટાઇન કે સોડા ખાર ગરમ પાણી સાથે લેવો, અમઢું ઘટ સોડા ખારનું પાણી લગાડી રાખીને ધોવાથી પણ સાફ થશે.

ચામડાના ટુકડાને બેલ તેલ કે ટરપીનટાઇનમાં બોળાને ધસવું, રંગના ડાઘા કોઇ પણ રીતે નીકળે નહિ તેા છરી અથવા જસતના ટુકડાની ધાર વડે ધસવું. પેનસીલના રબરે ધસવાથી કોઇ વખત નીકળે છે.

રંગીન કાચ પરના ડાઘ સાથુને સરકામાં પીગળાવી લગાડવાથી જશે.

ચીકાશ કે ગ્રીસના ડાઘો ઉપર કાચનેટ ઓફ સોડા લગાડવો.

સરસના ડાઘપર ગંધકનો તેલબ લગાડવો.

નીકળે નહિ તેવા ડાઘ પર પેત્રોલમાં બુચ બોળાને ધસવો.

કાચ પર લખવાની રીત, કેન્ચ ચોક્ક લખી કપડાંએ ભુસી નાખ્યા પછી ઓઢાં વડે તે પર બાફ આપવાથી અક્ષર લખેલા બરોબર વંચાશે.

કાચ બારી બારણાને ઉખેડવા તથા જડવા.

૮૬.—ગરમ લોખંડનો સળીઓ અથવા ખીસો મોટો તે પર ફેરવ્યાથી લાંબી ઉખડી જશે. સાલીડ તેલ અથવા સાથુ લગાડવાથી લાંબી નરમ થઇને કાચમાંથી સહેલાઇથી છુટી પડશે.

જડવા માટે લાંબી ફરતી બરોબર દાખી દઇ તેમાં સંભાળીને થોડેક છેત નાની ટેકસો થોકાથી મજબુત રહેશે. લાંબી માટે પાછળ આપ્યું છે.

કાચ કાપવા તથા ભાંગેલા ટુકડા કિંચકવાની રીત.

૮૭.—કાચ કાપવા કાનસ વડે ધસીને કાચ પાડેલા પી ઉાર ગરમ તાટેતો ખીસો અથવા લોખંડનો સુઇઓ ફેરવી જવાથી કોઇથી જતના ઘાટનો કાચ કાપી શકાય છે. ઘાતુનો તાર ગરમ કરી મુકવો. હીરાકની વડે પણ કપાશે. કાનસ વડે ધસવાથી ખરબરી ધાર પણ સફાઇની થશે. દોરો કે સુતરને મેથીમેટેડ સ્પીરીટ અથવા ટરપીનટાઇનમાં બોળાને કાચ ઉપર સીધો વીટાળીને અથવા કોઇથી તરાંદ કે આકરમાં ગોઠવીને દોરો સળગાવ્યાથી કાચ તે મુજબનો ભાંગશે. નહિ બાજે તે દુરત પાણીમાં દુઆડવો. કોઇથી રીત અજમાવવી.

કપુરનો ટુકડો ટરપીનટાઇનમાં પીગળાવી તેમાં કોઇ પણ બારીક અશ્ણિવાળું ભોઢાવું હરીઆર અથવા હોલ પાડવાની ચીજ લઇ કાચમાં ફેરવ્યા કરવું, અતારનવાર ઉપરી મેજરણીમાં અગ્ની બોળાને આંધરું પડે ત્યાં સુધી કરવું. કમાન ધડીઆલની જુની લઇ ઉપરીજ મેજરણી કાચ ઉપર નાંખીને ધસવાથી પણ સહેલાઇથી કાચ કપાશે, અથવા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇનમાં લગાવી કળીઓ છુંદી નાખીને થોડા દિવસ હવાગ્યા કરી બે અડતાડીઆં પછી માળી કાઢી ઉપરીજ રીતે કાચું થાડવા લેવું. ઍસેડીક ઍસીડમાં ફટકડી ભેળી તેમાં હથીઆરને બોળો કાચમાં કાચું થાડવું.

૨૪મ્બલર કાચનું કાપવું અથવા કાઠખી ઉડાં વાસણને ગોળ ફરતું કાપવા માટે જેટલું કાપવું હોય તેટલું કાઠ પણ જાતનું તેલ તેમાં ભરી ધણેજ તાટલેલ કોખડનો દુકડો આસ્તેથી અંદર બોળવો જેથી તે ભરેલાંને માપની ઉંચાઈનો કાચ પોતીકા મેળે કપાશે, અથવા તો તાર ગરમ કરી ફરતો વીંટાળી ને પર સહેજ પાણી છાંટવું. સુતરને પણ સ્પીરીટમાં બોળી ૮૪મ્બલરને ફરતું ગોળ વીંટાળીને સળગાવવાથી પણ સરખું ગોળ કપાશે, તેમજ મોટા કાચમાંથી નાનો દુકડો પણ એ રીતે કપાશે. કાચની નળીઓ પણ ઉપલી કાઠખી રીતે કપાશે. પાણીનાં ઊંડાં વાસણમાં પકડી કાટર વડે પણ પાતલો કાચ કપાય છે.

કાચની ભુકી કરવી. તાપ આગળ ધણેજ તાટવીને પછી તુરત ઠંડાં પાણીના વાસણમાં બોળવાથી બારીક ભુકી થઈ જશે, મુક્તી વખતે ધણી સંભાળ લેવી કે આખમાં કાચ ઉડે નહિ. કપડાં વડે પાણીમાંની ભુકી ગાળીને કાઢી લઈ પોલીશનાં કાગળો બનાવવા સારૂ વપરાય છે. ઈંડાંની સફેદી સાથે કાચની ભુકી ભેળીને કંઈખી વળગાડવામાં વપરાશે.

કાચના ભાંગેલા દુકડા કે ભુકેા ઉંચકવાની સહેલી રીત. કાઠખી કપડું અથવા ફ્લેનલ પાણીમાં ભીંનવી કાચ ઉપર પાંચરી સંભાળીને દાબ્યાથી બધે ભુકેા ને કગરસ તેને વળગી જાય છે. ચીકાશ લગાડેલાં કપડાંને પણ કાચ ઉપર પાંચરવાથી દુકડા વળગી સહેલાઈથી બધાં ઉંચકાઈ આવશે.

સાંકડી બનાવવા સારૂ ભાંગેલી બંગડી (ચીતલ) ના અર્ધા ગોલ કાચના બે છેડા ચીમટા વડે તાપ આગલ પકડવાથી પોતીકા મેળે વળવા માંડશે. એ મુજબ એક એકની અંદર પોષ્ટને છેડા બંધ કરી દીધાથી જોઈએ એટલી લાંબી સાંકડી બનાવી શકાય છે.

કાચ, કાંજના રંગના.

૮૮.—કાંજના રંગના આરપાર દીશે નહિ તેવા કાચ બનાવવા એક પાંખટ ગરમ બીરદારમાં એપસમ સોલ્ટ (Epsom Salt) બે મોટા ચમચા પીગળાવી પીંછી વડે સાદા કાચ ઉપર લગાડવું. દારૂને બદલે ગુંદરનાં પાણી સાથે પીગળાવવા. બેલ તેલમાં શુગર આદિ લૅડ નામની ભુકી ભેળીને ફ્લેનલ કે પીંછી વડે ઠોકી ઠોકીને ખરમરં દીશે તેમ લગાડવાથી કાંજ જેવો કાચ લાગશે. ફટકડીનું પાણી લગાડવાથી પણ થશે, રંગ આપવા હળદર, ગુલી, કે કોચીનીઅલ થોડી ભેળવી. કાચની ચીજો બત્તીનાં બદલ્ય વિગેરે પર એ રીતે રંગ ચઢશે. જે પાર્દરશક કરવા સ્પંજ વડે પૂરેશીન અથવા ગ્લીસરીન લગાડવું, પુકાં પાણીએ ઊપલી ચીજો કઢાશે.

વારનીશ મારવા ઇંડાંની સફેદીમાં થોડો શુદ્ધ એક દિવસ સુધી બીંનવી રાખી બીજે દિવસે પીછીએ લગાડવો. જ્યે તેલ, સફેદો (White Lead) ને ટરપીનટાઇન સર્વે ભેળીને લગાડવાથી પણ થાય છે. મધપુડાનું મીણુ જોઈએ તે સાથે ભેળવું.

ઉઝમ કાચમાંથી આવતો અટકાવવા સારું સફેદ અથવા લીલાં રંગનાં પાતળાં કાગળ વળગાવ્યાથી તેમાંથી તડકું પણ આવતું નથી.

તેલનો રંગ અથવા પાતળો ધનેમલ પીછી વડે લગાડવાથી પણ કાચમાં અજવાળું આવતું બંધ થાય છે.

તડકું અટકાવવા ચુનો અથવા ચાકને દુધમાં કે પાણીમાં ભેળી ઘટ કરીને લગાડવો.

કાચ પર રંગ ચઢાવવા માટે જવને છુંદી જાડાં કપડાંની કોથલીમાં નાંખી થોડા દિવસ વેર પાણીમાં તે કોથળી બોળી રાખી પાણી દરરોજ બદલવું, ત્યાર પછી જેમ બીનવેલા ઘઉંનું દુધ કાઢીએ છીએ તે મુજબ પેલા બીનવેલાં જવને છુંદી નીચવીને દુધ કાઢી લઇ તેમાં થોડો કાઠખી જાતનો રંગ ભેળી પીછી વડે સફાઇથી કાચ ઉપર લગાડવાથી રંગીન કાચ જેવું દીશે છે.

કાચ પર પીકચર પાડવાનાં તથા છાપેલું ઉતારવું.

૮૯.-પીકચર સાડું કાચ સહેજ ગરમ કરી ઉપર શુદ્ધ પાતળો રેડી નીચે તેના માપનું નાનું પીકચર મુકી શુદ્ધરતી આગ્રુ ઉપર રાખી સુકાયા પછી શાકીમાં પેન બોળી પીકચરની તરાંહ ચીતારી લઇને કાચ છુટો ઊંચકી કાઢી પેટી તરાંહ ઉપર ગમે તેવા પીકચરને મળતા રંગે રંગવું.

સેરવવાના કાગળના પીકચરો આવે છે તે પણ પાણીમાં બીંનવી કાચ ઉપર ઉઝટાં મુકી ઉપર જરા કપડું દાખી ધીરજથી કાગળ નીચે સેરવ્યાથી પીકચર ઉપરની રંગીન તરાંહ કાચ ઉપર પડી રહેશે. પાતળાં પારદર્શક રંગીન તરાંહવાલા કાગળો તૈયાર આવે છે તે સફાઇથી વળગાવવા માટે વારનીશ પાતળું વાપરવું. સુકાયા પછી વારનીશનો બીજો હાથ મારવાથી વધુ ચળકાટ આવશે, અને તડકામાં પણ રંગ ખરાબ થતો નથી. સાદું વારનીશ મારવા સોડીઅમ સીલીકેટ લગાડવું, એને વોટર ગ્લાસ પણ કહે છે.

રંગીન તરાંહવાલા સોજા કાચો જેને સ્ટેન્ડ ગ્લાસ (Stained Glass) કહે છે તેને સાદું રાખવા માટે પાણીથી સહેજ બીનાયલો કટકો લઇ નુછવા; ઉપત્તી રીતે વળગાડેલાં કાગળો પણ કેટલીક વખત એને મળતાં દેખાય છે.

પીકચર કાચ ઉપરથી કાઢવા માટે પાણીથી બીનાયલું કપડું વોશીંગ સોડા, સ્પીરીટ, કે ટરપીનટાઇનમાં બોળી વાપરવું.

ન્યુસ પેપરનું છાપેલું કાચ ઉપર ઉતારી લેવા માટે કેનેડા બાલસમ (Canada Balsum) ને ટરપીનટાઇન એક સરખા વજનનું ભેળી ચીકટ થાય કાચ ઉપર લગાડી સુકાયા પછી છાપેલા ન્યુસપેપરને ગરમ પાણીમાં બોળીને વારતીશ ધીલેલા કાચ ઉપર અક્ષર ઉતારવા હોય તે બાળુ તેને લગાડી વળગાડયા પછી તે 'ર બ્લોટીંગ પેપર દાખી રાખવું'. આખો દિવસ રાખીને બ્લોટીંગ પેપર ઉપરથી ક્યંકી ભીના આંગણાં વડે પેલું વળગાવેલું ન્યુસપેપર બરોબર ઓખથી કાઢવાથી ગપેલા અક્ષર બધા કાચ ઉપર બરોબર વંચાઇ શકાય છે.

કાચપર લખવા મોરથુથુ ને સફેદો ભેળી પેનસીલ બનાવી સુકાય ને તે વડે રાખી ભુસડી નાખવું, મોઢાં વડે બાફ આપવાથી પાછું વંચાશે.

પ્રકરણ ૧૩.

પીકચરો, ફોટોગ્રાફ, ફેમ વિગેરેની સજ્જાદ.

૯૦.-પીકચરને ટાંગવાં પહેલાં ઉધાં ટાંગીને પછી ચત્તાં ફેરવ્યાથી દોરીમાં આંટો બાળ્યાથી તે ઉપર હેઠે સરતાં નથી પણ હમેશાં સરખાં રહેશે. જમીનથી ચાર કે પાંચ ફીટ જાંચાએ ટાંગવાં.

કડી તુથા ખીલા ઉપર કપડાની ચીપ વીટાળ્યાથી તેનો કાટ લાગી દોરી કતરાઇ જતી નથી, લાંબે વખતે દોરી કતરાયલી બેતી.

ફોટોની તરાંહવાલી સોજી પ્લેટ ભીંત ઉપર પીકચર માફક ટાંગવા માટે તેના માપનો ગોળ ફરતો જડો તાર લઇ ત્રણ જડા હુકને પ્લેટમાં ટાઇટ બેસાડી પછવાડેથી તે હુકમાં તાર ગોળ ફરતો પોઇને બંને છેડાને મેળવી વળ આપી બંધ કરી તેમાં આંટો રાખી કડી જેવું બનાવીને ખીલા પર ચોરવવું. મોટી વજનદાર પ્લેટ હુકને બદલે જડા તાર પોઇ સરખી રેવન દેવાયાથી મજબુત રહે છે.

૯૧.-પીકચરો તેલના રંગનાં, આઇલ પેન્ટીંગ તડકાં યા તાપ કે સગડીની નજદીક ટાંગવાથી તેનો રંગ તતરીને ચીરા પડશે. અંધારી જગ્યામાં પણ ખરાબ થાય છે.

આઇલ પેન્ટીંગને ચીરા પડતાં અટકાવવા માટે કોઇ વખત સોજું બેલ તેલ ને ક્લોરોફોર્મ ભેળી રૂની પોટલી વડે લગાડી રાખી બે દિવસ રહીને ક્લોરોફોર્મ ઉડી જાય ને તેલનો ચીકાશ નરમ કપડાંએ નુછી નાખવો.

ચીરા પડી ખરાબ થયેલું કાચ તો એક પહેળી રકાખીમાં દારનો અર્ક રેડી તે પર પીકચર બધું સુકાયાથી તેમાંની વરાળ નીકળવાથી તેલનો રંગ નરમ થઇ ચીરા

વિગેરે પુરાષ થોડો સુધારો થશે. ઘડી ઘડી જોવું કે રંગ ધણો પાતલો થઇ બધે પંચરાષ જઇ પીકચર ખરાબ નહિં થાય તેની સંભાળ રાખવી.

ધુળ વળગેલી કાઢવા પીછી અથવા નરમ કપડું વાપરવું, ઘણું ખરાબ થયલું હોય તો ફેમમાંથી કાઢી લઇ તેની ઉપર બીજો ટુગલ આખા પીકચરને માપનો ઢાંકી રાખી પાણી સુકાય ને કપડું રહેવા દઇ પાછું તે પર પાણી છાંટવું, વરસાદનું પાણી બને તો લેવું; એ મુજબ એ ત્રણ દિવસ વેર કાઢાથી તેલનો રંગ સુકાયશે નરમ થાય કે સ્પંજને પાણીમાં બેળા સંભાળથી નુજી નાખી સુકું થાય ને તુરત તે પીકચર પર ટરપીનટાઇન ને સ્પીરીટ ઓફ વાઇન બેળા રૂની પોટલી વડે લગાડવું, ઘણી સ્પીરીટ લગાડવાથી રંગ બગડી જશે. ડુકાં પાણીમાં સાચુ પીગળાવીને નરમ કપડાં વડે નુજીને સુકું થાય કે ઉપર ઘણાં સોજાં જલ તેલનો પાતળો હાથ નરમ કપડાંએ લગાડવો, જાડું લગાડવાથી ચીકાશ રહી તે પર ધુળ વળગી વધુ ખરાબ દીશે છે. કાચો પટેટા કાપી સભાળીને ઘસી સોજાં પાણીમાં કપડું બેળા નુજીને અગત પડે તો વારનીશનો હાથ મારવો.

ધુમાડાથી ખરાબ થયેલી સાફ કરવા થોડુંક નીમક ને ગાયનું મુતર વાસી (તરો) સાથે બેળા ગરમ કપડાંએ નુજ્યા કરવું ડાઘ નીકળે ત્યાં સુધી, સુકાયા પછી સોજા કટકાએ નુજી નાખવી, વારનીશ લગાડવાથી પાછો અળકાટ આવશે. શુગર ઓફ લેડ (Sugar of Lead) ને જલ તેલ (Linseed Oil) સોજામાં બેળીને રૂની પોટલીએ લગાડવું. દારૂનો અર્ક સરકો એક ભાગ ડેક્સ્ટ્રાઇન (Dextrine) એ ભાગ ને પાણી છ ભાગ મેળવીને લગાડવાથી પોલીશ થશે.

ટરપીનટાઇન ને સોજા સ્પીરીટ, કે જલ તેલ એક સરખાં વજનનું મેળવી તડકે મુકી ટરપીનટાઇન ઉડી જઇ તેલ ઘટ થાય ને તેમાં મધપુડાનું મીણુ બેળી વાપરવું.

પીકચરનું કંતાંન ટકાઉ બનાવવા માટે પાછલી બાજુ પર સફેદના બે ત્રણ હાથ મારવાથી કોઇ પણ દિવસ કોહશે નહિ, અને પીકચર વરસો સુધી સોજું રહે છે. પછવાડે સીડારનું તેલ (Cedar Oil) લગાડવાથી જંતુઓ આવતાં નથી.

ફેબ્રો પેનસીલના પીકચરો જુસરાઇ જતા અટકાવવા આઇસીંગ ગ્લાસને પાણીમાં પાતળું પીગળાવી પીછી વડે લગાડવું, અથવા ઉધી બાજુ પર સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં સફેદ રાજમ પીગળાવી પીછીએ લગાડવી.

ચીકાશના ડાઘ કાઢવા પ્લોટીંગ પેપર સોજું મુકી તે પર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી, એક વખતમાં નહિં નીકળે તો પાછું કરવું.

પેનસીલનું પીકચર દુધ લગાડવાથી પણ સોજું રહે છે, અથવા મેથીલેટેડ સ્પીરીટમાં થોડી રાજમ પીગળાવી નરમ પીછી વડે તે પીકચર પર લગાડવું.

એનગ્રેવીંગ (Engraving) પીકચરો સાફ કરવા આરીક વાટેલું નીમક તે પર છાંટી ઉપરથી લીંબુનો રસ નીચરી નીમક પીગળ્યા પછી પીકચરને સહેજ ઉભું ધરી કાટલીની ધાર વડે ખળખળતું પાણી ફેડી બધું ધોવાઈ જાય ને સુકાવા દેવું.

મેસપર પીકચર, કાગળ ખત્તીની ઉપર ધરવાથી તે પર બધી મેસ વળગી કાળું થાયને તેની ઉપર કેટલાકો તરાંહ પાડે છે તે જુસાઈ જતું અટકાવવા બે કાચનાં પડમાં મુકી રાખી બીજા જાડાં કાગળ ને કીનારી પરથી ફરતું વળગાવી બન્ને કાચને જોડી દેવા.

સાધારણ પીકચરને આંધલ પેન્ટીંગ જેવું ચળકટું કરવું. પાંણીમાં આંધસીંગજાસ પાતળું મેળવી લગાડવા પછી સુકાયને તે પર સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ને કોનેસ બાલસમ એક ઓંસ સાથે ભેળી પીગી વડે સફાઈથી લગાડવું.

લીનાશવાલી દીવાલપર પીકચર ટાંગવાથી ખરાબ થતું અટકાવવા પાતળું સીસું ચાહના દવામાં આવે છે તેવું પાછલી બાજુ પર મુકવું.

ફ્રેટોગ્રાફ.

૯૩.—ફ્રેટોગ્રાફ છબી સાફ કરવા દારનો અક' અથવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં ૩ અથવા નરમ કપડું બોળી નુછવાથી સોજા દીશે છે.

ઝાંખા પડેલા ફ્રેટોગ્રાફને ચળકટા કરવા મીણને આતશ પર પાતળું કરી કાચ ઉપર પાંચરીને તે પર ઠંડુ પાંણી રેડવાથી સુકાઈને અંધાઈ જવા પછી ફ્રેટોગ્રાફ (છબી) ને ઉપર ઘૂખી કાઢવાથી ચળકટી થશે.

છબીના કાર્ડ મેળા થયેલા પાંડિતો ગર સુકો અથવા સહેજ પાંણીમાં બીનવી નુછવા લેવો.

શાહીના ડાઘ દાઢવા ઑક્રેવીક એસીડ પાંણીમાં ભેળી પીછી વડે લગાડવી.

કાર્ડ પરથી ઉખેડવા માટે પાંણીમાં બોળી રાખવી.

કાર્ડ પર વગળાડવા માટે પાછળ વળગાડવામાં આપેલો કોઈખી જાતનો ગુંદર યા પેસ્ટ વાપરવો.

ફ્રેમ ગીલીટની તથા સાદી સાફ કરવી, સમારવી.

૯૪.— ગીલીટની ફ્રેમ સાફ કરવા જૈન તેજ કે સાલીડ તેજ કપડાં યા પીછીએ લગાડી તુરત નુછી નાખવું, અથવા ટરપીનટાઇન કે સ્પીરીટ ઓફ વાઇન સહેજ ગરમ કરી સ્પંજે લગાડવું.

ઈંડાંની સફેદીમાં એક ચમચો બેકીંગ સોડા મેળવીને સ્પંજે લગાડી સાફ કરવું, જોઈએ તો સોડાને બદલે સફેદી સાથે જોડેલ વૉટર પછવાડે લખેલું છે તે ભેળીને નરમ પીછીએ ધસવાથી સોજા થાય છે.

ગીલીટ ચળકટી કરવી પાણી એક પાંચટમાં ગંધકની લુકી જેટલો સોનેરી રંગ થાય તેટલી બેળીને તેમાં લસણની એ ત્રણ કળીઓ અથવા બે કાંદા કાપીને બધું સામટું ચુકત્રા પર ઉકાળીને ગાળી કાઢી ઠંડું થયા પછી નરમ જશે તે લગાડવાથી સોનેરી રંગ ચઢશે. દારૂના અર્કમાં થોડાં ટીપાં અંમોનીઆતું પાણી બેળી લગાડીને વરસાદનાં પાણીએ તુછી તડકે સુકવવી. સોનાંની લુકી સ્પીરીટમાં બેળીને નરમ પીંછીએ લગાડવી, અથવા પાતલો તેલનો હાથ લગાડયા પછી તુરત ઉપર સોનાનો વરખ ધણે પેતરો આવે છે તે ૩ વડે ઉચકીને ક્રેમ ઉપર વળગાવી દેવો, હાથમાં છુટે પકડવાથી તે વરખ ચુંથાઇ જાય છે, તેમજ સોનેરી રંગ બેગલું, તૈયાર પાણી મળે છે.

સોનેરી રંગતું વારનીશ બનાવવા દારૂના અર્કમાં કેસર એક ભાગ, રેવનચી (Gamboge) બે ભાગ ને બે જાતના ગુંદર (Gum Mastic and Gum Sandrach) સર્વે પીગળાવી પાતળું વરનીશની માફક ક્રેમ અથવા સાદાં લાકડાં પર લગાડવું, સરકાએ ઘોષ પૈ પાંક્તીશ કરવી.

મચ્છર તથા માખીને બેસ્તી અટકાવવા લૉરેલ ઑઇલ (Laurel Oil) લગાડવું એના વાસે આવશે નહિ.

માખી કે મચ્છરના ડાંધો કાઢવા કાંદાતું ખાઈલું પાણી લઇ તુંછવું, એથી ક્રેમ પર ચળકાટ આવશે. પાણી દોઢ ચમચામાં એક ચમચો સ્પીરીટ ને અર્ધી ચમચી લવંદરતું તેલ બેળી સ્પંજે તુંછવું લીંબુનો રસ ઘસીને લગાડયા પછી પાણીમાં સ્પંજ બોળી તુછી નાખવું. માખના ડાંધ પણુ એ રીતે નીકળશે, સોનેરી ગીલીટવાલી કોઇખી ચીજે પર એમ કરવું.

ગીલીટવાલી ધણી જીતી ક્રેમ સોજી નહિ થઇ શકે તો ફ્રેન્ચ પૌલીશમાં કાળા અથવા હાલ રંગની લુકી બેળવીને તે પર પીંછીએ બરાબર લગાડવાથી ક્રેમ પાછી તદન નવાજ રંગની થશે. કોઇખી જાતની ખરાબ થયલી ક્રેમ પણુ એ રીતે સોજી થશે.

ક્રેમ ભાંગેલી પ્લાસ્ટર અથવા લાકડાનીને પાછી આખી કરવા પ્લાસ્ટર ઑફ પેરીસની લુકી પાણીમાં ઘટ બેળવીને ભાંગેલા ખાંચામાં પુરીને છરી વડે થાપી ક્રેમની પટ્ટી કે તરાંઈ જેવી હોય તેને મળતું બને તેમ કરીને સુકાયા પછી, જેવો ક્રેમનો રંગ અથવા ગીલીટ હોય તે લગાડવાથી પાછી આખી થઇ જશે.

જીતી ક્રેમ સાદી પટ્ટીવાલી હોય તો તે પર કોઇ જાતનો સોજો રંગ લગાડીને તેની ઉપર કોઇખી જાતની સાધારણ કપડાંની લેસ પટ્ટી ઉપર ફરતી વળગાડી દબને તે પર પાછો તેવોજ અથવા બીજી જાતનો ઘેરો કે ખુલ્લો રંગ પીંછી વડે લગાડવાથી ક્રેમ નક્કીની જેવી દીશે છે.

ફ્રેમમાંથી પીકચર, ફ્રેટોમાફ નિગેરે કઢીને સાફ કરતા માટે પછવાડે જડેલાં ખાટીઆં, કાગળ ઉખેડી ધુળ, કચરો નિગેરે સાફ કરી તુછીને પાછાં તેજ મુજબ પછવાડે બીજી નવું જડું બાકત કાગળ વળગાડવાથી પીકચરો પાછાં સોજાં દીશે છે. કસારાં, ઉંધછ કંઈ લાગેલું હોય તે પણ નીકળી જશે.

ફ્રેમ બારીક નકસીવાણી કાળાં લાકડાંની અનાવેલી સાફ તથા પોલીશ કરવા માટે સરકો, બેલ તેલ તેજ ને ટરપીનટાઇન ત્રણે સરખાં વજનનું ભેળી પીછી વડે નકસીના ખાંચાઓમાં અંદર તથા બહાર ચાર છ મહીને લગાડવાથી સોજી રહેશે, એજ રીતે લાકડાંના નકસીના સામાનને પણ સાફ તથા પોલીશ કરવો. બેલ તેલ તથા લીનસીડ આમલ બંને એકજ છે.

પ્રકરણ ૧૪.

લખવા વાંચવાની તથા કાગળની ચીખો, શાહી,
પેનસીલ, ટીકીટ, નોટ પારખવી, ગાયન તથા
વાજાંત્રો, વિગેરે.

૯૫.—શાહી બગડેલી સુધારવા કાર્બનેટ ઑફ પોટેશ (Carbonate of Potash) થોડો નાખવો.

શાહી બંધાઇ ગયેલી પાતલી કરવી સહેજ સરકો રેડવો, લવંગનું તેજ અથવા ક્રીઓસોટ (Creosote) નામની દવાનાં થોડાં ટીપાં નાખવાથી શાહી બંધાઇ જશે નહિ.

કુગ આવતી અટકાવવા માટે સ્પીરીટ ઑફ વાઇન થોડો નાખવો, શાહીની ખાટલીમાં ખીસો નાંખી રાખવાથી શાહીમાંની ઑસીડ ખીસા ઉપર ચઢી જવાથી તે સોજી રહે છે અને તે શાહીમાં સ્ટીલ પેનકુબોળીને વાપરેલી કીટાઇને ખરાબ થતી નથી. સેલીસીલીક ઑસીડ ભેળવાથી સોજી રહેશે.

ખડીઓ સાફ કરવો. ગરમ પાણી રેડીને થોડો વખત રાખીને ઘોષ નાખવું. એ રીતે અંદરનો કચરો થરો નીકળશે, ડાઘ નીકળે નહિ તે પાણી સાથે ઘેસીંગ સોડા લેવો.

રૂપાંના ખડીઆ પરથી શાહીના ડાઘ કાઢવા ક્લોરાઇડ ઑફ લાઇમ (Chloride of Lime) ની લુકી પાણીમાં નાખી ઘટ થાય ને લગાડવી. લીંબુ લગાડવાથી પણ શાહીના ડાઘો નીકળે છે, અથવા મેચીસને સળગાવતો બાગ પાણીમાં ભીંનરીતે ડાઘ પર ઘસવાથી નીકળશે. હાથના ડાઘ માટે પૈદકમાં છે. બીજી રીતો કાચ કાઢીના વાસણમાંથી મળશે.

શાહી બ્લુ બનાવવા ટંબર બરીને પાણીમાં એક ચમચી પ્રશ્ન બ્લુ (Prussian Blue) રંગ બેળી લખાય તેટલું પાતળું કરવું. એમાં થોડીક ઓક્સેલીક ઓસીડ (Oxalic Acid) નાખવાથી બ્લુ-બ્લેક રંગની શાહી થશે. ગુલીથી પણ બ્લુ શાહી બને છે.

કાળી શાહી માટે લોગવુડના છોડીઆમાંથી કાઢેલો અર્ક એક ઓસ ને બાઇક્રોમેટ ઓફ પોટેશ (Bicromate of Potash) પા ઓસની બારીક ભુટી કરી એક બાટલી ટુકાં પાણીમાં સર્વે પીગળાવ્યાથી તદ્દન કાળી શાહી બને છે. માયફળની ભુટી ચાર ઓસ, હીરાકસી એક ઓસ, ગુદર (Gum Arabic) એક ઓસ, સફેદ બારીક ખાંડ અર્ધો ઓસ, તથા લવંગની બારીક છુદેલી ભુટી થોડીક સર્વે સાથે બેળી એક બાટલી પાણીમાં બે ત્રણ કલાક રાખ્યા પછી વાપરવા જેવી તૈયાર થશે. ખાંડના એકસરખા વજનનું પાણી લઈ ચુદ્દલે ગરમ થાય ને તેમાં ગંધકના તેજાખ (Sulphuric Acid) નાં થોડાં ટીપાં નાખવાં.

સરકમાં દોઢીડ અથવા ધણુ થોડો વખત નાંખવાથી સરકો કાળો શાહી જેવો થશે. તે પડે અગત પડવે લખી પણ શકાય છે.

પીળી શાહુ સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં રેવનચી ભેળવો.

ભુરા રંગની શાહી કાકો (Catechu) પાણીમાં ઘટ પીગળાવવો.

લાલ શાહી કીરમજ એક ઓસ ને અર્ધો પાંછટ ગરમ પાણીમાં પીગળાવી તદ્દન ઠંડુ પડે ને પા પાંછટ લાઇકર ઓમોન આ બેળીને થોડા દિવસ રાખીને વાપરવી.

લીલી શાહુ સોજ બ્લુ ને પીળી ભેળ્યાથી બને છે.

જાથુંડી શાહી માટે લોગવુડના છોડીઆંને પાણી સાથ સ્ટ્રોંગ ઉકાળ્યા પછી તેમાં થોડી ફટકડી નાંખવી.

કદી ભુસાય નહિ તેવી શાહી બે ઓસ લાખ, એક ઓસ ટંકણ ખાર, અઢાર ઓસ પાણી સાથે ઉકાળીને ગાળવું તેમાં બે ઓસ પાણીમાં થોડીક ગુલીની ભુટી ને એક ઓસ ગુદર (Gum Arabic) પીગળાવી ઉપલાની સાથે ભેળીને વાપરવું. નાઇટ્રેટ ઓફ સીલ્વર (Nitrate of Silver) દોઢ ઓસને લાઇકર ઓમોનીઆ (Liquor Ammonia) સાથે પીગળાવ્યાથી બનશે; રંગ આપવા સારૂ આરકીલ (Archil) એક ઓસ, ને ગુદર અર્ધો ઓસ ભેળવાથી કદી પણ ભુસાય નહિ તેવી શાહી થશે.

શાહીની ભુટી બનાવવી. એક ઓસ હીરાકસી, ચાર ઓસ માયફળનો બારીક ભુટી, એક ઓસ ગુદર, ને અર્ધો ઓસ ઝીણી ખાંડ, ને થોડીક લવંગની ભુટી સર્વેને બારીક વાટી ભેળીને સીસીમાં બરી રાખી ખપ પડે ત્યારે પાણીમાં નાંખીને શાહી બનાવવી; એક પાંછટમાં બે ઓસને સુમારે લેવી.

છાપવાની શાહી પકાવેલો મેસ જેવો કાલો રંગ (Black Pigment) કહે છે તેમાંથી અને છે.

શાહીથી લખેલું ઉડી જડ પાછું વંચાય તે માટે અંધકનો તેમજ (Sulphuric Acid) એક ઔસને પાણી નીસ ઔસમાં ભેળી ક્વીલ પેને લખવું, તે લખેલાને સહેજ તાપ દેખાડવાથી સારી રીતે વંચાશે.

ફટકડીના પાણીએ લખી કાગળ યા કાડું સુકાવા દેવું, અક્ષર દીસતા નથી પણ પાછું પાણીમાં બોળવાથી સહેલાઈથી વંચાય છે.

પાણી વીસ ઔસમાં પોટેશ બ્રોમાઇડ (Potash Bromide) એક ઔસ, અને હીરાકસી એક ઔસ મેળવી તેનાથી લખેલું પણ ઉપરી રીતે તાપ બતાવવાથી જીરા રંગના અક્ષર દીશે છે. કંઠાના રસમાં બોળીને લખેલું દીશતું નથી, તાપ દેખાડવાથી પીળા અક્ષર વંચાશે પણ ઠંડું થતાં પાછા અક્ષર ઉડી જશે. લીંબુના રસમાં પણ સ્ટીક પેન બોળીને લખેલું એજ મુજબ થશે. દુધે લખેલું દીશતું નથી પણ તાપ લગડવાથી અક્ષર કાળા થશે.

સોનેરી તથા રૂપેરી શાહી એમાંના વરખના પતરાં લઈ તે એક ભાગની સાથે નાઇટ્રો હાઇડ્રોક્લોરિક એસીડ (Nitrohydrochloric Acid) ત્રણ ભાગમાં ભેળી રાખી એસીડ ઊડી જાય ને તેમાં ઇથર (Ether) નામની દવા થોડી નાખી ઓમ હવાગ્યા પછી કાઢખી જતવું તેજ ભેળી વાપરવી. કાઢખી એસીડ વાપરતી વખતે સંભળવું. ગોઠ સાઇઝ લઈ કાગળ પર લખીને તે સુકાયા પછી મેઢા વડે બાફ આપવાથી સહેજ ભીતું લાગે કે તુરત સોનેરી વરખ લઈ ૩ વડે તે લખેલાં ઉપર દાખી દેવો.

કોપી કરવાની શાહી માયદગની લુટી ત્રણ ઔસ, હીરાકસી એક ઔસ, સુંદર એક ઔસ ને પાણી અર્ધો એકત્રમાં આઠ દીસ વેર બધું મેળવીને પીગળ્યા પછી વાપરવું.

શાહી કાગળ ઉપર ફુટી નીકળતી અટકાવવા માટે ફટકડીનાં પાણીમાં કાગળ બોળી સુકાયને વાપરવું.

સ્ટીક પેન, શાહીની પેન, સુખડપેન, સ્લેટ.

૯૬.—સ્ટીક પેન નીચ નવી વાપરવા આગમચ મેચીસ સજગારીને આણી ઉપરથી ગરમ કરવી.

હોલ્ડરમાં પ્રેસા આગમચ સહેજ નેલ લગાડવાથી અંદર કીતાશે નહિં. લખ્યા પછી નીચને હંમેશાં કપડાએ તુછીને સુકાવાથી તે પરની શાહી નીકળી જવાથી લાંબો વખત વેર ખરાબ થતી નથી.

જીની ફીટાયલા સાફ કરવા પોલીશનું ઝીતું કાગળ ધસીને મીઠું તેલ લગાડી
તુંછી ચામડાંના ટુકડાએ ધસવાથી ચળકશે.

કવીલ પેન પક્ષીના પીછાંની બનેલી લખવામાં વપરાય છે. નરમ કરીલને ફટક-
ડીના પાણીમાં બોળવાથી કઠણ થશે, સાફ કરવા ગરમ થુત્તામાં ઉપર હેથે ધસવી :
દાંતકોતરની ઉપલી રીતે કઠણ કરવી.

૯૯.—શાહીની પેન (Fountain Pen) માં શાહી સુકાઈ જઈ વપરાય
નહિ તે તેના બાગો છુટા પાડી થોડો વખત સરકામાં બોળીને પછી ગરમ પાણીમાં
ઘોષને પાછી શાહી ભરી વાપરવી.

ચીરાઈ ગયલી સાંધવા માટે સેથ્યુલોઇડની ચીજોમાં જીરો.

૯૮.—સુખડ પેનની બનાવટ. પ્લમબેગો (Plumbago) તેને સાફ વપરાય
છે અથવા સીસું (Black Lead) ને લાખના પતરાં (Shellac) તાવીને મેળવ્યાથી
બનશે; લાખને બદલે સુરમે (Antimony) પણ વાપરેછે.

કોપીઇંગ પેન. સુખડ પેનથી કાગળ પર લખીને તે પર બીનાયડું બ્લોટીંગ
પેપર દાખવાથી શાહીની માફક લખેલા અક્ષરો દીશે છે અને જલદી બુસડાતા નથી.
કપડાં પર લખવું હોય તો તેને સહેજ બીનવીને પછી પેનસીલે લખવાથી શાહીના
જેવું જ દિશેછે.

૯૯.—રેસેટ લખવાની પાણી વડે ઘોષને ધસા વિગેરે કાઢવા સાફ સમુદ્ધર રીત
પાણી સાથે ધસવું.

બ્લોટીંગ પેપર કપડાની ચીનડી ને સોડાખારનું ઘટ પાણી મેળવ્યાથી બને છે.

કાગળ પર લખવા વિષે તથા ડાઘો કાઢવા.

૧૦૦.—કાગળ પર લખેલું ઘણા વરસનું જીતું દીશે તેમ કરવા માટે
શાહીમાં સહેજ કેસર બેળી વાપરવી, સુંઘી જોવાથી તે પરખાશે.

કાગળ પર સુખડ પેનનું લખેલું લાંબો વખત સુધી ઝાંખું પડે નહિ
તેમ કરવા લખ્યા પછી તે પર જીમ ફેરવવી અથવા તો મોઢાં વડે બાફ આપવો
જેથી અક્ષર વધુ કળા બનશે. મલાઈ કાઢી લઈ વધેલું દુધ તે લખેલાં ઉપર પીછી
વડે પાતળું લગાડી સુકવ્યાથી સુખડ પેનના અક્ષર ઝાંખા પડશે નહિ; વારંતીશ કે
ઈડાની સફેદી લગાડવાથી પણ અક્ષર સારા રહેશે.

કાગળ સાધારણને બહા ચર્મ પેપર (Farchment Paper) જેવું બનાવવા
મધકના તેજબમાં બોળીને તુરત ઓમોનીઆનાં પાણીએ ઘોષને સુકવી નાંખવું અથવા
સાદાં પાણીમાં ઘોવું. સાચુનાં પાણીએ ઘોષને સુકાવ્યાથી પણ કાગળ જાડું થશે.

જાડાં કાગળની બળણી માળવની બનાવવા ગોળ ચકરડું બેઠપે તેટલું મોટું
કાપીને દબલ વાળીને પછી પાકું વાળવાથી ત્રણ ખુણીઆવાળું બને. કે ઉલું હાથમાં

ધરી ખુલ્લું કીધાથી ગળણી જેવો ઘટ થાય છે. નીચલી અણીમાં જોઇએ તો કાણું પાડી વાપારવું. બીનાઇ નરમ થાય તો કપડાંનું પડ તે મુજબનું કાપી અંદર સાથે મુકવાથી જીભું રહેશે.

કાંઈ ખોડાંનાં સાદા બાકસો પર વૉલ પેપર વળગાડવાથી સોભે છે.

કાગળ આતશમાં બળે નહિ તેવું કરવા ફટકડીનાં પાણીમા ધોઇને સુકાવવું.

વારનીશ માટે ટરપીનટાઇનનાં તેલમાં મીઠુ પીગળાવી લગાડવું.

કાગળ વૉટર મુક પાણીમાં બીનાય નહિ તેવું. કાંઈખી જાતનાં તેલને જોસ પાડીને પીછી વડે કાગળ પર લગાડી સુકાવ્યા પછી વાપરવું અથવા સાબુ ઉકાળેલું ઘટ પાણી પીછી વડે લગાડી સુકાય ને ફટકડીનું પાણી લગાડવું. સાબુ ઉકાળેલાં પાણીમાં સરસ ને ગુંદર થોડેક પીગળાવી કાગળ બોળી કાઢી સુકવવું.

જુના લખાણો કાગળ પરનાં ઝાંખાં થયેલાં નીચલી રીને પાછાં વાંચી શક્યા છે; માયફળની બારીક લુટી વાઘન ઘરમાં પીગળાવી રપંજ વડે તે કાગળ ઉપર લગાડવી.

જુના કાગળો ધરધડુ ઉપયોગમાં લેવાં તકીઓ બનાવવા પાતલી લાંબી ચીપો કાપી છરી અથવા કાંઈ ચીજ પર ગોળ વિટાળી કઢી લઇ બધો એકથો ઢગ કરી કપડાંમાં બરવું.

કાગળ યા ચોપડીનાં પાનાની કીનારી રંગીન બનાવવી કાંઈખી રંગની શાહીમાં નાનો દાંતનો બ્રશ બોળી શાહી ખખેરી કઢી સહેજ બીનાયલો હોય ને ચોપડી તાઇટ બંધ કરી તે પર ફેરવી જવો.

પેનસીલનું લખેલું ભુસાડવા માટે પાંઉનો ગર પાણુ રબરની માફક ઉપયોગમાં લેવાશે.

છાપેલી કાળી શાહીના ડાઘ ટરપીનટાઇન અથવા બેનઝાઇનનું તેલ લગાડવાથી જશે.

શાહીનાં લખેલાં ઉપર ઑકઝેટ્રીક અથવા સાઈત્રીક ઍસીડ લગાડવાથી લખેલું નીકળી જાય ને બ્લોટીંગ પેપર દાખવું.

શાહીના ડાઘો કાગળ પરથી કાઢવા નીમક ઘસવું.

કુટ, કે બેરીઝના ડાઘ પર મેચીસ સળગાવી દુરથી લગાડવી.

ચીકાશના ડાઘો પર ક્રુક્સ અર્થ કે ચાકની ભુગ છાટવો, ગરમ ટરપીનટાઇનથી કાઢવા પછી ઘરનો અર્ક લગાડવો. સોજું બ્લોટીંગ પેપર તે પર મુકી ગરમ અચ્છી ફેરવવી.

લાલ શાહીના ડાઘ એક ચમચી પાણીમાં બે ત્રણ ટીપાં નાઇત્રીક ઍસીડ બોળી પીછી વડે લગાડી સેજ પાણીએ તુછવું.

પોસ્ટની ટીકીટ ઉખેડવી, સીલ મારવું.

૦૧.—ટીકીટ વળબેલી કાઢવા તે પર પાણીનાં થોડાં ટીપાં નાંખી બીનવી

રાખવી, ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી યા ગરમ પાણીની વરાળ આગળ ધરવાથી ટીકીટ જલ્દી નીકળી આવે છે. બીનું જ્યોટીંગ પેપર તેની નીચે મુકવાથી પણ ટીકીટ ખરાબ થવા વગર નીકળશે.

વાપરેલી ટીકીટ પારખવા તે પર ફેરોસીન તેલનું ટીપું નાખતાં ગમે એવો અંખો છાપ હશે તેપણુ ખરોખર દીશે છે.

૧૦૨.—કાગળ પર સીલ મારવું. લાખની લાકડી આવે છે તે ગરમ કરી તવાધને પાતળી થાય કે તુરત લગાડીને તે પર જેમી જાનું સીલ કરવું હોય તે દાખી દેવું. નરમ હશે તો તેમાં સીલના કોતરેલા અક્ષર દબાઇને આખા ખરોખર દીશે છે. લાખ ઠંડી પડતાં પાછી બંધાઇ જાય તો તે પર સીલ મારવું નથી, સીલ પર કોતરેલા અક્ષર ખરોખર વંચાય તેમ પડવા જોઇએ.

લાખ વળગેલી કાઢવા પાછી ગરમ કીધાથી નીકળે છે.

કપડાં પર પણ ઉપલીજ રીતે સીલ મારાશે. લાખ ખનવા આગત આપેલું છે.

કાગળની બનેલી ચીજો, નકલ કરવાનાં કાગળો.

૧૦૩.—કાગળનાં લાઈટ પર ધાંકવાનાં શેડ તથા કાર્ડબોર્ડની ચીજો મેક્કી થયેલી જશ યા પીછી વડે સાફ કરવા; ઘણાં મેક્કાં લાગે તો ઠંડા પાણીમાં સ્પંજ બોળીને નુછવા પછી લગભગ સુકાવા આવે ને તે પર બારીક આટો છાંટવો તદ્દન સુકાઇ જાયને રેશમી કપડું, શેમોઅ લેધર અથવા ફ્લેનલ વડે નુછવાથી તે પર પાછો ચળકાટ આવશે. સુકું થુકું ધસવાથી પણ મેક્ક નીકળી સાફ થાય છે.

કાર્ડબોર્ડ અથવા સાખા (Fibre) ની બનાવેલી ચીજો ઉપલી રીતે સાફ કરવી. ફ્રેન્ચ પોલીશ લગાડવાથી પણ સોજી દીશે છે, પેપરમાશે (Papier Mache) કાગળની ચીજો સાફ કરવા આલીવ ઓઇલ ને ઘર્જાના આટાનો પેસ્ટ ઘસડીને લગાડવા પછી સોનાં કપડાંએ નુછી રેશમી કટકાએ પોલીશ કરવા.

૧૦૪.—નકલ કરવાના કાગળ. ટ્રેસીંગ પેપર (Tracing Paper) બનાવવા માટે સ્પીરીટ ઓફ ટરપીન્ટાઇન એક ઔંસ અને તેટલાં વજનનું કૉનેડા બાલસમ (Canada Balsum) બેળી ધીમાં અંગાર પર ગરમ કરીને નરમ પીછી વડે ઝીણા કાગળ (Tissue Paper) ની એક ખાણુ લગાડી સુકાય ને કોઇ પણ તરાહ ચીતારી લેવા અથવા લખેલું ઉતારવા સાર વપરાશે.

કાળાં કાગળો કાર્બન પેપર (Carbon Paper) તૈયાર પણ આવે છે જેને બે સાદાં કાગળની વચ્ચે મુકીને લખવાથી ઉપર મુજબનું નીચેના કાગળ પર લખેલું વંચાશે. બે ત્રણને ગાંઠે તેવાં કાગળો મુકવાથી તેટલાં કાગળો પર એકઠી લખતે લખેલી નકલ ઉતારી શકાય છે.

નોટ ખરી ખોટી પારખવી.

૧૦૫.—ખરી નોટ ઉપર સાથેનાઈડ ઓફ પોટેશ પાણીમાં પીગળાવી પીછી વડે લગાડવાથી જેવીને તેવીજ રહે છે. છાપીને નકલ કીધેલી ઉપલી મેળવણી લગાડવાથી સાદું કાગળ થઈ બધું છાપેલું ઉડી જશે એ ચીજ ખરી છે માટે સંભાળી વાપરવી. ખંને બાજુ જીમ લગાડવાથી નોટમાંની વૉટર માર્ક (Water Mark) ખરી હશે તો ઉજરડાંમાં દીશે છે, ખોટીની તે મુજબ દીશતી નથી.

ટાઈપ રાઈટર.

૧૦૬.—ટાઈપ રાઈટર ચાલુ વપરાતો હોય તો તેમાં અચાર નચાર તેજ બધા સાંધા, સ્ક્રૂ વીગેરેમાં નાખવાથી કઠણ થતો નથી; વપરાતો નહિ હોય ત્યારે સડેજ વેસલીન લગાડી રાખવાથી કીટાશે નહિ.

બે હાથે પ્યાતો વળાડવાની રીતે આદત પાડવાથી ઝડપે લખાય છે. સ્નેટનું રોલર હોય તો તે પર એક સોજું કાગળનું પડ વિટાળી રાખવું જેથી અક્ષરો ઠોકાઈ ને સ્નેટ પર ખાડા પડતા અટકે છે.

નકલ કરવાના કાગળો દરેકનાં પડમાં લખતી વખતે મુકવાથી જોઈએ તેટલી નકલો સામગ્રી એકી વખતે ઉતારી શકાશે.

રીખનને લગાડવાની શાહી બનાવવા કાળો રંગ (Aniline Black) પા ઐસ ને દાફના અર્ક સાત ઐસમાં પીગળાવી, તેતલાજ વજનનુ ઘટ ગ્લીસરીન બેળાને રીખનને ટેબલ પર સરખી પાંથરી ને દાંતના બ્રશ વડે એક સરખી પચાવ્યા અછી સુકાઈ ને વાપરવી.

કાગળ, ચોપડીમાં ઊંધધ થતી અટકાવવી.

૧૦૭.—કાગળ અથવા ચોપડીની કપાટમાં નીચલી કાઠખી ચીજો નાખવાથી ઊંધધ લાગશે નહિં, તંબાકુ, કાળાં મરી, કપૂર, લવંગ, નેફથલીનના ઔલ, ઇન્સેક્ટ દીસ્ત્રેઈંગ પાઉડર પલુ ચોપડીમાં છાંટવા વપરાય છે. કૌરોસીન તેલ, ટરપીનટાઈન, અથવા તો લવંદરનું તેલ કંઈ પલુ કપાટનાં ફાંદીયાં ઉપર છાંટવું યા તેમાં કપડું બોળીને તુછી નાખવાં.

ફારમલીન અથવા મેરીસેટ રપીરીટ પીઝી વડે લગાડવાથી ઊંધધ થશે નહિ તેમજ ડ્રુગ પલુ ચોપડીનાં પુઠાંઓ પર એ લગાડવાથી આવતી નથી.

ચોપડીઓ થોડે વખતે તડકે મુકી સાફ કરવી. ચોપડીઓ ગોઠવતી વખતે દરેક આબજોને લગતી જેવી કે તવારોખ, કચિતા, વાર્તાઓ વિગેરે જુદી જુદી મુકવાથી શોધવા માટે ઝઝી મહેનત પડતી નથી, સઘળી બેળીને મુકવી નહિ.

ડ્રુગ અથવા ઊંધધ થતી અટકાવવા માટે કાઠખી જાતનું સુગંધી તેલ છાંટવું, ડ્રુગ આવેલા ચોપડીનાં આમડનાં પુઠાંઓ સાફ કરવા માટે રપીરીટ ઓફ વાઈન

પીછી વડે પાતરી લગાડવી; લવંદરનું તેલ લગાડવાથી પણ ડુગ નીકળે છે. ડાઘે કાઢવા કાગળમાં જુલો.

ચામડાંનાં પુકાં સાફ કરવા માટે બે ભાગ પાણી અને એક ભાગ ઇંડાંની સફેદો ભેળી વાપરવું, ખીજ રીતો માટે ચામડાંમાં જુલો.

કાગળની ખનાવટ, હલકાં સાર જુનાં કપડાંની ચીંદીઓ વપરાય છે, ધણું સોજાં ખનાવવા સોજું લીનનનું કપડું વાપરે છે.

રાગો તથા ગાયન.

૧૦૮.—જુદા જુદા રાગો વજડવાના યા ગાયનમાંથી ટેટલીક મનપસંદ લીટીઓ (લાખન) સુટી કાઢી જાત જાતની એકડી કરી સામટી ગોઠવીને પાછો એક નવો ને મનપસંદ રાગ આપણે ખનાવી શકીએ છીએ. ઇંગ્લેન્ડમાં તેવા ધણાક રાગોને સુટીને સામટો એક કાઢેલો આવે છે જેને (Melodious Melodies) અને ખીજા ટેટલાંક તેવાં નામો આપે છે. ઇંગ્લેન્ડ મ્યુઝીક હાથે લખતાં આવડતું હોય તો તેની સાદી લીટીવાલી ચોપડી લઈ તેવા પસંદ પડતા રાગોમાંથી ગમે એટલું સુટી કાઢી સાંભળું લખી લખને વજડવું.

વાજાંઓની સંભાળ.

૧૦૯.—પ્યાનો (Piano) સંભાળથી રાખવો, ધણી હવા સરદી લાગવા નહિ દેવી, વગાડવાની (નોટસ) ઉપર ફેલેનલતા કપડાંની તેના માપની પટ્ટીએ હમેશાં ઢાંકી રાખવી, સરદી ને બીનાશને લીધે કોઈ વખત નોટસ વાગતી નથી તે વખતે જરા દુરથી સગડીને સહેજ તાપ લગાડવો. કળી ચુનાનો એક નાનો ગાંગડો મોટા બાકસ અથવા મોટી કોથળીમાં ભરીને પ્યાનોની અંદર સંભાળીને મુકવો જે બીનાશ સુધી લઈ ચુનો ખીટીને છુટો આટા જેવો થઈ જાય ને બદલવો; ગરમી આવવા માટે ઇલેક્ટ્રીક લાઇટનો અલગ સજગાવીને અંદર કોઈ કોઈ વખતે મુકવો.

બેથી ત્રણ મહિનાને સુમારે ટ્યુન (Tune) કરાવી સારા ઓર્ગનમાં રાખવો. કોઈ વખત ઉપર હેઠળથી ખોલી સાફ કરવાથી ઉંધાઈ થતી નથી. ફૂલીટ નામની દવા છાંટવાથી કસારાં ઉંધાઈ મરી જશે.

નેફ્રલીનના બોલ અથવા કુપુર મુકવાથી ઉંધાઈ લાગશે નહિ, ટરપીનટાઈન ને બેન્ઝો લાઇન બેળીને પીચકારી વડે અંદર છાંટવું.

તારો કીટાયલા કપડાં વડે નુછવા, દરિયાની નજદીક હોય તો તેપર જવદી કાટ ચઢે છે.

નોટસ ઉપરનું હાથીદાંત પીળું થયલું સાફ કરવા ફેલેનલતા ટુકડા પર થોડી સ્પીરીટ કે કોલોન વોટર નાંખીને ઘસવું અથવા તો લીંબુનો રસ અમથો કે કળી ચુનો સાથ કપડાં પર થોડો લઈને ઘસવાથી સફેદ થશે. હાથીદાંતમાંથી ખીજું મળશે.

પેડલ (Pedal) પગે દાખતાં ઘસાતાં હોય તો તેલને બદલે કાળી નરમ સુખક થી બાળુએ ઘસવાથી સહેલાં થશે.

ઘણી જીની ધ્યાનાની સકલાત (Felt) તારો સાથ ચાલુ અડડતાં દબાઈ ગયલી ને જાડી પીન અથવા સુઘડ્યા વડે પાછી ફવાંટી ઉભી કાઢવાથી ધ્યાનાનો અવાજ સુધારી શકાય છે, પણ આખું ચોકડું બહાર કાઢતાં આવડે તેનાથી થઇ શકશે.

લાકડાંને પોલીશ કરવા બેલ તેલ, ટરપીનટાઇન ને સરકો ત્રણે સરખાં વજનનુ ભેળી નરમ કપડાંએ લગાડી શેમોઆ લેવરે તુછી નાંખવી, એ મુજબ વાયોલીન (સારંગી) ને પણ પોલીશ કરી શકાય છે.

વાયોલીનમાં ઉંઘઈ લાગેલીકાઢવા હાઇડ્રોજન પેરૉક્સાઇડ (Hydrogen Peroxide) નામની દવા પીયકારી વડે નાંખવી. ઊંઘઈ લાગવાથી આરીક છેદ થડેલા પુરવા પાતલો સરસ લઇ તેમાં આરીક લાકડાંને વહેર ભેળી વાપરવો, પોલીશ કરવા પેરેશીન આઇઝ રેશમી કપડાંપર લઇ બધે લગાડવું. અંદરથી કચરો કાઢવા નાની પીછી લેવી અથવા થોડા થોડા નાખી દલાવ્યાથી ધ્રુગ કચરો તેને વળગે ને કાઢી લેવા.

મેલી લાકડી વાયોલીન વજાડવાની ઘોઘી. સાચુ કે ટાંકણુ ખારનું પાણી છાલકાં વાસણમાં રેડી તેમાં બેળી રાખવાથી તારો પરનો ચીકણ નીકળ્યા પછી સોજાં પાંછીમાં ઘોઈ નાખવી; વજાડતી વખતે તારો લીસા રાખવા માટે રાજમનો દુકડો તે પર ઘસવો.

તારવાલાં વાજાંત્રો હ મેશા ગરમ કપડાંમાં રાખવા.

ઘોડાનો અવાજ બરોબર નહિં નીકળે તો તાપ આગળ મુકવાથી ચામડું ટાઇક થઇ અવાજ સુધરશે.

પ્રકરણ ૧૫.

ચામડાંની ચીજો સાફ તથા પોલીશ કરવી, જાત
જાતના બુટો તથા રબર વિષે.

૧૧૦.—ચામડાંની ચીજો જેવી કે ઘોડાનું હારનેસ, પટા વિગેરે નરમ રાખવાદ સાર આલીવ આઇઝ, મીડું તેલ અથવા નીસ દુત આઇઝ (Neats Foot Oil) તઇવાર બનાવેલું આવે છે, એમાંનું કાંઈમી લગાડવાથી ચામડું નરમ થઇ ટકશે, અને તે પર ચળકાટ આવી સોજું દીશે છે. સરકા એક ભાગ ને બેલ તેલ બે ભાગ ભેળી લેવું.

ચીરા પડેલાં ચામડું ગ્રીમરીનથી સરખું થશે, ખુદ પોલીશ કરવાને બ્લેકીંગનો થોડો કટકો વાટી તેની જુદી દુધ સાથે ભેળી બ્રશ લગાડવાથી ચીરા પડતા અટકશે. સાધારણ ચામડાંને માટે ચુંદરનું પાણી સાથે તેટલાંજ વજનની ઈંડાંની સફેદી ભેળી વાપરવી, અથવા ગરમ પાણી ને અમોનીઆ લેવો.

મોરોક્કો લેધર ઉપર ખાલીજ ઈંડાંની સફેદી અમઠી યા કફ ચઢાવીને રખંજ વડે લગાડવી અથવા સરકો ને ઝેલ તેલ ભેળીને વાપરવું. ચીકાશના ડાંધા પણ ઉપલી રીતે સફેદી લગાડી તડકે મુકવું. દેડકાનું ચામડું સજીથી પાતળું ને મજબુત હોય છે.

કડક થયેલું ચામડું ગ્રે લાઇમ (Grey Lime) એક જાતનો ચુનો પાણીમાં ભેળીને બે ત્રણ વખત કપડાં વડે લગાડવો, અથવા એરંડીનું તેલ ગરમ કરી કપડાંએ પચાવીને તડકે સુકાવાથી નરમ થઇ તેનો વાસ પણ નીકળી જશે. પટા ચામડાનાં કડક થયેલાં સાંયુનાં પાણીમાં એક કલાક બીનવી રાખ્યા પછી ટાંગી રાખી સુકાવા તે પર કાંઈથી જાતની પોલીશ લગાડવાથી સોજા થશે. આલીવ આઈલ લગાડીને એક કલાક રાખ્યા પછી પોલીશને બે હાથ મારવાથી નરમ ને ચળકટાં થશે.

કોથળો (Bag) ચામડાંના ખરાબ થયેલાં હોય નો સાંયુનાં પાણીએ ઘોંઘા સાડીડ કે કાંઈથી જાતનાં તેલમાં ફેલેનત્ર બોલી તે પર ખુબ પચાવ્યા પછી તદ્દનજ સુકાઈ જાય ને ખુટની પોલીશના બે ત્રણ હાથ મારવાથી નવો જેવો લાગશે અથવા ઉપલી કાંઈથી પોલીશ લગાડવી. કાળા ચામડાંને દુધ ને મીઠું તેલ સરખા વજનનું ભેળી લગાડીને સુકાય ને શેમોઆ લેવરે તુછાવાથી ચળકશે. પોલીશ સોડાનું સ્ત્રોગ પાંચી કરી તેમાં થોડો બારસોપ પીગળાવી થોડો લીંબુનો રસ નીચવી ને મેળવ્યા પછી ડાઘીને ટુકાં પાણીએ નુંચી ઉપલી મેળવણી લગાડી ધર્યા પછી પાછું ધોવું.

ચામડું વોટર પ્રુફ પાણી પચે નહિં તેવું બનાવવા નીચલી કાંઈ પણ ચીજો વાપરવી. એરંડીજીં લગાડવું અથવા તેા ઝેલ તેલ થોડું તેમાં પીળું મીણુ તથા રાજમ એક સરખા વજનનું લઇ ને તેથી બેવડા વજનની બકરાંની ચરખી સર્વે ભેળી ચુકડા ઉપર તથા ને ગરમ ગરમ ધણીને પચાવવું, એક ભાગ. ચરખીને સાત ભાગ નીતસકુટ આઈલ લેવું.

ઈંડીઆ રચરતા ઝીણા ટુકડા કરી કાદવનાં વાસણમાં મીણુખત્તી બનાવવાની ચરખીને ચુકડે તાવી રચર ભેળી પીગળ્યા પછી વાપરવું.

ચામડાંની લાઈનીંગ સાફ કરવા છાશમાં કપડું બોળીને લગાડવા પછી સોજાં પાણીનાં કપડાં વડે તુછી નાખવું.

સરકો એક ભાગમાં પાણી કે ઝેલ તેલ બે ભાગ ધુટી થટ પેસ્ટ જેવું બનાવી લગાડવું. ઈંડાંની સફેદી ને ટરપીન્ટાઇન ભેળી લગાડવા પછી ધણી ને તુછવું.

ઠીંગડું મારવા માંપ કરતાં સહેજ મોટો ટુકડો કાપી ગ્લાસ પેપરે ફરતી કીણારી ધસી પાતલીને નરમ કરવી તેજ મુજબ જડેલી ચીજની કીનારી પણ ધસ્યા પછી રબર સોલ્યુશનથી વળગાડી તે પર કાગળ મુકી ગરમ અરત્રી દાખવાથી ઝાઝું ઠીંગડું જણાતું નથી.

ચીકાશના ડાઘો પર ક્લોરોફોર્મ, નવસાગર અથવા તો દારૂનો ચર્ક કંઠળી સફેદ ફેનેલ વડે લગાડવું. સ્પીરીટ ઓફ વાઇન પણ લગાડવાથી કોઠખી જાતના ડાઘો નીકળશે.

ચાક અથવા મેગ્નેશીઆની છુટી દારૂના ચર્કમાં ભેળી ઘટ બનાવી તે પર લગાડીને સુકાયા પછી બ્રશે ધસી કાઢ્યાથી પણ ચીકાશના ડાઘો જાય છે. બેનઝોલાઇન સ્પંજ વડે લગાડવાથી ચામડાં પરનો ચીકાશ નીકળશે. આતશથી દુર રહેવું.

પીળાં ચામડાં પરના ડાઘો માટે વેસલીન લગાડવું અથવા વૉશીંગ સોડા દુધમાં પીગળાવી વાપરવો; કેળાંની છાલનો અંદરનો ભાગ ધસવાથી પણ ડાઘો નીકળશે.

દુગ્ધ ચામડાં પરની વેસલીન ફેનેલ વડે લગાડી ખુલ્લી હવા ને તડકામાં મુકવું અથવા પાયરોગ્લીસરીન એસીડ (Pyroglyceric Acid) લખને ધસવી.

ચામડું ઉંદર કરડી ખાતા અટકાવવા સાર આલીવ ઓઇલ બે ભાગમાં મોરચુથુ એક ભાગ મેળવીને લગાડવાથી એ ઝેરી ચીજ આગળ ઉંદર આવતો નથી.

સફેદ ચળકટાં ચામડામાં ફાટ પુરવા ખાંડ રતલ પા, ગુંદર અથો ઐસ, ને સફેદો ક્તલ અથો લેવો; ખાંડમાં ગુંદર પીગળ્યા પછી તેમાં સફેદો મેળવી વાપરવું.

ચામડું વળગાડવું. ગરમ પાણીમાં જવના આંટાની લાઢી બનાવી તેમાં સહેજ પાંતળો. ગરમ સરસ ભેળવો; એ મેળવણીથી ટેબલ ઉપરનાં ચામડાં સારી રીતે વળગશે.

ચામડું છુટું પાડવું લોખંડ ને વળગેલું હશે તો ફ્લારીક સોડા ને પાણીમાં ઉકાળી તેમાં બાળવું અથવા લગાડવાથી ચામડું નરમ થક નીકળી જાય છે. બાળ વળગાડવાની રીતો પાછલ આપેલી છે.

ઘડી વાળેલું ચામડું વળગી જતું અટકાવવા ગરમ પાણીમાં વૉશીંગ સોડા ભેળાને ઘોઘ ઈંડાંની સફેદીએ પોલીશ કરવું.

ચામડું ટકાક કરવા એક પાઈટ નેફથામાં એક ઐસ મુકું કઠણ પેરેરીન સાથ થોડા ટીપાં મીઠું તેલ ભેળી છુટની ઊપર તેમજ તળીઆમાં લગાડવું.

ચામડાંની ફ્લારક કાયની સીસીઓ મુકવાની તેમાંની ચીજ ઢોલાઇ જવાથી કેટલી વખત સીસી વળગી જાય છે તેને તડકું યા તાપ સહેજ લગાડવાથી છુટી પડશે.

ચામડું કડક કરવા સ્પીરીટમાં સફેદ લોખ પીગળાવી લગાડવી.

ચામડું નરમ રાખવા માટે હંમેશાં તેને કાંઈથી જાતનું તેલ લગાડવું જોઈએ, ઓલીવ ઓઇલ, એરંડીક, બેલ તેલ, ગ્લીસરીન વીગેરે. એ રીતે જાતની તટડીને કાટવું નથી.

ચામડું ચુંચું અવાજ કરતું હોય તો ગરમ પાંણીમાં બીનવ્યાથી બંધ થશે, તેલ લગાડવાથી વધુ અવાજ નીકળે છે. બુટનાં તળીઆમાં એક નાની ટેકસ ઠોકવાથી પણ અવાજ બંધ થાય છે પણ પગમાં ભોકાય નહિ તેની સંભાળ લેવી. દરીઆના ખાના પાણી કે બીની રેતીમાં ચાલવાથી પણ અવાજ બંધ થશે.

૧૧૧.-પૉલીશ કાળાં ચામડાંને કરવા ઇંડા બેની દાળ, સફેદી. એક ઇંડાની, સ્પીરીટ ઓફ વાઇન એક મોઠો ચમચો, ખાંડ એક ચમચી, સર્વેને ભેળી તેમાં કાંઈ પણ જાતની કાળા રંગની લુટા ભેળવી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવીને કાળાં ચામડાંનાં પટા, કાથળા, પોર્ટફોલીઓ વીગેરે ચીજો માટે એ વાપરવો. સરકામાં સરસ ચુકલા ઉપર પીગળાવી થોડું આઇસીંગ્સ ભેળવીને પૉલીશ કરવી. લીંબુ પણ પૉલીસને અદ્દલે પીળાં કાળા ચામડાં પર લગાડવું.

પૉલીશ કરવા સરકા ને પાણી વડે ચામડાંને ધોઇને પછી ઇંડાની સફેદીમાં થોડું ટરપીનટાઇન, અથવા એક ભાગ સરકા ને બે ભાગ બેલ તેલ ભેળી લગાડવું.

હારનેસનો પેસ્ટ બનાવવા કાળી રાખ, મધપુડાંનું મીણુ એક સરખાં વજનનું તાવીને તેમાં થોડી કાળા રંગની લુટા ભેળી ચુકલે બધું ભેળવ્યા પછી ઠંડું પડે તે તેમાં ખપ જોશું સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન નાંખી નરમ કપડાં વડે પૉલીશ કરવા લેવું.

ચોપડીનાં કાળાં પુઠાંને ચળકટાં કરવા એક ચમચો મીઠું તેલ અને બે ચમચા કાળી શાહી ભેળી સ્પંજે લગાડી સુકાવા દેવી, અથવા ગોળ, સરકા ને કાળી લુટા (Ivory Black) ભેળી વાપરવી.

પીળાં ચામડાંના પેસ્ટ સાડ મધપુડાંનું મીણુ અર્ધો ઔસ ખળખળતાં પાંણીનાં વાસણમાં સુકીને તવાયા પછી તેટલાંજ વજનનું ઓલીવ ઓઇલ ને ચરખી નાંખવી. આથોડીન બુટની ખરાબ થયેલી ટોપર લગાડવું.

ટરપીનટાઇન ને લવંદરનું તેલ બંને ચમચી સર્વે સાથે ભેળવ્યા પછી ઠંડું થઇ ઘટ ચાંચને પછી વાપરવું.

પીળુ ચળકટુ ચામડું (Oil Skin) ના કોટ, ટોપીના કવરો ઘડી કરીને સુકતી વખતે ફ્રેન્ચ ચાક છાટવાથી વળગશે નહિ.

કાળાં ચામડાંના પેસ્ટ માટે ઓલીવ ઓઇલમાં ગોળ, કાળી લુટા ને મોરચુથુનું તેલ થોડું ભેળવી ઘટ બનાવવું. સંતરાની છાલનો અંદરનો ભાગ ઘસવાથી કાળુ ચામડું સોજી થશે.

પીળું ચામડું તદ્દન ખરાબ થયલું કાળું કરવું પાણીમાં ઍમોનીઆ નાંખી સ્પંજ વડે તે ઉપર લગાડીને ઉપરથી કાળી શાહી ઇંડાંની સફેદી સાથે લગાડવી, સુકાયા પછી હેલ્થે કોઇ પણ જાતની કાળી બુટની પોલીશ સાથે કીધાથી ચામડું હંમેશનું કાળું રહેશે.

ઘેરો રંગ કરવા વૉશીંગ સોડા પાણીમાં ગરમ કરીને લેવો અથવા ઍમોનીઆમાં ક્લેનસ બોળી લગાડવું.

પીળો રંગ કરવા ઍમોનીઆ અમથો અથવા દુધમાં બેળી વાપરવો, ખપ પડે તો બે ત્રણ વખત લગાડવો અથવા તો કેસર પાણીમાં થોડા કઢાક બીનચીને રંગ આગળે ને તે પાણીમાં વાપરવું, જોઇએ તો પટેટની છાલ ધસવી. મેથીલેટ્ડ સ્પીરીટ લગાડવાથી સોજી થશે.

કાળાં ચળકટાં ચામડાં પેટાં લેધરના નવાં છુટ પહેરવા આગમય સહેજ તાપ આગળ ધરવાથી નરમ થઇ લાભો વખત ટકશે.

સાલીડ તેલ ને મીણુ સરખા વજનનું ચુલ્લે તાપી ઠંડું પડે ને તેના સામતા વજનનું ટરપીનટાઇન બેળી, અમથા ટરપીનટાઇને પણ ચળકશે.

પેટાં લેધર સાથે કરવા સાધારણ મીઠું તેલ અથવા ઍલીવ ઍઇલ લેવું. દુધમાં સ્પંજ બોળીને લગાડવું. વેસલીન કે માખણમાંથી પણ નરમ થશે. સફેદ ક્રીમ સાથે ઍલ તેલ બેળવું. ધસા પડેલા કાળી શાહીને ઍલીવ ઍઇલ બેળી લગાડવી. ચીરાપર સહેજ પેન્સેલ લગાડવું.

કાળાં કીડનાં ચામડાં માટે ઇંડાંની સફેદી પાણી સાથે મેળવી વાપરવી. ઘણાં ખરાબ થયેલાં હોય તો કાળી શાહી ને ઍલીવ ઍઇલ લગાડવું પેરેશીનથી કે કેરોસીનથી ચામડું નરમ રહે છે.

લેધર કલોથ ઘણું જીનું ઝાંખું પડેલું નીચલી રીતે સોજી થશે. ઍલ તેલ થોડુંક લઇ તેમાં થોડાં ટીપાં ટરપીનટાઇનનું તેલ નાંખી ચુલ્લે ઉકાળી પાછી વડે ગરમ ગરમ જીતા ચામડાં પર લગાડી સુકાયા પછી બે દિવસ રહીને મેથીલેટ્ડ સ્પીરીટમાં થોડું ઇડીઆ રબર પીગળાવી ઘટ પેટ જેવું થાય ને ઉપલાં ચામડાં પર લગાડી બીજા બે દિવસ સુકાવ્યાથી તે નવાં જેવું થશે, અને વૉટરપ્રુફ પણ બનશે. જોઇએ તો ઇંડાંની સફેદી એક ને દાળ બેનો ઘટ કદ ચઢાવી તેમાં જીન દારૂ એક મોટા અમથો ખાંડ એક અમચી ને કાળી ભુરી (Ivory Black) બેળી સર્વે સાથે વાપરવું.

પોલીશ સુકાઇને કહણુ થયેલી હોય તો ટરપીનટાઇન લીંબુનો રસ કે સરકા અથવા થોડુંક દુધ કંઈ પણ નાખવાથી નરમ થઇ વપરાશે.

બુટને પોલીશ કે સાફ કરવા માટે બ્રશને બદલે જાડા ગાલીચાનો નાનો ટુકડો લાકડાંની જાડી પટ્ટી પર વિંટાળી અથવા વળગાડીને વાપરી શકાય છે. મખમલ કે સકલાત અથવા જુના રોઝાકીંગ વડે તુછવા અથવા તેમાં ૩ ભરી ઝીણો તકીઓ કરી પોલીશ કરવા વાપરવો.

જાત જાતનાં બુટો.

૧૨૨.—બુટ નવાં પડી રહેતાં ચામડું સુકાઈને કઠણ થાય માટે કોઈથી જાતનો ચીકણ લગાડવાથી નરમ રહેશે, પહેરવા આગમ્ય ક્રીમ લગાડવાથી ચામડું ટકશે. હવા લાગવાથી ચામડું કડક થતું નથી.

શુનો ઘાટ સરખો રાખવા લોખંડની નરમ પટ્ટી યા બ્લેક બોન (Whale Bone) બુટની લંબાઈનું લંબ તેમાં ખોસવાથી પણ ચામડું યા કપડું વળી જતું નથી; કપડાં, કાગળના હુચા અથવા ૩ બુટના આગલા ભાગમાં સરખા દાખીને ખોસવાથી પણ કોઈથી બુટનો ઘાટ સરખો રહે છે. લાંબાં વળી જતાં અટકાવવા ૩ ખોશવો.

ઢીલાં પડી પગમાંથી નીકળી જાય તો ચામડાનું માહજમ (સુખ તળી) અદરની બાજુ તળીયાંમાં મુકવું અથવા તો જાડું કાગળ કાડ' ખોડ' તળીયાંના ઘાટનું કાપી વાપરવું, અદરની રફે લાઇનીંગ મેક્કો થાય માટે સાદું કાગળ તળીયાંમાં મુકી પહેરવાં.

શુ ઢીલાં પડી પાછલો ભાગ પગમાંથી સરી જવા કરે તો નાનો મખમલનો અથવા નરમ સકલાતનાં કપડાંનો ટુકડો એડીની ઉપર પાછલા ભાગમાં અદરથી વળગાડી યા સીવી લાધાયા મોજાને તે વળગી રહી પગમાંથી સરી જતાં અટકે છે, સૂકો સાબુ ઘસીને લગાડવાથી પણ પગમાંથી સરશે નહિં.

બુટ ટાઇટ પડવાથી પગ દબાતો યા ઘસતો હોય તો કળો રેશમી કટકો મુકવાથી નરમ રહી પગ દુખશે નહિં. ટાઇટ બુટ કોઈ વખત ચુહલા પાસ ધરવાથી ઢીલાં થાય છે. એડી આગળનો ભાગ ટાઇટ ને કઠણ લાગે તો સૂકો સાબુ ઘસવાથી નરમ થાય છે, અથવા જ્યાંથી દુખાતાં હોય ત્યાં ગરમ પાણીમાં કપડું બેળી મુકવાથી ચામડું નરમ થઇ છુટશે. પાછડર છાંત્યાથી ટાઇટ આખાં બુટ સહેજાઈથી ચઢશે.

બુટ નવાંનાં તળીયાં અથવા જુનાંને પાછી સોલ મારેલાં ટકાઉ બનાવવા વાપરતા આગમ્ય બ્રેક તેલમાં બેળી રાખી સુકાય ને પહેરવાં. કોપાલ વારનીશના બે ત્રણ હાથ મારવા. અથવા તો સાધારણ ટાર (Coal Tar) પીછો વડે તળીયાં પર લગાડી તાપ આગત સુકાયા પછી એ રીતે બે ત્રણ વખત લગાડવું. બે જાડી ફેરફાર પહેરવાથી વધુ ટકે છે.

નવાં લીસાં તળીયાંને નાની કાણસ વડે સહેજ ખરમચડા કીધાથી પગ સરી જતો નથી.

આઘસ પરથી સરી જતાં અટકાવવા બેનઝાઈન ને ઘટ ટરપી નટાઈન એક એક ભાગને રાજમ તથા દાફનો અર્ક ચાર ભાગ ખાટલીમાં ભરી ગરમ જળામાં રાખી પીગળેને તળીયામાં બે ત્રણ વખત લગાડવું, એરંડીજી પણ લગાડે છે.

બુટ વરસાદના દિવસમાં બીનાયલાં હંમેશા તળીયા ઉપર રાખી ઉલટાં સુકાથી જલદી સુકાય છે, ઘણા તાપ આગળ એકદમ રાખવાથી સુકાયા પછી ચામડું કડક થઈ જશે.

નરંમ કરવા રેતી ઝીણા પથરા યા થુડું ગરમ કરી બીનાયલાં બુટમાં ભરવાથી બીનાશ સુધી લેશે, એક વખતમાં સુકાય નહિ તો ફરીથી ભરી સુકવા, કાગળના દુધા પણ ખોસવા.

નાનાં બચ્ચાંનાં બીનાં બુટ સુકાઈ ને કઠણ થયલાં પર ગ્લીસરીન લગાડવું. બીના બુટની પોલીસ ચળકે નહિ તો થોડાં ટીપાં પેરેશીન બેળવું.

કાઢવાના ડાઘ બીનાં કપડાં વડે તુછતાં પણ નીકળે નહિં તો તે પર કાચો પટેલે કાપીને ઘસવો, વેસલીન લગાડવાથી બીનાયલાં તથા કાઢવાથી ખરદાયલાં બુટ સોજાં થાય છે.

ચીકાશના ડાઘ પર મેસ લગાડવી.

દરીઆનાં પાણીના ડાઘો કાઢવા માટે દુધ ગરમ કરી તેમાં થોડો સોડા ખાર પીગળાવી કપડાં વડે ઘસીને તુછી સુકાયા પછી સાધારણ પોલીશ લગાડી સાફ કરવાં.

બુટ સફેદ બ્લેન્કીન અથવા કીડનાં સાફ કરવા ઉપર સુકો અથવા પાણી સાથે ચાક કે બ્લેન્કો (Blanco) આવે છે તે વાપરવો. ચાક અથવા પાઇપક્લે (Pipe Clay) નામની સફેદ મટોડી સુકી ઘસવી અથવા ખારીક કપડાંની નાની ચેલી બનાવી તેમાં ભરીને સફેદ બુટ પર અવાર નવાર ઘસવી. દુધમાં બેળી લગાડવી, બચ્ચાંના સફેદ બુટ એ મુજબ સાફ કીધાથી કેડ ઉપર લેતાં સામાનાં કપડાંને સફેદ રંગ કે ચુનો લાગતો નથી.

ડાઘ કાઢવા બેનઝાઈન લગાડવા પછી ઊપડી કોઈમી ચીજ લેવી.

સફેદ કીડનાં ઘણા ખરામ થયલાં બુટને પીળો રંગ આપવા ઑલીવ ઑઈલ ત્રણ ચમચામાં કેસરનો અર્ક દસ ટીપાં બેળીને ફેલેનલાં કપડાંએ લગાડી સુકાયા પછી બેઘએ તો બીજો હાથ મારવો, એ રીતે સોજો બાજીન રંગ દીશે છે.

જર્નીના બુટના ડાઘ કાઢવા મેગનીશીયા ગરમ કરી ઘસવો.

રેશમી બુટને રંગવાં હોય તો કોઈ પણ રંગમાં સ્પંજ અથવા દાંતનો નરમ અશ બોળી લગાડીને સુકાયા પછી ઘેરો ખુલ્લો પસંદ પડે તે મુજબ બીજો હાથ લગાડવો.

બુટ સાટીનનાં સફેદ અથવા ખુલાં રંગનાં મેલાં થયલાં ઉપર સુકો પાંજિનો ગર ઘસવો અથવા તો ફેલેનલ ટુકડાંને સ્પીરીટ ઑફ વાઇનમાં બોળી સાટીનના

કપડાંના સલ મુજબ સંભાળી ધસવાથી ડાઘો નીકળી સાફ થાય છે, ફલેનલ ખરાબ થાય ને સોજો કટકો લેવો. બ્લુ રંગનાં કાગળમાં વીટાળીને રાખવાથી સોજાં રહેશે.

કાળી સાટીન સાફ કરવા સ્પન્જ અથવા નરમ કપડાં વડે સરકો લગાડવો. ડાઘ કાઢવા પીછીએ કાળી શાહી લગાડવી.

બુટ સફેદ કંતાંનનાં મેલાં થયલાં ઘટ સાબુનું શીણ ધસીને દાંતનાં બ્રશ લગાડી સોજું પાણી લઈ બ્રશ સાફ કરી ટાંગીને સુકાયા પછી પાઇપકલે પાણીમાં મેગવી કપડાં વડે બુટ પર લગાડી સુકાવને હાથે સંભાળથી પખોડવાં.

સફેદ સુએદનાં બુટ પરના ડાઘો ઓટમીલ (Oat Meal) ધસવાથી જાય છે.

કાળા સુએદનાં બુટ ઉપર ઍમરી, પેપર કે સેન્ડ પેપર પૉલીશનું કાગળ ધસવું અને રૂવાટી દબાઈ ગયલી બેઠશે.

પટા સુએદનાં ઉપલી રીને સોજા થાય છે અથવા તો ફલેનલનાં કપડાં ઉપર થુલું અથવા લાકડાંનાં વહેર નાંખી ધસવો.

બુટની લેસ તથા બટન.

૧૧૩. — લેસના છેડા ઉપરથી પીતળની રાળી નીકળી ગઈ હોય તો ઘટ સરસ યા ગુદરમાં ને છેડો બોળી ને બહાર કાઢી લગભગ સુકાવા આવે ને હાથે દાખવાથી પાતળો અણીવાળો કઠણ થશે, જે હોલમાં સહેલાઈથી પોષ શકાય છે, લાખ તાવી ને છેડા પર દાખી અણી કરવી.

લેસ છુટી નહિ જાય તેમ બાંધવી દબલ છેડાનો છેલ્લો ગાંઠ બો બાંધવાની રીત મુજબ કરીને ખેંચીને ટાઇટ કરવા આગમય જમણા હાથમાંનો લૂપ (Loop) નીચેથી પાછો ગાંઠમાં નાંખી બહાર કાઢવા પછી જાંને હાથના છેડા ખેંચી ટાઇટ કરવા, છોડતી વખતે જમણા હાથમાંની દોરીને છેડો ખેંચવાથી સહેલાઈથી પાછી છુટી જશે.

બટનો લાંબા બુટનાં ટાંકેલાં તુટી જયા કરે તો દરેક બટનની જગ્યાપર નાનાં કાણાં પાડી તેમાં બતનની કડીઓ પોઈ લાંબી દોરી દરેકમાંથી પસાર કરી ઉપર ગાંઠ વાલવાથી બટનો મજબુત રહે છે.

રખરની ચીજો વિષે.

૧૧૪.—રખર ગાડી યા મોટરનાં વપરાસમાં નહિ આવતાં હોય તો તેપર પાણી રેડવાથી નરમ રહેછે સુકાં થવાથી કડક થઈને ચીરાશે, બે ભાગ પાણી એક ભાગ ઍમોનીઆ બેળી લગાડવાથી નરમ થશે.

રખરની કોથલી ગરમ પાણી નાખી શેકવા જોઈએ તે વખતેજ પાણી રેડવું, એકદમ ખળખળતું લેવું નહિ પાછી ખાલી કરી તેમાં સેહેજ હવાએ ડુગાવીને બુચ માસવાથી વળગી જશે નહિ. કડક થઈ ચીરાય નહિ માટે પાણીમાં સોડા કે ઍમોનીઆ બેળી કોઈ વખત ધોવી.

શેકની જુની કોથલી ચીરા પડેલી પાણી ભરી નહીં શકાય તો તેમાં ગરમ રાખ કે નીમક ભરીને તે પાછી શેક કરવા વાપરવી.

આઈસ બેગ રખરની વપરાતી નહીં હોય ત્યારે તાંન સુકી કરી તેમાં થોડોક પાઉર છાંટીને રાખવો અથવા તો ઘણું ઝીણું મલમલનું કપડું પડમાં સુકવાથી સરખી રહે છે વળગી જશે નહિ.

ગ્લેસ રખરના ડૉક્ટરો આપરેશન કરતી વખતે હાથમાં પહેરે છે તે કામ ખલાસ થવે કાર્બોલીક ઍસીડનાં પાણીમાં ધોવાથી કંઈ પણ જંતુ અથવા ખરાબ ચીજ લાગેલી સાફ થાય ને ઉચ્છાદ કરી સુકાયા પછી ઉંચા કરતી વખતે તેમાં થોડે સાદા અથવા ભેરીક પાણીર દરેક આંગળીઓમાં જાય તેમ નાખવાથી રખર વળગતું નથી, કાર્બોલીક ઍસીડને બદલે જોઇએ તો મેથાલેનેડ સ્પીરીટ ધોવાં.

ધસાયલાં ગ્લેસ કોઇમી જગા પરથી લાગે તો ઉંચાં કરી પહેરવાની કામો જમણો હાથ ફરફાર થશે જથી ધસાયલો ભાગ વધુ ફાટવો અઠકશે.

નવાં ગ્લેસમાં કાણું સોધો કાઢવા ટુંક મારી હવા ભરીને ઉપરથી બંધ પકડી પાણીમાં દુબાડવાથી ઉપર તર્યા કરશે, કાણું હશે ને તેમાંથી પાણી ભરાતું માંડે છે, તૈયાર ટેપ આવે છે તે અંદરની આંગ્રુનાં ફટેલાં વળગાવી લેવી.

રખરનાં બુટ ગોલોશીસ (Goloshes) વરસાદ તથા ગરમમાં સાધારણ બુટની બિપર પહેરવાનાં આવે છે તે ખરાબ થઇ ગયેલાં સાફ કરવા પાણીમાં ઍમોનીઆનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં. કેરોસીન તેલ લગાડવાથી સાધારણ રખરનાં ડાબ નીકળે છે પછી પાણીએ ધોવું. પહેરવા આગમય એડીસાત્રા ભાગ પર લાગતું બહુ પડ સુકવાથી તે જલદી ધસાતી નથી.

રખરને કાપવા માટે છરીની ધાર ઉપર પાણી વારંવાર નાંખવાથી સહેલાઈથી કપાય છે, વળગાડવા છેડેથી કાપી સહેજ ગરમ કરી દાખવું.

રખર તણાઇ ગયલું સુકું થઇ તેમાં વળવા અથવા ખેંચવાની શક્તિ (Elasticity) જતી રહેલી હોય તો ઍમોનીઆનું પાણી એક ભાગ ને સાડાં પાંચ એ ભાગ ભેળી રખરને તેમાં બોળીને જ્યાં સુધી નરમાસ આવી પાછું વાળી શકાય ત્યાં સુધી રાખવું.

રખર કડકને નરમ કરવા ફટકડીનાં પાણીમાં બોળવું.

મોટરનાં જુનાં ટાયરને કાપીને બુટનાં તળીઆમાં સીરાડવાના ઉખોમમાં લેવાથી રખરની સોજની ગરજ સારે છે, કેનવાસાલો ભાગ અંદર લઇ રખર બહાર રાખવું.

જુની મોટરની ત્યુબના દુકડા કરી ગાલીયાની નીચે ઠાંકવાથી ગાલીઓ સરી જતો નથી ખારીની નીચેની કીનારીએ બહારથી ત્યુબની પટ્ટી કાપી જડવાથી વરસાદનું પાણી અંદર આવશે નહિ.

રખરની નળીઓ દ્વા તેમજ બીજા ઉધોગની હમેશા લાંબી ટાંગવી વળા દે દબાધને ખરા પ થતી નથી, કાર્બોલીક ઍસીડનાં થોડાં ટીપાં પાણીમાં ભેળાને તેમાં નળી બેળાને ટાંગવાથી નરમ રહેશે કોઈની ચીજમાં પોતા પહેલાં ચીકાશ લગાડવો અથવા પાણીમાં ભીનવરી. પાણી સીપવાની નળીને ઍમોનીઆનાં પાણીમાં બેળવાથી નરમ થશે.

રખરની બોટની (Nipple) (નીપલ) બચ્ચાંને દુધ પીવા માટે નવી વાપરવી પહેલાં ચુકલે પાણી સાથે ઉકાળવાથી તેનો વાસ નીકળીને નરમ પણ થશે, ચાલુ ઠંડાં પાણીમાં ભીનવેલી રાખવાથી નરમ રહી બચ્ચાંને સુશતાં મોઢામાં ઠંડણુ લાગતી નથી.

છેદ પાડવા ઘણી પાતલી બાંબુની સળી કે દુધપીક અધવચેથી બોટી રખર તણાધને ઊપર કે ચાલતી કાતર વડે સળી તથા રખરની ટીચકી કાપવાથી નાનું પણુ ખુણવાલુ કાંણું પડશે, જેમ્મએ તેટલાં પાડવાં. એમાંથી દુધ બચ્ચું સુશવાથીજ નીકળશે આરપાર બોટીને પાડેલાં ગોળ કાણામાંથી દુધ અમથુ ઢોળાયા કરશે, તેમજ મોઢામાં એકદમ જશે.

બનાવટી રખર માટે પાણી સરસ, માયદળ, ગ્લીસરીન ને ઍસેટીક તથા ટનીક ઍસીડ ગુદાં ગુદાં પ્રમાણમાં ભેળાય છે, સાંડાખારતું પાણી ને બનઝાઇન મેળવ્યાથી રખરને મળતી ચીજ બનશે.

પ્રકરણ ૧૬.

સીવવાની ઉપયોગી ચીજો, સંચો, કપડાં, પેત્ર વર્ક
પરચુરણ ભરત કામ, કપડાંનાં કુલો, છાપ
ગુઠવાનું વિગેરે.

૧૧૫.-સોય કીટાય નહિં માટ છાંટવનો પાછડર કે ચાક પડીકાં અથવા સોયદાંતીમાં નાખવો, ગરમ કપડું અથવા કાળાં કાગળમાં ખોશવી. કાગળ પર બેલ તેલનું વરનીશ લગાડીને કાળી શીશાં (Graphite) ની છુટા પાતલી છાંટી સુકાવને સોય તેમાં ખોસાથી કીટાશે નહિ. સુખડનાં વહેરમાં પણ કીટાતી નથી.

કીટાયલી સાફ કરવી સેન્ડ પેપર કે જમીન પર નાખી છુટનું તળીયું ધસવું.

અણી મરડાઇ કે ટોચાઇ ગયલીને પણ સેન્ડ પેપર અથવા ઍમરી પેપર વા તો હથાઆર ધસવાની પથરી પર કે બાગેલી કાંડીની રક્ષાખી પર ધસાથી અણી પાછી સરખી થાય છે. ટુંકી સોય વડે ઝડપથી સીવાશે.

સોયને દારામાં પોવા કાણું યરોઅર નહિં દીશે નો નીચે સફેદ કાગળ ચ્હ કપડું ધરવાથી સહેલાઈથી પોવાય; તેમજ કાજો દોરો ને કાણું કાડું સીવતી વખતે ઊવતી રીન કરવાથી યરોઅર દીશશે.

કાતર હોલ કાપવા માટેનીને વચમાં ધાર આગવ ખાંચો અને છે જે વડે યરોઅર કાપી શકાય છે. સાધારણ કાતરને ઢાર કાઢતા લોખંડમાં જોવું.

અંગોડી પહેરીને સીવવાની આદત નહિં હોય તેને ચાણું જાડું સીવતી વખતે આંગળાંને માખતી નાની ટુંકી જાડાં ચામડાંની થેલી ખેસતી બનાવી પહેરવી. સફેદ કપડું સીવવા આગમ્ય હાયો ધોવાથી સોજી રહેશે.

સીવવાના ઉપયોગમાં આવતી દરેક ચીજે તથા કપડાંનાં કાપવા પટીઓ, બટનો, હુક વિગેરે સાથે રાખેલું સગવડ બરેલું છે. પરચુરણ જાન જાતના કપડાંનાં ટુકડાઓ મુકવા માટે નેટની થેલી બનાવવાથી જેમી રંગના જોઇએ તે સહેલાઈથી દીશીને કઢાશે.

કપડું આરીક કાપતું નીચે કાગળ મુરીને તે પર દોરાએ ફાંકવું અથવા ટાંચણી-ઓ ખોરીને પછી ગમે તે મુજબનાં કાપ અથવા કાટનું કાપવાથી રેશમી યા સુતરાઉ કપડું ખીલી જઈ વાંકું કપાતું નથી, એ રીતે તમા સીબનારાએ પણ કપડાં પર કાપો ગોઠીને વેતરવા.

મખમલનું કપડું ફાંકતી વખતે આરીક દોરો લેવાથી શીવતી વખતે ફાંક માલમ પડતી નથી.

બટન ટાંકવાં પીતલ કે લોખંડના ટાંકતી વખતે આવનો સુધ્ધો (Hair Pin) મથાણે પકડી બટનમાં ટાંકા મારતી વખતે સુધ્ધો પર પણ ટાંકાના અંટા સાથે લેતા જવું, પછી સુધ્ધો મેરવી કાઢી બટન સફેદ ઉપર ખેંચીને કાડાં ને બટનની વચ્ચે જે હીલા ટાંકા રહે તેને ગોળ ફરનો દોરો થોડોક ટાણટ વીંટાળવાથી બટન મજબુત ટાંકાઈને જલદી તુટશે નહીં. કીડને નાનો ટુકડો વચમાં મુરી ટાંકવાથી પણ મજબુત રહે છે.

ગુટેલા કોટ તથા બેદીઆંન પર મોટાં બટનો ટાંકવા નીચલી બાજુએ એક નાનું બટન મોટાની યરોઅર હેથે મુરીને અને બટનોનાં છેદમાંથી ટાંકવા માટે સોય પસાર કરવી, એ રીતે યરોઅર ટંકાય છે અમથા દોરાના ટાંકા મારવાથી ગુટેલું કપડું ખેંચાઈને ખરાબ થશે.

બટન લોઢાનાં અથવા હુક ધોવાથી કીટાય નહિ તે સાર ટાંકવા આગમ્ય સોડા ખારના પાણીમાં ઉકળી કાઢી કપડાંએ ધસીને તુછવા પછી ટાંકવા જેવી તે પર કીટ ચઢતી નથી અને લોખંડના ડાઘ પડી કપડાં ખરાબ થશે નહિ. ગરમ કપડાંનાં અથવા મોખનાં ટુકડાનાં કવર લોખંડના બટનો પર કરવાથી પણ કપડાંને કાટ લાગતો નથી.

ખટન અથવા હુક પહેલાં ટાંકી જઈ ખંને છેડા કપડાંના મેળવી અલગે હાથે તે પર અસી ફેરવ્યાથી ખટન કે હુકનો છાપ સામી બાજુની કપડાંની પટી ઉપર પડવાથી હોલ કે આઘ હુક માટેની કરવાની બરોબર ધવાની રહેશે. દોરાને મીણુ પર ઘસીને વાપરવો.

હોલ હાથે કરવા આગમ્ય કાપ્યા પછી સંચા વડે ફરતા બે ત્રણ વખત સીવી જઈને હાથે હોલ બનાવેલા ગલદી ચીરાતા નથી. બારીક ચુંથાઈ જાય તેવાં કપડાંનાં હોલ કાપ્યા વગર તે જગ્યા પર ફરતા સરખા કરી જઈને પછી વચમાંથી કાપી છુટા પાડવા.

ખટનોનાં શેડ પર ઢાંકવા રેશમી કપડાંનો ગોળ કે સમચોરસ ટુકડો ફમાલને માપનો લઈ ચારે બાજુ ફરતી ઝુતતી દાણાંની તોરણ કે રંગીન ઝાંઝર આગલ આપ્યા મુજબ ટાંકવાથી શોભા આપશે. ખટનોનો ઉજાસ કમી કરવા માટે જોઈએ તો લીલા રંગનું કપડું વાપરવું. અઘવચમાં નાનું કે મોટું ખપ મુજબ કાણું પાડવું. ગોળ શેડ બનાવવા ગોળ ચઠરડાનો અર્ધા ભાગ કાપી લેવો. મોટાં માટે મેટા ભાગ તેમાંથી કાપી બન્ને છેડા એક એક પર મુકી વળગાડી મોઢેથી કાણુ કાપવું.

૧૧૬.-રેશમ અથવા દોરાને વળ દઈ મજબુત કરવા માટે બેવડો કરી વચમાંથી સામા માણસની આંગળીમાં પકડાવવો અથવા તો કાંઈ પાતળી જેવી ખુટીમાં પોવું. યા તો આપણા એકલા હાથે વણવા માટે આપણા પગને લાંબો કરી અંગુઠામાં રેશમ ભેરવી બેઉ છેડા હાથમાં ધરી આપણા બીજા પગની ખુટી જાંગ કરી બેઉ છેડા એક સરખા જરા તાણેલા ડાબે હાથે છુટા જાંગ આગળ ધરીને જમણા હાથની હથેલી વડે નાચે જાંગ પર દાખીને ઉતાયા કરવાથી પોતીકા મેળે વળ આવતો જાય છે, તે સરખો સફાઈદાર લાગે કે બેઉ છેડા સામટા એક હાથમાં સાથે ઘૂબીને ધરી રાખી બીજે હાથે પગના અંગુઠામાંનું ધરેલું આસેથી ગુચવાય નહિ, તેમ સંબાળીને કાદબા પછી દોડી દેવું, પોતીકા મેળે બેઉ વળવાળા છેડા એક એક સાથે મળી જઈને દોરી જેવું રેશમ દેખાય છે. છેલ્લે સહેજ ખેંચી સરખો કરવો. કાચાં રેશમને થણુ એ રીતે વળ આપી શકાય છે.

બેવડા દોરાએ કંઈ પણ સીવવું હોય તો બે છુટા છેડાને બદલે ઉપલી રીતે સહેજ વળ દઈને સીવ્યાથી વધુ મજબુત રહેશે.

ઝીણા દાંણામાં દોરો યા રેશમ પોવા છેડા પાતલો કરી તે પર મીણુને હાથ લગાડી કઠણુ બનાવીને લેવો. સાંચ વગર પણ તેમ પોવાશે, અથવા તારની બનાવેલી મોતી પોવાની સાંચ વાપરવી.

નરમ દોરાને કડક બનાવવા ગ્લીસરીન લગાડવું અથવા મીણુ પર ઘસવાથી સીવતી વખતે કડક થઈ જલદી તુટી જતો નથી તેમજ કાટલામાંથી તોડેલો દોરાને છેડો કાટલાના ચીરામાં પોવાથી ઉખડી જતો અટકશે. દરીના દોરાને કાટલાં પક્ષ વિદાળવાથી તેમાંનો વળ નીકળી જઈ ગુચવાતો નથી.

૧૧૭.-સંચો સીવવાનો સાફ રાખી તેમાં તેલ નાખવાથી ચલાવવામાં સહેલો લાગે છે, ધણો અવાજ કરે તો થોડું પેરેશીન નાખવું, કોઇથી તેલ નાખ્યા પછી જીનું કપડું મુકી તે પર સંચો ચલાવ્યાથી તેલ તે પર નીકળી જઇ નવું સીવતી વખતે ડાઘો પડશે નહિં.

સંચો ભારી લાગે તેલ બંધાઇ જઇ તો સગડી યા તાપ આગલ મુક્યાથી તેલ તવાઇને સહેલો થશે. દેરાસીન એક ભાગ તથા ઓલીવ ઓઇલ બે ભાગ ભેળી નાખવું, અથવા એક ભાગ પેત્રોલીઅમ ને બે ભાગ ચરમીનુ તેલ (Sperm oil) ભેળવું

સીવેલું છેડાપરથી ઉખડી નહિ જાય માટે ગાંઠ મારવી યા છેડેથી થોડું સીવી પાછું કપડું હઠવી ને તે પરથી સીવી જવાથી બેવડી સીલાઇ થઈને ઉખડી જવાનો સંભવ રહેતો નથી, અને ગાંઠ પણ મારવી પડશે નહીં.

જાડું કપડું સંચો યા હાથે સીવતી વખતે મીણનો ટુકડો લઇ તેપર ધર્યાથી સહેલાઇથી સીવાય છે. જોઇએ તો સુકા સાબુ લગાડવો સોયને પણ ઉપલી કોઇથી ચીજ લગાડવી.

નેટ પર ભરતી વખતે શરીર પર ઘેરા રંગનું કપડું પાંચરવાથી બરોબર દીશે છે કાળી હોય તો સફેદ કપડું નીચે રાખવું

ઝીણું કપડું સંચામાં સીવતી વખતે સોસવન આવી ડુચો થતું અટકાવવા તળીએ ઝીણું અથવા જાડું કાગળ મુકી તેપર ઝીણું કપડું ગોઠવીને સીવ્યા પછી કાગળ ફાડી નાખવું.

સંચામાં ઉપલા સોયના દોરા કરતાં નીચલા બોખીનમાંનો દોરા એક નંબર ઝીણો લીધાથી સરખી સીલાઇ દીશે છે.

ટક (Tuck) મારતી વખતે જાડાં કાગળનો ટુકડો જોઇએ તેટલાં માપનો લઈ દરેક ટક અથવા લેસની લાંબી હાર ટાંકટી વખતે વચમાં મુકી તેને માપ લીધાથી એક સરખો તફાવત રહેશે.

ફીલ સંચામાં ચુર સહેલાઇથી બનાવવા સારૂ સીલાઇ (બખીઓ) એકદમ લાંબો કરી ઉપરો દોરા દીશે રહે તેમ સ્કુ ફેરવીને રાખ્યા પછી સીવી જવું ખત્રાસ થવે દીશે. પડેશે દોરા સંખાળીને ખેંચ્યાથી જોઇએ તે મુજબની કપડામાં ચુર લઇ ફીલ બનાવી શકાય છે. કપડાંનાં માપ જેટલી ફીલ બનાવવા તેનાથી દબલ લાંબી ચીપ લેવી, જાડાં કપડાંની દોઢ ધણી લેવી.

સંચાની સોય જુઠો ચવલી લાગે તો કપડાંને બદલે નીચે સેન્ડ પેપર મુકી તે પર સંચો ચલાવ્યાથી અણી ધસાઇને બરોબર થશે, પછી મેચીસ સળગાવી તે પર અણીને એક બે મિનિટ પકડવી. અંમરી પેપર અથવા સેન્ડ પેપર ઉપર અમથી ધસવી.

નવાં કપડાં તથા તેમાં લેખેલું 'પારખવું'.

૧૧૮.—સોસાય તેવાં કપડાં સીવવા આગમય પાણીમાં બોળવાથી સોસાધને કમતી થાય ને સીવવાં, જેવી કે નેટ, ફલેનલ, ડ્રીલ વિગેરે.

નેટનો કુરટીન પાણીમાં બોળ્યા વગર સીવતી વખતે ફરતી તેમજ ફરેક ખુણાઓ આગળ પુરતી ચુર લઇ ઢીંચી રાખવાથી ધોઇને સોસાવાથી તણાઇ જશે નહિં; તેમજ ઉપલાં ટોપ આગળથી ચારે બાજુ નીચે પઢતી બે ત્રણ ઈંચની તેમાનાં જડાં કપડાંની પટી રાખી તેની સાથે નેટ જોડવાથી ટોપ ઉપરથી ખેંચાઇને જલદી ફાટશે નહિ.

કવરો કોચ ખુરશીનાં સીવતી વખતે તરાંહ ઉપર ચઢતી તેમજ ડુલો વિગેરે મેળવીને તેની ઉપરજ મુકીને સરખાં માંપ તથા ધતનાં કપાશે. ટાંચણીઓ ખોશીને અથવા ફાંક મારી લઇને બરોબર બેસતાં કરવા પછી સીવવા, ખાંખી હોય તો બાંધા નાખીને પાછા બેસતા કરવા સાંધાઓ સહેલાઇથી ઉબેડી સુધારી શકાય છે.

કમાનવાલી બેઠકોનાં કવરો હાંમેશાં તેનાં માપ કરતાં ઘણાં ઢીલાં ને ફરતાં ખોશાય તેમ રાખવાં કે ઉપર બેસતી વખતે કમાન દબાઇને કપડું તણાઇને ફાટે નહિ. વેતરેલાં કોઈ પણ જાનાં નવા કપડાંના કાપડાઓ રાખવા કે તે ફાટે ત્યારે ઠીંગડાં મારવા કામ લાગશે, ઠીંગડાં મારતી વખતે પણ કવરોને પોયલાં રહેવા દઇને ફાટેલા ભાગ ઉપર બરોબર તરાંહને ઘાટના ગોઠતી ટાંચણીઓ ખોશીને પૂછી કઢી લઇ શીવવાથી ઠીંગડું ઝાંઝુ માલમ પડતું નથી. નવાં જુનાં કપડાંનો રંગ મળે નહિ તો ધોઇને અથવા તડકે સુતી રંગ મળતો કરી વાપરવું.

ગોડદાંની બોલ સીવતી લંબાઇ અથવા પહોળાઇની બાજુની પટીઓ પર હાથો ભેરવીને ગોઠડું બિંચી શકાય તેવી જાડી પાતી જેવી પહોળી ટેપ ટાંકવાથી નાનાં ગોદડાં તેમાં હાથો નાખી સહેલાઇથી ફેરવી કે ઉચકી શકાય છે.

ઘરનાં વપરાશનાં મોટાં કપડાં ચાદરો, કુરટીન, દીવનખાં, ટુવાલો વિગેરે પર નામો પાડવા સાથે એક, બે ત્રણથી વધુ નંબરો પાડેલા હશે તો તેમાંનું 'શુભાયકું' કપડું તે નબર નહિ મળવાથી તુરત માલમ પડે છે. પહેરવાનાં કપડાં તથા બીજાં વપરાશના મધ્યાં ફાટવા આવે ને સામટાં જથ્થામાં કરવાને બદલે થોડાંક વપરાયને સગાડ પડે તેમ બીજાં નવાં થોડાં બનાવતાં જવું, જેથી પેલાં જુનાં સાથે પહેરાતાં તે બધાં એકદમ સાથે ફાટતાં બચે છે.

નવા રોડીંગની ઝક ઉપલી કીનારી પર સંચાલો બખીઓ મારવાથી તેમાનાં દોરા તુટી જલદી ફાટતાં નથી.

રેશમી કપડાંમાં ભેળેવું પારખવા હાઇડ્રોક્લોરિક ઍસીડ (Hydrochloric Acid) નાં થેડાં ટીપાં નાંખવાથી નરું રેશમ હશે તો ખળીને કાણું પડશે, સુતરની ભેળવાળું કપડું ઍસીડથી ખળતું નથી ઍસીડ વાપરતી વખતે સંભાળ લેવી.

ફ્લેનલમાં સુતરનો ભેળ હશે તો ખળખળતાં પાણીમાં થોડો વખત પાપડ ખાર નાંખી તેને ચુહલે ઉકાળતાં નરું ઉત્તર હશે તો પાણી સાથુના રંગતું થશે અને ભેળ હશે તો પાણી નીતયું રહેશે.

લીનન સોજી પારખવા તે પર ચીસરીનતું ટીપું નાંખવાથી તુરત તેમાં પચી જશે. સાધારણ સુતરના કપડાંમાં તે ટીપું ઉપરજ રહેશે અંદર પચતું નથી ફાડતી વખતે સોજની કીનારી ચીમળાઇ જતી નથી, સાધારણ સુતરાઉની ફાડેલી કીનારી ચીમળાઇને વળી જશે.

લીનનો દોરો સળગાવ્યાથી પજરીઆ કરશે ને સાધારણ કોટનનો દોરો તુરત સળગી ઊડશે.

લીનન સાધારણ એક ચોરસ વાર કપડું સુમારે સાડા ચાર ઐસ થશે.

જુનાં કપડાં સુધારી ઉપયોગમાં લેવાં, તથા રકુ કરવાં.

૧૧૮.-ચાદરો બીજાનાંની વચમાંથી ઘસાઇને ફાટવા આવે તો ત્યાંથી ફાડીને છુટી પાડી, નાકેના બેઉ છેડા લંબાઇમાં સાથે જોડી નાખવાથી ચાદર પાછી વપરાશમાં આવશે.

નાનાં ખચ્યાંના પેટી કોટ ફોકની નીચે પહેરવાના ટુંકા પડી ગયલાંને બંને અંતમાં સાંધા ઉભેડી છુટા પાડી કીનારીઓ સીવી લઇને એક આશુ બટન ટાંકી બીજી સામેની આશુએ ટેપ અથવા પટ્ટી કરી બટનમાં પોવી એ રીતે લંબાઇમાં વધીને બમલનાં ગાળા પલ્લ મોટા થઇ પેટી કોટ પાછા વપરાય છે.

ટેન્સ કલોથ તરાંહનાં વણેલાંમાં નજદીક દોરો આવવાથી ટક છે, લાંબી સળીઓ અથવા પટા પાડેલાંની લંબાઇની વણાતનાં દોરો કેટલીક વખત જલદી ટુટીને ફાટી જાય છે.

ટેન્સ કલોથ છેડા ઉપરથી ફાટી જાય તો ખુંણાઓ કાપી ગોળ બનાવી પાછાં સીવી લેવાં. જુનાંમાંથી ટુકડા સોજા કાપી નાનાં ઇમટાંન માટે વાપરવા.

જુના ખમીશના કડક કફ કાપી લઇ ગહારગાંમનાં સાંગનો માટે તે પર લખીને લેખલ તરીકે વાપરવા.

નેટના ફાટલા મોટા પહડા (કરટન) માંથી સોજા કડકા કાઢી લઇને ફરતી કીનારી સીવી ટીપઇ પર અથવા ખુરશીની પીડો વિગેરે ઉપર નાખવાના ઉપયોગમાં આવશે.

ટરકીશ મોટા ફોટેલા તુવાલો માંથી નાના તુવાલો તથા બચ્ચાંઓ ને નહવાડતી વખતે શરીર સાફ કરવાના ખાસા થેલી બનશે.

હીલના રંગેલા પાડાને ઠીંગડું તેટલા ભાગ પર વળગાડી ને ઉપર રંગનો હાથ મોઢવાથી ઠીંગડું માલમ પડશે નહિ, સીવેલાં ઠીંગડાં કરતાં ઠીક લાગશે.

જીનાં ગરમ ઓઢવાનાં ઘસાયલાંને સુતરાઉ કપડાંના એ પડ વચ્ચે મુકાને સીવવાથી તે સુજની તરીકે વાપરી શકાય છે.

ગરમ જીના મોજાને તળીયાંમાંથી કાપી કાઢી કુખતું ઘુટણ હોય ત્યાં નીકેપ (Kneecap) તરીકે પહેરવામાં વપરાશે તેમજ ખુટ મુકવાની થેલી તરીકે પણ ઉપયોગમાં લેવાશે.

સુતરાળી જીના મોજામાં ૩ અથવા કપડાંના કાપલાઓ ભરી ગોળ રોલ જેવું બનાવી તે જમીન તથા ખુટને પોલીશ કરવા લેવાં. રેશમી જીનાં મોજાંની આડકત્રી ખાતલી ચીપો કાપી એડ તરીકે કપડાં પર ટાંકવા વપરાશે.

જીના ઓવર કોટ, ફરના અથવા ખીજી જાતના વપરાતાં કિનારી ઉપરથી ઘસાઈને ફાટી ગયલા હોય તો તેને નીચેથી કાપી નાંખી તેમાંથી ટુકાં બદલ તથા નાના કોટ બનાવી શકાય છે.

૧૨૦-૨૬ ટરવાં જીનનાં ગુંથેલાં કપડાં કાઢખી બાજુએથી ઘસાય અથવા ફાટી જાય તો અવરી બાજુએ નેટ જાડી ટાંકી લઈ તેને મલતાં જીન અથવા દોરાએ નેટની જાલીમાં આડ તથા ઉભા ટાંકાઓ રફ કરવાની રીત મુજબ લેવાથી કપડું પાછું આ ખું થશે. ગરમ જીનું કપડું યા રંગ રફ કરવા નેટને બદલે ભરવાના કનવાસને ફુકડો લેવો.

મોજાં ગુંઠેલાં, રોટાડીંગ પણ ઉપલી રીતે નેટ ટાંકવાથી રફ કરવાનાં સહેલાં પડશે, જાડાં ને મોટું કાણુ પડેલું સરખું કાપીને તેને મળતાં જીનને સુધર્યા વડે કાપેલી ફાનારીને ફરતું (Crochet) ની રીતે ગુંઠીને એ માફક અંદરનો ભાગ ગુંઠી ભરી દેવાથી આખું થશે.

નાનાં બચ્ચાંનાં મોજાં એડી તેમજ ઘુટણ આગળથી ઘણાં ખરાં જલદી ઘસાઈ ને ફાટવાનો સંભવ રહે છે માટે નવાં પહેરવા આગમ્ય રફ કરવાની રીતે તેને મળતા રંગે છુટા ટાંકાઓ આડ ઉભા મલી જાય તેમ લીધાથી ખેરડી જાડાઈ થશે, એજ મુજબ ટ્રોડાં ને પણ એડી પરથી કાઢાથી જલદી ફાટશે નહિ.

મોજાં રફ કરતી વખતે ઉભાં ને બદલે આડાં પકડીને કાઢાથી પેહરતી વખતે હમેશાં આડાં પોહલાઈમાં વધુ ખેંચાય માટે રફ કાઢેલું જલદી ફાટતું નથી, રફ ઉલટી બાજુથી કરવાં. વીલાયતી પતરાંના રફ કરવાનાં સંચા પણ મળે છે.

રફ કરવા માટે હમેશાં દોરો નરમ લેવો, સફેદ યા રંગીન જીના મોજાંનો ઉપડેમેક દોરો પણ રફ કરવા કામ લાભશે.

ટેબલ કલોથ રફુ કરવા તેમાંનાજ નવાં યા જીનાં કપડાંમાંથી સદલા લાંબા દોરા કાઢીને રહેવા દઇ ખપ પડે ત્યારે વાપરવા, એજ દોરાનું રફુ કીધેલુ ઝાઝું માલમ પડશે નહિ.

વરસાદના ઓવર કોટને રફુ કરી નીચેની બાજુ બાઇસીકલ વળગાડવાની રખરખી ટેપ દાખીને મુકવાથી વળગી જઇ ફાટેલું માલમ પડતું નથી.

પેત્ય વર્ક PATCH—WORK.

રેશમી તથા સુતરાઉ રંગીન નાના દુકડાઓમાંથી શોભીતી ચીજો બનાવવી.

૧૨૧-પેત્ય વર્ક રેશમી કુત્ત તરાંહવાલા તેમજ જાત જાતની અસલી તનછોઇ, દુમાંસ, કેપ, કીનખાખ, સાટીન વિગેરેના નાના મોટા કાપલાઓ એકઠા કરી તેના તરેહવાર ઘાટો જેવા કે ચોરસ, ત્રીકોણુ, આંઠ ખુણાં, રટાર, કંઈ પણ રીતે કાપીને જાડાં સુતરાઉ કપડાં પર બધા એક એકને અથડાવી સારી જેવી તરાંહના આકારમાં ગોઠવ્યા પછી ખીસી નહિ જાય તેમ ટાંચણીઓ ખોશવા અથવા લાંબી ફાંક મારીને ગમે એવા રંગીન રેશમ વડે દરેક કાપલાઓના સાધાઓ ઉપર ફેનસી ટાંકા જેને ફેધર સ્ટીચ (Feather Stitch) કહે છે તેવા કાંઈથી જાતના ટાંકા બંને કીનારી સાથે ધંકાય તેમ સામા સામી મારવાં, કોરો ભચા પછી વધેલું રેશમ રંગીન એ ઉપયોગમાં આવશે.

ઉપલી કાંઈથી જાતના ધણાં કાપલાઓ હશે તો ટેબલ કવર યા બારણાને પહોંડે એ રીતે ગોઠવી બનાવશે ધણે શોભે છે, જેમજ તો કાંઈથી ઘેરા રંગની ત્રણ ચાર આંગળની ચારે બાજુ ફરતી પટી કે કોર મુકવી. થોડાં કાપલામાં તકીઆનાં કવરો ચોરાસ બને છે. રંગ બે રંગી બે ત્રણ આંગળની લાંબી ચીપોને સાથે જોડી નાખીને થણુ તકીઆના કવરો બનાવવા માટે ઠીક દિશ છે.

સુતરાઉ છોટા, કેટોન, ટેપેસી વિગેરેના તરાંહવાલા રંગીન મોટા નાના દુકડાઓને જોડીને પેત્ય વર્ક માફક નાની યા મોટી વાપરવાની ચીજ કાપલાઓનાં પ્રમાણમાં બનશે, સંચામાં એ સહેલાઈથી સીવાશે.

પેત્ય વર્ક બનાવવા માટે કાંઈને તરહેવાર ઘાટો કાપી બનાવતાં નહિ આવડે તો જેમ ગમે તેમ મોટા નાના દુકડાઓ એક એકની નજદીક ભેળીને ગોઠવ્યા પછી ફેનસી ટાંકા મારવાથી સારા દીશશે.

કાળાં કપડાંની કીનારી ચોરસ અથવા ગોળ તકીઆના ઘાટ મુજબ મુકવી અથવા તો કાંઈથી જાતના કપડાંનું આખા તકીઆનું કવર બનાવ્યા પછી ખુણાએક પર અથવા વચમાં કાંઈ બીજી તરાંહનાં ભરતના કે રંગીન દુકડાઓ કે પુલો ગોઠવીને મુકવાથી દીપી નીકળે છે.

લાંબાચા ધાટના તકીઆના કવરો પણ પેલ્ય વર્કની રીને અથવા સાદાં બનાવવા
પણ લાંબામાં બને છેડા અર્ધા ડુટને સુમારે લાંબા રાખવા, પહોળાઈ તકીઆનેજ
માપની રાખી શીઝ્યા પછી બને છેડા ખુસ્તા રાકી તકીઓ સરખો પોષ તે છેડાને
નાકાથી સહેજ દુર સોજી રંગીન દોરી વડે બાંધી લેવા, બને છેડે શાભે એવી લેસ
ટાંકવી, એ રીતે હોઝમાં મુકવાના તરીઆ સારા દીશે.

લેસ તથા નેટના મરેલા ટુકડાઓને પણ ઉપલી કાઠખી રીને ગોઠવી નીચે રંગીન
અસતર આપી ટેન્ડર સેન્ટર અથવા તરીઆના કે ટીપાઇના કવરો વિગેરે બનશે.
રંગવા હોય તો પાછળ જોવું.

૧૨૨—કપડાંની ચીપો ફાડવાંની સહેલી રીત, પાટા બાંધવા સાર પહોળી
કે સાંકડી કપડમાંથી ચીપો લાંબી ફાડવી હોય તો, જોઇએ તેટલાં સરટખાં માપની
એક ડુટ જેટલી દરેક ચીપો છુટી પાડવા પછી ચાર, પાંચ, સાત જેટલી કરવી હોય
તેટલી સામટી એક વખતે ફાડી કાઢવા સાર એક હાથે પહેલી, ત્રીજી ને પાંચમી
ધરતી ને વચમાંની ગાળાની રહેલી બીજાં સામાનાં હાથમાં ધરાવવી યા બીજી કાઠ
ચીજના હાથા સાથે છુટી બાંધી દબને પછી તેને જોરથી ખેંચીને ફાડવાથી દરેક ચીપો
ચુંચાયા વગર સામટી એક સરખી છુટી પડી જશે.

ચીપોનું ગોળ બંડલ વાંટાળવું પડીએ લાંબી ફાડી હોય તેનો એક છેડો
ખુરસીના હાથા યા બારી ખાસણનાં હેન્ડલ હોય, તેની સાથે બાંધી પડીની લાંબાઇ
જેટલા દુર ઉમાં નહી, બીજો છેડો ગોળ લાકડી અથવા પેનસીલ ઉપર થોડો હાથે
ટાઇટ વિંટાળીને પછી પેનસીલ એક હાથે એક સરખી ગોળ ફેરવી આશળ વધવું,
જેથી ઉપર સરખી પડી વિંટળાશે, ખત્રાસ થવે પેનસીલ વચમાંથી સેરવી કાઢવી.

ગોળ ચકરડું કપડાં યા કાગળનું કાપવા ટેન્ડર પર સરખું મુતી સુમારે
અદારથી વીસ ઇંચ લાંબા દોરી લઈ તેને દબાવ કરી કપડાંની અવચયે એક હાથે
એજી છેડા ટાઇટ ધરીને દોરીનાં ખેવડે છેડે સુખડ પેનમાં આંટો લઇને તે પેનસીલવાલો
હાથ આખો ગોળ એક સરખો ફેરવી જવાથી ગોળ આકાર પડે ને કાપી લેવું.
અવચયનો છેડો હાથે પકડી રાખવાને બદલે ડ્રોઈંગ પીનમાં દોરી પોષને કપડામાં
બેસાડીને પછી બીજો પેનસીલવાલો છેડો ગોળ ફેરવી જવો કુંડાળું કરવા માટે.
જોપણ માપ ગોળ તકીઆ સાર ચાલશે. નાનાં ચકરડાં કંમપાસ વડે પણ પાડી શકાય.
ચકરડાંનો ગોળ ધેરાવો ચકરડાંની અવચયમાંથી સીવાં માપેલાં કરતાં ત્રણ ધણો હમેશાં થશે.

લરતકામ, છાપ, ગુંઠવાનું ઊન વિગેરે.

૧૨૩.—કપડાંમાં જાળીનું લરત (Drawn Thread Work) નાં દોરા
સેરવી કાઢવી વખતે તુટી જાય તો જાંવી જાગુએ સુકો સાચુ યા સાચુનું રીત
લગાડી સુકાયા પછી દોરા સેરવા, જાતજાતની જાળીઓ કપડાં પર બનાવવાથી
શોભે છે.

આડકાંતું ભરત કીનારી પરથી ચુકઈ જતું અટકાવવા તેને મળતા દોરાએ હોથ કરવાના ટાંકાએ સીવવાથી ટકાઉ થશે અથવા ફરતું સંચાએ સીવવું.

દાણાનું ભરત ઝીણું કપડાં પર કરવા માટે ચીતારેલી તરાંહવાલું કાગળ કપડાંની ઊંધી બાજુએ સરખું ટાંકી લઈ કાગળ સાથેજ ભરતાં જવું, ત્યાર થાય ને નીચેથી કાગળ ફાડી નાખવું.

દાણાની (ટેસલ) ઝાલરો બતીના શેડ પર ટાંકવા માટે ગોઠવેલી તરાંહ મુજબ અથવા એકજ રંગના દાણા લેવાને બદલે પચરંગી ધણીક જાનના દાણા બેળા નાંખી જેમ ગમે તેમ બેળશેળ પાછને બનાવ્યાથી ઝાલર વધુ શીંભે છે.

દાણાની ચીંતે જેવી કે દોરો, ઝાલર તોરણો વિગેરે ધુલથી મેલી થયેલી બ્રશ મારવાથી સાફ થાય છે.

દાણાના પદડાઓ ધોવા માટે ટાંકણ ખાર અથવા ઓમોનીઆ ગરમ પાણીમાં પીગળાવીને બીનવ્યાથી ધુળ નીકળે ને સોજાં પાણીથી ધોઈ નાખવા, પછી જાડાં વડે નુછીને બધી દોરીની હારો ખેચીને સોસાયલી સરખી કરવી. તોરણો ધણી મેલી હોય તો બ્રશ મારવો અથવા પદોળાં પાણીનાં વાસણમાં બોળીને ધોવી.

કેનવાસનાં ભરતમાંથી દોરા કાઢવા લાંબા વખતના ખુંટી બેઠેલા પાછલા બાજુ પર સહેજ પાણી લગાડવું અથવા થોડો દુરથી તાપ બતાવ્યાથી દોરા નરમ થઈ સહેલાઈથી ખેંચાશે.

કુલો કપડાંનાં બનાવેલાં શણગારમાં વાપરવા સોજાં કપડાં પર મન પસંદ તરાંહ વા તો છાપ મુજબના આકારમાં ગોઠવી રેશમ કે દોરા વડે ટાંકવાથી શીંભે છે. એ મુજબ જમવાની ટેબલ પર વચમાં મુકવા સારું તાજાં ફુલને બદલે ઉપયોગી થઈ પડશે, જેમને તો થોડાંક તાજાં પંદડાં કાઢવ ખત તેમાં બેળીને મુકવાં.

કુલો ચુઠાયલાં ગરમ પાણીની વરાળ પાસે ધરવાથી સરખાં થશે, ચુઠાયલી કીનારી કાતર વડે કાપી સરખી કરવી. રંગી ઝાંખા પડેલા પોટર કતરે સુધારવા.

રંગીન કાગળનાં બનાવેલાં કુલો પણ શણગારવા વપરાય છે.

૧૨૮.-કાગળના છાપ આવે છે જે કપડાંપર ઉંઘા મુકા તેપર ગરમ અસ્થા ફેરવ્યાથી તરાંહ પડશે, તેજ તરાંહ પાછી બીજાં કપડાં પર પાડવી હોય તો તે છાપેલાં કાગળની નીચે કાળું કાર્બન પેપર (Carbon Paper) મુકી સુખડ પેને બધી તરાંહ ઉપર ફેરવી જવાથી છાપ ઘેરો થઈ ને બીજા કપડાં ઉપર સારી રીતે પાછો પડશે. ખાડને ગુલીની ભુકા સરખાં વજનની લઈ પાણી બેળી શાહી જેવું થાય ને રટીલપેન વડે તરાંહ પર ચીત્રી જઈને પાછું છાપવા વાપરવું.

લાકડાંના છાપ છાપવા માટે પાતણું ગુંદરતું પાણી બનાવી તેમાં ચાકની બારીક ભુકા બેળી વાપરવું, છાપો ઉંચા મુઠતી વખતે સુકાવને બ્રશ મારી અંદરનો ચાક

કાઠી નાંખવો. લાકડાંના છાપ કાગળ પર ઉતારી લેવા રાજમની ભુરીમાં બીજી કાઠમી જાતની લાલ અથવા કાળા રંગની ભુરી ભેળી છાપ પર પાંચરીને છાપની ઉપર સફેદ કાગળ મુકી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી રાજમ તવાઇને બધી તરાંહ કાગળ પર ઉતરશે તે કાગળ પાછું કપડાં પર છાપવા વપરાશે.

કાગળ અથવા કપડાં ઉપરની કાઠમી તરાંહ બીજા કાગળ ઉપર છાપ્યા વગર પેનસીયે ચીતારી લેવા માટે ઉત્તમવાલા બારીનાં કાચ ઉપર પડેલાં તરાંહવાલી ચીજ મુકી તેની પર કાગળ મુકવાથી તરાંહ સહેલાઇથી દીશીને ચીતારી શકાય છે.

૧૨૫.-ઉંનનાં મોઝાં ગુંથતી વખતે તળીઆંના ભાગમાં જિંનને મળતા રંગનો દોરો સાથે ભેળીને ગુંદાથી તળીઆં જલદી ઘસાઇને ફાટશે નહીં.

ઉંનનો દડો જલદી છુટી નહિ જાય તેમ કરવા ચાર આંગળાં ઉપર થોડા આંટા જિંનના વીંટાળી બાહાર કાઢી લાંબું પકડી અર્ધા ભાગ ઉપર સાધારણ રીતે દડો વીંટાળીએ તેમ બધું જિંન વીંટાળી જઇને છેડો આવે તે ડહમાં ખોલી દેવો. આંગળાં ઉપરનો અર્ધા ભાગ દડાની બહાર રહેશે હોય તે સંભાળથી આખો ખેંચી કાઢવાથી ઉંન ધીરે ધીરે સરીને દડાની અંદરથી નીકળ્યા કરશે.

ગુંથવાના સુધઆ હાડકાં અથવા હાથીદાંતના મરડાઇ ગયલા સીધા કરવા તે પર ગરમ પાણી રેડવું, વરાળ આગળ ધરવા અથવા તે બળબળતાં પાણીમાં ભોળવા, પછી ઠંડાં પાણીમાં ભોળવાથી સરખા થાય છે, જડા ને પાતલા કરવા વિષે હાથીદાંતમાં આપેલું છે.

ગુંથવું સુતલીએ જડા સુધઆ વડે માછીમારની જાલને મલતી જાલીની સહેલી તરાંહનો મોટો ટુકડો ગુંથેલો જમીન ધોવા તુછવા માટે લાંબો વખત ટકશે.

દારાનું ગુંથેલું જેની કે લેસો વિગેરે બનતાં સુધી દીલે લાથે ગુંથવી જે ઘડી ઘડી ધોવાતાં જડી થાય છે, ચોરસ ખુણાવાલી ચીજ ગુંથેલી આગલ ચલાવવા સમજ નહિ પડે તેા નાની આરસી તેપર ધરીને જોવાથી બંદલું ગુંથેલું ખુણું આગળ ચલાવવા માટે સમજ પડે તેવી રીતે આરસીમાંથી દીશે છે.

પ્રકરણ ૧૭.

કપડાં ધોવાં, સુકવવાં અને અસ્ત્રી કરવાં.

૧૨૬.-કપડાં ધોવા ધણીક ચોળ વપરાય છે: સાચું વીલાયતી તેમજ ગામથી કેટલીક જાતના, અરીઠા, પોશીંગ સોડા, ટંકણ ખાર, ફટકડી, પેત્રોલ, ઑમોનીઆ, લીંબુનો રસ, નીમક, કોશી, સરકો, ખાંડ, થુડું, તંબાકુ, પર્લ ઑશ, પાઇપ કલે નામની મોટીડી, ક્રીમ ઑફ ટાટર, ટરપીનટાઇન, પેરેશીન, જીન દારૂ વિગેરે; સર્વે

જુદી જુદી રીતે ઉપયોગમાં લેવા આગત આપ્યું છે. પહેલાં થોડો વખત પાંણીમાં બોળી રાખવાથી કપડાંનો મેલ વિગેરે નરમ થઇ સહેલાઈથી ધોવાશે.

બાર સોપ, સનલાઇટ સોપ, લક્ષ (Lux) સાધારણ ચાલુ વપરાશમાં લેવાય છે. પાટીઆંના મોટા ટુકડા અથવા સ્લેટ જેવી કંચની લાકડાંની પટ્ટીવાલી ફ્રેમ આવે છે તેની ઉપર કપડાંને સાપ્ત લગાડી ધસવાથી સહેલું થશે, જોઈએ તો સોપ જેલી નીચે આપવા મુજમનીમાથી થોડી વાપરવી અથવા સાપ્તનું ઘટ પાણી બનાવી તે કપડાં પર નાંખી ધસવાં, આખા સાપ્તના ટુકડાને બદલે.

મેલાં કપડાંને સાપ્તએ ધસવા પછી મોટાં વાસણમાં પાણી રડી થોડો વોશીંગ સોડા અથવા લાંબુ કાપીને નાંખી ચુલ્લે ઉકાળતી વખતે લાકડી અથવા લાકડાંના ચમચાએ ફેરવવાં ઉતારીને સોજાં પાણીમાં ધોવાં, ફેટાંક ઉકાળવા વગર પણ ધોઈને સુકવે છે.

કપડાં ધોવાનાં વીજળી (Electricity) તથા ગેસથી ચાલતાં યંત્રો હાલમાં આવે છે અસ્તી પણ એ રીતે કરી શકાય છે.

સખત ઠંડીમાં કપડાં સુકાવવા બરફ પડતી જગ્યા થર કપડાં ધોઈને છેલ્લે નીમકનાં પાણીમાં બોળવાં કારણ કે સાદાં પાણીવાલા પર બરફ બંધાઈ જાય તેમ નીમકવાળું બંધાશે નહિ.

સાપ્ત પીગળાવવો તારની જાલી કે ચાહની ચારણી લઈ તેમાં સાપ્ત મુકી ઠંડું અથવા ગરમ પાણીની ધાર રેડવાથી નીચે મુકેલાં વાસણમાં પોતીકી મેળે પીગળીને પડશે અથવા તો ઠંડા કે ગરમ પાણીમાં સાપ્ત મુકી રાખવાથી પીગળી જાય છે. એવા ઉપયોગ માટે વધેલા સાપ્તના ટુકડાઓ એકઠા કરી વાપરવા. તૈયાર થાય ને બરણી કે બાટલીમાં ભરી રાખી ખપ પડે તેટલું કપડાં ધોવા લેવું અથવા નાના ગોળ ત્રામડામાં ટુકડા મુકી તળીયાં તેમજ ધાકણ પર ખીસાં વડે કાણાં પાડી પાણીમાં ભરી હલાવવાયા શીલુ થશે.

સોપ જેલી (Soap Jelly) બનાવવા અર્ધો રતલ વોશીંગ સોડાને કોડીના વાસણમાં બે બાટલી ગરમ પાંણી લઈ પીગળાવી રાખવો, સાપ્તનો લુકો અર્ધો રતલ બીજા બે બાટલી ઠંડા પાણી સાથ ચુલ્લે જોશ પાડી પીગળે કે ઉપલી મેળવણી તેમાં રેડી ઘટ જેલી જેવું થાય ને ઉતારી બરણીમાં ભરી રાખી ખપ પડે તેટલું કપડાં ધોવા લેવું. બાલ ધોવા માટે સોપ જેલી સોડા વગરની બનાવવી. બીજી રીતે એક રતલ સાપ્ત ને હઠી પાંઈટ પાંણી સાથ ચુલ્લે મેળવી તેમાં બે બ્લેસ ટંકણખાર અથવા એમોનીઆ બેળી ઠંડુ પડી. કઠણ થાય ને જોઈએ તો નાના ટુકડા કાપીને કપડાં ધોવા માટે રાખવા.

પાંણી ધોવા માટેનું મેલું અથવા ગદલું હોય તો પાંણીની બાબતમાં સ્વચ્છ કરવાની ધણીક રીતો આપેલી છે.

કપડાં ધોતી વખતે શરીરમાંનાં કપડાં બીનાય નહિં તે સારૂ ચામડાં અથવા બડકાં કપડાંનાં એપ્રણ (Apron) કમરથી પગ સુધી બાંધવા.

કાચા રંગનાં કપડાં ટંકણ ખાર (Borax) માં ધોવાથી રંગ જતો નથી તેમજ સરકો અથવા નીમક પણ વપરાય છે. એક બાટલીમાં એક મોટા ચમચાને સુમારે લેવું. ફટકડીના પાંણીમાં બોળવાથી પણ કાચો રંગ બોળાગતો નથી.

સફેદ કપડાં ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર પાંણી સાથે બેળી લેવો, અથવા પાછપ કલે પાંણીમાં મેળવી તેમાં કપડાં બોળી રાખવાથી ઘણાં સફેદ થશે. કાચા રંગ માટે પણ વાપરવી. ટરપીનટાઇન અથવા ટંકણખાર પાંણીમાં સહેજ બેળવું.

પીળાં પડી ગયેલાં કપડાં સફેદ કરવા, એક દિવસ છાશનાં પાંણીમાં બોળી રાખવા પછી ધોવાં, ધોતી વખતે પાંણીમાં એક ચમચી કાળી શાહી મેળવી. પાંણીમાં લીંબુ નાખી છેલ્લે થોડા કલાક રાખવાં.

જીનું પડી રહેલાં પીળાં થયેલાં માટે બે પાંઈટ પાંણીમાં એક આસ તંબાકુ ઉકાળી કપડાંને ટેબલ ઉપર પાંચરી બ્રશ વડે તે પાંણી ધસવું, પછી સોજાં પાંણીએ ધોઇ તંબાકુને વાશ કાઢવો, એક ગેલન પાંણીમાં એક મોટો ચમચો ક્રીમ ઓફ ટાર્ટરમાં આખી રાત બોળી રાખી ધોવાં, તડકુને દવમાં રાખવાં અથવા સાબુ લગાડીને તડકે સુકાયને પાછું પાંણી છાંટી ધોવાથી સફેદ થશે.

મેલ કપડાંમાંનો કાઢવા ઇડાંનાં કોટલાંને એક ઝીણાં બારીક કપડાંની દ્રાચથીમાં બાંધી પાંણીમાં કપડાં ઉકાળતી વખતે સાથે નાખવાં અથવા નીમકનાં પાંણીમાં બોળી રાખવાથી મેલાં રમાશે. સફ થશે.

સાબુનાં પાંણી સાથે સોડા ખાર બેળી તેમાં કપડાં ઉકાળવાથી મેલ નીકળે છે. સાબુનાં પાંણીમાં થોડા એમોનીઆ બેળી આખી રાત ભીનવી રાખ્યા પછી ધોવાં.

ઘણાં મેલાં કપડાં જેવાં કે સામાન નુછવાના કટકા મીલનાં કામદારોના કપડાં સુતરાઉ કે ગરમ વીગેરેને એક પાંઈટ પાંણીમાં એક ચમચો ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર કે ટરપીનટાઇન અથવા પેરેશીન નાખીને ધોવાથી સોજાં થાય છે. પાંણીમાં સહેજ કેરોસીન તેલ નાખવું સાબુ લગાડી તેમાં બોળી રાખવા છેલ્લે ગુલીનાં પાંણીમાં બોળવાથી વાસ પણ રહેતો નથી. પહેરવાનાં કપડાંનાં ગળાં તથા બાંહે પરનો મેલ નહિ નીકળે તો ધોતી વખતે બ્રશ તે પર ધસવો, ડાઘવાલાં કપડાં ધોતી વખતે થોડીક લીંબુની ચીર કાપીને પાંણી સાથે નાખવી. પરસેવાના ડાઘ માટે ગ્રાઇકલીનમાં જોવું.

કોલર ઘણા મેલા કે પાળા પડેલા ધોવા માટે ટંકણ ખાર લેવો.

વરસાદના વોટર ખૂંદ ઓવરકોટ ધોવા માટે સાબુ મુલ લેવો નહીં ત્રણ ગેલન પાંણીમાં એક રતલ ફટકડી પીગળાવી લેવી. ગ્રે લાઇમ (Grey Lime) એક ભતનો ચુનો સુઠીબર એક બાલદી પાંણીમાં પીગળાવી તે પાંણીમાં બીજી કપડાં બોળી ઓવર કોટ નુછવો.

કપડાં ઊડતા રોગવાલાં દરદીનાં ધોવા માટે પાણી સાથ યુક્તીપતસ, ક્ષોભીક ઍસીડ, કાનડીસ દ્વયુષ્ક એમાંની કોઇપી ચીજ એક ભાગ લેવી અને પાંચ ભાગ કળીચુનો સાથે ભેગવો. કપડાં દિસ-ઇનફેક્ટ કરવા માટે વેદકની પરચુરણ બાબતમાંથી મળશે.

રૂમાલમાં ખુશબો માટે હેલ્લા વીછરવાના પાણીમાં ઍરીસ રટની પોટલી બાંધી નાખવી.

કાચા રંગનાં તથા બીજાં કપડાં ધોવાં.

૧૨૭.—છીંટ, કેટોન, મસલીનના રંગો સાબુએ ધોવાથી કેટલીક વખત ખરાબ થાય છે. પાણીમાં ચોખ્ખા અથવા થુલું ઉકાળી ગાળી કાઢી તેમાં ધોવા પછી બીજાં પાણીમાં ધોવાં, જોઇએ તો ઉકાળતી વખતે થુલાંની પોટલીક પડાંમાં બાંધીને પાણીમાં નાખવી.

ટરપીનટાર્ષન કે સરકો અથવા ફટકડી પાણીમાં થોડો નાખી તેમાં કપડાં ધોવાં અથવા હાટલી પાણીમાં બે મોટા ચમચા નીમકમાં બોળા અથવા કલાક ધોવાં કાચો રંગ ઓગળી ખરાબ થતાં નથી, ઘણાં મેલાં હોય તો થોડો વખત એમાં બોળી રાખ્યા પછી ધોવાં.

આઘવીના ઝાડનાં થોડાંક પાંદડાં પાણીમાં ઉકાળી ગાળીને તેમાં થોડો વ.શીંગ સોડા પીગળાવી તેમાં કાળા અથવા કોઇપી કાચા રંગનાં કપડાં ધોવાથી રંગ જોવો ને તેવો રહેશે. છાયામાં ઉલટાં સુકાવવાં. કાંજનાં પાણીમાં બોળવાથી કડક થશે.

રંગીન ભરતવું કપડું પાછા આપેલી રીતે થુલાંના પાણીમાં ધોવું, અથવા સરકો ને નીમક ભેળેલાં પાણીમાં બોળી રાખીને સુકાયા પછી પાછું સોળાં પાણીએ ધોઇ નાખવું.

કાચા રંગનાં કપડાં ચુલ્લે ઉકાળવા નહિ તેમજ બીજા સફેદ કપડાં સાથ ધોવાથી કોઇ વખત તેનો રંગ ઓગળી સફેદને લાગે છે. ઘણાં તડકાંમાં સુકાવાથી પણ રંગ ખરાબ થશે.

ધોવા પછી હેલ્લા પાણીમાં સરકો ભેળ્યાથી રંગ તેજ થશે.

ગુલાબી, જાંબુડા, તથા લાલ રંગનો કલ્લીકો ધોવા એક ખાલદી પાણીમાં બે મોટા ચમચા સરકો અથવા ફટકડી ભેગવી, લાલ શાહી પણ કોઇ વખત ભેળે.

દ્રાક્ષ તથા જાંબુડા રંગ સાફ વૉશીંગ સોડા, ટંકણખાર, અથવા ઍમોનીઆ કંઇપી પાણી સાથ ભેગવું.

ખુલ્લો ખલુ રંગ ધોવા નીમક, ટંકણખાર કે ફટકડી, એમાંની એક ચીજ લેવી.

નેવી ખલુ ઘેરાને નીમકનાં પાણી સાથ ધોવા પછી ગુલીનાં પાણીમાં બોળી છાયામાં સુકવવું.

લીલો રંગ સરકો અથવા ફટકડીનાં પાણીમાં ધોવો.

લાલ રંગ ધોતી વખતે ડુકાં પાણીમાં ટંકણુખાર ભેળવાથી ઝાંખો થતો નથી. લવંદર માટે શુગર ઓફ લેડ (Sugar of lead) ની જુદી એક ચમચો એક ગલન પાણી સાથ લેવી.

બફ, આઉન તથા ગ્રે રંગોને ધોવા એક ગલન પાણીમાં એક ખાલું નીમક ને એક મોટો ચમચો ફટકડી ભેળવી.

પીળા ચામડીના તથા તપખીરીઆ રંગો સાફ સુકાં ધાસ ઉપર ખળખળતું પાણી રેડી ધાસતો રંગ તેમાં ઉતરે ને ધાસ કાઢી નાખી તે પાણી ધોવામાં વાપરવું; અથવા ચાહતું પાણી સાદાં—પાણીમાં ભેળવાથી છીનછાઉ કે ટસોર સીલકનો ઝાંખો રંગ સોળે થશે.

કાળા રંગનું કપડું ઠંડાં પાણીમાં ટંકણુખાર, એમોનીઆ અથવા રંગ કારી કંઈ પણ ભેળી તેમાં થોડો વખત બીનચ્યા પછી ધોવું. માંચફળ ચાર પાંચને છુંદી કપડું દુબે તેટલું પાણી લઈ ચુલ્લે ઉઠાળી પાંણીનો રંગ માંચફળ ઓગલી થશે. પીળો દીશે ને ઉતારી ગાળી કાઢીને કાળું કપડું તેમાં ભોળ્યાથી ઝાંખો પડેલો રંગ પાછો કાળાશ પકડશે એ રીતે રેશમી અથવા સુતરાઉ કપડાંને કરવું, જોઈએ તો વધુ માંચફળ લેવાં. પટેલા બાફેલાં પાણીમાં ભોળ્યાથી પણ કાળાં કપડાંનો રંગ સોળે થાય છે. સાચુ કાળાં કપડાં પર ધસવો નહિં.

રંગીન ચળકટું સાટીન જેવું સુતર ઉ કપડું ધોવા માટે પાંણીમાં એપસમ સોલ્ટ (Emsom Salt) નાખવાથી કાષ્ઠી રંગનું કપડું ખરાબ થતું નથી. કાળા માટે ટંકણુખાર લેવો.

ડુકાં સાચુનાં પાંણીમાં નીમક અથવા પલ્ એશ ભેળીને ધોવા પછી એજ મુજબનું સર્વે બીજાં સોળાં પાંણીમાં નાખી તેમાં ધોઈને પાતલી કાંજના પાણીમાં ભોળી નીચવ્યા વગર મોટાં સફેદ કપડાં પર પાંચરીને ગોળ વિંટાળી એ કલાક સુધી રાખવું ને ત્યાર પછી કપડાની જાંધી બાજુ પર અચ્છી મારવી.

લાલ રંગની કીનારીવાળા નેપકીન ધોતી વખતે પાંણીમાં ટંકણુખાર ભેળવો.

જાડાં કપડાંના ખારીના પદડા મેળા થયલા ધોવા સાફ સાચુનું પાંણી કરી નાનો દાંતનો ઘસ તેમાં ભોળી તે પર બધે ધસવું, એકદમ બીનવી નાખવા નહિ, આખા સાફ થાય ને નરમ કપડાંએ ધસીને નુછી તુરત સરખા ગોળ વીટાંળીને પછી પાછા ખુલી નાંખી સુકાવા દેવા; એ રીતે સરખા રહેશે, ડુચાયલા લાગતા નથી.

વોઈલનું ખારીક કપડું ધોવા ડુકાં પાણી સાથ થોડો એમોનીઆ ને સોપ ભેળી વાપરવું, છેલ્લે ઠંડાં પાંણીમાં વીછરતી વખતે થોડો ટંકણુખાર અથવા ગુંદર થોડો નાખવાથી રહેજ હારતી માફક કડક થશે, એ મુજબ ભોળવાથી કાષ્ઠી ખારીક કપડું કડક ને સફાઈદાર થાય છે. કપડામાં સુગંધ આપવા માટે છેલ્લાં સોળાં પાંણીમાં ઓરીસરૂટ (Orrisroot) નાખવાથી તેનો પમરાત કપડામાં પેવશ થશે.

ખારીક કપડાં કાઢી જતનાં હાથમાં દાખીને પાણી કાઢવું અથવા પાણી સાથે નીગરાતાં સુકવવાં; જોરથી નીચવેલાં ફાટી જશે.

કપડું લંબાઇ પહોળાઇમાં ટાંકેલું જામેડી મોડું કરવું હોય સુતરાજી ગરમ થા રેશમી તો ધોવા આગમય ઉમેડવાથી તેના સડા ધોવા પછી માલમ પડતા નથી, તેમજ થોડું ફાટેલું ધોવા આગમય ચીવવાથી વધુ ફાટશે નહિ.

સફેદ કપડું ધોઇને વાપરવું નહીં હોય તો જીંડુ કાગળમાં વીંટાળવાથી સફેદજ રહેશે, પીળું થતું નથી.

ઝાલર (ક્રીન્જ) ધોવા પછી એક એક સાથે મલી ગયલી છુટી પાડવા બેડ હાથમાં પકડી ચોળીને પછી ટેમલની કીનારી ઉપર ઝાલરને ઠોકવી અથવા તે સંભાળીને જાડ નીખીઆએ ઝાળવાથી છુટી થઇ સરખી દીશે છે.

મોજાં સુતરાઉ તથા રેશમી.

૧૨૮.—સ્ટોકીંગ તથા મોજાંના રંગ ઝાંખા પડી જાય તો કયા રંગમાં આપેલી રીને ધોવાથી સોજાં રહેશે. નવાં મોજાં કાષ્ટક પહેરવા આગમય ધોઇને વાપરવાથી વધુ વખત ટકે છે.

ધોવા માટે સાબુ ઉપર ધસવો નહિ પણ સોપ જેવી પીગળાવી તેમાં થોડો વખત ઝાળવાથી મેલ નરમ પડી સોજા ધોવાય છે.

કાળા રંગના મોજાંને રંગ ઝાગળે તો કાળા મરીની લુકી નીમક, અથવા સરકો કંધપણુ પાણીમાં નાખી ધોવાં, રંગીન મોજાં પણ એજ રીને ધોવાં.

કાળો, ઝાંખો રંગ ગુલીનાં ઘેરાં પાણીમાં બોલ્યાથી સોજે થશે.

મોજાં ગરમ ધોવા સાફ સાબુને ખારીક કાપી પાણી સાથે ચુહલા પર જોડ પાડી પીગળી જાય ને તેમાં થોડું ઠંડુ પાણી રેડી શીન ચઢાવી તેમાં મોજાં ધોઇને પછી સોજાં પાણીએ વીછરીને સુકવવાં.

રેશમી સફેદ મોજાં નવાં ને ખગખગતાં પાણીમાં બોળીને વાપરવાથી ટકશે. ગરમ પાણી સાથે ટંકણુખાર બોળીને ધોવાથી પીગાં પડશે નહિ. ધોઇને નીચવ્યાં વગર કપડાં પર સુકવ્યાથી ઘાટ સરખો રહેશે.

રેશમી મોજાં પગમાં પહેરવા પછી તેમાં ઝીણું કાણું માલમ પડે તો સેહજ સુકો સાબુ લમાડી દેવો જેથી ધસાઇને વધુ ફાટશે નહિ, પગમાંથી કાઢવા પછી તુરત રફુ કરી દેવાં.

કાષ્ટકનાં પગનાં તળીઆમાં આંટન હોવાથી આખો વખત પહેરતાં મોજાં જલદી ધસાઇને ફાટે તો નીચે જીનનાં પહેરી તે પર નવાં પહેરવાં. રફુ કરવાની રીતમાં જોવું.

તેમજ ઘણી ઠંડીમાં મુસાફરી કરતી વખતે જીનની ઉપર પાછાં બીજાં મોટાં સ્ટોકીંગ આખ્યાં પહેરી દેવાથી પગને વધુ ગરમી રહે છે.

ઘણાં જીનને બરોબર ધડી વાલી આગમો ભાગ અંદર નાંખી ને તે પર સંચાએ શીવીને ચોરસ જાડ દુકડા બનાવેલા ગરમ ચીજે પકડવા કામ લાગશે.

લેસ તથા નેટનું કપડું ધોવું.

૧૨૬-લેસ ધોતી વખતે તે પર સાથુ ધસવો નહિ પણ શીશુ ઘટ બનાવી તેમજ બેળાને સંભાળથી ચોળવી, ઘણી મેલી હોય તો પહેલાં ઠંડાં પાંણીમાં બેળા રાખ્યા પછી ગરમ પાંણી સાથે ટંકણુખાર બેળાને ધોવાથી સાફ થશે. ખીજી રીતઃ એક સોજા મોટી ખાટલી અથવા ગોળ લાકડાનાં ટુકડા ઉપર ફરતી લેસ સરખી ગોળ વીંટાળીને પહેલાં વાસણમાં સાબુનું પાંણી કરી તેમાં ડુબાડી રાખીને પછી ગોળ ગોળ ફેરવ્યાથી તેમાંનો મેલ નીકળે ને સોજા પાંણીમાં પણ એજ મુજબ ધોષ નાખી ખાટલી પરથી કાઢીને કપડાંનાં બે પડ વચ્ચે દાખી તેનો બીનાશ ચુશી લીધા પછી બીજાં સુકાં કપડાંનાં પડમાં મુકી અસ્ત્રી કરવી. પહેલાં મોઢાંની ખાટલીમાં સાબુનાં પાંણી સાથે નાખી ખુબ મારીને ખુબ હલાવ્યાથી મેલ નીકળે ને સોજા પાંણીમાં ધોવી.

લેસને કડક બનાવવા ઠંડાં પાંણીમાં બોળ્યા પછી તુરત ગરમ પાંણીમાં બેળાને અસ્ત્રી કીધાથી પણ કડક રહેશે.

વધુ કડક જોઈએ તો ખાંડ, સાકર, ચેખા, કોર્નફ્લાવર અથવા ચુંદર કંઈપણ લઈ તેનું પાતણું પાંણી કરી તેમાં બેળા અસ્ત્રી કરવી.

અસ્ત્રી નહિં હોય તો ઉપલી રીતે ગોળ વીંટાળીને ધોયા પછી સોજા ટેબલ પર દાખીને ગોળ વેલણું વણીએ તે મુજબ ફેરવ્યા કીધાથી સુકાઈને અસ્ત્રી માફક સરખી થાય છે.

સોજા રેશમી અથવા સુતરાઉ લેસ ધોવા આગમચ રાતથી દુધમાં બેળા રાખીને પછી સાબુનાં પાંણીમાં ધોઈ સોજા પાંણીએ વીછરીને હાથની હથેલીમાં સરખી પકડીને દાખી પાંણી કાઢવું, જોરથી નીચવેલી લેસો ચુંદરને ફાટી જાય છે. સુકવવા માટે ફ્લેનલનાં કપડાંનાં દાખી રાખવી અથવા સોજાં કપડાં પર ટાંચણી ખોશી સરખી ખાંચરીને સુકાયા પછી ટાંચણીઓ કાઢી લઈ તે પર બાંજી કપડું મુકી અસ્ત્રી મારવી, કાગળ કે કપડું વચ્ચે મુક્યાથી અસ્ત્રીનાં ખુણાઓ લેસમાં બોકાઈને ફાટશે નહિ તેમજ લેસનાં ચુથાંયલાં ખાંચા, લુપ, અણીઓ વિગેરે સરખા કરવા પછી અસ્ત્રી ફેરવવી.

કાળી ભરેલી લેસ અથવા નેટ પર ભરેલું કપડું ધોતી વખતે સાબુનું ગરમ પાંણી લેવું, જોઈએ તો તેમાં એમોનીઆ થોડોક ભેળવો, એમોનીઆને બદલે દારૂનો અર્ક ને ટંકણુખાર એક એક ચમચી એક પ્યાલાં પાંણીમાં લેવો. જીન દારૂને ચાહનાં ઠંડાં પાંણી સાથે બેળાને ધોવાથી પણ કાળી લેસ સોજા થશે. ખીઅર દારૂ પણ ધોવા વપરાય છે.

રંગ ઝાંખો સોજો કરવા કાંઈ ઘણી ઝાંખ કાળી બનાવી ને ઠંડી પડે કે તેમાં લેસને બોળ્યા પછી હથેલીમાં દાખી બધું કાંઈનું પાંણી કાઢી નાખીને ઉપલી રીતે અસ્ત્રી કરવી. પાંણીમાં સરકા બેળી તેમા બોળ્યાથી પણ કાળો રંગ સોજો થશે,

અથવા રંગ સુધારવાની રીતમાં માયફળનું પાંણી બનાવી તેમાં બોળવી, તેસે થેલા બગર સાફ કરવા માટે ડૂબા કઢાની ગમાં જીવે.

૧૩૦-નેટના પદડા ધોવા આગમય ધુળ કચરા પખોડીને કુકાં પાંણીમાં સોજા ખાર પીગળાવી તુરત ધોવા, લાંબો વખત બોળી રાખવાથી સોસાઈ નય છે.

ધણા મેલા માટે પાંણીમાં એમોનીઆ ભેળવાથી મેલ નરમ થશે. પાંણી દાખીને કાઢવું, જોરમાં નીચવ્યાથી નેટ ચુંચારી.

પીળા ઘેરા (Eggs) રંગના પદડા અથવા લેસ કે કપડું ધોવા પછી હાર આપવાની કાંજમાં અથવા સાદાં પાંણી સાથે સહેજ કેસર, કોરી કે ચાહ કંઈ પણ ભેળ્યાથી તેનો રંગ ખુલ્લો પડશે નહિ.

સફેદ પદડા કાંજનાં પાંણી સાથે થોડા ગુંદર કે ગુથી નાખી સહેજ કડક બેંધએ તો બનાવવા.

સુકવવા માટે જમીન સાદડી અથવા ઘાસ પર પાંચરવા આગમય બે માલુસે ધરીને પહોળાઈ તથા લંબાઈમાં આસતેથી ખેંચવાથી સોસાયલા સરખા થશે. દેરી પર સુકવતી વખતે સરખા નાખી છેડાઓ ટાંગણી વડે ખોલીને વચમાંની કચલો કાઢી નાખવી.

સુકવવાની જગ્યા નહિં હોય તો સરખા કીધા પછી તુરત પાછા ટાંગી દીધાથી પણ હવામાં જલદી સુકાઈ જશે.

ફાટેલા નેટના પદડાઓમાંથી બીજી ચીજે પેલ્ય વર્કની રીતે બને છે, તેમજ એના ટુકડા કાચકામ તુલવા કરવા માટે સારા છે.

ગરમ તથા ગુંઠેલાં કપડાં, ઓઢવાના વિગેરે.

૧૩૧.—સફેદ ફ્લેનલને બીજાં કપડાંની માફક સાબુનાં ગરમ પાંણીમાં એમોનીઆ નાંખી ધોવી, બળબળતું પાંણી લેવું નહિ તેમજ તે પર સાબુ પણ ધસવો નહિ, સાબુને બદલે ટંકણખાર વાપરવા. વોશીંગ સોડાથી ફ્લેનલ ખરાબ થાય છે. પટેલા પાંણીમાં ઉકાળીને તેમાં ધોવાં.

રંગીન ફ્લેનલ ધોવી વખતે ગરમ સાબુનાં પાણી સાથે થોડા ઓટમીલ (Oat Meal) પીગળાવીને તેમાં ધોવા પછી છેલ્લે વીંછરતી વખતે નીમકનું પાણી લેવું જેથી રંગ ઓગળતો નથી. ગરમ કપડું બનતાં સુધી તુરત ધોવું.

ફ્લેનલ સોસાય નહિં તેમ ધોવી એક બાલડી પાંણીમાં એક ઓંસ પોટેશ પીગળાવી તેમાં થોડા કલાક બોળી રાખીને તેજ પાંણીમાં સાથે ચુહલે ગરમ કરતી વખતે એક લાકડી વડે તળે ઉપર કર્યા પછી ઉતારીને બીજાં સોળાં પાંણીમાં ધઉનો આટો એક ચમચો ભેળવી તેમાં વીંછરીને સુકાતી કરવી.

એમોનીઆનાં પાણીમાં પહેલે ધોઇને પછી સાબુનાં પાંણીમાં ધોવાથી પણ સોસાતી નથી.

સોસાઈ ગયલું કપડું સાથુના શીણમાં બોળવાથી છુટશે.

ફેલેનલ નરમ રાખવા સારું છેલ્લાં પાંણીમાં એક ઝૂંઝો એક ચમચો ઝલીસરીન નાખવું. સાદાં પાંણીમાં નાંખી તળીયામાં દુબે કે તુરત નીચવ્યા વગર કાઢીને સુકવવાથી પણ નવી ફેલેનલ સોજ રહેશે.

મેલ ગરમ કપડાંનો કાઢવા ચોળવાને બદલે આટો ગુંડે તેમ કરવું, પાણી કાઢવા માટે નીચવવું નહિ પણ બે હાથમાં દાખીને પાણી નીકળ્યા પછી આડું તેમજ ઉભું કપડું ખેંચીને સુકવવું.

પીળી થઇ ગયલી ફેલેનલ સફેદ કરવા ધોવા આગમચ લીંબુનો રસ કપડું બીનાય તેટલો કાઢી તેમાં થોડો વખત બોળી રાખી તે પછી ધોવાથી સફેદી પર આવશે.

કોઈખી જાતનું સફેદ ગરમ કપડું ધોવા પછી ઘણાજ ખુદ્દા રંગનાં ગુલીનાં પાણીમાં બોળવાથી જલદી પીળું પડતું નથી.

આલપાકા કાળો ધોવા સારૂ વરસાદનાં પાંણીમાં ત્રણ મિનિટ ચુકલે ઉકાળીને કાઢી લઈ નીચવી નાખીને ગુલીનું ઘેરા રંગનું પાણી બનાવી તેમાં અર્ધો કલાક બીનવીને પછી સુકાતો કરવો. થોડોક ટંકણખાર નાંખવાથી કપડાંનો ચળકાટ ઝંખો પડશે નહિ.

પટેટાને છલ સાથે ખમતી પાંણીમાં એક દીવસ રાખી મુકી બીજે દીવસે ચાળણીમાંથી ગાળી કાઢતાં પાણી કાળા રંગનું માલમ પડશે, તેને થોડા કલાક રાખતાં નીચે પપેટાને ઠરા બેસી જાય ને નીતર પાંણી કાઢી લઈ તેમાં આલપાકાનું કપડું બોળીને નચવી કાઢી આજી કપડાંમાં વીંટાળી સુકું થાયને અસ્ત્રી કરવી.

ગરમ મરીનો અથવા કુશમીરનાં કાળાં કપડાં માટે અંબેત્રીઆ અથવા ટંકણ ખાર ટુકાં પાંણીમાં નાંખી રાતથી બીનવી સહવારે નીચવ્યા વગર સુકાવું કરવું, સહેજ બીનું હોય ને અસ્ત્રી કરવી, અથવા તો ગરમ કપડાંની રીતે ધોવું. રંગ ઝંખો લાગે તો સુકાયા પછી માયફળનું પાણી સ્પંજ વડે લગાડવું.

સર્જ કાગી કે બ્લુ બ્લેક રંગની ધોવા સારૂ ટુકાં એક બાલ્ડી પાંણીમાં થોડો સફેદ સોજો સરકા પાશેર જેટલો નાંખવો અથવા આઈવી (Ivy) ઝાડનાં પાદડાં ઉકાળેલું પાણી તે પાદડાં કાઢી નાખીને તેમાં કપડું બોળી રાખી પાણી તદ્દન ઠંડું પડે ને નીચવ્યા વગર કાઢીને નીગરાતું સુકાવા દીધાથી સોજું થશે, એ પાણીએ તુછવાથી કાધો પણ જશે.

ગરમ ઉનનાં ગુથેલાં કપડાં ધોવા આગમચ તેનાં બટનો ટાંકેલાં કાઢી લેવાં. જ્વાહર, જર્સી વીગેરે ધોવા આગમચ તેની પહોંળાઈમાં નીચેથી સુતરઉ કપડાંની પટી ટાંકી લીધાથી તે ઝઝું સંકચાતું નથી, ફેલેનલની રીતે ધોવાં, પણ નીચવવા વગર સુકવાં.

રંગીન તરાંહવાલાં કપડાં ધોવા પછી જડા ટરકીશ તુચાલોનાં પડમાં મુકી દાખવાથી કોઈખી રંગ ઝાંખજતો હશે તો નીચવી સફેદ ભોંય પર લાગતો નથી.

ધણું મેલાં થયલાં સફેદ કપડાં કાઢ રીતે સાફ નહિં થાય તો ખજખજતાં સાયુનાં પાણીમાં એક રાત ભીનરી રાખી સહવારે બરોબર ધોઇને બીજાં પાણીમાં વેલાતી મીઠું (Magnus Sulphus) ને સોડા ખાર એક એક ચમચી ભેળી ચુલ્લે પાછું તે કપડું પાંચ મિનિટ ઉકાળીને ઠંડાં પાણીમાં ધોવાથી સફેદી પર આવશે. ઉનની વણેલી કશતીઓ પણ એ રીતે મેલી થયલી સોજી થાય છે. ગંધકની ધુંધ આપવાથી પણ પીળું કપડું સફેદ થશે.

ગરમ રંગ, ધામણી ધણું મેલાં થયલાં હોય તો એક મોટાં ટબમાં અર્ધી પાંદન્ટ અંમોનીઆનું પાણી રેડી રમને ખુલ્લો કરી તેમાં પાંચરીઆ પછી તે ડુબે તેટલું ગરમ પાણી ઉપરથી રેડવાથી અંમોનીઆનો બાફ તળીઆમાંથી નીકળી તે કપડાંમાં પેવસ થઇ મેલ છૂટી પડશે; લાકડી વડે તળે ઉપર કરી મેલ બધે નીકળ્યા પછી બીજાં સોજાં ગરમ પાણીમાં ધોઇ નાખી ઝોરણ પર સુકાવા મુકવો. પાણી પોતીકા મેળે નીગરાઇને સુકાઇ ગયા પછી અલગે હાથે લાકડી બેઉ બાજુ ઠોકવાથી રૂંવાટી દબાયલી પાછી ઉભી થશે, અથવા નરમ બ્રશ રૂંવાટીની ઉઘટી બાજુ પર ફેરવવાથી સરખી થાય છે. સુજનીઓ ધોઇને ઘડી વાળવી અથવા ગોળ વિટાળી લાકડીએ ઠોક્યા પછી સુકવ્યાથી ખીલીને નવી માફક સાજી દિશે છે.

ગુંઠેલી શોલ અથવા સ્કાર્ફ ધોવા પહેલાં ઠંડાં પાણીમાં બોળીને વરસાદનાં પાણીમાં સાયુનું શીણુ કરી તેમાં નાખીને ધોવી, આટો ગુંદે તે રીતે કરવાથી મેલ નીકળશે યોગવાથી ચુંઠાઇ જાય છે. જોઇએ તો ધોતી વખતે સ્પીરીટ ઓફ ટરપીન-ટાઇન ભેળવી. બીજાં સોજાં પાણીમાં બે ત્રણ વખત વીછરીને દોરી પર સુકાવા નાંખતાં તણાઇ જશે માટે જડાં ડીલનુછણામાં દાખીને પાણી ચુશી લીધા પછી લંબાઇ પહોળાઇમાં સરખી ખેંચીને પાંચરી દેવી અથવા બીજું તેવુંજ કપડું ઉપર દાખી દીધાથી પાણી ચુશી લઇ સુકાય ને કાઢવાથી મુદ્દસ ચુંઠાઇ જશે નહિ. રેશમનું ગુંદેલું એજ રીતે ધોવું.

રંગીન શોલ ઓઢવાની નીમકનાં પાણીમાં બોળવાથી રંગ ઓગળતો નથી. સાયુનું પાણી કપડાં ધોયલાં, ઝાડમાં રેડવાથી ખાતર તરીકે ચાલે છે.

રેશમી કપડાં જડાં તથા ઝીણાં ધોવાં.

૧૩૨.—રેશમી કપડાં અરીઠાંનાં તેમજ સાયુનાં ડુંકાં પાણીમાં સારી રીતે ધોવાશે, સાયુ સોજે સફેદ આવે છે તે લેવો, કપડાંની પર ધસવો નહિં પણ પીગળાવી વાપરવો. કપડાં ધસવા નહી, નીચે ઉપર પાણીમાં ફેરવ્યા કીધાથી મેલ નીકળે ને સોજું ડુંકાં પાણીમાં વીછરવાં પટેટા બાફેલા પાણીમાં પણ રેશમી કપડું ધોવાથી સોજું થશે. ખાર ઝાઝો વાપરવો નહિ, ઘણુંજ મેલું હોય તો થોડો લેવો.

હાર આપી કડક કરવા માટે આગળ આપેલા મુજબ કરવું અથવા તો થોડીક મેથીસેટેડ સ્પીરીટ પાણીમાં નાખવાથી સફેદ રંગનાં કપડાંને હાર આવી કડક થશે.

સફેદ રેશમી કપડું પીળું થતું અટકાવવા સોજો સફેદ સાબુ વાપરવો ને છેલ્લાં વીંછરવાનાં ગરમ પાણીમાં બહુ રંગની શાદી એક ચમચી નાંખવી. જેપાનીસ કપડું ધોવા પછી છેલ્લાં પાણીમાં થોડું દુધ ભેળવાથી પીળું પડતું નથી.

પીળું થઇ ગયલું કપડું સફેદી પર નહિ આવે તો ધોવા પછી ગરમ પાણીમાં થોડીક કેસર અથવા કોરી કે સુકી ચાહ ભેળવીને બોળવાથી કીમ જેવા રંગનું થશે, અથવા તો ખીજી રીતે રંગવું.

કાળા કે ઘેરા બ્લુ (Dark blue) રંગનું કપડું ધોઇને તેપર સ્પંજ વડે જીન અથવા વ્હિસ્કી દારૂ લગાડવાથી રંગ સોજો થશે.

કાચા રંગના કપડાં માટે યુક્તાંતું પાણી વાપરવું. ઑમેનીઆનું પાણી કરી સ્પંજ વડે બંને બાજુપર લગાડીને લાકડી અથવા રોલર પર ગોળ વિંટાલી રાખી સુકાયા પછી કાઢવાથી સોજું દિશે છે. છેલ્લાં પાણીમાં નીમક, સરકો કે ફટકડી નાખ્યાંથી કાચો રંગ સોજો રહે છે.

રેશમી બદીઆનો ધણું જીનનાં ને ઝાંખાં લાગે તો ધોવા પછી છેલ્લાં પાણીમાં એક ચમચી ટરપીંટાઇન કે મેથાસેતેડ સ્પીરીટ ને સાકરનાં ત્રણ ટુકડા નાખીને તેમાં બોળવાથી પાછો રેશમનો ચળકાટ આવશે, અથવા પાતલાં કાંજનાં પાણીમાં બોળવાં, પછી અસ્તી કરવી.

બારીક કપડું શીફિન ધોવા પુકાં પાણીમાં સાબુ પીગળાવી હાથે સુઠીમાં દાખી દાખીને મેલ કાઢવો બોળવાથી ફાટી જશે, મેલ કાઢવો હોય તો ધોવા આગમચ ટંકણુ ખારનાં પાણીમાં બીનબ્યા પછી ધોવું. છેલ્લાં પાણીમાં જોષએ તો થોડીક ખાંડ નાખવી. સુઠીમાં દાખીને અથવા ટરકીશ તુલાલનાં પડમાં સુકી ને દાખ્યાથી પાણી ચુશી લઇ સૂકું થાય ને તે તુલાલમાંથી કાઢી લઇ બીજાં કપડાંનાં પડમાં સુકી પુકી અસ્તી ફેરવવી, ધણી ગરમ હશે નો બારીક કપડું દાઝી જશે. દુધાયલું લાગે તો અવલી બાજુપર ધણું પાતડું ચુંદરતુ પાણી લગાડી પાછું ગરમ કપડાંનાં પડમાં સુકી અસ્તી મારવી.

જયેરજેટ ઉપલી રીતે ધોવું અથવા તો પાણીમાં જીન દારૂ ભેળવો. પેત્રોલમાં આપું કપડું દુઝાડીને મેલ ઘસી કાઢ્યા પછી સોજાં પાણીમાં બોળી કાઢવું અમથુ હાથોમાં પકડીને હળાબ્યાથી જલદી સુકાઇ જશે; સારીઆ, બદીઆનો, દ્રોક વિગેરે.

ક્રેપ ઝીજું નરમ કપડું શીફિન સુજબ ધોઇને મલાઇ કાઢી લીધેલાં દુધમાં સહેજ સરસ નાંખી ચુહડે ઉકળ્યા પછી તેમાં ક્રેપ બોળી કાઢી હાથની હથેલી વચ્ચે દાખીને સુકવ્યાથી નવું જેવું લાગે છે.

ઓજરીઆનું કપડું (Crepe-de-chinc) ટંકણુ ખારનાં પાણીમાં ધોવાથી તે પરનો ચળકાટ રહે છે, સાબુએ સોજું ધોવાતું નથી, રંગ ઓગળે અથવા ઝાંખો પડે તો આગલ આપેલી રીતમાં જુવો.

હીનછાઉ (China Silk) અથવા તસોર સીલ્કને સાર સાચુનું શીશુ કરી પાણીમાં થોડો વખત બોળા રાખીને ડુકાં પાણીમાં ધોવું; અથવા ઢોઢ બાટલી ગરમ પાણીમાં એક ચમચો ટકણ ખાર નાંખીને ચોળા ધોઇ સોજુ પાણી લેવું; એ કપડાંના કમરના પટા વિગેરે વધુ મેલા થયલા એજ રીતે બે ત્રણ વખત ટંકણખારનાં પાણીએ ધોવાથી સોજ થશે. રંગ પણ ધણો પીળો થતો નથી, તદ્દન સુકાયને અચ્છી કીધાથી હીનછાઉનું કપડું ચળકટું રહેશે, ડુંકી અચ્છી કરવી.

રેશમનું ભરેલું ધોવા એક બાટલી પાણીમાં એક ચમચો નીમકને સરઘો બોળા ભીનવ્યા પછી ધોવું.

રીખન ધોવી તથા સાફ કરવી.

સાદીનની રીખન ધોવા આગમચ એન્ડી એક ચમચો, નરમ સાચુનો છુકો એક ચમચો સાથે પીગળાવીને નરમ પીછી વડે રીખન ઉપર લગાડ્યા પછી ઠંડાં પાણીમાં સંભાળીને ધોઇ બાટલી અથવા ગોળ લાકડાં ઉપર સરખી વીંટાળીને સુકાય પછી ઠંડી અચ્છી જાંધી બાજુ પર ફેરવવી. એજ મુજબ જાડી સાદીનનું કપડું પણ ધોવું.

સાચુનાં પાણીમાં સાધારણ રીત ધોવા પછી ચળકાટ ઝાંખો લાગે તો આઇર્સિ-આસનાં પાતલાં પાણીમાં બોળીને સુકવ્યા પછી ઉપલી રીતે અચ્છી કરવી. મેલ નહિ નીકળે તો દાંતના નરમ ઘ્રશ વડે ધીમેથી ધસવું. ધોયલી રીખનના છેડા વાપરતી વખતે પાછા કાપીને સરખા કરવા, નીમકનાં પાણીમાં બોળા ભીનાયલાં પર અચ્છી કરવાથી રીખન અથવા રેશમી રૂમાલો પર ચળકાટ આવે છે. ઝાંખો પડેલો રંગ સાચુના પાણીમાં પૂર્ણએશ નાંખીને ધોવાથી સોજે થશે.

મખમલની રીખન ધોવા સોજ સફેદ સાચુને ડુકાં પાણીમાં પીગળાવી એક પહોળાં વાસણમાં રીખન બોળીને ઉપર હેઠે કર્યા કીધાંયા તેમાંનો મેલ નીકળશે, ચોળીને ધોવી નહિ; સોજ પાણીમાં વીછરતી વખતે ઉપલી રીતે હલાવ્યા પછી સોજ કપડાં પર સવલી બાજુ ઉપર રાખી સરખી ખેંચીને છેડાઓ પર ટાંચણી ખોસીને લગભગ સુકાવા આવે ને ગરમ અચ્છી તે પર દાખીને ફેરવવી નહિ પણ મખમલની રૂવાંટી પર ફક્ત અચ્છીની ગરમ વરાળ લાગે તેટલી નજદીક ઉપર હેથે ફેરવ્યાથી દબાઇ ગયલી રૂવાંટી ઉભી થશે. છેલ્લે નરમ ઘ્રશ પાછો રૂવાંટીનો વળ હોય તે બાજુ પર મારવાથી મખમલ પાછી નવી જેવી દીશે છે. મખમલનાં કપડાં પણ ઉપલી રીતે ધોઇ શકાય, દબાયલી રૂવાંટી ઉભી કરવા માટે પાછલ આપેલું છે.

રેશમી નેકટાઇ ધોવા આગમચ અંદરનું અસતર હોય તે જામેડી કાઢી લઇ તે રીખન ધોવાની રીતે ધોવા પછી જાંધી બાજુ અચ્છી કરવી, કાંજીનો હાર આપવાને બદલે છેલ્લે ખજખજતાં પાણીમાં બોળા કાઢી સુકાયને અસતર પાછું અંદર મુકીને સીવી લેવા, કાચા રંગના ટાઇ ધોવા માટે સાચુનાં પાણીમાં અમાનીઆ બેળવો. ડોઇલીસ (Doilies) ટેબલ નેપકીન વિગેરે પણ ટાઇની રીતે સારા ધોવાશે.

કપડાં સુકવવાં.

૧૩૩.—દોરી તેમજ જમીન કે ઘાસ પર સુકવતી વખતે જાંઘાં નાખવાં, જલદી સુકવવા માટે બંને હાથોમાં પકડીને અથવા મોટું કપડું હોય તો સામા સામી બે માણસોએ ધરીને હવામાં હલાવવાં. વરસાદના દિવસોમાં ઘરમાં કપડાં સુકાવવા માટે બાંજુની મોટી જાડી વાલી ઝાંપો જેવી આવે છે તે પર નાંખીને અંદરના ગાળામાં આતશની સગડી સુકવાથી તાપે સુકાય છે. નાનાં બચ્ચાનાં ઘડી ઘડી ધોવા પડતાં કપડાં માટે એ ઘણી ઊપયોગી છે. રાંધણીમાં જ્યાં બંધ બઢીના ચુડલા હોય ત્યાં પણ એરજી બાંધી કપડાં તાપે સુકાવી શકાશે, કાચા રંગનાં કપડાં તડકાંમાં નહિ પણ છાંયામાં સુકવવાં. ગરમ કપડાંને કોટ ટાંગવાની લાકડાંની પટ્ટી પર અથવા ઝાડ પર નાખ્યાથી તેના ઘાટ બેંચાવા વગર સરખો રહેશે.

બદીઆન, ખમીસ વિગેરે સુકવતી વખતે નીચલો કમરનો ભાગ દોરી પર રાખી બાંહે બુલતી નીચે રાખવી; લાકડાંની કલીપમાં જોડે એ તો પોષ્ટને નાખવાં, ઊનનાં શુઠેલાંની બંને બાંહેમાંથી આરપાર લાકડી પસાર કરીને તેનાં બંને છેડાને બાંધી ટાંગવાથી સરખાં સુકાય છે.

કાંજનો હાર અપાવો ગુલીનું તથા પાણી.

૧૩૪.—હાર અપવા માટે સ્ટાર્ચ (Starch) નો ભુકો તૈયાર મળે છે; તેમજ ઘઉંનો આટો સાચુ ચોખા, અથવા આરારટની પાતલી કાંજ બનાવીને જોડે એ તો વાપરવી, ગુંદરતું કે સાબુનું પાણી અથવા સહેજ નીમક ભેળવાથી વળગતી નથી પાણી ઊપલી કોઇમી ચીજ અર્ધા પ્યાલાને સુમારે લઇ થોડાં ઠંડાં પાણીનાં પીગળાવી રાખી એક બાટલી પાણી ચુહલે ઊઘાળ્યા પછી ઊતારતી વખતે તેમાં ભેળવું. જોડે એ તો એક ચમચો સાથે ટંકણ ખાર અથવા બેપસંમ સોલ્ટ લેવો. સ્ટાર્ચમાં કેરોસીન તેલ સહેજ ભેળવાથી કપડાંને વળગશે નહિં. ટેબલ ક્લોથમાં કાંજને બદલે મેથીલેનેડ રપીરીટ નાખવાથી કડક થશે. ઠંડા પાણીમાં ભેળેલી કાંજ વાપર્યા પછી વધેલી બીજો દિવસે ઉપરતું નીર્ધુ પાણી કાઢી નીચે ચયેલીમાં બીજુ પાણી ભેળી વપરાશે.

આરીક કપડાંમાં હાર આપવા ચોખા બાફેલું ચીકણાલાલું પાણી કાઢી લઇ તે વાપરવું, કીમ રંગતું કપડું હોય તો સાથે સહેજ કોરી ભેળવી ગુલીનું પાણી ભેળવું તેમાં ભેળાશે. કાંજનાં ગરમ પાણીમાં બોળવાથી જીનું ઝાંખુ સોજું થશે.

કાંજનો હાર આપતી વખતે સહેજ નીમક ભેળવું હશે તો ઘણાં પવનમાં કપડાં સુકવતી વખતે કાંજ કપડાં પર વળગી રહેશે.

કફ, કૉલર કડક બનાવવા સ્ટાર્ચ ત્રણ ચમચા ઠંડા પાણીમાં ઘટ પેસ્ટ બનાવી રાખી, એક પ્યાલાં ગરમ પાણીમાં એક ચમચી ટંકણખાર ને એક ચમચી સ્ટાર્ચમાં બધું ભેળવી નાંખીને તેમાં કફ કૉલર બોળી કાઢી સુકાયા પછી સોજાં કપડાં વડે તેને તુછી નાખીને અસ્તી કરવી. જોડે એ તો ઉપલી મેળવણીમાં થોડું ગુંદરતું પાણી ભેળવું. વધુ આગલ મલશે.

શુલીનું પાણી કરવા એક ચમચી શુલીની શુક્રા એક ખાલાં ઠંડાં પાણીમાં ભેળવી, જેમએ તો એક ચમચી આંકઝેલીક અંસીક કે સોડાખાર ભેળાને એક બરેલી બાલદી પાણીમાં રેડીને કપડાં ભેળવા વરસાદનાં પાણીમાં વધુ સારી થશે. અંસીક વાપરતી વખતે સંભાળવું.

શુલીનાં બાલ પણ આવે છે તેને કપડાંની થેલીમાં બાંધીને હેલ્લા વીછરવાનાં પાણીમાં નાખવાથી સહેજ રંગ આવશે અને કપડાં ઘણાં ખુબ થતાં નથી. શુલીનું પાણી ખુદ્દા આસમાંની રંગતું જેમએ.

કપડાંને પોલીશ કરવા.

૧૩૫.—ખમીસ તથા કૉલર વિગેરેને ચળક આપવા નીચલી મેળવણી તૈયાર રાખી તેમાં ભેળવા પછી અસ્ત્રી કરવી. ખળખળતું પાણી એક પાઇટમાં સફેદ શુદ્ધ એક ઔસ પીગળાવી તે ઉપરનું નીતયું પાણી કાઢી લઇ તેમાં એક મોટો ચમચો રટાર્ય મેળવી સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવું. જેમએ તો એક મોટો ચમચો ભરીને નીમક એક પાઇટ જેટલી રટાર્યની કાંજમાં ભેળવું.

ઘણાં કડક ખનાવવાં હોય તો ઉપલીજ મેળવણીમાં એક ચમચી બ્રેન્ડી ને સફેદ મીણુંનાં ટુકડો ભેળા નાખવો: હાર આપવાની રીતમાં પણ લખેલું છે. અસ્ત્રી કીધા પછી તાપ આગળ યા તડકે સુકવો.

આરડટની કાંજમાં ટંકણખાર ભેળવાથી પણ સારી ચમક આપશે.

શુદ્ધ (Gum Arabic) ની શુક્રા પોણો ઔસ, રટાર્ય બે ઔસ, ટંકણખાર એક ઔસ અને સફેદ મીણુ દોઢ ઔસ ભેળી લેવું.

ઘઉંનાં દુધની કાંજ ખનાવી તેમાં કૉલર તથા કફ ધોયલા ભેળી કાઢી સુકાય ને અસ્ત્રી કરવાથી કડક થશે. કાંજ નહિ હોય તો કપડાં નીચળ્યા વગર પાણી સાથ સુકાવા નાખેલા પોતીકી મેલે કડક થશે.

કૉલરે ઘેતી વખતે વચમાંના સાંધામાંના મેલ કે ચીકાશ નીકળે નહિં તો નાનાં બ્રશ વડે તે પર સામુનું પાણી લઇ ધસવો.

કપડાંને અસ્ત્રી કરવી તથા તે સાફ રાખવી.

૧૩૬.—અસ્ત્રી કરવાની ટેબલ પર જાડું ગરમ કે સુતરાઉ કપડાંનું પડ કીધા પછી કપડાંને અસ્ત્રી કરવા સુકવાં; કોઇખી ઝીણાં ખારીક કપડાં પર ખીજું કપડું યા કાગળ સફેદ ઢાંકાને ફેરવવી, તેમજ ઉનનાં શુઠેલાં કપડાં પર ઘણી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી નહિં. દુઆયલો ભાગ આપણી પાસે રાખી અસ્ત્રી કાઢેલા સાંમે ખસેદતા જવું.

કપડાં થોડાંક ભીનાયલાં હોય ત્યારે સરખાં રાખીને અસ્ત્રી મારવી, તદ્દન સુકાં પર કરવાથી સફાઇ આવતી નથી, દુઆયલું અથવા સલ કપડાં પર પડેલા નીકળે નહિં તો ખાંજી સુતરાઉ કપડું પાણીમાં ભીનવી તે પર ઢાંકાને અસ્ત્રી ફેરવવાથી થશે. સુકાયેલાં લાગે તો હાથે તે પર પાણી છાંટવું અથવા સીસીમાં પાણી ભરી તે પર કોલોન-

ચોટર હાંટવાનો પેચને ખુચ આવે છે તે પોષને તે વડે કપડાં પર પાણી સરખાઈ
છંટાય છે, જોષએ તો સંચામાં તેલ નાખવાની ગળણીમાં પાણી લધ તેની નાની
નળી વડે નાંખવું. અથવા સોજો ઘસ ઠંડા પાંણીમાં ભોળી તેને હાંટવું.

ધણું જાડું કપડું તદ્દન સુકાઈને કડક થઇ ગયલું હોય તો અસી મારવા આમમય
ચુરતું ગરમ પાણી હાંટીને બીજાં સુકાં કપડાં ત્રિટાળી રાખવાથી નરમ થાય ને અસી
કરવી.

અસીનું તળીઉં પહેલું નુછી સાફ કરવું કે કપડાં પર ઝધો પડે નહિ,
ફેનનકનું કપડું સુકું અથવા બીના વડે નુછી, જોષએ તો સાથે સાચુ લેવો. ન્યુસ
પેપર પર કેરોસીન તેલ હાંટી ધસીને નુછવું.

પાટીઆંના દુકડા પર નીમક નાખી ધસવું અથવા લાંકડાંનો વહેર કે રેતી કાગળ
પર નાખીને તળીઉં ધસવાથી સફાઈનું થાય છે. કાંજીને વળગે નહિ માટે તળીઆં પર
અસલીનમાં મીણુ બાંધી ધસવું અથવા કાંજીમાં સડેજ ગ્લસરીન ભેળવું.

તળીઉં કીટાય નહિ તેમ રાખવા સોડા બાઇકાર્બ લગાડી રાખવો, જોષએ
તો વેસલીન પાતડું લગાડવું.

મીણુમત્તીનો દુકડો કપડાંના પડમાં મુકીને ગરમ અસી પર ધસવો; પોલીશનાં
કાગળ વડે ધસવાથી ખણુ કાટ નીકળે છે.

જે અસીમાં લોખંડનો દુકડો ગરમ કરી મુકવામાં આવે છે તે જો ધણુ જુનો
થઇ ગયતો જલદી ગરમ નહિ થાય તો આતશમાં મુકી ગરમ થાય ને ઠંડા પાંણીમાં
તુરત ભોલી દેવો, પછી સુકો થાય ને પાછો ગરમ કરેતો જલદી તાતી જશે.

ચાયના સીલક ને અસીકરતી વખતે આડું અવાર નવાર ખેંચવાથી કઝથનું નથી.

કપડાંને કડક ને ચલકટું કરવા સાચુનાં પાણીમાં રટાર્ય થોડી ભેલી ધણી
ગરમ અસી કરતી વખતે છાતવી, તળીઆંને વળગતું નથી.

ખમીસ, ને પહેલાં કોલરની પટી તથા કફ વિગેરે પર ધણી ગરમ અસી ફેરવ્યા
પછી છેલ્લી પીથ તથા બીજા ભાગો ઉપર મારવી. કોલરને પોલીશ કરવા લોખંડનો
કાંદો તેવા ઘાટનો આવે છે.

શર્ટના કફ ચુ થાયલા પર અસી કરી સોજું મીણુ ધસી પાછી અસી ફેર-
વ્યાથી માલમ પડશે નહિ.

સુકવ્યા વગરનું બીનું કપડું તુરતજ અસી કરવું હોય તો જાડા ટરકીશ દુવાલમાં
વીંટાળવાથી જલદી પાંણી ચુથી લે ને અસી કરવી.

જેરજેટ રેશમી કે સુતરાઉ બારીક કપડું પણ એ રીતે વિનાગવાથી નરમ
રહી તે પર સારી રીતે અસી થશે, ત્યાર પછી બીનું લાગે તો સુકાવા દેવું.

ટક (Tuck) મારેલાં કપડાંને ઉંધી બાજુ પર અસી ફેરવ્યાથી ટકની
લાઇનો સરખી રહેશે.

ભરતકામ સાથનું કપડું જાડા ટરકીશ દુવાલના પડમાં મુકીને અસી ફેરવ્યાથી
ભરત ચુંકાઇ જતું નથી.

રેશમી કપડાં પર અસ્ત્રી ફરવતી વખતે સફેદ કાગળ યા કપડું ઉપર મુક્યા પછી મારતી, ઘણી ગરમ પશુ લેવી નહિ.

મખમલને અસ્ત્રી કરવા અસ્ત્રીને વાંકી મુકી તેના તળીયાં પર મખમલને ઉંધી બાજુ દાખીને ફેરવ્યા કીધાથી સરખી થઇ રૂંવાટી પણ ઉભી થશે.

બદીઆનનાં બટન ટાંકેલી પટી ઉપર અસ્ત્રી મારતી વખતે ટરકીશ તુલાલ ઢાંકીને ફેરવ્યાથી બટનનો છાપ કપડા પર પડતો નથી.

ગરમ કોટ પાટલુન વિગેરે પર થોડો વખતે અસ્ત્રી માર્યાથી ડુગ મેલ યા ઉંધા લાગેલી ગરમ થી નીકલી જશે. દુઆયલાં હોય તો સહેજ બીનું બીનું કપડું તે પર ઢાંકીને અસ્ત્રી મારવાથી સોજા દીશે છે.

ઉનની ગુઠેલી રોડને કપડાના પડમાં મુકી ડુકી અસ્ત્રી મારવી અથવા કુંદી કરવી.

ઢારાની ગુઠેલી લેસને પાટીઆં પર જડાં કપડાનું પડ નરમ કરીને ટાંચણીએ લેસ સરખી ગોઠવ્યા પછી અસ્ત્રી દાખીને મારવી.

ટેબલ નૅપકીન ઉપર બને બાજુ બાર મુકીને અસ્ત્રી ફેરવી ધડી વાળતાં દરેક પડ પર અસ્ત્રી મારતાં જવું.

ઇલેક્ટ્રીક અસ્ત્રી ઘણી ગરમ થયા પછી તેના જોડેલા પ્લગ (Plug) માંથી કાઢી નાખી વાપર્યાથી ઇલેક્ટ્રીસીટી ઝાઝી અપશે નહિ એ વાપરવા માટે સગવડ બરેલી છે. બનતાં મુઘી પાટીઆં પર બિલું રહેવું જમીન પર બિલું રહેવાથી કોઈ વખત વીજળીનો ઝટકો લાગશે.

અસ્ત્રી ગરમ રાખવા ઍમ્પ્રેસસૉસર્સ જાડું પડ કરી તે પર અથવા લાત્ર ઈટ પર ગરમ અસ્ત્રી મુકેલી જલદી ઠંડી પડશે નહિ, જેમએ તો મોટું વાસણ તે પર ઉંધું ઢાંકવું. હમેશા છેલ્લાં ધોયલાં કપડાં નીચે રાખી તે આગમચના પહેરવાથી ઘણી વખત ધોવાઇને ફાડતાં નથી.

દુઆયલાં કપડાં સરખાં કરવાં.

૧૩૭.—પાટલુન દુઆયલાં અસ્ત્રી કીધા વગર સરખાં રાખવા માટે સહેલી રીત એ છે જે ખાનાં ખાનાંવાલી કચાટ (Chest of Drawers) તેનું ઉંચું ખાનું ઉઘાડી તેમાં એક વેંઢત જેટલો પાટલુનનો દબલ કાંધેલો કમર આગળના ભાગ સરખો નાંખી ખાનું બંધ કરી દેવું, પછી હેક હેચેનું યા વચ્ચેનું જેખી પાટલુનની લંબાઇને પુગે તે ખાનું ઉઘાડી નીચેલો પાયજવાલો ભાગ તેમા ખોસી દબ ને પણ ખાનું બંધ કરવું. વચમાંનાં ખાનાં આસતેથી બધાં થોડાં ખેંચી બહાર કાઢાથી પાટલુન ખેંચાઇને ટાઇટ થઇ સરખું થાય ને થોડે વખતે બહાર કાઢવું. પ્રેમમાં દબવાથી પણ અસ્ત્રીની માફક સરખાં થાય છે. તેનાં પડમાં ઢાંકવા માટે ન્યુલપેપરો વાપરવાં. સુતરાઉ કપડું વચમાં મુક્યાથી કેટલીક વખત તેની બારીક રૂંવાટી ગરમ કપડાંને વળગી જાયછે.

ડગલાંને ધડી કરતી વખતે હાલર વાળેલો ઉભો કરવાથી દુઆશે નહિ. દગલા કે બદીઆનો ધડી વાળેલા કરતાં વાંકે વાળી લાકડાની પટીઓ પર ખભામાંથી પોખને

ટાંગવાથી સરખાં રહેશે. સાડીઓને નાની ધડી વાળવાને બદલે લાકડાની પટીઓ પર સરખી કરી બેવડી નાખી કપડામાં ટાંગવાથી દુચાતી નથી.

દુચાયલાં અથવા પેટીમાં પેક કીધેલાં કપડાં કાઢી પખોડી ગરમ ઓરડામાં આખી રાત ટાંગી રાખવા પછી અસ્ત્રી કરવાં અથવા નાહવાની મોરીમાંના ગરમ પાણીના નળો છોકવાથી અથવા ટપ્પામાં ગરમ પાણી ભરી તેમાંની ગરમ વરાળ બહાર નીકળવા ત્યારે બાંરણાં બંધ રાખવાથી દુચાયલાં કપડાં પર ભીનાશ આવે ને તેપર ઠંડી અસ્ત્રી કરવી.

રેશમી ક્રેપ યા જોરજોરે દુચાયલી હોય તેને ગરમ પાણીમાંથી વરાળ નીકળતી હોય તેપર ધરવું, પહોળાં મોઢાંના જગમાં પાણી રેડી ઉપર કપડું સરખું ખેંચીને પકડી વરાળ લાગવાથી સરખું થતું જાય ત્યાં સુધી બધું ધીરે ધીરે સેરવીને પકડી રાખવું; અથવા સ્પંજ વડે ગુંદરનું પાતણું પાણી લગાડી સુકાયા પછી ગરમ કપડાંની વચ્ચે મુકી અસ્ત્રી મારવી. દુધ ને પાણી ભેળી થોડો સરસ નાખી ચુહાંને ઊકાળી તેમાં ક્રેપ બોળી સુકવવી.

ક્રેપ અથવા બીજી કપડું હવાયલું યા વરસાદથી ભીનાયલું સરખું કરવા સંભાળથી ખેંચીને પલંગનાં ગોદાં ઉપર બધે છેડે ટાંચણીઓ ખોલી સરખું સુકાય ત્યાં સુધી રહેવા દેવું.

રેશમી કપડાં સાફ કરવા માટે ઘસોને બદલે થપ્પમલના દુકડાંએ નુહવાથી ઘસાતાં નથી.

પ્રકરણ ૧૮.

કપડાંને પાણીથી ધોવા વગર સાફ કરવા સુતરાઉ ગરમ રેશમી વિગેરેને (ડ્રાય કલીનીંગ.)

૧૩૮.—ડ્રાય કલીન (Dry Clean) કરવા નીચલી રીતો છે, બીજી રીતો આગલ ડાઘો કાઢવામાં આપેલું મળશે, કેટલાંક કપડાં ધોવાથી બગડી જાય તેને માટે, સાધારણ ચીજો જેવી કે આટો, થુલું, ઠંડું યા ગરમ લેવું; ફુલર્સ અર્થ (Fuller's Earth) નામની ભુકીની સાથે સ્ચાર્જનો પાઉડર ભેળી વાપરવો; સોજો ચાક (French Chalk) પણ મેલાં કપડાં પર છાંટી રાખવાથી મેલ નીકળશે, મેગનીશીઆ લેવો, પાંજિનો ગર ડાઘા પર ઘસવાથી સાફ થશે, ઉપલાંમાંની કોઈપણ ચીજ મેલાં કપડાં પર સંભાળીને ફ્રેનચ કે સાદાં કપડાં પર લઈને ઘસવી. મેલ નીકળ્યા પછી સોજાં કપડાંએ નુહવું.

ડ્રાય કલીન પાઉડર બનાવવા ગુંદરની બારીક ભુકી, સોડા બાઇકાર્બોનેટ અને ઝીંક ઓક્સાઇડ (Zinc Oxide) નામની ભુકી ત્રણે સરખાં વજનનું લેઈને કપડાંપર છાંટી ઘસવાથી સાફ થશે.

ડગલાનો કોલર પરસેવાથી ખરાબ થયેલો. એ ભુજી શેમોઆ લેધર પર લખને ધસવાથી સોજે થાય છે. છેલ્લે બ્રશ મારવો, ઘઉંના આટાને પેત્રોલમાં મેળવી કઠણુ ગોળા કરી સુકાયને તેનો બારીક પાઉડર કરી ચપટ બુચની સીસીમાં ભરી રાખી કપડાં ભેસ વિગેરે સાફ કરવી.

કલોરોફોર્મ ને ધથર એક એક ઐંસ અને ઐમોનીઆ અઠ ઐંસ ભેળી કાચના બુચની સીસીમાં રાખી ઘેઘ નહિ શકાય તેવાં કપડાં પરનો મેલ કાઢવા સ્પંજ વડે લગાડાવાં. સરકાએ પણ સોજી થશે.

ઐમોનીઆનું પાણી તૈયાર બનાવેલું આવે છે, પણ ધરધતુ વપરાસ માટે બનાવતા એક ઐસ ઐમોનીઆ (Rock Amonia) ને એક પાઈટ પાણીમાં પીગળાવવું, જેમએ તો ફુલર્સ અર્થ તેમાં ભેળવી.

કોલર ચીકણીને ચળકટો સાફ કરવા સરકા કપડાંએ લગાડવો, રેશમી કપડાં પર મેગનીશીઆની ભુજી ફલેનલે ધસવી.

કાચા રંગની છોટ કેટોન વિગેરે સાફ કરવા ઠંડું કે ગરમ થુલું ધસવું અથવા તો સાથે તેટલાંજ વજનની ચાકની ભુજી, ગરમ નીમક સર્વે ભેળી વાપરવું.

ટૅપેસ્ટ્રી પરનાં ડાઘો પેત્રોલમાં કપડું બોળી નીચવી સંભાળથી ધસીને બીજાં સોજાં કપડાંને પાણીમાં બોળી તુછી નાખવાથી જશે.

લોહીના ડાઘ પર સ્ટાચ'ને પાણીમાં ભીનવી લગાડી સુકાયને બ્રશ મારવો.

સુતરાઉ કપડાં તથા પદ્ડા સાફ કરવા.

૧૩૯—કોરસેટ (Corset) પહેરવા માટેની જડાં કપડાંની બોન્સ તથા પટીઓ સુકેલી મેલી થયલી સાફ કરવા મેગનીશીઆ, ટાલક પાઉડર ને ફુલર્સ અર્થ સર્વેને ઐમોનીઆ સાથે મેળવી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવી કોરસેટ પર લગાડીને તેને બીજાં કપડાંમાં વીંટાળી બે દિવસ રાખ્યા પછી તે પર બ્રશ મારવો. ડાઘા રહી ગયલા હોય તો ફરીથી લગાડવું. બેનઝાઇન લગાડવાથી પણ ડાઘો નીકળશે.

રંગીન પદ્ડા માટે થુલાંતું પાણી અથવા તો ગરમ સરકા ને પાણીમાં સ્પંજ બોળીને બંને બાજુએ લગાડીને સાફ કરવા પછી સુકાં કપડાંએ તુછી નાખવા.

પાઘપ કલે અથવા પીળી ઇંટની બારીક ભુજી લખને ફલેનલ અથવા નરમ બ્રશ વડે ધસવાથી રંગીન કપડાંના પડદા સાફ થશે. ઘોવા માટે પાછળ આપ્યું છે.

મેલ કાઢવા પાંજિનો ગર અથવા ઘઉંના આટાને પાણીમાં નાખી ઘટ ગોળા વાળીને દાબીને ધસવું મેલ તે પર આવે ને ફેરવીને સોજે ભાગ લેવો, ઘેરા રંગના પદ્ડા સાફ ગરમ થુલું સુકું ધસવું.

કંતાંન અથવા હોલંડના પડદાને ઉપર લખેલી રંગીન પડદાની રીતે સાફ કરવા. પોટર પ્રેક્ષ બનાવવા કપડાંના પ્રયોગમાંથી મળશે. જડા પડદાને બારી પર ઉતારેલા પવનથી ઊડી જતા અટકાવવા નીચલા બંને છેડાઓ પર તથા અધવચમાં જાડી ટેપનું ગારીઉ (લુપ) જેવું ટાંકીને બારીની બરસાકમાં હુક ફેરવી તેમાં પોવા.

મોટા લાંબા પડદાઓને અધવચે પાતલી લાકડીઓને છુટી એક બે લઈ પદ્ધતિ છે. ટેપ ટાંકી લાકડી તેમાંથી એક નાંકેથી ખીજ નાકાં સુધી પહોળાઈમાં પુગે તેમ પોષ્ટને બારી કે બીંતમાં હુક અથવા ખીલા મારી બાંધી લેવાથી પણ ઉડતા અટકે છે.

વરસાદના ઓવરકોટ વૈદર મુકના ડાઘ સાફ કરવા યુકેલીપ્તસનું તેલ કપડાં વડે લગાડવું. ધોવા માટે પાછળ જુવો.

સફેદ કપડું ધોઈ નહિ શકાય તેના ડાઘો કાઢવા ચોખ્ખાનો આટો ખીજાં કપડાં વડે ધસીને સાફ કરવા પછી તે પર બ્રશ મારવો.

મખમલના ડાઘો કાઢવા ટરપીનટાઇન નરમ કપડાં વડે લગાડવું. કપડું મેલું થાય ને પાછું તે બદલતાં જવું.

ટેપેસ્ટ્રી કાચ પર જડેલી મેલી થયેલી પાણીમાં થોડાં ટીપાં સરકોને ટંકણ ખાસ મેળવી ચામડાંના દુકાં તેમાં બોળી નુછવું.

ચીકાશના ડાઘ પર બીડીની રાખ લગાડી નુછવા.

ગરમ તથા ગુંઠેલાં કપડાં, ફ્લેનલ વિગેરે.

૧૪૦—ગરમ કપડાં પરના ડાઘો કાઢવા સરકો, પેત્રોલ, એમોનીઆ, દારૂનો અક, અથવા બેનઝાઇન કંઈ પણ લગાડવાથી નીકળશે, આતશ નાઈક જવું નહિ. પેત્રોલ અથવા ખીજ કાઢખી ચીજ લગાડવા પછી ડાઘને ફરતી કીનારી પર ચકરડું પડી રહે તો ખળખળતાં પાણીની કીટડી ચુલ્લા પરથી ઉતારી દુર લઈ જઈ તેની વરાળ ઉપર તે કપડું ધરવાથી તે ફરતું ચકરડું નીકળી જાય છે.

સકલાત પરના ડાઘ સ્પીરીટ, ટરપીનટાઇન ને દારૂનો અક અર્ધા ચમચીમાં થોડી પાઇપ કલે બોળીને લગાડી સુકાયા પછી ખીજ ગરમ કપડાંના દુકાંએ નુછવું. ત્વીદના ગરમ કપડાંના ડાઘને બીનવી તે ઉપર ચાક ધસી સુકાયને બ્રશ મારવો.

ફ્લેનલ અસ્ત્રીનાં તળીઆંથી દાઝેલા ડાઘ સાર કાંદાને અર્ધા કાપી અંદરની બાજુ ધસવાથી નીકળશે, કાંદાનો વાસ કાઢવા પુકાં પાણીમાં કપડું બોળી નુછવું. લીંબુ લગાડી તડકે સુકવું, ચીકાશના ડાઘ પર ક્રેન્ચ ચાક છાટી સહેજ તાપ લગાડવો.

પરસેવાના ડાઘો સુતરાઉ તથા રેશમી કપડાંપરથી કાઢવા એમોનીઆમાં સ્પંજ બોળીને નુછવા પછી થોડો વખત તડકે સુકવું, નહિ નીકળે તો ગંધકના તેમજ (Sulphuric Acid) નાં થોડાં ટીપાં એક વાઇન ગ્લાસ પાણીમાં નાંખી લાકડાંની પટ્ટી વડે ડાઘો પર ધસીને લગાડી તુરત ધોઈ નાખવું, હાથ ઓસીડથી દાઝે નહિ તેની સંભાળ રાખવી, હાઇડ્રોજન પર ઓક્સિજન એક ભાગ, દસ ભાગ પાણી સાથે બોળા કપડાંએ નુછવું.

બદીઆનની બગળામાંના પરસેવાના ડાઘ નીચે જડાં કપડાંનો દુરો અંદરની બાજુ મુકી બહારથી તે પર પાણી થોડું છાંટવું અથવા નરમ કપડું પાણીમાં બોળી બધે લગાડીને તડકે સુકાયને પાછું પાણી લગાડવું ડાઘ નીકળે ત્યાં મુધી બે ચાર વખત કરવા, સોડા બાઇકાર્બ ને પાણીમાં પીગળાવી લગાડવો.

પરસેવાને વાસ કલોરાફાર્મએ નીકળશે.

ડગલાના કાંલર સાફ કરવા બે અમચા પાણીમાં નેટલોન અમોનીઆ બેળા તેમાં થોડું સાથુનું શીણ નાખી રખંજ બોળીને ધસવું, બેઘએ તો સાથે થોડું નીમક લેવું. સુકાયલો મેલ બુટ્ટી છરી વડે ધસવાથી નીકળે ને સોજાં પાણીમાં કપડું બોળી તુછવું. સાફ નહિ થાય તો પાછળ લખેલો ડ્રાઇ કલીન કરવાનો પાઉડર બેઘએ તો તે વાપરવો. કાચા પટેટા ખમણી પાણીમાં ભીનવી રાખી તે પાણી લગાડવું. સરકાએ પણ સાફ થશે.

રંગીન ફેલેનલ પરથી સફેદ ડાઘો માટે ગ્લીમરીન અને ઇંડાંની દાળ સરખ વજનની લઇને મેળવી અર્ધો કલાક રહેવા દઇ સોજાં પાણીએ તુછવુ અથવા ઘેંઘ નાખવું.

ઘાસના ડાઘો પર દારૂનો અર્ક અથવા ઇથર લગાડવાથી નીકળશે.

રંગ ચીકાશના અથવા મીણુના ડાઘો પડે તો તુરંત ફ્રેન્ચ ચૉક, આટો, સ્ટાર્ચ, ટ્રુલર્સ અર્થ, ચાક, મેગનેશીઆ, એવી કોઇપી ચીજ છાંટવાથી ચીકાસ ચુશી લઇને પખોડી નાખી બ્રશ મારવો. યુકેલીપ્તસ તેલ ગ્લીસરીન, ઇથર, અમોનીઆ, બેનઝાઇન કંઇ પણ લગાડવાથી ચીકાશના ડાઘો નીકળી જશે. આતસ નજદીક નહિ જવું.

તેલના ડાઘ પર કપડાં વડે ટરપીનટાઇન લગાડી સુકાવા દેવું.

સફેદ ફેલેનલ અથવા આલપાકા સાફ કરવા ચોખાના આટામાં સુકું કપડું બોળીને આટો વળગેલો ડાઘ પર ધસવા.

સફેદ ફેલેનલને સાફ કરવા મેગનીશીઆની ભુટ્ટી બેનઝાઇનમાં મેગનીને સુતરાજી કપડાં વડે લગાડવા પછી બ્રશ ધીરેથી ધસવું સોજુ દીશે ત્યાં સુધી.

લોહીના ડાઘો ઠંડાં પાણીમાં બોળવું તે પર સ્ટાર્ચની ભુટ્ટી પાણીમાં ઘટ કરી લગાડવા પછી સુકાયને બ્રશ મારવાથી ગરમ કપડું સાફ થશે.

મેસના ડાઘ પર પહેલાં ટ્રુન્ક મારી ઊંડાર્યા પછી અલગો બ્રશ મારીને ટ્રુલર્સ અર્થની ભુટ્ટી છાંટવાથી ડાઘો નીકળે છે.

છુટની કાળી પોલીશના ડાઘ કાઢવા ગરમ અથવા રેશમી કપડા પરથી ટરપીનટાઇન લગાડવું, પીળી માટે દારૂનો અર્ક લગાડવો.

ગરમ કપડાં સોજાં કરવા બ્રશ મારીને ધુળ કાઢી ટંકણખારતું ગરમ પાણી બનાવી કાળાં બુનાં રટ્ટાકીંગ વડે આખાં કપડાં પર ધસીને લગાડવું, અથવા તો અમોનીઆ અને કોશી બેળા ધસ્યા પછી ઠંડા પાણીમાં સુતરાજી કપડું ભીનવીને પાંચરી તે પર ગરમ અક્ષી કપડું સુકાય ત્યાં વેર ફેરવવી.

ગરમ કે સુતરાજી પહેરેલાં કપડાં ઊંચાં કરતી વખતે બ્રશ મારી ધુળ કાઢવાથી સોજાં રહે છે.

વિનનાં ગુંઠેલાં કપડાં સાફ કરવા મેગેશિઆની ભુટ્ટી સુકી છાંટની અથવા પાણીમાં ઘટ બનાવી તે ડાઘો ઉપર લગાડી થોડા દિવસ રહેવા દઇ સુકાઇ ગયેલું બ્રશ વડે પખોડીને સાફ કરવું.

**રેશમનું ભરત સાફ કરવું, રેશમી કપડાંના ડાઘો કાઢવા,
તથા લેસ સાફ કરવી.**

૧૪૧.—ફ્રેન્ચ ચૉક (French Chalk) ને દારૂના અર્કમાં ઘટ મેળવી મેલી ચીજ પર તેનું પડ લગાડી સફેદ સોજી બારીક કપડું ઉપર ઢાંકી ગોળ વીંટાળી થોડા દિવસ બાંધ જગ્યામાં રાખવા પછી દારૂનો અર્ક ઉડી જઇ સુકું લાગે ને બહાર કાઢી ચાક પખોડી બ્રશ મારવો.

શીફ્ટિન અથવા ઝીણું રેશમી કપડું સાફ કરવું, બીજા બારીક સફેદ કપડાંપર પાંચરીને ચોખાનો આટો ને ટંકણખારની ભુકી એક સરખાં વજનની બેળી તે પર છાંટી આખી રાત રેહવા દઇ બીજે દિવસે સંભાળીને પખોડી કાઢી નરમ બ્રશ મારવો, અથવા તો સ્ટાર્ચ, કુલર્સ અર્થ ને ગ્રીસરીન બેળી ને લગાડી સુકાયા પછી બ્રશ મારવાથી બારીક કપડાંના ડાઘો નીકળે છે. કાળાં, રેશમી કપડાં પર કોશીનું ગાળેલું પાણી રંપજ વડે લગાડી સુકાયને અસ્ત્રી કરવી.

શાહીના ડાઘો ગરમ અથવા સુતરાંજી કપડાં પરના કાઢવા બ્રેસ્ટીંગ પેપરને આકક્ષેત્રીક ઍસીડનાં પાણીમાં બોળી સુકાયા પછી તેપર અથવા પાણી સાથે ઍસીડ બેળી લગાડવી.

શાહીના સુકાઇ ગયલા ડાઘ માટે સ્ટાર્ચનો પાણીર પાણીમાં ઘટ કરી લગાડવા પછી સુકાયને બ્રશ મારવો.

માખીનાં ડાઘ સાથુનાં પાણીમાં મેથીલેટેડ સ્પીરીટ થોડી બેળી લગાડવી.

કાળી રેશમી ક્રેપ ઉપર પાણી અથવા બીજા ડાઘ પડેલા હોય તો તે સરખી ટેબલ ઉપર પાંચરી કાળી શાહીમાં પીછી અથવા રંપજ બોળીને તે ડાઘ ઉપર લગાડીને જીનું રેશમી કપડાં વડે નુછી નાખવાથી કાળાં ઢાંભાં જણાશે નહિ.

રેશમી રૂમાલ અથવા સ્ટોકીંગ ઉપરથી ચીકારાના ડાઘ કાઢવા વિહરકી અથવા જીન દારૂ રંપજ વડે લગાડવો.

કાઢવના ડાઘ પર પટેલ બાફેલાનું પાણી લગાડવું, અથવા કાચો પટેલો કાપીને ઘસવો.

રેશમી રંગીન કપડાંના ડાઘો પર પટેલને ખમણી તેમાં પાણી રેડી થોડો વખત રાખી મુકી તે પરનું ચોકણું પાણી કાઢી લઇ રંપજમાં બોળીને લગાડવાથી સાફ થાય ને સોજાનું પાણીથી નુછી નાંખી સહેજ સુકાવા આવે ને ઉધી બાજી ઉપર પુકકી અસ્ત્રી મારવી. રંગીન કપડાં પરના કોઇપણ જાતના ડાઘો ઉપર કલોરોફોર્મ અથવા દારૂનો અર્ક લગાડવાથી રંગ ખરાબ થતો નથી. ખુરશીની રેશમી લાઇનીંગ સાફ કરવા સુકું થુલું સંભાળીને બીજા કપડાં વડે ઘસવું.

લોખંડના ડાઘ કાઢવા લીંબુનો રસ ને નીમક બેળી ઘસવું. પાઈપ કલે ભુકી લગાડવાથી પણ સાફ થશે; સાઇક્રીક ઍસીડ લગાડી તેપર નીમક છાંટી તડકે મુકવું. કુમના ડાઘ ખજ એ રીતે નીકળે છે.

બીજા કોષ પશુ જાતના ડાઘો બેન્ઝાઈન અથવા પેટ્રોલ લગાડવાથી પણ જશે, સફેદ તથા રંગીન કપડાં પર મેગનીશીઆની છુટી છાંટીને કપડું ગોળ વીટાવી રાખવાથી થોડા ડાઘો પડેલા હશે તો સાફ થશે.

મીસના ડાઘ ક્લોરોફોર્મ અથવા પેટ્રોલ સ્પંજ વડે લગાડવાથી નીકળે છે, નીચે કપડું પાંચરવું તે મેકું થાય ને બદલતાં જવું.

ગુંદર અથવા સરસના ડાઘો પર સરસ ને પાણી ભેળી લગાડવું.

૧૪૨.—લેસ સોજા બારીક મેલી થયેલીને સફેદ સોજાં કાગળ ઉપર પાંચરીને બારીક ચાકની અથવા મેગ્નેશીઆની છુટી છાંટવી, પાછું ઉપર સોજાં સફેદ કાગળ ઢંકવું, એ મુજબ લાંબો ટુકડો હોય તો દરેક પડમાં છુટી છાંટી કાગળ મુકતાં જવું. પછી તેને ચોપડીનાં પડમાં અથવા તો કોષ હલકાં વજનથી દબાવી રાખવી. બે ત્રણ દિવસે કાઢીને તે ઉપરની છુટી પખોડી નાખવાથી તે સાફ થશે.

પોઈન્ટ લેસ (Point Lace) બારીક ચુંકણુની સાફ કરવા કોષ ચીજની ઉપર છુટી લટકતી ટાંગીને પીછી વડે સાંજુતું ગરમ પાણીમાં શીણ બનાવી બંને બાજુ ઉપર લગાડવું, પછી સોજાં પાણીમાં થોડી ફટકડી પીગળાવી તેની ઉપર રેડવાથી સાંજુતું શીણ ધોવાઈ જશે. હાર આપવા માટે કાંજીતું ખાતણું પાણી ઉલટી બાજુએ લગાડી કપડાંનું પડ મુકી અસ્ત્રી કરવી. મેલી રીખન લેસ એ મુજબ સાફ થશે.

લેસનો મેલ કાઢવા અમરકનો પાઉર (Talcum Powder) ને પાણીમાં ઘટ મેળવી લેસ પર તેનું જાડું પડ કરી સુકાધને કંકણ થવા પછી પખોડી અથવા મારવાથી દરેક ખાંચામાંનો મેલ નીકળશે. આટોને પેટ્રોલના ગોળાવાથી સુકાધને તેની બારીક છુટી કરી વાપરવી.

જરીનું ભરત તથા કસબની લેસો વિગેરે.

૧૪૩.—જરીનું કસબી ભરેલું ઝાંખું પડેલું સાફ કરવા દારનો અર્ક અથવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ઠંડો અથવા ગરમ કરી પીછી વડે લગાડવાથી ચળકશે. કપડું કે પીછી પેટ્રોલમાં બોળીને સાફ કરવું.

ટીલીનું ભરત સાફ કરવા કુલર્સ અર્થ કે મેગનીશીઆ તે પર છાંટીને નાના દાંતના અથવા વડે આસેથી ઘસવાથી સોજાં થશે: વાસી પાંજીને જુજી કકરં થાય ને કસબી ભરેલાં ઉપર મુકી હથેલી વડે દાબી બારીક છુટા કરી સંભાળી ભરત પર ધસીને પછી ઉલટી બાજુથી પખોડી ને નરમ અથવા વડે પાંજીની છુટી રહેલી કાઢવી.

વણાટનો કસબ, કીનખાખ, ફોટ, લેસ ગુઠેલી વિગેરે સાફ કરવા સાફ મેગનીસીઆ ગરમ કરી ઘસવો, અથવા તો પાંજીના ગરમો છુટા કરી સોતું કે રૂપું સાફ કરવાનો પાઉર સાથે ભેળી સંભાળથી ઉપલી કોષખી ખરાબ થયેલી ચીજ ઉપર ધસીને નરમ ફેસેનલ વડે બધું નુજી નાખવું, હેલ્સે મખમલના ટુકડાંએ નુજાથી સોજાં થશે. ફટકડીની ઘણી બારીક છુટી નરમ અથવા વડે તે પર ઘસવાથી પણ

સોનેરી લેસને ચળકાટ આવશે, જોષએ તો ફટકડીને બાળી ને તેની છુટી કરી વાપરવી. ઉંધી બાજુ અસ્ત્રી કરવાથી જાંખુ પડેલું ચળકશે.

કસબી સોનેરી રૂપેરી લેસને કપડાં પર ટાંકીને નીમકનાં પાણીમાં ચુલ્લે ઉકાળી તેમાંથી કાઢીને કપડાં સાથે સુકવ્યા પછી, મખમલના ટુકડા ઉપર થોડો રપીરીટ વાઘન નાખીને તેનાંથી નુછી નાખવી. અથવા પ્લારટર ઓફ પેરીસની સફેદ બારીક છાંટી બ્રશ વડે ધસીને સાફ કીધા પછી બેનજાઇન કે દારૂનો અર્ક લગાડવો, અથવા તેમાં હળદર અર્ધી ચમચી, લાખ દોઢ ચમચી પીગળાવી લાલ રંગ થાય ને પીછીએ લગાડી દુરથી ગરમ અસ્ત્રીનો તાપ ખતાવી નુછવું, રપેંગલસ પછુ એ રીતે સાફ થશે.

ટોપીઓ ઈંગ્રેજી જાત જાતની સાફ કરવી.

૧૪૪.—ફેલ્ટનું સફેદ જાડું ગરમ કપડું કાઢખી જાતના ડાઘો તે પરથી કાઢવા સાફ સુકાં પાંજિનો ગર ને નીમક બેળી અલગે હાથે ધસવાથી સાફ થશે, પાંજિને બદલે ચોખ્ખો આટો લેવો. મેગનીશીઆ ચાક સફેદ ફેલ્ટની ટોપીઓ પર લગાડી થોડો વખત રાખી બ્રશ મારવો. ડાઘ પડેલા અમોનીઆ કે બેનજાઇનથી નીકળશે અથવા તો ધણુંજ બારીક પોલીશનું કાગળ સંભાલીને તે ડાઘ પર ધસવું. પેત્રોલ સાથે થુલું બેળી લેવું.

બ્રાઉન રંગની ફેલ્ટને સાફ કરવા અમોનીઆનાં પાણીમાં બ્રશ બોળીને લગાડી સુકાવા દેવી.

ખુલ્લા રંગની ફેલ્ટ પર ડુલ્સ અર્થ ફલેનલ વડે ધસવી.

કાળા રંગ સાફ ઠંડી ચાહેતું પાણી પાંચ ચમચા ને અમોનીઆ એક ચમચો બેળી ફલેનલનું કપડું બોળી તે પર લગાડી સુકાવા દેવું.

વોટર પ્રુફ માટે જાંધી બાજુ કનેડા બાલસંમ લગાડવું.

જુની ફેલ્ટની દુચાઇ ગયલી અથવા રૂવાંટી દબાઇ ગયલી જિભી ઠરવા માટે કપડું ઠંડાં પાણીમાં બોળી નીચવી કાઢી તે પર ટાંકીને ગરમ અસ્ત્રી કપડું સુકાય ત્યાં વેર ફેરવવી, કપડું ઠંડી લીધાથી રૂવાંટી ઉઠેલી માલમ પડશે. જુની ફેલ્ટની ચીપો કાપી સરકામા એ કલાક બોળી રાખી શુકાયને બત્તીના કાકડા તરીકે વાપરવી. જુની ટોપી તેલ, પેત્રોલ બાળવા માટે પણ વપરાશે.

સફેદ સાદીની ટોપી ઠંડાં પાણીમાં સાખુ પીગળાવી તેમાં બોળીને ઘોચા પછી સોજાં પાણીમાં ઘોષ પવનમાં સુકાયને પછી તે પર ઈંડાંની સફેદીનો કફ ચઢાવી કપડા વડે પાતળું લગાડવાથી નવી જેવી થઇ જશે. હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડમા ફલેનલ બોળીને લગાડવાથી સફેદ સાદી સોજી થશે, જોષએ તો પાંછું લગાડવું.

મેલી થએલી હોય તો ડુલ્સ અર્થ કે મેગ્નેશીઆ છાટી એક દિવસ રાખીને બ્રશ મારવો અથવા થુલું પાણીમાં બીનવી કઠણુ બ્રશ ધસીને લગાડી તડકે સુકવી

અસ લઈ તમારુ થુલ કાઢવું. ગંધકની ખારીક છુરીમાં લીંબુનો રસ ભેળી સાદડીની ટ્રાપી આગમયથી પાણીમાં બીનવી તે ઉપર ઉપલી મેળવણી નાના દાંતના ક્ષય વડે લગાડવા પછી ઠંડાં પાણીએ ધોવી, ખરોખર ધોવાથી ગંધકની છુરીનો વાસ રહેશે નહિ. હાથડામાં સુકાસ દેવી, પછી ઉધી બાળુએ અસી મારવી. જે ફરતી કોર નરમ રહે તો અસી કરવા આગમય ગુંદરનું પાતળું પાણી સ્પંજ વડે લગાડીને થઈ અસી કરવી.

ચીકાશના ડાઘા કાઢવા સહેજ ટરપીનટાઇન, બેનઝાઇન કે હાઇડ્રોજન પર ઓક્સાઇડ, સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ફ્રેનલના ટુકડાએ કંઈમી લગાડવાથી સાફ થાય છે, એ ચીજોના ડાઘ રહે તો ક્લોરોફોર્મ તે પર પાછું લગાડવું. લીંબુની ચીર લઈ તે ઉપર ધસીને સુકવ્યાથી નવી જેવી થશે.

કાળી સાદડી માટે મીઠું તેલ ને કાળા શાહી એક સરખાં વજનની ભેળી વાપરવી.

વારનીશ કાળો સાદડીની ટ્રાપી સાફ એ ઐસ સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇનમાં અર્ધા ઐસ કાળું મીઠુ પીગળાવી ગરમ ગરમ નરમ પીછીથી લગાડવું.

પ્રકરણ ૧૯.

ડાઘો, ઘણીક જાતના કાઢવા, સુતરાડી ગરમ તથા રેશમી કપડાં પરથી.

૧૪૫.—ડાઘો કાઢવા માટે નીચલી કેટલીક ચીજો મેળવણીઓ, દસઝો વિગેરે વપરાય છે. પેત્રોલ, બેનઝાઇન, અમોનીઆ, દારૂનો અર્ક, ધેરેશીન ક્લોરોફોર્મ, મેથાલેટેડ સ્પીરીટ, લાઇસોલ, ટરપીનટાઇન, બોર્ફેસ અમોનીઆ, ધથર, ગ્લીસરીન, નાઇટ્રીક એસીડ, ઓક્ઝેલીક એસીડ, બ્લીચીંગ પાઉડર, જેવેલ વૉટર, પરમેંગેનેટ ઓફ પોટેશ, સ્ટાર્ચ (હાર આપવા માટેની કાંજનો છુંકો) લીંબુનો રસ, નીમક ચાક સરકો, પાકાં ટાંમેટાનો રસ, દુધ, ઇંડાંની દાળ, ઑલીવ ઓઇલ માંખણ; ચરબી, બળદનો પીત્તો (Ox Gall,) સાબુ, ગરમ પાણી, હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડ વિગેરે.

એમાંની એસીડ તથા દવા કેટલીક વખત સ્પંજ કે કપડાં વડે અમથી ડાઘો પર લગાડાય છે ને કોઇકને પાણી સાથે ભેળવા એક પાઈટમાં એક અમચીના સુમારે ભેવી. ટંકણખારના પાણીએ પણ ડાઘો નીકળે છે.

ઑક્ઝેલીક એસીડ એક ઐસ, પોણાં પ્યાલાં ગરમ પાણીમાં પીગળાવી વાપરવી. હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડ સાફ કરવી વખતે જે ચાર ટીપાં અમોનીઆ ભેળવે.

ઔસીડા જલલદ વાપરવાની સંભાળ જેવી કે સલફ્યુરીક, ઑસેટીક, નાઇટ્રીક, ક્રોમેલિક, વિગેરે હાથ પગની આમડીને લાગવાથી હાઝે તેમજ કોષક આતશ પાસે જવાથી સળગી ઊઠે તે વાપરતી વખતે હમેશાં ધ્યાન રાખવું.

ડાઘો કાઢવાની રીત કોષખી ભતની દવા સ્પીરીટ કપડાંમાં બોળાને લગાડતી વખતે ડાઘની બહારની કીનારી પરથી ધસતાં અંદર વચે જેવું, પહેલાં વચમાંથી ધસવા શરૂ કરવું નહીં. ઔમોનીઆથી ડાઘ કાઢવા પછી રંગ ઝાંખો લાગે તો સરકો ને પાણી ભેળી લગાડવાથી રંગ પાછો સોજે થશે.

ચાંકારાના ડાઘો પર ચાક આટો, મેગનીશીઆ, નીમક, થુલુ, કુલર્સ ચર્ચ, સ્ટાર્ચ બ્લાટીંગ પેપર, કંઈખી સુકું અથવા પોણીમાં મેળવીને વપરાય છે.

જેવેલ વૉટર પાછલ આપેલું છે તે વડે સફેદ તથા સુતરાઉ કપડાંના ડાઘો કાઢતી વખતે પાણીનાં વાસણ ઉપર ડાઘવાલું કપડું ટાઇટ ધરીને થોડાંક ટીપાં તે મેળવણીમાં નાખીને તુરત કપડું નીચેના પાણીમાં ડુબાડી દેવું, રંગીન કપડાં માટે એ મેળવણીમાં અધુરું પાણી ભેળવું કારણ કે એમાં બ્લાચીંગ પાઉડર હોવાથી કાચા રંગનું કપડું હશે તો રંગ નીકળી જશે. અંજીરનાં સાત પાંદડાંને એક આટલી પાંચીમાં ઉકાળી પા ભાગ જેટલું રહે ને ઠંડું પાડી આળીને સીસીમાં ભરી રાખી વાપરવું.

ડાઘો નીદળે નહિ તેવા લાંબા વખતના કાઢવા સાધુનાં પાણીમાં બીનવી તે પર હાર આપવાની કાંજની ઘટ મેળવણી કરી લગાડીને તડકામાં મુક્યા પછી સુકાય કે પાછું તે પર સહેજ પાણી નાખી બીનવવી ડાઘ નીકળે ત્યાં સુધી એમ કાંવું, છેલ્લે ક્ષણ વડે સુગરલું ધસીને પછી સોજાં પાણીએ ધોવું.

તુરતના ડાઘ ટંકણુઆરનાં પાણીએ ધોવાથી સાફ થાય છે, ટેબલ કલોથ, નૅપકીન વિગેરેનાં.

ડાઘો ખોરાકી પાણી ચાહ કુઠી દાડૂ વિગેરેનાં.

૧૪૬.—પાણીના ડાઘવાળાં કપડાંને પાછું બીજાં બીનાયલાં કપડાં વડે નુછી નાખી ઊંધી બાજુ પર ગરમ અચ્છી ફેરવવી.

વરસાદનાં પાણીનાં ડાઘ પર સાદાં પાણીનો બીનાયલો કટકો પાંચરી બીજું સુકું કપડું ઢાંક્યા પછી ગરમ અચ્છી ફેરવ્યાથી નીકળશે; છાંટા પડેલા હોય તો તુરત રેશમી રૂમલ વડે ધસીને નુછવા.

દરીઆનાં પાણીના ડાઘ કાઢવા જે ઘેરા રંગનું કપડું હોય તો તેનેજ મળતા રંગનું બીજું કપડું સરકામાં બોળી તે પર ધસવાથી સોજું થાય છે. સુતરાઉ કપડાં પર હોય તો ઠંડું પાણી રદી ખાર નીકળે ને અચ્છી કરવી, રેશમી પરના ડાઘો સુકાયા પછી કપડું ટાઇટ ધરી સંભાળથી ક્ષણ મારવો.

કાળાં કે બહુ બલ્ક કપડાંના ડાઘો પર કાચો પટ્ટો કાપીને ધસવો. અથવા સરકો લગાડવો.

ચાહુ ઠોંકી, કોકો, ચોકલેટ વિગેરેના ડાઘો માટે નીચલી રીતો છે. ગ્લીસરીન થોડો વખત લગાડી રાખ્યા પછી સાબુ અથવા ચાક ને ગરમ પાણીમાં ભેળી ધોવું, દુધ સાથની કોશીના ડાઘો પણ સુતરાઉ અથવા રેશમી કપડાં પરના જશે. બેનઝાઇનથીબી નીકળે છે.

સેનીતાસ (Sanitas) ને પાણીમાં સરખાં વજનનું ભેળી લગાડવું. લાંબા વખતના ડાઘો પર જીલેટીન પાણીમાં ભીનવી ધસવું. ખાંડને ઘણી સરખી પાણીમાં પીગળાવી તેમાં કપડું થોડો વખત ભેળી રાખીને સોજા પાણીમાં ધોવું; દારૂને અર્ક અથવા જેવેલ વોટર લગાડવું. ખાલી વાસણ ઉપર ડાઘવાળું કપડું ટાઇટ ધરીને તે પર કીટલીની ધાર વડે ખગખગતું પાણી રેડવાથી તુરતના પડેલા ડાઘો નીકળી જશે, અથવા સાબુનાં ગરમ પાણીએ ધોવા પછી ગંધકની ધુંધ કે સળગાવેલી દિવાલલી તે પર ધર્યાથી ચાહુ ઠોંકીના ડાઘો નીકળે છે.

ચાહના ડાઘો પર જીન દારૂમાં કપડું ભેળીને લગાડવું. તુરત તે પર ટંકણખાર છાટવા પછી સાબુના પાણીએ ધોવું.

ઠોંકીના ડાઘ ઇડાંની દાળમાં થોડું ગરમ દુધ ભેળવી લગાડવાથી નીકળે ને પછી ધોઇ નાખવાથી કપડું શોભું થશે. પોટેશ પરમેંગેનેટની ભેળવણી સફેદ કપડાં પર લગાડવી

દુધના ડાઘ ઠંડા પાણીમાં ધોઇને પછી સાબુના પાણીથી ધોવું.

વાઇન દારૂના ડાઘો કાઢવા નીમકને પાણીમાં ભીનવી તે ડાઘ પર છાંટીને ગરમ પાણીએ કપડું ધોવું, અથવા તે ખગખગતાં દુધમાં ખરડાયેલો બાગ ભેળીને થોડો વખત રાખવાથી સાફ થાય કે સોજા પાણીએ ધોવું. બારીક કપડાં પરથી ડાઘો સફેદ સરકાએ જશે.

પીળા રંગના વાઇનથી ખરડાયેલાં કપડાંને ઠંડાં પાણીમાં ભીનવ્યા પછી ગરમ પાણીએ ધોવાથી સાફ થશે.

વાઇનના ડાઘ રેશમી કપડાં ઘેરા રંગનાં પરથી કાઢવા સારૂ ગરમ પાણીમાં નીમક પીગળાવી રખજે ધસવાયા નીકળે છે.

ટાડોના છાંટા ગરમ કપડાં પર પડે તો પાંજીનો ગર લાઇ તે પર ઘસ્યા પછી ધોવું, નહિ નીકળે તો લીંબુનો રસ અમેનીઆ લગાડી ઠંડા પાણીએ ધોઇ નાખવું.

લીંબુ અથવા કંઈ પણ ખટારાવાળી ચીજના ડાઘને પહેલાં પાણીમાં ભીનવીને તેપર નાઇટ્રીક એસીડ સાથે પાણી ભેળી તેપર ધસીને લગાડવા પછી શોજા પાણીથી ધોવા.

ઇડાંના ડાઘ વાળું કપડું ઠંડાં પાણીમાં ભીનવી ગરમ પાણીએ ધોવાથી સાફ થાય છે. જોઇએ તો સાથે સાબુ લેવો. ઇડાંની દાળના ડાઘ પર ગરમ પાણી ને દુધ ભેળી લગાડવું, લાંબા વખતના હોય તો સાથે થોડો દારૂનો અર્ક લેવો.

જામ જેલી ગાળવાનાં કપડાંના ડાઘ માટે પાંજીમાં ઈંડાનાં કાટલાં સાથે ઉકાળવાં, સાચુ મુદ્દલ વાપરવો નહિ.

ધાસના ડાઘો પર ગ્લીસરીન અથવા પૅરેશીન લગાડી એક કલાક રહેતા દધને સાચુનાં પાણીએ ધોવા. ડાઘ ગરમ ફ્લેનલનાં કપડાં પરથી કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન લગાડવો, જરૂર હોય તો પાણીમાં ધોવું; જેવેલ વૉટર જોઇએ તો વાપરવું. એ રીતે કાઢખી જાતનું સફેદ કપડું પણ સાફ થશે, ઍનઝીન લગાડી ધોવું. ટાર્ટરીક ઍસીડ નીમકના પાણીમાં ભેળીને લગાડી સુકાવને જ્વશ મારવો.

કુલના ડાઘ પર ટાર્ટરીક ઍસીડ લગાડવી.

ઉલટી અથવા થુકના ડાઘો કાઢવા એક બાટલી પાંજીમાં બે મોટા ચમચા નીમક પીગળાવી તેમાં બોળા રાખ્યા પછી ધોવું, નહિ નીકળે તો નીમકનાં પાંજીમાં ચુલ્લે ઊકાળીને સોળ પાણીએ ધોવાથી ડાઘ તથા વાસ નીકળે છે.

પરસેવાના ડાઘો માટે ડ્રાઇક્લીનીંગમાંથી મળશે.

કુટના ડાઘો પર તુરત કપુર ધસવો અથવા નીમક છાંટવું. ટંકણખાર બેળેલું ખજખજતું પાણી રેડવું. યા તો નીમક ધસીને લગાડવા પછી ખજખજતાં પાણીએ માખણ લગાડીને ધસ્યા પછી ગરમ પાણીમાં બોળા રાખીને ધોઇ નાખ્યાથી ડાઘો નીકળશે. ઍમોનીઆ લગાડી તુરત ધોવું. ગરમ દુધે પણ કુટના ડાઘો સાફ થાય છે, અથવા તો હાશમાં બોળા તે પર નીમક છાંટી થોડો વખત તડકે મુક્યા પછી ધોઇ નાખવું અથવા ચાહ કોરીના ડાઘ કાઢવાની રીતો અજમાવવી.

પીચના ડાઘો બીજા માફક સહેલાઇથી નીકળતા નથી માટે ઉપલી દુધ અથવા હાશની રીત અજમાવ્યાથી પણ નહિ નીકળે તો સ્પંજ વડે સ્પીરિટ ઓફ ટરપીન-ટાઇન લગાડવાથી અથવા જેવેલ વૉટરથી પણ પીચના ડાઘો નીકળી જશે. ચોખા ઉકાળેલાં પાણીમાં થોડો ચાક નાખી ધોવું, ચાહ કોરીના ડાઘો પણ એ રીતે નીકળે છે.

હીરાક્સી ને ગંમ કૅમ્ફર એક સરખાં વજનનું ભેળી રાખી જોઇએ ત્યારે કુટના ડાઘ પર લગાડવું. પોટેશ પરમેંગનેટ પાંજીમાં પીગળાવી કુટના ડાઘ પર વાપરવું કુટનાં ડાઘવાળું કપડું ઠંડાં પાંજીમાં બોળા નીચવી કાઢી તેની નીચે સળગાવેલી મેચીસ દુરથી બળે નહિ તેમ ધરવાથી નીકળી જશે.

લાલ છાંટ રેશમી કપડાં પરની લીણુના રસે નીકળશે.

તરકારીના ડાઘો કાઢવા ઉપલી કાઢખી રીત અજમાવવી, ને ધોતી વખતે પાંજીમાં ચાક થોડો નાખવો.

અખરોટના ડાઘ જેવેલ વૉટર લગાડવાથી નીકળશે, હેલ્થે ઍક્રેસીક ઍસીડ જોઇએ તો લગાડવી.

ચીકાશના ડાઘો જવા કે ઘી, તેલ, રંગ, ચરબી (વિગેરેના કાઢવાની રીતો.)

૧૪૭ - ચીકાશના ડાઘ લીંચુના રસને ટરપીનટાઇનમાં ભેળી લગાડવું બીજા કાઢખી ડાઘ એથી નીકળે છે, કાઢખી જાતની સ્પીરીટ કે દારૂનો અર્ક અળખતાં પાણીમાં નાખીને લગાડવાથી ઘી તથા ચરબીના ડાઘો કાઢખી જાતનાં કપડાં પરથી નીકળશે, છેલ્લે સોજાં પાણીથી ધોવું; ચીકાશ શીટ નહિ તો પાછું ગરમ પાણી લઈ તેમાં કાઢખી જાતની સ્પીરીટ ભેળી ધોવું. કપુરને સ્પીરીટમાં પીગળાવી લેવો.

તેલના ડાઘ પર ટરપીનટાઇન અથવા પેરેશીન તુરતજ લગાડવાથી નીકળી જાય છે; સુકાઈ ગયેલા ડાઘ સાફ ટરપીનટાઇન ને દારૂનો અર્ક ભેળી વાપરવો, એ રીતે નહિ નીકળે તો પછી બેનઝાઇન લગાડી ને ધોઈ નાખવું. એક ભાગ ઇથર ને ચાર ભાગ એમોનીઆ ભેળી લગાડવા, પેત્રોલથી પણ નીકળશે.

કેરોસીન તેલના ડાઘ સાબુનાં ગરમ પાણીએ સાફ થશે.

સીવવાના સંચાના તેલના ડાઘો કાઢવા નીમક બીનવીને લગાડવું અથવા ચરબી (Lard) તે પર લગાડી એક કલાક રહેવા દઈને સાબુનાં પાણીમાં કપડું ધોવું; કાચા રંગનું કપડું હોય તો ધોતી વખતે સાબુનાં પાણીમાં થોડા એમોનીઆ ભેળવો.

પાષપ કલે પાણીમાં ભીનવી ઘટ થાય ને તેલના ડાઘ પર લગાડી સુકાય ને કાઢી નાખવી, લીંચુના રસમાં સાબુનો લુકો નરમ કરી પીછીએ લગાડી મુક્યા પછી સાફ કરવું એમોનીઆ કે પેત્રોલથી નીકળશે.

ચીકાશના બીજા ડાઘો ગરમ સફેદ કપડાં પરના ઝીસરીનથી જાય છે અથવા ટંકણખાર કે ઇથર લગાડ્યા પછી ધોવાથી ડાઘો સાફ થશે; જો ઉપલી મેગવણીથી ડાઘ નીકળ્યા હોય તો કપડું ધોવું નહિ.

કાળાં ગરમ કપડાં પરના ડાઘો કપડું ધોવા પછી ભીનું હોય તેજ વખતે કાઢખી જાતનું બીજું કાળું કપડું તે પર ઘસવાથી ડાઘો નીકળે છે, અથવા પાણીમાં એમોનીઆ ભેળી બીજાં કપડાં વડે તુછવા, કાઢખી જાતનું કાળું એ રીતે સાફ થશે.

ગ્રીસ, ડામર, ટાર, રાજમ, રંગ, વારનીશ, વેસલીન વિગેરે ચીકાશવાળી ચીજોના ડાઘો કપડા પરથી નીચલી રીતે નીકળે છે :—

પહેલાં એ ડાઘો પર માખણ, આલીવ આઇલ, ચરબી, ટરપીનટાઇન, યુકેલીપ્તસ તેલ કેરોસીન વિગેરે કાંઈ પણ લગાડવાથી નરમ થાય ને પછી સાબુનાં ઠંડાં પાણીએ ધોવા અથવા બેનઝાઇન, ક્લોરોફોર્મ, દારૂનો અર્ક કંઈ પણ લગાડવું.

ગ્રીસ ગાડીનાં પેડાની લાગવાથી જે કાળા ડાઘો પડે છે તે પર ઉપલી કાઢખી ચીજો લગાડીને નરમ થાયને હાથે યોજીને તે પર સાબુનું શીણ લગાડીને ઠંડાં પાણીએ ધોવું, શીણ લગાડવા પછી ડાઘ દીશે તો ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર (Cream of Tartar)

જુકી અથવા તો કાંઈથી જાતની સ્પીરીટ લગાડવા પછી ઘોવાં, સુતરાઉ ગરમ કપડાંને બેઠાએ તો ટરપીનટાઇન કે પેત્રોલ લેવું.

વૉશીંગ સોડા પાણીમાં પીગળાવી તે વડે કપડું ધોવાથી શ્રીસ તથા રંગના ડાઘો નીકળે છે. તુવરની દાળ ચડે ને તેનું પાણી નીગારી લઈ તેમાં થોડા કલાક કપડું બેળી રાખીને પછી સાબુનાં પાણીએ ધોવાથી સાફ થશે. અમેનીઆનું પાણી લગાડી તે પર બારીક કાગળ મુકી અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી ચીકાશ ચુશી લે છે. કાંઈથી જાતના દારૂમાં નીમક બેળીને લગાડવાથી પણ ડાઘો જશે.

રેશમી કપડાં પર ઉપલા ડાઘો પડે તો ગરમ કપડાંનો ટુકડો તે પર મુકી તેની ઉપર બ્રાન્ન પેપર અથવા સફેદ સોઝું કાગળ મુક્યા પછી ગરમ અસ્ત્રી બે ત્રણ વખત ફેરવ્યાથી ચીકાશ ચુશી લે છે; બીજાં સોજાં કાગળ વડે ડાઘને પાછો તુછી તે પર પાણી સાથે અમેનીઆ બેળી લગાડવો. બીજા ચીકાશના ડાઘો એ રીતે કાઢવા.

પુલર્સ અર્થને સરકો બેળી કઠણ ગોળા બનાવી રાખી ચીકાશના ડાઘને સહેજ પાણીયા બીનવીને તે પર ઘસવા પછી સુકાય ને પાણીએ ધોવા. યુક્લીપતસ કપડાં વડે લગાડવાથી નીકળશે.

શ્રીસના ડાઘની મેળવણી બે ઐસ અમેનીઆ, એક ઐસ કૃસ્ટીલ સોપનો જુખ, એક ચમચી સુરો ખાર સર્વેને એક બાટલી નીમકનાં પાણીમાં મેળવીને રાખી ડાઘો કાઢવા લેવું. પુલર્સ અર્થ એક ઐસ ને સાંજે પોટેશ બે આસને સાચુ તથા ટરપીનટાઇનમાં પેસ્ટ બનાવી વાપરવો.

રંગના ડાઘ પર તુરત ગરમ પાણી રેડવું અથવા કેરોસીન તેલ લગાડવું, રેશમી કપડાં પરથી અમેનીઆએ રંગના ડાઘ નીકળશે, કાળા પર કલોરોફોર્મ લગાડવું. એક વખતમાં નહિ જાય તો ફરીયા લગાડવું, ફલેનલ વડે રંગ તુછી નાખ્યા પછી અમેનીઆ ને ટરપીનટાઇન બેળી નરમ કપડાંએ લગાડવાથી નીકળે છે. સ્પીરીટ ઑફ વાઇન, બેનઝાઇન અથવા ઇથર એમાંની કાંઈથી ચીજ રંગના ડાઘો કાઢે છે. કપડું ધોવા ઘટે તો ડાઘ કાઢવા પછી ધોવું.

લાંબા વખતના નીકળે નહિ તેવા ડાઘને માખણ લગાડવાથી નરમ. થાય ને ટરપીનટાઇન કે નેફ્રથા લગાડવો, અતશથી સંભાળવું.

ટરપીનટાઇનના ડાઘો દારૂના અકર્ષી નીકળશે.

વારનીશના ડાઘ પર ટરપીનટાઇન લગાડી સાબુનાં પાણીએ ધોવું. રેશમી કપડાંને ધોતા વખતે પાણી સાથે ઇથર અથવા બેનઝાઇન બેળવું. દારૂનો અકર્ષ લગાડવો બે ત્રણ વખત. રંગ ઝાંખો પડે તો કલોરોફોર્મ લગાડવું. ઝાંખો બહુ રંગ સરકાએ સોજે થશે.

બુટનો પોલીશના કાળા પીળા ડાઘો ડ્રાઇકલીન કરવાની રીતે નીકળે નહિ તો પછી સાથુનાં પાણીએ ધોવાથી જશે.

મીણુના ડાઘને સંભાળથી છરીની અણી વડે ધસવા અથવા સોખડનો દુકડે કે અઝી ધણી ગરમ કરી તેની નળદીક પકડવી; કપડાંની તળીએ બ્લોટીંગ પેપર મુકવું ગરમીથી મીણુ તવાઇ જાય કે ઉપર તુરત બાજુ બ્લોટીંગ પેપર દાખ્યાથી ચીકાશ સુશી લીધા પછી ઝીણાં કાગળે નુછવ, જોઇએ તો સાથુનાં ગરમ પાણીએ ધોવું. બેનઝાઇન કે દારૂના અકાંથી પણ નીકળશે.

કાગળ માખી પકડવાની મેળવણી સાથનું કપડાંને વળગી ગયલું કાઢવા પેરેશીન, ટરપીનટાઇન અથવા દારૂના અકાં લગાડવો.

રાખમના ડાઘને કાઇથી જતનું તેલ અથવા ચરબી લગાડવાથી નરમ થાય ને તે પર સાથુ લગાડી થોડો વખત રાખ્યા પછી ટરપીનટાઇન તથા પાણીએ છુટું છુટું ધોઇ નાખવું; નહિં નીકળે તો ટરપીનટાઇન સાથે છડાંની દાળ મેળવી લગાડ્યા પછી સાથુનાં ગરમ પાણીએ ધોવું; ટાર, ટ્રીસ વિગેરેના ડાઘો પણ એ રીતે કઢાય છે.

ગુંદર, સરસના ડાઘ ખળખળતાં પાણીનાં વાસણુ પર તે કપડું ધરવાથી તેની ગરમ વરાળે તવાઇ જાય ને તેજ પાણીએ ધોવું, સરકામાં બોળાને ધોવાથી પણ ડાઘો નીકળશે, રેશમી કપડાં માટે સરકામાં થોડું પાણી ભેગવું, ડ્રાઇકલીન કરવાની રીતે પણ સાફ થશે.

કૉડલીવર આઇલ (માછલીના તેલના) ના ડાઘ પર કુલર્સ અર્થ ને ફ્લેનૉટર મેળવી લગાડવાથી ચીકાશ સુશી લઇ સાફ થાય છે, અથવા ગરમ પાણીમાં ઝમોનીયા ભેળી ધોવું.

મેસના ડાઘ કેરોસીન લગાડી ગરમ પાણી ને સાથુએ ધોવું.

કાઢવના ડાઘો કાઢવા સુકાયા પછી કપડું હાથમાં ધરી ચોળવાથી નીકળશે, અથવા સંભાળીને છરીની કે કાઇથી સીકકાની કીનારી વડે ઝોખવી કાઢીને બ્રશ મારવો. ડ્રાઇકલીન કરવાનો ખઉર લગાડવો.

ડાઘો નીકળે નહિ તો સાથુનાં પાણીએ ધોવું, ઝમોનીયા અથવા ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર લગાડીને ચોળી કાઢવા.

કાળા રંગના કપડાં પરના કાઢવના ડાઘો કાચો પટેલો કાપીને ધસવો.

રેરાંમી કાળાં કપડાં પરથી કાઢવા ગરમ કૉરી ફ્લેનલ વડે લગાડીને જરૂર લાગે તોજ ધોવું. રંગીન રેશમી કપડા પરના કાળા ડાઘ પર ફ્લેનલ વડે બેનઝાઇન દાખી લગાડવું.

કુંગના ડાઘો વરસાદના દિવસોમાં કાઇથી જતનાં કપડાં પર જે સફેદ પડે છે તે પર લીથુના રસમાં ચાકની જુકી ને થોડું નીમક મેળવી ડાઘો પર લગાડી તડકે મુકવાથી નીકળે ને બ્રશ મારવો. ઘટ સાથુ લગાડી તે પર ચાકની જુકી છાટી કાચું ટાંમેટુ કાપી લગાડી નીમક છાંટી તડકે મુકવું, સ્ટાયના જુકા સાથુ ન

હીંબુનો રસ ભેળી લગાડી તડકે મુકવું. છાસ લગાડીને પાણુ તડકે મુકવાથી સોબ્બું થશે. ખ્લોચીંગ પાઉર અથવા પોટેશ પરમેંગનેટ થોડાં પાણીમાં પીગળાવીને લગાડવો. કુલસ અર્થ પાણીમાં મેળવી લગાડવી. કોઇખી રીતે ડાઘો નીકળશે.

શાહીના ડાઘો કાઢવા કપડાંને વાસણના મોઢાં પર ટાઇટ ધરી ખળખળતું પાણી રેડવું અથવા ફટકડીની લુરી ને કીમ આફ ટાટર ભેળી છાંટવું હીંબુનો રસ ને નીમક ભેળી ધસવું, સરકો લગાડવો, ગરમ દુધ કે છાસ લગાડવી, ટાંમેટાંનો રસ ધસવો, મીઠાંનો તેલન એક ભાગ ને પાણી ત્રણ ભાગ ભેળી વાપરવું, આકઝેલીક આસીડવાલું પાણી લગાડવા પછી તે પર જીવેલ પોટરનાં થોડાંક ટીપાં નાખી તુરત ધોવું. ખ્લોચીંગ પાઉર ને સાઇત્રીક આસીડ પાણીમાં મેળવી તે પર શીણ ચઢે પછી તેમાં કપડું બેળવું, ચરખી તાવીને લગાડવા પછી સુકાય ને ધોવું, અમોનીઆ વાપરવો, ઉપલાંમાની કોઇમી ચીજ લગાડવાથી શાહીના ડાઘો નીકળે છે. કાડીની રકાખી ગરમ કરી તે પર કપડું બીનવીને પાંચરીને સોલ્ટસ આફ લેમન ચમચાનાં તળીયાં વડે ધસીને લગાડવા પછી સોબ્બું પાણીએ ધોવું. ખ્લોટીંગ પેપરને આગ આકઝેલીક આસીડનાં પાણીમાં ભોળી સુકાયને શાહીના ડાઘ પર દાખવું. હાઇડ્રોજન પરઆક્ષાઇડ લગાડી તડકે મુકવાથી પણ નીકળે છે.

ખલુ શાહી પર જલ્લદ સરકો ને દારૂનો ચર્ક ભેળી લગાડવો. ટાંમેટાંનો રસ લગાડી થોડા કલાક રાખવાથી રેશમી કપડાં પરના ડાઘો જશે, અથવા સ્પીરીટ આફ ટર્પીનટાઇન લગાડીને સુકાવાથી શાહી પોનીકી મેળે કડક થઇ નીકળશે. બારીક કપડાં પર તાવેલી ચરખી લગાડી બંને બાજુ પર પાઇપ કલેની લુરી છાંટી દાખી રાખવું.

લાંબા વખતના ડાઘો પર સ્પીરીટ અમોનીઆ આરોમટીક અથવા આકઝેલીક આસીડ પાણીમાં પીગળાવી લગાડવા પછી સાદાં અથવા નીમકનાં પાણીએ કપડું ધોવું, હાઇસોલ નામની દવા લગાડીને તુરત ધોવાથી શાહીના ડાઘ જશે; કોઇખી રીતે નહિ નીકળે તેવા ડાઘવાળાં કપડાંને સ્વાચના પાણીમાં સુકવે ઉકાળવું.

લાલ શાહી માટે અમોનીઆ ને આકઝેલીક આસીડ ભેળીને લગાડવા પછી દુધમાં બીનવી રાખી સાબુનાં પાણીએ ધોવું; અથવા દારૂના ચર્ક લગાડવો.

નામ પાડવાની શાહીના ડાઘ પર ખ્લોચીંગ પાઉરને પાણી સાથે ભેળી તેમાં કપડું થોડો વખત બેળવું. અથવા આયોડીનને દારૂનો ચર્ક ભેળી લગાડવા પછી અમોનીઆના પાણીમાં ધોવું; જીવેલ પોટર પાછલ આપેલું છે તે લગાડવાથી પણ ડાઘો નીકળશે.

પેનસીલના ડાઘો દારૂનો ચર્ક લગાડી સાબુનાં પાણીએ ધોવાથી નીકળે છે, નહિ નીકળે તો પોટેશ પરમેંગનેટ પાણીમાં પીગળાવીને લગાડવાથી તદ્દન સાફ થશે.

સીંત્ર મારેલા ડાઘ પર સ્પીરીટ અથવા દારૂનો ચર્ક નરમ પીંછી વડે લગાડવો, સીંત્ર પાછું ગરમ કાઢાથી પણ તવાઇને નીકળશે.

૧૪૮.—લોહીનાં ડાઘવાલાં કપડાંને નીમક સાથનાં ડુકાં પાંણીમાં બીનવત્ર અથવા ચુનાની છુટી પાણી સાથ મેળવી તેમાં ધોવાથી રેશમી યા સુતરાઉ કપડાંનાં ઘષો નીકળશે.

હાઇડ્રોજન પરઑક્ષાઇડ નામની દવા લગાડવાથી લોહીના ડાઘ સુતરાઉ કપડાં પરથી સાફ થાય છે, અથવા તો લાઇસોલ લગાડવું. લોહીના ડાઘ પર સ્ટાર્ચ પાંણીમાં ઘટ કરીને લગાડી સુકાયા પછી નરમ બ્રશ મારવો, નીકળે નહીં તો પાછી લગાડવી, કેશસીન તેલમાં બોળીને ઘોષ નાખવાથી પણ ડાઘો નીકળશે, ઘણું ગરમ પાણી લીધાથી લોહીના ડાઘો નીકળવાને બદલે કપડાંમાં વધુ ખેસી જાય છે, ઠંડુજ પાણી લેવું, લાંબા વખતના ડાઘ પર પોટેશ આયોડાઇડ એક ભાગ ને ચાર ભાગ પાણી ભેળી લગાડવું.

લોખંડના કાટના ડાઘો પર ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર, સોલ્ટસ ઓફ લેમન કે ઓકઝેલીક એસીડ લગાડવા પછી ધોવું. ડૂઘ કલીનમાં આપેલી રીતે અજમાવવી. સફેદ કપડાં પરથી એના ડાઘો કાઢવા ઓકઝેલીક એસીડ પાંણીમાં ભેળી લગાડવી અથવા સ્ટાર્ચનાં પાંણીમાં ઉકાળવું. કપડાંને ડાઘ બીનવાને તે પર ટેબલ સોલ્ટને ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર ભેળી તેપર નાખી તડકે મુકવું અથવા છાસ લગાડવી.

અસ્ત્રીનાં તળાંબાને કાટ કપડા પર લાગે તો ગરમ પાંણીએ ધોઇને તે પર લીંબુનો રસ ને નીમક અથવા સરકો ઘસીને લગાડવા પછી તડકે સુકવવાં, એક વખતમાં નહિ નીકળે તો ફરીથી લગાડવું. સફેદ તથા ઝીણું કપડું એ રીતે સાફ થશે. સખન તડકાંએ પણ ડાઘ નીકળશે.

ગરમ અસ્ત્રીથી દાઝીને ડાઘ પડે તેપર નીચલી મેળવણી લગાડવી, સરકો એક પ્યાલું, વોશીંગ સોડા એક ઝૈસ, ડુલ્સ અર્થ અને એક નાનો કાંદો ઠાપીને સઘળું ચુહલે ગરમ કરી મળી જાય ને કપડાં વડે ગાળી કાઢી ઠંડુ પડે ને ઉપજા ડાઘ ઉપર લગાડવાથી કપડું સોજું થશે. હાઇડ્રોજન પરઑક્ષાઇડમાં બીજું કપડું બોળી દાઝેનાં કપડાં પર મુકીને ગરમ અસ્ત્રી પાછી ફેરવવી. દાઝેલું કપડું ડુલ્સ અર્થ ને પાણી ભેળી લગાડીને તડકે મુક્યાથી ડાઘ નીકળે પછી જોઇએ તો ધોવું. અમથું તડકે મુક્યાથી પણ કેટલી વખતે દાઝેલાંનો ડાઘ નીકળે છે. સોડા બાઇકાર્બ અથવા ટંકણ ખારનું પાંણી લગાડવું.

ગરમ તથા રેશમી કપડું અસ્ત્રીથી દાઝેલું ઝીસરીન ને ટંકણખારમાં બીનવી રાખીને પછી ધોવું; ધોયા પછી પણ ઘણ દીશે તો તે પર દાઝેનાં અર્થ સ્પંજ અથવા નરમ કપડાંએ લગાડવો.

એસીડ તથા દવાના ડાઘો પર ડુલ્સ અર્થને એમોનીઆનાં પાંણીમાં ભેળી લગાડીને સુકાયા પછી ધોવું, એક વખતમાં નહિ નીકળે તો ફરીથી કરવું. સરકાના ડાઘ એમોનીઆએ જશે.

ઑસીડ કેટલીક વખત કપડાંનો રંગ બળી જઇ ખરાબ થયેલો ઑમોનીઆ, ક્લોરોફોર્મ અથવા મેગનીશીઆ કે સોડા બાઇકાર્બ કંઇમી પાણીમાં બેળી લગાડવાથી સરખો થશે. તેજ રંગનું કપડું પાણીમાં ભીનવી તે ડાઘ પર સુકી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવાથી રંગ સરખો થશે, નહિ થાય તો બીજી વખત કરવું.

ખારથી ખરાબ થયેલો રંગ કોઇમી કપડાંનો સરખો કરવા થોડી ઑસીડ લગાડવા પછી ક્લોરોફોર્મથી કોઇબી રંગ પાછો સોજો થાય છે.

દવા કે ઑસીડના છાંટાના લાલ ડાઘો પડે તો લીંબુનાં ઢાંપી ને અમથું ધસવું અથવા સાથે નીમક લેવું; સાબર સોગડું ઘસવાથી પણ નીકળશે. રંગ ઉડી ગયલા પર ઑસીડમાં આપેલી રીતે કરવું રેશમી તથા સુતરાઉ કપડાંને દારૂના અર્ક કે ઑમોનીઆ લગાડવો. પરમેંગેનેટ આદિ પોટેશના ડાઘ ટાઈરીક ઑસીડથી નીકળશે.

રંગીન ગરમ કપડાં પરના ઑસીડના ડાઘો પણ ઉપલી રીતે કઢીને ઑમોનીઆ લગાડવાથી રંગ ઓગળતો નથી. છેલ્લાં ક્લોરોફોર્મ જેઘએ તો લગાડવું

ઑમોનીઆના ડાઘો લીંબુનો રસ કે સરકો કંઇબી લગાડવું.

હીરાકસીના ડાઘો પર લીંબુનો રસ લગાડીને નીકળે નહિં તો થોડો વખત તડકે સુકવું, એક વખતમાં નહિ જાય તો બે ત્રણ વખત કર્યા પછી કપડું ધોવું.

આયોડીનના ડાઘ સુતરાઉ કપડાં પરના માટે પાણીનો ગર પાણીમાં બોળી ધસવો. ઑમોનીઆ સાદો અથવા પાણી સાથે બેળી તેમાં બોળી રાખવું, લાઇસોલ (Lysol) કે કોલનવૉટર લગાડવાથી પણ નીકળે છે, છેલ્લા ડાંડાં પાણીએ ધોવાથી સાફ થશે. લાકડાં પરથી એ ડાઘ કાઢવા ખ્લોર્ટીંગ પેપર ઘૂરત દાબી લઇ કપુરને અર્ક લગાડવો.

રેશમી તથા ગરમ કપડાં પર એ ડાઘો સાફ દારૂનો અર્ક લગાડવો, તેથી નીકળે નહિં તો ધર અથવા ક્લોરોફોર્મ વાપરવું. જેઘએ તો પછી ડાંડાં પાણીએ ધોઇ નાખવું.

ચુનાના ડાઘ પર ગરમ સરકો અથવા લીંબુનો રસ લગાડવાથી નીકળે ને કપડું ધોવું. ખારીખારણા પરના એજ રીતે નીકળશે.

ગુલીના ડાઘને ગરમ પાણીમાં ધોઇ ને સરકો લગાડવો.

તંબાકુના ડાઘ પર લીંબુનો રસ કે સરકો અથવા જેવેલ વૉટર લગાડવું. ગરમ કપડાં માટે દારૂનો અર્ક વાપરવો.

તંબાકુની થુકના લાલ ડાઘ સાફ કળી ચુનો કપડાંની બંને બાજુ પર લગાડવાથી નીકળે ને કપડું ધોઇ નાખવું.

પ્રકરણ ૨૦.

કપડું રંગવા, ઓસવવાની રીતો, રંગોની મેળવણી તથા કપડાંના જુદા જુદા પ્રયોગ.

૧૪૯-કપડાં રંગવા માટે કેટલીક સાધારણ જીણસો વપરાય છે, જેવાંકે ચાહ, કૌશી, કેસર, કીરમજ, હળદર, ફટકડી, કળીચુનો, માયફળ, પાપડ ખાર, ગુલી વિગેરે તેમજ વિલાયતી તૈયાર સાબુઓ તથા ઘણીક જાતની રંગની સુકીઓ ત્વીંક (Twink) ડ્રમર ડાયસ (Drummer Dyes) મેપોલ સોપ (Maypole Soap) વિગેરે મળે છે, તેમાં આપેલી રીતો મુજબ રંગવું. રંગો જાત જાતની ધાતુમાંથી નીકળતા પદાર્થોમાંથી બને છે, કેટલાક વનસ્પતીના છે. કીરમજનો રંગ ઝીણાં જંતુઓમાંથી બને છે.

ખાર સોપને પાણીમાં પીગળાવી તેમાં કોષખી જાતના સોજા રંગનું પડીકું રંગવા માટેનું લઈ ખપ મુજબ ઘેરો ખુસ્તો જોઈ એટલો તે પાણીમાં ભેળીને પછી તેમાં કપડું ચુકલે ઉકાળી રંગવું, છેલ્લાં સોજાં પાણીમાં વીછરી સાબુ કાઢી નાખી સુકાવ્યાથી સારો સાધારણ રંગ કપડાં ઉપર ચઢશે. રંગને ખારીક કપડાંની મોટી ઠેલીમાં બાંધી પાણીમાં નાખ્યાથી પીગળે ઘેરો ખુસ્તો જોઈએ તે મુજબ ઠેલી પાછી કાઢી લેવાશે.

ચુકલા પર ઉકળતા રંગમાં કપડું ધીરે ધીરે ખુસ્તું કરી અંદર નાખવું, ઢગલો નાખવાથી જ્યારે બરોબર રંગ ચઢે નથી, તો ઉપર કરવા લાકડી કે નેટરનો ટુકડો વાપરવો. બરોબર કપડાં પર ચઢે ને બે લાકડીના ટુકડા અથવા ચીપીઆમાં પકડી કપડું કાઢી લઈ ખીજાં ઠંડાં પાણીમાં બોળી કાઢી છાયામાં સૂકવવું, ઝાઝું નીચવવું નહિ; ઘણું તડકું લાગવાથી તુરતનાં રંગ કોષ વખત ઉડી જાય છે, પછી અઢી અથવા કુંદી કરવી. સાધારણ રેશમી કપડું ખાર વાર લાંબું સુમારે વજનમાં રતજ એક થવા જશે.

રંગમાં બોળી નહિ શકાય તેવાં કપડાં ગ્લોસ તથા ખીજાં કોષખી જાતનાં રપંજ પ્રડે તે પર રંગ લગાડવો.

રીખન રેશમી પર ઉપલી રીતે રંગ ચઢાવવો.

કીમ અથવા પીળા ખુસ્તા રંગ સાફ ચાહ, કેસર, કૌશી અથવા હળદર પાણી સાથે કોષખી ચીજ ઉકાળવી અથવા ખળખળતાં પાણીમાં તેની કપડાંમાં પોટલી બાંધી નાખવાથી રંગ ઓગળે ને કપડું બોળવું, ઘેરો કરવો હોય તે મુજબ વધુ લેવું. ફટકડી બેળવાથી પાકો થશે સફેદ દોરો કે રેશમ એ રીતે રંગાશે.

શેમોઆ લેધરની ચીજ પર રંગ સંત્રાની છાલ પાણીમાં ઉકાળી તેમાં તે ચીજ બોળવાથી નવી જેવી થાય છે.

નેટના પડદા (Curtain) લેસો વિગેરે સફેદ રંગના મેલા થયલા સાફ નહિ થઈ શકતા હોય તો ઉપલા પીળામાંનો કાષ્ઠી રંગ ચઢાવવાથી પાછા નવા જેવા થશે.

લાલ (Red) રંગ માટે ધણી ખરી કારમજ વપરાય છે. એનાથી રંગેલો રંગ પાકો ને લાંબો વખત રહેશે, કપડાંનાં તોલને સુમારે અર્ધા વજનની ફટકડી થોડાં ચુનાનાં પાણી સાથે મેળવી ચુકેલે ઉકાળાવી કપડાંના ત્રીજા ભાગ વજનની કારમજ આગમચથી પાણીમાં ભીનવી રાખી ઉપલું પાણી ઉકાળતી વખતે બેળ્યા પછી તેમાં કપડું બોળવાથી લાલ પાકો રંગ તેપર ચઢશે. હીરાકસીને આવળતી છાલ સાથે પાણીમાં ઉકાળી તેમાં કપડું બોળવાથી લાલ રંગનું થાય છે ને તે ઓગળતો નથી.

લીલો (Green) રંગ પાણીમાં દાડમની છાલ ઉકાળ્યા પછી પાછું હળદરનાં પાણીમાં ઉકાળીને ગુલીનાં પાણીમાં કપડું બોળી કાઢી છેલ્લે ફટકડીનું પાણી લેવું, અથવા તો પાણીસાથ ગુલી ફટકડી, સીસમ (Ebony) અને ગંધકનો તેજામ (સલ્ફ્યુરીક એસીડ) સર્વે બેળી વાપરવું, ખુલ્લો તથા ઘેરો રંગ કરવા તે પ્રમાણમાં નાખવું.

આસમાંના રંગ સાર ગુલી ને પાપડખાર એક સરખા વજનનું લેઈ ઉકાળી તેમાં કપડું રંગવું.

જલુ ઘેરો (Royal Blue) ગરમ પાણીમાં પ્રશેટ આંધ્ર પોટેશ (Prussiate of Potash) ને બેળી કપડું રંગવું, છેલ્લે ફટકડીનાં પાણીમાં બોળવું.

સફા જલુ (Saxe Blue) માટે ઉપલો રંગ એક ભાગ ને ખુલ્લો લીલો સોલમે ભાગે બેળવો.

ગુલાબી (Pink) યા કીરમજી રંગ માટે કીરમજ ને કળી ચુનો ગરમ પાણી સાથે બેળી વાપરવો, ખુલ્લો કરવો હોય તો કીરમજ ઓછી લેવી.

નારંગી માટે કેસુંડીનાં કુકને પાણીમાં ઉકાળતી વખતે થોડોચુનો નાં ખવો.

ખાડી રંગ તથા ફૌન (Fawn) કલર સાર પાણી એક ખાટલીમાં મેદીનાં પાદડાં એક શેર ચુલલા પર પા કલાક ઉકાળીને પછી કપડું તેમાં બોળવા પછી પાછું એક શેર કળીચુનાના પાણીમાં તે કપડાંને ઉકાળવું, એ રીતે ગરમ કપડું પણ રંગાય છે. માંચફળ અર્ધા શેર ને હીરાકસી પાંચ તોલાને સુમારે એક શેર વજનનું કપડું દુબે તેટલું પાણી લઈ માંચફળનો લુકો હીરાકસી સાથે ચુલલે ઉકાળ્યા પછી કપડું તેમાં બોળવાથી ખાડી રંગ ચઢશે. ડ્રૅબ (Drab) રંગ સાર લોગવુડ ને ફટકડી સરખા વજનની બેળવી.

કાલો રંગ, લોગવુડ નામનાં છોડીઆમાં રંગવાથી થશે, સો જાકાળા રંગ માટે પહેલાં કીરમજનો લાલ રંગ કપડાં પર ચઢાવ્યા પછી કાળો કાંધેલો રંગ લાંબો વખત વેર ઝાંખો થશે નહિ. કાળા રંગનું કપડું ઝાખું થયલું ધોવાની રીત મુજબ તેમજ કાંઈ કલીન કાંધાથી પણ રંગ સોખો થશે.

કાળો ઝાંખો રંગ અંમેનીઆતું પાણી ને દારૂનો અર્ક બંને સરખા વજનતું બેળાને સ્પંજ વડે લગાડવાથી સોજે થશે.

રેશમી કાળું ઝાંખુ કપડું માંચફળ છુંદીનેઉ કાળેલાં પાંણીમાં બોળવાં.

કાળા રંગના ઉન અથવા ફર રંગવા સાફ પાણીમાં માંચફળ નાંખી કપડાં સાથ ચુહલે ઉકાળવાં.

કાળું રેશમી કપડું ચાહ અથવા કોરીતું નરમ પાણી બનાવી સવલી બાજુ પર સ્પંજે લગાડી ફલેનલ ઉપર કાળીને અસ્ત્રી મારવાથી નવું જેવું દિશે છે.

કાળી રેશમી સાટીનનો રંગ ખરાબ થયલો હોય તો પટેટાની છાલને પાણીમાં આપી રાત બીનવી ગરમ કરી સ્પંજે લગાડી ગરમ કપડાંના પડમાં મુકી અસ્ત્રી કરવું.

તપખીરીઆ (Brown) જુરા રંગની જુકા સાથ અર્ધે ભાગે ઓરંજ અથવા કાળો લેવો, જેમએ તો અખરોટનાં કોટલાં લેવાં.

તંબાકુ જેવો રંગ પણ ઉપલીજ રીતે વધતો ઓછો રંગ ભેળ્યાથી થશે. એક સરખો રંગ કપડાં પર ચઢે તેમ કરવા થોડી ઑકઝેટીક ઍસીડ કાઢમાંથી બેળવી.

કપડાં પર જાતજાતના રંગો ચઢાવવા ગંધકના તેજબમાં થોડું પાણી, ગુલી તથા પોટેશ બાઇ-કાર્બ બેળી તેમાં લાલ કપડું બોળવાથી જાંબુડું થાય છે, પીળું હશે તો લીલું થશે, અને સફેદ હશે તો જુડુ રંગ ચઢશે.

સફેદ રંગ બનાવવા નીચકા સાત રંગો જુદા જુદા પ્રમાણમાં બેળાય છે, લાલ, નારંગી, પીળો, લીલો, આસમાંની, લાખી તથા ગુલાખી.

વરસાદની ક્રમાંનના રંગો પણ સાત જાતના બેળાયલા દીશે છે, જાંબુડો, ગુલીનો, જુડુ, લીલો, પીળો, ઓરંજ ને લાલ ધંમેજીમાં (Violet, Indigo, Blue, Green, Yellow, Orange, Red, (Vibgyore).

રેશમ જીવું ઝાંખુ પડેલાંની આંટીને સભાળથી દોરાએ બે ત્રણ ગમ છુટી છુટી બાંધીને ગુચવાય નહિ તેમ એક કલાક ઠંડાં પાણીમાં બોળીને હાથે હલાવી ખીલા કે દોરી પર ટાંગી નીગરછ જાય ને બીનાં પર ગરમ અસ્ત્રી મારવાથી રેશમ નવું ચળકડું થશે. સફેદ મેલાં રેશમ પર ધ્રુક્સ અર્થ નાખી થોડો વખતે પખોડી નાંખવું.

૧૫૦.—કાચા રંગનાં કપડાં પારખવા માટે સફેદ કપડું પાણીમાં બોળી તે પર ઘસી જેવું, અથવા બે સોજ કાગળના પડમાં કપડું મુકી તે પર અસ્ત્રી ગરમ ફેરવ્યાથી કાચો હશે તો કાગળ પર લાગશે. પરસેવો લાગવાથી પણ કાચો રંગ કેટલીક વખત ઓગળે છે, કારણ કે પરસેવામાં ખાર હોવાથી.

૧૫૧.—રંગ ઓસવી દાઢવા નીચલી કેટલીક રીતો છે: ખલીચીંગ પાહડર અથવા કઝોરાઇડ ઓફ લાંઘમ બંને એકજ છે, એમાં જેમએ તો થોડો ગંધકનો તેજબ પાણી સાથ બેળાને તેમાં દસ મિનિટ વેર કપડું બોળી રાખવા પછી સોજ પાણીમાં ઘોંઘ નાખવું. લાંબો વખત રાખ્યાથી કપડું કાઢી જશે, તેમજ હાથને પણ

તેજાજ લાગનાથી બળે નહિ તેની, સંભાળ લેવી. એક બાલદી પાણીમાં અર્ધાં રતનને સુમારે બ્લીચીંગ પાઉર લેવો. હાઈડ્રોજન પરઓક્સાઇડ (Hydrogen Peroxide) નામની દવા પણ રેશમી કપડું તથા પીછાનો રંગ ઓસવવા વપરાય છે. રંગના ડાઘો હાથ પરથી કાઢવા વૈદકમાં જુવો.

તડકા, દવ, પવન ને બરફ પર આખો વખત કપડું રાત દિવસ રાખ્યાથી પણ તેનો રંગ ઉડી જશે, તેમાં ખાસ કરીને બરફ ને તડકું વધુ અસર કરે છે.

કપડાંના જુદા જુદા પ્રયોગ, ફવાંટી ઊભી કરવી.

૧૫૨.—વૉટર પ્રુફ બનાવવું.—આઇસીઆસ પીગળાવેલું પાતળું પાણી, કપડાંની ઉલટી બાજુએ લગાડીને સુકાયા પછી તે ઉપર માંચણ ઉકાળેલું પાણી લગાડીને સુકવવું. મધપુડાંનું મીણ લગાડવું.

ગરમ સર્જ માટે વરસાદનું પાણી એક ગેલનમાં ફટકડી ને સુગર આફ લેડની લુકી એક ઓંસ પીગળાવી નીતર્યું પાણી કાઢી લઇ તેમાં કપડું આખો દિવસ બીનવીને સુકાયા પછી અસ્ત્રી ગરમ મારવી.

ફ્લેનલ, સર્જ વિગેરેને વૉટર પ્રુફ બનાવવા વરસાદના પાણીમાં ફટકડી અને સુગર આફ લેડની લુકી પીગળાવી તેમાં બેળીને સુકાવા દેવું.

તાલપત્રીને વૉટર પ્રુફ બનાવવા છાપડાંને લગાડવાનો દામર પકાવેલો હોય તેમાં ધેરેશીન અથવા ટરપીનટાઇન એક પાઉન્ડ એક ગેલન દામરમાં બેળી પોછી વડે સરખું લગાડીને તે પર ઘણીજ બારીક રેતી છાંટીને સુકાવા દેવું.

જાડાં કપડાંને અથવા કુંવાસ તથા ઓવરકોટને વૉટર પ્રુફ કરવા સાયુના ગરમ પાણીમાં અર્ધો કલાક બેળી રાખવું, પછી નીચતી કાઢીને ફટકડી પીગળાવેલાં પાણીમાં થોડો વખત બેળી રાખી તેને સોજાં ઠંડા પાણીથી બે ત્રણ વખત ધોઇને હવામાં સુકાવું કરવું. જોઇએ તો આઇસીઆસ પીગળાવી ફટકડીને સાયુના પાણી સાથે મેળવી બ્રશ વડે ઓવરકોટ પર લગાડી સુકાવને સોજાં પાણીમાં બ્રશ બેળી મારવાથી સફાઇદાર થશે. પ્લાસ્ટર આફ પેરીસની લુકીને અંબોનીઆ સફાઇટ પાણી સાથે લગાડવું. ડ્રીક્કના પડદાને તેલનો રંગ બંને બાજુ લગાડવો, તેમાં સાયુનું ઘટ પાણી બેળવું. એક ઓંસ સફેદ મીણને તાવીને એક બાટલી ટરપીનટાઇનના અર્કમાં બરાબર મેળવી ઠંડું પડે ને તેમાં કાઇબી જાતનું જાડું યા પાતળું કપડું બેળી કાઢી તે નીચવ્યા વગર સુકવવું. કપડાના પ્રમાણમાં ઉપલી ચીજો વધતી ઓછી લેવી.

૧૫૩.—કપડું આતશમાં બળે નહિ તેવું બનાવવા માટે ટંકણખારનું સ્ટ્રોંગ પાણી બનાવી તેમાં બેળવું અથવા તો સ્પીરીટ આફ વાઇનમાં કપુર પીગળાવી તે વાપરવું.

ગરમ કે સુતરાઉ કપડાંને ફટકડીના પાણીમાં બોળાને સુકવવા, જોધએ તો પાણીમાં ફોસફેટ ઓફ ઓમોનીઆ થોડો ભેળવો. ફટકડી સાથે ઇડાંની સફેદી મેળવી કપડાં પર લગાડવા પછી નીમકના પણીમાં તે કપડું બોળા કરી નાખેલું પણ આતશમાં બળશે નહિ. કાગળ પણ એ રીતે બળતું નથી.

૧૫૪.—કપડું ગરમ કાળું પહેરાતાં ધસાઈને ચળકે તે નાનો દાંતનો અથ કે ફલેનલનાં ટુકડા પર સ્પીરીટ, ટરપીનટાઈન, સરકો, ઓમોનીઆ કંઈખી લઈને કપડાં પર ધસવું, ચાહતું સ્ત્રોંગ પાણી ને શાહી એક સરખું બેળાને લગાડવું. અસ્ત્રી ગરમ જોંધી બાજુ મારવી અથવા દુરથી ધરવાથી તેની વરાળે રૂવાડી ઊઠે ને અથ મારવો.

કાળી સર્જનો ચળકાત કાઢવા આઈનીના ઝાડનાં કુમલાં પાંદડાં વીસ લઈ તે પર એક પાઈટ બળબળતું પાણી રેડવા પછી શીશુ આવે તેમાં કપડું બોળી લગાડવું. સાચુ લેવો નહિ; પોલીશનું કાગળ અથવા તારનો અથ ધસવાથી પણ ગરમ કપડું દબાયલું સરખું થશે.

મખમલ અથવા રેશ દબાયત્રી આરસીની રેમની સરખી કરવા તે પર સફેદ નીમક અથવા પાછપ કલે નામની મટોડી છાંટી ના કલાક રહેવા દઈ અથ વડે ધરીને સાફ કરવી. મખમલની રૂવાંટી દબાઈ ગઈ હોય તો ગરમ પાણીમાંથી નીકળતી વરાળ ઉપર ઉંધી બાજુએ થોડો વખત પકડવી, ધણી દબાયત્રી હોય તો બીજા પાસ સામે હાથ ઉપર પકડેલું હોય ત્યારે અથ મારવો. ગરમ ઇંટ અથવા અસ્ત્રી પર બીનું કપડું મુકી તેની ઉપર મખમલની ઉંધી બાજુ મુકી, વરાળ નીકળ્યા કરે ત્યાં સુધી રાખી તે પછી ઉંધી લેવી એ રીતે પણ દબાયત્રી રૂવાંટી ઉભી થાય છે.

પાણીથી બીનાયત્રીને દાખી કે નીચવીને પાણી કાઢવું નહિ, પખોડી કાઢી ખુદલી હવામાં સુકવવાથી પોતીકા મેળે રૂવાંટી ઉઠશે, અથવા તો નરમ અથ અલગે હાથે મારવો, કલોરો ફોર્મ કપડાંએ લગાડવો. મખમલપરની ધુળ કાઢવા બીજા મખમલના ટુકડાએ ધસવું.

ચોકાશના ડાઘ કાઢવા પાંઉને બક્રીમાં ગરમ કરી તેનો બારીક ભુકો કર્યા પછી તેમાં ધસવો. મખમલના કોલર દબાઈ ગયલા ગરમ પાણીમાં ઓમોનીઆ થોડો નાંખી સ્પંજ અથવા બીજા મખમલના ટુકડાને બોળી અલગે હાથે ધરીને સુકાયા પછી તે પર દારૂનો અર્ક (Alcohol) લગાડવો; સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઈન લગાડવાથી પણ સોજી થશે. જીન દારૂ સ્પંજ વડે લગાડી ગરમ પાણીની વરાળ પર ધરવી.

મખમલનાં જુના યા નવા ટુકડાઓ સામાનની તથા ખુદની પોલીશ તુછવા તથા રૂપ સાફ કરવા શેમોઆ લેધરને બદલે વપરાશે.

કપડાં ટુવાઈ જતાં અટકાવવા તથા ખુશબો મુકવી.

૧૫૫.—ગરમ કપડાંને કોઈખી ઝીણું જંતુઓ કરડી ખાય નહિં માટે કાળાં મરી, લવંગ, કપુર, લીમડાનો પાલો, લવંડરના પુત્ર, ચીનીકાલા, તંબાકુ, કાર્બન કે

નેદ્રથલીનનાં બાલ વિગેરે કંઈખી ચીજ અમથી અથવા કપડાંની ચેલીમાં ભરીને કપા-
ટમાં કે ગરમ કપડાંના પડમાં મુકવાથી દુરાધ જતાં નથી. પીળું ચામડું (Rus-
sian Leather) ના દુકડા અથવા ન્યુસપેપરમાં વિટાળવાથી જંતુઓને છાપાની
ચાહી ના પસંદ હોવાથી ત્યાં આવતાં નથી. દેવદાર કે કપુરના ઝાડનાં પાંદડાં અથવા
છોડીઆં ગરમ કપડાં સાથ મુકવાથી તેના વાસે જંતુઓ આવશે નહિ. આવલીનાં
ફુલ મુકતાં.

ગરમ ઓઢવાના વિટાળીને રાખતી વખતે તેનાં પડમાં ઉપલી કાંઈ પણ ચીજ
મુકવી, જાગેન પેપરમાં બાંધવાથી સોજાં રહેશે, તેની બાજુમાં જનઝાઘન સીસીમાં
ભરી તે પર ખુચને બદલે ૩ ખોશીને મુકવાથી તે ઉડી જઈ તેના વાસથી જંતુઓ
દૂર થશે, ખીછાંનાની નીચે બે ગોદાંની વચમાં પાંથરીને મુકવાથી પણ ગરમ
ઓઢવાનાં વિગેરે સરખા રહેશે, કાંઈખી ખુશખોનો પાઉડર મુકવો.

ઘ્રીસ અથવા બીજી કાંઈખી જોરાકીના ગધેઃ કાઢ્યા વગર કાંઈખી ગરમ કપડું
ઉચ્ચ મુકવાથી તેમાં જંતુઓ ભરાઈ કરડી ખાશે, તેમજ પહેરેલાં ગરમ કાંટ પાટલું
વિગેરે થોડો વખત તડકાંમાં મુકી અથવા મારી ધુળ કાઢી દુઆયલાં સરખા કરવાં.

૧૫૬.—ખુશખોનો પાઉડર બનાવવા તબ લવંગ, જાયફળ, કેરેવેસીડ દરેક
ખા ઐસ, ઓરીસરટ (Orris Root) એક ઐસ સર્વેને બારીક છુંદી બેળા
કપડાંની ચેલીઓ ભરી ખુશખો સાફ મુકવી, મોઢરાં, ચંબેલી અથવા શુભાગ, ઓવ-
લીનાં ફુલ કંઈખી ખુશખો માટે કપડાંના પડમાં મુકવાં.

એક ચમચી સુખડનો વહેર, શુભાગ તથા લવંદરનાં ફુલની ભુકી, ઓરીસરટ ને
ધાણુ દરેક બે ઐસ અને કરતુરીના દસ બાર ઘણા સર્વની બારીક ભુકી કરી
મેળવી ચેલીમાં ભરી ખુશખો માટે ત્રાપરવી.

પ્રકરણ ૨૧.

ચાલુ વપરાશની, તેમજ શરીરના ઉપયોગ (Toilet) ની
ચીજો અથ, નીખીઆ, સાબુ, પાઉડર, તેલ,
કોલોનવાટર, શેમાઆ લેધર ગ્લવસ વિગેરે.

૧૫૭—અથ બાળ ઓળવાનાં ઘોવા કુડાં પાણીમાં સાબુ, અથવા વૉશીંગ
સોડા, ટંકણખાર કે ઍમોનીઆ કંઈ પણ પીગળાવીને બાલ દુબે તેમ થોડો વખત
બોળી રાખવાથી ચીકણ ને મેલ નીકળ્યા પછી સોજાં પાણીએ ધોઈને સુકાવવા.
લાંબો વખત પાણીમાં રાખવાથી બાલ નરમ પડી જશે, અને હાથે તથા ઉપલો
લાકડાને ભાગ પણ બીનાયાથી ખરાબ થાય છે માટે પાણીની સપાટી ઉપર રાખવો.
નરમ પડેલા બાલ ફટકડીનાં પાણીમાં બીનવ્યાથી કઠણ થશે.

ધોવા વગર સાફ કરવા શીપ કે કચકડાંના હાથાવાલા પાછપ કરે અથવા સુકા આટા જાના બાલમાં છાંટી હાથે ધરવા પછી પખોડી નાખવાથી ચીકાસ મેઝ નીકળીને બીજા અથ વડે અંદર ધસવાથી સાફ થાય ને કપડાંએ નુકસાન.

તારનો જશ બાળ ઓળવા માટે આવે છે ને ધોવાથી ખરાબ થશે, બીજા જડા છુટા બાલના અથ વડે ધસીને સાફ કરી કાપક વખત તડકે મુકવે અથવા ઉપલી રીતે સાફ કરવો. બીજા બાલ ઓળવાથી તે જશના તાર સોજ થશે.

જડા બાલનાં જશ ધરના વપરાશ માટેના ટકાઉ બનાવવા બળબળતાં પાણીમાં બોળી મુકવીને વાપરવા, મેઝા થયેલા ધોવા પાણીમાં વૉશીંગ સોડા અથવા અમોનીઆ ભેળવો. નરમ થયેલા જાતને ફટકડીના પાણીનાં ઓળવાથી કઠણ થશે. કોઈથી જશને ઉંઝાં મુકવાથી બાલ દમાઈ ને વળી જાય છે માટે બતતાં સુધી દોરીએ ટાંગી રાખવા. મોરી, સંદાસ તથા જમીન ત્રિગેરે ધોવા તથા માલીયાનો કચરો કાઢવા માટેના કડક સાખાની જાતના જશો આવે છે, તે ઉપલીજ રીતે રાખવા. તે નવા જશને પડેલાં પાણીમાં બોળી મુકાય ને વાપરવાથી લાંબો વખત ટકે છે. મેઝા થયેલા પણુ ઠંડાં પાણીમાં ધોવા. દાખીને કચરો કાઢવાથી બાલ વળી જઈ ખરાબ થશે.

નીખીઆ બાળ ઓળવા માટેના જશની માફક ધોવા, દાંતામાંનો મેઝ કાઢવા જડું કાઠું બોડનું કાગળ, કપડાંની ચીપ, દાંત કોતરની અથવા સુતરના થોડા તાર એકઠા કરી બે બાજુ કપડાંની પટીઓ સીતી લેવી એવી કોઈથી ચીજ લઈને અંદર ધસવું. જોઈએ તો દાંતનો નાનો અથ લેવો.

સેલ્યુલોઈડના સફેદ નીખીઆ એજ રીતે સાફ થશે પણ તે વડે બાળ ઓળતી વખતે ખતી અથવા ચુલ્લા નજદીક જવું નહિ કારણકે તાપ લાગવે તરત સળગી ઉઠે છે તેની સંભાળ રાખવી.

કાચખાની પીઠ (Tortoise Shell) કે કચકડાંના અથવા હાડકાંના નીખીઆ ધડી ધડી ધોવાથી દાંતા ચીરાઈને તુટી જાય છે માટે મેઝ કાઢવા નાને દાંતનો અથ વાપરવો, ત્યાર પછી કપડાંએ ધસીને નુકસાન બંને હાથોની વચ્ચે લઈ અમથા અથવા સહેજ જોડ તેલ લઈને ધસવાથી તેપર પોત્રીશની માફક ચળકટ આવશે.

ભાંગેલા સાંધવા બેઉ છેડા સહેજ આડકત્રા ઓખરીને સરખા મેળવ્યા પછી કોખડનો ગરમ ચીપીઓ લઈ વચેથી દાખીને સાંધો મળી જાય ત્યાં વેર ધરી રાખવા, અથવા દોરી વડે બંને છેડા ટાઈટ બાંધીને બળબળતાં પાણીમાં બોળવાથી પણ કેટલીક વખત સંધાઈ જાય છે. વળગાડવાની બીજી રીતો આગળ આપી છે.

અસતરો નવો દાઢી બોડવા આગમય ગરમ પાણીમાં અથવા બોરીક પાઉડર તેમાં ભેળીને ધોવા પછી વાપરવો અથવા કપડાં પર કોલોનૉટર કે સ્પીરીટ રેડી તેથી નુકસાન લેવો; જોતે અથવા કોઈથી જાતની અસતરાની જોડ પણ એ રીતે કીધા

થઈ વપસશમાં લેવી કસરુ કોઈ વખત લોટું ખરાબ હોવાથી સાફ કીધા વગર નવી વાપર્યાથી કોઈકનાં મોઢાં સુગ આવે છે માટે હમેશાં સંભાળ લેવી. બે બ્લેડ એક દિવસ આંતરે વાપર્યાથી લાંબો વખત ચાલશે. ધાર કાઢવાના સંચા પણ આવે છે.

૧૫૮.—ઢાંતના ઘસ સાફ કરવા ગરમ પાણીમાં એમોનીઆ અથવા થોડો બોરીક પાઉર પીગળાવી તેમાં ધોવા પછી ઠંડાં પાણીમાં ધોવાથી વાસ આવશે નહિ, વાપરવા પછી ઉભા મુકવાથી પાણી નીગમીને જલદી સુકાશે.

કઠણ ઘસને ખળખળતાં પાણીમાં બોળવાથી નરમ થાય છે. નવા ઘસ વાપરવા આગમય નીમકના પાણીમાં ધોવાથી સોજ થઈ લાંબો વખત ચાલશે.

ઢાંત કોતરની કવીલની નરમ થઈ ગઈ હોય તો ફટકડીનાં પાણીમાં બોળી સોજાં પાણીથી ધોઈને વાપરવી, મરડાયલી સરખી કરવા ખળખળતાં પાણીની વરાળ પર ધરીને નરમ થયા પછી સીધી તેમજ ખીજ કોષખી ઘાટ કરવા કવીલ લાંબી થણ વાળી થકાય છે.

ચસમાંનાં કાચ સાફ કરવા રફેડ ઝીણું કાગળ (Tissue Paper) લેવું અથવા શેમેઆ લેધરે નુછવા, ઘણા પાસ પડેલા ને ઝાંખા કાચો ધોઈને નીગરાતા મુકી સુકાવા દેવા, કચકડાંની ફ્રેમના ચસમા ધોવા નહિ, ફ્રેમો તુટેલી વળગાડવા માટે કચકડાંમાં જુવો. મોઢાંનો બાફ લગાડી સફેદ કપડાંએ નુછવાથી ચસમાંના કાચ સોજ થશે, નહિ થાય તો સ્પીરીટ કે કોસોનવૉટરનાં થોડાં ટીપાં કપડાં પર નાખવાં. કાચ પર સહેજ મલીસરીન નરમ કપડાંએ લગાવાથી ઝાંખા થશે નહિ.

પીન કુશન ટાંચણી સોય વિગેરે ખોસવા માટે નાના ગોળ અથવા ચોરસ ઘાટના જડાં કપડાંમાં લાકડાંનો વહેર, ઘેટાંનું જીન અથવા કોરી છુદેલીનો વધેલો જડો જુકો તેવું કંઈ પણ જરીને સીવવું, તેમાં સોય ટાંચણી ખોસવાથી કીટાશે નહિ.

૧૫૯.—બીડીની પાઇપ સાફ કરવા દારૂનો અક અથવા સ્પીરીટ એક છેડેથી રેડી બીજે છેડે બહાર કાઢવી અથવા તે થોડો વખત તેમાં બોળી રાખવી.

બીડી (Cigarette) હવાઇ જાય છે માટે ચપટ ઢાંકણવાલા બાકસમાં રાખવી.

તંબાકુ હવાયલો સુધારવા ખળખળતાં પાણીનાં વાસણપર ઝીણું કપડું પાંધી તે પર તંબાકુ મુકી વરાળ લાગ્યા પછી ઉતારીને સુકવવાથી સોજે નવો જોવાશે; તંબાકુ, બીડીનો વાસ મોઢાંમાંથી કાઢવા વૈદકમાં આપેલું છે.

૧૬૦.—બાલની પીછી બનાવવા માટે પહેલાં ફટકડીનાં પાણીમાં તે ધોઈ ત્રીકાશ નીકળ્યા પછી ડુકાં પાણીમાં એક દિવસ બોળી રાખી પાણી નીચવી કાઢી પડાંના પડમાં દાખી સુકાય ને નાખીઆ વડે બોળી સરખા કાપવા પછી પીછી બનાવવી. ખરી ગમલા બાળ પણ એકઠા કરી તેની પીછી બનાવી માર્યાના બાળ પ્રાણ બાંધવા વપરાશે.

સાબુ તથા પાઉડર વિષે.

૧૬૧-સાબુ ખુલ્લો રાખ્યાથી કઠણ રહી જલદી પીગળતો નથી, બીનેલો પણ રાખવો નહિ. બાર સોપ ચાલુ વપરાશ માટેના ટુકડા કાપી રાખવાથી સુકો થઇને પાણીમાં વાપર્યાથી જલદી પીગળશે નહિ. ટુકડા કાપવા છરીને બદલે તાર અથવા સુતડીની દોરી લઇ બંને હાથમાં ધરીને દાગવાથી કપાશે. કાંઈખી સાબુ લાંબાં વખતનો રહેલો સુકો થયેલો સારો છે કારણ જલદી ખપતો નથી.

સોપ જેલી વધેલા સાબુના ટુકડાઓ અથવા બાર સોપનો આખો ટુકડો વાપરવાને બદલે કપડાં ધોવામાં બનાવવા લખેલી છે તે મુજબની કરી પહોળાં મોઢાની સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે તેટલી લઇ ઠંડા અથવા ગરમ પાણીમાં મેળવી વાપર્યાથી સાબુનો ઘણો ખચાવ થશે. એજ મુજબની સોપ જેલી માથું ધોતી વખતે પણ ખાતને લગાડવા સાબુને બદલે વાપરેલી સારી છે. એ વિષે બાલની જતનમાં આપેલું છે. જમીન ધોવા માટે પણ સોપ જેલી ઉપયોગની છે. સોપ જેલીમાં બોર્ફેક્સ કે બે રમ, ઑમોનીઆ ને ગ્લીસરીન થોડું મેળવાથી બાલ ધોવા માટે વધુ સારી બનશે. નાના ટુકડાઓને દુધમાં મેળવી તેમાં લીંબુનો રસ ને સહેજ કાલોનવૉટર ભેળી ગોળા વાલી વાપરવા.

કઠણ સાબુમાં ખીજ મેળવણી સાથે સોડા બાર ને ઑલીવ ઑઇલ ભેળેલું હોય છે, ખીજ રીત છ બાટલી પાણીમાં અર્ધો રતલ પૉટેશ ચુલ્લે ઉકાળી બે રતલ ચરમી (Grease) ભેળી ધીમે અંગારે રાખી લાકડી વડે ફેરવ્યા કરવું બે કલાક સુધી, ઘટ મઠ લાકડીને વાગે કે પતરાનાં શુનાં કોડીઆમાં રેડી બંધાય ને વાપરવો.

નરમ સાબુ સારૂ કાપરેલ સાથે ખીજ જાતનો બાર ભેળેલો હોવાથી દરીઆના પાણીમાં વાપરવા માટે સારો છે. એવું શીણ પણ કઠણ સાબુના કરતાં જલદી થશે, એનો રંગ ભુરો અથવા રાખના જેવો હોય છે. સાબુ નરમ બનાવી રાખવા સાધારણ બ્રાઉન સોપ અર્ધો રતલ બારીક કાપી તેમાં ત્રણ બાટલી પાણી ને પા રતલ વૉશીંગ સોડા ભેળી પથરની બરણીમાં ચુલ્લાની નજદીક તાપ લાગે તેમ મુકી રાખી ઘડી ઘડી હળાગ્યા કીધાથી પીગળીને ઘટ થાય ને ઘરઘટ્ટ ઉપયોગમાં લેવો.

સાબુ દરીઆનાં પાણીમાં વાપરવા કુલ્લસ' અર્થ ને ઍશ સોડા સરખા વજનનો ને તે બંનેના વજનનું કાપરેલ ભેલી કઠણ ગોળા વાળવા, સુગંધ માટે કાંઈખી અત્તરનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં.

સાબુના પાણીના પરપોટા (Bubbles) બચ્ચાંને રમવાના બનાવવા માટે તેમાં થોડાં ટીપાં ગ્લીસરીન મેળવાથી સારાં થાય છે.

સાબુનું પાણી દાઢી બેઠવા માટેનું વિંડસર અથવા કુસ્ટીલ સોપનો એક ટુકડો બારીક કાપી રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ આંઠ ઐસ અને પાણી ચાર ઐસમાં પીગળાવીને કાંઈખી સુગંધી અર્કનાં થોડાં ટીપાં ખુશબો માટે ભેળીને મુકવા પછી નીચે

કચરો વિગેરે ફરી જાય ને નીત્યું પાણી ગાળીને સીસીમાં ભરી રાખવું, વાપરતી વખતે થોડાં ટીપાં વાસણમાં કે દાદીપર નાખી બીનાયલી પીછી તે પર ઘસ્યાથી શીણુ આવશે. ઠંડીમાં બંધાઈ જાય તો ગરમ પાણીમાં ખાટલી મુકવાથી પીગળશે.

સાબુના વધેલા ટુકડાઓ નાખી તારની જાલીનાં વાસણમાં મુકી પાણીના નલ તળે બાંધી રાખવા. પાણી વાપરતી વખતે પોતીકી મેળે પીગળીને હાથ તેમજ વાસણો ધોવા માટે સગવડ બરેલું થશે તેમજ પાછલ કપડાં ધોવામાં આપવા મુજબ ઉપયોગમાં લેવા.

ચામડીની સફાઈ માટેનો સાબુ બનાવવો એક એક વાઇન ગ્લાસ કોલોન-વૉટર ને લીંબુનો રસ લઈ તેમાં વિંડસર સોપનાં બે ટુકડા છરી વડે બારીક ઓખવીને સર્વે સાથે મસળી હાથે ગોળા બનાવી મુકવા. જોઈએ તો કોઈ અત્તર ખુશબો માટે ભેળવું.

ગુલાબનો સાબુ વિંડસર સોપના ચાર ટુકડામાં થોડુંક પાણી રેડી ચુહલા પર ઘટ લાદી જેવું થાયને ઉતારી તેમાં થોડો હીંગળોકનો રંગ તથા તજ, લવંગ ને ગુલામનાં એસંસ (Rose Essence) નાં થોડાં ટીપાં ભેલી ગોળા કરી મુકવા.

૧૬૨.—પાઉડર સાધારણ શરીર પર છાંટવા માટે બોરીક પાઉડર ને મેગનસ કાર્બનાસ (Magnas Carbonas) સરખાં વજનતું ભેળી તેમાં કોઈ પણ જાતનાં અત્તરનાં થોડાંક ટીપાં નાખવા, અબરખ (Ta'c) નો ભુકો સાથે ભેળવે. સ્ટાર્ચ (Starch) નો ભુકો, ઓરિસરૂટ (Orris Root) સરખાં વજનતું લઈ ખુશબો માટે કોઈખી જાતનું અત્તર નાંખવું, ઝીંક ઓક્સાઇડ કે સોજો ચાક પણ ભેળાય છે.

સોજો પાઉડર ગુલાબનાં પાંદડાં બે ઑસ, લવંદરના ફુલ તથા ઓરિસરૂટ એક એક ઑસ, સોજાં લોખાંનનો બારીક ભુકો એક ટ્રાંચ, કસતુરી પાંચ ગ્રેન બદામનું એસંસ અને સુખડનું તેલ ત્રણ ત્રણ ટીપાં લઈ વાટી, સર્વે ભેળવાથી ઘણો ખુશબોદાર પાઉડર થશે.

ગુલાબી રંગ માટે કોઈખી પાઉડરમાં કારમાઇન (Carmine) ની ભુકી થોડી ભેળવી.

બાલનું તેલ, અત્તર, કોલોનવૉટર કોલ્ડ ક્રીમ.

૧૬૩.—બાલને લગાડવા માટે આલીવ ઓઇલમાં સહેજ કોલનવૉટર ભેળીને વાપરવું. ગામડી ધુપડે તેમજ ઘણીક જાતના તિલાયતી તેલો આવે છે. બે રમ લગાડવાથી બાલ વધે છે, કોપરાંને ખમણી ચુહલા પર ધીમે અંગારે મુકી તેમાંથી તેલ નીકળે તે વાપરવું. ગુલાબ, બે રમ, અને કોલનવૉટર એક એક ઑસ, ગ્લીસરીન અર્ધો ઑસ, કવીનીન પાંચ ગ્રેન, સર્વે ભેળવી હળાવીને માથાં પર લગાડવાથી ઠંડક પડશે, કવીનીન પહેલા કોલનવૉટરમાં પીગળાવ્યા પછી બધું ભેળી હળાવીને વાપરવું, જાંબોરેન્ડી (Extract Jamborandi) થોડાં ટીપાં નાખવાથી બાલ વધશે. વૈદ્યમાં બાલમાં જેવું.

બે રમ બનાવવા બે ઑઈલ (Bay Oil) એક ઑસ મેગનીશીઆ (Magnesia) અર્ધો ઑસ, દારૂનો અર્ક તથા વરસાદનું પાણી એક એક બાટલીમાં સર્વે મેળવીને શીલ્ટર પેપરમાંથી ગાળીને રાખવું, વધુ પાતલું જોઈએ તે બીજું વરસાદનું પાણી ભેળવું, મેગનીશીઆ વગર પણ બને છે. કોકો તેલ પણ બાકને માટે સારું છે.

ફુલનાં તેલ, અત્તર, જેવાં કે ગુલાબ, અંબેલી, મોધરાં વિગેરેની પાંખડીઓ તોડેલી ચાર ઑસને સુમારે લઈ હાથે કચડીને પહેળાં મોઢાની બાટલીમાં નાંખી તે પર અર્ધો પાઈટ જેટલું ઑલીવ ઑઈલ રેડી ચપટ બુચ મારી તડકાં થા તાપ નજદીક થોડાક દિવસ મુકવાથી કસ ઓગળી ફુલનો વાસ આવે ને ગાળી લેવું; અથવા તો ફુલની પાંખડીઓ અરણીમાં પાંચરી તે પર રતું પાતલું પોહળીજીં ઑલીવ ઑઈલમાં ભોળીને મુકવું એ રીતે બે ત્રણ પડ કરી ચપટ ધાંકણું ઢાંકી તડકાં કે તાપ આગળ બે ત્રણ અઠવાડીયાં મુક્યા પછી ફુલનો અર્ક નીકળે તે સર્વે સાથે કપડામાં નીચરી ઠાઠવો. ઠંડાં પાણીમાં બીનવી તડકે મુકવાથી પણ એ રીતે અર્ક નીકળશે.

કાલનવોટર કે દારૂનો અર્ક (Alcohol) લઈ તેમાં ગુલાબનાં ફુલની પાંખડીઓ બીનવી રાખવાથી તેનો કસ ઓગળી ખુશબો આવશે.

બીજી ધણીક જાતનાં ફુલોમાંથી અત્તર જુદી રીતે બને છે. અમથું અત્તર વાપવાથી તેનો વાસ ધણો જલ્દતઃ આવશે.

સેન્ટ રમાસપર છાંટવાનું ઉપલી કાંઈથી જાતનું ગુલાબનું અથવા બીજું ફુલોનું અત્તર ત્રીસ દીપાંને સુમારે, એક ઑસ સોજ રપીરીટ (Rectified Spirit) માં ભેળવું.

બીજાં તેલ ભરવા ચોપડવાના માટે વૈદક નુસખામાં આપેલાં છે.

સુખડનું અત્તર બનાવવા ઠંડા પાણીમાં બારીક દુકડા થોડા દિવસ બીનવી રાખી તેજ પાણી સાથ ચુકલે ખુમ ઉકાળીને ઠંડું પડવા પછી તે પર ચીકાશ આવે તે રૂ વડે કાઢી લઈ બીજાં વાસણમાં ભરવું.

સોજાં અત્તર પારખવા કાગળપર દીપું નાંખી આતશ પર ધરવાથી ઉડી જાય તે ચોકપું જાણવું.

૧૬૪.—કેલોનવોટર સોજાં બનાવવા લવંડરનું તેલ બે ચમચી રોઝમેરી તેલ (Rosemary Oil) દોઢ ચમચી, લેમન તથા બરગેમોટ (Bergamot) કર્તુરીનો અર્ક એક એક ચમચી ગુલાબનાં અત્તરનાં દસ દીપાં સર્વેને સોજ રેક્ટીફાઇડ બેળા હળાવીને વાપરવું.

જીવું કેલોનવોટર લાંબો વખત રહેલું જલ્દતઃ બની પીળો રંગ આવે અને ભરવા ચોપડવામાં સારો ગુણ કરે છે.

સોજી કોસોનવોટર પારખવા સીસી હળાવ્યાથી તેમાંનું શીણ તુરત બેસી જશે, હલકાંનું શીણ જલદી બેસતું નથી.

ટાઇલેટ વિનિગરમાં લેમન, લવંદર ને બરગેમોટનું તેલ દરેક પા ભાગ ને દસ ભાગ સોજો સરકો વીસ ભાગ જેટલો દાડનો અર્ક બેળી વાપરવું.

લવંદર વોટર એક પાઈટ સોજી સ્પીરીટમાં લવંદરનું તથા બરગેમોટનું તેલ એક એક ઑસ, નીરોલીનું તેલ અર્ધો ઑસ, કર્તુરી ત્રણ ગ્રેન, ગુલાબનું અત્તર દસ ટીપાં એક મહીનો બેળીને રાખ્યા પછી ગાળી લેવું.

૧૬૫.—કોલ્ડ ક્રીમ બદામનું તેલ ચાર ઑસ ને સફેદ મીણ એક ઑસ સોજાં વાસણમાં ચુહલે મેળવી તેમાં થોડીક ચરબી (Sperm-aceti) ને ઓરંજ ફ્લોવરવોટર (Orange Flowerwater) તથા કપુર (Gum Camphor) નો નાનો ટુકડો સર્વે બેળી પહોળાં મોઢાંની સીસીમાં ભરી ચામડીની સફાઈ રાખવા કે ચીસ પડે તે પર લગાડવા લેવું. કપુર નાખ્યાથી ખુશબો સારી રહેશે.

૧૬૬.—સ્પંજ (વાદલાં) જેમ સસતાં તેમ સારાં કહેવાય છે, લાલ તેમજ પીળા રંગનાં આવે છે. શરીર સાફ કરવા વપરાય છે.

સ્પંજ મેલું ધોવા ખળખળતાં પાણીમાં એક ચમચો નીમક ને એક ચમચો સોડા ખાર બેળી તેમાં એક દિવસ બોળીને તેજ પાણીમાં મસળીને ધોયા પછી બીજાં સોજાં ગરમ પાણીએ ધોવાથી તેમાંનો મેલ નીકળી જશે, અથવા દરીઆનાં પાણીમાં ધોવાથી પણ સ્વચ્છ થાય છે. સ્પંજ ઘણું મેલું થયલું હોય તો આખી રાત દુધ કે છાશમાં ભીનવી સવારે ગરમ પાણીમાં બે ત્રણ વખત બોળી છેલ્લે ઠંડાં પાણીમાં ધોવું.

સ્પંજ ચીકણું હોય તો તેમાં લોણુનો રસ પચાવી પાએક કલાક રાખીને પછી બે ત્રણ વખત ગરમ પાણીમાં ધોઈ છેલ્લે ઠંડાં પાણીએ ધોઈ, સુકાય ને વાપરવું, સોલ્ટ્સ ઑફ લેમન સહેજ પાણીમાં નાખવાથી પણ સાફ થશે.

સ્પંજને સફેદ બરફ જેવા રંગનું કરવા ખાર કલાક મીઠાના તેજામાં ભીનવીને પછી ઘસીને પાણીમાં ધોઈ તેમાંથી ચુનો કાઢી નાખી પાણું તે ઑસીડનાં પાણીમાં હાઇપોસફેટ ઑફ સોડા નાખી સ્પંજને બોળી કાઢવાથી તદ્દન સફેદ થશે.

ગ્લૅસ હાથમાં પહેરવાનાં, રોમેઆલેધર.

૧૬૭.—ગ્લૅસ પહેરવા આગમચ હાથ તદ્દન સુકા કરવા, બેઝએ તો પાંજીર થોડો છાંટવો, પહેલાં અધી આંગળીઓ પોવા પછી અંગુઠો બહાર રાખેલો હોય તે ધાલવો, ઉપર ચઢાવતી વખતે હાથનું ગુંઠણુ ટેબલ પર મુકી બીજે હાથે બેચીને ચઢાવવાથી ફાટશે નહિ. વચણું બટન પહેલાં પોષને તેની પછીના પોતાં જવું, ઉપણું પહેલું બટન છેક છેલ્લે પોવું.

ગલ્લેસ કાઢવાં બધી આંગળીઓ ઉપરથી સહેજ બહાર કાઢ્યા પછી દીર્ઘ થાય ને હાથમાંનો ઉપલો ભાગ ઉથલાવી ઉંધા કાઢીને ચતાં કરવા, તેમાં ડુંક મારવાથી આંગળીઓ સરખી થશે.

કીડના ગલ્લેસ પહેરતી વખતે ટાઈટ લાગે તો સહેજ તાપ આગળ પકડવાં પછી સહેલાઈથી ચઢશે અને ફાટી પણ જતાં નથી.

કડક કીડ હલકું હોવાથી જલદી ફાટી જશે, કીડનાં ગલ્લેસ સુકી જગ્યામાં અથવા બંધ કાચની બરણીમાં રાખવાં.

સફેદ કીડનાં મેલાં થયલાં પાણીમાં સહેજ નીમક નાખી તેમાં બેળીને આંગળીઓ આસ્તેથી ધસવી; દુધમાં સાણુ પીગળાવી સ્પંજ વડે તે પર ધસવો; વાસી પાંજીનો લુગા ધસવો એમાંની કોઈપણ રીતે ગલ્લેસ સાફ કરતી વખતે હાથમાં પહેરીને કરવાં ને બીનાયલાં હાથમાંજ સુકાયા પછી કાઢવાં, લીંબુનો રસ લગાડવાથી સોજાં થશે. દુધમાં સાફ કીધેલાં બીનાં હશે તે પહેલાં પીળાં દિશે છે સુકાયા પછી ખાંડાં સફેદ થશે, એજ મુજબ રંગીન પણ ઘેરું દિશીને પછી સરખો રંગ થઈ જશે.

ડાઘો કાઢવા ફટકડી, કુલર્સ અથવા ક્રીમ આફ ટાઈટની લુકી સર્વે સરખા વજનની ખારીક કરી બેળીને ઉપર ધસવી. ઇંદાની સફેદીને પાણી બેળીને લગાડવાથી પણ સાફ થશે.

નરમ કીડ સ્ત્રીસરીન ને એરંડીનું તેજ સરખા વજનનું બેળી કોઈ વખત લગાડવાથી નરમ રહે છે, વાસ કાઢવા હવામાં ટાંગવાં.

સુતરોંઉ કાળાં ગલ્લેસ પહેરવા આગમય નીમકનાં પાણીમાં ચુહલે ગરમ કરી સુકાયને ખેંચી સરખાં કરી પહેરવાથી દુધા યા કરચલી વળી જતાં નથી.

ગલ્લેસ પર રંગ સ્પંજ વડે કોઈપણ જાતનો લગાડતી વખતે ઉપલી બાજુ પરથી સીવી લેવાં જેથી અંદરની બાજુમાં રંગ લાગે નહિ. હાથમાં પહેરીને સફેદ ફલેનલના ટુકડા પર થોડું પેટ્રોલ અથવા બેનઝીન (Benzine) લગાડી મેલા ભાગ ઉપર ધસવાથી તદ્દન સાફ થઈ જશે. પછી હાથમાંથી કાઢી ખુલ્લી હવામાં સુકાયા ટાંગી દેવાં.

કાળાં કીડનાં ગલ્લેસ પર સહેજ ક્રીમ લગાડવાથી નરમ રહેશે ને કાળો રંગ ને ચળકાટ પણ રહેશે.

રંગ ઝાંખો પડેલો હોય તો તે પર એક ચમચી ઑલીવ ઑઇલમાં થોડી કાળી શાહી બેળીને નરમ બ્રશ વડે અથવા પીછીએ લગાડીને તડકે સુકવવાં.

કુગના ડાઘ અંદરની ઉંધી બાજુએ સ્ટ્રોંગ એમોનિયા લગાડવાથી કાળાં કીડનાં અવસ સાફ થશે.

સફેદ કીડના ગલ્લેસ મેલાં થયેલાં ને રંગવા કેસરનાં પાણીમાં બેળવાથી ક્રીમ, ઘેરો, ખુલ્લો જેવો જોઈએ તેવો રંગ કરી શકાશે.

સુએડ (Suede) નાં નરમ કપડાંના ગ્લૅસ ઉપરના ડાઘા કાઢવા ઓટમીલ અથવા કોઈ પણ જાતનો આટો ગરમ કરી ફેસેનલ વડે ધસવો. પૃ.વીશનાં કાગળે પણ થોડા ડાઘ નીકળશે. પાંચપકલે કાંતના બ્રશ વડે ધસવી.

બકરૂકીન માટે પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ અને પાંચપ કલેની ભૂરી દરેક ચાર ઔંસ ને આઈસીંગ્લાસ ત્રણ ઔંસ સર્વે ચુકલા પર મેળવી ઘટ થાય, ને ગ્લૅસ પર જાડું લગાડી સુકાયા પછી હાથમાં પહેરો તાબડા ફેડતાં હોઠએ તેમ ટોડીને તે મેળવણી બધી ખરીને નીકળી જાય કે પુડી અત્રી ફેરવવી, ખુટ પણ એ રીતે સાફ કરવાં.

શેમોઆ લેધરનાં ગ્લૅસ પરથી ચીકાશના ડાઘો મેંગનીશીઆ અથવા ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર લગાડયાથી નીકળશે.

એ ગ્લૅસને ધોવા માટે સાબુનું શીણ કરીને ઓલીવ ઓઇલ થોડા ટીપાં ભેળવાથી નરમ રહેશે, અથવા ઓમોનીઆનાં બે ત્રણ ટીપાં નાંખી ગ્લૅસ હાથમાં પહેરીને જેમ હાથ ધોતાં હોઠએ તેમ સાબુનાં શીણમાં ધસી ધસીને ઉપરનો મેલ નીકળે ત્યાં સુધી ધોવા કરવું, પછી અમથાં ઠંડાં પાણીમાં એજ માફક ધોઈ ને સાફ થઈ જાય કે નરમ કપડાંએ જેમ હાથ તુછતાં હોઠએ તેમ દાખી દાખીને તુછી નાખવાં; લગભગ સુકાયા પછી હાથમાંથી કાઢવાં, રંગ ખરાબ થયલો સુધારવા માટે કપડાં રંગવામાં આપેલું છે. જોઈએ તો કેસરનાં પાણીમાં બોળવાં.

શેમોઆ લેધર તથા કીડનાં ગ્લૅસના ફાટેલા ટુકડાઓ આરસી, કાચ, રાંધાં કામ, વિગેરે સાફ કરવાના ખપમાં આવશે.

ચામડાંને રખરખા ગ્લૅસ માટે ચામડાં તથા રખરમાં જીવો.

૧૬૮.—શેમોઆ લેધર નવું વાપરવા આગમય સાબુનાં પાણીમાં ધોઈ સુકવીને વાપરવાથી લાંબો વખત ટકે છે, વળ દહન જોરથી નીચવ્યાથી જલદી ફાટી જશે.

ગાળવા (શીટર) માટે વપરાય છે, સીરપ તેમજ બીજી ઘટ ચીજો તથા પેત્રોલ વિગેરે મળાશે, પેત્રોલમાં બેળેડું પાણી શેમોઆ લેધરે ગાળવાથી છુટું પડી બિપરબ રહીને તેમાં મળી જતું નથી. ઘટ ચીજ ગાળતી વખતે પાણીમાં બોળી નીચવીને લેવું.

પીછાં, ફરની સંભાળ, વહેલ બોજસ, છત્રી.

૧૬૯.—પીછાં, ફર, બાકસમાં મુકતો વખતે દાખીને મુકવાં નહિ, છુટાં અજળાં રહે તેવો મોટો બાકસ લેવો, તેમાં ઉંચા કરતી વખતે ટંકણખારનો (Borax) ચાઉર છાંટવો અથવા કપૂર ને કાળાં મરી સાથે રાખ્યાથી કસારાં કે તસર થશે નહિ.

પીછાં દબાઈ ચુંથાઈ ગયલાં હોય તો તડકામાં થોડો વખત મુકવાં, તાપ આગળ ધરવાથી ઉપશે છે. બ્રશ પાણીમાં બીનવી પીછાંના વળથી ઉલટી બાજુ ખરીને હવામાં સુકાયા પછી નેટર વડે થોકવાં.

સફેદ અથવા શ્રે રંગના બોઆ સાફ કરવા માટે ઘણું જ ખારીક નીમક ને તેટલાંજ વજનનો આટો ભેળીને તે ઉપર છાંટી સંભાળીને હાથે ચોળી સાફ કરવા આસ્તેથી ઉપરનું બધું કાઢી પખોડવા માટે લાકડીને બદલે રબરની નળી વાપરવી.

સીંદુરંગનાં પીછાંના બોઆ સાફ કરવા માટે આતશ પર એક મુઠી ભર નીમક છાંટી બળવા માંડે કે ઉચેથી બોઆ પકડીને પખોડી થોડો તાપ લગાડવાથી નવું જેવું થશે, પણ ઝાલ લાગી સળગી નહિ ઉઠે તેની સંભાળ લેવી.

પાણીથી ભીનાયત્તાં કે હવાયત્તાં પર નીમક છાંટી હાથમાં લઈ સંભાળથી ધર્યા પછી નીમક પખોડી કાઢી તડકામાં અથવા તાપ આગળ ધર્યાં પાછી કરચલી વળશે.

ફરના કોલર મેઝા થયલા સાફ કરવા થોડું નવું સોજાનું થુલું ઠંડું અથવા ગરમ લેવું, પણ ગરમ કરતાં દાઝે નહિ, માટે ફરવ્યા કરી ઘણું ગરમ થાયને ફર ઉપર છાંટી હાથે અળગું ધસીને પછી પખોડી નાખી તે પર બ્રશ મારવો, એક વખતમાં બરાબર સાફ નહિ થાય તો બે ત્રણ વખત એ માફક કરવું. સાંજે બ્રશ લઈ તેની ઉપર સોજા ૩ પાતળો મુકીને ફર પર તે બ્રશ મારવો. ૩ મેલો થાયને અવાર નવાર બદલવાથી મેલું થયેલું સાફ થશે.

ઘોવા માટે સાપુનાં ડુકાં પછીનાં સંભાળીને હાથે ઉપર નીચે કરીને મેલ નીકળ્યા પછી સોજા ગરમ પાણીમાં એજ રીતે ઉપર નીચે કરી સાફ થાયને તેને દોરી ઉપર સુકાતા હવામાં ટાંગવું, પછી અવાર નવાર પખોડવાથી પીછાં છુટાં પડશે, ઘણું તડકું લગાડવું નહિ.

જાનવરના બાલ સાથના ઓઠવાનાં આવે છે તેને સાફ કરવા મેંઘનીશીઆ અથવા ગરમ આટો ને ઝીણી રેતી ભેળીને છાંટીને પછી તે ઉપર કઠણ બ્રશ મારવો. પછી તેને પખોડીને નેતર વડે ઠોકવાથી અંદર છાંટેલું નીકળી જાય ને નીખીઆ વડે ચોળી, ચુંથાએલું જણાય તો સંભાળી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી. ગરમ થુણું તેમાં ધસવાથી પણ સાફ થાય છે. ફર કાળા રંગનાં ખરા પારખવા સ્પીરીટમાં બોળવાયા સહેજ ઝાંખા થશે રંગ આપેલાંને બોળવાથી લીલાં પીળાં થશે.

પીછાંના તકીઆ અંદરથી વાસ આવે તો સગડી પર ઉચેથી પકડી ગરમ કીધાથી વાસ નીકળી જશે. ઘણું વખત તાપ આગળ અથવા તડકે રાખવા નહિ કારણ કે કાંઈ વખત તેમાંથી તેલ જેવો ચીકણ નીકળી ખોરો વાસ આવશે. નાન બરતી વખતે કપુરની થોડી છુકી ભેળવાથી પીછાનો વાસ નીકળી જઈ લાંબો વખત વેર ખરાબ થતાં નથી.

પીછાં અથવા સાબરનો ૩ તકીઆનાં કપડામાંથી નીકળીને વેરાતો હોય તે અંદરનાં કપડાંને મીલવું પડ નીચલી રીતે કરીને પછી તકીઆમાં ભરવા. કપડાંની ઉપર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી ને પછી તે અસ્ત્રીના તળીઆં ઉપર નરમ મધપુડાનું મીલવું

લગાડી તરત કપડાં પર દાખીને ફરવવાથી મીણુ તેની ઉપર વળગી જશે; એ માફક આખાં કપડાં પર મીણુ વળગાવીને પછી વાપરવું.

૩ સાધારણ નરમ રાખવા પીજેલા રૂમાં બકરાંનું ઊન મેળવાથી પીછાં જેવું નરમ રહેશે.

નરમ પીછાં (Eiderdown) ની રજથ કે તકીઆં ચાલુ વપરાતાં કઠણુ ને ધગલો વળા જાય તો હવામાં ખુલ્લાં થોડો વખત રાખ્યા પછી નેતર વડે થોકવાથી પાછા ખીલી નીકળશે.

સુજની જાડીને કઠણુ ને નરમ કરવા ગરમ પાણીની વરાળ આગળ ધરીને હાથે દાખવી. ખીણું કોષખી કડક કપડું એ રીતે નરમ થશે.

જીની રજથ નરમ પીછાંની કાઠી નહિ નાખવી, પણ તકીઆની જડાથ જેમજે તેટલી ચાર પાંચ ઘડી વાળી, માપ મૂજબ કાપી તે પર કવરો કરી તકીઆ ખનાવવા.

પીછાં ઘોવા જાડી નેટની કોથલીમાં ભરી મોઢું બંધ કરી સાબુનાં પાણીમાં સહેજ એમોનીઆ નાખી તેમાં કોથળી બોળીને સંભાળથી થોડો વખત હાથે ચોળ્યા પછી સોજાં પાણીમાં દુઝાડી પીછાં ઉથલ પાથલ કરી સાફ થાય ને સુકાયા પછી તકીઆમાં ભરી લાકડીએ થોકવાથી ખીલીને સોજાં થશે.

તકીઆમાં ભરવા પીછાં અથવા સાંબરનો ૩ એક એકની અંદર ગલેફનાં મોઢાં ઉતારીને સીવી લેવાં અથવા સરખાં પકડીને હળાવ્યાથી એકમાંનો ખીજમાં ખાલી થશે, હાથમાં ખુલ્લો પકડીને નાખવાથી ઉડી જાય છે તેમજ દંમમાં તેની રજકણો જશે. સાંબરનો ૩ કોટલામાંથી કાઢતી વખતે પણ બંધ જગ્યામાં ખેસવું.

પીછાંને પીજો રંગ કરવા એક ચમચો હળદર એક ખાટલી ખળખળતાં પાણીમાં નાખી તેમાં બોળવાં.

નારંગી રંગ સાફ ઉપલી મેળવણીમાં સોડા બાઇકાર્બ અર્ધ ચમચી મેળવે. લીલા રંગ માટે ગુલીનું પાણી ચુકલે જોસ પાડી લેવું.

પીછાંનો રંગ ઓસવી કાઢવા હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડ લેવું

મરઘાંનાં પીછાં એકથાં કરવા કાપીને સમારતી વખતે ગરદન, છાતી ને પગ આગળના નરમ પીજો કાઠી લઇ ખરાખર પાછા ગરમ પાણીમાં ઘોવાં; બારીક કપડાંની ચેલીમાં ભરી તડકે સુકાય ને ઉપયોગમાં લેવાં. લાંબાં જડાં પીછાં જેલી ઉકાળતી વખતે ચીકાણ કાઢવા કામ લાગશે.

૧૭૦-વહેલ બોન્સની પટીઓ જે બદીઆંનો વિગેરે સરખાં રાખવા માટે વપરાય છે તે મરડાઇ ગયેલી સરખી કરવા થોડો વખત ડુકાં પાણીમાં બોળીને પછી સરખી જગ્યા પર સુકી સુકવવી. એ પટીઓ દાંતન કરતી વખતે કેટલાંક જીમ સાફ કરવા માટે પણ વાપરે છે.

૧૭૧-છત્રી બીનાયલ સુકવવા માટે ખુસ્તી કરી બાંધી ટાંગવી, નીચે સુકયાથી સળીઆ ઉપર પાણી ઉતરી જલદી સુકાતી નથી તેમજ સળીઆ બીનાયાથી કીટાઇ જશે.

કાઢવના ડાઘ સુકયા પછી બ્રહ્મ વડે કાઢવા સાબુનું ગરમ પાણી બનાવીને નુછવા, મેથીલેટેડ સ્પીરીટમાં કપડું બોળી ધસવું.

રેશમી છત્રી ઝાંખી પડેલી ચળકટી કરવા ગરમ પાણી પા શેર લઇ તેમાં ખાંડ એક મોટા ચમચો પીગળાવી સ્પંજ (વાદલું) બોળી સરખે હાથે ઉપરથી નીચે લગાડીને ટાંગી રાખી સુકયા પછી બાંધ કરવી. રેશમી છત્રી ટાઇટ વિંટાળી રાખવાથી સાંધાઓ આગળથી કડક થઇ જલદી ફાટી જશે, અત્યારનવાર ઉધાડવા કરવી. પાણીમાં બીનવ્યાથી જલદી કડોતી નથી.

કાળુ ઝાંખુ પડેલું કપડું ગરમ પાણીને ઓંચોનીઆ બ્રહ્મ વડે લગાડવાથી સોજી થશે.

ચામડાંની છત્રી વગળી જતી અટકાવવા સહેજ ટરપીનટાઇનનો હાથ લગાડવો.

જીની છત્રી ઉપર નવું કવર ચઢાવવું જીનું કપડું ઉમેડી તેમાંની એક કળી એટલે એક સળીઆથી બીજી સળીઆ સુધીનો ટુકડો તેજ ધાટનો કાપી કાઢી માંપ સાફ લેવો. નવાં કપડાંની કીનારીની લંબાઇની સીધી બાજુએ નાકા પરથી સહેજ સીલાઇનું રાખી ગોઠવી ને ટાંચણી ખોસવી., બીજો તેવો ટુકડો તેની પાસે સામેની બાજુની કીનારી નજદીક સુકવો, એટલે એકના પહોળા ભાગની પાસે બીજાનો અણીવાલો ભાગ આવે તેવી રીતે સર્વે છત્રીમાં જોઇએ તેટલા ટુકડાઓ ગોઠવીને પછી કાપવા. બધા સાંધાઓ ફાંક મારી જોડીને છત્રી ઉપર બધું કવર ગોઠવી બરોબર બેસતું લાગવા પછી સંચામાં સાંધાઓ સીવીને સળીઆ સાથ વચમાં તેમજ નાકે ટાંકવા, રંગીન છત્રીનાં ઉપલા મથાલાના સાંકડા ભાગ પરના સાંધાઓ બરોબર મળેલા નહિ દિશે તો તે પર તેમાંનાંજ કપડાંનું નાનું ચકરડું કાપી તેને દોરો ભરી ખેંચીને ચુર લઇ ગોળ પુત્રના ધાટનું બનાવી મથાલે ટાંકી દીધાથી બધું ઢંકાઇ જઇ શોભા આપશે. કાળી સાદી મોટી છત્રીઓને તેવું સુકાય નહિ માટે સાંધાઓ સંભાળથી સરખા જોડવાં. કવર ચઢાવવા આગમચ છત્રીનું ખાલી ખોખું જોડાડી દરેક સળીઆને છેડેથી સરખે તફાવતે ખેંચી ને દોરીના આંટા ગોળ ફરતા વિંટાળી તેનો અસર છત્રીનો આકાર બનાવ્યા પછી કપડું સરખું ગોઠવાઇને બેશે છે. બીજી રીતનું કવર છત્રીના ઘેરાવાને માપનું ગોળ ચકરડું કાપીને કીનારી ફરતી સીવીને તે સરખું ટાંકી શકાય છે.

પ્રકરણ ૨૨.

સોનું, રૂપું, મોતી તથા તેનું તોલ, ઝવેરાતમાં
વપરાતાં કીમતીને હલકાં નંગો વિષે.

૧૭૨-સોનું ખડું હશે તો તે પર સુરોખારનો તેજમ (Nitric Acid) લગાડવાથી જેવું ને તેવુંજ રહેશે, કોઈની ધાતુની ભેળવાણું હશે તો ઍસીડથી જીલું કે લીલો ડાઘ તે પર પડી જશે.

કસોટીના પથર પર ધસવાથી ખરાં સોનાના ડાઘ ઉપલી ઍસીડ નાખ્યાથી નીકળતા નથી, ભેળેલી ધાતુનો ડાઘ નીકળીને તેમાં જેટલું ખડું હશે તેટલોજ ડાઘ રહે છે. ચક્રમક સાથે ધસવાથી તે પર ડાઘ પડે તેને ગંધકની દીવાસલી સળગાવી તે પર ધરવી; ખરાંનો ડાઘ રહેશે, ખોટાનો ડાઘ નીકળી જશે.

સોનું સાફ કરવું અરીઠાનું અથવા સાબુનાં પાણી કરી તેમાં દાગીના બોળી રાખવા પછી ધોવા, ઘણું મેલું થયલું હોય તો સહેજ વોશીંગ સોડા અથવા ઍમોનીઆ ઉપક્રાંતી સાથે ભેળવા પછી સોજનું પાણી વડે ધોવું, જોમ્મએ તો એમાં દાગીના મુકી ચુહલે ઉકાળવાથી પણ સાફ થશે, ગરમ પાણી એક પાઇન્ટમાં દસ દીપાં ઍમોનીઆ ભેળી પીછી વડે જે દાગીનાં ચુહલે ઉકાળી નહિ શકાય તેવા સાફ કરવા. નીમક ને લીંબુનો રસ પાણીમાં નાખીને ધોવું. સફેદ સાબુ ઝવેરાત ધોવા માટેનો આવે છે તેનું પાણીમાં શીણું કરી જશ વડે ધોઇને સોજી પાણી છેલ્લે લેવું. પર્લ્અશ પોલેશ, કે કોલનવોટર ને પાણી ભેળીને તેમાં બોળી રાખવાથી હીરા જડેલા દાગીના ચાલું વપરાતા મેલા થયલા સોજ થશે.

કેટલાંક નંગો પાણાં, માણેક વિગેરે સાફ કરતી વખતે ચુહલે ઉકાળવાં નહિ. ઘણો તાપ લાગવાથી કોઈ વખત ફાટી જશે, તેમજ નીચેથી ખંધ બાંધેલા દાગીનાઓ પણ પાણીમાં બોળીને સાફ કર્યાથી તેની ને ડાંખની વચ્ચે પાણી બરાઇ નીકળતું નથી જેથી ખરાબ ને ઝાંખુ દીશે છે માટે ફક્ત તુછીને સાફ કરવા.

ધોએલા દાગીના સુકવવા લાકડાંના વહેરમાં મુકે છે, અથવા બારીક કપડાં વડે કે બ્લેટીંગ પેપરનો સોજો ટુકડો લઇ તેની બીંદરી વાલી અણીવાસો ભાગ સર્વે ખાંચાઓમાં ધાલવાથી પાણી ચુલી લઇ સુકું થઇ જશે.

ધોવા પછી પોલીશ કરવી, શેમોઆ લેવર પર લાલ લુકી લઇ ધસીને તુછવું.

સોનું કાળું થયલું પાણી દશ ઐંસ સોડા બાઇકાર્બ પાંચ ઐંસ નીમક ને ચુનો (Chlorinated Lime) અર્ધો ઐંસ સર્વે ભેળીને રાખી તેમાંથી બે ત્રણ દીપાં તે પર નાખીને બારીક કાગળે ધસવાથી ચળકશે.

સોનાનાં વજનનું ધોરણ, એક કૅરટ (Carat) વજનમાં ચાર ત્રોય ગ્રેન તોલેલું થશે, દેશી રીતે તોલા પર મળે છે.

સોનાં સાથ રૂપું તથા ત્રાંચુ વધતા ઓછા પ્રમાણમાં હમેશાં બેળાય છે, એ મુજબ અદાર કૅરટનાં સોનાના બનેલા દાગીનામાં ચોકચું સોનું સાડી ઓગનીસ ગ્રેન રૂપું દોઢ ગ્રેન ને સોળું ત્રાંચુ ત્રણ ગ્રેનને સુમારે બેળેલું હોય; એપ્ર માણે એનાથી વધુ તેમજ ઓછા કૅરટના સોનાંમાં ઊપલી ધાતુઓ પણ વધતી ઓછી બેળેલી આવે છે.

ધણું હલકું ચાર કૅરટનું; સોનું ચાર ભાગ, બે ભાગ રૂપું ને અદાર ભાગ ત્રાંચુ બેળવાથી બનશે, હવે એ પ્રમાણે ચારથી ચોવીસ કૅરટ યા વધુનાં બનેલા સોનાનાં દાગીનાઓના ચઢ ઉતર ભાવ ગણાશે.

સોનું ઝારવા ત્રણ ભાગ સોનું, બે ભાગ રૂપું દોઢ ભાગ ત્રાંચુ ને અર્ધો ભાગ જસત ચુહલે મેળવી નરમ ઘેરા રંગનું થાય ને લેવું અથવા દારના અકર્માં સીસું પીગળાવી તુટેલા દાગીના તેનાથી વળાડવા. હલકા ઊંચા દાગીનાના માટે ઓછું વધતું સોનું લે છે.

સોનું પીગળાવવા સુરાખારનો ને મીક્રોનો તેમજ બેળાય છે, બઢીના સખત તાપમાં પણ પીગળશે.

સોનું નકલ કીધેલું ત્રણ ભાગ ત્રાંચું, એક ભાગ રૂપું ને બે ભાગ પ્લેટીના ધાતુ બેળાને બનાવેલું કેટલીક વખત પરખાતું નથી.

સોનેરી ગીળીટ કીધેલી ચીજો પાણી એક પાઈટમાં દસ બાર ટીપાં ઓમેનીઆ બેળા ઘોષ નુછીને શેમેઆ લેધરથી પોલીશ કરવી; અરીકાના રીણનું અથવા સાબુનું પાણી ગરમ કરી ઘોવા વાપરવું અથવા પોટેશ, ટંકણખાર અથવા બોર્શીંગ સોડા કંઈ પણ એક ઓસ લઈ પાઈટ પાણીમાં બેળી લેવું. સરકો કે એલ દાર લગાડવાથી ચળકશે.

સોનું કદી જીનું થતું નથી, કહેવત મુજબ સાગ, સીસમ ને સોનું કદી ન થાય જીનું.

રેડીઅમ (Radium) ઘણી કીમતી ધાતુ કહેવાય છે. એક ઓંસનો પોણો કરોડ રૂપ્યા કીમત અંકાય છે. રંગ ખુલ્લો પીળો હોય, એની ગરમી લગાડવાથી કેટલાંક દરદો પણ સારા થાય છે.

રૂપું તથા પ્લેટીનમ.

૧૭૩.—ખરૂં રૂપું નાઇટ્રીક ઓક્સીડમાં પીગળતું નથી તેમજ તે ઓક્સીડના ડાઘ સોળાં રૂપાંપર પડશે નહિ, હલકું બેળવાણું તે ઓક્સીડ લાગવાથી લીલું થાય છે. દાગીના બનાવવા બીજી ધાતુ સાથે બેળે છે.

રૂપું ઝાંખું પડેલું સાફ કરવા નીચલી કાષ્ઠળી રીત અજમાવવી. કાલનપોટર, દારૂનો અર્ક, જીન દારૂ, સ્પીરીટ અથવા ઍમોનીઆ, ગુલીનું પાંણી એમાંની એક વીજ સાથ ચાકની ભુરી ભેળી તેમાં ટરપીનટાઇનનાં એક બે ટીપાં નાખી રૂપાં પર લગાડી સુકાય ને નરમ કપડાં વડે નુછી શેમોઆ લેધરે મખમલનો ટુકડાએ ઘસવાથી ચળકશે.

સાબુનાં પાંણીમાં ટંકણખારની ભુકી થોડી ભેળી તેમાં બોળવા પછી સોજાં ગરમ પાંણીએ ધોવાથી હમેશાં ચળકદું રહે છે, અને ઘડી ઘડી પોલીશનો પાઉર લગાડવો પડશે નહિ, જોઇએ તો ચુહલે ઉકાળવું. ખજખજતાં પાણીમાં રોજ ધોવાથી પણ સોજું રહેશે. પાંણીમાં થોડીક આંમલી અથવા તો નવસાગર નાખી તે રૂપાંની વીજ ચુહલે ઉકાળવાથી સોજી થશે. નાઈત્રીક ઍસીડમાં બોળી કાઢવા પછી અરીકાનાં પાંણીએ ધોઇ નાખવું. એલ્યુમીનમનાં વાસણમાં પાંણી રેડી તેમાં રૂપાંની વીજે મુકી ચુહલે ઉકાળવાથી એ ધાતુમાંની મેળવણી રૂપું સાફ કરે છે, અથવા ત્રાંબાના વાસણમાં પાંણી સાથ ઉકાળતી વખતે એલ્યુમીનમનો ટુકડો કે બીજું નાતું વાસણ સાથે મુકવું.

કાળું થયેલું રૂપું પાણી સાથે ચાર છોલેલા પટેટા નાખી થોડુંક નીમક ભેળી ચુહલે અર્ધો કલાક ઉકાળી રૂપાંની વીજ તેમાં ડુબાડી સોજી દીશે ને કાઢી સોજાં પાંણીએ ધોઇને નુછવી. સ્પીરીટ અર્ધો ઍસમાં બે ડ્રૂમ કપુર પીગળાવી પા. ઍસ લાઇકર ઍમોનીઆ એક ઍસ ટરપીનટાઇન ને ચાર ઍસ ચાક સર્વે ભેળી પીછી વડે લગાડી સુકાય ને ધોઇ નાખવું જરીકાંમ પણ એ રીતે ચળકતું થશે.

સાંકળીઓ સાફ કરવા ઍમોનીઆનાં પાંણીમાં બોળી કાઢી ને તુરત દારૂનો અર્ક લગાડી ભુસામાં સુકવવી. દારૂનો અર્ક બે ભાગ, પાંણી એક ભાગને લવંદરનું તેલ પા ભાગ ભેળી રપંજ વડે લગાડવું, અથવા જડાં ગરમ કપડાંના કે શેમોઆ લેધરના નાના ટુકડાને કેસ્ટીલ સોપનાં પાંણી સાથ થોડીક જવેરાત સાફ કરવાની લાલ ભુકી ભેળી તેમાં કપડું બોળી તડકે સુકવી નુછવા વાપરવું.

પોલીશના બોલ બનાવવા ગુંદરનાં પાતલાં પાંણીમાં બે ભાગ ત્રીપોલી પાઉર ને ચાર ભાગ ચાક મેળવી કઠણ ગોળા કરી સુકાવી લેવા. સ્ટાચની ભુકીએ પણ રૂપું ચળકશે.

નકસી કોતરેલી વીજે કાળી થયેલી પાંણીમાં સહેજ ઍમોનીઆ અથવા ફટકડી નાખી પીગળે ને તેમાં બોળી ઘસ વડે ઘસી સાફ થાય ને સોજાં પાંણીમાં ધોઇ નુછીને શેમોઆ લેધરે પોલીશ કરવી. સુકા ચાક અથવા પાઉરે પણ સાફ થશે, નકસીમાંથી કાઢવા ઘસ વાપરવો. સરકો જોઇએ તો ફટકડીને બદલે ઍમોનીઆમાં ભેળવો. ઍમોનીઆ બે ડ્રૂમ, ટરપીનટાઇન બે ઍસ, ચાક આઠ ઍસ, સ્પીરીટ આઠ કેમફર ચાર ડ્રૂમ, દારૂનો અર્ક એક ઍસ, સર્વે ભેળી રપંજ વડે લગાડવાથી સાફ થશે. બીડીની રાખ અથવા ગેસના મેન્ટલની ભુકી લેવી.

શાહીના ડાઘ કાઢવા ખ્વીચીંગ પાઉર પાંણી સાથ ભેળી લગાડી સાબુનાં પાંણીએ ધોઇ નાખવું. ઍકઝેલીક ઍસીડનાં પાંણીએ પણ નીકળશે.

દવાના ડાઘ પર મંધકના તેજામાં કપડું બોળી ધસવું અથવા સ્પીરીટ આફ વાઇન લગાડી સાબુનાં પાંણીએ ધોવાથી રૂપાના ચમચા, ગ્લાસ વિગેરે સોજા થશે. ઇંડાના ડાઘ પરે તો નીમક ધસવાથી નીકળે છે.

ફુટના ડાઘ પર સ્પીરીટ આફ વાઇન લગાડી પાંણીએ ધોવું.

ચમચા કાંટા ચાલુ વપરાતાને અતારનવાર ટંકલુખારનાં પાંણીમાં ધોવા અથવા સોડાખારને કોલસાની ધણી બારીક છુટી સાથે ભેળી ધસવાથી ચળકટા થશે, તેમજ ચાલુ વપરાતી રૂપાની ચીજો શેમોઆ લેધર અથવા સુતરાઉ ફેબ્રિક વડે નુકવી. ચમચા કાંટાને બારીક કાગળમાં વીંટાળાને મુક્તી વખતે એક એકની અંદર સહેજ આટો છાંટવાથી સોજા રહેશે ને વાપરતી વખતે ધોવાની અમત રહેતી નથી. સહેજ સાધીડ તેલ લગાડવું. સુકો આટો અથવા લાકડાંની બારીક રાખને પાંણી સાથે ભેળવી થોડો વખત લગાડી રાખ્યા પછી ધોવું. એ રીતે જમન સીદ્ધર તથા નીકલની ચીજો પણ સાફ થાય છે. કાટ કાઢવા પેરેશીન સાથે પીળા ઇંટની છુટી ધસવી. વીસડો ગ્લાસ કાઢવા રાઈનાં પાંણીમાં બોળવાં. સુતરાઉ ફેબ્રિકમાં વિટાળવાથી સોજું રહે છે.

રૂપું સાફ કરવાનો પેસ્ટ ટરપીનટાઇનમાં લાલ ગેરની છુટી, કાળા સીસાંની છુટી સરખાં વજનની ભેળી ઘટ લગાડવા પછી સુકાયને બ્રશ વડે ધસીને કપડાંને સ્પીરીટ આફ વાઇનમાં બોળીને ભેરવી નુકવું. પેસ્ટ પાઉડર ધરધનુ વપરાશની પીજમાં આપેલો છે.

રૂપાંની બલ્લીની પાકીટ (Purse) સાફ કરવા જાશનાં પાંણીમાં બોળાને આખી રાત રાખ્યા પછી ટુકાં પાંણીએ ધોઈ નાખવી.

રૂપાના દાગીના રાખવાની જગ્યામાં કપુરનો ટુકડો સુકાયાથી જલદી ઝાંખું થતું નથી. સુતરાઉ ફેબ્રિકમાં વીટાળેલું પણ ઝાંખું પડશે નહિ.

સીકકા કાળા થયલા પાંચ આંસ પાંણીમાં ૫૦ આંસ મંધકનો તેજાજ ભેળી તેમાં પાંચ મિનિટ બોળ્યા પછી સાબુનાં પાંણીએ ધોઈ શેમોઆ લેધર નુકવાથી નવા જેવા થશે.

રૂપું ખરબચડું રવા જેવું (Frosted) બનાવવું. નાઇટ્રીક ઍસીડ ને પાંણી અને સરખાં વજનનું ભેળી તેમાં રૂપું થોડી મિનિટ બોળી રાખી પછી ચોકમાં પાંણીમાં ધોઇને ઝરમ લાકડાંના વહેરમાં ખોલી મુકી તદ્દન સુકાયા પછી કાઢી લઇ તે પરનો વેહર બ્રશ વડે સાફ કરી નાખવો, એ રીતે રૂપું ખરચ જેવું થયલું જણાશે. એ પાંણીમાં હાથ બોળવા નહિ.

રૂપાંને વળગાડવા અથવા ઝાંખ (પડ) દેવા માટે ત્રાંચુ, તથા જસત તોલા પાંચ અને રૂપું તોલો એક ભેળી ચુહલે પીગળાવી વાપરવું, કલાઇ ને રૂપું સરખા વજનનું તાવીને લગાડવાથી પણ સંધાશે. ટંકલુખારને પાંણીમાં ઘટ બનાવી વળગાડવા લેવું.

રૂપાંની નકલ કરવા કલાઈ ને ત્રાંચુ બેળે છે.

ઑક્સીડાઇઝડ (Oxidised) એટલે રૂપાં પર લોખંડનો ઘોળ ચઢાવેલું કાળા રંગનું આવે છે, તેને સાફ કરવા પાણીમાં સોડા સલ્ફસ (Soda Sulphus) પીગળાવી તેમાં કપડું બોળી નુછવાથી તદ્દન નવું જેવું થશે. અમથાં ગરમ પાણીએ ઘોળને શેમોઆ લેધરે નુછવું. ગંધકનો તેજાબ એક ભાગ ને પાણી ચાલીસ ભાગને સુમાર બેળા ચુહલે ઉકાળતી વખતે ઉપલી ચીજ અંદર મુકવાથી સોજ થશે.

રૂપું અથવા ઇલેક્ટ્રોપ્લેટની ચીજે નુછવા સારૂ જડાં કપડાંને દુધ એક પાંઈટમાં ઝંમોનીઆ એક ઑસ પીગળાવી પાંચ મીનીટ વેર તેમાં કપડું બીનવી રાખી બહાર કાઢવા પછી તુરત ઠંડાં પાણીમાં પાછું બોળી કાઢીને તડકામાં અથવા આતશ આગળ સુકાવી નાખી કાષ્ટખી ચીજે તેને નુછવાથી ચળકટી થશે.

૧૭૪.—પ્લેટીનમ (Platinum) ધણીમે ધી ધાતુ તરીકે ગણાય છે. ગમે એવી ગરમી કે તાપ લગાડવાથી લાલ થશે પણ જલદી તે પીગળતું નથી. રૂપાંને મળતું આવે છે. કસોટીના પતથર પર ધસી નાઇટ્રીક ઑસીડ તે પર નાખવાથી ડાઘ નીકળે નહિ તે સોજું બાણું. પ્લેટીનમને સાંધવા સોનું વપરાય છે.

પ્લેટીનમ સાફ કરવું તેમાં બાંધેલા દાગીના કાળાશ પડતા થઇ જાય તો, ઝંમોનીઆમાં પાણી બેળા તેમાં નરમ કપડું બોળી તે વડે નુછવાથી પાછા સોજા થશે.

મોતી અને તેનાં તોલ, કોઠા, ચવનાં દાખલાઓ

વિગેરેની સમજણ.

ઝવેરાત દરેક જ્વતનું ચાલુ જોવાથી તે જીંચું, હલકું પારખવાની સમજ આવે છે.

૧૭૫.—મોતી (Pearl) ખરાં પારખવાં દાંતને લગાડી સહેજ ધસવાથી ખરખચડું લાગશે, અને વીંધવામાં પણ ધણાં કઠણ લાગે છે.

ખોટાં મોતી દાંતને લીસાં લાગી તે પરથી સરી જાય છે. તેમાં ટાંચની ભોકતાં નરમ હોવાથી તે અંદર પેવસ થઇ જશે.

મોતીનું તોલ ચવની ગણતરીએ થાય છે, જેની સમજ આપી છે. દુનીઆમાં સજીથી મોટું મોતી ૧૮૦૦ ગ્રેનને સુમારે મળેલું છે.

સોજાં બોળાબંધ ને ચળકટી ચામડીનાં ગુલાખી રંગનાં મોતી સારાં ગણાય છે, પીળા દાણા હલકા કહેવાય પણ કેટલીક વખત તેવાં મોતી ચાલુ પહેરતાં પરસેવો લાગવાથી લાંબે વખતે સફેદ થાય; ખાટો કે ખારો પરસેવો ચામડી ખરાબ થશે. તેમજ મોતી અમથા બંધ હવા લાગ્યા વગર પડી રહેતાં ઝંખાં પડી કોડી જેવાં દીસે છે. બીનું રખંજ તેની પાસે મુકવું ચાલુ વાપરવાથી ચામડી પર ચળકાટ રહેશે.

બસરઇ મોતીના દાણા વજનમાં ભારી કહેવાય છે.

મોતી ઉપરની ખરખચડી ચામડી કાઢવાથી નીચેનું સોજું પડ નીકળે છે, કાષ્ટક વખત નીચેનું ખરાબ પડ નીકળી આવે તેનો બરસો નહી, ધણી ઠંડી કે ગરમીના ફેરફારથી કાષ્ટ વખત ફાટીને ચીસ પડે છે. કાળા રંગનાં મોતી જરાબે મળે છે ને ધણા ફીમતી ગણાય છે.

મોતીમાંની ફાટ મોઢાંમાં તેને થોડો વખત રાખવાથી મરમીએ પુત્રશે પણ એકુ એ કલાકમાં પાછી દિશી આવે છે.

ઝીણા મોતીના ફાણા (ખાખો) સોજે ગોળાબંધ પણ મેધિા ગણાય છે, એને સીડ પર્લ (Seed Pearl) કહે છે.

નવાં વીંધેલાં મોતીના ખરખચક વેહેમાં રેશમ પોવાથી કતરાઇ જાય તેા કાઠો જે કાચની લાઇનીંગ માટે વપરાય છે તે પાતલો વેહેમાં પોષ્ટને થોડો વખત બસવાથી સફાઇ થશે. લંબાચુ મોતી (સુજની) અણી પરથી વીધેલું કીમતી ગણાય છે. કલચર કીધેલા વીંધતી વખતે ખારીક છુટી જેવું નીકળશે; ખરાંમાંથી કંઇખી નીકળતું નથી.

મોતી પોવા માટે પાતલી તારની સોય આવે છે જેને કાચાં ઝીણાં રેશમમાં પોષ્ટ મોતીની શેર તેમાં ભરવા પછી વણેલા રેશમની છેદ સાથ પેલાં કાચાં રેશમનો છેડા મેળવી દબ બધાં મોતી તે પર સંભાળથી સેરવી લેવાની સહેલી રીત છે. મોટા ફાણાની શેર ભરતી વખતે દરેકની વચે કાંઈ ખાંડ મારે છે જેથી રેશમ કદાચને માળા તુટે તોપણ બધા ફાણા સરીને નીકળી પડતા બચશે. રેશમને વળ આપવા સીવવાના પ્રકરણમાં જેવું.

મોતી ધોવા છુટાં પાડી ઝીણાં કપડાંમાં પોટલી બાંધી અરીઠા સાથે ખાંડ અથવા નીમક ભેળેલાં પાણીમાં બોળી હાથની હથેલી પર બસવાં, પછી બીજાં સોજાં કપડાંએ તુછવાં. હાલું તું ચુલું થોડું પાણી સાથ ચુલે બેઠા બોળી માળા કાઢી તે પાણીમાં મોતી ધસીને ધોઇ સોજાં પાણીએ પાછાં ધોવાં, ભેઇએ તો થોડી ફટકડી ભેળવી, ગાયનાં દુધમાં સાચુ ઉકાળી પીગળ્યા પછી તેમાં મોતી ધસીને ધોઇ સોજાં પાણીમાં ધોવાં.

મોતી સફેદ કરવા માટે હાઇડ્રોજન પેરૉક્સાઇડ (Hydrogen Peroxide) નામની દવા લગાડે છે જેને બ્લીચ (Bleach) કીધેલાં કહે છે. એ રીતે સાફ કીધેલાં મોતી લાંબે વખતે ઝાંખાં પડી જાય છે.

મોતી કલચર કીધેલાં (Cultured Pearls) હાલમાં ખરાં જેવાંજ આવે છે તેની બનાવટ મોતીની શીપનાં ગોળ તેમજ ચપટા ફાણાઓ બનાવી જે દરીઆમાં (Oyster Beds) જેમાં મોતી પાકતાં હોય ત્યાં માણસો અંદર જતરી મોતીઓ પેદા થતી શીપો બહાર કાઢી જરા સહેજ ખોલીને તેમાં જિપલા બનાવેલા ફાણાઓ એકુ બે મુકી બંધ કરી પાછા દરીઆમાં મુકી દે છે. એ રીતે લગભગ એક વરસ વેર રાખવાથી તે ફાણાઓ પર તેમાંની જીવતી કાણુ માછલીઓ (Pearl Oysters) મોતીનાં જેવું સોજું પડ બનાવી દે છે ત્યાર પછી તેટલી મુદતમાં તૈયાર થવે તે મોતીઓ કાઢી લે છે. જો કે ખર્ચ પણ કીમતમાં તેમજ વળનમાં ખુદરતી અસહ્ય મોતી કરતાં ફરક પડે છે.

મોતીનાં તોલનું કોષ્ટક કોઠા તથા ચવના દાખલાઓ.

૧૬ બદામ = ૧ દોકડા

૬૧ દોકડા = ૧ ટંક

૧૦૦ „ = ૧ ચવ

૧૪૧૧૧ ટકાની ૧ રતી

૨૪ રતીનો ૧ ટંક

દાખલા તરીકે ૧ મોતીનો દાણો વજનમાં એક ટંક (૨૪ રતી) થાય છે તેના ચવ ૪૩૦ થશે, ને જે તેજ વલનાં તેટલા મોટા ૩૩૦ દાણા વજનમાં એક ટંક થાય તો તેનો ચવ ૧ ગણાશે; એ પ્રમાણે ટંકમાં દાણા વધતા આવે તેમ ચવનું વજન ઘટતું જાય. એ મુજબની મોતીની ચવની ગણતરી થાય છે. ઊપરે હીસાબે ૨ દાણાના ૧૬૫ ચવ અને ૩ દાણાના ૧૧૦ ચવ ગણવા, ૪ દાણાના ચવ ૮૨૧, ૫ દાણાના ૬૬ ચવ, ૬ દાણાના ચવ ૫૫, ૭ દાણા ૪૭ ચવ ૧૪ દોકડા. એ ગણતરી પ્રમાણે ૩૫૧ દાણાનું વજન ઘટી ને ૧૧૧ ચવ ને ૧૯ દોકડા થશે.

કોઠામાંથી ચવ કાઢવાની સમજણ, એમાં જે વજન રતી, ચવ અને દોકડાનું આપેલું છે તે ફક્ત એકજ દાણાનું જણવું.

દરેક વલનો દાણો નાનો કે મોટો હોય તેનું છુટું વજન કાઢવા માટે રતીના કાંટા પર છુટા છુટા તોલી જેવા પછી તે દરેક દાણો જેટલા રતી થતો હોય તેટલા રતી માટે કોઠામાં જેવાથી તેનાં ચવ ને દોકડા મળી આવશે, જે સર્વે એકજ દાણાનું વજન ગણાશે.

એજ મુજબ એક સરખી સામજના ગમે એટલા દાણાના સામટા રતી કાંટામાં તોલીને તેનાં તોલેલાં વજનની રતી સાથે કોઠામાં સરખાવી જેવા, પણ એમ નહિ સમજવું કે તેજ સામટા દાણાનું વજન થયું. નાના મોટા વલના જેણેલા દાણાનું તોલ સામટું કદાશે નહિં.

ધરો કે તોલેલો એક મોતીનો દાણો અથવા અગીઆર તેનાજ વલના એક સરખા દાણા વજનમાં ૫૧ રતી થયા; કોઠામાં તે ૫૧ રતીનાં ૧૫૧૧૧ ચવ ને ૪ દોકડા આપ્યા છે જે પણ એકજ દાણાનું વજન જણવું. આપણને હજુર ૧૧ દાણાના ચવ કાઢવા પડશે, જે માટે પહેલો દાખલો જેવાથી સમજ પડશે.

એજ મુજબ કોઠામાં જેમને બીજા ત્રણ દાખલાઓ ૭, ૧૫, ૩૯ દાણાઓનાં ચવ કાઢવા એક દાણાનાં વજનને હીસાબે બતાવ્યું છે.

કોઠો લાંબો હોવાથી હાલમાં ફક્ત રતી ૧ થી રતી ૬ સુધીનો આપ્યો છે, પણ તેવી તૈયાર કોઠાની ચોપડીઓ આવે છે જેમાં એથી વધુ ૫૦ રતી ઉપરનાં વજનનાં દાણાઓની વિગત મલશે.

૧૬૭

કોઠો.

દાણા એકના ચવ.

રતી	ચવ	દોકડા	રતી	ચવ	દોકડા	રતી	ચવ	દોકડા
૦૧	૦	૩૧	૨)૩	૨૧	૨૪	૪)૩	૬૧	૨૪૧
૦૧	૦	૫	૨૧	૨૧૧	૧૫	૪)૩	૧૦	૪૧૧
૦૧	૦	૮૧	૨૧	૩	૬૧	૪૧	૧૦૧	૬૧૧
૦૧	૦	૧૦૧	૨૧	૩	૨૩	૪૧	૧૦૧	૧૫૧
૦૧	૦	૧૪૧	૨૧	૩	૧૫	૪૧	૧૦૧	૨૧૧
૦૧	૦	૧૮	૨૧	૩૧	૮	૪૧	૧૧૧	૩
૦૧	૦	૨૨૧	૨૧	૩૧	૧	૪૧	૧૧૧	૧૦
૦૧	૦૧	૨	૨૧	૩૧	૧૬૧	૪૧	૧૧૧	૧૬૧
૦૧	૦૧	૭	૨૧	૪	૧૩૧	૪૧	૧૨૧	૦
૦૧	૦૧	૧૨૧	૨૧	૪૧	૮૧	૪૧	૧૨૧	૮૧
૦૧	૦૧	૧૮૧	૨૧	૪૧	૩૧	૪૧	૧૨૧	૧૭૧
૦૧	૦૧	૦	૨૧	૪૧	૨૩૧	૪૧	૧૩૧	૧૧૧
૧	૦૧	૭	૨૧	૪૧	૧૬	૪૧	૧૩૧	૧૧૧
૧)	૦૧	૧૪૧	૩	૫	૧૫૧	૪૧	૧૩૧	૨૧૧
૧)	૦૧	૨૨૧	૩)	૫૧	૧૨૧	૫)	૧૪૧	૭
૧)	૦૧	૫૧૧	૩)	૫૧	૮૧	૫)	૧૪૧	૧૮
૧	૦૧	૧૪૧	૩)	૫૧	૭૧	૫)	૧૫	૪
૧	૦૧	૨૩૧	૩	૬	૫	૫)	૧૫૧	૧૬
૧	૧)	૮૧	૩	૬૧	૩૧	૫	૧૫૧	૪
૧	૧)	૧૮૧	૩	૬૧	૨૧	૫	૧૬	૧૬૧
૧	૧	૪	૩	૬૧	૧૧	૫	૧૬	૫
૧	૧	૧૪૧	૩	૭	૧૧	૫	૧૬	૧૮૧
૧	૧	૧	૩	૭	૨	૫	૧૭	૮
૧	૧	૧૩	૩	૭	૨૧	૫	૧૭	૨૨
૧	૧	૩૧	૩	૭	૪	૫	૧૮	૧૨
૧	૧	૧૩	૩	૮	૫	૫	૧૮	૬૧
૧	૨	૧૧	૩	૮	૭	૫	૧૮	૧૬
૧	૨	૧૫	૩	૮	૧૦	૫	૧૮	૧૦
૨)	૨૧	૪	૩	૮	૧૩	૫	૧૮	૨
૨)	૨૧	૧૮	૪	૯	૧૬	૫	૨૦	૧૮
૨)	૨૧	૮	૪)	૯	૨૦	૬	૨૦	૧૨
૨૦	૨૨૬	૧૬	૩૫	૭૦	૭	૪૮	૧૩૨૦	૦

અવ કાઢવાના દાખલાઓ.

પહેલો દાખલો—

૧૭૬.—એક દાણા જેનું વજન ૨તીના કાંઠા પર તોલવાથી ૨તી પા) થાય જે કાંઠામાં જોવાથી સમજ પડશે કે તેના અવ ૧૫૩૩ ને દોઢા ૪ આપેલા છે, એ એકજ દાણાનું વજન છે, હવે જો આપણને તેના ૧૧ દાણાનું સામતું વજન અવમાં કાઢવું હોય જે પણ તોલવાથી ૨તી પા) થતા હોય તો નીચલી રીતે હીસાજ કરી અવ કાઢવા પડશે.

૧૫૩૩-૪ ને ૧૧ વડે ભાંજી તેના વધેલા શેષને ૧૦૦ દોઢાએ ગુણીને તેમાં ૦૩૩ અવના (૭૫ દોઢા) તથા આડીના ઊપલા ૪ મળી ૭૯ દોઢા ઉમેરી પાછા ૧૧ એ ભાંજવા.

$$૧૧) \quad ૧૫૩૩ \quad ૪ (૧ અવ. \times$$

૧૧

૪૩૩ (૭૫ દોઢા).

૧૦૦

૪૭૫

૪

x

$$૧૧) \quad ૪૭૫ \quad) \quad ૪૩ \text{ દોઢાં } = ૦૧ \text{ અવનાં } (૨૫) \text{ ને } ૧૮૩ \text{ દોઢાં બીજા.}$$

૪૪

૩૬

૩૩

૬

x

જવાબ— ૧૧ અવ, ૧૮૩ દોઢાં.

૧૧ મોતીના દાણાનું વજન મળ્યારો.

ખીજો દાખલો—

૭ મોતીના દાણા તોલેલા વજણમાં રતી ઝાઝા થયા જેનું દેકડામાં ચવ ૧૩૫ ને દેકડા ૧૧૫ વજણ એક દાણાને હીસામે આપેલું છે. હવે ૭ એકસરખા દાણાના ચવ કાઢવાનાં.

૭) ૧૩૫ ૧૧૫ (૧

૭

૬૫

૧૦૦

૬૦૦

૬૧

૭) ૬૬૧૫ (૬૪=૦૫૫ ચવ ને ૧૯૫ દેકડા.

૬૩

૪૧

૨૮

.

૪

જવાબ—૧૫૫ ચવ ને ૧૯૫ દેકડા.

૭ મોતીના દાણાનું વજણ.

ત્રીજો દાખલો—

દાણા-૧ (યા વધુ મોતીના દાણા ધારો કે ૧૫) તોમેલા વજનમાં ૧૫ રતી થયા તો પછુ એ વજન તો એકજ દાણાનું ગણાય. માટે હવે ૧૫ રતીના ચવ ૧૨૮૧ ને ૧૫ દોકડા બીજી કોઠાની ચોપડીમાં આપેલું છે. તે પરથી પેલા વધુ દાણાના ચવ નીકળશે. ૧૨૮૧-૧૫ ને ૧૫ વડે ભાંજીને તેના વધેલા શેષને ૧૦૦ દોકડાએ ગુણીને તેમાં ૦૧ ચવના ૫૦ તથા બાકીના ૧૫ મળી ૬૫ દોકડા ઉમેરી પાછા ૧૫ થી ભાંજ દેવા. એ ૧૫, રતીનું વજન આએ કોઠામાં નથી આપેલું.

ચવ

૧૫] ૧૨૮૧ ૧૫ [૮

૧૨૦

૮૧

૧૦૦

૮૫૦

૧૫

૧૫] ૮૬૫ [૫૭ દોકડા = ૦૧ ચવને ૦૧૧ દોકડા.

૭૫

૧૧૫

૧૦૫

૧૦

ચવ- દોકડા.

જવાબ:-૮૧ ૦૧૧.

ચોથો દાખલો—

૧ દાણા (યા સામટા ૩૯ દાણા) વજનમાં ૩૪ રતી થાય તેના બીજા ચોપડીમાંના કોઠા મુજબ ચવ ૬૬૨૧ અને ૪૧ દોઝડા થશે માટે હવે ૩૯ દાણાના ચવ શોધી કાઢવા પડશે. એ વજન પણ પાછલા કોઠામાં નથી.

$$\begin{array}{r}
 \text{ચવ દોઝડા} \\
 ૩૯] ૬૬૨૧ \text{ ૪૧ } [૧૬ - \text{ચવ} \\
 \underline{૩૯} \\
 ૨૭૨૧ \\
 ૨૩૪ \\
 \underline{\hspace{1cm}} \\
 ૦૩૮૧ \\
 \times ૧૦૦ \\
 \underline{\hspace{1cm}} \\
 ૩૮૨૫ \\
 ૪૧ \\
 \underline{\hspace{1cm}} \\
 ૩૯] ૩૮૨૫ [૯૮ \text{ દોઝડા} = ૦૧૫ \text{ ચવને } ૨૩ \text{ દોઝડા.} \\
 \underline{૩૫૧} \\
 ૩૧૮૧ \\
 ૩૧૨ \\
 \underline{\hspace{1cm}} \\
 \text{• • • ૭૧}
 \end{array}$$

જવાબ—૧૬૧૫ ચવ, ૨૩ દોઝડા ૩૯ દાણાનું વજન.

ઝવેરાતમાં વપરાતા કીમતી પત્થરો.

૧૭૭-હીરા (Diamond) તેમજ બીજા કીમતી ઝવેરાતના પત્થરો રતી તેમજ કુર્ટ (Carat) ના તોલ પ્રમાણે મળે છે.

દેશી તોલ રતી વજનમાં ૪ગ્રેજી કુર્ટ કરતાં સુમારે એક આના બાર ઓછો ગણાય છે, એટલે એક કુર્ટ હીરા વજનમાં સુમારે એક રતી એક આના થશે. સર્વેનાં તોલ માંપ આગલ આપેલાં કોષ્ટકમાં જોવાથી સમજ પડશે.

હીરા ખરા ખોટા પારખવા, ખરાને આંખ આગલ ધરવાથી આરપાર જોવાઈ શકાતું નથી, ખોટામાંથી સામી બાણુનું દિશે છે, તેજ મુજબ હીરાની પછવાડે આંગળી મુકી તેને હીરા જોવાના કાચ વડે જોવાથી ચોખો માલમ પડે તે ખરા જાણવો, ખોટાને એ રીતે જોવાથી તેમાંની રજકણો દિશી આવે છે, તેમજ કાણુસ વડે ખરા પર ઘસા પડશે નહિ.

એક કાગળ પર સુખડપેન વડે મીંડુ પાડવું અથવા ટાંચણી ભોંટી કાણું પાડી તે પર હીરા વડે જોવાથી ખરા હશે તો એક મીંડુ દીશે છે અને ખોટામાંથી ધણું મીંડાં જાણશે. પાણીમાં નાખતાં ખરા હીરા ઝાંખા પડતા નથી, મોઢાં વડે બાફ આપ્યાથી ઝાંખા થઈ પાછા ચળકશે. ખોટા ઝાંખા પડશે તેમજ ખરા હીરા કાચ કાપે છે અને ખોટા વડે કપાશે નહિ, એને કાચ પર ઘસીને પછી દાખવાથી ખરા હીરા ચોંટી જાય છે.

રેડીઅંમ રાતને વખતે ખરાહીરા નજદીક પકડવાથી ચમકશે ખોટા પર તેની અસર થતી નથી.

હીરા સાફ કરવા, કાંઈખી સ્પીરીટમાં કપડું બીનરી તુછવા અથવા કોલોનજોટરને પાણી સાથે ભેળી તેમાં બોળી રાખવાથી હીરા જડેલું ઝવેરાત મેળું હશે, તો સાફ થશે, બીજી રીતો માટે સોનામાં જુવો.

હીરામાંની ખામીઓ લાલ કાળી છાંટ, જીરંમ, ઘસા વિગેરે કાચ (Magnifying-Glass) વડે બરોબર દિશે છે. કેટલીક વખત સાધારણ આંખે પણ માલમ પડે છે. તેવી કાંઈખી જાતની એકુ ખામી ખોટા હીરાને છેક મથાલે અથવા કીનારી પર હોય તો કપાવી કે ઘસાવીને કાઢવાથી જે કે હીરા વજનમાં કમતી થશે પણ ચોખો થવાથી તેની કીમત વધે છે, ઘણી ખામીઓ એ રીતે નીકળી શકતી નથી.

હીરાને કાંઈખી ધાતુમાં બેસાડવા, સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં આપસીંગ્લાસ ગ્રાંડ ગ્રેમ મેરટીક, ગ્રેમ એમોનીઅક અને સહેજ સરકા ભેળી ચુકલે પીગળાવી વાપરવું. રૂમીમસતકી એક જાતના ગ્રાંડ જેવા નાના ટુકડા આવે છે તેને બનાવેલાં હામીનાનાં બોલાં સોતું અથવા રૂપું જેમાં નંગો વગગાડ્યાં હોય તેમાં મુકી જતી કે આવડ

પર ધરવાથી તેમાંની રૂમીમસતકી ગરમીએ તત્કાલ કે તુરત તે નંગ ખાંચામાં દાખીને ધરવાથી સાથે વળગી જશે.

વીલંદી (Rose Diamond) એ હલકી જાતના હીરા કહેવાય છે, જેને ઉપલી બાજુ પર કાપીને પહેલ પાડેલા હોય ને તળીઆમાંથી સપાટ દિશે છે. ટોપાઝ (Topaz) પણ પીળાં રંગનું આવે છે.

૧૭૮.—પાણી (Emerald) લીલા રંગનાં જેમાં સહેજ જુલુ પત લાગે તે ધણું કીમતી ગણાય, ખુલ્લા રંગનાને તેમાં જાળાં અથવા ધસા જીરમ દીશે તે હલકાં જાણવાં; હીરામાં લખવા મુજબ સાફ કરવા.

૧૭૯.—માણેક (Ruby) લાલ ને નીતર્યું કીમતી કહેવાય, હલકાં સફેદ ડાઘ તથા ગદલા રંગનાં હોય છે, સોજું ઘેરા રંગનું માણેક પાંણીમાં નાખતાં તેનો રંગ પણ કેટલીક વખત લાલ દિશે છે. વજનમાં બીજા કીમત પથરોમાં ભારી હોય છે તેથી ઉતરતા પોખરાજ ગારનેટને હીરા થશે.

બનાવટી માણેક ખરાં માણેકને ઘણી ગરમીથી તાવી પાછાં મોટા નાના ઘાટનાં વિલાયતમાં બને છે, જે જેવામાં તદ્દન ચોખ્ખા ને ખામી વગરના દીશે પણ કીમતમાં ઓછા ગણાય, તે દાગીનામાં પણ વપરાય છે. માણેક, પાણી નાજુક જાતનાં હોવાથી જમીન પર પડતાં ભાગે અથવા તરેલ પડી જાય માટે સંભાળ રાખવી.

૧૮૦.—પીરોજ (Turquoise) લીલાસ પરના જુલુ રંગના પથરો અવેરાતમાં વપરાય છે. ધણું પાણી લાગવાથી ખરાબ થશે. સાફ કરવા કપડું રપીરીટ અથવા દારૂના અક'માં ભીનવીને નુછવું. રંગ અંખો પડી ગયલો કેટલીક વખત પાંણીમાં સોડા બાઇકાઈ થોડો પીગળાવી તે વડે નુછવાથી સોજો થાય છે.

ઓપાલ (Opal) સારા આસમાંની અથવા લીલાસ પરના રંગનાં ચળકટાં સોજાં કહેવાય; એ રંગ બદલે છે, તેમજ ગરમી આતશ નજદીક લાઇ ગયાથી કાષ્ટક ફાટી જઇ જડેલું નંગ નીકળી પડશે. સાફ કરવા વ્હીસ્કી દારૂમાં કપડું બોળી વાપરવું.

શની (Sapphire) ઘેરા જુલુ રંગનો પથરો કેટલાંકો અવેરાતમાં ઝાઝો વાપરતાં નથી. મુન રોડન, લસણીઆ (Cat's Eye) વિગેરે અવેરાતમાં વપરાય છે.

એકવામરીન (Aquamarine) ખુલ્લા જુલુ તથા પીળા અને લીલા રંગનાં ચળકટાં આવે છે.

એમેઝીસ્ટ, યાફ્રુટ (Amethyst) જાંબુડા ખુલ્લા તેમજ ઘેરા રંગનાં નીતર્યા ચળકટાં હોય છે તેની ઉપર સુંજના કારણે જે ખરોખર સીધાં લાગે તો ગરમી ખેંચી લઇ ફાટી જાય એમ કહે છે.

ઉપલી ઘણીક જાતના કીમતી પથરો બનાવટી પણ આવે છે મોતી, હીરા, પાણી, માણેક, પીરોજ, એમેઝીસ્ટ વિગેરે, તે પારખવા જાણવું જોઇએ. ખરાં નંગો જમીનની ખાણોમાંથી મળે છે.

બીજી જાતના સોજા પથરા.

૧૮૧.—પરવાલાં (Coral) લાલ સફેદ તેમજ ગુલાબી રંગનાં આવે છે, એની લાંબી દાંડીઓથી મળે છે, પડી રહેતાં રંગ ઝાંખો પડે તો સહેજ આલીવ લગાડી ધસડીને નુછાથી લાલ રંગ સોજે થઇ ચળકશે. પોલીશ કરવા પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી કપડાં પર લઇને ધસવી.

ગરમ પાંણીમાં થોડો ટંકણુખાર અથવા સાબુ પીગળાવીને તેમાં પરવાલાં ધોઇ તુરત નુછી નાંખવા; સાબુનાં પાંણીમાં નીમક ભેળી ધોવાં.

ખરાં ખોટાં પારખવા સળગાવી જોતાં ખોટાં બળી જશે.

ખરાં દરીયામાંથી મળે છે અને કદી બળતાં નથી.

બનાવતી ખોટાં પરવાલાં એક ભાગ સીંદુર ને ચાર ભાગ રાજમ ભેળાથી બનશે, તેમજ પથર પર લાલ રંગ ચઢાવેલાં આવે છે.

લાખને તાવીને તેના ગોળ તથા લંબાયા પરવાલાંને મળતા દાણા પણુ બને છે, લાખની લાકડીના નાના ટુકડા કરી એક લોખંડનો સુધ્રા ગરમ કરી તે ટુકડાની અધવચમાં ખોસાથી કાણું પડે ને તે સુધ્રા સાથે ઊંચકી સ્પીરીટના ચુહલા પર સહેજ તાપ લગાડી નરમ થાય ને દાખી ગમે એવો ઘાટ બનાવીને કપડાં વડે ધસી નુછાથી ચળકાટ આવે કે સુધ્રાનો બીજો છેડો પાછો ગરમ કીધાથી દાણાવાલી બાણુ પણુ ગરમ થશે ને તેમાંથી દાણો સરખો નીકળી આવશે.

ઓનીક્સ (Onyx) નામનો કાળો પથર ઝવેરાતમાં જડે છે.

જેડ (Jade) એક જાતનો ચીનાઇ પથર દરીઆ તેમજ નદીમાંથી મળે છે, એનો રંગ લીલો તથા સફેદ હોય છે.

જેટ (Jet) કાળા રંગનો અકીકને મળતો પથર આલીવ આઇલ લગાડવું, નકસીવાલી જેટની ચીજમાં પાંજોને ભુકો ફલેનલના ટુકડા વડે ધસવાથી સોજા થશે.

લેપીસ લેઝુલી (Lapis Lazuli) નામનો આસમાની બ્લુ પથર પણુ કીમતી છે, તેમાં જુદી જુદી જાતના રસાયણી પદાર્થો જેવા કે સોડીઅમ, એલ્યુમીનમ ને કેલશીઅમની ભેળ હોય છે.

કેરબા (Amber) ઝાડના રસમાંથી નાના મોટા ઘાટના પીળા રંગના દાણા બને છે. સોજા પારખવા ધસવાથી સારો સહોરમ આવશે, કાગળ યા દોરો કે બાલ મુકી તે પર ધસેલો કેરબો સહેજ દુર પકડવાથી તેની ગરમીએ ઊપલી કાંઈબી ચીજ પોતીકી મેળે તે પર ઊંચકા આવશે.

હલકા કેરબા ગદલા તેમજ ખુલ્લા પીળા રંગના હોય, સોજા ઝવેરાત જોવાના કાચમાંથી નીતર્યા દીશે છે.

ઔદીવ ઔષધમાં ફલેનલનું કપડું બોળી ધસવા પછી નુહવાથી કરવા ચલકશે. નરમ કરવા તાવેલા મધપુડના મીણમાં મુકી આતશ નજદીક થોડી મિનિટ ધરીને પછી ગમે એવો ઘાટ પાછો થશે ભાંગેલું વળગાડવા કલેરોફોર્મમાં પીગળાવી તુટેલો ભાગ ગરમ કરી તે પર લગાડી દાખીને ધરવું.

પ્રકરણ ૨૩.

પરચુરણ બાળતો અને તેની સમજણ.

૧૮૨.—થોડા પુરવાનો ચુનો હવાયલો તડકે કે ચુલ્લા આગલ મુકવાથી સોજે થશે; એ ખરાબ વાસ, ચીકાશ, વિગેરે સુશી લેશે.

કળી ચુનો (Quick Lime) પણ એ રીતે કાષ્ઠી જગ્યામાં છંટવાથી સરદી વાસ વિગેરે દુર કરશે, અથવા દાખડા તથા થેલીમાં થોડાક ગાંગડા મુકેલા છુટા પડી ભુકો થઈ જશે.

સીમેન્ટ બીનાસવાલી જગ્યામાં રાખવાથી હવાઈ જાય છે, પાણીમાં થોડુંક નાખવાથી સોજું હશે તો નીચે ઠરી જશે, હલકું ઉપર તર્યા કરે છે. છંટ પાણીમાં બીનવ્યાથી મજબુત થશે.

૧૨૩.—રંગની ખરડેલી પીછી સાફ કરવા ટરપીનટાઇન અથવા કેરોસીન તેલમાં બોળવાથી રંગ નીકળી જાય ને સોજા ખારના પાણીમાં ધોવી; સુકાયા પછી બેલતેલ ને ટરપીનટાઇન સરખા વજનનું ભેળી લગાડી રાખવાથી નરમ રહે છે. નવી પીછી વાપરવા આગમ્ય પાણીમાં બોળી સુકાયને વાપરવી.

૧૮૪.—રાજમને સ્પીરીટમાં નાખવાથી પીગળી જાય છે, પણ તેમાં પાણી રેડ્યું હોય તો રાજમ છુટી પડી નીચે ઠરી જશે.

કપુરને છરી વડે ઓખવ્યાથી ભુકા થશે. દારૂનો અર્ક કે સ્પીરીટ થોડાં ટીપાં નાખી છુટવાથી પણ બારીક ભુકો થશે, જોઈએ તો સાથે ગ્લીસરીન સહેજ લેવું.

શુગર ઓફ લેડ (Sugar of Lead) ની ભુકી સાથ ફટકડીની ભુકી ભેળી લાકડીએ મેળવ્યાથી કઠણ ભુકો રહેશે, પણ જો તે બંધે સાથે છુદ્યું હોય તો પાણી જેવું પાતળું થાય છે.

૧૮૫.—એક ગ્લાસમાં છુટી રહે તેવી ત્રણ પ્રવાહી ચીજો. તળીઆમાં ઘટ સીરપ થોડું રેડી તે પર દુધ અને છેલ્લે પોર્ટ વાઇન ત્રણે સરખા વજનનું લેવું.

૧૮૬.—વરસાદ કેટલો દુર પડે તે ગણવાની રીત. વીજળીનો ચમકારો દીશ્યા પછી વાદળનો ગગડાટ કેટલી સેકન્ડે થાય તેટલી સેકન્ડને ૧૧૪૨ એ ગુણવા, તેનો જવાબ આવે તેટલી શીટને અંતરે વરસાદ પડે છે એવી ગણતરી કાઢેલી વાંચી છે.

૧૮૭.—આતશ પર બળે નહીં તેવું કાગળ તથા દોરો. લોખંડના સળીઆ પર કાગળને સરખું વળગાડીને આતસ પર ધરવાથી કાગળ તુરત બળશે નહિં; તેમજ પત્થર પર સનતો દોરો વિંટાળી છોડે અંદર ખોરી દહ બત્તી પર ધરવાથી તે તુરત બળતો નથી, કારણ કે નીચલો પત્થર તેમજ લોખંડ તાપ પેહલાં ખેંચી તે ચીજોને તુરત બળવા દેશે નહિં. કાગળ અથવા કપડાંને સ્પીરીટ કે બ્રેન્ડીમાં બોળી કાઢી બત્તી આગળ ધરવાથી સ્પીરીટ પહેલી શળગી ઉઠી બળી જાય ને બળતું તુરત બુજવાથી કાગળ કે કપડું તદ્દન સોજી રહેલું મલમ પડશે.

૧૮૮.—હાથ પાંણીમાં બોળી લીનાયા વગર કાઢી બતાવવા તે પાંણી સાથે લાઇકર સોડીઅમ ભેળેલું હશે તો હાથ કાનડોજ રહે છે.

૧૮૯.—દરીઆની કેડી સાફ કરવા પાંણીમાં વોશીંગ સોડા અથવા સાબુ નાંખી ચુકલે ઉકાળવાથી રેતી કચરો નીકળે ને સોજાં ડુકાં પાંણીમાં ઘોષ તડકે અથવા તાપ આગળ સુકવવી. પૌત્રીશ કરવા એમરી પાણીર ભેવો, વળગાડવા માટે આગળ વળગાડવાની રીતોમાં જોવું.

૧૯૦.—દોરી દોરડાં ટકાઉ બનાવવા એરંડીઉ બે ભાગ ને ઝેલ તેલ એક ભાગ ભેળીને પચાવવું. હીરાકસીનાં પાણીમાં બોળવાથી જંતુઓ ખાતા નથી. કાઠાની દોરી પાંણીમાં બીનબાથી નરમ ને મજબુત થશે. જમીન પર નાખવાના કાઠાની ગોદડીને એ ભેળવણી લગાડવી. કાક દોરીને ગાંઠ વાળવા સાબુ ધસવો અથવા પાંણીમાં બોળવી..

૧૯૧.—પાનાં રમવાનાં મેલાં થયલાં ફલેનલના ટુકડા પર સહેજ માંખણ લગાડી આટો તે પર છંટીને ધસવા પછી સોજી ફલેનલે નુછી નાંખવાં, કીનારી પણ ફરતી થોડી કાપી નાખવાથી પાનાં સોજાં દીશે છે. હવાઇ જઇ ચીટકી ગયલાં તડકે મુકવાથી છુટાં પડશે અથવા તેની ઉપર અખરકનો ટુકડો ધસવો, કપુરતું પાણી લગાડવાથી પણ મેલ નીકળે છે. વારનીશ લગાડવા એક ભાગ સ્પીરીટમાં ચાર ભાગ ગુંદર (Gum Elemi) ભેવો.

૧૯૨.—ઑલ સફેદ કપડાંના ટેનીસ રમવાના મેલા થયલા ને ફ્રેન્ચ ચોકમાં થોડા દિવસ દાખી રાખવાથી સાફ થઇ જાય છે.

પટેટાના ઑલ બનાવવા એક બાટલી પાંણીમાં અઘો આંસ ગંધકનો તેજાજ ભેળી પટેટા છોલી છત્રીસ ફલાક બીનવી રાખી ઘટ ચાય ને ગોળ કઠણ દડા સફાઇદાર બનાવેલા રમવામાં ભેલશે.

૧૯૩.—ધડીઆલમાં તેલ નાખવા ઑલીવ ઑઇલમાં સીસાનો ટુકડો નાંખી સીસીને થોડા દિવસ તડકે રાખવાથી નીચે સુતર માફક તાર જણાય ને તેલ બર્ડ કપડાં વડે ગાળીને તેમાંનાં થોડાં ટીપાં ધડીઆલમાં મુકવું. કેરોસીન અથવા પૌરેશીનમાં

કપડું બેળી ધડીયાલનાં તળીઆંમાં મુકી રાખવાથી ધુળ ક્યારે ચક્કરોમાંથી પોતીકી મેળે નીકળી જઈ ધડીઆલ સારી રીતે આવશે. કાંટા કીટાયલા પર કાળું વારનીશ (Asphaltum Varnish) લગાડવાથી નવા દિશશે. તકોરીનો અવાજ ધીમે કરવા વચમાં કાગળનું પડ મુકવું.

૧૮૪.—પક્ષી મારેલાં આખાં સ્ટફ (Stuff) કરવા માટે તેનાં આંતરડાં ત્રિગેરે કાઢી અંદરથી સાફ કરી ગંધક એક ઐસ, ફટકડી અથો ઐસ, સાદો કપુર તથા રસકપુર દરેક એક ઐસ સર્વેની બારીક ભુકી કરી બેળીને પક્ષીનું પેટું ભરી નાંખવું.

૧૮૫.—છુંદતી વખતે અવાજ ધપકારો કમી કરવો, જમીન ઉપર કાઠની ગોદડી અથવા ન્યુસપેપરનું જાડું પડ મુકીને તેપર છુંદવાની ચીજ મુકવી; બાંકપર બેસીને છુંદવું હોય તો તેના પગની નીચે રખરના નાના ટુકડા મુકવાથી અવાજ ઓછો આવશે. સંચાપર સીવતી વખતે પણ એ મુજબ કંઈગી મુકવું.

૧૮૬.—કામ કરતી વખતે લાંબો વખત ઉભું રહેતાં પગ દુખે તો જમીન પર કપડાંને દુયો અથવા નરમ તકીઓ મુકી તેપર ઉભું રહેવું. કપડાં ખરાબ થતાં બચાવવા કંમરે ફરતું ન્યુસપેપર, જુનું કપડું યા ચામડું બાંધવું. હાથ પગ મેલા થતા બચાવવા તથા સાફ કરવાની રીતો વૈદકમાં ચામડીની સફાઈમાંથી મળશે.

૧૮૭.—ચુહલા ઉપરથી ગરમ ઉતારતી વખતે હાથ દાઝે નહિ માટે કપડાંની થેલીઓ બનાવી તેને માપના ન્યુસપેપરના ટુકડા ફાડી જાડું પડ થેલીમાં મુકી વાપરવી. ન્યુસપેપર ખરાબ થાય ને થેલી ધોઈ નવાં કાગળો મુકવાં, એ રીતે જુનાં કપડાંનો બચાવ થશે. ફાટેલા કીડના ગ્રવ્સ પણ ઉપયોગી થશે.

૧૮૮.—બપોરીઆ બનાવવાની મેળવણી ગંધકની ભુકી પાશેર, હડતાવ નવટાંક ને સુરોખાર શેર એક સર્વેની ભુકી બનાવીને માટીનાં કોડીઆંમાં બેળી નાખીને સળગાવવાથી આતથ માફક સળગી ઉઠશે. હડતાવને બદલે ગામડી કાલસો દારૂગોળા માટે લે છે.

૧૮૯.—વાસણ લાકડાં પર ચીટકી જાય તેમ કરવું, ચુહલાની નજદીકમાં એક લાકડાંનું ઇસ્તાંન મુકી તેને પાંણી વડે બીનવવું, એક સપાટ તળીઆંમાં વાસણમાં થોડું આછસ નાખી સાથે થોડું નીમક બેળી પેલાં ઇસ્તાંન પર મુકી બરોબર દાખીને ધરી રાખી લાકડી વડે આછસ પીગળે ત્યાં સુધી ફેરવ્યા કરવું, થોડા વખતમાં વાસણ તેની સાથ ચીટકી જશે.

૨૦૦.—એક જાતનો પદાર્થ બનાવવાની રીત, મેગનસ સલ્ફસ (Magnus Sulphus) વેલાતી મીઠું પાંણીમાં પીગળે તેટલું નાખી ઘણું ઘટ થાય ને વધુ તેમાં પીગળી નહિ શકે, ને તેજ મુજબ વૉર્શીંગ સોડાને પણ પાંણી સાથ મેળવી ઘટ બનાવી બનેને સાથે બેળી નાખવાથી તેનો નક્કર પદાર્થ બનશે.

૨૦૧.—ખાટલીમાં ચળકટી ચીજો દુખાડવી ડુકાં પાંણીમાં ચર્શીમ સોડા અને સોડા સલ્ફસ (Soda Sulphus) ખંને સરખા વળજીનું થોડું ભેળી નાંખીને બુચ ચપટ મારી દેવાથી થોડા વખતમાં તેવી ચળકટી ચીજો તેમાં માલમ પડે છે.

૨૦૨.—લીંબુ પોતીકી મેળે ગખડ તેમ કરવું; તેમાં નાનું કાણું પાડી થોડા પારો ભરી મીણુ લગાડી કાણું ખંધ કરી સહેજ ગરમ કરવાથી લીંબુ ચાલવા માંડશે.

૨૦૩.—કુકો રખરનો કુગારવા ડુકાં જોરમાં મોઢાં વડે મારવાથી તેમાં હવા ભરાશે, અથવા એક ચમચા જેટલી ધથર (Ether) નામની દવા રેડી મોઢું ટાઇટ બાંધીને ગરમ પાંણી તે પર રેડવાથી ધથર ખીલીને ડુકો ઉપસાઇ જશે.

કુટખોલ રમવાનામાં હવા ભરવા મોટરનો હવા ભરવાનો પંમ્પ વાપરવો.

૨૦૪.—હવામાં ફેરફાર પારખવો. દારનો અર્ક અર્ધા ઑંસ જેટલો નાના ગ્લાસમાં રેડી થોડી ફટકડીની જુકી તેમાં નાખી રાખવી, અર્ક ચોકખો રહે તો હવા સુકી ને સારી બનુવી, પણ જો હવામાં બીનાસ ને સરદી કે વરસાદ જેવું હશે તો તેમાંની ફટકડી વચમાંથી વાદળીની માફક ઊપર ચઢવા માંડશે. ખરામ હવા પારખવા આગલ આપ્યું છે.

૨૦૫.—ટેલીફોનનો ઊપયોગ ધણા કોકોના વપરાસમાં આવતું હોય તેમાં વાત કરવા આગમચ મોઢાં આગલ લેવાનો ભાગ હમેશાં કપડાં વડે નુછ્યા પછી વાપરવું અથવા કાર્બોલીક ઍસીડનું નરમ પાંણી બનાવી ને વડે નુછવાથી કોઇખી જાતનાં દરદવાળું કે સીક માણસ વાત કરી ગયલું હશે તેના જર્મસ ખીન્નનું મોઢું તેની નજદીક જવાથી ઊડવાનો સમ્બંધ રહેશે નહિ તેમજ કાન વડે સાંભળવાનું ભુંગળું પણ કોઇ તેવાના કાનને લગાડેલું હશે તો ખીન્નને ખરાબ રોગ લાગે નહિ, તેની સંભાળ માટે નુછીને વાપરવું, એવી રીતે કોઇકને તેલીફોનથી પણ કોઇ રોગ ઊડવાનો જોખમ રહે છે. તેમજ આગગાડી કે ત્રામમાં મુસાફરી કરતી વખતે તેવાં દરદીઓ પાસ બેસવાની સંભાળ લેવી.

૨૦૬.—ખહાર ગામ લઇ જવાનો સામાન પેટીઓ ખીછાણા વિગેરે ત્રેન અથવા આગખોટમાં ખીન્નના સામાનની સાથે ભેગાયા વગર ઓલખી કાઢવા માટે કોઇખી રંગની દીશી આવે તેવી દોરીનો ટુકડો હાથાઓ પર દરેક દાગીજીને બાંધવાથી વગર દીશે મળી આવશે. કપડાં પણ ખહાર ગામ લઇ જવા માટેની એક યાદી વિગતે લખી રાખેલી હશે તો તેમાં જોઇને દરેક ચીજો સહેલાઇથી મુકશે.

૨૦૭.—લાંબી લાઇન સરખી દોરવી દોરીનો જોઇએ એટલો લાંબો ટુકડો લઇ તેને લાલ રંગની જુકી અથવા ચાક લગાડી બીંત કે લાકડું જ્યાંખી લાઇન પાડવી હોય ત્યાં ખંને હેડ પરથી સહેજ તાંણીને અડાવી ધરી વચમાંથી દોરીને જરા ખીન્ન હાથે ખેંચી ઘૂરત છોડી દીધાથી તે પર લગાડેલા રંગની સીધી લાઇન પડી જશે.

૨૦૮.—ચાક રંગનો ઇલાંની પાડવા કે લખવા માટે દરજીઓ વાપરે છે તે બનાવવા પાછપ કલેની છુટી પાંણીમાં મેળવી લાલ અથવા જીરુ રંગની છુટી બેળી સપાટ પત્થર પર સહેજ તેલ લગાડી થાપી ને સુકાય કે ટુકડા કરી વાપરવા.

પ્રકરણ ૨૪.

બગીચો, ઝાડખાંન, ફુલ, ખાતર, બી તથા ઝાડપરનાં નાશકારક જંતુઓ વિગેરે.

૨૦૯.—બગીચો મોટો યા નાનો તેનાં પ્રમાણ મુજબ ફુલ તથા ફળનાં અને શોભાનાં ઝાડો રોપવાથી લીલોત્રી બર્બુ સાફ દિશે છે. મોટા ઝાડોના મુળ અગવ મોટાડીના ટેકડા કરતાં સ્તોપનાં બનાવી તે પર બાજુ કે ફર્ન રોપવાં અથવા કુદાં બોઠવ્યાથી શોભશે.

લોન લીલા ઘાસનું ખાલી જગ્યા પર બનાવ્યાથી આંખને ઠંડક આપશે. ઘાસ મોટું થયલું કપ્યા પછી તે પાણી બીજી ગમ રોપવાથી ઉગે છે, તેમજ એનાં બી એક આંસ લગભગ એક સમયોરસ વાર જમીનમાં રોપવા માટે પુરી રહેશે.

ફુલો દરેક મોસમનાં બી લઈ નાના બાકસો અથવા ટોપલીઓમાં રોપી તેના છોડ ઉગ્યા પછી દરેકને છુટા કાઢી બીજાં કુડાં, ખારકેટ અથવા જુડાં જુડાં ઘાટના ક્યારા બનાવી તેમાં રોપવાથી રંગબેરંગી ફુલોથી બગીચાને શોભા આપે છે.

રંગીન બાજુ તરેહવાર જતની બાગની કીનારી પર રોપી તેની સાથે દરીઆમાંની શીપ કાઢીઓ વિગેરે લઇને તરોહ કાઢેલી સારી દિશે છે, સફેદ રેતી બાગની પગથીઓ પર કેટલાંક શોભા માટે પાંથરે છે.

ઝાડની ખુંટીઓ કેટલાંકને કાપવાથી તેમજ તે પર કલમ બાંધવાથી થાય છે. જીરેનીઅંમ, આછવી, મોઘરાં, ચંબેલી, ગુલામ, કોટન, જાડી ડાળીઓને વરસાદનાં દિવસમાં લખવાની કલમની માફક આડકત્રી કાપીને જમીન અથવા કુડાંમાં ખોજવાથી તેના મુળ પુટશે; કલમ બાંધેલી પર બે ત્રણ જાતનાં ગુલામો સાથે ઉગાડી શકાય. કલમ બાંધેલાં ફળનાં ઝાડો પર જલદી ફળ ઉગે છે. ખુંટી મારેલાં લાંબે વખતે ફળ આપશે.

ગુલાબ ખુશબોવાલા ધણા રંગોના આવે છે, તેમજ વાડોપર જંગલી જાતના થાય છે, તેની ખુશબો આવતી નથી. ઝાડો વરસાદ આગમ્ય ઉપરથી કાપી કાઢ્યાં હોય તો પાછાં સારી રીતે ઉગશે.

ગુલાબનાં ફુલની કળી ખીલવા વગર સુકાઈ જતી હોય તો કાપી કાઢી કલમના ઘાટનો છેડો કરવાથી પાછી તેપર બીજી સોજી કળીઓ પુટે છે. ડાળીઓ કાપી નાખવી.

મુલાખની પાંદડીઓ ખુશ્ખો માટે એકથી કરવા ઝાંકળથી ભીનાયલી સુકાયા પછી તોડીને કાગળ પર પાંચરી ધરમાં થોડા દિવસ રાખી સુકી થાય ને વાપરવી.

નાના ચીનાઇ મુલાખ ઉઘા પછી ડાળી કાપી નાખવી. દમારક રોઝ સૌથી ખુશ્ખોદાર હોય છે.

ફુલની એક ડાળી પર સાંમટી ત્રણ ચાર કળીઓ નીકળેલીમાંથી એકુ એ તોડી કાઢી, જેથી બાકી રહેલી ખીલવાથી મોડું ફુલ થશે.

કમોસમે ફુલ ઉગાડવાં, કળીઓ આવે તે કાપી કાઢવા પછી ખીજ નીકળવા માંડે છે અથવા તે ઝડપે ઢળે ફરતો કાટલાંનો દોરો વિટાળવાથી તેનો રસ જલદી નહિ ચઢવાથી મોસમ જવા બાદ ફુલ ઉગે છે.

મોધરા ચંબેલીનાં ઝાડો પણ ફુલ આવવાની મોસમ આગમ્ય ઉપરથી કાપી કાઢવાથી નવાં પાંદડાં ફુટવા સાથે ફુલની કળીઓ નીકળશે. મોધરાનાં કાપ્યા વગર ખાલી પાંદડાં કાઢી નાખવાથી નવાં ફુટવા સાથે પણ કળીઓ નીકળે છે.

ફળ અથવા ફુલનાં ઝાડ ઝુમાઇ જાય તો એમોનીઆ ને સુરોખાર પાંણીમાં ભેળી ચાર પાંચ દિવસ વેર તે પર છાંટવાથી પાછાં ઉભાં થશે.

લીલ મોસ (Moss) ઝાડની ડાળી સાથે વીંટાળી તેમાં નાનાં ફુલના રેપ મુકવાથી તેની સીઝન પર ફુલો ખીલી નીકળવાથી શોભા આપશે, જેને આરચીડસ (Orchids) કહે છે; તે પર રોજ પાંણી છાંટવું.

નાનાં ઝાડો ઉગાડવા માટે રપંજ, લીલ (Moss) અથવા સંત્રાની આખી ગોળ છલ કંઈ પણ લઈ તેમાં મુળ સાથનાં નાનાં ફર્નની ડાળીઓ ખોરી દઈ પાંણી સીપવું, સંત્રાની છલમાં કોળસાની ભુકી, નાળીએરના વાખ વિગેરે ભરીને પછી જોઈએ તે રેપવું.

મીમોસા (Mimosa) નામનું ઝાડ જેને શરમાઉ ઝાડ કહે છે એને હાથ લગાડવાથી પાંદડાં બંધ થઈ જાય છે, થોડે વખતે પાછાં ઉઘડીને સરખાં થઈ જશે.

ફર્નનાં ઝાડોની જતન ધરમાં શીણુગાર માટે રાખવાં હોય તેની મટોડી સહેજ ગરમ કરીને ભરવાથી તેમાંનાં જંતુઓ મરી જશે. તે ઝાડોનું જોર કમતી પડેલું લાગે તો નાઇત્રેટ ઓફ સોડાનો ટુકડો કુડામાં નાખવો અથવા સોડાખાર એક ચમચો ભરી એક બાટલી પાંણીમાં પીગળાવી ઝાડમાં રેડવાથી તે પાછાં ઉભાં થશે.

પાંદડાં સાફ કરવાં સાણુને કુડાં પાંણીમાં પીગળાવીને જોઈએ તો થોડુંક દુધ ભેળી તે વડે નુછવાં.

રંગ ઝાંખો લાગે તો કુડાંને ફરતી બહાર જમીન ઉપર વીલાયતી કોલસાની ભુકી નાખવી.

પાંદડાંનો રંગ શુધ્ધ સફેદ કરવા માટે બ્લીચીંગ પાઉચરને થોડીક ઍસીડિક ઍસીડ સાથે લઈ પાંણીમાં ભેળવી તેમાં દસ મિનિટ વેર પાંદડાં બોળી સોળ પાંણીએ ધોવાં.

મેઇન હેર ફર્ન (Maiden Hair Fern) નામના કાળી બાલ જેવી ચળ-કરી કાળીવાલાને ધણી ગરમી તડકું યા ગેસની ખતીના તાપ આગળ રાખવાથી મરી જશે, ઠંડકવાલી જગ્યામાં મુકવાં. બીજાં સોનેરી રૂપેરી છાપનાં પાંદડાં હાથપર દાખવાથી પડે છે તેવા ધણીક જાતના નાણુક ફર્નનાં કાંડોની જાતન લીધાથી સારાં રહેશે; ખાતર આપવાની રીત આગળ આપેલી છે.

પાંણી સહવાર યા સાંજનાં ઠંડકને વખતે આપવું, તડકામાં જલદી સુકાઇ જશે. ઉપરથી કાંડને સીપવા કરતાં બીજી રીતે પાંણી ભરેલાં એક ઉંડાં વાસણમાં કુડાંની કીનારી બાહાર રહે તેમ થોડા વખત દુઘાડી રાખીને કાઢવા અથવા તેા કુડાંની નજીક પાંણીની બાલદી ભરી મુકવી તેમાં રૂનો લાંબો ભડો, કાકડો બનાવી એક છેડા મુકી બીજે છેડા કુડાંમાં મુકવાથી પણ પાંણી ચુશી કાંડને સીપવા માફક ધીરે ધીરે પચશે.

જમીનમાંનાં કાંડોને પાંણી સીપવા માટે નાની મટરો માફક દરેક કાંડોને જોડેલી ખોદી તેમાંથી પાંણી બધાંને પહોંચાડી શકાય છે. ઘણે લાંબેથી પાંણી સીપવા કંતાનની લાંબી નળી વાપરવી. ખપ મુજબ દરેક કાંડમાં તે વડે પાંણી રેડવાથી શરીર બીનાઈ નથી.

પાંખ (Palm) નાં કાંડ સુકાં લાગે તો થોડુંક એરંડીક રેડવાથી સારાં રહેશે, તુરત ઉપરથી પાંણી સીપવું.

કુલોનો શણગાર, નાજાં રાખવા તથા પેક કરવાં.

૨૧૦. કુલો સારી રીતે ગોઠવેલાં શોભે છે, ઢગલામંઘ એકજ વાઝમાં દાખવાં નહિ, તેની સાથે થોડાંક ફર્ન અથવા બીજી જાતનાં લીલાં પાંદડાં ભેળીને ગોઠવ્યાથી રંગમેરંગી કુલો વધુ દીપ્તી નીકળશે. લાંબી ડાળીચાલું સોજી જાતનું કુલ વચમાં ઉભું મુકી તેની આગુઆગુ ચઢતર છુટાં કુલ પાંદડાં મુકવાં, થોડાંક નમતાં પડે તેમ રાખવાં. કાંઈ નાની ડાળીતું સોજી કુલ જરોજર ગોઠવાય નહિં તો સળી સાથે બાંધી મુકવું. ઉંચા કે લાંબા વાઝમાં કુલો વધુ શોભે છે.

ખોલમાં ગોઠવવા માટે મથાળે મુકવાની ગોળ જાળીઓ આવે છે તેનાં ખાંચાઓમાં સારી રીતે કુલો ખોલાય છે, જાળો નહિ તો ખોલ કે મોટા વાઝમાં ખાતળા તારનો દુરો વાળીને મુકી પાંણી રેડી કુલો તારના ખાંચાઓમાં ગોઠવવાં અથવા તેા નરમ સીસાંનો લાંબો ને એક આંગળ પહોળો ટુકડો લઈ તેને બે એવા ઘાટનો વાળી તેમાં ખાંચાઓ પાડી ખોલમાં મુકી તેમાં કુલો ખોલાવાં.

બીનાયલી રેતી અથવા લીલી લીલ (માસ) લઈ તે પર પાંણી છાંટીને તેમાં કુલો મુકેલાં પણ તાજાં રહે છે.

ફર્નનાં પાંદડાં તાજાં રાખવાં પાણીમાં મુકવા આમમય વારનીય પીઝી વડે પાતલું લગાડવું.

કપડાં તથા કાગળનાં ફુલ પાંદડાં શણગાર માટે મુકે છે, તે ચુંથાયલાં સરખાં કરવા માટે સીવવાનાં પ્રકરણમાંથી મળશે.

ખાણાની ટેબલનો શણગાર ધણીક રીતે થાય છે, મોટી ટેબલ હોય તો વાઝ બોલ વિગેરે પુલથી બરેલાં થોડે થોડે છેટે વચમાંથી મુકી કોઇખી જાતનાં પુલની તોરન લાંબી બનાવી દરેક વાઝ ઉપરથી સીધા આડકત્રી જુદા જુદા આકરમાં બધાં ઉપર વિટાળીને દરેક વાઝ એ રીતે બેઝાયલા શોભે છે; તેમજ વાઝનાં તળીયાં આમલ નીચે ફરતાં ખીન્ન પુલ પાંદડાં ટેબલ પર ગોઠવવાં અથવા તેમાં થોડીક નાની ફૂટ જેવાં કે ચેરીઝ, દ્રાક્ષ, પીચીઝ વિગેરે વચમાં પાંદડાં સાથે બેળીને મુકવાથી ટેબલ એક નાના બગીચા માફક દિશે છે.

નાનાં બેરીઝ જેવાં ફળોને છુટાં તોડી લઇ તેના જુદા જુદા આકાર બનાવવા અથવા તે દરેક જમવા બેસનારની પ્લેટની સામે તેઓનાં નામનો એકએક પહેલો અક્ષર ગોઠવી મુકવો.

કાગળનાં તથા કપડાંનાં બરેલાં તરેહવાર જાતનાં સેન્ટરપીસો ટેબલની અધવચમાં ફલાવર વાઝ નીચે મુકાય છે અથવા કાગળ કે કપડાંનાં પુલોને તાજાં લીલાં પાંદડાં સાથે બેળીને મુકેલાં તાજાં પુલોને મળતાં લાગે છે.

કપડાંનાં પુલોના રંગ ખરાય થયલા કપડાં રંગવાની રીતે રંગી શકાય છે અથવા પીછી વડે પાણીના રંગ વોટર કનર લગાડવા.

૨૧૧.— ફુલો તાજાં રાખવા પાણીમાં મુકી રોજ પાણી નવું બદલવું તેમજ નીચેથી ડાળીઓ સહેજ કાપી કાઢવી. સહેજ સાબુનું શીણુ, સોડાખાર, થોડું નીમક, કપુરનો નાનો ટુકડો, ઍરપરીન, સ્પીરીટ ઍન્ડ વાઇન, સુરોખાર એમોનીઅમ ક્લોરાઇડ, પોટેશ નાઇટ્રાસ, લોખંડનો ખીલો, સોડા બાઇકાર્બ, કોલસાનો ટુકડો થોડી ચાચની કાંજ એમાંની કોઇખી ચીજ પાણીમાં નાખવી.

ચાહેનાં પાણીમાં અથવા ઝીસરીન કે પેરેશીનમાં પુલોની ડાળીઓ બોળવાથી કરમાઇ જતાં નથી, કોલસાની ભુકી પાણીમાં બેઢએ તો નાખવી, સેલીસીલીક ઍસીડ પંદર ગ્રેન એક પાઇન્ટ પાણીમાં બેળી તેમાં ફુલો મુકવાં. લાંબા દિવસ રાખવા સરખાં કાગળના પડમાં ગોઠવી ચપટ ખાનાં અથવા પતરાંના બંધ બાંકસ મુકી ખપ પડે ત્યારે કઠી ગરમ પાણીમાં મુકી પાછાં તાજાં કરવાં.

ગુલાબનાં ફુલોને માટે દારૂનો ચર્ક ને થોડી સેલીસીલીક ઍસીડ ઉપલાં પ્રમાણમાં બેળી ગાળીને તેમાં મુકવાથી વધુ દિવસ વેર તાજાં રહેશે. પીળા ગુલાબ જલદી કરમાઇ જતા નથી.

કમલનું ફુલ (Water lily) ઉપલીજ રીતે રાખવું, બેઢએ તો થોડાંક તેલનાં ટીપાં નાંખવાં. એ ફુલ હવા માટે પણ વપરાય છે.

ગુલહરીનાં ફુલ સાથેનાં લાંબો દાંડો કાપી લઈ પાંણીમાં બોળી રાખ્યાથી બંધ કળીઓ રોજ ખીંતતી જાય ને સુકકી કાઢી નાખતા જવું. એજ મુજબ લીલીનો કાપેલો દાંડો પણ રહેશે.

સેવતીનાં ફુલની કળીઓ લાંબી ડાળી સાથેની કાપી નીમકનાં પાંણીમાં બોળી રાખવાથી પોતીકી મેજે ખીંતે છે. અથવા ઝેરીક્યુરો (Tincture Nuxvomica) સહેજ પાંણીમાં ભેળવું, રોજ નીચેથી ડાળી થોડી કાપ્યા કરવી. સેવતી ઘણા રંગોની થાય છે અને જલદી સુકાઈ જતી નથી. એજ મુજબ ગોટાનાં ફુલો પણ લાંબા દિવસો સુધી પાંણીમાં રાખી શકાય છે. દવામાં ગોટા વપરાય છે.

ઠંડીનાં મુલકામાં ઉપલી રીતે ફુલો વધુ સારાં રહે છે.

ઝાડપાનમાં જીવ તેમજ માણસની માફક લાગણી હોય એવું લાલ ચંત્ર વડે શોધી કાઢ્યું છે, કાપતી કે મારતી વખતે તેઓને લાગણી થાય છે. ઝાડો નરને માંદા અને જાતીનાં હોય જેમાં નર જાતી પર દુગ્ધ કૃણ આવતા નથી.

ફુલો બાહુર ગાંધી મોકલવા માટે કરંડીઓ અથવા પતરાનો દાખલો લેવો, ડાળીઓના છેડા પર મીણ તારીને પાતણું લગાડી બંધ કરીને તેમાં સરખાં ગોઠવી તે પર થોડુંક નીમક છાંટવું, ખાંચાઓમાં ઝીણા કાગળો ખોશવા, સુકી રેતીમાં પેક કાઢેલાં પણ સોજાં રહે છે. પાંણીથી બીનાવેલાં ન્યુસ પેપરમાં જોડાયે તો ખાંચીને મુક્યાં, ડાળીઓના છેડા ઉપલી રીતે બંધ કરી સુકાં ન્યુસપેપરના ટુકડાનો પડો કે ગળણી જેવો ઘાટ કરીને તેમાં ફુલો ખોશી કાપાટ પેટીમાં બંધ રાખવાથી ઠંડીની મુલકમાં ફુલો રહે છે. બીનાં રૂમા વીટાળવાં.

કરંધાંચલાં ફુલો તાજાં કરવા ગરમ પાંણીમાં બોળીને પાંણી ઠંડું પડે ત્યાં સુધી રાખવાથી પાછાં ખીંતીને તાજાં થશે, છેલ્લાં ખીંત્યાં ઠંડાં પાંણીમાં મુકતી વખતે નીચેથી ડાળીના છેડા સહેજ કાપવા, જોડાયે તો ગરમ પાંણીના વાસણમાં બંધ કાપાટમાં ઠંડું પડે ત્યાં સુધી મુક્યાં, ખીંતે ને પછી પાછાં આપેલી કાઢખી ચીજ ફુલ સાથે પાંણીમાં નાખવાથી લાંબા દિવસ વેર તાજાં રહેશે, કપુરનાં પાંણીમાં મુક્યાથી પણ કરંધાંચલાં ફુલો ખીંતે છે.

૨૧૨.—ફુલનો રંગ બદલવો, કમળનાં ફુલને ગંધકનો તેજાવ ને એમોનીઆ બોળી લગાડવો, તેમજ લાઇકર એમોનીઆ લગાડવાથી લાલ રંગ કાળો થશે, અને સફેદ હશે તો પીળો રંગ પકડશે.

ગુલાબ પર દિવાસળી સળગાવી લગાડવાથી સફેદ થઈ જશે, ચુંનાનું પાંણી ને નવસાગર લગાડવાથી પણ રંગ બદલે છે.

લોખંડનો કાટ એક બે ચમચા ખત મટોડી સાથે ભેળવાથી સફેદનો ગુલાબી રંગ થશે અને ગુલાબી હશે તો ઘેરો ટૂંકા કોટા કે પીળો જેવો રંગ બદલાશે.

લોખંડનો કાટ ભેળવવા પાંણીમાં લોખંડનું પતરું કે મોટો ટુકડો આંટોક દિવસ દુબાડી રાખવાથી તે પર કાટ ચઢે ને સુકતી તે ઓખરી લેવો.

કારનેશન ગુલાબોનો લીલો રંગ કરવા લાંબી ઝળી કાપીને લીલો રંગ (Aniline Dye) માં બોળ્યાથી ધુવ્વનો રંગ બદલાશે.

ઔસતર્સ જાંબુડાને લાલ કરવા તે પર નાઇત્રીક ઔસીડ લગાડ્યાથી તેનો રંગ લાલ થઇને સારો સહેરમ પણ નીકળે છે.

ઔમોનીઆનાં પાંણી પર કાંઈથી રંગનાં ધુવ્વો ધરવાથી તેનો રંગ થોડો ધણો બદલાશે.

કુલોનો રંગ ઝાંખો નહીં પડે તેમ કરવો સોજ સ્પીરીટ અથવા દારૂના અર્કમાં થોડી મિનિટ બોળી કાઢવાથી પહેલાં સહેજ ઝાંખો લાગી પાછો અસલ રંગ પકડશે. પાતલા ગુંદરના અથવા નવસાગરનાં પાંણીમાં બોળવાથી ધુવ્વનો રંગ તથા ધાત જેવો તેવો રહે છે, વારનીશ મારવા પૅરેશીનમાં મીણુ પીગળાવી લગાડવું.

રાતનાં કુલો અથવા ઝાડપાન કાંઈથી જાતનાં ધરમાં યા સુવાના એન્ડર્માં રાખતાં નહિ, તેમાંથી નીકળતી હવા માણસના દમમાં ગયાથી નુકશાન કરે છે, એથી ઉત્તરું દિવસને વખતે નીકળતી ઝાડપાનની હવા ફાયદાકારક છે.

ખાતરો, કમોસમે ફળ ઉગાડવા, તથા બી વિષે.

૨૧૩.—સાધારણ ચાલુ વપરાસનું ખાતર ઘોડા તથા બીજા જાનવરોની સુકાયેલી લીડનું બને છે.

તરકારી તથા કુટની છાલ, રાંધણીનો કચરો એક બાજુ પર એકઠો કરી સુકાયા પછી પણ ખાતર તરીકે ઉપયોગી થશે. સુકાં ફુલ, પાંદડાં પણ એ રીતે ઉપયોગમાં લેવાં. નીમક જેઘએ તો નાખવું.

વાસણ ઉભરેલું રાખનું પાંણી, ચોખા બાફેલું પાંણી તેમજ નાહવાની મોરીઓમાંનું સાબુનું પાંણી ઝાડોમાં આપવાથી સાબુમાંનો ખાર વીગેરે ખાતરની મરજ સારે છે.

માછલીનાં બીંગડાં કે કોટલાં તેમજ તેનું ધોમલું પાંણી ઝાડમાં રેડવું, બગડેલી કે સુકી માછલી પણ ઝાડનાં મુળમાં નાખવી.

સુકા કુટાની માછલીનું ખાતર સાધારણ તરકારી માટે વપરાય છે, એ ખાતરો નાખવા સાથે થોડું નીમક ભેળવાથી તેમાં કીડી આવતી નથી. મુળમાં નાખવા પછી ઉપરથી મટોડીએ ઢાંકી દેવું હાડકાંનું ખાતર પણ તરકારી માટે સારું છે.

બગીચાનો કચરો તેમજ કાપેલાં ઝાડો પાલો વિગેરે એકઠો કરી ઝાડનાં મુળમાં નાખવો અથવા તો તેનો ઢગલો કરીને તે પર થોડો કણ ચુનો નાખી તલે ઉપર કરી થોડો વખત રાખ્યા પછી ખાતર તરીકે ફળનાં ઝાડે સારું વાપરવું. જેઘએ તો સાથે છાનાં બાજેશી રાખ ભેળવી અથવા અમથી વાપરવી ખાતર તરીકે, કાંઈ

પણ ખાતર ઝાડને ઘણું નાખવાથી ગરમ પડે છે તેની સંભાળ રાખવી. મોટી ખાલી જગ્યા હોય તો ધરથી દુર મેળે ખાડો ખોદાવી તેમાં બધો કચરો, ઝાડપાન, છાલ વિગેરે એકત્રી કરી ખાતર માટે સુકવવું.

ગુલાબ તથા ફળનાં ઝાડોને કાંઈ વખત સાબુનું પાણી રેડવું.

ખાતર જાતજાતનાં ફર્નનાં ઝાડો તથા નાણુક મેડન હેર (Maiden Hair) વિગેરેમાં ચાહેતું પાણી ચાહેના પાદડાં સાથે નાખવાથી જોરપર આવે છે, તેમજ બકરાંની લીડી સીપવાનાં પાણીમાં પોટલી બાંધી નાખવાથી ખાતર મળશે.

રસાયની ખાતર ઝાડને તેનાં પ્રમાણમાં ઓછું વધતું અપેલું ઘણું પુષ્ટીકારક છે.

નાઇત્રેટ ઓફ પોટેશ બે ઓંશ, નાઇત્રેટ ઓફ એમોનીયા ચાર ઓંસ, ખાંક એક ઓંસ, ગરમ પાણી એક બાટલીમાં સર્વે મેળવીને રાખી મુકવું, અપ પડે ત્યારે તેટલુંજ ગરમ પાણી લઈ તેમાં એક મોટા ચમચા જેટલું ભેળીને વાપરવું. સુરોખાર (Saltpetre) પણ ખાતર તરીકે વપરાય છે, જેમજો તે સાથે એમોનીયા સલફેટ થોડો ભેળવો.

ચોખા માટે એમોનીયા સલફેટ ચોસથ રતલને સુમારે એક એકર ખેતરમાં નાખવાથી દોઢ ઘણા પાક ઉતરશે; ઘાસ માટે એનું અધું વજનનું નાખવું.

ચીકુના ઝાડમાં બકરાંની હોજરી આપી છાણ સાથની ચાર પાંચ વરસે નાખવાથી ફળ સારાં આપશે. વરસાદની શરૂઆતમાં નાખવી, ત્યાર પછી પુરતું પાણી રેડવું જેથી હોજરી ગરમ પડે નહિ. મોટાં નાનાં ઝાડનાં પ્રમાણમાં નાખવું, નહિ તે ઝાડ મરી જશે.

ચીકુ પર ફુલ નહિ આવતાં હોય તો બારીક ચામડાંનો લુકો મોચીને ત્યાંથી મંગાવીને મૂળમાંથી મોટાડી ઢીલી કરી નાખવો.

દાડમનાં ઝાડો રેતીવાળી જગ્યામાં સારાં ઉગે છે, સોજાં મોટાં ફળ ઉગાડવા સારૂ થોડું બકરાનું અથવા મરઘીનું બોહી રેડવું, ફળ મોટાં થાય ને ઉપરની લીલી છાલ સુકાઇને કઠણ તેમજ સહેજ કાળો થવા માંડે કે કોથલી બાંધવી અને નીચેનું ડીચકું સુકાઇ જાય ત્યારે ફલ તૈયાર જાણી તોડવું. મરઘી ધરના વપરાશ માટે કાપની વખતે થોડું બોહી નીકળે તે વાસણમાં એકઠું કરી ઝાડમાં નાખવું.

સાધારણ ખાતર સાથે થોડો માંગેલા મકાનનો જીનો ચુનો જેને રાત્રીત કહે છે તે ભેળીને નાખવાથી દાડમ સારાં થશે. કામળીયાથી સંભાળવા એ લાગુ પડે તો ઝાડ તથા ફળનો નાશ કરશે.

સંતરાનાં ઝાડમાં દુધ ને ગોળ ભેળી રેડવાથી સારાં થશે, જેમજો તે તેમાં કાંઈખી જાતનાં પક્ષીનું માંસ ભેળી ચુડસે ઉકાળી ગાળીને ઝાડમાં રેડવું.

દ્રાક્ષને મીઠી ઉગાડવા માટે પાણીમાં સસલાવું ગોસ ઉકાળી નાખવું.

અનીનશને મથાલેનાં પાદડાં સાથેનાં દાંડે અથવા નીચે ફરતા પુટેલા પીળા રોપવાથી બીજાં તે પર ફળ ઉગશે, જે લગભગ એક વરસે તૈયાર થાય છે. કાચાં હોય તે વખતે પુરતું પાણી સીપવું.

પપાંઉના ઝાડ કોઈ નર જાતીનાં હોય તે પર ફળ આવતાં નથી તેને મથાલે પાદડાંને કુલ ઉગી નીકળેલાં આખાં કાપીને કાઢી નાખવાથી આજુબાજુ બીજી કાળીએ પુટવા સાથે ફળ પલુ ઉગે છે.

કેળાંનાં ઝાડ પરથી સારી લુંગડ ઉતારવા પીત્તા રોપતી વખતે ગરમ તાટેલાં કોખડના સગીઆ વડે કાણું પાડવા પછી રોપવું અથવા તે તે કાણાંમાં થોડી હાથીદાંતની છુટા બરવી.

લુંગડમાંનું એક કેળું પીળાસ પકડે ને ઉતારવી પણ પેહલાં કેળ કાપી પછી લુંગડ કાપવાનો રીવાજ છે. કેળાંની ઘણી જાત છે.

આખાંનાં ઝાડને બે ત્રણ વરસે થોડીક પાયલી કાળું જાડું નીમક મોટાં નાનાં ઝાડનાં પ્રમાણ મુજબ મુળમાંથી મટોડી ખસેડીને નાખવા પછી પાછી મટોડી ઢાંકી રોજ પુરતું પાણી રેડવું. બનતાં સુધી વરસાદની શરૂઆતમાં નીમક નાખવું. દુધ અથવા પાણીમાં નગરમોથને ઉકાળી આંખમાં રેડવાથી ફળ મોટાં થાય છે.

આખાં પરનો જંગલી પાલો ઉગેલો કઢાવી નાંખવો, નહિ તો ઝાડનું જોર ચુશાકને કમતી થશે.

એક ઝાડ પર બીજી જાતની ખુંટીઓ મારવાથી બે જાતનાં ફળો સાથે ઉગે છે, અથવા જંગલી નાના આંખાની ડાંળીઓ કાપી કઢી તે પર સોજી હાકુસ કે પાયરીની કલમ બાંધવાથી સારાં ફળ ઉતરશે. તેણે મુજબ લીધુનાં ઝાડનાં ઠડ પર સંત્રા મોસંબીની કલમો બાંધાય છે. એને (Grafting) કહે છે.

બોરડીનાં ઝાડા પર ફળ આવવા આગમ્ય પાણી સાથે જેઠીમધ ઉકાળી રેડવું અને ફળ આવવા માટે કે એજ માફક ઉકાળો કરી તેમાં થોડું દુધ ભેળી નાંખવું.

નાળીએરને મોટા જથ્થામાં ઉગાડવા તેનાં ઠડ ઉપર મુળ આગળથી નીચલી મેળવણી રોજ રાતના ગોળ ફરતી લગાડવી; મગ ને અડદની દાળ પાણીમાં બારી તે ઠંડુ પડે કે તેમાં નીમક ને મધ થોડું ભેળવું.

ખજુરીનાં ઝાડને પણ તેમ કીધાથી ફાયદો થાય છે.

નાળીએરના છોડ ઉગાડવા ઘણાં પાકટ મોટાં નાળીએરને છાલ સાથે કુચા અથવા પાણીની ટાંકીમાં નાંખી રાખવાથી તેમાંથી પોતાની મેળે પીત્તો પુટશે.

બીટ મોટા ઉગાડવા મટોડી સાથે થોડીક પીથામ ભેળીને નાખવી.

કાંદાના ઝાડને સ્થિતી સરસ ખાતર મરલાં બતકાં રાખવાની જગ્યા કે ખાંજરામાંનાં અધો કચરો છેર વિગેરે રોજ એકઠો કરી મટોડી સાથે ભેળીને નાખવાથી

કાંદાનો પાક લગભગ ખમણો દતરશે. ચુહલાની મેસ એકથી ઠરી સાથે થોડુંક નીમક લેવું, મુળા, પટેલા માટે પણ સારું છે.

કેમજ મોટી ઉગાડવા માટે માણસનાં નરકનું ખાતર સઉથી સારું કહેવાય છે. સાથે પીસાબ પણ બેળે છે.

સલગમ નોલકોલ વિગેરેમાં સાધારણ ખાતર સાથે માણસની પીસાબ બેળાને આપવાથી સારાં થશે.

કોઠમરી ચાલુ વપરાસની તરકારી, ધાણાને કુંડાં અથવા કોઠમરી ઝાડનાં મુગ આગળ રોપવાથી વગર મહેનતે ઊગી નીકળે છે. ખાતરની પણ જરૂર નથી.

તરકારી અથવા કુલેને તોડવાં હોય તો સહવારનાં સુરજ નીકળવા આગમ્ય કાઢવાંથી લાંબો વખત વેર તાજું રહેશે તરકારી છોલી ને પાંણીમાં રાખવાથી કાળી થતી નથી.

મોટાં ફળ કોઠમરી જાતનાં ઉગાડવા સારૂ ખાંડ જેઠીમધ ને મહુડાંનાં કુલનો અર્ક સર્વે બેળાને રોજ થોડું ઝાડમાં નાખવાથી ફળ મોટાં થશે અને અંદરનાં બી નાનાં થતાં જાય છે.

ઝાડની ડાળી પર ત્રણ ચાર ફળો સામતાં નીકળેલાં હોય તેમાંથી એકુ બે નાનાં તોડી નાખવાથી બીજાં મોટાં થશે.

નવી જાતનાં ફળ જુદી જુદી જાતની તરકારી તથા ફળના ઝાડોની એક એક સાથે મેળણી કરી બીજી નવી જાતની તરકારી તથા ફળો વેલાતમાં ઉગાડે છે તેમજ બી ચગરનાં ઉગાડેલાં વાંચ્યા છે.

ફળ સખત ઠંડીમાં ખરી પડતાં અટકાવવા મલાઇ કાઢેલું દૂધ એક ખાટલીમાં એક રતલ નીમક બે ગેલન પાંણી ચુનો અર્ધો પેક (Peck) સર્વ પીગળતી ઘટ થાય ને પીચકારી કે માપતાં વડે ફળ પર રેડી સુકાય ને તે મુજબ બે ત્રણ પડ કીધાથી ગમે એવી સખત ઠંડી કે બરફમાં પણ ખરી પડતાં નથી.

કાકડી જમીન ઉપર ખુલ્લી રાખવાથી ધીરે ધીરે ઊગે છે. કાચનું મોટું વાંસણ તે પર ઢાંકવાથી ઘણી જલદી મોટી તેમજ રસ વાલી પણ થશે.

કમોસમે ફળ ઝાડ પર ઉગાડવા ખાતર ચુનો ને નવસાગર બેળાને નાખવું.

કોઠમરી જાતનાં બીને ચણાના ખારમાં બોળી તડકે સુકવવાં એ રીતે સાત વખત કીધા પછી રોપવાથી કમોસમે ફળ કુત્ર ઊગી નીકળે એમ કહે છે.

જમીનમાંથી પાંણી જ્યાં ઘણી લીલોત્રી તથા ચાલુ ધાસ ઊગેલું દિશે તો ત્યાં પાંણી હોય એમ જાણવું, તેમજ તેવી બીનાશવાલી જગ્યાની મટોડી દેટલીક વખત પોકલ ને તેલના રંગની દિશે ત્યાં ખોદવાથી પાંણી નીકળે એવું માલમ પડ્યું છે.

ફવાઓ ઘણીક જાતનાં ઝાડપાન, છલાપાલા અને તેનાં મુળીઆંચામાંથી બને છે.

૨૧૪.—બી દરેક કુલ ફળ કે તરકારીને ઝાડો પર તૈયાર પાકટ થઇને સુકાચ આવે કે કાપી લઇ તડકે સુકવીને રાખવાં.

બી ને રાખવાં કાચની બાંટકી બંધ દામડામાં લગાડી નહિ લાગે તેમ રાખવાથી બગડતાં નથી, કાંઈ તરકારીનાં બી રાખ સઘ્ય મેજે છે. મધમાં બોળાને રાખવાં, પણ રોપતી વખતે પાણીએ ધોવાં.

બી પાકટ સુકાં, પાંજીમાં નાખવાથી નીચે બેસી જાય તે સારાં.

કાચાં બી પાણી પર તરવા કરે છે.

બી રોપવા આગમચ કંઈ વગર નુકસાન કરે તેવી કડતી ચીજમાં બેળવાથી પક્ષીઓ ખાતાં નથી કાંઠાવાલાં પાંજી તે પર પાંચરસા રેતારની જાતી ઢાંકવી. બીમાં તેના ઝાડને મલતો આકાર સુક્ષ્મદર્શક ચંચળી દિશશે.

બી રોપતી વખતે મટોડી લાલની સાથે થોડીક કોલસાની ભુકા, બારીક રેતી અથવા ઘંટનો ભુકા કંઈમી બેળવાથી સારાં પુટી નીકળશે; લાલ મટોડી નહિ હોય તો જેવીમી હોય તેમાં ઉપરી કોઈ ચીજ મેળા, સથે થોડુંક ખાતર નાખવું. ઘણા તડકામાં કે ખુશી જગ્યામાં રાખવાં નહિ, નાના ફળમાં પુટે કે તે પર પણ જાતી ધાંકયાથી કાગડા, ચક્ષીઆં, મરઘાં ખાતાં નથી. છેક જડાં રોપવાં નહિ.

પટેટાને રોપવા માટે ઝીણા ઢુકકા કાપીને નાખવા, આખા પટેટા પર પીળા પુટેલા હોય તે પણ રોપાય છે. ચુનાના ખારવાથી જમીન પટેટાને વધુ માફક આવશે. લાંબો વખત રાખવા તરકારીમાં જુવો.

ચોખા ઉગાડવા તથા ભાતમાંથી કાઢવા .

૨૧૫.—ચોખા ઉગાડવા માટે વરસાદની શરૂઆતમાં તૈયાર કીધેલાં ખેતરમાં ભાત નાખીને તેના છોડ નાના થયા પછી છુટા પાડી બીજ ખેતરમાં છુટા છુટા રોપે છે. ચોખા ઉગાડવા વરસાદનાં પાંજીની ધણી જરૂર છે, દરેક ખેતરો પાંજીથી ભરેલાં હોય તો તે ખેતર પર ચીકીને સારો પાક ઉતરે છે બાત ઉતર કચુપત્તાં ઉગી તેમાં ચોખાનો દાણો બંધાવા માંડે છે. મોટો પાક ઉતરતા માટે ખાતરમાં બેતુ.

એક પાયલી રોપેલાંમાંથી ૧૬ પાયલી ભાત ધણું ખરું ઉતરે છે.

વરસાદ ખત્રાસ થાય ને ભાતમાં ચોખા બરાબર ને પીળું થઇ પોતીફી મેજે ખેતરોમાં બધાં આડાં પડી જાય ત્યારે થયતું જાયતું.

ભાતમાંથી ચોખા છુટા પાડવા અધું કાપી લઇને લીપેની જમીન અથવા ચુનાની બાંધેલી જમીન પર પાંચરીને તેપર બળાને ચઢાવ્યા કરવો એ હીંદુસ્તાનની રીત છે. ધણું ખરું ભાત પેંડામાંથી છુટું પડી જાય ને તે પરાળ (પેંડો) ઢોરને અગાડવા વાપરે છે.

ખાતને ઝાટકી ઉઘણી કચરો નીકળી ગયા પછી મટોડી કે કાડીની મોટી બરણીમાં અથવા સોજ બાંધેલી જમીન પર કાઠાર કરી તેમાં બરી રાખવું; કાઠાર

બનાવવા પેહલાં જમીન પર સોળાં અપેઝા પાંચરી તે પર જાડાં કાકાનાં દોરડાં ગોળા વીંટાળી મોઢું ચકરડું બનાવી તે પર બધું ભાત નાંખી તેને બહાર ફરતા ગોળા ખીજા અપ પડે તેટલા અપેઝા બાંધી લઇ ઉપરથી ભાતને લીંપી કાઢારતું મોઢું બંધ કરી દેવું; એ રીતે એક વરસ સુધી પણ રહેશે.

ભાતમાં કીદનાં કે જંતુઓ પડતાં અટકાવવા જમીન પર થોડા સરકામાં નીમક બેળવાથી તે મરી જશે, કેટલીક વખત લાંબો લોખંડનો સળીઓ ગરમ કરી ભાતનાં કાઢરમાં ખોસે છે.

અપ પડે ત્યારે કાઢી ભાતને છડાવવાથી તેમાંથી ચોખ્ખા નીકળે છે, જેનો સુમાર એ જાણવો કે એક ફરો ભાતમાંથી અરધો ફરો ઉપર (૮ થી ૧૦ પાયલી) ચોખ્ખા ઉતારે છે, તેમાં ત્રણ ભાગ આખા ચોખ્ખા ને એક ભાગ બારીક કણકી હોય છે.

ઝાડની જગ્યા બદલવી તથા વગર ઉપયોગનાં કાઢી નાંખવાં તથા મોટાં ઝાડોની ઊંચાઈ માપવાની રીત.

૨૧૬.—જમીન અથવા કુંડાંમાંથી નાતું કે મોઢું ઝાડ કાઢવા આગમચ તેને ફરતો ખાડો ફરથી ખોદી મુળ સર્વ છુટાં પાડીને એક બે દિવસ પાંણી રેડી મટોડી નરમ થાય ને ઝાડને સંજાળથી મુળને મટોડીએ બંધ રાખી આખું કાઢી તુરત ખીજા તૈયાર રાખેલા ખાડા અથવા કુંડાંમાં પાછું રોપી દઇ ભર પાંણી રેડવું કુડું હોય તો ઝાંઝું તડકું લાગવાથી ઝાડ ઝુમાઇ જશે માટે છાંયામાં રાખવું. એ રીતે ઠંડી કે વરસાદમાં ઝાડોના ફેરફાર કરવાથી જીવે છે. કાષ્ઠકનાં પાંદડાં ખરી જઈ ખીજાં પાછાં નવાં પુટવા માંડશે.

લીનાસ ને મેલેરીઆવાલી જમીનમાં સુધારવા સંન ફલાવર પુલનાં ઝાડો નાખવા, એમાંથી તેલ પણ બને છે.

લીલાં ઝાડને સુકવી નાખવા ખાડો ખોદી તેમાં કેરોસીન અથવા ટરપીનટાઇન રેડવું. મુળમાંથી બાળા નાખવું હોય તો ફરતો સુરોખાર નાંખી પાછી મટોડી ઢાંકી થોડા દિવસ રાખીને તે પર કેરોસીન તેલ રેડી સળગાવ્યાથી જલદી બળે છે.

પીપળાનાં ઝાડને કાઢવા ચાર પાંચ તોલા હીંગના ગાંગડા લઈ મુળમાં નાખવાથી ગમે એવું મોઢું પણ થોડા વખતમાં મરી જશે.

પીપળા તથા વડનાં ઝાડો સુકથી મોટા હોય છે અને ઘણા વસો સુધી જીવે છે, કાષ્ઠક દેશમાં એને મળતી જતના ઝાડો લગભગ બે હજાર વરસ જીવેલાં માલમ પડ્યા છે, અને તે ઠંડો મોટો ધેરાવો દસ માણસો એક એકના હાથે પકડી ગોળ ફરતું કુંદાળું વળી ફરી શકે તેટલો મોટો ધારવામાં આવ્યો છે.

ધરની દીવાલની ફાટમાં ઊગતાં ઝાડો કાઢવા કાર્બોલીક ઍસીડ પાંણી સાથ ચાલુ મુળમાં રેડવું. જંગલી પાળો ઊગતો અટકાવવા નીમકનો ભુદ્રા (Rock Salt) નાખવો અથવા પાંણીમાં મેળવી રેડવું. પક્ષીઓ ચાંચમાં તે ઝાડોના બી લાવીને નાખવાથી એ રીતે ઝાડો જીગે છે.

લીલ કાઢવા કળી ચુનો ને લાકડાંની રાખ પાંણી સાથ ભેળી લેવી. દરીઆની તી બગીચામાં પાંચર્યાંની તેમાં લીલ કે પાકો ઉગતો નથી.

મરી જતાં બચાવવા દારૂનો અર્ક એક ભાગ, થોડો કપુર તથા દસ ભાગ વરસાદનું પાંણી ભેળી તે ઝાડને કુડાંમાંથી કાઢી પાંણીમાં બે ત્રણ કલાક બીનવી ખખવાથી પાંદડાં તથા મુળીઆમાં છત્ર આવે ને પાછાં રોપી રોજ પાંણી સીપવું.

ઝાડની કાપેલી ડાળી કે જખમ પર તેલનો રંગ લગાડવો દારૂનાં અર્કમાં જખમ પીગળાવવી અથવા લાલ ઈંટની છુટી એક ભાગ, ટાર બે ભાગ ને ચાકની મુકી ચાર ભાગ ચુદ્દે ભેળવીને જખમ બંધ કરવો.

પાંદડાંનો આકાર નસો વિગેરે જોવી હોય તો વરસાદનાં પાંણીમાં નરમ થઈ નય ત્યાં સુધી ભેળી રાખીને કપડાં વડે લીલ જેવી નીકળે તે પાંદડાંપરથી તુછી ખખવી.

૨૧૭-મોટાં ઝાડની ઉંચાઈનું માપ જાણવું તડકાની વખતે જમીન પર તરખો છાંયો પડતો હોય તેને શીટ વડે માપ કરવું, હમેશાં તે માપ ઝાડની ઉંચાઈથી ૧૬ ઘણો લાંબો સુમારે થશે એટલે ૭૫ શીટ લાંબો છાંયો હશે તો ૫૦ શીટ ઝાડની ઉંચાઈ ગણાશે; એની સમજ પડવા સાર એક લાકડી જમીનમાં દાટી હોય તેની ઉંચાઈ ૩ શીટ થાય તો છાંયો જા શીટને સુમારે હશે.

મોટાં ઘરો તથા ટાવરોની ઉંચાઈનો અડસટો પણ એ રીતે કાઢી શકાય છે. બીજી રીત એ છે જે જાંચા ઘરની અગાસી કે મીનારાની ટોચ પર અથવા ઝાડને મથાલે કાઢી નીચે પથર નાખી કેટલી સેકંડમાં જમીન પર પડે છે તેટલા વડે ગુણુવા અને ગુણાકાર આવે તેને પાછા ૧૬ વડે ગુણુવું આવે તેટલી શીટ તેની ઉંચાઈ જાણવી; પરો કે પથર પડતાં ૩ સેકંડ લાગે તો ત્રણ વડે ગુણુવાથી ૯ થશે તેને પાછુ ૧૬ મે ગુણુવાથી ૧૪૪ શીટ થાય તે ઉંચાઈ જાણવી.

ઝાડનાં નાશકારક તથા બીજાં જંતુઓ મારવાં.

૨૧૮.—ઝાડોને નાશ કરનાર જંતુઓ, કીડા, -ઉંધા, -મકોડા, -કામળીઆ, -ધમાખ, -મમરો-ગોકળગાય-તીડ-કીડી, પક્ષીઓ, સાંપ, વિગેરે, ડાડીઓ તેમજ ઠડ પરથી ચઢતાં અટકાવવા માટે મોટાં અથવા નાનાં ઝાડોને ફરતી ગોળ કપડાંની પટીને રોસ્તીન તેલ અથવા એરંડીજીં કે ટરપીનટાઇનમાં ભેળીને વિટાળવી, ઠડને ફરતો ટાર મર, સુકો ચાક લગાડવો, ઘોડાના વાળ ગોળ ફરતો વિટાળવો કંઈખી જંતુઓ એમ રવાથા તે પર ચઢતાં નથી.

પીચ તથા સપરચનના ઝાડોને ફરતો સુકો સાબુ ધસીને લગાડવાથી કીડ અથવા જંતુઓ ફળ ખાવા ઠડ પરથી ચઢશે નહિ.

કુડાંઓની નીચે રાખ પાંચરીને મુકવાથી કીડ ચઢતા નથી.

સફેદ કીડ કુળ ફલનાં ઝાડો પરથી કાઢવા માટે તેનાં ઠંડાં થોડું કરોસીન તેલ અથવા તંબાકુ કે હપુરતું પાણી રેડવું.

કીડા મુળમાંથી મારવા સાર રાખ કે ચુનો છાંટવો, અથવા અખરોટનાં પાંદડાંને પાણીમાં ઊકાળીને રેડવાથી કીડ બહાર નીકળી આવે તે મારી નાખવા.

કીડા લાંબા ઝાડ પર ચઢી ફળ ખાઈ જાય તે વખતે થોડેક દુર સૂકું ધાત્ર અથવા બાગનો કચરો સળગાવી ધુમાડો કરવો, યા તો ઝાડની નજદીકમાં તંબાકુનો ધુમાડો કરવાથી તે બધા શુગળાઈને નીચે તુટી પડે ને મારવા.

કીડ કોષ્ટખી ઝાડો પરથી ઓખવી કાઢવા પછી છાણુ લાઇ પાણી સાથ મેળવી ડાળીઓ પર થોડો વખત લગાડી રાખ્યાથી પાછી કીડ ચઢતી નથી, પછી સુકાયણું ઓખવી કાઢવાથી ડાળીઓ સોજી રહેશે.

કવોશીઆ ઊકાળેલાં પાણીમાં સાબુનું પાણી ભેળી પીચકારી વડે ઝુલતાં પાંદડાં નીચે મારવું.

તંબાકુ અથવા મોટી સીગરેના વધેલા ટુકડાઓ એકઠા કરી પાણીમાં ઊકાળીને તે રેડવાથી કીડ મરશે.

કોષ્ટખી જાતનાં જંતુઓ ઝાડની નજદીક આવતાં અટકાવવા સાર થોડીક સોમલની લુપ્ત કરતી છાંટવી અથવા તો આટો ને મધ અથવા ખાંડ સાથે સોમલ ભેળી તેની ગોળીઓ બનાવી જમીનમાં ઝાડની નજદીક દાટવાથી જંતુઓ તે ખાધાથી મરી જાય છે. ડાળી ચુનો અથવા મેસ ઝડને મથળે નાખવી.

કીડીઓ લાલ નહસાડવા માટે તંબાકુનો લુપ્ત પાણીમાં ઊકાળીને રેડવું અથવા ગંધકનાં પાણીમાં ભેળી નાખવું; એક છાત્રકાં વાસણમાં મધ કે ખાંડનું પાણી કરી જ્યાંથી કીડી આવતી હોય ત્યાં મુકવાથી તેમાં હઠરો એકઠી થઇ જશે, વાસણ બરાબ જાય ને સંભાળથી ઉંચકી લઇ ગરમ યા ઠંડું પાણી તેપર જોરથી રેડવું અથવા મેચીસે બાળવાથી બધી મરી જાય ને પાછું ઉપલી રીતે મુકવાથી ઘણી કીડીઓનો નાશ થાય છે. કીડીઓ જમીનમાં એકઠી થઇ મટોડીના ઢગલા બનાવે છે તે ખોદી કાઢી તેમાંની સર્વ મોટી કીડીઓ મારી નાંખી ઉપકાંમાંને કોષ્ટખી ઉકાળો તે જગ્યાપર રેડવો.

નીમક અથવા કોષ્ટસાની રાખ સાથ લાકડાંનો વહેર ભેળીને ઝાડની મટોડી સેહેજ ઉપેડી કાઢી તેમાં નાખવાથી કીડી આવશે નહિ.

શુલાખનાં ઝાડપરની કીડી મારવી ગંધક ને તંબાકુની લુપ્ત ઘણી ખારીક કરી ચારણી વડે અથવા ઝીણું કપડાંની થેલીમાં ભરી દળાવી છાંટવી સહવારમાં ઝાકળ પડેણું હોય તે વખતે. એલ્ડર (Elder) નામનાં ઝાડનાં પાંદડાંનો ઉકાળો પીચકારી વડે મારવાથી પણ જશે, પાંદડાં કીડ ખાઇ જાય તો પાણીની પીચકારીએ ચાણુ ધોવાં.

કીડ કુડાંમાંનાં નાનાં ઝાડ પરની કાઠવા ઉધું કરી તેનાં પાંદડાં ખળખળતાં પાણીમાં બોળી થોડો વખત રાખવું, અથવા વાંકું મુકી તાગીઆમાંનાં કાણાંમાં ખળખળતું પાણી પીયકારી વડે મારવાથી કીડ મરી જશે. તંબાકુનું પાણી છાંટવાથી પણ નીકળે છે.

ગોકળગાય (Snail) ઝાડો પર ચઢીને નાશ કરે છે માટે ઠંડા આગળથી ચુનો ને રાખ નાખવાથી ત્યાં આવતી નથી.

ગોકળગાય ફળ તથા તરકારીનાં ઝાડોપર ચઢી નુકશાન કરે તે અટકાવવા પેહલાં છુટી દીશે તે મારી નાખવી અથવા તો ઝાડથી થોડે છેટે થુડું જમીનપર પાંચરી તે પર કાંઈખી જાતનાં પાંદડાં અતરંગ રહે તેમ ઢાંકવાં. યા તો લાદીના ટુકડાને ટેકા આપી તેની રીતે ગોકળી થુડું નીચે રાખવાથી તે ખાવું વધુ ગમવાથી ત્યાં બધી એકડી થાય ને પછી મારી નાખવી. એ રીત બીજાં જંતુઓ પણ ત્યાં એકઠાં થાય છે.

કામળીઆ (Caterpillar) ઝાડ પરના મારવા ખુબ જોરથી હલાવવું, બન્ના નીચે પડી જશે, પાણી સીપવાની ઝારી કે પીયકારી વડે ઝાડ પર પાણી જોસથી મારવું, જોઈએ તો તેમાં તંબાકુ ભેળવો. એ રીતે પણ કામળીઆ નીચે પડી જાય ને મારી નાખવા. નીમક સાથ ચુહલાની મેસ ભેળીને છાંટવી.

મકોડા પણ ઉપલી રીતે મારવા અથવા કીડી નહસાડવાની કોષ ચીજ નાખવી.

આંખાનાં ઝાડને કીડ ને ઉંધધની નીશાણી લાલ મટોડીનું પદ ડાળીઓ પર બાંધે છે, જે તુરત ઓખવી કાઢવું; નહિ તો આખું ઝાડ કોતરી ખાશે. તે જગ્યા પર ટાર અથવા કોરોસીન તેલ લગાડવું. ઉધધ ઉપરથી કાઢેલી નીચે પડે તે મારી નાખવી અથવા તો તે પર થોડીક ખાડ નાખવાથી કીડીઓ આવી ઉંધધ તથા ખાંડ સર્વે ખાઈ જશે. કાંઈખી ઝાડને કીડ કોતરીને પોકલ કીધું હોય તો તેમાં ટાર અથવા પાતસો દામર રેડી બંધ કરવું.

તીડાનાં (Locust) ટોલાં આવી ઝાડપાન ખાઈ જઈ નાશ કરે છે તે વખતે મુકું યા લીલું ઘાસ સાથે ટાર ભેળીને સળગાવી ઘણો ધુમાડો કરવાથી કોષ વખત ઉડી જશે. ખેતરમાં નીચે તીડનાં ઇંડાં પડેલાં ખાઈ જવા માટે ડુકર અથવા બકરાંનાં ટોળાં છોડી દેવાં. ઘણા જથ્થાનું તીડનાં ટોળાં કાંઈખી રીતે નહસાડવાં મુશકેલ છે.

દેડકા (Frog) હોય ત્યાંનાં ઝાડોનાં મુળ આગલનાં સર્વે પ્રકારનાં જંતુઓ તે ખાઈ જાય છે માટે તેને મારવાં નહિ.

ભમરા (Wasp) ફળ ખાઈ જાય ઝાડ પર એક વાસણમાં ખીર દારૂ અથવા ખાંડનું પાણી ભરી ટાંગવું, તે પીવા આવતાં તેમાં પડીને મરી જશે. ભમરાના દરમાં પેપરબોન્ટનું એસંસ નાખવાથી તેના વાસે પાછો ત્યાં આવશે નહિ. પછી દર પુરી નાખવા.

ભમરને નહસાડવા માટે કાગળ પર આટો, ખાંડ ને સીંદુર તથા પ્લાર્ટર ઓફ પૅરીસ સાથે ભેળીને મુકવું, પણ ખીન્ન પાળેલાં જાનવર અથવા બચ્ચાનાં ખાધામાં નહિ આવે તેની સંભાળ લેવી.

ભમરો પકડવા માટે એક ગ્લાસ અથવા નાના બાકસને અંદરની બાજુ ફરતી કંઈ પણ મીઠાસવાળી ચીજ મધ, શીરો, સાકર લગાડી તેનાં તળીયામાં એક બે ચમચા સાલીડ તેલ અથવા મીઠું તેલ રેડી મુકવું. મીઠાસ ખાવા આવે ને તેલમાં પડવાથી તુરત મરી જશે. દુરથી સંભાળીને પીછી વડે ઉપલું કાઢ પણ તેલ લગાડવાથી મરી જાય છે.

આગીઆ કીડા ઉડતી વખતે રોશની જેવો ઉજ્જશ દીશે છે તેનું કારણ તે લોકનાં શરીરમાં ફોસ્ફરસ (Phosphorus) નામનો પદાર્થ હોવાને લીધે રાતને વખતે ચળકાટ આપે છે. ક્યુઅરા વરસાદની મોસમમાં આવે છે.

કરોળોઆ (Spider) પેપરમીન્ટનું તેલ રૂમાં બોળીને મુકવાથી તે જગ્યા પર પાછા આવશે નહિ.

ઉંદરો બગીચાનાં ઝાડોને કેટલીક વખત નુકશાન કરે છે તે ભારી નહિં શક્ય તો તે જગ્યા પર તેને પકડવા માટે છટકાં અથવા પીજરાં મુકવાં, ઝેર નાખવાથી પણ તે ખાઈને મરી જશે. વધુ આગલ જુવો.

મગતરાં બગીચા અથવા ઘરમાં કંટાળો આપે તો પહોળાં વાસણમાં પાણી ભરી મુકવાથી બધાં તેમાં પડે છે; જોઈએ તો વચમાં મીણબત્તીનો ટુકડો સળગાવીને મુકવો જેના ઉજ્જશે બધાં તેની પર ખેંચાઈ આવી નીચેનાં પાંણીમાં પડીને મરી જશે. વરસાદના દિવસમાં મગતરાં ઘરોમાં જતી પાસ ઘણાં ઉડી આવે છે.

પક્ષીને ફળ ખાઈ જતાં અટકાવવાં, તથા સાંચ વિષે.

૨૧૯.—પક્ષીઓ જેવાં કે ચકલી, પોપટ, કાગડા વિગેરે ઝાડો પરનાં ફળ ખાય તે સારું ખારીક કપડાંની ફળનાં માપ કરતાં મોટી થેલીઓ બાંધી રાખવી અથવા તો કાળી મેસ ફળ પર લગાડવી. સ્પંજ (વાદળી) અથવા પટેટો કે સલગમ કંઈબી એવી નરમ ચીજ લઈ તેમાં ફરતાં થોડાંક કાંઈમી જાતનાં પીછાં ખોસી પક્ષીને મળતો આકાર બનાવી દોરી વડે ઝાડ પર થોડે થોડે છેટે ટાંચાથી પક્ષીઓ તેને મુવેલાં પક્ષી સમજી બીહને નજદીક આવશે નહિં. જોઈએ તો અમઠો પીછાંનો ઝુમખો કરી ટાંચવો અથવા કાળું કપડું ટાંચવાથી પણ કાંઈ વખત ચકલી, કાગડા, વિગેરે જોઈને જડી જાય છે.

પક્ષીઓ પકડવાં ઝાડ અથવા વાડ કે તારની જાલીઓ પર એક જાતનો ચીકાશદાર પદાર્થ મીસ્ટલેટો (Mistletoe) અથવા હોલી (Holly) નામનાં ઝાડ માંથી નીકળે છે તે લગાડવાથી તે પર પક્ષી બેસવા જતાં તેના પગો ચીટકી જઈ જડી શકતાં નથી.

૨૨૦.—સાપ (Snake) નહસાડવા તેનાં દર આગલ કપડાંને બાળી ધુમાડો કરવાથી તેના વાસે કંટાળી દર છોડી જશે. સીસંમનાં લાકડાંનાં છોડીઆં અથવા ગંધક વિગેરે કંઠબી સ્ત્રોંગ વાગની ચીજ બાળવાથી કાઠબી ઝેરી જનવરો વીચ્છુ, કનકચુરો પોતાના દર છોડી જશે.

સાપને મારવા સામે જવું નહિ પણ પાછળથી જોસમાં ફટકો મારવાથી કમ્મર લુટી થઇ જવાથી ઝડપે દોડી શકશે નહિ, જેથી મારવાનું સહેલું પડે છે. જંગલમાં લીલાં ઝાડના રંગના સાપ ધણી ઝેરી હોય છે જેનો રંગ મળી જવાથી તુરત નજર પડી શકતા નથી. સાપ ધણી જાતના આવે છે.

સાંપ તથા ઝેરી જનવરોના ડંખના ઊપાયો વૈદકમાં છે.

પ્રકરણ ૨૫.

જુદી જુદી જાતનાં જનવરો વિષે.

૨૨૧.—કુતરાંનો ખોરાક. નાનાં હોય ત્યારે દુધ પાંઉ આપવું મોટાંને પણ સાદો ખોરાક જેવાં કે બાફેલાં ફેફસાં, ચાવલ, રોટલી આપવી. માંસનો ખોરાક કે હાડકાં ઝાઝાં ખાવા દેવાં નહિ. પાણીનું વાસણ સાફ ભરી રાખવું, કે જોષએ ત્યારે પીએ.

દરરોજ નહવાડવાથી ખુરશી કે ચાંચડ ચીમોડી બાલમાં થશે નહિ. દરીઆનાં ખારાં પાણીએ પણ શરીર સાફ થશે. કુતરાં તરી શકે છે. કુતરાંને પહેલાથી સારી ટેવો પાડેલી હશે તો બધું તેજ મુજબ કરે છે, કારણ કુતરાને બધી રીતની સમજ શકતી હોય છે.

ચાંચડ ચીમોડી કાઢી મરાત્રી નાખવી, લાકડાંનો વહેર અથવા છોડીઆનું બીજાનું કરી તે પર બેસાડવાથી બધા અંગ ઉપરથી ઉડી જશે. નેફથલીનની લુકી એક ભાગને સ્ટાર્ચનો પાઉર ત્રણ ભાગ બેળી તેમાં યુકેલીપ્તસનાં તેલનાં થોડાં ટીપાં રેડી ચામડીપર લગાડી બીજે દિવસે બ્રશ વડે કાઢીને નહવાડવું. અમરડના વેલનાં પાદડાંનો રસ કાઢી લગાડવાથી ચીમોડી ખરી પડે છે, સરકા શરીર પર લગાડવો, ટરપીનટાઇન તથા નીમક સરખા વજનનું બેળી ધસવું, કૌરોસીન અથવા કોપરેલમાં કપુરનો છુકો બેળી લેવો, પૌરેશીન એક ભાગ ને સાલીડ તેલ બે ભાગ બેળી ચોપડવું, શીનાઇલમાં ગંધકની લુકી બેળી લગાડવી, એમાંથી ટ્રાઇમી ચીજ નીકળે નહિ તો બ્લીચીંગ પાઉર પાણીમાં નાખી લગાડ્યા પછી થોડો વાર રહીને અરમ પાણીએ નહવાડવું.

ખુજલી પર આયોડીન પાતણું લગાડવું આગ બળી કુતરું ધાંધલ કરે તેની સંભાળ રાખી, કાર્બોટીક સાબુ નહવડાવતી વખતે વાપરવો.

પેટમાં દુખે તો અંદુનો રસ અર્ધાં ચમચી ને વિહરકી દારૂ એક ચમચી ભેળીને પાવો. અગત પડવે એરંડીઆનો ગુલાબ આપવો. ચમચીએ પાષ નહિ શકાય તો સીક કુતરાં માટે નાની કીટલીની નળી વડે દવા તથા ખોરાક બરોબર મોઢાંમાં રેડાશે, કંઈમી પાતી વખતે બંને કાતો પાછલ સહેજ દાખીને પકડયાથી તુરત ગળી જશે.

કાન પાકે તો ગીસરીન અને લોડેનમ (અરીમનો અર્ક) બે ત્રણ ટીપાં ભેળીને નાખવાથી નરમ પડશે. કાનની પછવાડે ખુજલી થયલી પર કૉનડીસ ફ્લુઇડ (Condy's Fluid) નામની દવાએ ઘોષને સુકાયા પછી બાલસમ પીર (Balsum Peru) લગાડવું. કાન બીનો રહ્યાથી થાય છે.

કુતરાં ધણી સખત ગરમી લાગવાથી ઘેત્રાં થઇ જાય છે તેવાંથી દુર રહેવું; બાલ, ઈગિરે ખરીને પુછડી અંદર દબાવીને આલે તે કુતરાંની સારી નીસાની નહિ કહેવાય. તેવું કુતરું પાણી નજદીક જતાં પણ બીએ છે. બનતાં સુધી તેવાંને મરાતી નાખવાં. ધરના પાલેલા કુતરાને ધણી ગરમીમાં માથા પર ઠંડુ પાણી રેડવું અથવા આઇસ ફ્રેવવું. કુતરાં કરડે તે સારૂ વેઢકમાં જુવો.

કુતરાનું નાક હમેશા ઠંડુ રહે છે, જ્યારે તે સીક પડે ત્યારે નાક ગરમ થાય છે. ઠંડીમાં ચીરા પડે તો વેસલીન લગાડવું.

• ઘોડાના ખોરાક તથા આવજત.

રરર.—ખોરાક સાધારણ ઘોડાને જા, ઝોટ, ભુસું, ચણા ભેળીને સુમારે સાઘ ત્રણથી ચાર પાયલી જે વજનમાં દસથી બાર રતલ (પૌંડ) થશે. ચણા બધાં કરતાં ઝોછા લેવા; એના ત્રણ ભાગ સરખા કરીને દીવસમાં ત્રણ વખત આપવા, નીમકના મોટા ટુકડા (Rock Salt) ખાવાનાં વાસણમાં સારે મુકી રાખવાથી તે પણ ઘોડા કાંઈ વખત ચારીને ખાવાથી ખોરાક સારો હજમ થશે.

ધાસ એક સાધારણ ઘોડાને ખાવા માટે આખા દિવસનું પંદરથી વીસ રતલને સુમારે નાંખવું.

બીજાનું ધાસનું સફાઇ નહિ રાખે તો ઘોડાની ચાંમડી ખરાબ થઇ ખુજલી થાય માટે તડકે બીજાનું નાખવાથી સોજું રહે છે.

ઘોડાને નહવાડવો થોડે દિવસે જેથી અંગ સાફ થાય ને લાંબી સવારી જઇ આગ્યા પછી બાજે દિવસે ગરમ પાણીએ નહવડાવવો.

થાકેલા ઘોડાને તુરત પાણી પાવું નહિ, તેમજ અંગ ઉપર પણ નાખવાયકું તેને તુકશાન થાય છે; નવા ઘોડાને શક્તિ ઉપરાંત સવારી આપ્યાથી ઘોડો તુટી જશે. થોડલાં છાતીવાસો ઘોડો મનખુત કહેવાય.

ઘોડાની ખાસયત વાપરતાં માલમ પડે છે. ગરીબ જનવર કોષ્ટ પણ ચીજથી અમરૂં નથી. આરબ ઘોડા સારી ખાસીયતના હોય.

તોફાની ઘોડાને જેર કરવા આંખો બાંધ રહે તેવી અંધારી બનાવવી. નાંખમાં ૩ ખોશનાથી તેને દમ લેવાની અડચણ થશે તો તે પોતીકા મેળે સીધો ચાલશે. જે ઘોડો ઉભો રહી જિંધાય તે સારો કહેવાય. આરમ ઘોડાએ માટે કહે છે કે લાંબો વખત રાતે સુતા નથી અને માણસોના જોડવા આગમ્ય જાડે છે.

ઘોડાની ઉમર દાંત પરથી પરખાશે તેમજ આંખ આગલનાં તોપચાં પર ખુણામાં મોટી ઊમરના ઘોડાને કરચલી વળે છે. નવ વરસ પછી જેમ વરસ વધતાં જાય તેમ કરચલી વધતી જાય છે.

ઘોડાની જિંધાઈનું માપ હાથ વડે લેવાય છે. તેર હથની અંદરનાને પોની (Poney) કહે છે.

આંધલા ઘોડાની આગળ ખત્તી લાઇ જતાં આંખ હળાવતો નથી; દેખતો ઘોડા ખત્ત સામે આવત તુરત આંખ જિંધાડ ઢાંક કરશે.

નખળા પગવાળા ઘોડાને રાતના ગરમ પાણીએ સેકી ટાઇટ પાટા બાંધી રાખી સહવારે છોડવા. એમ કીધાથી નેસો પણ પુલાતી નથી ને પગને મજબુતી આવશે.

પગે સોળા મોટી ઊંમરે આવે તે સરકો ને પાણી એક સરખું બેળીને પાટા તેમાં ભીંનવી આંખે દિવસ બાંધી રાખી સવરીની વખતે છોડવા. એ રીતે સોળા ઉતરશે યા વધતા અટકી જશે. પગમાં આંચકો આવવાથી લંગડાય તો ઉપલી ચીજો સાથ નીમક બેળી ગરમ કરીને પગે બાંધવું અથવા ઘોડાનું એમબ્રોકેશન (Embrocation) તૈયાર આવે છે તે લગાડવું.

ઘોડાનું મોઢું બહારથી સરદ અથવા નખળાઈએ સુલ આવે તે જોડવાની કાળી કાંમળી સુજેલા ભાગ ઉપર ધસવી.

મોઢું અંદરથી લાલ દીશે તો ફટકડીનાં પાણીએ વખતો વખત ઘોવું, કઠણ ખોરાક ખાધ નહિ શકે તો ખાલી થુલું પાણીમાં ભીંનવી નરમ કરી આંપવું.

ઘોડાની સુંઢ સુકી થઈ કડક થાય તો રાતે એરંડીનું તેલ થોડો વખત લગાડવું અથવા તો તેની સાથે થોડો સાબુ ને કોલ ટાર બેળો ચુકલે ગરમ કરી ઠંડું પડે ને લગાડવાથી નરમ થશે; ત્રણ ચાર દિવસે લગાડવું. ચરખી, પીળું મીણ, ખેલ તેલ, ટરપીનટાઇન, ટાર સર્વે સરખાં વજનનું બેળો વાપરવું.

સુંઢમાં મસા થયલા હોય તો હળદર ને મોરચુથુ (Sulphate of Copper) બેળીને લગાડવાથી મસા ચીમરાઇને સુકાઇ જશે.

દુબળા ઘોડાને અલસી બારીને ખવડાવવી અથવા નીચલાં વસાણાઓ છુંદી બેળીને તેના નવ ભાગ કરી તે ખાવાના સાથ બેળીને અથવા છુંદાં પડીકાં માફક

દિવસમાં એકે એક વખત આપવાં : સુઠનો ખારીક જુકો, મેથી, ધાણા, ને જનશી-અન નામની દવા (Gentian,) સર્વે છ છ ઐંસ લેવું અને અલસી ખાર ઐંસ ને પોટેશ નાઇટ્રસ (Potash Nitras) નામની દવા ખાર ઐંસ, એ ચીજો બેળીને આપવાથી ઘોડો અંગે જડો થાય છે, એને કનડીશન પાઉડર (Condition Powder) કહે છે.

ઘોડાનાં પેટમાં દુખે તેની નીચાની જમીન પર સુષ્પ જઈને લોટશે, અથવા બીંત ચાટે છે. ગોળ ચકકર દોડાવવો. એક પાઈટ જેટલો હલકો ઝેન્ડી અથવા રમ કે મહુડાનો દાર ખાટલીમાં રેડી ઘોડાનાં મોઢાંમાં નાખવો, નરમ નહિ પડે તો ઉપલા કોષ્ટ્રી દારમાં થોડી કાળાં મરીની તથા સુઠની જુકી ને હીંમ બેળી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવું. અલસીને આટા સાથ મધ અથવા ગોળ બેળી ગોળી બનાવવી વખતે તેમાં એક ડાંમ કપુરની જુકી ને ચાર ડાંમ સુરોખાર મેળીને પેટમાં દુખે ત્યારે આપવી.

કરમ થાય તો જુમે પેટ સહારમાં દુધ ને થોડું મધ બેળી પાવું, ખાટલી વડે અથો કલાક રહીને પાણી એક પાઈટમાં થોડું નીમક બેળી પાયા પછી બીજો અથો કલાક થાય ને ખાવતું આપવું એ રીતે બે ત્રણ દિવસ રોજ સહારમાં કરવું. અથવા તંબાકુલા જુકો એક ઐંસ જેટલો રોજ સહારે ખાવાનામાં બેળીને આંક દિવસ વેર આપવાથી કરમ જશે; ખારીક નીમક ને લાકડાંની રાખ સોજી ચારેલી ફરેકમોટો ચમચો એક લઈ સહારના ખાવાનામાં નાખવાથી પણ ઘેડાને ફાયદો કરશે.

દવાની જાળીઓ અથવા પાઉડર ઘોડો ખાય નહિ તો પાણીમાં નરમ માવા જેવું કરીને મોઢાં તેમજ ટાળવામાં બધું ચોપડવાથી પોતીડી મેબે પીગળીને પેટમાં જશે.

જેવાખ આપવા પછી હલકો ખોરાક આપવો, થુડું એક પાયલી સાથે બાફેલા જવ ને બાફેલી અલસી એક એક શેર બેળીને ખરાડવા.

ઠાંસો થયેલો હોય તો ખાવાનાં સાથ થોડાંક આખાં કાળાં મરી બેળવાં અથવા તો ભાત ખરાડાવવું; વાંસનાં ઝડનો પાત્રો ખરાડવો. સરદીના ઠાંસા પર જાળ, અજમો, કાળાં મરી, કાંળું જુકું બધું સરખાં વગનવું લઈ તેની નાની લખોડીથી મોટી ગોળીઓ બનાવી દિવસમાં બે ત્રણ વખત ગાંધાંમાં સુકી ઘોડાને ખાવવી.

હાઝેલી ચામડી ઉપર લાઇમ વાંટર ને લીનસીડ આઈવ્ર સરખુ બેળેલું જેને ફેરેન આઈવ્ર પણ કહે છે તે લગાડવું.

ચામડી ધસાયેલી હોય તો ફેરેસીન અથવા કોપરેસ લગાડવું. ગંધકની સુકી જુકી છાંટવી, બુચને બાળીને જુકો કરી તેની સાથ થોડી ફટકડી ગરમ કરી પુત્રી તેની જુકી કોપરેસમાં બેળીને લગાડવી. લાકડાંની રાખ લગાડવાથી ધા રક્ષાય છે. મોઢાંનાં ખુણીમાં ધસાયલાં પર પણ એજ લગાડવું.

ગુઠણુ ધસાય પડી જવથી તો ઉપલું કોઈથી લગાડવું અથવા ગ્લીસરીન ને મધકની જુકી બેળી લગાડવી, અથવા મીઠું તેલ ને કાર્બોલીક ઍસીડ મેળવીને લગાડવાથી ચામડી સારી થાય છે, જોઈએ તો તેમાં ટંકણુખાર ને સુગર ઑફ લેડની જુકી મેળવી.

ખુજલી થયલી હોય તો દરીઆનાં પાણીમાં નહવડાવવો. ઘોડા તરી શકે છે. કાર્બોલીક સાયુનાં પાણીમાં થોડું કૃરોસીન તેલ ને ટંકણુખાર મેળીને ઘોડાને નહવડાવવાથી ચામડી સાફ થાય છે. અશ્મીનનો અર્ક જે ઐંસ ને ટેનીન (Tanin) ની જુકી પા ઐંસ બેળી લગાડવી. કૃરોસીન ને કોપરેલ મેળીને લગાડવાથી પણ ખુજલી સારી થશે.

સખત તડકું લાગવાથી ઘોડા પડી જાય તો તુરત માથાપર હુંડું પાણી રેડવું અથવા આઇસ ફેરવવું.

બકરાં તથા મેંઢાં, ગાય, બળદની જતન.

૨૨૩.—બકરાં મેંઢાં (Sheep) ને ઊંચકવાની રીત. ખાલમાંથી ધરત્રાં નહિ પણ પાછલા પગો ધરીને કાન યા ખરડા ઉપર હાથ નાખી ઊંચકત્રાં જેથી તેઓને ઇબ્બ થતી નથી.

સરદીથી મોઢું લાલ થયલું લાગે તો મીઠું તેલ છ ટીપાં ને ટરપીનટાઇન એક ટીપું મેળી બકરાંના નાક ઉપરથી રેડવું જે પોતીકા મેળે નાક તેમજ મેંઢાંમાં જવાથી ફાયદો થશે.

૨૨૪.—ગાય (Cow) દુધ આપતી હોય તેનો સારો ખોરાક જેમી ક ચુની, ખોર, વિગેરે આપવો. દુધ વધુ આપે તે સારૂ નીચલી મેળવણી એક મુથી બરીને સહવારનાં ખાવાનામાં મેળવી: ફટકડી, સુરેખાર, સોજો ચાક, સફેદ માટી એક જતની (White Bole) એક એક ભાગ ને ધાના, વરીઆળી તથા નીમક દસ દસ ભાગ સર્વે છુંદી સાથે મેળી નાખીને વાપરવું.

બળદ અથવા ગાયને ખુજલી થયલી હોય તો પાણીમાં સુગર ઑફ લેડ (Sugar of Lead) નામની જુકી સાથે ખોરીક ઍસીડ પીગળાવી દિવસમાં બે ત્રણ વખત જખમ તેનાથી ઘેવો, દાઝેલા ભાગ પર પણ એ વાપરવું. મીઠું તેલ ને કોલટાર થોડો મેળી લેવો, માંખ, મચ્છર શરીર પર બેસતાં અટકાવવા ત્રેન આઇલ એક જતનું તેલ લખાડે છે.

ખાંધ બળદની ધસાયલી હોય તો છુંદેલી અલસીમાં થોડુંક નીમક નાખી પાણી રેડા ચુહલે લટ થાય ને ત ખેલટીસની માફક દિવસમાં બે ત્રણ વખત શેકવાથી સારૂ થઇ જાય છે. કીડા પહેલા ગરવા મીઠું તેલ ને ટરપીનટાઇન સરખાં વજનનું મેળી લખાડવાથી મરી જશે; બીજાં કાષ્ઠી જાનર પર એ અજમાવવું.

ગિંદર ને નહસાડવા.

૨૨૫.—ગિંદર (Mice) નાં દરો બંધ કરવા કાચના ટુકડા, કળી ચુનો તેમાં મરવો, તેમજ આવ જવના મારગમાં ઉપલી ચીજો નાંખવી પણ માણસોના પગને ઇજા નહિ થાય તેની સંભાળ લેવી. ગિંદરના વંસવાટવાલી જગ્યા અથવા ઓરડાની ભીંતની કીનારીએ હડતાલ સાથે કળી ચુનો ભેળી ફરવો નાખવાથી ગિંદર જતા રહેશે. રપંજ અથવા મીનું ન્યુસપેપર લઇ તે પર મરીની ભુકી છાંડી દરમાં ખોસવું, પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી પાણીમાં મેળવી તુરત દરમાં રેડવાથી બંધાઇ જઇ મારગ બંધ થઇ જશે. જોઇએ તો કોલટાર રેડવો.

નહસાડવા માટે દર આગલ પેપરમીન્ટનું તેલ, બ્લીચીંગ પાઉડર, ટાર, કપુર, મરી, નીમક સાથે મેરથુથુ ભેળી એમાંની કોઇ પણ ચીજ મુકવાથી તેના વાસે જતા રહે છે. મરીના અર્ક કે ટરપાં નટાઇમાં ૩ બોળી દરમાં ખોસવો.

ચેન (છછુંદર) નહસાડવા લસણની કળીઓ મુકવી, જેના વાસથી પાંચી આવશે નહિં.

ગિંદરને પકડવા પીંજરાં કે છટકાંમાં પાંઉ અથવા રોટલીને સહેજ ધી લગાડવું, કાચું જોશ, ચરખી, સુકી માછલી, ભુંજેલાં પનીરનો ટુકડો એમાંની કંઇખી ચીજ મુકવાથી ખાવા તુરત આવશે. લવંદર, વરીઆળી કે હિંગનું તેલ પીંજરામાં છાંટવું જેન વાસે ગિંદર દોડી આવી સપડાઇ જશે; દોધીનાં કાચાં બી અથવા ઓટ નાખવા.

ગિંદર ખાણાની ટેબલ કે ખોરાકની જગ્યા પર ચઢતા અટકાવવા ખીનું એક ઇસતાંન મુકી તેપર હડાં વાસણમાં પાંણી ભરી ધણુ સરખા મંમરા કે ઓટમીલ નાખી રાખવા, તે ખાવા માટે પહેલાં ગિંદર તે પર ચઢવાથી પોતીકી મેળે પાણીમાં પડી જશે.

ગિંદરને મારી નાખવા પીંજરામાં પકડેલા પર ખળખળતું પાણી રેડે છે અથવા નળ તળે મુકી તેની પર જોસમાં ઠંડુ પાણી પડવાથી પણ શુભળાઇને નાનાં ફૂફલીઆં મરી જશે. જંગલી કાંદો (Squill) ને કાપી તેનો ભુકો કરી કોઇખી જાતના આટા કે આફલા પટેટામાં ભેળી નાખવો. બુચના ખારીક ટુકડા ચરખી અથવા ધીમાં તક્તીને નાખવા જે ખાધાથી પેટમાં ડુગીને મરી જશે.

ચરખી, ઓટમીલ, પનીરનો ટુકડો અથવા આટાને પાણીમાં ઝલવી એમાંની કોઇખી ચીજ લઇ સાથે સોમલ (Arsenic) થોડું ભેળીને મુકેલું ખાધાથી તે મરી જશે. જોઇએ તો પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી એક ભાગ ને આટો ત્રણ ભાગ ભેળીને મુકવી. કળી ચુનો ને ચનાંનો આટો ભેળી મુકવો તેની પાસેજ ખાંડનું પાંણી મુકવું જે ખાધા પછી પીશે તો છગરા ઊઠવાથી મરી જશે. કોઇખી ઝેરી ચીજ મુકતી વખતે બીજાં પહેલાં જાનવર યા નાનાં પ્રાણીના હાથમાં કે ખાંધમાં નહિ આવે તેની હંમેશાં ધણી સંભાળ રાખવી.

પ્રકરણ ૨૬.

કીડી, કસારી, માખી, મચ્છર, બીજા જંતુઓ, વિગેરે.

૨૨૬.—કીડીઓ (Ants) ની ભરાવાની જગ્યા દર અથવા દીવાલ કે જમીનની ક્ષેત્રો પહેલાં બંધ કરી દેવી, દર શોધી કાઢવા થોડોક પાંજીનો ભુકો થા ખાંડ નાખવાથી તે ચીજ પેતાના દર તરફ ધસડી લાઇ જતી માલમ પડી આવશે.

કીડીઓ, ખોરાકી રાખવાની જગ્યા, વાસણો, પીંજરાં વિગેરેમાં ચઢતી અટકાવવા તેને ફરતી કપડાંની પટી એરંડીના અથવા કૌંસીન તેલ કે શીનાઇલનાં પાણીમાં બીનવીને ફરતી બાંધી રાખવી, બાલસંમ પીંડ પાંણીમાં ભેળી લગાડવું. અગત પડવે રોજ બીનવવી. ખાવાની ચીજમાં તેનો વાસ પેવસ નહિં થાય તેની સંભાળ રાખવી. પીંજરાંના પગો તથા કેટલીક વખત સંકું યા શીનાઇલનું પાણી કાંઈ વાસણમાં રેડી મુકવાથી તેજર ચઢતી નથી. રોજ નવું રેડવું. રાંતણીની અમડાઇ વિગેરે પર ટંકણુ-ખારની ભુકી નાખી તે પર કાગળો પાંચરી વાસણો કે ખોરાકાની સીસી લાખડા મુકવાથી કીડી ત્યાં આવશે નહિ.

લાકડાંની કે ભીંતની ફાટમાં કાંઈખી સ્ત્રોંગ વાસની ચીજ ભેળેલું પાણી કીટલીની નળી કે પીચકારી વડે રેડવું અથવા બાટલીને ચપટ બુચ મારી તેમાં કાણું પાડી બુચમાંથી કપીલ આરપાર નાખી બંને છેડા થોડા અંદર તેમજ બહાર રાખવાથી ફાટોમાં જશે. ખાંડની બરણી કે પીપમા કીડી જતી અટકાવવા ચાક વડે ગોળ ફરતો બડો ને પહોળો પાટો પાડવાથી કીડી તેની ઉપરથી એલંગશે નહિ.

નહસાડવા સ્ત્રોંગ વાસની કેટલીક ચીજો નખાય છે, રાઇ, લવંગ, હળદર અથવા કાળાં મરીની ભુકી, તપખીર, રસ કપુર, ખોરેકસ, ગંધકતો હુકડો, તંબાકુનો ભુકો, તૈયાર પાઉડર (Insect Destroying Powder) આવે છે તેમાનું કંઈખી વાપરવું. હળદર ત્રણ ભાગને લાલ મરચાંની ભુકી એક ભાગ ભેળીને ભેવી.

ગરમ રાખ, કોલસાની ભુકી, કળી ચુનો ભેઇએ તે નાખવું. કળી ચુનો મુકી ખળખળતું પાણી રેડવું. રાઇનું પ.ણી, શીનાઇલ, કૌંસીન, કાર્બોલીક એસીડ, ટર-પીનટાઇન પેરેશીન કે રપીરીટમાં કપુરને પીગળાવવો, લાઇમ વૉટર, તંબાકુ અથવા તપખીર ઉકાળેલું પાંણી એવી કાંઈખી વાસવાળી ચીજ રેડવાથી પણ કીડીઓ જતી રહે છે. કાકડીની છાલ મુકરી, કેસેશીન ત્રણ ભાગને શીનાઇલ એક ભાગ ભેળીને છાંટવું.

પાંણીમાં રાખ ને નીમક ભેળી ઘટ થાય ને ફાટો પુરવાથી કીડીઓ આવશે નહિ. ફને કચેરોફેર્મમાં ભેળી દરમાં ખોશવાથી ગુંગળાઇ જશે. ફટકડી એક રતલ ને પોટેશ એક ઓસ સાથ માટી તાં વાસણમાં મુકવે પીગળાવી ઠંડુ પડે ને તેની ભુકી

કરી છાંટવી. થોડાં પાણીમાં કવૌશીઆ (Quassia) નાં છોડીયાં એક ઑંસ દસ મિનિટ ઉકાળી એક બાટલી ગરમ પાણી ભેળી ખુબ હવાથી થોડા કલાક રાખીને માળી બાટલી ભરી ફેનલનું કપડું તેમાં ભીની જ્યાંથી કીડી હોય, કપાટ, પેટી, જમીન, ખારીની પાળ પર લગાડવાથી હંમેશની જતી રહેશે.

ખાણાની ટેબલ પરની કીડીઓ એકમી કરી મારવા સારું સ્પંજ (વાદળી) નો ટુકડો લઈ તેની ઉપર થોડીક ખાંડ ભરવાથી એક રકાખીમાં મુકવાથી બધી તે ખાવા તેમાં ભરાઈ જાય ને તે સ્પંજ ઠંડાં થા ગરમ પાણીમાં ભોળી કાઢવાથી કીડીઓ મરી જશે. જોઈએ તો પાણું મુકવું. તાવેલી ચરખી અથવા અખરૌટ કે બદામને ભાંજીને કોટલાં સાથે મુકાથી તે ખાવા પણ કીડીઓ આંતરે એકડી થશે. ખાંડ કે મધ સાથનું પાણી રકાખીમાં રેડી તેમાં સૌમલ (Arsenic) નાં થોડાં ટીપાં નાંખવાથી તે ખાવાથી કીડીઓ મરે છે. સૌમલ વગર પણ મીઠાં પાણીમાં ધમલાબંધ કીડીઓ આવીને એકડી થાય છે, તેજ જગા પર ચાલુ થોડા દિવસ વેર મુકવાથી ઓછી થઈ જતી રહેશે; ઝેરી દવાઓ નાનાં બચ્ચાંઓથી સંભાળીને દુર મુકવી. ખાંડ ને ટંકણુ-ખારની ભુડી ભેળેલી ખાવાથી ઝેર ચઢી મરી જશે.

કાળો દોડતી કીડીઓના દરમાં કાર્બોલીક એસીડનું પાણી રેડવું અથવા દમનાનું ઝાડનો પાલો દર આગળ મુકવાથી જતી રહેશે. કીડીઓનાં શરીરમાં એક જાતની ફાર્મીક એસીડ થોડા પ્રમાણમાં હોય છે.

મકોડા કીડીની રીતે મારવા નહસાડવા દરમાં રાઈ કે તંબાકુ નાખવો. જ્યાં મકોડા હશે ત્યાં કીડીઓ આવતી નથી.

રેડ, —કસારી (Roaches) લાકડાંની ફાટો, કપાટ, અભડાઈ, વિગેરેમાં ભરાયલી કાઢવા ટરપીનટાઈન અથવા કાર્બોલીક એસીડનું પાણી પીંછી વડે લગાડવું અથવા તો રકાખીમાં રેડી કપાટમાં આખી રાત બંધ કરી મુકવાથી પણ કસારી તેના વાસથી જતી રહેશે. પેરેશીન સીસીમાં ભરીને મુકી રાખવાથી કસારાં નાબુદ થાય છે.

કસારીના દર આગળ કોકમની છાંવ, નેફથલીનના ઑલ, ટંકણુ ખારની ભુડી નાખવી અથવા તો પાણીડર (Insect destroying Powder) એમાં કંઈખી છાંટવાથી ખીજ કોઈખી જાતનાં જંતુઓનો નાશ થશે. એ તૈયાર પાણીડરમાં ટંકણુખાર ને ગંધકની ભુડી સાથે થોડું યુક્તીપતસનું તેલ ભેળવું. ઓટમીલ કે ચોખના આટાની લાહીમાં કળીચુનો, ખાંડ અને પ્લાસ્ટર ઑફ પેરીસની ભુડી સર્વે ભેળી ને નાખવી, અથવા તો હેલીબોર (Hellibore) નામનાં ઝાડનો પાલો મુકવો. કોકો એક ઑંસ, સ્ટાર્ચની ભુડી એ ઑંસ, ટંકણુખારનો ભુડો આઠ ઑંસ ભેળવું અથવા ચોખાનો અડો, ગાળ ને સીદુર ભેળવતું એમાં કંઈખી મુકવાથી એમાંની કોઈખી ચીજ ખાઈને કસારીઓ મરે છે. હળદર ને ચોકનો ચુનો સરખા વજનનો લઈ તેમાં ફોસફોરસ તેલ ભેળી ગોળીઓ બનાવી મુકવી.

દરની નજદીક નાના પતરાંના દ્યામાં ગોળતું પાંણી મુકીને તેની કીનારી આગલથી લાકડા યા જડા કાગળની પટી આડકત્રી જમીનને લાગે તેમ ગોઠવવી અથવા કપડાને દુચો તે દ્યાને લગાડી મુકવાથી કસારી તે પર ચઢી અંદર પડશે.

સફેદ લાંબી ઊંધાઇ કસારીના જેવી તે જમ્યા પર ગંધકની ભુકી અથવા નીમક ને ચુનો ભેળી નાંખવું અથવા ફટકડી ઊકળેલું પાંણી ફાટમાં રેડવું. તજ લવંગ, જાંવત્રી, કાળા મરી ને ઓરીસ રૂટ (Orris Root) સર્વે સરખાં વજનનું લઈ, છુડી, જરો ભુકો કરી નાખવાથી કોઈખી જાતની ઊંધાઇ કે જંતુઓ દુર જશે. ન્યુસપેપરમાં વિટાળેલાંમાં ઝઝી આવતી નથી.

૨૨૮૦.- મચ્છરો (Mosquitoes) ધણુખરાં યાગના ધાસમાં કે ઝાડી વાળી જમ્યામાં કે કોઈખી ખાગ કે વસણમાં પાંણી એકઠું થઈ પડી રહેતાં તેમાં પેદા થાય છે, માટે તેમ થવા દેવું નહિ.

નહસાડવાની સહેલી રીત સાંજ પછી ઓરડાનાં બારી બારણા ઉઘાડી નાખવાં. ખત્તી કરવા વગર અધાર રાખ્યાથી ધરમાંના મચ્છરો બહારનાં ઝંઝકલાંનાં ઉન્નશમાં નીકળી જશે એમ કટલાકે અજમાવેલું છે. દંખ માટે વૈદકમાં જેવું.

નીચલી કોઈખી ચીજનો ધુમાડો કરવો, સુખડ, લોખાંન, દસસ, સીસમના લાકડાંનાં, છોડીઆં, કપુર ને પતરાની રકાખીમાં મુકી ખત્તીપર ઊંચેથી ધરવો તેના વાસે ઉડી જશે. તંબાકુનો ધુમાડો, લાંબડાનાં મુકાં તથા લીલાં પાંદડાં અથવા ધાસ લીલું સુકુ ભેળીને બખ્યાથી પણ મચ્છરો યુગળાઇને મરી જશે.

ખાંણનાં પર લવંદરનું કે પંપરમીન્ટનું તેલ છાંટવું, વાસે મચ્છર ઉડી જશે. રપંજને રપીરીટ આફ્ર કેમફરમાં બોળીને ટાંગવું. પૈની રાયલનું તેલ બ્લોટીંગ પેપર પર છાંટી આળુખાળુ મુકવું. કુમાર, એરંડી, કે સમજના છોડ ટાંગવા.

ગોળ ને મલાહી એક એક ચમચી ને સાથે કાળાં મરીની ભુકી ભેળી રકાખીમાં મુકવાથી મચ્છર તે પર બેસી મરી જશે.

લાંબા વાળની પીછી પણ મચ્છર મારવામાં ઉપયોગી છે. મચ્છર શરીર પર દંખતાં અટકાવવા કાર્બોલીક એસીડ એક બાગમાં સોળું મીઠું તેલ ત્રણ ભાગ ભેળી લગાડવું. આખમાં તેનો હાથ લાગે નહિ તેની સંભાળ લેવી. ધણું મચ્છર હશે ત્યાં એ વધુ ઉપયોગનું છે.

મગતરાં રાતે ખત્તી આગળ કોઈ વખતે ધણું ઉડી આવે તો પહોળાં વાસણમાં પાંણી ભરીને ખત્તીની નીચે મુકવું, જેમજે તો એક માણુખત્તીનો ટુકડો સળગાવીને તેમાં મુકવાથી મગતરાં ઉડી આવી નીચલાં પાંણીમાં પડીને મરી જશે.

પક્ષીનાં પીંજરામાં મગતરાં કંટાલો આપે તે ગંધકનો ટુકડો કે ભુકી કપડાંની થેલીમાં મુકી ટાંગવી, એનાથી મચ્છર દુર થશે.

કચરાના દબામાં મગતરાં, માખી, વિગેરે, ખોરાકી વધેલી તેમજ હાથો વિગેરે ચીજો છુટી નાખવાથી તે પર ઉડી આવે છે, માટે દબો બંધ રાખવો. કાર્બોલીક ઍસીડ અથવા શીનાઇલનું પાણી દબામાં છાંટવાથી પણ મગતરાં માખી તેમાં આવશે નહિ.

માખી મારવી તથા તેને પકડવાનાં કાગળો બનાવવા.

૨૨૯.—માખી (Flies) ઘણી હોય ત્યાં સંભાલ લેવી, ખોરાકી દુધ વિગેરેની ખુલ્લું રાખવું નહિ, તે પર માખી બેસવાથી ખરાબ થાય છે, અને કોઈખી રોગને તેનાથી ફેલાવો થવાનો સંભવ રહેશે; માખી ખાવાની ચીજ કે દુધ પર બેસી ગયલી હોય તે ચીજ ભુક્ષમાં ખાધાથી કોઈ વખત નુકશાન કરે છે. કચરો તેમજ ગંદીચી પડેલી સળગાવી નાંખવાથી માખી પેદા થતી નથી.

માખી કોઈખી દરદીના જખમ પર બેસીને ઉડી આવી સાજા માણસના અંગ પર બેસવા દેતી નહિ, કોઈ જાતનો સાધારણ જખમ ખીજાને હોય તો તે રીતે ખરાબ રોગ લાગુ પડવાનો સંભવ રહે છે. કોઈખી જખમ ખુલ્લો રાખવો પણ નહિ.

ઠાચના ખારણા પર માખી બેસતી હોય તો લવંદરનું તેલ, સ્ટ્રોંગ કાર્બોલીક ઍસીડનું અથવા લશ્મણનું કે તંબાકુનું પાણી લગાડવું.

માખી ખાણાની ટેબલ પર કંટાળો આપે તો એક બાથુ પર રક્ષાખીમાં લીલી ચાહે ને સુકાની માફક પાણી બનાવી તેમાં ખાંડ નાખી મુકવાથી તે પીવા આવી તેમાં પડીને મરી જશે. થોડાં લોડેનમનાં ટીપાં નાખવા. બચ્ચાંના હાથમાં નહિ જાય તેની સંભાળ રાખવી.

સ્પંજને ખળખળતાં પાંણીમાં બેળી તે પર પેપરમીન્ટનું તેલ થોડાં ટીપાં નાખી મુકવું, રોજ સ્પંજને ગરમ પાંણીમાં બેળવું પણ તેલ બે ત્રણ દિવસે છાંટવું. મલાઇ, ખાંડ અને કાળાં મરીની ભુકી બેળીને ટેબલ પર મુકવાથી તેમાં માખી એકઠી થઇ બીજી બાથુ કંટાળો આપશે નહિ.

ફોર્મેલીન (Formalin) નામની દવા પાંણીમાં બેળી છાંટવી. સાસાફ્રાસ (Sasafra) નામનાં ઝાડમાંથી નીકળતું તેલ પણ નાખવાથી માખી ઉડી જઇ પાછી આવતી નથી. કૌશીઆ (Quassia Extract) એક ચમચી, ગોળ એક ચમચો, પાંણી એક વાહન ગ્લાસમાં બેળી મુકવું. ગંધકની ભુકી ને અકલગરો સરખા વજનનું પાણીમાં બેળી છાંટવું.

નહસાડવા એક પાઈટ પાંણીમાં બે એઝ ઓસ સોડા ખાર અથવા પોટેશ અને ખાંડ એક એઝ સોમલ બેળી મુકવું. બચ્ચાંથી દૂર રાખવું. જીરેનીઅમનાં પુલ્લાં ઝાડો ઘરમાં રાખવાથી માખી તેની નજદીક આવશે નહિ, અથવા તેમાંથી બનતું તેલ છાંટવું. એરંડીનો છોડ અથવા કલોવર ઝાડના પાલાની બુડોએ બાંધી ટાંગવી;

લવંદરનું તેલ કે દુધની કળીઓ કપડાંની થેલીમાં મુકીને રાખવી તેનો વાસ માખી-ઓને ગમતો નથી. આઉન પેપરના નાનાં ટુકડા સુરાખારના પાણીમાં બોળી લવંદરના ફૂલ સાથે બાળવું અથવા તાટલા લેખડના ટુકડા પર કપુર બાળવો. એ કાઠખી રીતે માંખીઓ ઊડે જશે.

માખી પીરાની ખેરોડીમાંથી પડેલી તુરતજ કાઢી નાંખવી, જે કાઠખી રીતે કચડાયા વગર આખી હશે તો તડકામાં મુકી તે પર નીમક ને ચાકતી ભુરી નાંખી રાખવાથી મરી ગયેલી પણ કાઠ વખત જીવતી થાય એમ કહે છે.

માખ પકડવાનાં કાગળ ફલાઇ પેપર (Fly paper) તૈયાર પણ મળે છે જે પર માખી બેસવાથી ચીટકી જઇ મરી જશે. તે બનાવવા સારૂ જાડું આઉન પેપર સુમારે દુટથી દોઢ દુઃ સમયોરસ લેવું અથવા સાધારણ ન્યુનપેપર લઇ નીચલી મેળવણી પીછી વડે સરખી લગાડવી. ગોળ એ આસમાં રાજમની ભુરી બારીક બેળી તેમાં ટરપીનટાઝન એક ચમચી નાખવું ગોળ અધા શેરમા હડતાલ એક તોલો થોડાં પાણીનાં બધું ઘટ બનાવી કાગળ લગાડી મુકવું.

સરસીનું કે એરંડીનું તેલ એક આંસ ને રાજમની ભુરી તેટલાંજ વજનની લઇ સાથે મધપુડનો મીશુનો નાનો ટુકડો ને મધનાં થોડાંક ટીપાં બેળી ચુકલે મેળવી ઠંડું પડે ને કાગળ પર પીછીએ લગાડવું; મેળવણી પાતલી લાત્રે તો રાજમ વધુ લેવી. કાગળ પર પાતળો સરસ લગાડી સુકાવા દેવો, પછી જૈન તેલ (Linseed Oil) ને રાજમની ભુરી સુમારે લઇ તેમાં થોડાં ટીપાં કંઇ મીઠામ બેળી ચુકલે ગરમ કરીને પીછી વડે ઠંડું થાય ને ઉરલાં કાગળ પર લગાડવું, જોઇએ તો કાગળને ફટકડીનાં પાણીમાં બોળી સુકાયા પછી ઉણી કાઠખી જાતની મેળવણી લગાડવાથી તેમાં પચી જતી નથી. કોલ્ડા ઑઇલ (Cold Oil) જે કેમેજ નામની તરકારીનાં બીમાંથી બને છે તે માઇ દવાવાલાની દુકાન પર મળશે તે ત્રણ ડ્રામ એટલે ત્રણ ચમચી લઇ રાજમની ભુરી એક આંસ મેળવીને ચુકલાની નાજદીક તાપ આગળ મુકવાથી ગરમીએ તરાઇને મળી જાય કે પીછી વડે આઉન પેપર પર ગરમ લગાડી જ્યાં ઘણી માખી હોય ત્યાં મુકવાથી અધી ને પર બેસીને મરી જશે. જીવતી કાઠક મેળવણી ઝેરી હોવાથી બચ્ચાંના હાથમાં નહિ જાય તેની સંભાળ રાખવી.

માખી પકડવા માટે તારની જાલીના દાખડા તથા કાચની બાટલીઓ તૈયાર મળે છે, કાચની બાટલીમાં ખાંડ સરકા ને પાણી મેળવું અથવા સરકાને બદલે ખીર દારૂ લેવો. એક ટંબર કે જગ લઇ તેમાં જીવતી ચીજે રેડી જાડું કાગળ તેનાં મોઢાંપર ટાઇટ બાંધી માખીઓ જાય તેટલાં એ ત્રણ કાણું પાડવાં ને પર બેસવાથી વાસ આવેને કાણાંમાંથી અંદર ચાલી જઇ બહાર નીકળી શકશે નહિ.

માખી મારવા સારૂ તારની જાલીના નાના પંખા જેવા આવે છે.

ચાણુ વપરાતી સીસી દવાદાર, ખોરાકી બરેલી મીઠાસવાલી ચીજોની ને મોઢાંપર માખી બેસવાથી ખરાબ થાય છે માટે બાટલીઓ પરથી નીકળેલું સીસાનું ખોણું અથવા કાગળના નાના પડા કે ગળણી ઘાટના બનાવી તે પર ઢાંકવા વાપરવું.

ચાંચડ તથા માંકડ.

૨૩૦.—ચાંચડ (Fleas) ઘણા ખરા ઠંડીની મોસમમાં થાય છે.

લીપેલી તેમજ કાથો પાંથરેલી જમીનમાં, તેમજ કુતરાં, ખીલાડાં તથા ઉંદરનાં શરીરમાં ચાંચડો થાય છે. ખરાબ રોગવાલા ઉંદર પરના ચાંચડ ફટકીક વખત માણસનાં શરીર પર બેસીને કરડવાથી તેને પણ થવાનો સંભવ રહે છે.

કાળી અખરોટનાં પાંદડાં કે કહલાર નામનો પાળો જે પાપડીના ઝાડ સાથે જોડે છે તેની જુડીઓ બાંધી પલંગની નીચે મુકવો. પેપરમીન્ટનું કે લવંદરનું તેલ, ફટકડીની જુકા, અથવા સુકું નીમક કંઈખી ખીલાનાં ગોઢડાં તકીઆ પર સહવારમાં થોડું છાંટી રાખી સાંજે પખોડી કાઢવાથી ચાંચડ જશે. ફટકડી પાણીમાં પીગળાવી પલંગની હેઠે છાંટવું ૧ બાટલી પાણીમાં અઘો રતલ ફટકડી લેવી. ખીજા પણ જાંતુઓ એ છાંટવાથી કે ફાટમાં રેડવાથી જશે. કોલોનવૉટર ને દારૂનો ચર્ક ચાર ઔંસમાં લવંગનું તેલ એક ચમચી ભેળી નાખવું.

ઇનસેક્ટ દીસ્ટ્રોઇંગ પાઉડર (Insect Destroying Powder) નાખવાથી ચાંચડ દૂર થશે, અથવા પેની રૉયલ (Penny Royal) અથવા સાસાફ્રાસ (Sassafras) નામનાં તેલો કંઈખી વાપરવાં. કપુરના ટુકડાનો ધુમાડો કરવાથી ચાંચડ નાશી જાય છે, અથવા રપીરીટ ઝાફ ટરપીનટાઇનમાં કપુર પીગળાવી છાંટવું.

ચાંચડ કાઢવા લીપેલી તેમજ કાથો પાંથરેલી જમીનમાંથી રાતનાં એક છાલકાં વાસણમાં પાણી રેડી તેમાં થોડું કાઢખી જાતનું તેલ રેડી તેના અધવચમાં અતરંગ ખત્તી કે ફાનસ મુકવું. તેલના તરી આવેલા ચીકણ પર ચાચડો ઉડી આવી એકલા થાય છે. લાકડાંની ફાટમાં અથવા જમીનપર કળી ચુનો છાંટવો, અથવા સાબુના પાણીએ ધોવી.

ચાંચડ પકડવા માટે આંગળાં પાણીમાં બીનવ્યાથી ચમટીમાંથી સરી જતો નથી, સફેદ કપડાં પર પોતીકીમે-જે ઉડી આવે ને પાણીનાં વાસણમાં નાખ્યાથી મરી જશે.

૨૩૧.—માંકડ (Bugs) લાકડાંના પલંગની ફાટોમાં બરાબ રહે તેમાં કઠણ સાબુ લાંબી કે મીણ પુરવી. જંઘએ તો મીઠું તેલ ભેગવું, ફાટમાં કાર્બોટ્રીક ઍસીડનું, શીનાઇલનું કે પેરેશીન સાથનું પાણી પીચકારી વડે અંદર નાખવું. કપુરને રપીરીટ કે ટરપીનટાઇનમાં પીગળાવી લેવું. ફટકડી અથવા તંબાકુની કે લાલ મરચાંની જુકા પાણીમાં ઊકાળી રેડવું અથવા પીછી વડે તેનું ગરમ પાણી લગાડવું.

નેફ્થા (Naphtha) લગાડવું; ફોસીન, બેનઝોઇન, અથવા કોપરેલ લગાડવાથી માકડ જશે; રસકપુર પાંણીમાં પીગળાવી રેડવાથી માકડો મરશે, પણ એ ખરાબ જાતનું ઝેર હોવાથી સંભાળવું, ફાટો, ભીંત અથવા પાટીઆંની જમીનમાં માકડો ભરાઇ બેસતા અટકાવવા ઉપલું કંઈખી રેડવું અથવા કપુર કે ગંધકનો ટુકડો ધાતુના વાસણમાં મુકી અંગાર પર મુકવાથી બળીને તેના ધુમાડાને વાસે માકડ જતા રહેશે, ઝોરડો બંધ રાખવો. અથવા ગંધકના પાણીમાં કપડું બેળીને બળવાથી તેના ધુમાડાએ પણ જમીન તથા ભીંતની ફાટેમાંના માકડો નીકળી જશે. બળતાં કપડાંની અંગારી ઉડી બીજું કંઈ સળગે નહિ તેની સંભાળ લેવી. રકાખીઓમાં પેરેશીન રેડી બીજાંનાંની નીચે મુકવું, ઉડી જાય કે બીજું રેડવું.

ખુરશીની નેતર તથા શાહડીના ખાંચાંઓમાં માકડ ભરાઇ બેસે તે પરબી ઉપલી કોઇખી ચીજ લગાડી. ફટકડી ને સાબુનાં પાણીએ ધોવી. ખુરશી પર બળ-ખગતું પાગી રેડવાથી માકડો મરી જશે.

મકરણ ૨૭.

મરઘાં (Poultry) ને બીજાં પંખીઓની જાતન માછલી તથા કેટલીક જાતનાં માંસો વિષેની સમજણ.

૨૩૨.—મરઘાં (Fowl) પાળવા સાર તે િ ખરાબર જાતન કરવી, રહેવાની જગ્યા સાફ રાખવી, પાંણીએ ધોતી વખતે તેમં થોડોક કાર્બોલીક એસીડ ભેળવાથી ખરાબ વાસ કે બીજાં જંતુઓ હશે તે નીકળી જશે. પીવા સાર તાજું પાંણી હંમેશાં મૂકવું. ખાવા સાર દિવસમાં એ વખત ચેખા, બાત, બાજરી, જુવાર કે કાંઈ પણ નાંખવું. છુટાં ફરે તેમ રાખવાં, ચુનાના રાખીત પાથરેલી જમીન પર મરઘાં રાખ્યાથી ત્યાં જુવા કે ચાંચડ થતા નથી. મરઘી બરેલી છાતીની ને નાજુક પાતળી ચામડીની હોય તે સારી કહેવાય. સફેદ પગની હોય તે લેવી. કોઇ કાળાં પીછાંની મરઘીનું માંસ પણ કાજું હોય છે.

મરઘીને વધારે ચરબીદાર બનાવવા ચાવલ અથવા જવ કે મકાઇનો આટો દુધમાં બેળીને ખવડાવવો, ખાંડ રકાખીમાં ખાવા મુકવી. પીવાનાં પાંણીનાં બાર્લીનો કે ચણાનો આટો નાખવો. ચરબીના કકડા ને થુડું બેળીને આપવું. બધી ચીજો સામટી ખવાડવી નહિ.

કાખીનો દડો ટાંગી રાખી મરઘાં ટુપીને ખાડ જાય પછી દાઢાંને પણ પાંણીમાં ખાશીને બીજાં ખાવાના સાથે બેળીને આપવા.

મરધી ધરડીને ચડતાં વખત લાગે તો રાતથી કાપીને પીઝાં કાઢીને ટાંગી રાખતી. કાચાં પપાંડેનો દુકડો નાંખવાથી પણ રાંધતી વખતે જલદી ચડી જશે, અથવા સરકો પાછને કાપવી. પડેલાં પાંણીમાં ખાશી ને પછી રાંધતી.

આખી મરધી રાંધતી વખતે જાતી સીનાવાલો બાગ નીચે રાખ્યાથી રસ બધો તેમાં પેવશ થઈ નરમ થશે. સમારીને પીઝાં કાઢી તે ઉપર લીંબુનો રસ ને માંખણ લગાડી રાખવાથી પણ નરમ થશે તેમજ રાંધવા પછી તેનો રંગ સફેદ રહે છે.

મરધીને ગરમ પાંણીમાં ઓળવા પછી પીઝાં કાઢતી વખતે પાંણીમાંજ હાથ રાખવાથી સહેલાઈથી નીકળશે. ધરડી મરધી તે સમારી પીઝાં કાઢવા પછી જાતી પર ઝીણા બાલ ઉગેલા માલમ પડશે.

મરધાંમાં ચાંચડ, જુવા રિગેરે થાય તો તંપાકુનાં કે શીનાઇઝનાં પાંણીમાં ઓળી કાઢ્યાં અથવા યુકેલીપ્તસનું તેજ પીઝાંપર છાંટવું.

ગંધકી ભુરાને ચાળણીમાં નાંખી મરધીનાં પીઝાં ખસેડી તેમાં થોડી છાંટવાથી પણ કાઠખી જતુંઓ નીકળી જશે.

મરધી ઝુંફાની હોય તો તાપ આગળ શેકરી ને લશન ખરાડવાથી સારી થશે.

મરધાંને કાંઠા નામનું દરદ પુછડીની નીચે થાય છે, તે ઉપર હળદર ને મીઠું દિવસમાં બે વખત દાખવાથી સાફ થાય છે. પોપટને પણ તેમ થાય તો કરવું.

મરધીને ઠંડીના દિવસમાં ઈંડાં મુકવા સાફ પુરતો લીલો ખોરાક આપવો. ખીટરૂતે ખારીક કાપીને ખરાડવું અથવા એક જાતનો પાલો ક્લોવર (Clover) નામનાં ઝાડો આવે છે તે પર પાંણી છાંટી એક રાત રાખીને ખીજે દિવસે મરધાંને આપવો. ઓટ (Oat) ને પાણીમાં ભીંજીને પુલવા પછી ખરાડવા.

ઝેરી ચીજ લેબરનમ (Laburnum) ઝાડનાં ખી મરધાંનાં ખાધામાં આવે તો તેનું ઝેર ચઢી કેટલાંક મરી જાય છે.

મરધાંમાં રોગ ફાટવાથી ધણાક મરી જાય છે તેના ઉપાય કરવા સાફ એક ઐસ પાંણીમાં દશ ગ્રેન જેટલી (Carbolic Acid) કાર્બોલીક એસીડ મેળવીને તેથી અંખ, આંચ તથા ગળું ધોવું અથવા નવાર, ખોરાક સાદો હલકો આપવો ને તેમાં સહેજ મરીની ભુટા મેળવી.

ચરખીમા સહેજ ગંધકની ભુટા ભેળી ધણી ઝીણી ગોળીઓ ખનાવીને મરધીના ગળામાં મુકી ગળાવવી.

મરધીએને પોતાનાં પીઝાં તોડીને પીખવાની આદત કાઢતે હોય છે. અકાડીઆમાં એક બે વખત ખારાં ગોસ ની ખારીક ભુટા કરી ખાધામાં આપવી, અથવા આટામાં નીમક ભેળી પાંચ છ દિવસે ખરાડવું. નીમક ખાવાથી ઉપલી આદત છોડી દેશે અથવા પીઝાંપર કાઠખી વાસવાલી ચીજ વૅસલીન, પૅરેશીન કે શીનાઇઝ લગાડવાથી દુપશે નહિ. એવી આદતવાતી મરધીને ખીજાંથી દુર રાખવી.

મરઘીને ઇંડાં પર સેવન બેસાડી બચ્ચાં કાઢે છે; બીજી રીત ઇનક્યુબેટર (Incubator) નામના સંજ્ઞા આવે છે તેમાં મુકવાથી પણ બચ્ચાં નીકળે છે. લગભગ ત્રણ અઠવાડીયાં એટલે વીસથી બારીસમે દિવસે બચ્ચાં ઉપલી કાઢીની રીતે પેદા થાય છે.

મોટી મરઘીનાં પેટાંમાં સુમારે હસો ઇંડાંનાં બી હોય છે ને દર વરસે સોથી સવાસો ઇંડાં મુકે છે અને ચાર પાંચ વરસ પછી એટલાં થઇ ઇંડાં મુકતી બંધ થશે. ગંધકની જુકી સહેજ ખરાડ્યાથી ઇંડાં જલદી તેમજ વધુ મુકશે. નાના પીલાંપર વિનળીના અખત્રા કરવાથી મોટા થઇ જલદી ઇંડાં મુકે છે.

ઘણાં ઇંડાં મુકવા માટે સન દસાવરનાં બી ખવાડવાં.

મરઘી કોઇ વખત ઇંડાં મુકીને પોતેજ ખાઇ જાય, તે અટકાવવા એક ઇંડાંમાં કાણું પાડી બધું ખાલી કરી તેમાં રાઇ પાણીમાં ભેળીને પછી પાણું તે ઇંડાંનાં કોટલાંમાં ભરીને મોઢું આટા અથવા કપડાંએ બંધ કરી તે જગા ઉપર ગોઠવીને મુકવું એમાંની રાઇ બે ચાર વખત ખાધામાં આવ્યાથી આદત છોડી દેશે.

ઇંડાંનું કોટલું નરમ પોપચા જેવું કોઇક મરઘીનું આવે છે તેને કાણુ માછલીનાં કોટલાંની બારીક જુકી કરી થોડીક ખાવાનાંમાં ભેળવાથી કોટલું કઠણુ થશે. લીલો ખોરાક ખાધાથી દાળનો રંગ ખુલ્લો હોય.

મરઘી પકાવેલી ટેમલ ઉપર જમવા સારૂ આખી મોકળવી હોય તો હંમેશાં ડીશમાં ડાખા હાથ પર ડોકીવાળો ભાગ ગોઠવીને મુકવાથી કાપવાની સહેલી થઇ પડશે.

બતકને પણ મરઘીની માફક કાપવા, સમારવા, રાંધતાં વખત લાગશે. દિવસમાં બે વખત થુલું પાણી સાથે ભેળી ખવાડવું.

ટરકી તથા હાંસ

૨૩૩.—ટરકીની (Turkey) આંખો બહાર નીકળેલી ને ચળકટી હોવી જોઇએ. ગરદન લાંબી હોય ને કાળા નરમ મુંવાળા પગે ઝડપથી ચાલે તે સારી કહેવાય, ચાંચ પણ નરમ હોય તે સારી આંખ અંદર જઇને ચીમરાયલી હોય તે ટરકી ધરડી હોય છે.

હાંસ (Goose) ના પગ તથા ચાંચ શીકા પીળા રંગની હોય તે સારી કહેવાય, પગ પણ નરમ હોવા જોઇએ.

ધરડા હાંસના પગ તથા ચાંચ લાલ થાય છે.

૨૩૪.—પંખોએ કબુતર, પાપટ, કનેરી.

કવેલ તથા પારત્રીડજની ચાંચ તથા નખ અણીદાર હોય તે સારાં.

કબુતર (Pigeon) ખાવામાં ઘણું ગરમ કહેવાય છે.

શીકારે મારેલાં પક્ષી કોઇખી જાતનાં જંગલમાંથી લાવીને બીજા દિવસ સુધી રાખવાં હોય તો સમારી પીછાં તથા પેટામાંનું બધું કાઢી સાફ કરી તેમાં ગાંઠડી કાલસાને કઢડો મુકી મરદનમાંથી દોરીએ બાંધીને ટાંગી રાખવું. હવામાં બીનાશ હોય તો તે પર બહારથી કાળાં મરીની છુકી છાંટવી. પક્ષવતી વખતે તુછી નાંખવી. સરકામાં બેળવાથી પણ પક્ષીને કોઇખી જાતનો વાસ હશે તો નીકળશે.

૨૩૫.—પોપટનું (Parrot) પાંજરું તથા ખાવા પીવાના વાસણો રોજ ધોઇને સાફ રાખવાથી મચ્છર, માંખી કે મગતરાં તેની નજદીક આવતાં નથી.

પોપટને નહુવડાવવો હોય તો પાંણી સીપવાની નાની ઝારી અથવા પીચકારી વડે તેનાં શરીરની જીપરથી પાણી રેડવું.

બોલતાં શીખવવા સાંજનાં અંતરેથી પાંજરાં પર કપડું ઢાંકીને બોલાવ્યાથી જલદી શીખે છે.

ખોરાક કોઇખી જાતનો અનાજનો દાણો, ભોંયસીંગ, પેર તથા બીજા કુટ મકાઈ, બાંગનાં અથવા શણુના છોડનાં બી, બીસકાટ, બદામ આખીને મીઠી આપવી કડવી તુકચાંન કરશે, પંજા દુધમાં બેળાંને મુકવું, કેળું રિગેરે એમાંની કંઈખી ચીજ રોજ થોડીક આપવી, માસનો કે ચીકાશનો ખોરાક કોઇખી પક્ષીને ખરાડયાથી ગરમ થડી કોઇકનાં પીછાં ખરી જશે, ચીકાશ કે ઘણા મીઠાસવાળા ચીજે પણ ઝાઝી અવાડવી નહિં.

પીછાં ખરી જાય તો થોડું બદામનું તેલ ચોપડવાથી જીગશે. નખ મોઢા આય તે કાપવાં.

પીવા માટે સ્વચ્છ પાંણી રોજ આપવું, કોઇક વખત તેમાં બોઢાનો ખીસો નાખ્યાથી ગુણુ કરશે.

ખોરાક હજમ નહિ આય તો પાંજરામાં ચાકનો નાનો ઢુકડો મુકી રાખ્યાથી તે ચાંચ વડે ટુપીને ખાધાથી ફાયદો કરશે; જોઇએ તો એરંડીનાં તેલનાં પાંચ સાત ટીપાં મોઢું બોલી તેમાં નાખવાં. કાકાકજિવા તથા બીજા જાતના પોપટને પણ જીપસોજ ખોરાક આપવો.

કેનેરી (Canary) તથા બીજાં નાનાં ચલીઆંને ખાવા માટે પોપીના ઝાડનાં બી અથવા ચોખાના દાણા નાખવા; છુંજેલા પટેટા, સપરચન, અથવા ખાંડેલાં છોડના બારીક ઢુકડા કરી ખવડાવવા. નાહવાની ટેવ પાડવા માટે પીવાના પાણીમાં થોડા ખાવાનાં બી નાખવાં.

કાંઠા નામનું દરદ પુછડીની નીચે કેનેરી, પોપટ, કાકાકજિવા રિગેરેને થાય તો કાતર વડે કાપીને તે પર બોખંડનો દાહમ સંભાળીને દેવો, હળદર ને નીમક બેળી તે પર દાખ્યાથી સાફ થશે.

માછલી.

૨૩૬.—તાજી માછલી (Fish) હાથમાં દાખવાથી કઠણ લાગે છે. આંખ બહાર નીકળી આવેલી અને લાલ ચુંઘવાળી તાજી કહેવાય. કાંધપણ માછલીને કાહેલો ને ધણી વીસડો વાસ આવે તે ખરાબ હોય. માછલીને સમારી ઘોઘને નીમક લગાડવાથી તે બગડતી નથી, સહેજ નરમ કે લાલ પાણી લાગે તો તેની ચુંઘમાં સરકો રેડવાથી તે કઠણ થાય છે. પાણીમાં કોલસાના ટુકડા મુકવા અથવા બોરીક પાઉર પીગળાતી તેમાં બોળી રાખવાથી વધુ ખરાબ થતી અટકશે. વાસ પણ નીકળી જશે.

માછલી લાંબો વખત તાજી રાખવા સાર ચુંઘમાં ખાંડ ભરી રાખવામાં આવે છે. વળી આઇસમાં પણ લાંબો વખત સુધી રહી શકે છે. દરિયાનાં અથવા નીમકનાં પાણીમાં સરકો બેળી તેમાં કપડું બોળી તે દરેક માછલીને છુટી છુટી વીટાળી રાખવાથી પણ સોજી રહેશે. માછલી આઇસમાં મુકતી વખતે વહેરતું પક કરવું. કેટલીક વખત આઇસની મેળવણીમાં ઓમોનીઆ હોવાથી માછલી તેને લાગતાં બગડી જાય છે. કોઝસાની અથવા કાળાં મરીની છુટી તે ઉપર છાંટી રાખવી. ગ્લીસરીન (Glycerine) માં રાખવાથી માછલીને રંગ જોવેને તેવો રહેશે. પકાવતી વખતે લીંબુનો રસ અથવા સરકો નાખવાથી કઠણ થશે.

માછલીને ઘણું નીમક લાગ્યું હોય તો પાણીને બદલે મીઠાં દુધમાં બોળી રાખતી.

રાંધેલી માછલી ઘણી ગરમ હોય ત્યારે બંધ કર્યાંથી બગડી જાય છે, બહારગામ મોકલવા માટે ઠંડી પડે ને બંધ કરવી. ઘણી ગરમીના દિવસોમાં પકાવેલી માછલી ચુહલાની નજદીક રાખવાથી પણ બગડી જાય છે. માછલી ભુંજવા માટે વીસ મીનિટ સુમારે થશે.

બાફતી વખતે થોડો સરકો ભેળવાથી કઠણ ને સ્વાદમાં સારી લાગે છે.

માછલી ટળતી વખતે થોડાં ટીપાં લીંબુનો રસ ધીમાં નીચવો.

બુમલા તાજનાં ડોકાં લાલ હોય છે.

લેવટા (Eel) હંમેશાં જીવતા જોઇને લેવા, મરી ગયેલા ને નરમ સારા હોતા નથી. સમારતી વખતે તેપર સરકો અથવા રાખ નાખ્યાથી તે મરી જશે. રાખ લાગવાથી હાથમાંથી સરી જતા નથી.

સાંઠ (Lobster) જીવતી લેવી, મરી ગયેલી કાહેલી જાણવી.

કરચલાં (Crab) ભારી ને કઠણ હોય તે તાજાં કહેવાય, નરમ પડેલાં કાહેલાં હોય છે.

ઠાણુ (Oyster) માછલી નાની જોઇને લેવી મોટી જાતની સારી હોતી નથી. કોટલાંમાં હરીની અણી બોકતાં તરત બંધ થાય તે તાજાં, કોટલાં કાઢતી વખતે

હથેલીમાં જાડા ઠાંડાં પર જાંડી કાઢીવાલી બાજુ મુકી છરી કે ટીન કટરની ધાર વડે નીચે જીપર કરી ખોલવી. કાળુને લાંબો વખત તામ્ર રાખવા સાફ એક ઉંડી રકાખીમાં આઈ પાણી રેડી તે ઉપર થોડો આટો બભરાવીને રાખવો.

કાળુ કમોસમમાં ખાવાં સારાં નહિં, જેવાં કે મે, જીન, જીલીષ, ને ઓગળમાં સારાં આવતાં નથી, જે મહીનાઓમાં ઈંગ્રેજ R, અક્ષર આવે તે મહીનાઓ કાળુની મોસમના હોય એમ કહેવાય છે.

માછલી, મરઘી વિગેરે સમારતાં હાથમાંથી સરી જાય તો હાથ ઉપર થોડો આટો, નીમક કે રાખ લેવી.

સુકી માછલી ભાતનાં છલાંમાં ગોઠવીને મુકવાથી સોજી રહેશે પણ અવારનવાર ખુલ્લી કરવી.

સુકી માછલીને રાંધવી પાણીમાં બાફીને અથવા દુધ કે છાશનાં પાણીમાં બીનવ્યાથી તાજી જેવો સ્વાદ લાગશે. આખો દિવસ ઠંડાં પાણીમાં બીનવી પાણી બદલવાથી પણ ખારાસ નીકળી જશે.

મોળાં પાણીની માછલી થોડો વખત નીમકનાં પાણીમાં બીનવી રાખવાથી મોળો મટોડીનો સ્વાદ નીકળી જશે.

માછલીનાં કોટલાં તથા તેનું ઘોએલું પાણી ઝાડમાં નાંખવાથી તે ખાતરની ગરજ સારશે, તેમાં કસ પણ વધુ હોય છે.

ટીનમાં પેક કરેલી વિલાયતી માછલી હવા અંદર જવાથી દાખડો કાષ્ટ પણ જગ્યાથી ઉપસેલો જણાય તો તે બગડેલી જાણવી, તેમજ પતર ખોલવા પછી અંદર લીલો રંગ અથવા કટાયલું માલમ પડે તો તે ખાધાથી તુકસાન થાય છે, ટીનમાંથી ખોલી તુરત કાચનાં વાસણમાં ખાલી કરવી. પેક ટીનને દાખવાથી અવાજ આવે તે બગડેલી જાણવી.

માછલી પકાવેલી ટેબલ ઉપર લાવવી આખી હોય તો એક એકનાં સામસામી ડોકાં પુછડાં આવે એમ ગોઠવવી.

સોનેરી રૂપેરી શોભાની માછલીઓને હવા ઉભસવાથી જગ્યા પર ઉઠાં પાણીનાં વાસણમાં મુકી રોજ બદલવું. રમરની લાંબી નળીનો એક છેડો વાસણમાં અને બીજો બહાર રાખવાથી પાણી સહેલાઈથી નીકળશે. પાણીની ટાંકી તથા કુવારા પણ રાખે છે, તેને ખાવા માટે દરીઆ અથવા તળાવની થોડીક લીલ નાખી રાખવી, પાંજિતો ભુકો અથવા થોડા મમરા ખાવા નાખવા.

ગોશ જાત જાતનું, સુપ વિગેરે.

૨૩૭.—બકરાનું ગોશ (Meat) સોજું કુમળું ચમટીમાં ટાપટ પડવથી નરમ લાગશે, ઘરડાં ને વાસી ગોશ જીપર ચમટીનો દાઢ પડી રહેશે.

કાચું ગોશ લાંબો વખત રાખવા સાર ખુલ્લી હવામાં ટાંગી રાખવું. હાથમાં બોળીને રાખવાથી સોજું રહે છે. સરકામાં કપડાંને ભીંનવી તેમાં ગોશ વીંટાળી તે પર ટાંકણખારની છુટ્ટા કે થુલાંતું ખાતળું પડ કરીને રાખવું અથવા આટો ને મરીની છુટ્ટા બેળીને હાંટી રાંખવી. વાસ આવે તો પાણું સરકા ને પાણી બેળી ધોઇને રાંધવું. કાલસાની છુટ્ટા હાંટીને પાણી વડે ધોવાથી પણ વાસ નીકળી જશે, બોરીક પાઉડર વાપરવો.

ગોશ ચડતાં ઘુરતનું કાપેલું વધુ વખત ભેશે, ત્રણથી સાત ત્રણ કલાક થશે, લાંબા વખતનું કાપેલું જલદી ચડે છે. કપડામાં વીંટાળી ચુકલા પાસ મુકવાથી ઘુરતનું કાપેલું નરમ થશે.

રાંધેલાં ગોશનું વજન ત્રીજા ભાગ જેટલું ઓછું થાય છે, પાંચ રતલ હશે તો રાંધ્યા પછી દોઢ રતલ લગભગ ઓછું થશે.

ગોશ ધરડું ચેડવવા માટે સરકામાં થોડો વખત બોળીને રાખવાથી ગમે તેવું ધરડું ગોશ ચડશે, અમથો લીંબુનો રસ અથવા ઑલીવ ઑઇલ બેળી લગાડવાથી પણ ગોશ નરમ થશે. પાપડખાર (Soda Bicarb) રાંધતી વખતે ગોશમાં સેહેજ નાખવો અથવા કોડીનાં વાસણનો ટુકડો કે આખી સોપારી, પાંઉનો ટુકડો અથવા તો કાચું પપાઉ હોલીને તેનો ટુકડો એમાંનું કંઈખી નાખવાથી જલદી ચડશે.

ગોશમાં નીમક પહેલેથી નાંખવું નહિ, થોડું ચડવા આવે ને નાંખવાથી તેને રસ તથા સ્વાદ અંદર સારો રહેશે, તેમજ ચપટ ઢાંકણવાલાં વાસણમાં બંધ કરી પકાવેલાં ગોશનો કસ ઊડી જતો નથી. બધો અંદરજ રહી વધુ નરમ ને સ્વાદનું થશે.

કાચું ગોશ આઘસમાં લાંબો વખત સોજું રહે છે, ઝીણાં કપડાંમાં વીંટાળ્યાથી આઘસમાં તેનો કસ ઓગળી સુકું થતું નથી.

ગોશનો કસ ખુલ્લી ટપેલીઓમાં રાંધવાથી ધણો ખરો નીકળી જાય છે માટે હાલમાં નીકળેલા ચપટ ઢાંકણ સાથના રાંધવા માટેના દખ્યાઓ જેને કુકર (Cooker) કહે છે તે સગડીઓ પર મુકવાથી એકી વખત કેટલીક જાતની વાણીઓ સામટી ત્રણ કલાકને સુમારે રંધાઈ રહેશે.

એવા દખ્યાઓમાંથી ગોશ તરકારી વગેરેની વરાળ ને કસ અંદર રહેવાથી તેને સ્વાદ વધુ સારો લાગે છે તેમજ એ રંધાતી વખતે ધડી ધડી જોવાની મહેનત પણ પ્રડતી નથી.

૨૩૮.—ગોશ હુકરનું નીમકમાં આથેલું હોય તેને બેકન (Bacon) કહે છે, તેને તાળું બનાવવા એક આખી રાત દુધ ને પાણી બેળીને તેમાં ભીંનવી રાખવું. રાંધેલું ગોશ હેંમ તાળું રાખવા ઝીણાં કાગળમાં બાંધવું, લાંબો વખત રાખવું હોય તો એ મુજબ ખરોખર બાંધીને રાખ ભરેલાં વાસણમાં મુકવું.

હેમનસ સેન્ડવીચીઝ (Sandwiches) તોળે રાખવા કપડામાં વીંટાળવું અથવા રકાબીને એક એક ઉપર ઢાંકીને પછી પાણીથી બીનાં કપડાંમાં તે રકાબીને બાંધવી. પીળી ચરબીવાળુ હેમ બગડેલું બન્યું.

૨૩૯.—હરણનું ગોશ નરમ ને લાલ હોય છે, અને સ્વાદમાં મીઠું લાગે છે, તુરતનુ કાપેલું હોય તે પર મરીની છુટી છાટી રાખવાથી તે પર માખી બેસશે નહિ.

૨૪૦.—જીભ (Tongue) ને ગરમ પાણીમાં બાંધી તે પાણી કઢી નાખી પાછું ઉપર ઠંડું પાણી રેડવાથી આખી જીભની ખોલ નીકળી આવ્યાથી રાંધતી વખતે સહેલું પડશે.

સુપ બનાવવો તથા બગડેલો ખોરાક સુધારવો.

૨૪૨.—સુપ સુરવો કાંઈમી જાતનો બનાવતી વખતે તપેલીનું ઢાંકણ ચપટ બાંધ કરી વરાળ બહાર નીકળી જતી અટકાવવી એ રીતે તેનો કસ અંદરજ રહેશે. સહેજ કાર્બોનેટ ઓફ સોડા (Carbonate of soda) નાખવાથી વાસ આવતો નથી. એક રતલ ગોશમાં એક પાંચન્ટ પાણી લેવું.

સુપ મરધી માછલીનામાં લીંબુનો રસ નીચોવ્યાથી નીતર્યો ને સફેદ થાય છે. ઠંડા પાછો ગરમ કરવા ચુકના પર મુકવાને બદલે બજાબગતાં પાણીમાં સુંપનું વાસણ મુકવાથી સવાદ સારો રહેશે.

ચીકાશ સુપ પરનો કાઢવા માટે સોનું કપડાંને પાણીમાં ભીનવી નીચેથી કાઢી તેમાંથી ગાળવાથી ચીકાશ બીનાં કપડાંને વળગશે. ઉકાળતી વખતે ઇર્ડના કોટલાં નાખવાથી નીતર્યા થાય છે.

સુપ ખારો લાગે તો સહેજ ખાંડ, લીંબુ અથવા ઝાંઝા નાખવો, કાચો પટેલો તેમાં બાફવો.

સુપ બીજી રીતનો જેને સ્ટોક (Stock) કહે છે તે બનાવીને ઠંડીમાં રાખેલો સંધવાના ઉપયોગમાં લેવાય છે. કાંઈમી જાતના વધેલા ગોશ, હાડકા, ચરબી સાથ નીમક લેવું, પાણીમાં થોડા કલાકેર ખુબ ઉકાળી ઉપર શીજી, ઝેલ આવે તે કાઢવા પછી બધો કસ ઝોમળી રહે કે જ્યાં કપડાં વડે ગાળીને ઠંડા પડે કે પથરની બરનીમાં ભરી રાખી બપ પડે ત્યારે ગોશ તરકારીમાં રાંધતી વખતે પાણીને બદલે બેળવાથી સ્વાદ સારો થશે. હાડકાનો સુપ તુરત નહિ કરવો હોય તે બૂઠીમાં થોડીક મિનિટ જુગીને થોડા દિવસ રાખવાથી બગડતાં નથી અને ત્યારે સુપ માટે વાપરવાં.

જાતજાતની તરકારીના ટુકડાંને થોડાં મરી સાથ પાણીમાં ઉકાળવાથી તેનો સ્ટોક બનાવી રાખે છે. તાજી જાતને પણ ધોઈને ઉકાળી કસ નીકલે તે ખાતું પક્ષવતી વખતે પાણીને બદલે વાપરવો. એ સર્વે ઠંડીના મુલકમાં સાર રહેશે.

પકાવેલી ચીજોમાંથી ખારાશ તથા તીખાશ કાઢવો હોય તો સરકા ને ખાંડ ભેળી નાખવો અથવા ગોળ લેવો, કાચો પટેલો નાખવાથી પણ સુધરે છે, લીંબુ નીચવવાથી અથવા નાળીએરનું દુધ રેડવાથી પણ તીખાસ કમતી લાગશે.

હુખરાક ગયલું સુધારવા ક્રીઓસોટ (Creosote) નામની દવાનું એક ટીપું નાખવું. પાણી હુખરાયલાં માટે પાણીમાં જીવો.

ખોરાકી બગડતી અટકાવવા તેની પાસે ચુનો અથવા (Charcoal) કોલસો મુકવો, એથી વાસ પણ મારશે નહિ. ખીજ રીતો આગલ આપેલી છે.

પ્રકરણ ૨૮.

અનાજ તથા ખોરાકીની ખીજ જાણવો, ચોખા, દાળ, ધી, નીમક વિગેરે.

૨૪૨-ચોખા (Rice) ઘણી જાતના થાય છે. એવી ગણતરી થયેલી છે કે એક પાયલી ભાત (ડાંગર) જમીનમાં વાવવામાં આવે તો તેનો એક ફરો એટલે ૧૬ ગણો પાક પેદા થાય છે. અને એક ફરો ડાંગરના ચોખા કરાવીએ તો લગભગ અર્ધા ફરાની ઉપર ચોખા નીકળે છે. ફરીથી તેને સાફ કરાવતાં બેથી અઢી પાયલી કણકી અને કુંદો નીકળે છે. કુંદાની પણ રોટલી બનાવી કેટલાકો ખાય છે જે સ્વાદમાં મીઠી તેમજ પુષ્ટીકારક છે.

કોઈ લીંબડનો પાલો ચોખામાં નાંખે છે. સુકાં મરચાં પણ વપરાય છે. ચોખાને એરંડીઆનો હાથ લગાડવાથી તેમાં કીટલાં પડતાં નથી, વળી ચોખા અથવા કોઈ પણ અનાજની બરણી કે કોઠરમાં લોખંડનો સળીઓ અનાજની વચમાં ખોસી રાખવાથી તેમાં કીટલાં કે ખીજ નંતુઓ પડશે નહીં.

જુના ચોખા રાંધતી વખતે પાણી વધારે ખપે છે. નવા ચોખાને રાંધતાં પાણી ઓછું ખપે છે, વધુ નાખ્યાથી ચોખા નરમ થાય છે. લીંબુનો રસ નીચવ્યાથી ઘણું સફેદ થશે.

૨૪૩-દાળ ઘણી જાતની આવે છે, તુવર, મસુર, ચણા, વાલ, મગ, લાંગ, અડદ વિગેરે. તુવરની દાળને બરણીમાં ફરતી પતરાળ ગોઠવીને એરંડીઆનો હાથ લગાડીને રાખવી. પણ પકાવતી વખતે ગરમ પાણીથી બે ત્રણ વખત ધોવાથી વાસ વધુ ચીકણ નશે.

વાલની દાળને એરંડીઆ સાથે હળદર લઇ હાથ લગાડવો. ખીજી કાષ્ટ પશુ જાલની દાળને એરંડીક લગાડી શકાયું નથી.

દાળ જુની ચડે નહિ તો પાપડખાર સુમારે એક બે એલચી જેટલો નાંખવો. હળ અથવા ખીજી કાષ્ટથી રાંધેલી ખોરાકની ચીજો ગરમ ઠંડી ભેળવાથી રવાદ બગડશે.

આટો તથા તેમાં ભેળેલું થુલુ પારખવું.

૨૪૪-આટા (Flour) નો સુમાર ચોખા દળવા આપતી વખતે પાવલીએ ભરીને આપ્યા હોય તો તે સવા ધણો આટો ઉતરશે.

ધઉં દળવા જેટલા આપ્યા હોય તેનાથી દોઢ ધણો આટો ઉતરશે. આટાને ચાળણીએ ચાળીને અથવા તો એક ચમચા વડે આટો લઇ ઉંચે હાથે પાછો ખીજાં વાસણમાં નાંખવાથી તેમાંનો કચરો હોય તે પવનથી ઉડી જશે. આટાને હંમેશાં પવન આવજવ થાય તેવાં વાસણમાં રાખવો, ચપટ બધ નહિ રાખવો.

ભેળેલું પારખવું તૈયાર દળેલા આટામાં કેટલીક વાર ચાક અથવા ચુનો અને ખીજી ચીજો ભેળેલી હોય છે, તેને શેધી કાઢવા માટે થોડો આટો લઇ તેમાં લીંબુનો રસ અથવા સરકો યા ગંધક નો તેજામ (Sulphuric Acid) એમાંની કાષ્ટ થસુ ચીજ આટામાં નાખવાથી ભેળેલું હશે તો ખમીર ચઢવા માંડશે. આટાને બાળવાથી પ્રમાણ કરતાં વધુ રાખ રહે તો જાણવું કે તેમાં ભેળ છે.

ભેળ વગરના આટામાં આપણો હાથ દબાવ્યાથી હાથને કંઈ વળગશે નહિ, અને હાથની રેખા (લાઇનો) ખુલ્લી દેખાશે પણ ભેળેલું હશે તો આપણા હાથને આટો વળગી જશે. ઓટમીઝને સફેદ બનાવવા જવનો આટો ભેળે છે. ખીજી જાતના આટામાં ભેળેલું એથી ઊલટી રીતે માલમ પડશે, મુઘીમાં દાખવાથી ભેળવાલો આટો છુટી જશે, સોજનો ગોજો દબાયલો રહે છે.

૨૪૫-થુલુ (Bran) માં એક જાતનો પદાર્થ સમાયલો છે જેમાં એવો ગુણ હોય છે કે તેને ધસ્યાથી ખીજી ચીજો પરનો ભેલ ઓગાળી તેમાં સારો ફેરફાર કરી શકે છે. જાણવોને ખાતરામાં આપે છે. કપડાં સાફ કરવાના અને ધોવાના ઉપ-યોગમાં લે છે, તેમજ પોલ્ટીસ કરવામાં વપરાય છે.

ધી, તેલ તથા નીમક, મરી.

૨૪૬-ધીને હાથ ઉપર ચોળીને તેનો સરો વાસ આવે તો તે સારું. હલકું વનસ્પતીનું ભેળવાણું પણ આવે છે.

ધીમાં ભેળ કાષ્ટથી જાતની ચરખીની હશે તો તાવતી વખતે વાસ આવીને ધી ઝટ બંધાશે નહિ, સોજું ભેળ વગરનું ધી જલદીથી બંધાઇ જશે.

ધીને તાપીને કઠકે પડે કે ઉતારીને ઠંડુ પડે ને બરચીમાં બરચું. મેલ કાપવા માટે જ્યારે ધીને ગરમ કરે ત્યારે તેમાં આખા ચોખ્ખા, આમલી અથવા નીચક નાખવાથી અંદરનો મેલ કપાઈ જશે.

ધીમાંથી કાઢે કે માછલી તળાવ પછીનો વીસડો રક્ત કાઢવા તેમાં સહેજ સરકે કે પટેટાની થોડી જાલ નાખવાથી સોજું થશે.

૨૪૭-ચોખ્ખું કૌપરેલ પાણીના જેવું નીત્યું હોય છે. પીળા રંગનું હલકું બણાય તેમાં કાંઈ પણ જાતનો ખેસ વાસ આવે તો તે બગડેલું જાણવું. ધણું ચોખ્ખું કાઢેલું રાંધવામાં પણ વપરાય છે.

કૌપરેલ બાંધત જતું અટકાવવા તેમાં સહેજ નવસાગર ભેળી રાખવું.

સન ફલાવરનું તેલ ખીમાંથી કાઢેલું ધરધતું ઉપયોગમાં ઑલીવ ઑઇલ ને બદામનાં તેલ માફક વપરાય છે.

તેલને લાંબો વખત રહેતાં ખેર થઇ જતું અટકાવવા માટે તેમાં ધરધતું બે ત્રણ ટીપાં નાંખવાં.

બગડેલું કૌપરેલ વાસણમાં કાઢી તેમાં નીચક નાંખી એક દિવસ તડકામાં મુકવાથી તેમાંનો મેલ નીચક સાથે નીચે બેસી જાયને પાણી જાંટવું પછી ઉપરનું નીત્યું કાઢી લેવું. તેલને ચુકલાપર ગરમ કરતી વખતે ઉત્તમ જતું અટકાવવા નીચક, જોળ અથવા આમલી નાંખવી.

કાંઈ ખી જાતનાં તેલનો વાસ વાસણમાંથી કાઢવા જાગની મટોડી બરીને થોડા કલાક રાખ્યા પછી ઉગળવાં.

બદામનું તેલ કાંઈ ખી વખત ગરમ કરવું નહિ.

તેલ પાણી સાથે ભેળાયેલું હંમેશાં ઉપર તર્યા કરશે. તેને છુટું પાડવાં લાંબો રનો કાકડો કરી એક છેડા તેમાં બેળા ખીજે છેડા ખીજાં વાસણમાં મુકવાથી તેલ ધણું હશે તો તેમાં ઉતરી જશે.

કેરોસીન તેલ દવા દારૂ તથા ધણાક ધરધતુ ઉપયોગમાં લેવાય છે, લગભગ પચાસ જાત જાતના તેલો જુદી જુદી જાતની ખોરાકની ચીજો, અનાજ ફલ, ફુલ, માછલી, વસાણા, તંબાકુ, મીણ, ખનીજ પદાર્થો વિગેરેમાંથી તરેહવાર રીતે બનેલાં વપરાય છે.

૨૪૮-નીચક (Salt) સવેં ખોરાકની ચીજોમાં સહથી ધણું ઉપયોગી, ધરધતુ ખોરાકી તેમજ દવાદારમાં તથા કપડાં સર સામાન વિગેરેના કાષો કાઢવા તથા જાડમાં ખાતર તરીકે વપરાય છે.

ગાંઝા વળી પસરી જતું અટકાવવા અંદર તળીમાં થોડા ચોખ્ખા ભેળવાથી તેમ થશે નહિ.

નીમકઢાણીમાં વરસાદના દિવસમાં પસરતું અટકાવવા એક ચમટી આરાશ્ટ બેળાને રાખવું.

ઠાણું નીમક સાફ કર્યા વગરતું સફેદ કરતાં વધુ ખાઈ હોય.

ઢાળાં નીમકમાંથી સોણું સફેદ બનાવવા માટે એક શેર નીમકમાં ઢોઢ શેર પાણી નાંખી આખી રાત રાખી પીગળી જાય ને ઉપરતું નીતયું પાણી ઢાઢી લેવું, અને પછી તેને લોઢાંનાં વાસણમાં ચુલલા ઉપર ગરમ કર્યાથી પાણી ઉઢી જશે અને નીચે તળીઆમાં સફેદ નીમક રહેશે. વેદકની પરચુરણ બાબતમાં છે.

સાલ નીમક (Rock Salt) ખડકમાંથી ખોદેલું પણ ઉપયોગી છે.

નીમક બાળવાથી ખરાબ વાસ ગલીઢી પણ દુર યાય છે; તેમજ ઢાલસાને અંગાર ખરાખર બળે નહિ તે ચોઢું તેપર નાંખવું.

રજદ-ઢાળાં મરી (Pepper) ની છુટીમાં ઘણીક ચીજે બેળેલી હોય છે. રેતી, મહેડી, લાકડાંની છુટી, અલસીનો કે ચોખાનો આટો અને બીજી વસ્તુઓ શોષી ઢાઢવા માટે માઇક્રોસ્કોપ (Microscope) થી જોવું. બનતાં સુધી વાપરવા માટે આખાં મરી લઇ દળવાં.

સફેદ મરી ઢાળાં મરીમાંથીજ બને છે. ખજખજતાં પાણીમાં ઢાળાં મરીને થોડો વખત ખોળી રાખીને પછી હાથમાં લઇને ચોળવાથી ઉપરની છાલ નીકળી જઇને સફેદ મરી થશે, જેનો તીખાસ પણ ઢાળાં મરી કરતાં ઓછો રહેશે.

આમલી, સરકો, રાઇ, નાળીએર.

૨૫૦-આમલી (Tamarind) ને લાંબો વખત રાખવા માટે ચીચોડા તથા ઢાઢી તેમાં નીમક ને હળદર બેળી તેના ગોળા વાળી ખરણીમાં મરી રાખવી. લાંબો વખત પછી તેનો રંગ ઢાળો યાય છે તેથી ખગડેલી નહિ સમજવી.

સરકો (Vinegar) શેરડી, તાડી, અને સાઇડર તથા વાઇન દારૂમાંથી બને છે, બીજી રીતે વરસાદનું ગરમ પાણી, ગોળ તથા ખમીર બેળ્યાથી પણ બનશે. સરકો ઉતરી ગયલાને તડકાંમાં મુકવાથી તે સુધરશે; એક રકાબીમાં રેડી મઢી યા ખજખજતાં પાણીના વાસણ પર મુટી ગરમ થતાં તે દારૂઓમાંનો બનેલો હશે તો તેને મળતો વાસ નીકળવા માંડશે, હલકી બનાવટના સરકાનો વાસ બળેલી ખાંડને મળતો આવે છે તાડીને પંદર દીવસ વેર કાચ યા પત્થરની બાટલીમાં કપડું ઢાંકી જુચ મારવા વગર મુટી રાખવાથી સરકો બનશે.

સરકો ગઢલો થયલો દેખાય તો એક બાલનમાં એક ચમચો મીઠું દુધ બેળી એક દિવસ રહેવા દીધાથી સરકામાંનો કચરો જાગત વિગેરે ઢરી જશે, પછી નીત્યો સરકો હલાબ્યા વગર ગાળી લેવો.

સરકો જલ્લદ બનાવવા ચુલ્લે મુકીને બે ભાગ બળી એક ભાગ રહે ત્યાર પછી તડકે મુકવો, થોડીક ખાંડ નાંખવાથી પણ જલ્લદ થાય છે. એ જલ્લદ સરકાને બીજા સાધારણ સરકામાં થોડો નાંખીએ તો તે પણ જલ્લદ બનશે.

સરકામાં બેળ પાણી, ઍસેટીક ઍસીડ, અથવા ગંધકનો તેજબ કોષ્ટ વખત હોય છે. સરકો કોષ્ટ જાતનું તેલ કેરોસીન વિગેરેનો વાસ તથા ડાઘો કાઢવા ઉપયોગી તેમજ નીમક સાથે બેળીને રાંધવાના વાસણો કાટ કાઢવા વપરાય છે. સોજા સરકામાંથી ટાઇલેટ વીનીગર બને છે.

અચાર ચટણી (Pickles) લાંબો વખત રાખવાં હોય તો જંધ પેટીમાં બરણીઓ મુકવી, ભીંતને અડકાવીને બરણી મુકવાથી અથવા સરદી કે તાપ લાગવાથી જલદી બગડી જશે. ખપ જોગાં વાપરવા કાઢવાં, અંદર મચ્છર કે મગતરાં પડવાથી ધૂઆઇને બગડી જાય છે.

પાણીના અચારમાં ફટકડી નાંખવાથી કઠણુ થઇ લાંબો વખત રહેશે.

અચાર, ચટણી કે કોષ્ટ પણ ખટાશવાળી ચીજ કોષ્ટખી જાતની ધાતુના વાસણમાં લાંબો વખત સુધી રાખવાથી કટાણું મારી લીલું થઇ જશે. બનતાં સુધી કાચના કે લાકડાંના ચમચા વાપરવા.

સૉસ (Sauce) ટામેટાં તથા કોષ્ટખી જાતના તૈયાર બનાવેલામાં રંગ આપવા માટે કેટલીક વખત ઍસીડ સેલીસીલીક બેળે છે.

૨૫૨.—રાઇ (Mustard) આખી છુંદેલી વધુ જલ્લદ હોય, તૈયાર છુંદેલીમાં આટો હળદર વિગેરેની બેળ હોય છે તેમાં સહેજ એમોનીઆ પાણી સાથે મેળવ્યાથી તેનો રંગ પીળો થશે અને બેળ વગરનીનો રંગ ઘેરો જુરો જેવો દીશે છે. એમાંથી તેલ દવા માટે બને છે.

રાઇ ચઢાવવા માટે ગરમ પાણીને થંડું પાડીને વાપરવું, સરકામાં ચઢાવી તેમાં સહેજ નીમક અથવા ખાંડ નાંખવાથી ખાવામાં સારી લાગે છે, અને જલ્લદ પણ રહેશે. દુધમાં મેળવ્યાથી ચમચો કાળો થતો નથી.

રાઇના સફેદ દાણામાં સાધારણ તીખાસ હોય છે. કાળા વધુ તીખા ને જલ્લદ લાગે છે, તેમજ એનો જલ્લદ વાસ હોવાથી બીજો કોષ્ટખી જાતનો વાસ વાસણમાં રાઇ નાખ્યાથી નીકળે છે.

૨૫૨.—નાળીએર (Coconut) ઝાડ ઉપરથી તોડેલાં છાલ સાથે રાખવાથી લાંબો વખત સુધી રહેશે. આખુ કાઢવા ભાંગીને થોડો વખત બઢીમાં સહેજ ગરમ કર્યાથી જલદી નીકળશે. નાળીએરની કાછલીઓ બાળવામાં વપરાશે.

નાળીએર તોડેલું અધુરું બીજા દિવસ માટે સોજું રાખવા નીમકમાં દાખી રાખવું, પણ સહેજ ખાર લાગશે.

ખમણેલું નાળીએર લાંબો વખત રહેતાં સુકું થઈ ગયલું દુધ થોડું રેડવાથી નરમ ને તાજું જેવું થાય છે.

પ્રકરણ ૨૯.

તરકારી સુકી તથા લીલી વિષે.

૨૫૩.—પટેટા (Potato) પાંચરેલા છુટા રાખવાથી તે લાંબો વખત સારા રહેશે. તેપર કળી ચુનો છાંટવો, રેતી યા મટોડીના પડમાં છુટા છુટા મુકવા. પટેટાને એક ટોપલીમાં અથવા કરંડયામાં ભરી ખજખજતાં પાણીમાં એક બે મિનિટ રાખી કાઢી લેવા, પછી તેને ખુલ્લી હવામાં છુટા નાંખી સૂકાય ત્યાં સુધી રાખવા. પટેટા જલદી ચડવા માટે રાંધતી વખતે વાસણ પર કપડું ધાંકી તે પર ઢાંકણ મુકવું.

પટેટાને ખાફવા આગમય હોલવા નહિ, હાલ સાથે ખાફેલા વધારે સ્વાદદાર લાગે છે, કારણ તેમાં ખાર જલવાય છે. જુના પટેટામાં ખાંડ નાખવી ખાફતી વખતે; મેથ કરતી વખતે ગરમ દુધ સાથે થોડો બેકોંગ પાઉડર ભેળવાથી સ્વાદ સારો લાગે છે.

પટેટાની ઝીણી સળી કાપવા ગોળ વેફર કપ્પા પછી થોડાં સરખાં એક એક પર ગોઠવીને પાછી ઉભી કાપવી, ખમણી વડે ખમણવા.

લુંજેલો પટેટા ખાફેલા યા તળેલા કરતાં જેરવવામાં વધારે હલકો છે. લુંજેલામાંથી એક જાતનો શુંદર ખને છે. પટેટાને પકાવતાં અર્ધો કલાક સુમારે થશે, નવો પટેટા ધણો જલદી નરમ થઈ અટવાઈ જશે. કાચો પટેટો કાપીને ઘસવાથી લોખંડનો કાટ નીકળશે.

નવા પટેટાની હાલ પાતળી હોય છે તે હોલવાને બદલે બીનાં જડાં કપડાંએ ઘસવાથી નીકળશે, કપડું ઘડી ઘડી બીંનવવું. પટેટાની હાલનો છુટા સરકાતા કાચો સીસીમાંથી કાઢવા વપરાય છે, તેમજ કપડાં ધોવા માટે પણ ઉપયોગી છે.

તરકારી રાખવાની જગ્યા થોડે વખતે પાંણીમાં ખલીચોંગ પાઉડર નાખી ધોવાથી સ્વચ્છ થઈ તેમાં કાઢી જાતના જંતુઓનો નાશ થઈ ખરાબ હવા દૂર થશે.

સુકી તરકારી પકાવતી વખતે હંમેશાં ઢાંકવી, લીલી ખુલ્લી રાખવી.

૨૫૪.—કાંદા (Onion) ખાવા માટે તુરત કાપી મુકવા, આગમયથી કાપી રાખવા નહિ, કારણકે કાંદો હંમેશાં ખરાબ હવા ચુશે છે.

કાંદા કાપવાની રીતો છરીની ઉપલી ટોચ પર પટેટો અથવા પાંડનો ટુકડો બોક્ષવો; મોઢામા ખુચ કે સોયનો કાચાવાલો ભાગ પકડીને રાખવી, કારણ કે ભોદું

કાંદાની તીખી ઝેણુ ખેંચી લેશે; પાણીમાં હાથ કુમાડીને કાપવાથી પણ તેની ઝેણુ લાગશે નહિ. કાપ્યા પછી છરીને પણ સોજાં પાણીમાં ઘુરત યોગવાથી કાંદાનો વાસ નીકળી જશે.

હાથમાં કાંદાનો વાસ નહિં રહે તે સાર કાપતી વખતે દીયકું તથા નીચેનો ભાગ પહેલાં કાપીને વચમાં કાંટો ખોશી રાખવાથી ફરતી જાલ સહેલાઈથી નીકળશે. સેતેરીના પાંદડા યોગવાથી હાથમાનો વાસ જશે.

રસ નીચવી કાઢવા છુંદીને જડાં કપડાંમાં નાખી દાખવો, અથવા ખમણી પર આગળ પાછલ ખસેદવો. લીંબુનો રસ કાઢવાનો સંચો વાપરવો.

કાંદામાંથી ગુંદર જેવો ચ્ચિકાશદાર રસ કાઢીને વળગાડવા માટે વપરાશે, ખાશી કાઢીને દાખવાથી તે રસ નીકળે છે.

કાંદો કાપીને જાથ સાથ ધસવાથી લોખંડનો કાટ નીકળશે.

કાંદો આખો નહિ ખપ હોય તો અર્ધો કાપી જાલ સાથ રાખી ખીજી જાલ તે ચર ઢાંકી રાખવાથી ખગડતો નથી.

કાંદાનો વાસ તથા તીખાસ કાઢવા પાપડખારનાં પાણીમાં જોડીને આખાજ બીણુતી રાખી એ ત્રણ કલાકે વાપરવા.

૨૫૫.-આદુ (Ginger) ને લાંબો વખત રાખવા સારું લાકડાના દાખ-કામા મટાડી નાંખી તેમાં દવાતી રાખવું.

લીલું તથા સુકવેલું આદુ દવાના વપરાસમાં આવે છે; એનો ત્વક પશુ નીકળે છે. ગોશમા બેળ્યાથી ચડીને નરમ થશે.

લશણ (Garlic) ખોરાકી તેમજ દવાના વપરાસમાં આવે છે. હવા ખગડેલી હોય ત્યાં લશણને ઊલી તેની કળીઓ દોરામાં પેરાતી ટાંગી રાખવાથી ખરાબ હવા ચુશી લેશે.

૨૫૬-ગાજર (Carrot) લાંબો વખત રાખવાં હોય તો લાલ મટાડી અથવા રેતી બરેલા દાખડામાં બંધ કરવાં, જોલવા સાર પટેટાની રીત મુજબ બીના-ચલાં કપડાંએ ધસવાં. એ ખાવામાં તાકાટ આપનારાં છે.

બીટરૂટ ખાવા માટે બાફવા દોઢથી એ કલાક થશે. ગરમ હોય તેજ વખતે કપડાંમાં પકડીને ખીજે હાથે જાલ કાઢવાથી રસદમાં સારા લાગે છે, ઠંડા પડે ને જોલવાં નહિ.

જુરાં કોહળાં જે મુરંબા માટે વપરાય છે તે વજનમાં હલકાં હોય તે પાકટ બણી લેવાં ને જાલ પણ સફેદ હશે, કુમળાંની જાલ લીટી દીશે છે ને પાણીનો જામ હોવાથી વજનમાં બી બારી રહેશે.

રખાડ-લીલી તરકારી ઠંકવાથી જમ્યા કે પત્થરની જમીન પર પાંચરી બીનું કપડું ઢાંકવું. તારની જાડી અથવા નેતરનાં કરંડીઆમાં ખુલ્લી મુકવી.

કાઠમીર તાજી રાખવા મુકે બાંધી ખીલા પર ટાંગવાથી બીંતની ઠંક લાગી સુકારે નહિ, જોઇએ તો ખાણીમાં નીચે ॥ કાળાઓ મુકી તે પર બીનું કપડું ઢાંકવું.

સેલેરીને મુકી રેતીમાં ઘટી રાખવાથી તાજી રહેશે.

કોળીને રાખવા માટે બહારનાં પાંદડાં થોડાં કાઢી લઇ દાખડામાં ઢાંડીવાલો ભાગ ઉપર રાખી ફરતાં પાંદડાં ખોશી ઢાંકણું ઢાંકવું.

કોષી કુમળામાં નખ બોકારો, પાકટમાં નખ લાગતું નથી.

બીંડા અણી પરથી ભાંગે તે કુમળા જાણવા, જડાં ખી વાળા એ રીતે ભાંગશે નહિ.

સલગમ નોલકોલ માં અંદર છરી બોકાય તે કુમળાં જાણવાં, જમીનમાં ઘટી રાખવાથી સોજાં રહે છે.

લીલી તરકારો, કુદનો મુકાયલી તાજી કરવા પાણીમાં લીંબુનો રસ સોડા બાષ્પકામ કે પાપડખાર કંઈખી બે ચમચીને સુમારે ભેળવું ને તેમાં એક બે કાક રાખવી. સુરજનો તાપ લાગવા આગમ્ય ઝાડ પરથી ઊતારવી.

લીલી તરકારી કાચી ખાવી હોય, ટાંમેટાં સેતેડ ધોવી, કાઠખી પણ ખરોખર તે પરનો કચરો જંતુઓ વિગેરે કાઢવા ટોપલીમાં મુકી પાણીનાં નળ નીચે ફેરવી ફેરવીને ધોવી, જોઇએ તો થોડો ટંકણુખાર અથવા સરકા પાણીમાં ભેળવો.

કડવાર તરકારીમાંથી કાઢવા પહેલાં નીમકનાં પાણીમાં ખાશી તે પાણી કાઢી નાખી ખીજું ગરમ પાણી રેડવું. રાંધવા આમમ્ય નીમકનાં પાણીમાં બોળવાથી સગદ સારો થશે.

મરચાં (Chilli) નો તીખાસ કાઢવા પાપડખારનાં પાણીમાં બીનવવાં. મરચાં દવાના વપરાશમાં પણ આવે છે.

મરચાની ભુકીમાં ભેળ લીંગળોક, કાચીનીઅલ, ઈંટની ભુકી, લાલ લાકડાંનો વહેર વગેરે કોઇ વખત ભેળેલું હશે તો મેગનીફાઈંગ કાચ વડે તપાસતાં માલમ પડશે.

વટાણા (Green Peas) લીલા રાખવા છલ છોલીને નીમક નાખી પાંચ મિનિટ મુઠલા પર ખાશી ચાળણીમાં પાણી ગાળીને સુકાય કે કપડાં વડે નુછી અથવા બહીમાં મુકવીને પછી ચપટ ઢાંકણાની સીસી યા દાખડામાં બંધ કરવા. પાછા ખાવાની વખતે કકડતાં પાંણીનાં વાસણમાં મુકી મુઠલે જોસ પાડીને પછી ઉખેડવો.

ટાંમેટાં કાચાં તોડીને દાખડામાં બંધ કાંધાથી પાકશે, બહાર ગામ મોકલવા તેમાં ભુસું વહેર અથવા બુચની ભુકી ભરવી. છોલવા ગરમ પાણી તે પર રેડવાથી છલ છોલારો.

લીલી તરકારી સુકાયેલી સાદાં કે નીમકનાં પાણીમાં એ કલાક બીનવવી. સાજાપાલો અથવા કોઇખી જાતની તરકારી સુકવીને દવાના વપરાસમાં લેવાની હોય તેને જુડી બાંધી ઉધી ટાંગી સુકાયા ને, પછી કાગળની કોથળીઓમાં બંધ કરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવી.

અસ્પરેગસ (Asparagus) ફરીઆમાં ઉગતો વેલાતી છોડવો ટીનના પેક દાખડામાં મળે છે, જે ખોલીને ખાવા આગમ્ય આદ્રસ પર સુકવાથી સારાં લાગશે.

૨૫૮.—તરકારી ટીનમાંની પેક કીધેલી બગડેલી પારખવી. વટાણા, અસ્પરેગસ તથા બીજી તરકારી ઉખેડવા પછી તે બગડેલા હશે તો દવામાં છરી ખોસવાથી લીલી થશે. સોજી હશે તો છરી ખરાબ થતી નથી, તેમજ ખાધામાં પણ ખાટી લાગે તે બગડેલી જાણવી.

તરકારી કુટ વિગેરે લાંબો વખત રાખવાની રીતો ધણીખરી ઠંડીનાં મુલકામાં વધુ ઉપયોગી થઇ પડે છે. ગરમીનાં દેશોમાં એ રીતે બરોબર રહેતી નથી.

તરકારી બાફવાની રીતો.

૨૫૯.—બાફતી વખતે વાસ નીકળતો અટકાવવા કોઇખી તરકારીમાં પાણી સાથે એક ગાંમઠી કોલસાનો ટુકડો અથવા તો પાંજિતો ટુકડો કપડાંની પોટલીમાં બાંધીને નાંખ્યાથી તે વાસ ચુશી લઇ બહાર આવશે નહીં. બાફ્યા પછી ઠંડુ પડે ને પાણી કાઢવું.

કોબીઝ (Cabbage) અધી^૧ બાફ્યા પછી પાંણી કાઢી નાંખી બીજી પાંણી નાંખ્યાથી સારી થશે, તેમાંનો નેલનો ભાગ પણ નીકળી જશે.

વટાણા તથા ફ્રેન્ચ બીન્સ બાફતી વખતે જેસ પાંણી થાય ને તેમાં નાખવા સાથે થોડુંક નીમક ભેળવું. સહેજ ખાંડ નાખવાથી વટાણા વધુ સ્વાદિષ્ટ બનશે.

તરકારી જાડી ઘરડીને નરમ કરવા બાફતી વખતે એક ચમટી સોડા ખાર નાંખવો.

જમીનની અંદર થતી તરકારીને પાંણીમાં બાફ્યા પછી નીમક નાંખવું, બહાર ઝાક પર ઉગતી તરકારી માટે પાંણી સાથે પહેલાંથી નીમક ભેળવું, અથવા ખાંડ સહેજ નાંખીને થોડો વખત બીનવી રાખ્યા પછી બાફ્યાથી તેનો રંગ પણ લીલો રહે છે. લીલી બાફતી વખતે ઢાકણ ગિંધાડું રાખવું, સુકી માટે બંધ રાખવું.

તરકારી બાફેલી છોલવા માટે ગાંડાં પાંણીના વાસણમાં તારની જાલી કે ચારણીમાં મુકીને બાફ્યા પછી કાઢી લઇને છોલવાથી હાથ ઢાઝતા નથી.

કટલીક જાતની અંસીડો જેવી કે સાઇત્રીક, ટાર્ટરીક, આકર્જલીક, અસેટીક, વિગેરે તરકારી તેમજ ઝાડનાં છોડોમાંથી બને છે.

પ્રકરણ ૩૦.

કુટ જાતજાતની વિષે.

૨૬૦.—કેરી (Mango) ને પાકવવા સુકું ધાસ યા પેંડો વાપરવો, સરખી ઉભી ઉપર ડીયકાં આવે તેમ મુકવી, એમાં કાંદો મુકવાથી જલદી પાકશે, થોડીક એલચી છુટી છુટી તેમાં નાંખવાથી કેરીની જાલ પીળો રંગ પકડશે, બંધ જગ્યામાં રાખવી.

કેળાં (Banana) પણ ધાસમાં પાકશે. કાચી ઉતારેલી લુમે હોય તો તેના કાતરા છુટા પાડી બંધ વાસણમાં ઢાંકી રાખવા, તે ઉપર કળી ચુનો પાતળો છાંટવો તેથી જાલ પીળો રંગ પકડીને જલદી પાકશે; જોઈએ તો ચોખ્ખામાં મુકવાં.

ચીકુ ભાત યા ચોખ્ખામાં પાકવવાં.

પપાંઉ પણ ઉપલી કાંઈખી ચીજોમાં પાકવવા સારું મુકવાં. ઇલેક્ટ્રીક વંત્ર (Heater) ની ગરમીએ કુટ પાકે છે.

૨૬૧.—કુટના ઠળીઆ કાઢવા ચેરીઝ, આલુ, ખગુર વિગેરેના સોજે બાલમાં ખોસવાને સુધઓ (Hairpin) લઈ તેનો ઉપલો ગોળ ભાગ કુટના ડીયાં આગળ અંદર પહેલાં દાખવો, પછી પેલાં હાથમાંના અણીવાલા છેડા દાખવાથી આખો સુધઓ અંદર પેવશ થઈ કુટની ચામડી ચીરાઈને ઠળીઓ પોતીકી મેળે બહાર નીકળી આવશે, નીચલી રીતે પણ નીકળશે.

સુકી દ્રાક્ષના ઠળીઆ કાઢવા અધવચમાંથી ચીરવી અથવા કાપવાથી નીકળે છે તેમ કરતાં દ્રાક્ષ હાથને વળગ્યા કરે તે સારું હાથ કે છરીને સહેજ માખણ લગાડવું ચાતો હાથને પાણીમાં અવારનવાર બીનબ્યાથી સમારતી વખતે વળગશે નહિ. આટામાં ભેળીને પછી હાથમાં ચોળવાથી દીંચકાં કાઢવાં સહેલાં પડે છે, દ્રાક્ષને સહેજ ગરમ કીધાથી પણ ઠળીઆ જલદી નીકળશે.

કુટને લાંબા દિવસ રાખવી તથા સુકવવી.

૨૬૨.—કુટ (Preserve) કરવા ઝેન્ડી કે સોજળ સ્પીરીટમાં દુબાડીને બાટલી ચપટ બંધ રાખવી. આઇસમાં અથવા તેવી ઠંડકવાલા ઓરડા (Refrigerator) માં રાખવાથી કુટ, મીઠાઈ, દુધ, આઇસ્ક્રીમ તથા બીજી ઓરાકી લાખો વખત વેર બગડતી નથી.

દ્રાક્ષ, ચેરીઝ (Grapes Charries) વિગેરે ઝેન્ડી કે સ્પીરીટમાં ખાંડ ભેળી ચપટ ખુચ લગાડી હવા બિગસ નહિં લાગે તેમ ઠંડકવાલી જગ્યા અથવા

ભાંપરામાં મુકવી; જોઈએ તો પહેલાં ફટકડીનાં પાણીમાં બોળવાથી કઠણ થાય ને ઉપલી રીતે પ્રીઝર્ કરવી. એક બાટલી એન્ડીમાં ચાર ઐસને સુમારે ખાંડ ભેવી. દાખડામાં પેક કરવા લાકડાનો વહેર કે ખુચનો છુદા ભેવો.

પીચને (Peaches) નુછી સાફ કરીને વાસણમાં ગોળી તે પર થોડી ખાંડ છાંટીને એન્ડી કુખે તેટલો રેડી ખાંડ પીગળે ને ચુહલા પર એન્ડી કુદા થાય ને જિતારી ઠંડા પડે ને બરણીમાં ભરવી.

પ્રીઝર્ કીધેલી ફુટનાં શીરામાં કાઢાળી એસંસનાં ટીપાં નાખી ખાંડ. ખાંડના શીરામાં પણ રહે છે. ખટાશવાથી ફુટ માટે ખાંડ વધુ ભેવી. શીરા સાથે બેળી પહોળા

પાણીના વાસણમાં સીસી પર કપડું ઢાંકી જોશ પાડવા ચુહલે દસ મિનિટ રાખવી.

દીનમાં પ્રીઝર્ કરેલી દાખવાથી પતર જોશી જાય તો અંદર હવા જઈ તે ચીજ બમડેલી જાણવી.

ફુટ પ્રીઝર્ કીધેલી હવા નષ્ટ જાય તેમ બંધ કરવા સોજાં સફેદ કાગળને સીસી થા બરણીનાં માપથી સહેજ મોટાં કાપી તે પર એન્ડી અથવા ઈંડાંની સફેદી લગાડવી; જોઈએ તો ઝીણાં સફેદ કાગળને દુધ કે ચુંદરનાં પાણીમાં બોળીને મુકવા પછી ઢાંકણ ચપટ ઢાંકવું.

સપરચનને (Apple) ઝીણા કાગળમાં વીંટળાવા કે સુકું ખાસ વાપરવું; લાકડાંના વહેરમાં છુટાં પાંચરીને પછી દાખડામાં પેક કરી ઠંડકવાલી જગ્યામાં મુકવાં. વજનમાં ભારી સારાં કહેવાય. પાતળી હાલ છોલવા સાફ ખજખજતાં પાણીમાં એક બે મિનિટ તારની ચારણીમાં મુકી બોળી કાઢવાં, એ રીતે પીચ, ને પ્લમની હાલ નીકળશે. છોલેલી ફુટ રાખતાં કાળી થશે, પાણીમાં મુકવી.

કેરી કાચીને દીયકાં ઉપર મીણ દાખીને ચુંદરનું પાતળું પાણી લગાડવાથી બગડતીનથી. પાકી કેરીને સાકરના શીરામાં અથવા મધમાં પણ દુઆડીને દ્રાઈક રાખે છે, પણ લાંબો વખત રહેશે નહીં.

તડખુચ (Water Melon) (કલીંગર) હાલ રંગનું સાફ કહેવાય પણ સફેદ રંગનું હોય તો તે પર લીંબુનો રસ નીચવ્યાથી હાલ થશે.

ફુટની હાલોને ઉપયોગ સંત્રા મોસંબી ઓરંજ લીંબુ વિગેરેની મીઠાઈ, કેક, પુદીંગ, અચાર, ચટણી, મુરઆમાં કાપીને નાખામાં વપરાય છે, તેમજ દારૂમાં નાખવાથી તેનો કસ ઓગળી રવાદ આપશે, સુકી ચાહના દાખડામાં મુકવાથી તેનો સોહોરમ આવશે. જોઈએ તો સાકરના શીરામાં બેળી મુકવીને પણ રાખશે. સંત્રાની બાલને બઢીમાં જુલું મુકી થાયને તેની જુકા કરી કેક પુદીંગમાં નાખી.

ફુટ છોલેલી ફુકડા કરીને તે પર ખાંડ છાંટી આધસમાં ઠંડી કરવાથી સ્વાદીષ્ટ લાગશે. ખાંડના શીરા સાથે ચુહલે ગરમ કરી રદુ (Stew) ની માફક પણ જન્માવે છે.

કુટ પ્રીઝર્ કરેલીની સીસી ઘોઘને સુકી કરી બરવા માટે વાપરવી, બીનાશ રહેવાથી બગડી જશે. હવાયલી લાગે તો તેમાં મેચીસ સળગાવીને ધરવાથી કોરડી થશે.

લીંબુ (Lime) તથા ઍરંજ ખાધામાં શુષ્કતાલાં છે. લંબાચી જાતનામાં બી હોતાં નથી, ખોરાકો જેવી કે ગોશ, મરધી, માછલી, તરકારી, તિગેરેમાં નાંખવાથી બગડેલી સુધરશે.

લીંબુ અથવા ઍરંજને પેક કરવા ઝીણા કાગળમાં વીંટાળી ખાકસમાં ગોઠવી બંધ કરવાં. સુકી રેતી અથવા વહેરમાં મુકવાં.

લાંબા દિવસ રાખવા પાણીમાં દુભાડીને ચપટ બંધ કરી પાંણી ઘડી ઘડી બદલવું. છાશમાં પણ સોજાં રહે છે, સુકાઈ ગયલાંને છશમાં બોળવાથી તાજાં થશે. ટમ્બલર નીચે ઢાંકી રાખવાં.

કાપેલું લીંબુ સુકાઈ નહિં જાય માટે પાંણીમાં સહેજ નીમક ભેળી તેમાં બોળા રાખવાં, અથવા તે પર ખાંડ છાંટી મુકવી.

છોલેલી કુટ પાંણીમાં રાખતાં કાળી નહિ પડે માટે લીંબુનો રસ થોડો સાથે નાખવો, રૂપાંતી છરી વડે છોલેલી કાળી પડતી નથી.

લીંબુમાંથી રસ કાઢવો આખાંને ટેમ્બ ઉપર મુકી હથેલી વડે બાર મુકી ઘોરવાથી નરમ થાયને એક બાગુ કાણું પાડી દાખીને નીચવવું કાપવા આગમ્ય ચુહલે પાણી સાથ ગરમ કરી નીચવ્યાથી પણ વધુ રસ તેમાંથી નીકળશે.

રસ કઢીને કપડાંએ ગાળી ચપટ બુચની સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવો. લીંબુ ખાવાની જોને અગત હોય ને જ્યાં નહિ મળી શકે તે વખતે કામ આવશે. રસ પાંણી સાથ પીવાથી ફાયદો કરે છે. એમાંથી સાઇત્રીક ઍસીડ (Citric Acid) બનાવે છે.

લીંબુ, દ્રાક્ષ, મોસંબીનો રસ કાઢવા કપડાંમાં મુકી દાખીને નીચવવું, તે માટે કાચનું વાસણ (Lemon Squeezer) આવે છે.

લીંબુની છાલનો ઉપયોગ લીલી હોય ને રસ કાઢવા પછી બારીક ટુકડા કરી ખાવાના સાથ લીધાથી સારી લાગશે. જડી છાલને જાયફળ ખંમણીપર અથવા છરી વડે ઍખવી ખોરાકોમાં વાપરવી: મીઠાઇમાં વાપરવા માટે ખડી સાકર અથવા લોફ શુગરના ટુકડા તે છાલ પર ઘસવાથી તે પર તેનો રસ ઍગળીને પછી તે સાકરને મીઠાઇમાં નાંખવાથી સારો લીંબુનો સ્વાદ આવશે ખાંડનાં શીરામાં ચુહલે ઊકાળી ઠંડી પડેને ભરી રાખવી, હાથ પરનો ને વાસણ પરનો ચીકાશને વાસ છાલ ઘસવાથી નીકળશે.

કાષખી જાતની કુટ લાંબો વખત રાખવા માટે એકદમ પાકેલી કે નરમ થઈ સહેલી લેવી નહિ.

૨૬૩-કુટ સુકવવા રાતે રાંધવાની બઢીનું કામ ખત્તાસ થાય ને પછી સુકવાની બચ્ચા પર કુટ પાંચરી ને આખી રાત ઉંઘાડી રહેવા દેવી, ખારણું બંધ કરવું નહિ, એ મુજબ એ ત્રણ દિવસ રાતે સુકવી. ઘણી ગરમ ચાલુ સળગેલી બઢીમાં સુકવવાથી બગડી જશે. સુકાવા આવે ને છરીએ કાપ્યાથી નરમ પાંણી જેવી લાગે તો વધુ સુકવવી, નહિ તો લાંબા દિવસ રહેતાં ડુગાઇને બગડી જશે.

ઘણી સુકાયેલીને બઢીમાં થોડીક મિનિટ વાપરવા આગમચ સુકવાથી પાછી નરમ થશે.

ઝીણી કુટ મોટી કરતાં જલદી સુકાશે. ખરણી અથવા દાખડામાં ભરી સુકી જગાપર રાખવી, અવાર નવાર હીલવી તથા ઉપર કરવી.

પીચ ને વિલાયતી પેર સુકવવા ખગખગતાં પાંણીમાં આગળ તરકારીમાં આપ્યા મુજબ એક બે મિનિટ સુકીને કાઢી લંઘાથી તેની છાલ સહેલાઇથી છોલાશે, પછી તેના ચાર ટુકડા કરી તડકાંમાં અથવા બઢીમાં ઉપલી રીતે સુકવવાં. રાસપાંચરી, કાળાંપંચરી, ચેરીઝ પિગેરે સુકવતી વખતે ભાંગેલાં કે છુંદાયલાં લેવાં નહિ. એ કુટ તડકામાં વધુ સારી રીતે સુકાશે.

અંજીર (Fig) પાકાં તોડીને તડકે સુકવવાં, હાથે ખેંચીને લાંબા કીવાથી સારી રીતે સુકાઇ જશે.

સપરચનને ગરમ પાંણીમાં બાફી નરમ થાય ને કાઢી બઢીમાં ઉપલી રીતે ભુંજવાં, ભુરો રંગ થયા પછી બઢી ઠંડી પડે ને કાઢી લઇ ખેંડ લાથની દયેલી વચ્ચે દાખી ચપટાં કરવાથી લાંબો વખત રહેશે, સુકવેલાં પાછાં નરમ કરવા થોડા કલાક ગરમ પાંણીમાં બોળવાં.

દ્રાક્ષ ઘણી સુકી હોય તેને ગરમ પાંણીમાં ધોઇને કપડાંપર પાંચરી સુકવવાથી નરમ થાય છે.

પ્રકરણ ૩૧.

ખોરાકીની ચાલુ વપરાશની ચીજો, ઈંડાં તાજાં રાખવાં,
ખાંડ, કોફી, ચાહ, દુધ માંખણુ વિગેરે.

૨૬૪-ઇંડાં (Eggs) પારખવા પાંણીનાં ઊંડાં વાસણમાં સુકી જોતાં તાજાં હશે તો તળીયામાં આડાં પડી રહેશે. થોડા દિવસનાં ઉભાં થઇને પાંણી ઉપર તર્યાં કરશે, તેમજ ઉજાસ અથવા બત્તી આગળ ધરીને જોવાથી તાજાં ઇંડું નીતર્યું દેખાય છે, ઘણા દિવસનું વાસી હશે તો ગદલું ને કોટલાંમાં કાળી છાંટો દેખાશે. ચળકટાં કોટલાવાલાં વાસી ઇંડાં હોય છે.

ઈંડાંને તાજાં રાખવાની રીતો ઠંડકાળી જગ્યામાં ઈંડાં રાખવાથી જલદી બગડતા નથી. અણીચસો ભાગ ઉપર રાખી સરખાં ઉભાં ગોઠરીને મુકવાં, અથવા બારીક કપડાંની કોડળીમાં મુકી હવામાં ટાંગી રાખવાં, બીનાયલી ગુચુપાટ ઢાકવી, મુકાયને પાછું તેપર પાંણી છાટવું, તેની ઠંડકથી ઈંડાં બગડતાં નથી.

ગ્લીસરીન અથવા ગુંદરનું પાતળું પાંણી કરી પીછીએ લગાડવું, આલીવ ઓઇલમાં મીણુ તાવીને લગાડવાથી અંદર હવા જતી નથી, પછી નીમક અથવા કોવસાની રાખ કે થુંલામાં ઉભાં ગોઠરીને મુકવાં એ રીતે રાખેલાં ઇંડાંમાંથી બચ્ચાં નીકળતાં નથી.

ઈંડાંનું વજન, સાધારણ દસ સુમારે એક રતલ થશે.

કોટલાં ઈંડાંનાં એકઠાં કરી રાખી તેના લુકાથી વાસગ્રો ઉજરાશે. ઘેરા રંગનાં કોટલાંની દાળનો પણુ રંગ ઘેરા હોય છે.

ઈંડાં પાણી પર (Poached Eggs) બનાવવા જોસ પાંણીમાં સહેજ સરકો રેડવાથી દાળ તુરત બધાશે.

બાફેલું ઈંડું જોસ પાંણીમાં મુકવાથી દસ કે પંદર મિનિટમાં કંઠણુ થશે. હાફ ઓઇલ માટે ત્રણ ચાર મિનિટ રાખવું. તુરત ઈંડાં પાંણીમાં મુકવાથી બાફેલું ઈંડું બરાબર હોલશે.

બાફેલાં ઈંડાં પારખવા માટે ટેમ્લપર ગોળ ફેરવવાથી જલદી ફરશે, તેમ કાચાં ફરી શકતાં નથી.

બોઇલ્ડ ઈંડું ઠંડું થઇ ગયું હોય તો પાછું ગરમ પાંણીમાં મુકવું, તેનો સ્વાદ પણુ જોવાને તેવોજ લાગશે.

બાફેલું ઈંડું ચુંથાયા વગર કાપવા માટે છરીને બગબગતાં પાંણીમાં બોળી નુકીને વાપરવી, તેમજ તેની પાતળી સ્વાઈસ કાપવા માટે તારોની બનેલી ચીજ વાપરવાથી ઘણી સફાઈથી કપાય છે.

ઈંડું બાફતી વખતે કોટલું ભાંગે નહિ તે સારું પેહલાં ઈંડાં પાંણીમાં બોળાને ગરમમાં મુકવું.

ઈંડાંમાં ફાટ યા કાણું હોય તો ઝીગું કાગળમાં વીંટાળાને પછી પાંણીમાં બાફવા મુકવું, જેથી તેમાં પાંણી બરાશે નહિ યા સફેદી બહાર નીકળશે નહિ. જોછએ તો પાણીમાં સરકો નાંખવો.

ઈંડાંની દાળ છુટી રાખવી હોય તો કોટલાંમાં દાળ રહેવા દઇ સાથે થોડું ઠંડું પાંણી રેડી મુકવાથી બગડતી નથી, તેમજ બને ચીજો છુટી પાડવા માટે કાણું સાથની નાની પ્લેટ આવે છે તેમાં ઈંડું તોડીને નાખવાથી સફેદી નીચેના વાસણમાં પડી દાળ છુટી રહેશે.

ઘાળ ઈંડાની સફેદીથી છુટી પાડતી વખતે પુટી જઈ તેમાં થોડીક બેળાચથી કઠ્ઠી લેવા ગરમ પાંચીમાં સોઝું કપડું બોળી નીચરીને કપડાંનો છેડો લગાડવાથી ઘાળ તુરત તેને વળગી નીકળી આવશે, પાંચીમાં રાખ્યાથી બગડતી નથી.

ઈંડાની સફેદીનો કઠણુ કઈ ચઢાવવો ગોળ તારોના બનાવેલાં ચકરડાંએ સારી ચઢે છે તેમાં લીંબુનાં ટીપાં કે ચમડી નીમક નાખવું. સીક માંલુસને પણ સફેદીને કાચી કાપી છરી વડે તેમાંના ટુકડા છુટા પાડી સહેજ ચઢારીને પાંચી સાથ બેળાને પાવાથી ટાકાત આવે છે.

ઈંડામાં થોડુંક પાંચી કે દુધ બેળવાથી પકાવતી વખતે ખીંચે છે. ઈંડાને બદલે સરકો વપરાશે, એક સાધારણ ચમચો ભરીને સરકો હશે તો બે ઈંડાને બદલે કેક થા પુદીંગમાં નાખવાથી તે ઈંડાની ગરજ સરશે, તે બનાવેલી ચીજ વધારે ખીંચીને હલકી થશે. ગ્લીસરીન પણ એ મુજબ વપરાશે. ઈંડું મેળવવા ટંબલરમાં તોડી કાગળ ઘાંકી ખુબ હલાવવું.

આઇસીંગ્લાસ-જેલેટીન, ચાહ, કોફી, કોકો.

૨૬૫—આઇસીંગ્લાસ (Isinglass) માછલીનાં પુકકા તેમજ વાછરડાનાં પગમાંથી બનાવેલી સફેદ પાર્દશીક ચીજ જેની અંદર ઝમી જવાનો ગુણુ છે, એ ખોરાકી તેમજ લાહી, કાંજી વિગેરેનાં ખપમાં આવે છે.

જેલેટીન (Gelatine) જાનવરનાં હાડકાં અને ખીજાં ધણા પદાર્થો પાંચી સાથ ઊકાળવાથી બને છે એમાં પણ ચીકણને બંધાવાનો ગુણુ હોય છે. ખોરાકીના વપરાશમાં લેવાય છે. એ બંને ચીજો ખાધામાં ટાકાત આવે છે. એના નાના ટુકડા ભુકો તથા પાદડાં આવે છે, પકાવવા આગમય પાંચીમાં બીંનવવું.

ખાંડ.

૨૬૬—ખાંડ (Sugar)માં ભેળ શોષવું, આટલે કે રેતી કંઈ હશે તો એક શ્વાસમાં ખાંડ સાથ પાંચી રેડવાથી તે નીચે ઠરી જશે ને ખાંડ પીગળા જાય છે.

ખાંડને ચાહ કે દુધમાં તુરત પીગળાવવી હોય તો ચારણીમાં પહેલાં નાંખી તેની ઊપરથી જેખી પ્યાલામાં રેડવું હોય તે નાંખવા સાથ ચારણીમાંની ખાંડ પીગળતી જશે.

ખાંડનો રંગ બનાવવો, ત્રાંચાની ચમચ યા નાનાં વાસણમાં ખાંડ નાંખી ચમડી ચુહલે ગરમ ચતાં બળીને કાજો રંગ થાય કે તેમાં પાંચી રેડી હલાવવાથી લાલ થાય છે. રંગની ખાંડ માટે કારમાઇન (Vegetable Carmine) નાં થોડાં ટીપાં બારીક ખાંડમાં નાંખી હાથે ચોળીને બેળ્યા પછી સફેદ કાગળ પર પાંચરી સૂકાય ને ખરણીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવી. ઘટ શીરામાં પાંચી નાંખી ગરમ કરવાથી પાતલો થશે.

ખાંડનો શીરો યા ગાળ ઘટ ને ખ્યાલાં વડે ભરીને બીજાં વાસણમાં નાંખવા માટે ખળખળતાં પાંણીમાં ખ્યાલું બેળીને તુરત લેવું અથવા તે ખ્યાલાંને પાતણું માખણ લગાડી વાપરવાથી ગાળ યા શીરો તેને વળગશે નહિ. સીસીમા અંધાઈ અથવા કાઠવા સાર કાચ અથવા રત્નરત્ની નળી તેમાં મુકવાથી જલદી નીકળશે.

ખાંડનો શીરો બનાવતી વખતે ચુદ્ધા પર પોતીફી મેળે પીગળવા દેવી. ચાલુ હલાવ્યાથી ખાંડ પીગળવાને બદલે વધુ ઘટ સાકર અંધાતી જશે. નીતર્યા કરવા આખું ઈંડું કાટલાં સાથે તોડી નાખવાથી મેલનો પોપરો ઊપર તરી આવશે.

લોફ શુગર (Loaf Sugar) ખાંડમાંથીજ અને છે, તેના કકડા ચળકાટ અને ભારી હોય તે સારા કહેવાય.

મીલ્ક શુગર (Milk Sugar) દુધની મેળવણીથી બનેલી છે જે દવાવાડા ઓને ત્યાંથી મળશે. એ પાંણીમાં નાખી નાનાં બચ્ચાંને ખોરાક તરીકે પાય છે. (Saccarum Lactis) નામે દવામાં વપરે છે.

ગ્લુકોસ (Glucose) એક જાતની ઘણી મીઠાશવાડી પુષ્ટિકારક ખાંડની મેળવણી છે જે નખળાં અને શીક માણસને કૌવત આપવા વપરાય છે, તેમજ મીઠાઈ બનાવવાના ઉપયોગમાં લે છે. દ્રક્ષ તથા બીજી ફટમાંથી તેમજ પટેટાનાં સ્ટાર્ચને ગંધ કના તેજા સાથે ઊકાળવાથી બને છે.

સેકરીન (Saccharine) પણ ખાંડની બનાવટ છે, જે કેટલાંક દરદીઓ માટે ખાંડને બદલે વપરે છે. ખાંડ કરતાં ઘણો મિઠાસ હોય છે.

રફડ-ચાહ (Tea) સરદી અથવા બીનાશવાડી જગ્યામાં મુકવાથી હવ.છ જાય છે. ચાહ બે ત્રણ જાતની બેળીને વાપરવાથી વધારે તેરટવાડી લાગશે, તેમજ ચાહના બાકસોમાં ગુલાબ, ચંપેલી, મોગરાં, તાજાં યા સુકકાં ફુલો નાંખવાં અથવા સંત્રા યા મોસંબીની સુકી છાત્રો સાથે રાખવાથી સુગંધીદાર બનશે. ચાહ ફાંટી લાકડાંના દાબડા કરતાં ચપટ ખુચની બરણીઓમાં રાખવાથી તેનો સહોરમ રહે છે. ચાહ બનાવતી વખતે ઊપલી ચીજો લેવી નહિ. ગરમ પાંણીએ કીટલી ધોષને વાપરવી. આખી કરતાં ભુટ્ટીમાંથી ચાહનો કસ વધુ નીકળે છે.

ચાહ એક ખ્યાલાં માટે એક ચમચી ભરેલી સુમારે લેવી.

રંગેંગ માટે વધુ લેવી અથવા એક ચમચી ભરીને સાકર નાંખવાથી પણ રંગ ઘેરો થાય છે. ચાહમાં ટેનીન નામનો પદાર્થ સમાયલો છે.

ચાહમાં લેળ સીસાંની ભુટ્ટી, ગુલી અથવા ચાક પારખવા સાર ઠંડાં પાંણીમાં તે ચીજોનો રંગ ઓગળશે, અને સોજા ચાહ હશે તો સહેજ રંગ ઊતરશે. સફેદ કાગળ ઉપર ઘસવાથી સોજાનો રંગ મુદ્દલ લામનો નથી, ભેળવાળી હશે તો કંઈ પણ જાતનો રંગ કાગળ પર દીશે છે, તેમજ બીનાયત્રાં કપડાં ઘસવાથી પણ બેળેલું પારખી શકાય છે.

૨૬૮—કૉફી (Coffee) સોજના દાણા ઝીણા ને હલકા હોય તે સારી કહેવાય છે. એ જાતની બેળેલી વધુ સ્વાદની થશે.

કૉફી છુન્જવા પહેલાં માખણનો સહેજ હાથ આખા દાણાને લગાડીને ચુલ્લા પર ઠીકડું મુકી તદ્દન લાલ ને બળેલો જેવો રંગ થાય ને કોફી ઉતારી છુંદવી યા સંચામાં દળવી. છુંદીને બારીક કાઢી લીધા પછી વધેલી જાડી કોફી ઘણાક જાખ્યો-મમાં આવશે એને બાળવાથી વાસે હવા સાફ થશે, તેમજ ગતરની પાછપ, સીંક વિગેરેમાં નાંખવાથી ખરાબ હવા ચુશી લે છે. છરી સાફ કરવામાં વાપરવી.

દળેલી કોફી એક નાનું પ્યાલું ભરેલી સાત પ્યાલાં પીવાની કોફી બનાવવા પુરી રહે છે, બનતાં સુધી પતરાંનું વાસણ લેવું નહિ.

કોફી બનાવતી વખતે ચમટી નીમક યા ખાંડ નાંખવાથી સ્વાદમાં સારી થાય છે.

કોફીમાં ભેળ ચીકરી અથવા બીજી વસતુ હશે તો ઠંડાં પાંણીમાં નાંખીને હલાવ્યાથી ભેળવાલી ચીજ નીચે ઠરી જશે ને સોજી કોફી તેમાં ચીકાશ હોવાથી પાંણી ઉપર તરશે.

કોફી દળવાનો સંચો વાપરવા આગમચ પહેલાં તેમાં થોડાક ચોખ્ખા દળવાથી તેમાંનો કચરો વિગેરે નીકળી સાફ થશે, એજ મુજબ બીજા કોષ્ટખી સંચા ખોરાકી દળવાના પહેલાં સાફ કરી વાપરવા; મસાલો પીસવાનાં પથ્થરના પાટા ઉપર બદાંમ યા બીજી મીઠાસવાલી ચીજ પીસવા આગમચ, ચોખ્ખા પીસ્યાથી તે પર લાગેલો કંઈ પણ મરી મસાલો હશે તે નીકળી જશે.

કોકો એક જાતનાં તાડનાં ઝાડમાં નીકળતા દાણા છે, કળના અને બીજા પાંદડાં સાથે પહેલાં મેળવીને પાંચ સાત દિવસ રાખવાથી ખમીર (આયો) (Fermentation) ચઢે છે, તે બી છુટા કાઢી લઈ તડકે સુકાયા પછી તેનાં છલતાં ઝાટકી કાઢવાં, ત્યાર પછી તે દાણાને પાંણીમાં ઉકાળવાથી માખણ માફક ચીકાશ તરી આવે તે કાઢી લઈ સુકાઈને ઘટ થાય કે તેની ભુકી કરવી, તેને કોકો કહે છે.

ચૉકલેટ પણ કોકો સાથે બીજી મેળવણીથી બને છે. સફેદ અથવા કુગ આવેલી લગે તો બગડેલી જાણવી.

૨૬૯.—પૌઆ બાતને (ડાંખરને) એકુ એ દિવસ પાંણીમાં બોળી રાખીને પછી તેને સમડી ઉપર લોઢીમાં થોડો વખત સેકીને છુંદવાથી તે ચપતા પૌઆ થશે, અને છલાંને ઝાટકીને કાઢી નાંખવાં. નવાં બાતના પૌઆ સારા થાય છે.

એરોરૂટ, કાર્નફ્લૉઅર, સાગુ ચોખા.

૨૭૦.—એરોરૂટ (Arrowroot) એક જાતનાં છોડનાં મુળીમાં જમીનમાં હોય તેમાંથી નીકળે છે.

કાર્નફ્લૉઅર (Cornflour) એક જાતનો ચોખાનો આટો છે.

સાગુ ચોખા (Sago) નામનાં ઝાડમાંથી નીકળતા ઝીણા તેમજ મોટાં દાણા છે; એ ખોરાકીના ઉપયોગની છે, પીવાની તેમજ કપડાંને હાર આપવાની કાંચ બનાવવા ઉપલી ચીજે વપરાય છે.

પાંઉ વિષે.

૨૯૧-પાંઉ ખંધ રાખી તેમાં કાચો પટેટો સાથે મુંકવાથી જલદી સુકું થતું નથી. ગર કરતાં કાંઠો વધુ પુષ્ટીકારક છે.

સુકું કઠણ પાંઉ નરમ બનાવવા ઠંડાં પાણીમાં બોળવું કપડું બીનવી તેમાં વીંટાળી રાખવાથી કાંઠો નરમ થાય તે કપડાંમાંથી કાઢી ભડી યા ચુસલા ઉપર ગરમ કરવું. જોઈએ તો પાંણીને બદલે ઠંડું દુધ થોડું લગાડવું અથવા બે ત્રણ મીનીટ બોળા રાખી ઉપલી રીતે ગરમ કરવું.

ટોસ્ટનું પાણી બનાવવા કકડી લાલ ભુંજેલી કાતરીને જગમાં મુકી દોઢ કપ જેટલું પાણી રેડી એક કલાકે ગાળી પીવા લેવું.

પાંઉમાં ઘણીક જાતની ભેળ કરે છે. પટેટા, થુડું, ચોખાતો આટો, ફટકડી ચાક, મોરથુથુ વિગેરે. છેલ્લી ચીજો વધુ પ્રમાણમાં હોય તો ખાધાથી તુકશાન થશે.

ફટકડી ભેળેલી શોધવા માટે ખજખજતાં પાંણીમ ચુસલા ઉપર પાંઉને મુકી તેમાં થોડુંક લાઘમ વૉટર રેડવાથી પાંણી ગદલું થાય છે, અથવા સુકાં પાંઉમાં ગરમ છરી ખોશવાથી તેને વળગી જશે.

પાંઉના વધેલા ટુકડાઓ સુકી અથવા ભુંજીને એક દાખડા યા કપડાંની ઠેલીમાં ભરીનરાખતા, બારીક ભુકા કરવા હાથે મસળવું, અથવા ખોમો કરવાનાં સંચામાં દળવું.

પાંઉની કાતરીઓ પાતળી ચુંઠાયા વગર કાપવી છરીને અચારનવાર કાપતી વખતે ખજખજતાં પાણીમાં બોળ્યા કરવી.

દુધ પારખવું, તાણું રાખવું, દુધની ભુકી વિગેરે.

૨૯૨.—દુધમાં ભેળેલું પારખવું, શેખડના સોજળ સળીઓ બોળવાથી ચોખું તેને વળશે, પાણી ભેળેલું હશે તો સળીઓ સાફ દોસશે, અંગુઠાના નખ ઉપર ટીપું. મુકવાથી ચોખાં દુધનો દાણો ગોળ ઠરીને રહે છે. ગરમ કીધા વગર પીવું નહિ તેમાં ફટકીક જાતના જમ્સ હોય છે.

પાણી ભેળેલાં દુધમાં નાઇટ્રીક ઍસીડનાં ટીપાં નાંખવાથી બેઉ છુટું પડે છે. દુધ તપાસવાની સીમી (Lectometer) આવે છે. ભેળ વગરનું સફેદમાં સહેજ પીળો પત હોય અને પાણી નાંખેલાં દુધનો રંગ ખુદ દીશે છે. દુધને ઘટ કરવા કાંઈ જાતના આટાની પાટલી કાંચ ભેળે છે.

પાણી ભેળેલાં દુધનું વજણ ચોખાં દુધ કરતાં ઓછું થાય, બન્ને એક-સરખાં વજણનું લઇને તોલવાથી માલમ પડશે.

દુધની સંભાળ વાસી સાથે તાજું બેળવું નહિ, તેમજ ઉંઘાડું કદી રાખવું નહિ. ગરમીના દિવસોમાં દુધને ઠંડકવણી જગામાં અથવા પાણીનાં વાસણમાં રાખવું, તે પર ઝીણું કપડું અથવા કે પાણીમાં બીનડીને ઢાંકવું, કાંઠા કે માછલી સાથે રાખવું નહિ. દુધ હંમેશાં ખરાબ વાસ કે જંતુઓ ખેંચી લે છે. વાસણો જીદાં રાખવાં ખરાબ જગામાં પણ મુકવાં નહિ. ખાસ કરી નાનાં બચ્ચાં માટે ગરમ કરવા પછી ધાતુનાં વાસણ કરતાં કોડીના વાસણમાં સોજી લાંબો વખત રહેશે, બીનાસ-વાણી જગા પર દુધની આશુમાં કોલસો મુકવો. આઇસમાં પણ બગડતું નથી.

દુધનો વાસ કાઢવા નીમક નાંખી ધોવાં, ખતાશવાલી ચીજ અથવા વાસી દુધ વાસણમાં સુકાઇલું હશે તો સોજી દુધ પણ બગડી જઇ કેટલીક વખત ચુદ્ધે ગરમ કરતાં ફાટીને દહીં જેવું થશે.

દુધ ગાળવાની ચાળણીમાં બંધાઇ સુકું થઇ નીકળે નહિ તો નીમક ધસવું.

ખાટું બગડેલું દુધ સુધારવા સોડા આપકાર્બ (Soda Bicarbo) સહેજ નાંખવાથી કાંઈ વખત ખતાસ નીકળે છે.

ગાયનું દુધ ભેંસના દુધ કરતા જલદી હજમ થશે.

ગધેડીનું દુધ કાઢવા પછી તુરત પાવું, રાખી મુકવાથી બગડશે.

બકરીનું દુધ પીધામાં સહેજ તુર ને ખાઈ લાગશે. એમાં પણ ગાયના દુધ જેટલાજ પુષ્ટીકરક તત્વો બારીક પ્રમાણમાં સમાયલા હોય છે જે જલદી હજમ થઇ શકે તેવા પ્રકારના હોવાથી નાના બચ્ચાને તેમજ મોટા નાતવાન માણસને પાવાથી ટાકાત આપે છે.

ઉંટનું દુધ ખાઈ ને સહેજ તીખું લાગે છે.

દુધને લાંબો વખત રાખવું અર્ધે શેર દુધમાં બે ચમચા લાઇમ વોટર ભેળવું અથવા તો થોડો સોડા સલ્ફસ (Soda Sulphus) એક ચમચી જેટલું પીગળેલું દુધમાં નાંખવાથી સોજી રહેશે. ગાજરની બારીક ખમ્બોલી લુટી કે સહેજ બોરીક પાઉર નાખવો, ફોર્મેલીન (Formaline) ની મેળવણી મેળવાથી પણ સોજી રહે છે.

દુધને સ્ટેરીલાઇઝ (Sterilise) કરવું બાટલીઓ ભરી રહેજ અધૂરી રાખી ચપટ બુચ મારી ઉંડા વાસણમાં બાટલીને બુચ ઉપર રહે તેટલું ઠંડું પાંણી ભરી ચુદ્ધે પા કલાક ઉકાળી બાટલીઓ હવાથી ઠંડી પાડવી, તદ્દન ઠંડી થાય ને આઇસ ઉપર મુકવી અથવા અમથી રાખવાથી એ દુધ તાજાંની માફક રહેશે, એમાંના ખરાબ જંતુઓ મરી જવાથી પીતી વખતે ગરમ કરવાની જરૂર રહેતી નથી પણ કરવું હોય તો બળખળતાં પાણીમાં બાટલીને ચપટ બુચ મારીને મુકવી.

દુધનો કસ રાખવો હંમેશાં મલાઇ કાઢવા વિના હલાવીનેજ ઠંડું કરવાથી તેનો કસ તેમાં રહેશે, મલાઇ કાઢવાથી કસ ઓડો થશે.

દુધ વરસાદના દિવસમાં ગજના તથા વીજળીના સમયથી ઓઝોન (Ozone) એટલે ધૂંધા મોટા પ્રમાણમાં હવામાં ઑક્સીજન (Oxygen) વધવાથી દુધમાં ક્રોમ પણુ વખત ખટાસ થવાનો સંભવ રહે છે.

દુધને બદલે ઇંડાની સફેદીનો કઠણુ કદ ચઢાવી તેમાં સહેજ માખણુ ખરોખર મેળવી નાખ્યા પછી ધીરે ધીરે ચાહ અથવા કોરીમાં મેળવતાં જવાથી દુધને મળતો સ્વાદ લાગશે.

દુધની ભુકી બનાવવા એ પાંદટ દુધમાં જોડાએ તો એક ઐસ પાંણી મેળાને અથવા નરાં દુધને ધીમે અંગારે મુકવું. પોણા ભાગ જેટલું બળે કે તેમાં એક રતલ ખાંડ ધીરે ધીરે નાખતાં જવું ને ફેરવતા જવું. ખાંડ પીગળે કે ઉતારી ને પહોળાં વાસણમાં રેડી બટ્ટી ઉપર સુકાવા મુકવું; સુકાઇને કઠણુ થાય કે કાઠી તેની બારીક ભુકી કરી ઠંડી પડે ને કાચના ખુચની બરણીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે એક કપ કોરી ચા ચાહમાં એ ચમચા સુમારે મેળવી. જ્યાં તામ્બુ દુધ મસે નહિં ત્યાં ઉપયોગી થશે.

દુધ દાઝે નહિ તેમ કરવાં ગરમ કરતી વખતે વાસણનાં તળીઆમાં સહેજ પાંણી રાખ્યા પછી દુધ રેડવું એથી દાઝી જતું નથી. ઉભરાઇ જતું અટકાવવા અંદર એક ચમચો અથવા તો સોજાને ગોળ લખોટો નાંખવાથી ટકડો આવે ત્યારે પોતીકી મેજે ગોળ ફર્મા કરશે; એ રીતે દુધ ચુલલા પરથી ધોત્તાશે નહિ.

ધુખરાયલું દુધ તેનો સ્વાદ કાઢવા ચુલલા પરથી તુરત ઉતારી પાડી ઠંડાં પાણીમાં મુકવું, એક ચમચી જેટલું નીમક નાંખવું. એ રીતે ધુખરાયલાં તેમજ તળીઆમાંથી દાઝેલાં દુધનો સ્વાદ સુધરે છે.

દુધ ફાડવું લીંબુનો રસ, સરકો, દહી, શેરી વાઇન, વિગેરે કંઈમી ચુલલે જોસ થાડતી વખતે નાંખવું. વધુ માટે છાસમાં જુવો.

દુધ અચ્ચાને પાવાની ઘણીક રીતો વૈદક નુસખાઓમાં અચ્ચાના ખોરાકમાંથી મળશે.

દુધની મીઠાઇ, મલાઇ, ક્રીમ વિગેરે

૨૭૩.—દુધની મીઠાઇમાં આટો ભેજેલો પારખવા પાંણી સાથે ગ્લાસમાં થોડી નાંખવાથી દુધને પાંણી મળી જઇ આટો સાથે હશે તો તળીઆમાં ઠરી જશે. દુધની મીઠાઇ લાંબા દીવસ ભોજી રહેતી નથી, બરછી પેંડા વિગેરે પાછાં ચુલલે ગરમ કરી ઘટ બંધાય ને થાપીને ટુકડા કરી રાખવાથી જલદી બગડશે નહિ.

મલાઇ સહવારનાં ઠંડકને વખતે દોહવેલાં દુધ પરથી વધુ નીકળે છે. અપોરતું કે સાંજનું ગરમીમાં હશે તો તે પરથી થોડી નીકળશે. મલાઇને ઠંડકમાં ખુલ્લી રાખવાથી જલદી બગડતી નથી. લાંબો વખત રાખવા અધસ પર મુકવી. મલાઇને ક્રીમ (Cream) કહે છે,

ને રહેલું દુધ (Skimmed Milk) કહેવાય છે, અને ક્રીમ જુદી જાદી રીતે અને છે, પહેલી ગરમ દુધ પરથી નીકળે છે, નીચલી ઠંડા દુધપરની છે.

ક્રીમ બનાવવા સારું ઠંડું દુધ છાલકાં વાસણમાં રેડી રાતે ઠંડકવાલી જગ્યામાં મુકવું, સવારમાં તે પર ઘટ માંખણ જેવું પડ થાય તે ચમચા વડે કાઢી લેવું, ઠંડીના દિવસમાં વધુ નીકળશે.

ક્રીમ પાતળું હોય તેને ઘટ બનાવવા એક ઉંડાં ગ્લાસમાં નાંખી તેની ઉપર સોળાં સફેદ જાડાં કામળને દાખીને એક હાથે પકડી બીજે હાથે ગ્લાસને ખુબ ઉપર હેઠે હલાવવું.

ક્રીમને મળતું બનાવવા સફેદી ને કદ ચઢાવી તેમાં ખાંડ ભેળવી અથવા માખણ ઘુંટી નરમ કરી તેમાં ખાંડ બારીક નાંખવાથી ક્રીમને મળતાં સ્વાદ લાગે છે, માખણમાં જુલો.

ક્રીમ જલદી બગડી ખાટું થશે, આઘસપર રાખવું.

ખાટું ક્રીમ સુધારવા, એક ચમચી ખાંડમાં લોખુના રસનાં ટીપાં, વેનીલા, સોડા બાઇકાર્બ કે ટેબલ સેલ્ટ ચમતી જેટલો ક્રીમમાં ભેળી કાંટાએ ઘુટવું.

પનીર, માખણ, છાશ, ચરબી.

૨૩૪.—પનીર દુધમાંથી ઘણીક જાતનાં અને છે, જે માટે “ વીવીધ વાણી ” પકવાન પોથીમાંથી મળશે.

પનીર તાજું રાખવા કેળનાં પાંદડાંમાં અથવા ઝીણું કપડું સરકામાં બોળી તેમાં વીંટાળી કાગળમાં બાંધી નાંખવું, કેળનું પાંદડું મુકું થાય કે રોજ બદલવું. પનીરની કાપેલી બાજુએ માખણ લગાડી તે પર સોજાં સફેદ કાગળ ઢાંકવું.

ચીઝ (Cheese) વિચારતી પનીર તાજું રાખવા કાગળનાં વાસણમાં ઢાંકી સાકરના ટુકડા કે થોડી ખાંડ ઉપર ભભરાવ્યાથી બીનાશ ચુશી લઈ ડુગારો નહિ. માખણ ફરતું લગાડવાથી શુકાતું નથી. ચીઝ મુકું લાગે તો ખળખળતાં પાંણીમાં બે ત્રણ મિનિટ બોળી રાખ્યાથી તે તાજું ને નરમ થશે, અથવા સરકા ને પાંણી ભેળી કપડું તેમાં બોળીને થોડો વખત વીંટાળી મુકવું.

વાસી પનીર ફેંકી દેવું નહી, વગાવવા માટે ઉપયોગનું છે. ગુંદરની બાબતમાંથી મળશે.

૨૩૫-માખણ, દુધ તથા દહીમાંથી નીકળે છે. મોટાં વાસણમાં દુધ નાંખી તેમાં રવે અથવા તેની સીસીઓ આવે છે તે વડે થોડો વખત ઘોળ્યાથી માખણ અંધારા માંડશે. ગાંગડા વળી જાય કે માખણને કાઢી લેવું.

પહેલાં મોઢાંની સીસીમાં દુધ ભરી, ચપટ ખુબ મારી તે સીસી ગુણપાટ ઉપર અથવા જાડાં કપડાંનો ડુચો જમીન ઉપર મુકી તે ઉપર ઉભી ઠોકરી, પણ ઠોકતાં

ભાંગે નહિ તેની સંભાળ રાખવી. એમ કરવાથી અર્ધા કલાકમાં તે ઉપર માખણ આવશે.

માખણને લાંબો વખત સોજાવું રાખવા માટે પાંણીમાં સહેજ નીમક નાંખીને રાખવું. ગરમીના દિવસમાં ખાટું નહિ થાય તે માટે ઉપર ઝીણા ભીનવેશો કટકો ઢાંકીને પાંણીનાં વાસણમાં માખણનું વાસણ મુકી પેલા ઝીણાં કપડાના છેડા ભીનાયલા રહે તેમ કરવું, અથવા સફેદ કાગળ (Butter Paper) માં પડીકું બાંધીને નીમક પીગળાવેલાં પાંણીમાં પડીકું મુકી ઠંડકવાલી જગ્યામાં રાખવું. માખણના વાસણને ફરતી ભીની રેતી કાલસો કે આઇસમા રાખવું અથવા વાસણમાં મુકી તે પર સોજાવું મટોડીનું કુંડું ઊંધું વાળી તે પર ભીનો કટકો ઢાકવાથી સોજી રહેશે.

માખણને દાખડામાં ભરતી વખતે તળીઆમાં સફેદ સોજાવું કાગળ મુકી તે પર જીંજેલું નીમક બારીક વાટીને પાથર્યા પછી માખણ ભરી ઉપરથી નીમક નાખવું. ખારાસથી માખણ બગડતું નથી, મટોડીને વાસણમા બે ભાગ ખાંડ ને નીમક, સુરોખાર બધું મળીને એક ઝાસને સુમારે ભેળી એક રત્ન માખણ પર નાખીને સફેદ કાગળ તે પર ઢાંકી લાકડાનું ઢાંકણું બંધ કરવું. કઠણને ગરમ પાંણીપર મુકવાથી નરમ થશે.

બગડેલું માખણ સુધારવા એક શેર ગરમ દુધમાં માખણ ભેળવી કાઢી પાતળું થાય ને પાછું ઘોળીને તેનું માખણ બનાવવું. દુધનાં ઘોઘને પછી ઠંડા પાંણીએ ઘોવાથી પણ સુધરશે.

માખણમાં ચરખીની ભેળ જાણવા સફેદ કાગળ અથવા કપડાની બીંદરી વાળી તાપ આગળ કે મેચીસ પર ધરવાથી તેનો વીસડો વાસ આવશે. ચમચમાં લઇ ખત્તી પર પકડયાથી તવાઇને ચરખી હશે તો અવાજ થઇ છાટા ઉડશે. કાષ્ટક વખત મકાઇનો આટો પણ ભેળે છે.

સોજાં માખણને તાવતી વખતે સહેજ પરપોટા આવી બેશી જશે ને વાસ પણ સારો આવશે. ચરખીવાડું માખણ ગરમ દુધની બાટલીમાં નાખીને ઠંડું પડવા આવે ને આઇસમાં મુકતાં તેનો ગોળો વળશે.

ખાટું માખણ ખાઇ નહિ શકાય તો ચુહાને તાવી ધી કરવું. તેમાં પાંજીને કુકડો નાખ્યાથી ખરાબ વાસ તથા રવાદ સુશી લેશે.

માખણને કીમ જેવું નરમ કરવા વાસણને ગરમ પાંણીમાં બોળીને પાંણી કાઢી નાખી તેમાં માખણ નાંખવાથી પોચું પડે ને ખાંડ ભેળી કીમને બદલે વાપરવું. ચુહલા પર મુકી તાવવું નહિ.

માખણ ઘણામાંથી થોડું સરખું કાઢી લેતા જાડું સુતર અથવા દોરાનો કટકો પાંણીમાં ભીનવી બે હાથે પકડી માખણમાં દાખીને બેઇએ તેટલા મોટા નાના જીલ્લું જીલ્લું ઘટના કટકા કાપી લેવાશે.

દર વખત દોરો ઉંચક્યા પછી પાડો પાણીમાં બોળવો. છીને ગરમ કરી તે વડે કાઢવાથી પણ ચુંદણું નથી, લાકડાંની સુંવાળી પડી વાપરવી. અંધું કપ સુમારે લેવા પહેલાં તેટલું પાંણી ભરી તેમાં માખણ નાખતા જતું, પાંણી મથાણે ચઢવા પછી જાણવું કે અંધું કપ માખણ થયું.

૨૭૬-છાશ માખણ બનાવતાં વધેલું પાંણી (Butter Milk) કહે છે તે પણ ઘણા ઉપયોગમાં આવે છે

દુધને કાઢવાથી જે પાંણી છુટું પડે તેને પણ એક જાતની છાસ (Whey) કહે કહે છે. અર્ધા શેર દુધને કકડો પાડી તેમાં એક વાઈન ગ્લાસ શેરી વાઈન રેડી પાડો કકડો આવે ને ચુકલા પચ્થી નીચે ઉતારી મુકવાથી કાઢીને દુધ પાંણી છુટું પડે ને ગાળી લઈ નબલાને પાવાથી ટાકાત આપશે, ચુસકાનું પાંણી જેમજે તો લેવું. માખણની વધેલી છાશ રકોન કેક બનાવી દુધને બદલે વપરાશે.

છાશ બનાવવાની રીત દહીં અર્ધો શેર દુધનું બાંધેલું હોય તેને ચમચા વડે મેળવી નાંખી તેમાં એક પ્યાલું ભરીને ઢુકું પાંણી રેડી માખણ બનાવવાના વાસણ બટર ચર્ન (Butter-churn) માં બધું ભેળી ઢાકણ બંધ કરી તેને ફેરવ્યા કરવું. પા એક કલાકને સુમારે તેની ઉપર માખણ તરી આવે તે ચમચા વડે કાઢી લઈ પાણું ફેરવવું; બાકી રહેલું માખણ ઉપર આવે તે કાઢવા પછી છાશને ઝીણું કપડાં વડે ગાળી પીવામાં લેવી અને તુરત પીવાથી ખારી લાગતી નથી, લાંબો વખત રહેતાં વધુ ખતાશ પકડશે. મીક્રોબાયોસોને પાવાથી એમાનાં જંતુઓ (Microbes) શરીરમાંના કાષ્ઠખી જાતનાં ખરાબ જંતુઓનો નાશ કરે છે. દહીં ખાવાથી કાયદો થશે. વૈદકમાં જુઓ. રોજ તાજું દહીં બાંધવું મેળવણી સારું દહીં કે માખણ લેવું.

છાશનો ખાટો વાસ કાઢવો એ બનાવવાની લાકડાંની રવી અથવા કાષ્ઠખી જાતનાં લાકડાંના ચમચા, કાંટા, વેગણ, સોટા વિગેરેમાંથી ચીકણા ને વાસ કાઢવા ચુનાનું અથવા વૉશીંગ સોડાનું પાંણી બનાવી તેમાં થોડો વખત બોળી રાખ્યા પછી ધોવાં. પાણી સાથે ખારીક રેતી ભેળી ઘસવાથી પણ સાફ થશે.

૨૭૭.—ચરખી ખાવાના તેમજ ખીજા ઉપયોગમાં આવે છે. માખણને બદલે કેટલીક ચીજો પકાવવામાં વપરાય છે, જેને માર્ગરીન (Margerine) કહે છે. અનાજમાંથી પણ ચરખી બને છે.

ચરખી નીચી કરવા એક પાઈન્ટ પાંણી સાથે ચુકલે ધીમે અંગાર પર રાખી મેલ કચરો આવે તે કઢવા કરવું. પાણી સુકાય ને ઉતારવી; પાંણી વગર પણ અંગાર પર ઘોળને તાવી શકાશે. સવગી ઉઠે તો તુરત આટો કે નીમક તે પર નાંખવું.

કેક બીસકીટ વિગેરે.

૨૭૮-કેક લાંબા દિવસ રાખવું. પતરાંના દાખડામાં અથવા ચપટ બુચવાલી બરણીમાં બંધ કરી સાથે એક તાજું સપરચન અથવા પાંચની જાડી કાત્રી મુકવી,

સપરચન ચીમરાઇને સુકું દીશે તો બીજું લેવું, પાણી આંત્રે બદલવું, ખારીક કપડાંને પાણીમાં બોળી નીચરી કાઢી તેમાં વીંટાળી ઉપર બીજું સુકું કપડું બાંધવું.

વાસો કેકને તાજું બનાવવા એક ચપટ ઢાંકણવાળા દાખડામાં બંધ કરી એક પાણીના વાસણમાં મુકી ચુહલા પર દશેક મિનિટ સુધી રાખી કાઢી લેવું, પાણી દાખડામાં પેવસ નહિ થાય તેની સંભાળ લેવી. સુકાં સાદાં કેકની કાતરીએ કાપી સહેજ માંબણ લગાડી ગરમ કરી તે પર જાંમ લગાડી કસ્ટરડ તે પર રેડી પુડીંગ તરીકે વપરાશે. કોઇખી સીરપ ગરમ રેડવાથી પણ નરમ થશે.

આખું કેક દાખડામાંથી કાઢવા જુન્યા પછી ગરમ દાખડાને ઠંડાં પાણીમાં બીનવેલાં કપડાં પર એક બે મિનિટ મુકવાથી તળીઆમાંનું છુટું પડશે, પછી દાખડાને ફરતી અંદર છરી ફેરવ્યાથી કેક અલગું થઇ સહેલાઇથી આખું નીકળી આવશે. બરોબર જુન્યાલું તપાસવા માટે છરી વચમાં બોકવાથી કાચું દશે તો તેને વળગી જશે ને જુન્યાલું છરીને વળગતું નહિ. દાખડા સાફ કરવા ચોખ્ખાને આટો વાપરવો. ઉપરથી બળી જતું અટકાવવા સોજું સફેદ કાગળ દાખડાને મથાલે અલગું મુકવું. બજેલું છરીએ અથવા જલકળ ખમણીએ ચોખ્ખવું, નાના કેક ગરમ દાખડામાંથી કાઢવા બીનાં કપડાં પર મુકવું, દાખડાને વળગી ગયલું ગરમ પાણી પર ધરવાથી અલગું થશે.

ગરમ કેક કાપવું હોય તો છરીને ગરમ પાણીમાં બોળીને કાપવાથી ચુંથાશે નહિ તેમજ છરીને પણ વળગતું નથી.

કેક મીઠાઇ બનાવવા આટાને ગરમીના દિવસમાં વેલણે વણવાને બદલે સોજા બાટલીમાં આઇસ અથવા ઠંડું પાણી ભરી જુય મારી તે વણવા માટે વાપરવી જેમાંની ઠંડકથી કેક પેસ્ત્રી હલકી ને સારી થશે. મીઠાઇને પાતલી થાપીને ટુકડા કરવા માટે તે પર પાણીમાં ખારીક કપડું બોળી નીચરીને તે પર પાથરી બાટલી કે વેલણે દાખવું.

કેકમાં બેકીંગ પાઉડર બધું છુટીને તૈયાર થવા પછી સહેજ દુધમાં પીગળાવીને છેલ્લે જુનવા આગમચ ભેળવો, ઑલીવ ઑઇલ સોજું થોડું અથવા ગ્લીસરીન કેક ખીસકોટ ને છુટતી વખતે ભેળવાથી ખીલીને હલકાં થાય છે જેમણે તો સહેજ લીંબુ નીચવવું.

કેક તેમજ ખાંડની મીઠાઇ ઍરોસ વિગેરે બનાવતી વખતે બેકીંગ પાઉડર થોડા ભેળવાથી ખીલીને હલકાં થાય છે, તેમજ મીઠાઇ કહણ રહી જલદીથી ભાંગી કે વેરાઇ જતી નથી.

કેકને છુટવા માટે લાકડાંના ગોળ માથાંવાલા સોટાને બદલે ઇડાંનો કદ ચઢાવ્યા પછી આઇસક્રીમ બનાવવાના સચામાં નાંખી ધીરે ધીરે ફેરવ્યાથી સારી રીતે છુટાઇને

ખીસશે. ઘુંટવાના સંચાખી મલે છે, ઘુંટવા પછી થોડો વખત રાખવાથી ખીસે છે, ભુંજવા બઢીમાં જુવો.

ખીસકીટ વાસીને પાછી બઢીમાં ગરમ કરવાથી તાજી થશે. કોઇખી કકડી ચીજ ખીસકીટ, પટેલાના વેદર, આટાની પુરીઓ વિગેરે કાગળની કાઠળીમાં કે બટર પેપરમાં વીંટાળીને રાખેલાં નરમ થતાં નથી લાંબો વખત કકડાં રહે છે, અથવા અપત ખુચની ખરણીમાં રાખા.

પુડીંગ આખું કાઢવા માટે દીશનાં તળીઆમાં માખણ લગાડવું અથવા પાતણું ખાંડનું પડ કરવું, પછી તેમાં રેડીને જીંજી ઠંડું પડે એટલે ચુંથાયા વગર આખું નીકળશે. ગરમને ઠંડું કરવા તે પર સોજું સફેદ કાગળ ઢાકવાથી બડી થોપડી દુધની આઝતી નથી.

મકરણ ૩૨.

મેવો તથા જામ, જલી, વિગેરે.

૨૭૯.—મુકો મેવો (Nuts) કોટલાં વગરનો ખાધા આમમય તે પરનો કચરો કાઢવો અથવા પાણીમાં થોડો વખત બોળી રાખવાથી સાફ થશે, તેમજ નરમ થઇ તાજની માફક સ્વાદ લાગે છે. છુંદી અથવા પીસીને ખાધેલો મેવો આખાને ચાવ્યા કરતાં સારી રીતે હજમ થશે.

દ્રાક્ષ, સુકીને, બઢીમાં મુકવાથી નરમ થશે.

ખદામ (Almond) ગરમ કઠંડાં પાણીમાં બીનવી છોલીને કાપવી, છરીને અવારનવાર પાણીમાં બોળ્યાથી તેને વળગતી નથી ને સહેલાઈથી કપાશે.

ખદામની ખીજમાંથી તેલ કાઢવા પછી વધેલો છુઓ દોરને ખચાડવા લે છે. પીચના ઠળીઆમાં પણ ખદામ જેવી ખીજ હોય છે.

અખરોટ (Walnut) ને દોલી કોટલાંમાંથી કાઢીને ઠંડાં પાણીમાં બીનવ્યાથી છલ જલદી નીકળશે. એમાંથી પણ તેલ બને છે. આખી અખરોટ લાંબો વખત રાખવા નીમકનાં પાણીમાં બોળી રાખવી. જુની અખરોટ પણ ખાવા આગમ્ય એ રીતે કાઢવાથી સ્વાદ સુધરશે. એ સઉથી પુષ્ટીકારક છે.

મેવાનાં કોટલાં બાળવાના ઉપયોગમાં લેવાં.

એલચી, જાયફળ, કેસર, કરેતુરી, અંબર.

એલચી (Cardamum) સોજી જાતની ખારીક દાણાવાલી હોય છે. લવંગ સાથે ભેળીને રાખવાથી લાંબો વખત સોજી રહેશે.

કાચી અથવા જુનેલી છાત્ર સાથની નાની તેમજ મોટી લંબાચી જેને નર એલચી કહે છે તે ધરત્રતુને દવાના વપરાશમાં આવે છે.

સોજાં જાયફળ પારખવાં ટાંચણી બોકવાથી ચીકણ નીકળશે. ખરાબ સુકાં જાયફળમાંથી ચીકણ નીકળવા વગર ટાંચણી સુકી રહે છે. વજનમાં ભારી હોય તો સારાં દેહવાય, તેમજ અંદરથી સફેદ હોવાં જોઈએ. કાટલાં સાથ જાયફળ લાંબો વખત વેર સોજાં રહેશે.

જંગલી જાયફળનો ઘાટ લંબાચો ને સોજાં ગોળ હોય છે.

જાવંત્રી કાટલાં સાથનાં જાયફળને વળગેલી પાતળી છાલને કહે છે, જે ખોરાકીમાં સ્વાદ ને ખુશમો આપવ વપરાય છે. સ્વાદમાં તીખી હોય છે અને દવાના ઊપયોગમાં પણ આવે છે.

કેસર સોજાંનો રંગ લાલ પીળો બેળ દીશે વાસમાં સારી હોય, બીનાં આગળાંમાં લઘ ચોળવાથી ઓરંજ જેવો રંગ થશે.

ખરી કેસર ગંધકના તેજા (Sulphuric acid) માં નાખવાથી પહેલાં કાળી થઈ ને પછી લાલ રંગ પકડશે.

ખનાવટી કેસર પહેલાં કાળી થઈ પછી લીલી થઈ જાય છે.

કેસર ખોરાકી, મીઠાઈ ને દવાના તેમજ કપડાં રંગવાના ઉપયોગમાં આવે છે, સ્વાદમાં કડવી છતાં તીખી લાગે છે.

કસ્તુરી દરણુની દુડીની બાજુમાંથી નીકળતી ચીજ રાઈ જેવા ઝીણા દાણા કાળા રંગમાં હોય છે, તે દારૂ અત્તર વિગેરેમાં ખુશમો આપવામાં વપરાય છે. દવામાં ઊપયોગની છે, ઘણાં નળાં માણસને શરીરમાં ટાકાત ને ગરમી આપતા સારૂ તેના ચાર પાંચ દાણા દારૂ યા દવામાં મેળવીને જરૂરની વખતે આપે છે. જુની કસ્તુરી સારી કહેવાય, પણ બગડેલી ખરાબર પારખવી.

અંબર, વહેલ માછલીમાંથી નીકળતો પદાર્થ દરીઆની સપાટી પરથી તરતો મળે છે, અત્તરોને ખુશમો આપવા માટે તેમજ દવામાં વપરાતી ચીજ, સહેજ પીળા જુરા રંગની ગાંડીઆ જેવી હોય છે, એ પણ કસ્તુરી સાથ નળાં માણસને આપે છે.

મુરંબો, જામ, નેલી વિગેરે.

૨૮૦.—મુરંબો કાષ્ઠાની જાતનાં ફળનો ખનાવતી વખતે તેમાંનો ખટાસ કાઢવા ચુનો અથવા સોડા બાઇકાર્બો નાંખવો, સહેજ માખણ નાંખવાથી પણ ખટાસ કમતી થઈ ખાંડ ઓછી અપડે. હંમેશાં ચાશવાલા ઘટ શીરામાં રાખેલો મુરંબો લાંબો વખત રહે છે. વધેલો શીરા પુદોગમાં વાપરવો.

શીરાની ખાંડ જે ચુહલે થોડાં પાંણી સાથ સુકીને ઘુંટ્યા કીધું હોય તો તે ખીગળવાને બદલે વધુ ઘટ થઈ સાકર માફક બંધાઈ જાય છે, બ્લીસરીન બેળાથી બંધાતો નથી.

હરીઆની નજદીકની જગ્યામાં વધુ ઘટ થાય ને પહાડની ઉંચાણ વાલી જગ્યામાં તેટલાજ વખતમાં શીરો પાતયો રહે એમ માન્યમ પડ્યું છે.

જાંમ જેલીની સીસીઓ કે દીનમાં કોઇની જાતનો ખરાબ વાસ કાંદા તંયાકુ વિગેરેનો કઢવા ધોઇને આગી મટોડી આખો દિવસ ભરી રાખી પાછું ધોવાથી ગમે એવો વાસ હશે તે જશે.

જાંમ જેલીની ભરેલી સીસી યા દીન બીનાશવાલી જગ્યા કે સરદીવાલી મીંતને લગાડીને મુકવાથી બગડશે. અંધારી બંધ જગ્યામાં રાખવાં.

જાંમનાં દીન અથવા સીસીઓ પેક કરવા આગમય નેપર થોડી ખાંડનું પડ કરવું અથવા ઝીણા કાગળને ઝેંડી કે સરકા ઇંડાંની સફેદી કાપી લગાડી ઢાંકવાથી જલદી બગડશે નહિં.

અંદરથી કાળાં કે ખરાબ થયેલાં દીનમાંની ચીજ ખાધાથી તુકશાન થશે, કીટા-યજાં દીન પણ ફેટલી વખત બગડેલાં હોય છે.

ઢાંકણા અપટાયલાં ખોલવા ધીરેથી ઉપર થોકવું યા ખળખળતું પાણી રેડી થોડે વખતે પેચ ફેરવ્યાથી ઊંઘડશે. પેચમાં સહેજ માંખણુ યા ચરખી લગડવાથી સહેલાઈથી આંટા ઊંઘાડ ઢાંક થશે.

જાંમ બગડે નહિ માટે જનવતી વખતે એક ચમચી ગ્લીસરીન ભેળવું.

જેલી ઘટ બનાવવા માટે લીંબુ, સરકા યા થોડાક ગાજરનો રસ ભેળવાથી કોઇની જાતનો ફુટની જેલી બંધાશે.

જેલી ગાળવાના ભેગ તૈયાર આવે છે તેમાં ગાળી શકાય અથવા તે એક ખુરસીને ઊંધી વાળી ટેબલ ઉપર મુકી ચારે પગો ઉપર આવે તેને મથાળે જાડાં કપડાંના ચાર હેડા બાંધવા, નીચેની બેઠકવાળી જગાપર વાસણુ મુકી જેલીને કપડાંમાં રેડવી એ રીતે બીજાં માણસની મદદ વગર જેલી ગાળી શકાય છે " અથવા ઊંડી તપેલીને માપથી સહેજ મોટું ગોળ કપડું લઇ તેને લેફા સીવી દોરી પોછને મોઢાંપર ગોળ ફરતું બાંધી વચમાંથી સહેજ ધીલું રાખી તેમાં ગાળવાની ચીજ રેડવાથી હાથે કપડું પકડવું પડશે નહિં. જેલી ભેગ અથવા ગાળવાનાં કપડાં સાચુએ ધોવાથી પાછાં વાપરતી વખતે તેમાં સાચુનો વાસ આવશે, ખળખળતાં પાણીએજ ધોવાં. જેલી બંધાવા આઘસ ને બદલે દુધમાં મેડીલેટેડ સ્પીરીટ ભેળી કપડું બોળી ચિત્રાંજવું.

જેલીની નકશી ચુંથાયા વગર કાઢેલી શોભે છે, મોઢાંમાં સહેજ પાણી રેડી બંધી ખાંતુ બીનાયતે તે કાઢી નાંખી તેમાં જેલી રેડવાથી વળગી જશે નહિ. કાઢતી વખતે સરખું નીકળી આવશે. પાતલી સફેદી મોઢાંને ફરતી લગાડવાથી પણ વળગી જતું નથી. ખળખળતાં પાણીમાં એકુ મિનિટ મોઢાં બોળી કાઢવું યા તેા ગરમ પાણીમાં કટકા ભોળી તે મોઢાંને ફરતો વીંટાળવાથી સહેજ તવાઇને બીજાં વાસણુ પર મોઢાં ઉધું કરવાથી આખું નીકળે છે.

આઇસક્રીમ, પુદીંગ, પ્લૉમાંશ વિગેરે પણ એ રીતે મોઢમાંથી આપું કાઢી શકાય છે. પાતળું ને ચુંથાવલું લાગે તો નાના ગ્લાસોમાં ભરી ખાવાની ટેવલ પર મુકવાથી ખરાબ દિશશે નહિં.

જેલી ઘટ ને નરમ કરવી પાછી ચુહરે પીગળાવી તેમાં થોડો ગુલાબ, લીમુનો કે આરંબનો રસ કંઈથી નાખ્યાથી પાતલી થાયને બંધાવા દેવી.

પ્રકરણ ૩૩.

દાડ, તાડી, ગુલાબ, વેનીલા, મધ તથા મીઠાઇના રંગો.

૨૮૧—દાડ લાંબો વખત રાખવા માટે ખાટલીઓ આડી પાડી ને રાખ્યાથી બુચો બીનાયલા રહી તેમાં હવા જશે નહિ. ઉપર સીઘું અથવા લાખ દાખવી, બુચ નરમ પડી ગયશે લાગે તો બીજે કઠણ બદલવો. સરદી ને બીજાસવાલી જગ્યામાં તેમજ બીજ સ્ત્રોંગ વાસવાલી ચીજે સાથ મુકવાથી દાડ ઉતરી જશે. નવી ખાટલી ખોલીને વાપરવા આગમય હલાવવી, કારણકે સ્પીરીટ હમેશાં ઉપર રહે છે.

ધણા ગુનો કાષ્ટખી દાડ ઉચો કહેવાય ને સ્વાદમાં પણ નરમ થાય છે. કેટલીક વખત સીક ને નખળાં માણસને આપવાથી ટાકાત આપે છે. ગુનાં જેવો સ્વાદ આપવા કાષ્ટકમાં કડવાં નારંગી તેમાં કાપીને નાખે છે. દાડ ધણી જાતના દ્રાક્ષમાંથી બને છે, જેવા કે ચમ્પીન, વાઇન, મદિરા, હૉક, કૉરેટ તથા સોજા બ્રૅન્ડી વિગેરે.

વ્હીસ્કી જવ તેમજ બીજા અણુજમાંથી કાઢેલા કસમાંથી બનેલો, દવામાં તેનું નામ (Spirit Frumenti) વાપરે છે.

જીન દાડ ખાલી મોઢમાંથી કાઢે છે.

રમ ગાળ તથા શેરડીમાંથી ખાંડ બનાવતી વખતે જે કાળા રંગનો પ્રવાહી નીકળે તેમાંથી બનાવે છે.

ખાર, પોર્ટર, સ્ટાઉટ વિગેરે હૉપ્સ તથા જવમાંથી જુદી જુદી રીતે બનેલો છે. ખાટો લાગે તો બગડેલો કહેવાય. સોડા આનકાર્બ, કાળુ માછલીનાં કોટલાંની બારીક વાટેથી છુટી અથવા કોલસાનો ટુકડો નાખવાથી સુધરે છે. બીરનાં પીપમાં જૂનેલા જવ (Malt) ખોખરા કરી ટાંગી રાખ્યાથી લાંબો વખત સુધી બગડતો નથી.

આદુ જીંજરની છુટી, દ્રાક્ષ ઉકાળેનું પાણી અથવા સોજા ચાકનો થોડોક છુટો કંઈ પણ બેળાથી ખાટો બીર સુધરશે.

લીકર અથવા મીઠો દાડ જાત જાતનો આવે છે, એ ખોરાક હજમ કરવા ખાધા પછી પીવાય છે. બનાવવા માટે સોજા બ્રૅન્ડીની એક પાંઈટમાં થોડી સંત્રા અથવા મેસંબીની છુટી છાત્ર, કીરમજ તથા એલચીના પાંચ સાત દાણા, તજનો નાનો ટુકડો, સર્વે બેળા પંદર દિવસ રાખ્યા પછી ખુબ હલાવીને ગાળી કાઢી ખાટલીમાં

બરવુ. પેપરમીન્ટ તથા જંજીર બેળેલો લીકર ખાધા પછી લીધેલો ફાયદાકારક છે, કડવી જાતના દારૂ (Bitters) પણ ખુબ લગાડવા પા્ય છે.

વાઇન ધણી જાતના આવે છે. જીનાનો રંગ નવા કરતાં ખુશ્તો હોય છે. લાંબો વખત રાખવા બાટલીઓ ચપટ બંધ કરી સીસું પોષ બાકસનાં તળીયાંમાં કોલસાની ભુકી પાંચરી બાટલીઓ મુકી, બાકસ એક વરસ સુધી બંધ કરી રાખવાથી તેમાં નરમાશ આવી દસ વરસના જીના વાઇન જેવો સ્વાદ થશે. નરમાસ લાવવા કેટલીક વખત ખોલેલી બાટલીમાં થોડીક ખડી સાકર નાખે છે અથવા તો પીતી વખતે થોડીક ભેળવી. ઝાડો જીવાળ વિગેરે બંધ કરવા એ પાવાથી ફાયદો કરે છે, તેમજ નમળાંને ટાકાત આવે છે. ઠંડો કરવા ફ્રેનલને પાણીમાં બોળી બાટલી વીટાળવી.

વાઇનમાં ભેળ શુગર ઑફ લેડ (Sugar of Lead) જેવી ચીજ પારખવા હડતાળના અર્કનાં થોડાં ટીપાં નાંખવાથી કળો રંગ થશે. રંગ આપવા સારૂ બળેલી ખાંડ પણ વપરાય છે, તે પારખવા માટે સ્પંજને બોળી સોળાં પાણીમાં મુકવાથી તુરત લાલ થશે. રંગ વગરનો હશે તો પાંણીનો રંગ જલદી બદલાતો નથી.

બગડતો અટાકવવા પીપમાં કોલસાનો ટુકડો નાંખવાથી ખાટો વાસ પણ આવશે નહિ. બગડેલો વાઇન થોડા દિવસ તડકાંમાં મુકવાથી ખાટો થઇ સરકા તરીકે પણ વપરાશે.

વાઇનનું વજન પાંણી કરતાં ભારી છે તે જેવા માટે પાણીનાં ઉંડાં વાસણમાં વાઇનની બાટલી મોઢાં સુંધી દુબે તેમ મુકવાથી વાઇન બહાર નીકળવા માંડશે ને પાણી બાટલીમાં બરાશે.

સાઇડર દારૂ સપરચનના રસમાંથી બનેલો છે, તેમાં થોડીક ખીસમથ નામની દવાની ભુકી ભેળવાથી બગડતો નથી.

વૅન્ડી સોબજો વાઇનમાંથી ખેંચેલી રપીરીટ છે. દવા માટે (Vine Gallici) નામે લખાય છે.

હલકો વૅન્ડી પટેટા, અણાજ, મૉલ્ટ વિગેરે વસ્તુમાંથી બને છે.

વૅન્ડીમાં વીલાયતી આળુ (Prunes), કાળી કે લાલ મોટી દ્રાક્ષ સાફ કરી ભેળવાથી તેનો કસ ઓગળી સ્વાદ સુધરશે.

ચૅરી વૅન્ડી સારૂ એક સરખા વજનની ઊપલી ચીજે ભેળી ત્રણ ચાર દિવસ રાખીને ગાળી લઇ બાટલીમાં ભરવો. સોળે વૅન્ડી એક પાંઈટમાં આરંજ તથા મોસંખીની તાજ તથા સુકી જાલ પા પા રતલ ભેળી રાખી દસ દિવસ વેર સહેજ હલાવ્યા કરીને પછી કપડાંમાં નાંખી ખુબ ચોળી જાલનો કસ નીચવી લઇ તેમાં બે ઓંલ સાકર ભેળવી, લીકરને મળતો સ્વાદ લાગશે.

ચંખીન દારૂની બાટલી ઊંઘાડવા પછી તુરત બધી વાપરવી નહિ હોય તો તે માટે ક્રૅક સાથના ખુચ આવે છે તે પોવાથી ખપ પડતો ઉંઘાડી તેમાંથી વપરાશે.

અરમીથી તેમજ લાંબો વખત રાખતાં ખાટો થઈ જશે, પાણીનાં વાસણમાં ખાટલી રાખવી, બીજે દિવસે વપરાશે નહિ.

કર્લરેટ પંચ બનાવવો એક પાંચટ કલેરેટ એક ખાટલી લેમનેડ તથા સોડ થોડી તજ લીંબુની ચીર, એક મોટો થમચો ખાંડ એકથી બે સંતરાની ચીરોને થોડીક હાલ કાચના જગમાં બધું ભેળીને આપસ નાખી અથવા બહારથી ઠંડું કરી હલાવી ગાળી ને પીવું, જોછએ તો એકુ ગ્લાસ ઝેન્ડી ભેળવો.

મહુડાંના દારૂમાં મોસંબીની સોજી સુકી હાલ થોડા દિવસ બીનવી રાખી તેમાં સોજી ગુલાબનું ખડી સાકર સાથે બનાવેલું શરબત ભેળી કપડાંએ સવે ગાળી ખાટલીઓ બરવી. લાંબો વખત રહેતાં સ્વાદમાં નરમ ને સારો થશે. થોડી કસ્તુરી જોછએ તો નાંખવી. જોછએ તો કાળી દ્રાક્ષના ઠળીઆ કાઢીને મહુડાંમાં બીનવી રાખી નરમ થાય ને ખાટલી હલાવી ગાલીને વાપરવો.

સ્પીરીટ, દારૂનો અર્ક (Alcohol) વિગેરે દારૂમાં ગળાય છે.

સોજો દારૂનો અર્ક પાણી સાથે ભેળવાથી તે નીતર્યો રહેશે, હલકો હશે તો પાણી ગદલું થશે.

દારૂ ગાળવા ગળણીમાં કપડું મુકવું અથવા સોજી શીટર પેપર પરાને ધાટનું ગળણીને માપનું બનાવી તેમાં મુકવા પછી રેડવું કે કચરો છુટો પડશે. એ માટે કાગળમાં જીવો.

દારૂ કોઈબી જાતનો ખાટલીમાંથી ડીકેન્ટરમાં રેડતી વખતે તેમાં જો કચરો આવ્યો પડે તો ખાટલીની નજદીક મીલુખતી સળગાવી મુકવાથી તેમાં પડતો દીશે કે તુરત બીજે હાથે નાતું ગ્લાસ ખાટલીનાં મોઢાં આગળ પકડી તેમાં કચરાવાલું રેડી લઈ ગાળીને બરવું.

દારૂ અથવા સ્પીરીટને ગરમ કરવી હોય તો ધાતુના વાસણમાં રેડી તેની ઉપર મેચીસ લગાડવાથી સળગી ઊડી સહેજ ગરમ થાય કે તુરત બળતું જીવવી નાંખવું, નહિ તો બધી બળી જશે. વધુ ગરમ જોછએ તો એક બળખળતાં પાણીના વાસણમાં તે દારૂવાલું વાસણ મુકવાથી પણ ગરમ થશે.

બીર, વાઇન અથવા સરકાવાલાં વાસણો અથવા પીપમાંથી ખટાશ કાઢવા ચુનાના પાણીએ ધોવું અથવા કળી ચુનો ફરતો છાંટી ને થોડો વખત રાખવાથી ખટાશ ચુશી લે ને સોજી પાણી વડે ધોઈ નાખવું, કાલસાની ગરમ રાખ નાંખવાથી પણ સાફ થશે.

તાડી ખજુરાં કે તાડમાંથી છેજેલી સવારે ઉતારેલી મીઠી હોય, તડકું લાગતાં સાંજ પડવે કડતી ને ચઢાઉ લાગે છે, કોઈ જલ્દત્ત કરવા અશીલુ, ધંતુરો વિગેરે ભેજે છે, નવાં ખજુરાં પરની પહેલીજ ઉતારેલી તાડી પીવાથી કોઈને ઝાડો પેટ લાવશે. ગરમ કરીને પીધેલી ફાયદો કરે છે.

લેમનેડ પાઉર એક એક ઑસ સોડા બાઇકાઈ ને ટાટરીક ઑસીડ બે ઑસ ખાંડ, ૭ ટીપાં લેમનતુ ઑસંસ એક ટમ્બલર પાણીમાં નાંખવું.

૨૮૨.—ગુલાબ દારૂની તેમજ ખતાસવાલી ચીજની પાસે મુકવાથી ઉતરી જાય છે અને સ્વાદ તથા વાસ રહેતો નથી. તડકે મુકવાથી સુધરે છે.

વેનીલાની સીંગા કાળી પાતળી આવે છે, જેને એન્ડી અથવા સોજ રપીરીટમાં ખારીક દુકડા કરી ચીરીને એક મહીનો બીનવી રાખી કસ ઓગળા ઘેરો રંગ દીશે કે ગાળીને સીસીમાં ભરી રાખવો. આખી લાઠીઓ પણ દુધને ઉકાળતી વખતે અંદર નાંખવાથી તેનો ખવાસ આવશે, પાછી કાઢી ઘોઘને રાખી બીજી કેટલીક વખત પણ વાપરી શકાય છે.

ઑરંજનો ફલેવર આપવા એક કપ એન્ડીમાં એક મોડું સોજું લીલું લીંબુ અથવા ઑરંજની પાતળી ચીરો કાપી લેવી અથવા સંત્રા મોસંબીની છાલ તથા છેલેલી બદામ વિગેરે કંઈખી એન્ડીમાં ભેળી ચપત યુચ મારી રાખી મુક્યા પછી ખુમહલાવી કપડાંમાં નીચવી ગાળી કાઢી ને રાખવું; આઇસક્રીમ, પુદીંગ. વિગેરેમાં એકુ બે ચમચી ખપ મુજબ નાંખવું.

મધ ચોખ્ખું ને નીતયું હોવું જોઈએ. ગદલામાં સાકરની ભેળ હોય છે. નીતયું મધ પાણીમાં નાંખવાથી નીચે ઠરી જશે. એક બાટલી મધ વજનમાં સુમારે ચાર રતલ થશે. સફેદ તથા લાલ આવે છે. દાખડામાનાં મધ મધપુડાઓ તડકામાં કે તાપ નળદીક મુકવાથી પાટળું થાય ને ખારીક કપડાંએ ગાળવાથી મીલેથી છુટુ પડશે. કોઈ વખત મધ કડવું પણ આવે છે.

બનાવટી મધ, ખાંડ, ગુલકાંઠ ને કાંજ (સ્ટ્રાઈ) ભેળવાથી બનશે; અથવા શીરામાં ફટકડી ને ક્રીમ ઑફ ટાટર ભેળવાથી થાય છે.

૨૮૩—મીઠાઇના રંગ લાલ બીટરૂટને જુજી નરમ થાય કે કાતરીઓ કાપી મુકવાથી તેમાંનો લાલ રસ પોતીડા મેળે ગળીને એકઠો થાય કે સીસીમાં ભરવો. બીટ મીઠાં હોવાથી ખાંડ જોઈતી નથી.

કીરમજને થોડો વખત એન્ડી અથવા રપીરીટમાં બીનવી રંગ ઓગળ્યા પછી તેમાં થોડી ખાંડ ભેળવાથી લાલ રંગ બનશે, બીજી રીત માટે “વીવીધ વાણી” નામની પકવાન પોથીમાંથી મળશે,

કીરમજ સોજીનો રંગ જાંબુડો ને કાબરચીત્રો જેવો હોય છે.

લીલો રંગ એક જાતની બીજ રપીનેક (Spinach) ને પાણીમાં ચુહલા ઉપર બાફીને ઘટ લાગે કે કપડાંમાંથી ગાળી કાઢી ઠંડા પાણીનાં વાસણમાં મુકી ઠંડી પડવા પછી તેમાં થોડી ખાંડ ભેળી વાપરવી.

પ્રકરણ ૩૪.

પાણી તથા આઈસ સંબંધી.

૨૮૪—પાણીની સંભાળ હંમેશાં લેવી, પીવા સાર પહેલાં ચુકલે જોસ ખડી કંડું થાય તે વાપરવું, જેથી તેમાં કાંઈ પણ જાતના જંતુઓ હશે તેનો નાશ થશે.

કપડાં અથવા ફીલ્ટર (Filter) વડે ગાળવાથી વધુ સ્વચ્છ થાય છે. ખરાબ પાણી પીવાથી માણસને નુકશાન થશે.

જસતનાં વાસણુ યા ગાલદીમાં પીવાનું પાણી રાખેલું સાફ નથી, તે ધાતુનો કેટલીક વખત તેમાં સવાદ ઓગળે છે, માટી તેમજ કાચ કેડીનાં વાસણોમાં હંમેશાં રાખવું.

પાણી મેલું પારખવા સાર તેમાં પરમેંગનેટ ઓફ પોટેશ (Potash Permanganate) બીજાં પાણીમાં પીખજારી પાણીમાં રહેવાથી ભુસે મેલો રંગ પકડે તો ખરાબ જાણવું, પણ જો એક કલાક સુધી નીતર્યા રંગનું રહે તો સોજી કહેવાય. ઉપલું પાણી પીવામાં વાપરવું નહિ. પોણી પાંછટ પાણીમાં એક ચમચી સાકરીઆ ખાંડ નાખી ચપત યુપ મારી અંધ જગ્યામાં બે દિવસ રાખવાથી ગદલું કે સફેદ દિશે તો ખરાબ જાણવું, ચોખું હશે તો સાફ દીયશે.

પાણી ગદલું ને કયરા સાચવું સાફ કરવા સહેજ ફટકડી નાંખી એક દિવસ રાખવાથી મેલ નીચે ઠરી જાય કે પછી ગાળીને વાપરવું. એક મેલેનમાં બે ગ્રેન લેવી. નીમક નાંખવાથી પણ કયરો નીચે ઠરી જશે.

વરસાદનું ઝીલેલું પાણી હંમેશાં હલકું ને ચોકખું હોય છે જે ડિસ્ટીલ્ડ વોટર (Distilled Water) તરીકે પણ વપરાશે. ખુલ્લાં ચોખાનમાં એક વાસણુ પર ઝીલું કપડું ખાંચી તેમાં વરસાદનું પાણી ઝીલવું જેથી કંઈમી કયરો હશે તે ગાળાઇને ચોકખું પાણી એકઠું થાય તે કાચના યુચની બાટલીમાં ભરી રાખવાથી લાંબો વખત સુધી ખરાબ થતું નથી જાપણાં પરનું અથવા નેવમાંથી પડતું વરસાદનું પાણી લેવું નહિ. દવાવાલા પણ પાણી ડિસ્ટીલ કરે છે.

નદીનું મેલું પાણી નીતર્યું કરવા માટે એક મોટો ચમચો ભરીને ફટકડી નાંખવાથી મોટા જથ્થામાં પાણી સાફ થશે અને તેમાંના જંતુઓ પણ મરી જાય છે, ઘણુંખરું નદીનું પાણી ચોકખું હોતું નથી.

લોખંડની ટાંકીઓમાંનું પાણી કાલસાનો ટુકડો અથવા ટંકણખાર (Borax) યા ચાકનો કકડો નાંખવાથી સોજી રહેશે અને જંતુઓ તેમાં હશે તે પણ મરી જશે.

પાણી ભારી, હલકાં વિષે, ગાળવાની રીતો.

હલકાં પાણી કુંગરના ઝરાઓમાંથી આવે છે તે (Soft Water) કહેવાય છે. જમીનમાં સમાયલું નીમક, લોખંડ યા બીજો પદાર્થ કંઈ પણ તેમાં મેળાયલું હોવાથી તે પાણી હલકા થાય છે. ટંકણુખાર નાંખ્યાથી ભારી થશે, એક મુઠ્ઠી ભર દસ ગેલન પાણીમાં સુમારે નાંખવું. લીંબુનો રસ નીચગ્યાથી હલકું થશે. સાબુ તેમાં પીગળતો નથી.

ભારી પાણી જમીનમાં તથા દરીઆના નજદીકના કુવાઓના (Hard Water) કહેવાય જે પીવામાં પણ હલકાં છે. કોઈ કુવા દરીઆની ધણા પાસે હોવાથી તેનાં પાણી ખારાં લાગે છે.

ભારી પાણી સાથે સાબુ મેળવીને સીસીમાં રેડી હલાવ્યાથી તેમાં શીણ આવશે. હલકાં પાણીમાં તેમ કરવાથી છુટું પડી દહિ માફક છુંછો દીશે છે.

બેઉ જાતનાં પાણીને પારખવા સારૂ સોજે સફેદ સાબુ વરસાદનાં પાણીમાં પીગળાવી તે પેલાં તપાસ કરવાવાળાં પાણીમાં રેડવાથી નીતયું રહે તે હલકું પાણી અને જલુ ગદ્દો રંગ પકડે તો ભારી પાણી જાણવું. દારૂનો અર્ક (Alcohol) માં સાબુ થોડો પીગળાવી બે ચાર ટીપાં પાણીમાં નાંખ્યાથી દુધ જેવું થાય તે ભારી અને નીતયું રહે તે હલકું પાણી કહેવાય.

દરીઆનું પાણી પણ ભારી કહેવાય, એ ધરધતુ ઉપયોગમાં લેવાય, એમાં નાહવાથી શરીર હલકું લાગે છે, ચામડી માટે સારૂ છે.

હલકાં પાણીએ સાબુ કે ચીકણ જલદી શીટશે નહિ, એને નરમ કરવા સારૂ ગરમ કરતી વખતે તેમાં થોડીક રાખ, કુલસ અથવા થુલું, ઓટમીલ અથવા નાળ્યું કંઈબી કાચળીમાં બાંધીને નાંખવું અમથું ગરમ કરી ઠંડું પડે ને થોડો સોડાખાર નાંખ્યાથી હલકું થશે. એ પાણી સાથે વાપરવાના સાબુ માટે ટોષલેટમાં જુવો.

પાણી આતશ વગર ગરમ કરવાં એક પતરાંનાં વાસણમાં ભરીને બીજા મોટાં વાસણમાં ગોઠવી બેઉની વચ્ચેમાંની ખાલી જગ્યામાં ચુનો નાંખી તે ઉપર થોડું પાણી છાંટવાથી ચુનો ગરમ થઈ તેની ગરમીએ વાસણમાંનું પાણી ધણું ગરમ થશે.

પાણીમાં લાકડાંનેા ધુમાડો ધુખર ગરમ કરતી વખતે જતો અટકાવવા મેચ્છીસની સળગાવવાની સળીઓ ઉપરનાં મુઠાં તોડી કાઢી નાંખી લાકડાની સળીઓ પાણીમાં નાખવાથી ધુમાડો ધુખર વિગેરે તે બેંચી લેશે જેથી પાણીમાં વાસ આવશે નહિ.

પાણીમાં લોખંડનો લાગ હોય તો એક ગેલન પાણીમાં એક મોટો ચમચે ભરી સોડા ખાર (Washing Soda) નાંખી ચાર પાંચ દિવસે નીચે ઠરેલું રહેલું કંઈ નીતયું પાણી ગળા લેવું.

ફીલ્ટર ધણી જાતના આરે છે તેમાં કાલસો હોય તે થોડે દિવસે બીજા વાસણોમાં મુકી અંગાર ઉપર શેકવાથી તેમાંનો કચરો નીકળી સેજાએ થશે. થોડે વખતે બીજા નવા કાલસા લેવા, તેમજ અંદરથી વાસણો બરોબર ધોવાં. એક મટોડીનાં મોટાં કુંડાંનાં તળીયામાં કાણું પાડી તેમાં રપજનો દુકડો ખોસી બંધ કરવું પછી તેની ઉપર બારીક કાલસાની લુકાતું એક ઇંચ જટલું પડ નાંખી છેલ્લે રેતી અથવા ઝીણા પથરા ઉપર પાંચરીને તેમાં પાણી નાંખી રાખ્યાથી બધાં પડમાંથી ગળાઈને તદ્દન નીતયું પાણી કુંડાંના તળીયામાંથી બહાર નીકળશે. ગમે તેવું મેલું ને ગદલું પાણી એ રીતે સાફ થશે.

ફીલ્ટર કરવા શંખોઅ લેધરને સોડા ખારનાં પાણીમાં બોળી સોજાં પાણીએ ધોઈ પાણી નીચવી ને દવા, દારૂ, ઘટ સીરપ વિગેરે તેથી ગળાશે, જ્યારે કામ પડે ત્યારે પહેલા સાદા પાણીમાં બોળી લેવું, ઘટ પ્રવાહી પણ જલદી ગળાય છે. તદ્દન નવુ બ્લેટીંગ પેપર જોઈએ તો લેવું, તેમજ ફીલ્ટર પેપર પણ આવે છે.

નળમાં પાણી ઠંડીથી બંધાઈ ગયલું હોય તો તેને પીગળાવવા પાઇપ ઉપર ખજખજાતું પાણી કાટલીની ધારે રેડવું, યા તો ગરમ પાણીમાં કપડું બોળીને તે ઉપર વીંટાળવું, અથવા તો ન્યુસપેપરનું જાડું ગોળ બંદલ કરી તેને સળગાવી પાણીની નળીઓ પર ફેરવ્યાથી બંધાયલું પીગળી જશે.

પાણીમાં સમાયલાં તત્ત્વો હાઇડ્રોજન (Hydrogen) તથા ઓક્સીજન (Oxygen) નામની ગેસો વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં હોય છે. એ બંને જાતની ગેસનાં તત્ત્વો સાથે બીજી જાતની ગેસોની પણ આમત્રા આપેલી સમજ પરથી માલમ પડશે કે માણસો, પ્રાણીઓ, ખેરાકા, જાડપાન, હવા પાણી અને બીજી બધી જાતના કુદરતી પદાર્થોમાં એ સઘળી ગેસો બેગાયલી હોવાથી તે સર્વે જુદાં જુદાં પરીણામ ઉત્પન્ન કરે છે. પાણી ધણુંજ ગરમ કરવાથી બગીને હવા રૂપે ઊડી જશે.

૨૮૫.—આઇસ પીગળતું અટકાવવા જમીનમાં દાટવું અથવા વહેર સાથે દાખીને તાપટ બાંધી રાખવું; ધોઈને જડાં ટરકીશ તુવાલ અથવા ફ્લેનલમાં દાખીને વીટાળી રાખ્યાથી જલદી પીગળશે નહિ, વાસણમાં ધોઈને મુક્યા પછી પીછાંને ટકીઓ ઉપર ઢાંકી રાખવો. મટોડીનાં વાસણ પર ફ્લેનલનો દુકડો ઢીકો બાંધી તેમાં આઇસ અંદર અતરંગ રહે તેમ મુકી લાકડાંનું ઢાંકણ ઢાંકવું.

થર્મોસ (Thermos) નામની બનાવટની નાની મોટી બાટલીઓ આવે છે જેમાં આઇસના દુકડા ધોઈને ભરી રાખ્યાથી ઘણા કલાકો સુધી પીગળી જતું નથી, મરમીના દિવસો તેમજ લાંબી મુસાફરી અથવા સીકનેસની વખતે એ બાટલીઓ ધણી ઉપયોગી થઈ પડે છે. એમાં ઘણી ગરમ પીવા માટેની ચીજો ચાહ, પાણી, દુધ વિગેરે ભરી રાખેલું પણ ઠંડું પડતું નથી. નહિ વપરાતી કાંઈ વખત ખોલવી.

એ બાટલીમાંથી ઠંડી ચીજ કાઢવા પછી તુરત ધણું ગરમ રેડયું હોય અથવા ગરમ પછી ઠંડું બધું હોય તો તેની અંદરની કાચના જેવી બનાવટ તુરત બાંગીને ચુરો થઇ જશે. કેટલીક વખત હવામાં ઘણી ગરમીના સબબે પણ ખોલતી વખતે અથવા જમીન પર પડ્યાથી થરમોસ બાંગી જાય છે. આઇસ અંદર નાખેલાં કરતાં બહારથી ઠંડી કાઢેલી ચીજો ખાધા પીધાથી નુકશાન કરશે નહિ.

આઇસ જસતની પેટોઓમાં લાંબો વખત રહેશે, તેમાં કાંઈથી જાતની વાસવાણી ચીજો જેવી કે માછલી, ચીઝ, કાંદો, કેળાં વિગેરે મુકવાથી તેનો વાસ અંદર પેશ થાય. સાબુ વગરનાં અમયાં પાંણીએ ધોવી. કુટ પણ તેમાં થંડી થશે. આઇસ પર ઠંડું કરવા માટે વાસણની નીચે નાની રબરની રીંગ જાંમના જાર પરથી નીકળેલી મુકવાથી વાસણ સરી કે કચલાઇ જવું નથી. આઇસમાં નીમક ભેળ્યાથી આઇસક્રીમ વિગેરે વધુ જલદી બંધાશે, બારીક આઇસનો જુકો ત્રણ ભાગ ને નીમક કાળું એક ભાગને સુમારે ભેવાયા જલદી પીગળવું નથી. બારીક જુકી કરવા ખમણી પર ખમણીને તુરત વાપરવું. ઠંડકમાં ખોરાક રફ તેવી કમોઝ આવે છે.

આઇસ માફક ઠંડક આપવા પાંણી સાથ વેજાતી મીઠું સોડા સલ્ફસ (Soda Sulphus) કે મેગનસ સલ્ફસ (Magnus Sulphus) પીગળાવ્યાથી ઠંડું થશે, અથવા ઍમોનીઆ નાઇટ્રેટ ને સોડા આઇકાઈને બંને સરખાં વજનનું પાણીમાં ભેળવું. આઇસ તુરત નહિ મળે તો દુધમાં થોડીક સ્પીરીટ (Methylated Spirit) ભેળી વાપરવી, થોડા વખતવેર ઠંડું રહેશે.

આઇસની લાદીનું વજન કાઢવું. લંબાઇને પહોળાઇએ ગુણી પ્રાપ્તું તેની ઉંડાઇએ ગુણવા પછી જે રકમ આવે તેને ત્રીસે બાંજવાથી માત્રમ પડશે.

પ્રકરણ ૩૫.

ખોરાકીમાં સમાયલાં પુષ્ટીકારક તત્વોને બંધાવાનાં ગુણો,
તથા ખોરાકને સંભાળથી રાખવાની રીતો.

૨૮૬.—ચોખા, ધઉં, ઓટ તથા બીજી જાતનો અનાજ, પટેટા, સ્કરકંદ, પાંઉ, ચેસ્ટનટ, અને બધી જાતનો મેવો, અને સર્વે ચીજો શરીરને ગરમી ને ઠાવત આપનારી છે, એમાં સ્ટાર્ચ (Starch) એટલે કાંજનાં જેવો ચીકણાદાર પદાર્થ સમાયેલો હોવાથી તે ખાધાથી શરીરમાં ચરબી વધે છે. ચોખાના આટામાં નાઇટ્રોજન વધુ પ્રમાણમાં હોય છે. તેમજ કેટલીક જાતના અનાજોમાં થોડું પાંણી તેલ, ગુંદર તથા ખાંડને રાખના ભાગો હોય છે. જીપ્સી ચીજોમાં આલ્ક્યુમનનો ભાગ પણ ગોણ તેમજ બીજી ખોરાકી કરતા લગભગ પોણા સો ટકા જેટલો હોવાથી વધુ પુષ્ટીકારક ગણાય છે.

દાળ કઠોળ જાત જાતનીમાં ચોખ્ખા ધણીના જેવા તત્વો ઊપરાંત ખાર, પોટેશ્વ, ચુનો, રાખ, મેંગનીશીઆ, કૌસ્ટીક ઍસીડ, વિગેરે સમાયલું છે.

બારલી (Barley) માં ફાસફેટ વધુ હોય છે તેમજ ખાંડ, આલ્ક્યુમન, ચરબી વિગેરે પોણા સો ટકાના પ્રમાણમાં છે. બાકીનું પાંણી છે. એનું ઊકાવેલું પાંણી ધણુ-પુષ્ટીકારક કહેવાય અને બે કલાકમાં હજમ થશે. કાકડી દોધી વગેરેમાં પાંચ ટકા ઘટ પદાર્થને બાકીનો પાણીનો ભાગ હોય.

તરકારી કેટલીક જાતની લોહીનો વધારો કરવા તથા ફરવામાં મદદ કરે છે; જેવી કે કાદા, આલીવ, બાજી, ઍસર્પેરેગસ, વિગેરે. વટાણા ફેન્ય ખીન્સમાં ગંધકનો ભાગ વધુ હોય, બાજીમાં આક્રેલીક ઍસીડ ને નીમકનો ભાગ વધુ રહે છે. ટાંમેટામાં પણ હાડકાંને માસને ટાકાટ આપવાના તત્વો છે, જેને (Vitamines) કહે છે. સાલીટમાં લોખંડનો ભાગ હોય જે વધુ આધાથી ટાકાટ આપશે.

પટેટામાં ચરબી, આલ્ક્યુમન, પાંણી, ખાંડ વિગેરેનાં તત્વો છે. ગોશ, મરધી, વટાણા, ફેન્યખીન્સ, હાડકાં તથા માસને શક્તી આપે છે, એમાં ખાંડ તથા સ્ટાર્ચનો ચીકણદાર પદાર્થ હોતો નથી. પટેટાં છોલી બે ડુકડા કરી એક એક પર ગોળ ગોળ સહેજ પાણી લઈ ધસવાથી દુધ જેવો ચીકણ આવે તે સ્ટાર્ચ છે.

ઇંદાં પણ પુષ્ટિકારક છે તેમાં પાણી તથા આલ્ક્યુમનનો ભાગ સમાયલો છે, દાળ કરતાં સફેદી વધુ ટાકાટ આપનારી છે. દાળને છુટી તળીને ખાધેલા સારી રીતે હજમ થશે; કાચી દાળ થોડાં દુધમાં ભેળીને અપાશે. નખળાં તથા સીક માણસને ફક્ત સફેદી આપવા પૈદકમાં છે. તેમજ કાચાં છડાં એક કલાકમાં હજમ થશે, તળેલાંને બે કલાક ને ખાંદેલું ત્રણથી સાડત્રણ કલાક લેશે.

દુધનું બંધારણ, પોણા ભાગ પાંણી, બાકીનું નીમક, ચરબી, ખાંડ કેસીન આવો (Casein) અને આલ્ક્યુમન હોય છે, જે વધતા ઓછા ખોરાકના પ્રમાણમાં અલ્પમાં તેમજ સીક માણસને આપવાથી તેઓને ધણું પુષ્ટિકારક થાય છે અને હાડકાં તેમજ માંસને શક્તી આપનાર ગણાય છે. માંખણમાં પણ ઉપલી ચીજો સમાયલી છે. આલ્ક્યુમનનો ભાગ એક કપ દુધ તથા છાશમાં એકસો ત્રીસ ગ્રેનને સુમારે હોય છે.

આલ્ક્યુમન બધી જાતના ખોરાકમાં ધણું ખરું હોય છે. આલ્ક્યુમનને પ્રોટીડ (Proteids) પણ કહે છે. એમાં હાઈડ્રોજન, આક્ષીજન, કાર્બન, અને થોડીક ગંધક એ તત્વો વધતા ઓછા પ્રમાણમાં સમાયલાં છે, જે આધાથી લોહી તેમજ શરીરના બાંધાને મજબુતી આપે છે.

માંખણમાં હેંસી ટકા જેટલી ચરબી, બાકીનું નીમક, કેસીનને પાંણી છે.

છાશ એમાંથી નીકળેલું (Butter Milk) માં પણ પુષ્ટીકારક તત્વો ધણુ રહેલાં હોય છે તેમાંના ખાંડનો ભાગ લૅક્ટીક ઍસીડ (Lactic Acid) માં ફેરવાઈ

જવાથી વધુ સારી રીતે નાતવાન માણસ પણ બે કલાકના સુમારમાં હજમ કરી શકે છે. ખીજી રીતની છાશ (Whey) દૂધને ફાડીને છુટાં પડેલાં પાણીમાં પણ થોડુંક તાપ હોવાથી ઘણાં નખલાંને સારી રીતે હજમ થશે.

ખમીર (Yeast) આથો લાવવા વપરાય છે, સોજું પારખવા પાણીમાં સહેજ નાખવાથી ઉપર તર્યાં કરશે. બગડેલું નીચે બેસી જશે. બનાવવા એક ભાગ ફટકડી બાજેલી જુકી, દોઢ ભાગ સોડા આઈકાર્બને બે ભાગ સ્ટાર્ચનો પાગીડર બેળી ઠંડકમાં રાખવું, કોઈખી ચીજમાં થોડું બેળવાથી ખમીર માફક ચઢશે. માઈક્રોસ્કોપે જોવાથી ઝાડ અથવા જંતુઓના જેવા આકારો ખમીરમાં દીસશે.

માછલીમાં ફોસ્ફેટ નામના પદાર્થ સાથે ખીજ તત્વો હોય છે, જે પણ પુષ્ટિકારક છે. પાણી, તેલ, ચરખી, ખાર વિગેરે માછલીમાં સમાયલું છે. એ જલદી બગડી જવાનો સંભવ હોય છે.

ગોશમાં નાઇટ્રોજન, આલ્યુમિનમ, જીલેટીન વિગેરે સમાયલું હોવાથી કામકાજ ને મહેનત કરનાર માણસને માટે પુષ્ટીકારક છે. રાંધેલું ચાર કલાકે હજમ થશે.

હાડકાંને બિઝાળવાથી જીલેટીન વધુ પ્રમાણમાં નીકળવાથી તેની ગ્રેવી તથા સુષ્ક બનાવેલો નખળાને શક્તી આપવા માટે પાય છે.

મરઘીમાં પણ ગોશ મુજબના તત્વો ઘણાં થોડાં પ્રમાણમાં સમાયલાં છે. હજમ કરવા તેનાથી થોડો વખત લેશે.

ચરખી ને તેલમાં પોણો ભાગ પાણી ને ખીજ ઘટ ચીળે છે.

સ્ટાર્ચ કાંજ ઠંડાં પાણીમાં મળી જતી નથી. ગરમમાં તુરત મળશે, જે ખોરાકી તેમજ કપડાં વિગેરેમાં ઉપયોગી છે.

કોફીમાં પાણીનો ભાગ, આલ્યુમિનમ, ચરખી, તેલ અને ટેનીન (Tannin) હોય છે.

ચાહુને પણ લાંબો વખત પાણીમાં રાખવાથી ટેનીન જેવો સ્વાદ તેમાં આવશે.

કોકો તથા ચૅકલેટ વધુ લીધાથી માંસનો વધારો થઈ શરીર જાડું થાય છે, તેમાં પણ સ્ટાર્ચનો ભાગ હોય છે.

ખાંડ, સાકર, ગ્લુકોઝ હાડકાંને શક્તિ આપે છે, કારણ તેમાં પણ સ્ટાર્ચનો ભાગ વધુ હોય છે. હેલ્લી ચીજ ઘણાં નખલાંને વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં આપવાથી ટાકાત આવશે.

સેકરીન પણ દવા તરીકે ઉપયોગની છે અને તેમાં ખાંડ કરતાં બસોથી ત્રણસો ઘણો મીઠાસ સમાયેલો કહેવાય છે.

મૅલ્ટ (Malt) જુજેલાંમાંથી નીકળતો જુરા રંગનો સ્ટાર્ચ ચીકાશવાલો અને ખાંડ જેવો મીઠાશ તેમાં હોય છે, એમાંથી બનેલું મૅલ્ટીન (Maltine) પણ શક્તી આપવા માટે કેટલાકને પાય છે.

આરેક તાડનાં ઝાડનું ફળ જેમાં અર્ધો ભાગ ઊપર ખાંડ તથા બીજા ભાગ વધારનાર પદાર્થ સમાયલા હોય છે.

નાલીઝેરમાં ચરખી ને નાઇટ્રોજન હોવાથી જલદી હજમ થશે, એનું પાંણી તથા દુધ ખોરાકમાં લે છે, ખમનેલાંમાં ગરમ પાની રેડવાથી વધુ દુધ નીકળશે.

કેળાં પાકાંમાં ખાંડનો ભાગ વધુ હોય છે. સાથે ચરખી, પાંણી તથા આલખુમન વિગેરે તેનું બંધારણ છે.

દ્રાક્ષ, સંત્રા, મોસંબી, દાડમ, અનીનાસ, પપેનાસ વિગેરે રસવાલી ફુટ નાઇટ્રોજન તથા ખતાશનો ભાગ હોવાથી તે લોહી સુધારે છે. નાના બચ્ચા તેમજ સીક માણસને મોસંબી સંત્રાનો રસ પાવાથી ફાયદો થશે. કેટલીક જાતની ફુટ તેમજ તરકારીમાં ખારનો ભાગ હોય છે.

લીંચુની ઘણી જાત આવે છે, જેમાં સાઇટ્રીક ઍસીડ તથા પોટેશ, જુદાં જુદાં પ્રમાણમાં હોવાથી ખોરાકી, દવાદાર વિગેરેના ઘણાંક ઊપયોગમાં લેવાય છે તેમજ ગરમીના દિવસોમાં પાંણીમાં તેનો રસ ભેળી પાવાથી ઠંડક આપી લોહીનો પણ સુધારો કરે છે.

તરબુચમાં નેબું ટકા પાંણી સમાયલું છે.

સપરચન બધી ફુટ કરતા સૌથી પુષ્ટીકારક ગણાય તેમાં થોડું લોખંડ છે.

પીચના ઠળીઆના બીજમાંથી કઠ્ઠી બદામના જેવું તેલ નીકળશે એમાં તથા પેરમાં ખાંડનો ભાગ વધતા ઓછા પ્રમાણમાં હોય છે.

તેલ નીકળે તેવી ચીજો રાધ, મરી, આદુ, તજ, લવંગ, અળસી.

એવો દરેક જાતનો પુષ્ટીકારક છે પણ તે વધુ ખાવાથી કાષ્ટને ગરમ પડે છે; આવીને બરોબર નહિ ખવાય તો છુંદી કે દળીને ખાધાથી સારી રીતે હજમ થશે. તેમાંથી તેલ જેવો ચીકણ મળે છે. બદામને પીલીને કાઢેલું તેલ ઘણું ગુણુચાળું છે, જે નબલા માણસના શરિર તેમજ માથા પર લગાડવાથી ફાયદો કરે છે. એક રતઝ અખરોટ કાઠલાંમાંથી કાઢેલીમાં કાષ્ટખી પુષ્ટીકારક ખોરાકનાં બે ત્રીઆંશ ભાગ જેટલો કસ તેમાં સમાયલો હોય છે, એ ચાર ઑંસ જેટલી તેટલાજ વજનના ગોશ જેટલી પુષ્ટીકારક ગણાય છે. અંજીર તથા ખજૂર ખાધાથી કૌવત આવે છે.

દાડમાંથી ઑક્સીજન (Oxygen) અને નાઇટ્રોજનના (Nitrogen) તત્વો જુદાં જુદાં પ્રમાણમાં મળશે. સરકામાં ઍસેટીક ઍસીડ હોય છે. જાત જાતની વનસ્પતીમાં ઑક્સીજન, હાઇડ્રોજન, અને કાર્બન નામની ગેસનાં તત્વો હોય છે એ પરથી માલમ પડશે કે કુદરતે દરેક જાતના ખોરાક તથા પ્રવાહી ચીજોમાં ઊપર આપ્યા મુજબના અનેક જાતનાં તત્વો બધામાં સમાવેલાં હોવાથી માણસ તેમજ દરેક જાતના પ્રાણી-એને ઠીકઠી આપવા જુદી જુદી રીતે ઊપયોગી થાય છે.

બંધાય તેવી ચીજો ગુંદર, સરસ, ચોખ્ખા તથા ધર્મનો આટો વિગેરે. કોનક્રેટ અને એક કપ પાણી અથવા દુધમાં જોડે પાડીને એક ચમચો ભેળવાથી ઘટ બંધાશે. આગુ ચોખ્ખામાં ચીકણા હોવાથી બંધાશે. જીનેટીન અથવા આઇસીંગગ્લાસ દોઢથી બે વચ્ચેના ચમચા ભરીને બારીક ભુકા અર્ધા શેર દુધમાં ઉકાળ્યાથી ઘટ ચાય છે ને ખાવામાં મુખીકારક હોય છે. એક ઈંડું પાશેર દુધનું કર્ટડ બંધાશે.

૨૮૭-ખોરાક સંભાળથી રાખવો, ખરબ વાસ અથવા બગેલી હવામાં મુકવો નહિ, ખાત્રા પીવાની ચીજો હંમેશાં ઢાંકી રાખવી, તેમાં ખાસ કરીને પાણી તથા દુધ જેવી ચીજો પર માખ, મગત્રાં કે મચ્છર બેસવા પછી તે ખાધા પીધામાં આવે તો નુકસાન કરશે. તારની જાલી કે નેટનું કપડું ઢાંકવા વાપરવી, કેટલોક ખોરાક કાચો રાખવા માટે આઇસ, સરકો, નીમક, ટંકણ ખાર વિગેરે વપરાય છે તેમજ કેટલીક ચીજો સુકીને પણ રાખે છે.

પાણીના ટંચરો ઢાંકવા માટે રકાબીને બદલે બારીક કપડાંના ચોરસ ટુકડાને જાડી લેસ અથવા દાણ ની ઝાલર ટાંકવાથી ઢાંકવા ઉડી જશે નહિ.

કપાટ પીંજરાં ને ગોડાંઉત વિગેરેમાં કાંતસો અથવા કળી ચુનો દાખામાં મુકવાથી ખરાબ હવા ચુશી લેશે, બાંધકામ માટે વપરાતો ચુનો પાણી છાંટી રાખવો દર મહીને બદલવો; હવા સ્વચ્છ રાખવા માટે પાછલ આપેલું છે. કાગળની રૂફ થેલીઓને ટંકણ-ખારના પાણીમાં બોળી સુકાવા પછી ખંખેરી કાઢી તેમાં મીઠાઇ ટાંકળી વિગેરે રાખવાથી કીડીઓ તે પર આવતી નથી. કીડી નહસડવા પાછલ જીવો.

માંખને ખોરાક આગલથી નહસાડવા કપુરનો ટુકડો પાસે મુકવો. રંધેલું ગરમ રાખવા ચુહલા પર ગરમ પાણી થતું હોય તે પર મુકવું.

પ્રકરણ ૩૬.

ઘરમાં ચાલુ વાપરવાની ચીજો, તેનો ઉપયોગ તથા બનાવવાની રીતો.

૨૮૮-ખાર વીસ જાતનાં સમારે છે, જે ઘણાખરા નીમકમાંથી બને છે. પાપડ-ખાર, સોડા બાઇકાર્બ અથવા કાર્બનેટ ઓફ સોડા (Soda Bicarb) બંને એકજ જાતનો છે. દવાદાર, ખોરાકી, મીઠાઇમાં વપરાય છે, તેમજ ઘરઘરું સરસામાં. કપડાં વિગેરે સાફસુદ કરવાના ઉપયોગનો. નીમકના ઉપયોગ વિષે વૈદકમાં આપેલું છે.

વૉશીંગ સોડા (Washing Soda) હલકી જાતનો ખાર ખોરાકી સીવાય બીજા દરેક રીતે વપરાશે, સુરોખારથી ઉપયોગી છે.

કાંઠળી ખાર ખપ પડે ત્યારેજ પાણીમાં ભેળવવો, આગમચથી ભેળવાથી તેની જોડ નીકળી જાય છે.

ટંકણુખાર બોરેક્સ (Borax) સર્વે ઉપયોગનો દવાદારમાં તેમજ ધરધતુ ચીજો સાફ કરવા, હાથો કાઢવા, કપડાં તથા વાસણો ધોતી વખતે ચીકાશ તથા મેલ કાઢવા, ધર ને બગીચામાંનાં જીવ જંતુઓ નહસાડવા માટે વપરાય છે. બોરાક પર ટંકણુખાર છાંટવાથી બગડતો નથી.

નવસાગર અમોનીઆ (Ammonia) ધરના ચાલુ વપરાશમાં લેવાય છે, એનાથી પણ દરેક જાતની ચીજો કાડાં લુગડાં, ધાતુ, કાચ વિગેરે સાફ થઈ ગાયે કાઢશે. (Scrubb's Ammonia) તે માટે જાણીતો છે. દવા માટે વપરાતો અમોનીઆ જીદા જીદા પ્રકારનો ટુકડા તથા પાંણી જેવો આવે છે, તેનો વાસ પણ જલદ હોવાથી એકદમ સુંઘવો નહિં, આતશ નજદીક હશે તો સળગી ઉઠે છે, એ માટે રખર અથવા કાચનો બુચ વાપરવો, તેમજ અમોનીઆની સીસી ઉઘાડી રાખવાથી તેની ગેસ ડમમાં ચાલુ લેવા સારી નથી.

અમોનીઆનું પાણી ખનાવવા નવસાગરનાં પાણીમાં સાબુ ને ટંકણુખાર ભેળવો; સફેદ ને ગદલું (Cloudy) કરવા મેથીલેટેડ સ્પીરીટનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં.

રતલ-ટરપીનટાઇન (Turpentine) દેવદાર તથા પાંદળનાં ઝાડમાંથી બનેલું દવા તથા ધરધતુ ધણાક ઉપયોગમાં લેવાય છે, એના વાસથી જંતુઓ વિગેરે દુર થશે, હવા પણ સ્વચ્છ થાય છે.

રતલ-બેકીંગ પાઉડર (Baking Powder) ખનાવવા કાર્બનેટ ઓફ સોડા ઓફ ઓક્સિડ, ટાર્ટરીક ઓક્સિડ અથવા પોટેશ બાઇકાર્બ છે ઓક્સિડ, ચોખ્ખાનો આટો અથવા કાર્બોલોઅર દસ ઓક્સિડ સર્વે ભેળી દાખડા અથવા સીસામાં ભરી રાખી બાસ-કીટ કેક વિગેરેમાં નાંખવાથી ખીલીને ફલકાં થાય છે. સુમારે એક રતલનું ખનાવતી વખતે એક ચમચી લેવો. એમાં ફટકડી ભેળવી હશે તો ઠંડા પાંણીમાં ભેળવી તે પર ગરમ પાંણી રેડી સીસામાં રાખવાથી સહેજ ખલુ રંગ થશે.

સાબુ ચોખ્ખાને દુધમાં બીનવી નરમ માવા જેવા થાય ને એક ચમચા જેટલો ચાર ચમચા આટામાં ભેળવાથી બેકીંગ પાઉડરને બદલે વપરાશે.

રતલ-ફટકડી (Alum) જમીનમાંથી નીકળતી સફેદ નીત્રી ચળકટા રંગની ખારી વસ્તુ દવાદાર તથા ધરધતુ ઉપયોગમાં આવે છે.

રતલ-પ્યુમીસ્ટોન (Pumice Stone) એક જાતનો સફેદ પથર, જાળાના મુખીમાંથી નીકળતા રસ બંધાઈ જવાથી બને છે, જે ધરધતુ વપરાશમાં લે છે. ખનાવતી પણ તેવા પથરો આવે છે.

રતલ-પેર્લ એશ (Pearl Ash) એક જાતનો ખાર કાર્બનેટ ઓફ પોટેશમાંથી બને છે, તેમજ તરકારી બાળીને તેની બનેલી સોજા રાખ પણ ઉપલા ખારને બદલે સસતી તેમજ ઉપયોગની થાય છે. વાસણ ઉગાળતા તેમજ કાંચો નં પરના તેમજ કપડાં પરના તેનાથી નીકળશે. તરકારીની રાખને પણ એશ સોડા કહે છે.

૨૯૪-ગુંદર (Gum) ધણી જાતનો આવે છે, જેવો કે શેકનો, આવળ, આમલી, ચીચ, ચેરીઝ, આલુ વિગેરેના ઝાડોની ડાળીઓમાંથી નીકળતા રસમાંથી બનેલો છે. અલસીના દાણામાંથી એક જાતનો ગુંદર બનાવી શકાય છે, રાજ્ય પશુ ગુંદરની જાત છે. ધરધતુ ચીજો વળગાડવા માટે તથા દવાદાર અને ખોરાકોમાં વિગેરે વપરાય છે. વળગાડવાની રીતોમાં ગુંદર વિશે પાછળ મળશે.

ડેક્સ્ટ્રીન (Dextrine) કાંજી (Starch) ને ઍસીડની મેળવણીથી બનેલો પદાર્થ વળગાડવામાં વપરાય છે.

૨૯૫-સુખડ બાળવાથી હવા સ્વચ્છ ને સુગંધી બને છે, તેના ધુમાડથી મચ્છર તથા બીજાં જંતુઓ દુર થાય છે; સુખડ હવા તરીકે પીવા તથા પાંજી અથવા ગોલામમાં ધસીને ચામડીના ડાઘો પર લગાડે છે. તેજ બનાવવા પેદકમાં જેવું. અગર એક જાતનાં સુગંધીદાર છોડીઆં આતશ પર બાળે છે.

લોખાંન આતશ પર નાંખવાથી ખુશબો નીકળે છે. દવાના વપરાશમાં પણ આવે છે. ઇસસ પણ બાળવાથી ખરાબ હવા સ્વચ્છ થશે.

પ્લેટ પાઉડર તથા જેવેલ વૉટર.

૨૯૬- ચાક સોજળો જે દવા સાફ વપરાય છે તે અર્ધો રતલ લઈ તેમાં લાલ રંગની લુકી દાગીના સાફ કરવા ઝવેરીઓ વાપરે છે જેને (Jeweller's Rouge) કહે છે તે ત્રણ ઍંસ બેળાને બાટલીમાં રાખવી. સોજળો ચાક બનાવવા પેદકની પરચુરણ બાબદમાં છે.

નીમક બારીક વાટેલું વીસ ગ્રેનને સુમારે લેવું, સાથે કાડીબાર (Nitrate of Silver) સરખાં વજનનું સુમારે લઈ તેનાં ચોથા ભાગ જેટલો ક્રીમ ઍંફ ટાઈરનો લુકો બેળાને રાખવો. ૩૫૦ વિગેરે એનેથી પોલીશ થાય છે. સોજળ ચાકની બારીક લુકી રતલ એક, મેગનીશીઆ રતલ અર્ધો, ક્રીમ ઍંફ ટાઈરની લુકી રતલ પા બેળાને પાંજી, દારૂનો અર્ક અથવા કોષ્ટ્રી જાતની સ્પીરીટમાં મેળવી પાતલું લગાડી સોજું કપડું, ફ્લેનલ યા શેમોઆ લેધરે નુંછી નાંખવું.

૨૯૭-જેવેલ વૉટર (Javell Water) રંગ ઓસવવા તથા ડાઘો કાઢવાનું બનાવવું. એક બાટલી જેશ પાણીમાં એક રતલ વોશીંગ સોડા પીગળાવવો અને અર્ધો રતલ બ્લીચીંગ પાઉડર (Bleaching Powder) અથવા (Chloride of Lime) પણ કહે છે જે કપડાં ઓસવવામાં વપરાય છે, તેને બે બાટલી ઠંડાં પાંજીમાં મેળવીને ઉપલાં ગરમ પાંજી સાથે બેળવું. નીચે ઠરી જાય ને નીતર્યું પાંજી ગાળી લઈ, ચપટ ખુચ મારી અંધારી જગામાં રાખવું. ખપ પડે ત્યારે કપડાં ધોવામાં વાપરવું. એક બાલદી પાણીમાં એક બે પ્યાલાંને સુમારે બેળવું. એવી ધણીક જાતની મેળવણીઓ ધરધતુ ઉપયોગમાં આવે છે. સફેદ કપડાના ડાઘ, પર થોડા દીપા નાખવાં.

પ્રકરણ ૩૭.

તોલ્યા વગર ખોરાકીનો સુમાર લેવાની સમજણ.

નંદા—આટો ૧ ઉપર વેર ભરેલો મોટો ચમચો (ટેબલસ્પુન) = ૧ ઓંચ

આરાઈટ તથા કાર્નફોઅર	૧ ઉપરવેર ભરેલો	=	"
ઓટમીલ	૧૩ સપાટ ચમચો	=	"
ઓલીવ ઓઇલ	૨ સપાટ ચમચા	=	"
કોળ (કોઇખી જાતની દાળ)	૨ ઉપર વેર ભરેલા	=	"
કરી પાઉડર	૧ સપાટ ચમચો	=	"
કાર્બોનેટ ઓફ સોડા	૧ ઉપર વેર ભરેલો	=	"
કીમ ઓફ ટાર્ટર	૧ ઉપર વેર ભરેલો	=	"
કોકો	૩ સપાટ ચમચા	=	"
કૌસી દળેલી	૨ ઉપર વેર ભરેલા	=	"
ખાંડ રવાની	૧ ઉપર વેર ભરેલો	=	"
ખાંડ મેદાની	૧ સપાટ ચમચો	=	"
ખાંડના ટુકડા	૫ થી ૬ લોફ શુગરના	=	"
ગોળ	૧ સપાટ ચમચો	=	"
ચરખી કાપેલી	૧ ઉપર વેર ભરેલો	=	"
ચાહ	૨ સપાટ ચમચા	=	"
ચોખા	૧ સપાટ ચમચો	=	"
દ્રાક્ષ	૧ ઉપર વેર ભરેલો	=	"
નાલીએર ખમણેલું	૨ ભરેલા ચમચા	=	"
નીમક	૨ સપાટ ચમચા	=	"
૫ નીરનો લુકો	૧ ઉપર વેર ભરેલો	=	"
પાણી અથવા દવા	૨ ચમચા	=	"
પાઉનો લુકો	૨ ઉપર વેર ભરેલા	=	"
ખનંમ ખમણેલી	૧ ઉપર વેર ભરેલો	=	"
ખાર્લીના દાણા	૧ ઉપર વેર ભરેલો	=	"
ખાખણ	૧ સપાટ ચમચો	=	"
મારજરીન (ચરખી તાવેલી)	૩ ચમચો	=	"
રાઇ	૨ ચમચા સપાટ	=	"
વટાણા	૧ સપાટ ચમચો	=	"
સાચુ ચોખા	૧ સપાટ ચમચો	=	"
સેવનો લુકો	૧ ઉપર વેર ભરેલો	=	"

એ સર્વે ચીજો અગતી ભરેલી અથવા દાખીને ભરવાથી તેમજ કોઇક ચમચા નાના મોટા હોવાથી ઉપર લખ્યા મુજબના વજણમાં થોડોક ફરક પડશે.

ચમચી ચમચાનું કપ તથા માપ.

૧ નાનું કપ (પ્યાલું)—કોશી કપ.

૧ વચણું " — ૮ કપ-૩ પાંઈટ પાણી કે દુધ ૫) ઑંસ થશે—
ખાંડ અથવા ચોખ્ખા ભરેલા વજનનું ૩ રતલ.

૧ મોટું " — ઍકફાર્ટ કપ-૩ પાંઈટ પાણી-૮ ઑંસ ઉપલી
ચીજ ઍક રતલ વજનમાં તેમજ દાખીને ભરેલું
માખણુ પણ તેટલું જ થવા જશે—આટો કોષણી
જાતના હલકો હોવાથી ૪ ઑંસ ને સુમારે
તોલમાં થશે.

૧ નાની નીમકની ચમચી ભરેલી = ૩ ટી સ્પુન ચાહેતી (ચમચી) Tea
Spoon થશે.

૨ ટી સ્પુન = ૧ સપાટ વચણો ચમચો—Dessert Spoon.

૨ વચણા ચમચા = ૧ મોટો ચમચો = Table Spoon.

૪ મોટા ચમચા ભરેલા = ઍક નાનું કપ પાણીએ ભરાશે.

પાણી જેવી ચીજોનો સુમાર.

૧ ચમચી = ૬૦ ટીપાં = ૧ ડ્રામ—Drachm.

૮ ડ્રામ = ૧ ઑંસ = ૪૫૦ થી ૪૮૦ ટીપાં પાણી જેવી અથવા
ઘટ પ્રવાહીનાં સુમારે થશે.

૧ વચણો ચમચો = ૩ ઑંસ.

૪ ચમચા = ૩ પાંઈટ=૧ વાઇન ગ્લાસ=૨ ઑંસ.

૧૬ ચમચા = ૩ પાંઈટ=૬ પાંઈટ=૧ પાશેર=૦૧૧ રતલ વજન.

૧ ટંબલર નાનું = ૩ પાંઈટ=૬ ઑંસ.

૧ મોટું ટંબલર = ૧ પાંઈટ=૩ બાટલી=૬ વાઇન ગ્લાસ ૧ રતલ વજન.

૨ પાંઈટ = ૪ કપ=૧ બાટલી ૨૪ ઑંસ=૧ શેર માપનાં પાશેરાએ ભરેલું.

૬ બાટલી = ૧ ગેલન=૧૦ રતલ વજન.

૧૨૬ બાટલી = ૩૧૩ ગેલનને સુમારે=૧ પીપમાં સમાય છે. મોટાં પીપમાં
વધુ હોય છે.

દવા વિગેરેના માપનાં કોષ્ટકો આગળ આપ્યાં છે.

ચમચી, ચમચા, કપ, ટંબલર વિગેરે સાધારણ વપરાશનાં બધાં સરખાં હોતાં
નથી, કોષ્ટક નાનાં મોટાં હોવાથી માપ તથા વજનમાં થોડો ભ્રમો ફર પડશે, બાટલીઓ
પણ નાની મોટી કોષ્ટક હોવાથી માપમાં ફર પડે છે.

મહાત્મા ભાવ.

૧૫૨

નંબર સંદર્ભ	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.	૩. આ. પે.
૨૮, ૨૯, ૩૦ મહા	૨-૮-૦	૩-૧૨-૦	૬-૪-૦	૭-૮-૦	૮-૧૨-૦	૧૦-૦-૦	૧૧-૮-૦	૧૩-૧૨-૦	૧૫-૦-૦	૨૫-૦-૦				
૪૦, શેર=૧ મહા	૦-૧-૦	૦-૧-૬	૦-૨-૬	૦-૩-૦	૦-૩-૬	૦-૪-૦	૦-૫-૦	૦-૫-૬	૦-૬-૦	૦-૧૦-૦				
શેર ૧ ના.	૦-૦-૧	૦-૦-૪	૦-૦-૭	૦-૦-૮	૦-૦-૧૦	૦-૧-૦	૦-૧-૩	૦-૧-૪	૦-૧-૬	૦-૧-૨				
૫૧ શેરના.	૦-૦-૧	૦-૦-૮	૦-૧-૩	૦-૧-૬	૦-૧-૮	૦-૨-૦	૦-૨-૬	૦-૨-૮	૦-૩-૦	૦-૫-૦				
અચ્છેરના.	૦-૦-૮	૦-૧-૧	૦-૧-૧૦	૦-૨-૩	૦-૨-૭	૦-૩-૦	૦-૩-૬	૦-૪-૧	૦-૪-૬	૦-૭-૬				
પોણા શેરના.	૦-૫-૦	૦-૭-૬	૦-૧૨-૬	૦-૧૫-૦	૧-૧-૬	૧-૪-૦	૧-૬-૦	૧-૧૧-૬	૧-૧૪-૦	૩-૨-૦				
ખંચ શેરના.	૦-૧૦-૦	૦-૧૫-૦	૧-૬-૦	૧-૧૪-૦	૨-૮-૦	૨-૮-૦	૩-૨-૦	૩-૭-૦	૩-૧૨-૦	૬-૪-૦				
દશ શેરના.	૧-૪-૦	૧-૧૪-૦	૩-૨-૦	૩-૧૨-૦	૪-૬-૦	૫-૦-૦	૬-૪-૦	૬-૧૪-૦	૭-૮-૦	૧૨-૮-૦				
વીસ શેરના.	૨-૩-૦	૩-૪-૬	૫-૭-૬	૬-૮-૦	૭-૧૦-૬	૮-૧૨-૦	૧૦-૧૫-૦	૧૨-૦-૬	૧૩-૨-૦	૨૧-૧૪-૦				

૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨ ૧૫૨

મકરણુ ૩૯.

વ્યાજ ગણવાની રીતો.

૩૦૦-મહિનાના દિવસ ત્રીસ (૩૦) ગણવા જેટલા રૂપ્યા વ્યાજે મુકયા હોય તેટલી રકમને જેટલા દિવસ તે રહ્યા હોય તે દિવસે ગુણવા. પછી તે ગુણાકારને—

૯૦, વડે ભાગવાથી ૪ ટકાનું વ્યાજ.

૭૨, વડે " ૫ ટકાનું વ્યાજ.

૬૦,— " — ૬ "

૪૫,— " — ૮ "

૪૦,— " — ૯ "

૩૬,— " — ૧૦ "

૩૦,— " — ૧૨ "

ભાગાકાર જે આવ તે બધા દોકડા થાય છે, માટે તેને પાછા ૧૦૦ એ ભાંજવા, એટલે તેટલા રૂપિયા જવાબ (વ્યાજ) આવશે. અથવા તો તે ભાગાકારના જવાબના જમણી બાજુના બે આંકડા કાપવાથી જે રકમ રહે તેટલા રૂપિયા વ્યાજ ગણવું. ૧) દાખલો—દર વરસે દર સેંકડે ૬ ટકા પ્રમાણે રૂ. ૨૦૦ નું ૩ મહિનાનું વ્યાજ શું ?

૨૦૦ રૂપિયા વ્યાજે રાખ્યા.

× ૯૦ દિવસ તે રૂપિયા રહ્યા.

૬૦) ૧૮૦૦૦ સાઠ વડે તે ગુણાકારને ભાગ્યા

૧૦૦) ૩૦૦ = દોકડા વ્યાજ ૬ ટકા લેખે આવ્યું

૩ = રૂપિયા વ્યાજ આવ્યું.

[૨] દર વરસે દર સેંકડે ૯ ટકા પ્રમાણે. ૨૦૦૦ રૂ. નું ૩ મહિનાને ૧૦ દિવસનું વ્યાજ શું ?

૨૦૦૦ રૂપિયા.

× ૧૦૦ દિવસ રહ્યા.

૪૦) ૨૦૦૦૦૦

૧૦૦) ૫૦૦૦

૫૦ રૂ. વ્યાજ. ૯ ટકા લેખેનું

[૩] દર વરસે દર સેંકડે ૪ ટકા પ્રમાણે રા. ૧૫૦૦૦ નું ૫ મહિના ને ૧૦ દિવસનું વ્યાજ થું ?

૧૫૦૦૦ રૂપિયા.
 $\times ૧૬૦$ દિવસ રહ્યા.

૯૦) ૨૪૦૦૦૦૦

૧૦૦) ૨૬૬૬૬૬૬ (૩) ૪ ટકા મુજબ વ્યાજ થયું

રા. ૨૬૬—બાત્રા વ્યાજ.

[૪] દર વરસે દર સેંકડે ૮ ટકા પ્રમાણે રા. ૩૦૦ નું ૪ મહિનાનું વ્યાજ થું ?

૩૦૦ રા.
 $\times ૧૨૦$ દિવસ રહ્યા.

૪૫) ૩૬૦૦૦ —

૧૦૦) ૮૦૦ દોકડા ૮ ટકા મુજબ વ્યાજ થયું

૮ = રા. વ્યાજ.

[૫] દર વરસે સેંકડે ૬ ટકાની તેરીએ રા. ૫૦૦ નું ૫ વરસનું વ્યાજ થું ?

રા. ૧૦૦ : ૫૦૦ :: ૬
 વરસ : વરસ
 ૧ : ૫

૫૦૦ $\times ૬ \times ૫$

= ૧૫૦ રૂપિયા વ્યાજ થયું.

૧૦૦ $\times ૧$

છેલ્લો દાખલો સાધારણ ત્રીઆસીના હીસાબે મણી બતાવ્યો છે.

જગર અથવા માકું મહીનાનું હોય તેના ૬૨ રોજના
હિસાબની ગણતરી રૂ. ૧ થી ૧૦,૦૦૦ સુધીની.

૩૦૧-ક્રોડો	૨૮ દીવસ પ્રમાણે.			૨૬ દીવસ પ્રમાણે.			૩૦ દીવસ પ્રમાણે.			૩૧ દીવસ પ્રમાણે.		
રૂ. ૧૦,૦૦૦	રૂ.	આ.	પૈ.	રૂ.	આ.	પૈ.	રૂ.	આ.	પૈ.	રૂ.	આ.	પૈ.
	૧	૦	૦	૭	૦	૦	૭	૦	૦	૬	૦	૦
	૨	૦	૧	૨	૦	૧	૧	૦	૧	૧	૦	૧
	૩	૦	૧	૬	૦	૧	૮	૦	૧	૮	૦	૧
	૪	૦	૨	૩	૦	૨	૨	૦	૨	૨	૦	૨
	૫	૦	૨	૧૦	૦	૨	૯	૦	૨	૮	૦	૨
	૬	૦	૩	૫	૦	૩	૪	૦	૩	૨	૦	૩
	૭	૦	૪	૦	૦	૩	૧૦	૦	૩	૬	૦	૩
	૮	૦	૪	૭	૦	૪	૫	૦	૪	૩	૦	૪
	૯	૦	૫	૨	૦	૫	૦	૦	૪	૧૦	૦	૪
	૧૦	૦	૫	૯	૦	૫	૬	૦	૫	૪	૦	૫
	૧૧	૦	૬	૩	૦	૬	૧	૦	૫	૧૦	૦	૫
	૧૨	૦	૬	૧૦	૦	૬	૭	૦	૬	૫	૦	૬
	૧૩	૦	૭	૫	૦	૭	૨	૦	૬	૧૧	૦	૬
	૧૪	૦	૮	૦	૦	૭	૯	૦	૭	૬	૦	૭
	૧૫	૦	૮	૭	૦	૮	૩	૦	૮	૦	૦	૭
	૧૬	૦	૯	૨	૦	૮	૧૦	૦	૮	૬	૦	૮
	૧૭	૦	૯	૯	૦	૯	૫	૦	૯	૧	૦	૯
	૧૮	૦	૧૦	૩	૦	૯	૧૧	૦	૯	૭	૦	૯
	૧૯	૦	૧૦	૧૦	૦	૧૦	૬	૦	૧૦	૨	૦	૧૦
	૨૦	૦	૧૧	૫	૦	૧૧	૦	૦	૧૦	૮	૦	૧૦
	૨૫	૦	૧૪	૩	૦	૧૩	૧૦	૦	૧૩	૪	૦	૧૨
	૩૦	૧	૧	૨	૧	૦	૭	૧	૦	૦	૦	૧૪
	૩૫	૧	૪	૦	૧	૩	૪	૧	૨	૮	૧	૨
	૪૦	૧	૬	૧૦	૧	૬	૧	૧	૫	૪	૧	૪
	૪૫	૧	૬	૯	૧	૮	૧૦	૧	૮	૦	૧	૭
	૫૦	૧	૧૨	૭	૧	૧૧	૭	૧	૧૦	૮	૧	૯
	૧૦૦	૩	૯	૨	૩	૭	૨	૩	૫	૪	૩	૩
	૨૦૦	૭	૨	૩	૬	૧૪	૪	૬	૧૦	૮	૬	૭
	૫૦૦	૧૭	૧૩	૮	૧૭	૧૩	૧૦	૧૬	૧૦	૮	૧૬	૨
	૧૦૦૦	૩૫	૧૧	૫	૩૪	૭	૮	૩૩	૫	૪	૩૨	૪
	૨૦૦૦	૭૧	૬	૧૦	૬૮	૧૫	૫	૬૬	૬૦	૮	૬૪	૮
	૩૦૦૦	૧૦૭	૨	૩	૧૦૩	૭	૨	૧૦૦	૦	૦	૯૬	૧૨
	૫૦૦૦	૧૭૮	૬	૧	૧૭૨	૬	૭	૧૬૬	૧૦	૮	૧૬૧	૪
	૧૦,૦૦૦	૩૫૭	૨	૩	૩૪૪	૧૩	૩	૩૩૩	૫	૪	૩૨૨	૯

એકથી વધુ દિવસનો જગર અથવા માકું હોય તે નેટલા રખાનો જગર હોય તેને નેટલા દિવસે ગણ્યા પછી તેના જગરનો અર્ધો ભાગ કરી તેને પાછા પહેરે કાંતવાથી નેટલા નો નીચાળ આગરો.

મકરણ ૪૧.

કાષ્ટકો ચાલુ તોલ, માપ તથા દ્રવ્યનાં તેમજ મોઢથી
હીશાબ ગણવાની રીતો.

૩૭૨-જેટલે રૂપિએ દરો તેટલે આને એક પાપલી, તેટલે દોઢીએ એક શેર
બરેલું માપ મળ્યાય છે.

જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેટલા આંનાનું ૧૫ મણ, ને તેટલા પૈસાનું ૧૨૫ શેર.

જેટલે રૂપિએ મણ તેટલે આંને અઢીશેર અને જેટલે પૈસે શેર તેથી દસ મણ
આંને મણ એમ ગણવું.

જેટલે રૂપિએ મણ તેટલા દોકડાનું ૧૬ રૂપિઆ બાર થાય.

જેટલે રૂપિએ દઝન (૧૨ નં) તેથી ૧૬ ઘણી પૈએ એક નં.

જેટલે આંને દઝન તેટલી પૈએ એક નંની કીમત મળવી.

બરેલું માપ.

૨ ટીપરી = ૧ શેર.

૪ શેર = ૧ પાપલી.

૧૬ પાપલી = ૧ દરો.

૮ દરો = ૧ ખાંડી.

દેશી તોલનું માપ.

• ૨ નવટાંક = ૧ પાશેર.

૨ પાશેર = ૧ અર્ધશેર.

૨ અર્ધશેર = ૧ શેર.

૪૦ શેર = ૧ મણ.

૨૦ મણ = ૧ ખાંડી.

ઈંગ્રેજી તોલનું માપ.

૧ ઑંસ = ૨૫ તોલા એટલે ૨૫ રૂપિઆ બાર.

૧૬ " = ૧ રતલ, ૪૦ રૂપિઆ બાર.

• ૧૪ રતલ = ૦૫ મણ = ૧ રેટાન.

૨૮ " = ૧ મણ અથવા ક્વાર્ટર.

૪ મણ = ૧ હંડ્રેટ. (આગવ ૧૦૦ રતલનો ગણાતો.)

૨૦ હંડ્રેટ (૨૨૪૦ રતલ) = ૧ ટન.

જમીનની લંબાઈ તથા ચોરસ માંપ.

૧૨ ઈંચ = ૧ ફુટ. (૧ લાઇન એક ઈંચનો બારમો ભાગ)

૨ ફીટ = ૧ સાધારણ પગમાંની ચાલવાની લંબાઈ.

૨૭ ઈંચ = ૧ ગજ (પોણા વાર,)

૩૬ ઇંચ = ૧ વાર. અર્ધી પેની જોળ ફરતું માપ એક ઇંચ થશે.

ખા વાર = ૧ પોલ (કાડી.)

૪૦ પોલ = ૧ ફર્લિંગ (૨૨૦ વાર થા ૮ ફર્લોંગ.)

૧૭૬૦ વાર = ૧ મૈલ-૫૨૮૦ ફીટ-દરીઆના એક મૈલના (Knot) ૬૦૮૦ ફીટ

૨ મૈલ = ૧ કોસ.

૩ મૈલ = ૧ લીગ.

૧૪૪ ચો. ઇંચ = ૧ ચો. ફુટ.

૯ „ ફીટ = ૧ યાર્ડ.

૩૬ ચો. યાર્ડ = ૧ ચો. પોલ.

૪૦ „ પોલ = ૧ ર.

૪ રૂ = ૧ એકર (૪૮૪૦ વાર.)

૬૪૦ એકર = ૧ ચો. મૈલ.

સોના રૂપાનું તોલનું વજન.

૨૦ ચોખા ભાર=૧ કરંટ, ૧ રતી એક ચોખા ભાર આપું.

૧ કરંટ=૪૦ ગ્રેન.

૨૫ ચોખા ભાર=૧ વાલ, ૧ રતી સુમારે થાય.

૧ રતી=૦૧૧ ચવ જ દોઢડા.

૫ વાલ=એ આની ભાર=૭૧ રતી=૨૪ ગ્રેન.

૧૦ વાલ=ચાર આની ભાર=૦૧ તોલો=૧૫ રતી.

૪૦ વાલ=૧ રૂપીઆ ભાર=૧ તોલો=૬૦ રતી=૧૮૦ ગ્રેન.

૧૫ રૂપીઆ=૧ ગીની.

૧ રૂપીઆ=૧૦૦ દોઢડા.

જેટલે રૂપીયે તોલો તેટલે અર્ધી આને વાલ.

ચોખા તથા વાલ કાઠક નાના મોટા હોવાથી વજનમાં સહેજ ફેર પડશે.

ઘડીઆલની ચાલની ગણતરી.

૧ કલાક = ૬૦ મિનિટ—૩૬૦૦ સેકન્ડ.

૨૪ કલાક = ૧ દિવસ.

૩૬૫ ૧/૪ દિવસ = ૧ વરસ.

૧ દિવસ = ૧૪૪૦ મિનિટ ૮૬,૪૦૦ સેકન્ડ.

દવાના માપ તથા તોલ.

ઇંગ્રેજમાં દવા માપવા માટે ગ્લાસો (Measure Glass) જેમાં ટીપાંઓથી તે ઓસો તથા પાંડ સુધી માપ થઇ શકે તેવાં નાનાં મોટાં આવે છે, અને તેવી બતનાં બુચની સીસીઓ (Drop Bottle) આવે છે, તે વડે ટીપાં નાંખવાનાં સહેલાં પડે છે. ટીંકયર, ચાહ, ઉકાળો તથા બીજી પાણી જેવી દવાઓ ઝિપલાં

ગ્લાસનાં માપ વડે આપી શકાય છે, તેમજ દરેક જાતની સુકી દવાઓ, જુકી, છાલ વિગેરે આગવ આપેલાં તોલ સુજન તોલીને લેવાશે.

તોલનો ડ્રામ આવે છે તેમ ભરત અથવા માપનો પણ હોય છે, માટે સુકી દવાઓ તોલીને લેવી તેમજ ઔંસ પણ તોલ તથા ભરતનો આવે છે. ગ્રેન સહથી નાનો તોલ ગણાય છે જે નહિ હોય તો એક ઘઉંનો દાણો લઈ તોલવાથી તેટલુંજ વજન થશે.

પ્રવાહીનું માપ અને તેની લખાતી નીશાનો

૧ મિનિમ ઓટલે એક ટીપુ. સ્પીરીટ કે દારૂનું ટીપુ કોઈપણ જાતનું તેલ કે ઘી કરતાં વજનમાં ઓછું થશે, જે માટે M લખે છે.

૩૦ ટીપાં = ૦.૧ ડ્રામ અથવા અર્ધી ચમચી.

૬૦ „ = ૧ „ ૧ „ ૩ (Drachm)

૮ ડ્રામ = ૧ ઔંસ (૪૮૦ ટીપાં.) Oz (Ounce) માટે લખે છે.

૧૬ ઔંસ = ૧ પૌંડ (રતલ) - ૨ પાલાં - ૧૨૮ ચમચી - ૭૬૮૦ ટીપાં થશે.

O Pint ની ઈલાની, Gr ગ્રેન, - Lb, પૌંડ માટે લખાય છે.

૧ ચમચો D. S. પાણી = ૪ ડ્રામ અથવા અર્ધી ઔંસ.

૧ „ ઘટ સીરપ = ૨ ડ્રામ સુમારે.

૧ „ સ્પીરીટ અથવા ટીંકચર = ૨૩ ડ્રામ.

૦.૧૧ ચમચી ૧ અંગોલી મરેલુ = ૦.૧૧ ડ્રામ = ૪૫ ટીપાં.

૧ લીકર ગ્લાસ = ૧ ઔંસ.

૧ વાઇન „ = ૨ ઔંસ.

૧ શેરીનું ગ્લાસ = ૨.૧ ઔંસ.

૧ ક્લેરેટ „ = ૫ „

૧ ચમ્પીન „ = ૬ „

૧૨ વાઇન „ = ૧ બાટલી = ૨૪ ઔંસ.

૬ બાટલી = ૧ ગેલન = ૧૨૮ ઔંસ = ૬૧,૪૪૦ ટીપાં સુમારે થશે.

૧ ગ્રેન = ૧ ધંભાર તોલેલું અથવા ૪ ચોખાભાર.

૨૦ „ = ૧ સ્કુપલ - ૨૦ ટીપાં - ચમચીના $\frac{1}{2}$ ભાગ.

૬૦ ગ્રેન અથવા ૩ સ્કુપલ = ૧ ડ્રામ.

૩ ડ્રામ = ૧ તોલો - ૧ રૂપા ભાર.

૮ ડ્રામ = ૧ ઔંસ - ૨.૧ તોલા - ૪૮૦ ગ્રેન - ૩ પેની વજનમાં - ૧ ઔંસ થશે.

માપેલું ૧ ઔંસ ૪૩૭.૬ ગ્રેન વજનમાં થશે.

૫ ગ્રેન = ૧ રતી, ૧ પાવલીની ઊપર નીમક કે કવીનીન પાગડર સમાશે.

૨૪ ગ્રેન = ૧ પેનીવેટ - ૬ ફરેટ - ૨ આનીભાર.

૨૦ પેનીવેટ = ૧ ઔંસ - ૨.૧ તોલા.

૪૮૦ ગ્રેન = ૧ ઔંસ = ૪૮૦ ટીપાં થશે ૫૭૬૦ ગ્રેન = ૧ પૌંડ.

૧૨ ઔંસ = ૧ પૌંડ - ૪૦ તોલા ઘટ પ્રવાહી સીરપ, ગ્લીસરીન વિગેરે.

વૈદક નુસખાઓ.

“ એક તંદુરસ્તી હજાર ન્યામત. ”

એક માણસને ખુદ તરફથી શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ એટલે જીવનમાં જીવન બક્ષીજ સારી તંદુરસ્તી છે, જે અઝરો બીજી બક્ષીસ કરતાં સજીથી ચઢીઆતી મણાય છે.

તનનું સુખ તે મનનું સુખ, અને મનનું સુખ તે આત્માનું સુખ કહેવાય છે.

કુદરતના મુકરર કરેલા નીયમીત કાયદા મુજબ ચાલવાથી આપણાં શરિરને કોઈપણ દુખ દરદ કે રોગમાંથી બચાવી શકીએ છીએ. તંદુરસ્તી જળવવાનાં સાંધણને નહિ વળગી રહી જિલટા જઈ ધણીક પોતાની તબીબોતને નુકશાન કરે છે, એવા સાધારણ આરોગ્યતા અને સુખશાંતીના, નીચમો ખોરાકી, ધરખારની સફાઈ સુધકાઈ, શરીરની જતન ઈંગ્રેજીમાં “ હાઈજન ” (Hygiene) કહે છે

એ “ હાઈજન ” બોલની જીતપંતી પુરાંની દંત કથા (Mythology) માં ઓસેનલાપ્યુસ (Ossenlapius) નામનો દવાનો દેવ (God of medicine) હતો, જેની ખુમસુરત બેટી હાઈજિઆ (Hygeia) ને તંદુરસ્તીની દેવી તરીકે લોકો પુજતાં ને માન આપતાં તે પરથી “હાઈજન” બોલ નીકળેલો ચાલુ વપરાશમાં આવે છે.

સજીથી પહેલું તડકું ને ખુલ્લી હવા જિજ્ઞાસ માણસની તંદુરસ્તી માટે અવસ્થનું છે જેના ફાયદા ધણીક અજ્ઞાન લોકો મુદ્દલ સમજતાં નથી, અને તેવા વર્ગનાં લોકો પોતાનાં ઘરોનાં બારી બારણાઓ પર પદ્ડા વિગેરે બાંધી દઈ અંદર ખુલ્લી હવા તડકું આવતું બંધ કરે છે. ખાસ કરીને ગીચ વસતીવાસ ગરીબ લોકોના રહેઠાણોમાં તેવું વધારે નજરે પડે છે. કચરો, ગલીચી વિગેરે ધરના આંગણામાં નાખી તેમાંથી નીકળતો ખરાબ વાસ તથા ઝેરી હવા પોતાને તેમજ આડોશી પાડોશીઓને ફેટલું નુકશાનકારક છે તેને તેઓ મુદ્દલથી ખ્યાલ કે સમજ ધરાવતાં નથી; તેમજ ફેટલાંક જાણવા છતાંપણ બારી બારણામાંથી ગમે ત્યાં ફેંકે છે. વળી કોઈ પોતાના તેમજ બચ્ચાઓનાં શરીરને રોજ ઘોષ સાફ કરી સોજાં કપડાં પણ બદલવા વિષેના ફાયદા સમજતાં નથી, મહેં કપડે ને બાળ વિગેરે ઓળવા વગર ધણીક નાનાં મોટાં ઘરમાં તેમજ રસતામાં નજરે પડે છે. એવા અનેક સુખશાંતી અને સફાઈ સુધકાઈ વિગેરેના નીચમોથી જિલટાં જઈ ધણીકો તરેહવાર જતણી ખીમારીને આધીન થાય છે. વાસણો ખોરાકી તથા બીજાનાં વિગેરેની સફાઈ પર ધ્યાન આવવું. તેમજ અબજુ વર્ગના કુટુંબમાં સાધારણ યા ગંભીર પ્રકારની માંદગી વખતે બંધ ઓરડામાં એખી હવા આવવા દેવાની તથા ઘટતી માવજત દવાદાર વિગેરે આપવા કરવાની તેઓને

આવડત હોતી નથી. ઊડતા રોગવાહી દરદીની સાથેજ મોટાં નાનાઓનું આખું કુટુંબ બેળાય, પાસે સુવે, તેનાંજ વાસણોમાં ખાય પીએ તથા કપડાં અને બીજી અલીચ ચીજો વિગેરેની સંભાળ નહિ રાખવાથી બીજાઓ પણ સપડાઇને કેટલીક વાર મોતને આધીન થાય છે. એવા અનેક દાખલાઓ આપણે નજરે જોયલા તથા સાંભળેલા છે.

એવી વખતે ગરીબ નાના ઘરોમાં બધી રીતની સમગ્ર ને દરદીની મેનીજની કાટાઇ હોય ત્યારે ઇસપીતાલોનો જો તેઓ લાભ લે તો દરદીનાં તેમજ ઘરનાં બીજાંઓના જીવનની સલામતી કેટલે દરજ્જે સચવાશે તેનો તે ભેદે ખ્યાલ રાખવો જોઇએ. એવા દાખલાઓ કંઈ ગરીબ લોકોમાંજ નહિ પણ વચલે વાંચે પૈસાવાલાં પણ અગ્નાંન વર્ગોમાં તેવું વારંભવાર બને છે, અને તેઓની અણુસમજ ને અભણ રીત ભાત અને રાહ રસમોને લીધે કેટલીક વખત તેવા ખરાબ રોગોનો ફેલાવો થઇ એક ઘરથી બીજે ઘર યા તો એક દેશથી બીજે દેશ દરદીઓને લઇને નાહસી જવાથી થાય છે અને ત્યાં વસતા બીજાં લોકોની તંદુરસ્તીને તુકશાંન પહોંચશે તેને ખ્યાલ પણ તેમને હોતો નથી.

એવાં અગ્નાંનપણાંને લીધે કાઠબી રોગોનો ફેલાવો થયાથી ધંધા રોજમાર અને દેશની આબાદીને ધોકા પુગીને ગરીબાઇ તથા હાડમારીના સંકટો કેટલાંકને નાહક વેઠવાં પડે છે.

પહેલો ને સહેલો માર્ગ એ છે જે ગરીબ યા તરંગર કુટુંબોમાં બધાંબી ઉપલી રીતનું અગ્નાંનપણું હોય તે દુર કરવા માટે તેઓની ઊધરતી ઓલાદને તેમાં ખાસ કરીને છોકરીઓ જો અવિધ્યની માતાઓ થનાર તેઓને પહેલાં લખ્યા મુજબનું હાઇજન (Hygiene) એટલે આરોગ્યતા અને સુખશાંતીને લગતું જ્ઞાન આપવુંજ જોઇએ, તેની સાથે સાથે થોડુંક સાધારણ વૈદક અને અકસ્માત વેળા તાત્કાળીક મદદ વિધેનું તથા બચ્ચાં ઊધારવાની રીતોનું જ્ઞાન શાળાઓમાં તથા બીજાં વર્ગો ઓલીને આપવાથી કેટલે દરજ્જે ફાયદાકારક થશે. અગ્નાંનપણાંને લીધે નાનાં બચ્ચાંઓ જતન વગર કાઠ જતની બીમારી લાગુ પડવાથી મરણનું પ્રમાણ પણ વધવાનો સંભવ રહેશે એવી સજીવી અગત્યની બાબતોને લગતી સહેલી ને સમજ પડે એવી જુદી જુદી ભાષાઓમાં ચોપડીઓ છપાવી તેનો ફેલાવો કાઠાથી તુરત નહિ પણ લાંબે વખતેથી તેનાં સારાં ફળ નીપજશે, અને તેવાં દરેક ઘરોની રહેવાની નીતી રીતીમાં ઘણો ફેરફાર થવાથી દરેક કુટુંબ તંદુરસ્તી ભર્યું રહેવા સાથે દેશની ચણુ સુખશાંતી ને આબાદીનો મોટો આધાર રહેશે.

પ્રકરણ ૪૨.

માણસનાં શરીરને લગતી સાધારણ જાણવાબોગ બાબતો તથા તેની સમજણ.

૩૦૩.—તંદુરસ્ત માણસની અંગની સાધારણ ગરમી જેને ટેમ્પરેચર (Temperature) ઇંગ્રેજમાં કહે છે તે ૯૮ ને ૪ પેંઈટ એટલે સાડી અઠ્ઠાણું ડીગ્રી (Normal), તાપની સીસી થરમોમીટર મુકવાથી જણાય છે. મોઢાંમાં જીભની નીચે મુકવાથી બગલ કરતાં અર્ધી ડીગ્રી વધુ ચઢે છે, સફરામાં મુકતી તેથી વધુ થશે. હંમેશાં તુછી અથવા પાણી કે કોલોનવોટર લઈ સાફ કરીને મોઢાંમાં મુકતી, તેમજ એક માણસે વાપર્યા પછી તુરત ખીજીને પણ મુકતી વખતે તુછી, ખસુસ કરી કોઈ ઉડતો રોગ હોય ત્યારે જરૂર કરવું. થરમોમીટર ચઢેલી હળાવ્યાથી ઉતરે નહિ તો ઠંડા પાણીમાં મુકવી. નખળાં માણસોના અંગની ગરમી કોઈ વખત સાધારણ કરતાં પણ નીચી રહે જે સબનોર્મલ (Subnormal) કહેવાય. ગરમીના દિવસોમાં અથવા થાકેલા માણસનું અંગ તપી આવવાથી પણ ફેટલીક વખત ગરમ વધુ લાગે છે. ઘણાં નાનાં બચ્ચાંની શરીરની ગરમી સાડી નવ્વાણું ને એકસાં ડીગ્રીની વચ્ચે હોય છે અને મોટું થતાં સાધારણ માણસનાં જેટલી ગરમી રહેશે.

દંમ લેવાનો (Respiration) ચાલુ એક મિનિટમાં સુમારે ૧૫ થી ૧૮ વખત એક તંદુરસ્ત માણસ લે છે, ખીમારીમાં ઝડપથી ચાલશે. પેટ પર હાથ મુકવાથી બરોબર જણાશે, નાતું ધડીઆળ હાથમાં રાખવું. ફેફસાં તંદુરસ્ત હાલતમાં હોય તો દમ લગભગ અર્ધી મિનિટ ઉપર રાખી શકે છે, તેમજ બહારની સ્વચ્છ હવા અંદર લેવા સાફ ઉંડા દમ લઈ જ્યાં સુધી રહેવાય ત્યાં વેર ઉચી ડોકી કરી રાખવો ને પાછો કાઢતી વખતે ધીરેથી ડોક નીચે કરવી. એ મુજબ મોઢાં તેમજ નાનાં બચ્ચાંઓએ દિવસમાં બે ત્રણ વખત કાઢાથી ફેફસાંને ફાયદો કરશે. નખળાં છાતીવાલાં ઘણું કરીને પાંચથી દશ સેકન્ડ દમ રાખશે. મરદ કરતાં ઓરતોના દમ જલદી ચાલે છે.

ઘણાં નાનાં બચ્ચાં વધુ જલદી ૨૪ થી ૩૦ વખત એક મિનિટમાં દમ લે છે, ઉમર વધતાં ઝડપ ઓછી થઈને બારથી પંદર વરસનું થતાં સાધારણ મોઢાં માણસ જેટલો તે દમ લેશે.

લોહીનું પ્રમાણ શરીરનાં વજનનાં તેરમાં ભાગ જેટલું હોય છે. એમાં આદ-ન્યુમન, પેઈશ, ખાર આપણા નીમકને મળતા તથા ખીજા ખોરાકમાંથી ઉત્પન્ન

થતા પદાર્થ છે. સાથે ઓક્સીજન, ને નાઇટ્રોજન ને કાર્બોનીક ઓક્સીડ એ ત્રણે તત્વે થોડા ધણા પ્રમાણમાં છે તેમજ લાલ તથા સફેદ ધણાક ખારીક જતુંઓ લાલને સફેદ લખ્ખો લોહીમાં જીવે છે, જેની વધઘટ થવાથી તબીબેત ખગડે છે.

લોહી શરીરમાંથી નીકળ્યા પછી ધણું ખરું ખંધાઇ જાય છે.

લોહી શરીરમાં જે થી ત્રણ મિનિટને સુમારે એક ચક્રર ફરી પાછું આવે છે. એક વરસમાં ૬૧૩૨૦ મેલને સુમારે ફરશે. લોહીનો બ્લેસ (Blood Pressure) સાધારણ માણસને સોથી સવાસોનો રહેશે તેની ઉપર જવાથી તબીબેતનો ખીગાડો જાણવો. જેની ડાકટર યંત્ર વડેજ તપાસ લઇ શકે તે વખતે કોઇને જજો મુશ્કેલ છે જે લોહી સુશી લેવાથી બ્લેસ નરમ પડે છે, કેટલીક વખત ખોરાકમાં નીમક ઓછું ખવાડે છે.

નાડ (Pulse) ની સાધારણ ઝડપ એક મિનિટમાં ૭૦ થી ૭૫ સુધી ચાલે છે જે ધડીઆલ આગલ ધરીને ગણવાથી માલમ પડશે. હાથની કાંદી ને બહારની બાજુએ હથેલીની નજદીકની નસ પર આંગળાં સહેજ દાખીને મુકવાથી નાડ ચાલતી જણાશે. આંખ ને કાનની વચ્ચેની માથાંની નસ પરથીખી ગણાશે. ઓરતની નાડ મરદ કરતાં ઝડપથી ચાલે છે. ૯૫ ડીગ્રી વેર ઉતરી જવાથી માણસ જીવી શકતું નથી.

છાતીના ધપકારા પણ સુમારે તેટલાજ ગણાશે, જે છાતી પર હાથ મુકી જોવાયા માલમ પડશે. આખા દિવસમાં સુમારે ૯૨૮૬૦ નાડ તથા છાતીના ધપકારા આસરે ગણાયલા છે. સુતેલા માણસના ઊમેલા કરતાં ઓછા જણાશે.

તબીબેતમાં ખીગાડો થવાથી નાડ, ધપકારા, તથા શ્વાસની ઝડપમાં વધઘટ થાય છે, જે નાનું ધડીઆલ લઇ એક અથવા અર્ધી મિનિટ વેર પકડી ઉપર લખવા મુજબ ગણી જોવાથી ફેરફાર માલમ પડશે.

તુરતનાં જન્મેલાં બચ્ચાંની નાડ મોટાં માણસ કરતાં ધણી ઝડપથી એક મિનિટની ૧૩૦ થી ૧૪૦ ને સુમારે ચાલે છે, અને ઊપર વધતાં સાથ ઓછી પંદર વરસને સુમારે સાધારણ માણસ જેટલી ગણાશે. નાડ મોટી ઊમરે પચાસ વરસ થવા આવે કે ધીમી પડી ૬૦ થી ૬૫ ને સુમારે ચાલે, પણ દરેક કેસમાં તેમ બનતું નથી. સારી તાંદુરસ્તીવાલાના ધણાક અવ્યવે મોટી ઉમર સુધી સારા રહે છે.

કલેબ્બુ (Liver) વજનમાં ચાલીસથી સાઠ ઔંસ થશે. તલ્લી Shleen પાંચથી સાત ઔંસ થશે.

બેજનું વજન સાધારણ માણસનું પોણા ત્રણથી ત્રણ રતલ થશે.

વિદ્વાનનું ખીલેલું લેબ્બુ એક રતલને સુમારે સાધારણ કરતાં વધુ હોય છે. લખવા પાંચવાના અભ્યાસ ચાલુ રાખવાથી લેબ્બુ ખીલે છે, જેમ શરીરને કસતર

આપીએ છીએ, તેજ મુજબ બેભાને પણ મોટી ઊંમર સુધી ખીલવી શકાય છે. ઇંગ્રેજ કહેવત મુજબ (It is the mind that makes a man)

બેઅકલી (Idiot) માણસનું બેજી સાધારણથી વજનમાં અધું થાય છે.

માણસના હાથો જમણામાં વધુ જોર સોમાંથી અર્ધા ઉપરનાં હોય છે કદાચ નાખો હાથ મુજબુત હોય, એકસોનાં ત્રીજાં ભાગના પ્રમાણમાં.

તંદુરસ્તી બળવવા ઓક્સીજન (Oxygen) દિવસે તેમજ રાતે દમમાં એવી, ઉત્તમ, તડકું વિગેરે ધરમાં આવવા દેવું, થોડીક કસરત કરવી. હસવાથી પણ ઓક્સીજન દમમાં વધુ જમીને ફાયદો થશે.

ખોરાક સાદો નીચમીત વખતે લેવો, વખત ફેરફાર કીધાથી ખરાબર હજમ થતો નથી ને તબીબેતમાં બગાડો થશે. સુમારે ૫૦ થી ૮૦ તોલા જેટલો શરીરને પોષણ કરવા પુરતો મળુાય છે. માંસનો ખોરાક પુષ્ટીકારક છે, તરકારી, કાંદો, બાજી કુટ વિગેરે વધુ પ્રમાણમાં લીધાથી લોહીમાં સુતારો વધારો થશે. અનાજ ઈંડાં પટેલ દુધ માંખણ કોકો ચીકણવાલી ચીજો ખાવાથી શરીરમાં ચરબીનો વધારો થાય છે, એવો ખોરાક જડાં માણસે ઝાઝો ખાવો નહિ.

પાણી પીવું ખાધા આગમચ યા ખામને થોડે વખતે પીવાથી ખોરાક હજમ થશે. ૪૦ થી ૫૦ ઓસ એટલે સુમારે ત્રણથી ચાર પાઉન્ડ પીવું. થાંડીને આવ્યા પછી તપેલાં શરીરે પીવાથી કેટલીક વખત નુકશાન કરે છે. સહવારમાં જુએ પેટે અથવા રાતે સુતી વખતે ઠંડું યા ગરમ પાણી પીવાથી કમજોઆત ને ટળે કરે છે. શરીરમાં પાણીનું પ્રમાણ અર્ધા ભાગ જેટલું છે.

દારૂ વધુ પીધાથી નુકશાન થશે; મોટી ઉંમરે તેમજ નવજાંને ટાકાત આવવા થોડાક આવવો ફાયદાકારક છે, તેમજ કેટલીક કેરી ચીજો જેવી કે અરીસુ, તપખીર, તંબાકુ, ખીડી વિગેરે લેવાની ટેવ પાડેલી નુકશાનકારક છે.

ઉંઘ સાધારણ રીતે એક માણસને સાતથી આઠ કલાક આવવી જોઈએ જેથી શરીર તેમજ મગજને પુરતી આસાએશ મળશે; મોટી ઉંમરે કોઇની ઉંઘ વધે છે ને કદાચની ઘટે છે. વખતસર સુવું, મોડી રાત સુધી ઉઝગરા કરવાથી તંદુરસ્તીમાં ખીમાડો થશે. નાહવા માટે ગરમ બદ્દે ઠંડું પાણી ફાયદાકારક છે.

શરીરના ભાગે ખીલવાવા (ચાંપી) મસાજ.

૨૦૪.—શરીરના દરેક ભાગને અન્યવો કામકાજમાં આવવા હાલવામાં ખીજ અસો જુદી જુદી રીતે વપરાય છે.

કોઇનાં શરીરના ભાગે સાંધા અડી ગયલા અથવા વાગવાથી નુકશાન પોહ્યાન્યું હોય તો કેટલીક વખત વીજળી (Electricity) આવવાથી પણ છુટા પડી ફાયદો

આમ છે, તેમજ કોષિકાના નાના બચ્ચાંના હાથપગની કુદરતી ખાંખી અથવા લકડાની સરખાત કો મોઢિ બરોબર નહિ ફરે તે પણ ધણીજ વખત મસાજ ને ઇલેક્ટ્રીસીટીથી સાથ થાય છે. મસાજ સારી રીતે થવું જોઈએ.

મસાજ કરવા શરીર મા મોઢાં પર એ ત્રણ આંગળાં મુકી સહેજ દાબી આરોગી થોડો વખત ગોળ ગોળ ફેરવવી, જરા આગળ હાથ લેવો, એ મુજબ સઘળા બાજુ પર કર્યા જવું. આમડીની કરચલી પણ નીકળે છે. કરચલી કાઢવા આમડીનાં પ્રકરણમાં જોવું. હાથ પગ દાબીએ છે તે મુજબ ધીરે ધીરે દાબવાથી પણ મસાજ થશે, ઉપલી કોષખી રીતે કરતી વખતે હાથ પર કોષખી જાતનો પાઉડર છાંટવો અથવા કોષખી જાતનું ક્રીમ, ઇમલશન કે એન્થ્રોકેશન, બદામનું તેલ કંઈપણ ચીકણવાળી ચીજ લેવી, જેરથી દાબવું મા મસજવું નહિ. એ સાધારણ રીતે આપણે મસાજ કરીએ છીએ, પણ કેટલાક દુઃખ દરદના અગત્યના કેસોમાં જે બરોબર જાણનાર હોય તેનીજ પાસ કરાવવું. કઠણ બીજાના પર સુવાથી પણ શરીર મજબુત થશે. મોઢું નુછતી વખતે તુવાલ સાથે હાથ ઉપર ધસવો; નીચે ઊતારવો નહિ. હોથના ખુણાઓની આમડી કરચલી વળી મોટી ઉમરે નીચે ઉતરેલી દીશે છે માટે મોઢું નુછતી વખતે બંને હાથો બીડીને જમણી ને ડાબી સામડે ટાઇટ વાંકાં ફેરવીને તે બાજુના ખુણાઓ પર તુવાલનો હાથ ગોળ ગોળ ફેરવવાથી કરચલી કમતી થતી જશે. એજ મુજબ ગાળ પર બધી બાજુ કરવાથી ગાળના ખાડા પુરાશે.

૩૦૫.—માણસનાં ખાલી હાડખીંજરનું વજન તથા હાડકાંની ગણતરી શરીર સાધારણ મરદનાં વજનનો આસરે દસમો ભાગ થશે, ચોરતનું આરમે ભાગે છે, દરેક ભાગોનાં હાડકાં નાનાં મોટાં બધાં મળીને બસોની ઉપર થાય. માથાં તથા મોઢાંનાં બાવીસ, હાથની કાંડીનાં આઠ, હઠેલીની પાંચ, અને આંગળીઓનાં નાનાં ચોવીસ હાડકાં હોય છે, જાંગ અથવા ચાપાતું એક સલંબ મોઢું હાડકું જેની ઉપર આખું શરીર ટેકવી આધાર રહેછે. પાંસળીઓ બધી મળીને બાર છાતીના હાડકાંથી બરડાના કાંઠા સાથે જોડાયેલી છે, અને કાંઠાનાં તેત્રીસ હાડકાં જેમાં બાર અને ચીકણવાળી ચીજ બંને સરખાં પ્રમાણમાં છે. પુખ્ત ઉમરે બારનું પ્રમાણ વધી ચીકણ ઘટે છે, અને બુઢાપમાં સાત ભાગ બાર અને એક ભાગ ચીકણ હોવાથી હાડકાં કડક થઈ જલદી ભાંગી જવાનો સંભવ રહે છે. કેટલીક વખત પાછું સંધાતું નથી.

મરદના વજનનો સુમાર તેની ઉંચાઈના પ્રમાણમાં ઉમર વરસ ત્રીસને સુમારે.

૫ ફીટ ઊંચાઈ	૧૨૬	૨૫૩, એટલે ૪૫ મણ સુમારે
૫૫ " "	૧૩૩	" " ૪૫૫ " "
૫૫ " "	૧૪૦	" " ૫ થી ૫૫ "

૫૫૫ શીટ હંઆધ

૬ " "

૬૧ " "

૧૫૦ થી રતલ ૧૫૫ ૫૫ મણુ સુમારે

૧૭૦ થી ૧૮૦ " ૬ થી ૬૫ "

૧૯૦ થી ૨૦૦ " ૭ થી ૭૫ "

કેટલાક મરદો ઉપલા કાઠા કરતાં વજન ઓછું યા વધતું ધરાવે છે અને તંદુરસ્તીના ફરકાર સાથે પણ વધઘટ થાય છે.

ઔરતનાં વજનનો સુમાર ત્રીસ વરસની ઉમરે.

૪ શીટ હંઆધ

૪૫ " "

૪૫૫ " "

૫ " "

૫૫ " "

૫૫૫ " "

૬ " "

૧૦૦ રતલ એટલે ૩૫ મણુ સુમારે

૧૦૫ " ૩૫ " "

૧૧૨ " ૪ " "

૧૨૦ " ૪૫ " "

૧૩૮ " ૪૫૫ થી ૫૫ " "

૧૫૦ " ૫ થી ૫૫ " "

૧૬૦ " ૫૫૫ થી ૬ " "

ઉપલા કાઠાથી કેટલાંકતું વજન વધતું ઓછું પણ હોય છે.

શરીરના લાગોતું માપ લેવાની રીત—હાથની કાંદીના માપના ઘેરાવાથી બમણું ગળું થાય અને ગળાંથી બમણો ઘેરાવો કમરનો ધણો ખરો ગણાય છે. છ ઇંચ કાંદી તો ગળું ખાર ને કમર ચોવીસ ઇંચ થાય, પણ શરીરે બરેલાં માણસની કમરનો ઘેરાવો કેટલીક વખતે ઉપલાં પ્રમાણ કરતાં વધુ થશે.

પગનાં તળીઆંની લંબાઈ જાણવી હાથની મુઠ્ઠી વાળી આંગળીઓના ઢીયાં ઉપરથી નીચે હથેલીને ફરતું માપ લીધાથી માલમ પડશે, જે ઘેરાવો નવ ઇંચ થાય તો તળીઆંની લંબાઈ ધણીખરી તેટલીજ થશે એ રીતે પગનાં મોજાંતું માંપ મળશે. છ ધણી તળીઆંની લંબાઈ એક માણસની ગિયાઇનો સુમાર થશે.

પ્રકરણ ૪૩.

કસરત કરવાની જુદી જુદી રીતો.

૩૦૬.—કસરત તંદુરસ્તીને માટે દરેક માણસને ધણી જરૂરની છે. શરીરના કેટલાક સંધાઓ તો વળતા નથી, જ્યારે કેટલાક તો કામકાજ કરવામાં વળે છે. ચાલુ કસરત કરવાથી શરીર હલકું લાગે છે અને આખાં શરીરમાં લોહી ફરે છે, બૂખ લાગશે અને ઉંઘ પણ આવે છે, કૈવત વધી અંગ ખીંચે છે. ફક્તમાં લોહી વધુ જલદી ફરવાના સબબથી બહારની સોજી આંધીજન હવા વધુ પ્રમાણમાં દમમાં

આઈન્ટના ત્રીજા ભાગ જેટલી લેવાય છે, અને તેટલાંજ પ્રમાણની ખરાબ હવા ખબર કાઢીએ છીએ. કસરત કરતી વખતે દમ ખરાબર લેવો ને કાઢવો.

ચાલવાથી સારી કસરત થશે, આગલ પાછલ હાથો હલાવી જાંચી ડોક રાખી ઝડપથી ચાલવું, ધણુ ચાલનારાની જાંઘની લાંબી હોય છે.

કોઈ માણસને ચાલતાં વાંકું વળવાની ટેવ હોય તે મટાડવા થોડો વખત પીઠ પાછલ ખાંડે હાથો લઈ અદ્ય વાળીને ચાલવું અથવા ખાંડે હાથ વચ્ચે પાછલથી લાકડી પકડવી.

દોડવાની કસરત પણ સારી છે, તેમજ દોરડાં પર કુદવાનું સ્કીપીંગની (Skipping) કુસ્તી (Boxing,) વિગેરે સારી કસરતો કહેવાય છે.

કેટલીક જાતની રમત ગમતો, સ્કાઉટીંગ (Scouting,) ડ્રીલ વિગેરે નાના છોકરાંઓને માટે ફાયદાકારક છે.

મોટા છોકરાંઓને કુદવાની, દોરવાની, તરવાની, સાઇકલ, ક્રુટખેલ, હોકી, ક્રીકેટ વિગેરેની રમતોથી ફાયદો થશે, કોઈખી કસરત વખતે તેઓને નીચે ચરડી પહેરવાની વધુ અગત્ય છે.

તરવાની તેમજ ઘોડેસ્વારીની કસરતો પણ ફાયદો કરશે. જડાં માણસે ખાસ કરી ઘોડેસ્વારી કીધાથી પાતડું થાય છે. તેમજ, ઊઠ બેસ કરવી યા જમીન પર સુષ્ટને ગોળ ગોળ લોટવું.

કસરત કોઈ પણ રીતની શરૂઆતમાં થોડોજ વખત અને સહેલીજ કરવી. એકદમ ધણું કર્યાથી થાક લાગે છે. શકતી ઊપરાંત કરવાથી કોઈકનું શરીર તુટી જાય છે. પહેલાં શરૂઆતમાં શરીરના ભાગો કસરત કીધા પછી દુખે છે, પણ ચાલુ કરતાં દુખવાનું જતું રહેશે, કસરત ખનતાં સુધી ખુલ્લી હવામાં કરવી. ખાંધા પછી તુરત કસરત કીધાથી નુકસાન થશે, એક બે કલાક રહીને કરવી; તેમજ જુએ પેટે પણ કરવી નહિ. કોઈપણ જાતની કસરત કરવાથી ધણોખરો તો ફાયદોજ થાય છે, પણ કોઈકને તબીબેતમાં બીગાડો લાગે તો તુરત બંધ કરી દેવી.

લાલમાં કસરતો શિખવવાના ઓરતો, મરદો તેમજ બચ્ચાંઓને માટે ધણાક વર્ગ (Physical Culture) વિગેરેનાં કાઢ્યા છે, જ્યાં ધણીક જાતની અંગબળની કસરતો શીખવે છે, જેથી ધણાકોના શરીરના ખાંધા મજબુત અને તંદુરસ્ત બને છે. એ વિષે જાણીતા કસરતખાને સેન્ડો (Sandow,) મુલર (Muller,) મેકફેડન (Macfaden) લીડરમેન (Lieder man) ની લખેલી ચોપડીઓ મળે છે, તેમાં જોઈને પણ કસરત કરી શકાશે. નાની ઊંમરે બચ્ચાંને થોડી શરૂ કીધાથી શરીર ખીન્ને છે. મુલરની કસરત મારા જોવા જાણવામાં આવેલી થોડી સહેલી નીચે લખી છે, જે રીતે શરીરના દરેક અંગવે હલાવ્યાથી મજબુત થાય છે. કેટલાકથી ઉભા રહી ને

કસરતો નહિ કરી શકાય નો એમાંની થોડીક પણ એસીને કરવી. ખીજી પણ ઘણી જાતની કસરતો થાય છે.

૧-પહેલી કસરત સીધા ઉભા રહી, બંને પગની એડી પાછળથી એક એક સાથે લગાડી ઘુંટણ સરખાં રાખવાં, છાતી બહાર કાઢી ખભાં પાછળ નાંખી બંને હાથ કમરે દેવા, ગરદન ડોકી સીધી રાખી રહામે જોવું, પછી ઉંડો દમ લઇ થોડો વખત તે અંદર ઘુંટી રાખવા પછી ધીરજથી બહાર કાઢવો. એ મુજબ એ ત્રણ વખત કરવું.

૨-હાથને મજબુત કરવા બંને હાથોની મુઠ્ઠી વાળી નીચે ખેંચી સીધા શરીરને લગાડવા, પછી ઘુંટણમાંથી વાળીને મુઠ્ઠી સીધી બહારની બાજુ દેખાય તેમ ઉપર ખભાંને દાખીને લગાડવી; તેજ વખતે સાથે ઉંડો દમ લેવો અને પાછો હાથ નીચે ઉતારતી વખતે દમ છોડવો. એજ મુજબ અંધ મુઠ્ઠીની અંદરની બાજુ ખભાંને લાગે તેમ હાથને વાળવા ઉતારવા બંને હાથો એ રીતે છુટા છુટા કરવા, એથી હાથની બાજુ બરાશી અને ગોટલાં બાઝશે.

૩-હાથની મુઠ્ઠી વાળી કાંડા આગળથી ગોળ ડાખી જમણી ફેરવવા, તેમજ આંગળાં પણ દરેક સંધિઓમાંથી વાળવાં ઉઘાડવાં. તેમજ મુઠ્ઠી વાળતી ને ખોલવી. એ રીતે કરવાથી હાથ પગનાં આંકડાં અને સંધીવાને ફાયદો થાય છે.

૪-હાથ તથા ખભાં મજબુત કરવાં આર્મ સર્કલિંગ (Arm Circling) જમણો પગ બહાર કાઢી શરીર આગળ ખેંચેલું રાખવું, બેઉ હાથ ખભાંની સાપડે લાંબા કરી હથેળી ઉપર રહે તેમ પાછળથી આગળ ખભાંમાંથી થોડીક વંચત ગોળ ફેરવવા. એજ રીતે ડાબો પગ બહાર કાઢી હાથની હથેળી નીચે રહે તેમ ખભાંમાંથી આગળથી પાછળ ફેરવતી વખતે દમ લેવો તથા કાઢવો.

૫-કમરની કસરત (Body Twisting) મુઠ્ઠીઓ વાળી રાખી હાથને ખભાંની લાઇનમાં સીધા તાણીને બહાર કાઢવા, કમરમાંથી ઉપરનું શરીર જમણી ડાખી બાજુ ફેરવવું, તે વખતે ડોકી ફેરવવી નહિ.

કમર વાળવાની રીત હાથ સીધા ઊભા માથાં ઉપર ધરી કમરમાંથી બની શકે તેટલું વાંકું વળવું. પગને ઘુંટણમાંથી વાળ્યા વગર સીધા રાખવા, પછી સીધું થઈ જઇ હાથ ઉભાજ રાખી બંને તેટલી કમર પાછળ વાળવી. આદત પડે આગળથી હાથો લગભગ જમીનને લાગવા જોઇએ. એ વખતે દમ ચાલુ લેવો તથા કાઢવો.

૬-શરીરને ગોળ ફેરવવું (Trunk Twisting) નીચેનું શરીર હાથે નહિ તેમ પગ ટટાર રાખી કમરમાંથી ઉપડાં શરીરને પહેલાં આગળ અને પાછળ એમ મરડવું અને તે આડત પડે પછી કમરમાંથી જોટલું બહાર ખેંચાય તેટલું ખેંચીને જમણી બાજુથી ડાખી બાજુએ બેત્રણવાર ગોળ ફેરવવું. તેજ મુજબ ડાખી બાજુથી જમણી બાજુએ ફેરવતી વખતે બંને હાથો ચાલું કમરે રાખવા.

એમ કરતાં શરીર આખું ગોળ બંને બાજુએ ફેરવી શકાય છે. પાછળ જતાં દમ લેવો અને આગળ આવતાં દમ કાઢવો. કમરને એ રીતે ધણે ફાયદો થાય છે.

૭.—ખભાં તથા છાતી ખીલવવા. (Shoulder Circling) બંને હાથોના ખભાંને ઉપર ચઢાવતાં, નીચે ઉતારતાં, પાછળ લઇ જતાં, આગળ લાવતાં, એ પ્રમાણે બંને બાજુએ ચાલું ગોળ ફેરવ્યા કરવાં. જ્યારે ઉપર તથા પાછળ જાય ત્યારે દમ નાક વાટે લેવો અને ખભાં આગળ અને નીચે જાય ત્યારે દમ છોડવો. એ રીતે કસરત કરવાથી છાતીની અડચણવાળાંઓને ફાયદો થશે.

૮.—પગનાં ટેકાંને મજબુતી આપવા બંને પગોને એડી આગળથી જોડી કમરે હાથ દબાવી ઓળંગી ઉપર અતરંગ ઉભાં રહેવું, એ રીતે ઉપર હેઠે થોડી વખત કરવું તેમજ ઓળંગી ઉપર ઉભાં થઇ ધીરજથી અડક બેસવું ને ઉડવું પહેલાં બનતાં સુધી કોઇ પણ ચીજને પકડીને ઉડ બેસ કરી અને આદત પડ્યા પછી કમરે હાથ દબાવે ઉડ બેસ થઇ શકશે, એ પગની કસરતથી શરીરમાં લોહી બરાબર ફરે છે.

૯.—પગના થાપા મજબુત કરવા (Leg Circling) કમરે હાથ રાખી તેજ પગ બહાર કાઢી ઉપરનું શરીર સુદૃઢ હાથે નહિ તેમ તે પગને આગળ પાછળ જોડેલા હાથે તેડેલા હાથાવવો. તે વખતે બીજો પગ ભોંયપર મજબુત મુકેલો રાખવો, અને તે સાઇડના હાથે ટેકો લેવો, ટેમ્બલ અથવા ખુરશી પકડી. એજ રીતે બીજા પગને કરવું.

૧૦.—પગની સુધને કસરત કરવી પગ સીધો રાખી વાળ્યા વગર જમીનથી એક દોઢ ફુટને સુમારે ઉંચો કરી સાંચામાંથી ગોળ ફાંડામાંથી માફક જમણીથી ડાબી બાજુએ ફેરવવો. તેજ પ્રમાણે ઉલટી રીતે ફેરવવો, બીજા પગ સરખો બીજાનાને વળગેલો રાખવો, એ પ્રમાણે બીજા પગને પણ કરવું. સુધનેજ એક પગને સરખો ઉપર કરવો પછી ઘુંટણમાંથી વાળી પેટ સાથે બેડ હાથના ટેકાથી ઊંચો દબાવવો ને તે વખતે દમ કાઢવો અને ઉપર લેતાં દમ લેવો. એ કસરતથી પેટની કમજોરતા અને બીજી અડચણો નીકળી જશે.

બીજાનાં અથવા જમીન પર ચતાં સુધને ઉપર દમ લઇને પેટને વળગાવી દેવું અને ખંભાં ને છાતીવાળો ભાગ જમીનથી અલગ કરવો. પાછું સરખું થતી વખતે દમ છોડવો. ઊડતી વખતે પગ સીધા લાંબાજ રાખી કમર નીચે બંને હાથો મુકી બે ચાર વખત બેસવું, સુવું, પગ વાળવા નહિ અથવા સુતેલાં શરીરે પગને કશામાં બેળતી પગનો ટેકો લઇ ઉપરનું શરીર વળે નહિ તેમ સરખું રાખી ઉડીને બેસવું. તે વખતે બંને હાથો કમરે રાખવા.

ઓરતોના અંદરનાં ભાગો નાળુક હોવાથી કોઇક કસરતો કીધાથી અડચણ થાય છે, તેમ કોઇ વખત ઘણો વજન ઊંચકવાથી અથવા મોટર કે ગાડીમાં

આંચકાએ શરીર થપકાવાથી તે ભાગો વાંકા થાય કે નીચે ઊતરી (Displace) થયલા ભાગે તે માટે ઊંચાં સુધી છાતી તથા માથું નીચે રાખી પગના ચુકણ પર શરીરનો નીચલો ભાગ ઊંચો રસોય પાંચ દસ મિનિટ રાખવાથી કેટલીક વખત તે ભાગો પાછા પોતાની જગ્યા પર ગોઠવાઈ જાય છે. અથવા ચર્મા સુધી કમર નીચે તકીઓ મુકી પગ એકદમ ઊંચા કરવાં.

૧૧.—માથાં તથા ગરદનની કસરત કરતી વખતે છાતી બહાર કાઢી ઉભાં રહેવું અને માથાને ધીમે ધીમે ગરદન વાળીને છાતી તરફ નીચે કરવું, પછી પાછળ બરડા તરફ જોડવું જાય તેમ કરવું. ત્યાર પછી જમણી ને ડાબી બાજુએ જોડવું જાય તેટલું લેવું, પછી થોડીકવાર ગોળ ફેરવવું. પાછળ લેતી વખતે દમ લેવો અને નીચે લાવતી વખતે દમ કાઢવો, એ રીતે ગરદન બરાબરને માથાને પણ ફાયદો કરે છે. ગરદનને માસાજ કરવા રહેજ ડોડી ઉંચી કરી ચારે બાજુમાં એકઠાં કરી ગરદન તેમજ બોચી પર ઉપરથી હેથે થોડી વખત હાથ ફેરવવાથી ગળાંની નસોનું લોહી ફરવું રાખે છે.

૧૨.—આખના ડાળાને નીચે ઉપર ચઢાવવા તેમજ બંને બાજુએ અચરનચર ફેરવવાથી આંખને કસરત મળે છે.

૧૩.—પેટ ઉપર માસાજ સુધને હાથ ફેરવવા અથવા સીંચાં ઉભાં રહી બંને હાથો પેટ ઉપર ગોળ ફેરવી જાંગ ઉપર ઉતારી પાછા પેટ ઉપર લાવી બીજી જાંઘ ઉપર ઉતારવ તેમજ કમર પર લઈ જવા.

૧૪.—આખાં શરીરને નાહતી વખતે સર્વે કસરત ખુદ્દા અંગે કરવી સાચું લગાડી થોડો વખત સર્વે ભાગો ચાલુ ધસવાથી લોહી ફરશે, તેમજ પાંખીમાં જાડું કપડું બીનતી નીચવી કાઢીને ધસવાથી મસાજ થશે.

પ્રકરણ ૪૪.

બચ્ચાંની જતન, ખોરાક, સાધારણ માંદગી, વિગેરે.

૩૦૭.—નાનાં બચ્ચાંને બનતાં સુધી પારણામાં કે જમીન પર ગોઠવું નાંખી છુટાં ખુદ્દી હવામાં રાખવાં, પણ માથાં પર તડકું લાગવા દેવું નહિ. બહાર ફરવા સહવાર સાંજ લઈ જવું. હાથ પગ ખુદ્દા રાખવા, ઝાઝાં કપડાં પહેરાવવાં નહિ તે પણ બનતાં સુધી દીઝાં હોવાં જોઈએ. હાથમાં ચા કેડે લઈ આખો વખત ફરવાની ટેવ પાડવી નહિ. મોટું થાયને પણ છુટું બેસાડી રમાડવું.

મોઢાંમાં ચુશવા માટે રખરનાં કડાં ચાલુ આપ્યાથી કોઈક બચ્ચાંના ગળાંના ગાક બેચાઈ આવે છે, તેમજ દાંત પણ બહાર નીકળશે, માટે તેવી આદત પાડવી નહિ.

પોતાનું જ આંગળું ચુસે તે સારું, તે પણ તેની આદત મેટાં થવે છોડવવી. સુતી વખતે પારણાં કે ઝોળીમાં નાંખી હીંચ તાંજીવી નહિ. નાનાં બચ્ચાંને કોઈ રીતની બીહીક કે ધાસ્તી મનમાં બેસાડવી નહિ.

બચ્ચાનાં કપડાં પાણી અથવા પીણાબથી બીનાયલાં કે ગલીચીથી ખરડાયલાં તુરત બદલવાં. બીનાં રહેવાથી સરદી લાગશે, તેમજ ગલીચીથી બચ્ચાંની નાગુક ચામડી ખરાબ થશે.

શરીરના ભાગમાં કુદરતી ખામી જણાય કોઈ બચ્ચાંને તો તુરત ઉપાય ડોક્ટર પાસ કરાવવા અથવા પડી જવાથી માથામાં યા બીજી ગમ કંઠંગી રીતે જાગવાથી બચ્ચાંને તુકસાંન નહિ પહોંચે તેની સંમાજ લેવી, કોઈક વખત પડવાથી ઘુંધ નીકળે છે જેનો કંઈખી ઉપાય થતો નથી.

ઘણું નાનું બચ્ચું કેવી રીતે વધે છે તેને ચાલું જોવાથી સમજ પડશે. પહેલાં એક બે મહીના કોઈખી ચળકટી ચીજો ગમ જવા કરશે, ત્યારપછી કંઈપણ અવાજ આવે તે બાળુ ડોકા ફરવી જોવા કે સમજવાની કોશિસ કરે છે; ત્રણથી પાંચ મહીનાનું થશે ને હાથમાં કોઈખી ચીજ આપે તે મોઢાંમાં લેવા માંડશે તે સારું રંગ ઓગળે તેની ચીજ આપવી નહિ, પોતાની માય તથા આપા નિગેરને ઓળખી શકશે; સાતથી આઠ મહીનાનું થતાં બેશે છે અને ઘણી ખરી સમજશક્તી વધે છે. કોઈખી ચીજો હાથમાં ને મોઢાંમાં લઇ બેંચે છે. એ વખતે પહેલાં દાંત બિપલા ધ્રુટશે. નવમે મહીનાને સુમારે ફસર્પાં મરશે, અને દસથી બાર મહીનાનું થતાં ચકડીને ઉભું રહી કોઈક ચાલવાની કોશિસ કરે છે અને નાના બોલો બોલવા માંડશે. વરસથી સવા વરસનું બચ્ચું ઘણું ખર્ચ છુટું ચાલી શકે છે, ને દોઢ વરસનું થતાં નાના વાક્યો પણ બોલી શકશે.

નબલા બચ્ચાંની વધ કોઈક વખત પછાત રહે છે, તેવાંને મસાજથી ફાયદો થશે.

નખ નાના બચ્ચાનાં હમેશાં ઘણાં જતરી ઊગે છે, કરડવાની ટેવ પડેલી હોય તો કવીનીન અથવા કાંઈ તીખી ચીજ આંગળાંને લગાડવાથી ટેવ છોડશે, કપડાંની કોઠલી બાંધવી અથવા ગુંઠણ આગળના સાંધા પર કાર્ડ બોર્ડનો ટુકડો, મુંફી પાટો બાંધ્યાથી હાથ વળીને મોઢાંમાં આંગળું ચુસવા અથવા નખ કરડવા લેવાશે નહી.

આંખની જતન પણ ખાસ લેવી, લાલ થઈ ખુણાંઓમાંથી પરં કોઈકને નીકળે તે સારું ઠંડા પાણીમાં ચમડી જેટલો બોરીક પાકડર પીગળાવી નરમ કપડાં વડે ઘડી ઘડી સાફ કરવી. અમણ વર્ગનાંઓ બચ્ચાંઓને એવી બેદરકારીથી આંખને તુકસાંન પહોંચાડે છે, વધુ માટે આંખની બાબતમાં જુવો.

કાંન સુવાડતી વખતે કોઈ બચ્ચાંના વળી જાય તો સીંધા કરવા, અને કોઈના કુદરતી વળેલા હોય તો નાની ટોપી કાન સરખા રાખવા માટે પહેરાવ્યાથી કુમલાં હાડકાં સરખાં થશે.

કાનમાં થોડાં ટીપાં સાલીક તેલ રોજ અથવા બે ત્રણ દિવસે નહવડવતઃ આગમય નાંખ્યાંથી મેલ પોચો પડી નીકળશે, દુખતો હોય તો સહેજ ગરમ કરી નાંખવું. માથાં પર તેલ લગાડવું.

કાનમાં ખામી કાઢી બચ્ચાંને હોય તે સોધી કાઢવા બંધ ઓરડામાં નાનું લૂડીઆલ લઇને સહેજ કાનથી દુર પકડી ધીરે ધીરે નજદીક લેવું. બીજા કાન પર હાથ ઢાંકી બંધ રાખવો, સમજવાલું બચ્ચું હશે તો સમજાય છે કે નહિં તે ક્ષી શકશે. એ રીતે બંને કાન તપાસવા.

દુધનો તથા બીજો ખોરાક.

૩૦૮.—તુરતનાં જનમેલાં બચ્ચાંને કુમળી ચાહતું પાણી નાની ચમચી વડે થોડાં ટીપાં પાવું, કેટલાંક નરમ કપડાંનો કાકડો બનાવી બચ્ચું ચુશે તેમ મોઢામાં આપે છે, મીલ્ક શુગર (Milk Sugar) નામની તૈયાર ભુકા પણ પાણી સાથે કોઈ વખત આપવી. દુધની માફક તે પણ ટાકાત આપનારી છે. કોઈબી ચીજ સુમારે પાંચ છ ચમચી જેટલું એક વખત બે બે કલાકને અંતરે આપવું, ત્રણથી પાંચ મહીનાના બચ્ચાંને અઢીથી ત્રણ કલાકે દુધ પાવું. એક વખત ગાય અથવા બેસનું દુધ એ ટાઇમે ચાલુ કરવાથી તેની માય અથવા આયા (નર્સ) ની માંદગીને વખતે ઝાઝી અડચણ પડશે નહિં. બકરીનાં દુધમાં પણ ગાયના દુધ જેવા પુષ્ટીકારક તત્વો સમાયજા છે. શરૂઆતમાં કોઈબી દુધ એક ભાગ લઇ તેમાં ત્રણ ભાગ ગરમ પાણી ભેળી સુમારે એકથી દોઢ ઑંસ પાવું, અને ઉમર વધવે ત્રણથી પાંચ ઑંસ એ મુજબ વધારતાં જવું અને વરસ એકનું થવા આવે ત્યારે સુમારે આઠ ઑંસ જેટલું પાવું, એટલે આખા દીવસમાં ચાલીસથી પીસતાલીસ ઑંસ થશે. રાતને વખતે બનતાં સુધી દુધ પીવાની ટેવ બચ્ચાંને પાડવી નહિ, તેમજ બચ્ચું મોંઢું થતું જાય તેમ સીસી વડે પીવાની ટેવ છોડવવી.

ધણાંક બચ્ચાંઓને જાત જાતના ખોરાકોના તૈયાર આઠાની કાંજ પાછને તેપર ઉધારે છે. ઍલનબરી તથા મેલીન્સટ્રુડ, ઍલ્ફો રિગેરે. છાશ ને પાણી ત્રણ ચમચી ને મીલ્ક શુગર અર્ધી ચમચી ભેળી કોઈક બચ્ચાંને ટાકાત આપવા માટે પાય છે. બચ્ચું ઉપરનું દુધ હજમ કરી શકતું હોય તો પાંણીનું પ્રમાણ ઓછું કરી દુધ વધારતાં જવું, દુધ પીધા પછી દહીની માફક પેટમાં બંધાઈ જાય છે, માટે ધીરે ધીરે પાવું. સાદાં પાણીને બદલે જવનું પાણી બાર્લી વૉટર (Barley Water) ઘરમાં બનાવી દુધ સાથે ભેળીને આપેલું પુષ્ટીકારક છે, પણ દિવસમાં બે વખત તાજું બનાવી વાપરવું. દુધ જરે નહિં તો થોડો વખત પાણીનો ભાગ વધારી દુધ ઘટાડવું. જેમજે તો સાથે ખાંડને બદલે મીલ્ક શુગર ભેળવી. દુધ તેમજ પાણીનાં

આપ માટે ઇલાંતીવાદા ગ્રાસો તેમજ સીડીઓ પર ઝાંસ પાડેલી વાપરવા સમવડે બરેલી છે.

બાર્લી વૉટર બનાવવા એક પાંઈટ (બે પ્યાલાં) પાંણી એક ચમચો પત્ર બાર્લી ધોષ સાફ કરી ચુકલે ઉકાળવા પછી પા ભાગ નેટકું પાણી બળે ને ઉતારી ગાળીને વાપરવું. સફેદ કાંઝના રંગનું થશે. એ નાના તેમજ મોટા માટે પુષ્ટીકારક ધણું કહેવાય છે.

લાઈમ વૉટર (Lime Water) તૈયાર બનાવેલું આવે છે તે પણ દુધમાં એક બે ચમચીને સુમારે ભેળવાથી દુધ હજમ થશે.

પેટમાં દુખવાનું બચ્ચાંને માલમ પડે તો સુવાનું પાણી (Dill Water) પણ તૈયાર મળે તે દુધમાં અચારનચાર ભેળવું, ઉપરના દુધમાં એ બેમાંની ચીજે અગત પડવે વાપરવી. દુધ ગરમ કરતી વખતે આખું જાપણ તેમાં નાંખવાથી કસ ઓગળી દુધ હજમ થશે. જાપણ ધોષ પાછું બીજી વખત વાપરવું.

દુધ ઉપરનું માણસના દુધને મળતું બનાવવા અર્ધો શેર દુધને ચુકલે જોસ પાડી તેમાંથી અર્ધું કાઢી લઈ ઠંડું પાડવું ને બાકીના અર્ધા જોસ આવેલામાં ચુસડાનું પાણી જોને (Essence of Rennet) કહે છે તે એક ચમચી તેમાં નાંખવાથી દુધ ફાટી પાંણી (Whey) છુટું પડી જા ને કપડાં વડે ગાળી કાઢી તે પાણી ઠંડા દુધમાં ભેળી થોડી ખાંડ અથવા શુગર ઓફ મીઠક ભેળી બચ્ચાંને પાવું, સાદાં પાંણી કરતાં એમાં વધુ યકાત હોય છે. ચુસડાનું પાંણી તુરત આગત નહિ હોય તો થોડાં ટીપાં લીંબુનો રસ નીચરવાથી પણ દુધ ફાટશે. દુધ ફાટેલાંનું દહીં જેવું રહે તે ફેંડી નહિ દેવું, તેમાં સહેજ નીનક નાંખી પતીર બનાવી મોટાં માણસને ખાવા માટે વાપરવું.

પાતલું દુધ મસાઈ કાઢી લીધા પછીનું જે (Skimmed Milk) કહેવાય તે પણ જરવામાં હલકું છે.

દુધની સંભાળ લેવી ઉંઘાડું રાખવાથી ક્યારે અથવા માંખી બેસવાથી દુધ અરામ થઈ બચ્ચાંને પાવાથી નુકસાન કરશે. ચોખ્ખી ખુફી હતામા ઉપર સોઘું ખારીક કપડું ઢાંકીને રાખવાથી લાંબો વખત વેર બગડતું નથી, ને વિશે દુધમાં જીવો. ધાસ અથવા મલીચ જગ્યામાં દુધ રાખવાથી તે વાસ તેમાં પેવસ નહિ થાય, તેની સંભાળ લેવી. દુધની નીપણ (બોટની) વિષેરે સાફ રાખવા માટે ધરધતુ નુસખામાં રખરમાં મળશે, ખાલી સીસીમાં પાંણી ભરી બીજાં ઉંઘાં પાણીનાં વાસણમાં ડુબાડી ચાલુ રાખવાથી તેમાં દુધનો વાસ રહેતો નથી ને ધોની વખતે ઘસ લેવો. અરામ માખી બેઠેલું દુધ પીધાથી અરામ જાતનો મરડો થાય છે.

દુધ આપતી માતાઓએ સાદે તેમજ પુષ્ટીકારક ખોરાક ખાવો અને બચ્ચાંનાં સીકનેસ વખતે પોતાના ખોરાક પર ધ્યાન આપવું, તેથી ચીજે ખાધ

પીધાથી બચ્ચાં ઉપર તેની અસર થાય છે. દુધ આપતી વખતે ઉંઘાવું નહિં તેમજ છાતી ધોધ સાફ કરીને બચ્ચાંને દુધ આપવું, ખાસ કરીને દુધવાલી આયાઓને એ વિષે તાકીદ કરવી.

કેટલાંક બચ્ચાંને વરસ ઉપરનાં થવા પછી પણ માયનું દુધ ચાલુ રાખે છે, જે ઘણું લુલ્લભયું છે, કારણ કે બચ્ચું મોટું થતું જાય તેને માટે તે દુધ કાઢ રીતે પુષ્ટીકારક ગણાતું નથી. દુધ એકદમ છોડવું નહિ, વચમાં એક બે વખત બાટલીનું દુધ આપવાની ટેવ પાડવી, પછી ધીરે ધીરે ઉપલું દુધ ઓછું કરતાં જવું. કેટલાક છુદ્દાંને નાતવાંનાંને પણ માણસનું દુધ પાવામાં તાકાટ સમજે છે પણ તેથી કંઈ ખાસ કરીને ફાયદો થતો નથી.

મોટાં બચ્ચાંનો ખોરાક, બચ્ચું મોટું થાય તેમ તેનું દુધ ઓછું કરી સાદુ ખાવાનું શરૂ કરવું. આઠ નવ મહીનાનું થવા આવે ને સાદી નરમ ખીસકીટ, પાંઉ માંખણ, પાંઉ દુધમાં બેળી નરમ કરવું. બપોરે ખવાડવા ચાવલ નીચે મુજબ આપવા.

ચોખ્ખા એક ચમચી સુમારે બરોબર ધોધ સોજાં સફેદ જડાં કપડાંમાં દીલી પોટલી બાંધી ગોશ અથવા મરંધી સાદી રંધાતી હોય તેમાં મુકી દીધાથી તેમાંનો રસ પીને ચાવલ બ્રહ્મ નરમ થાય ને પછી કાઢી મસળીને બચ્ચાંને ખવડાવવા, કંઈ પણ જાતનો મસાલો ચાવલમાં ભેળાય નહિં તેની સંજાળ રાખવી. હાફબોલ્ડક ઇંડાંની ફક્ત દાળ ખુબ ઘુંટીને થોડી ખવડાવવી. માંસનો કોઈપણ કઠણ ખોરાક બચ્ચાંને બધા દાંત આવ્યા વગર આપવો નહિ. પાણી તથા ફુટનો રસ નારંગી સંતરા વિગેરે છોલી કપડાંમાંથી નીચવીને તે રસ કાઢ પણ ઉમરનાં નાનાં બચ્ચાંને થોડો ચાલું આપવો સારો છે. કેળાં પણ મોટાં બચ્ચાંને આપવાં. બે ત્રણ વરસનું થતું જાય કે માંસનો ખોરાક જેવો કે પીસેલો નરમ પટેલો ગોશનો ખીમો, ચાવલ થા પાંઉ સાથે આપવો, પણ બરોબર ચાવીને ખાવાની પહેલાંથી આદત પાડવી. રાતને વખતે કંઈ હલકો જરૂર પત થાય તેવો ખોરાક આપવો. બાફેલી માછલી તેમજ બાફેલી તરકારી, સાદુ કરટડું. કોઈની નવો ખોરાક મછી, ઇંડું વિગેરે જમાદતી વખતે સજીથી પહેલાં સર્જ કરવું જે નહિ પસંદ પડે તો ધમકાવી કે પતાવીને ખવાડવા કરતાં તે ચીજ દોડી દેવી ને બે ત્રણ દવસે પાછી આપવી તેમજ કેટલીક વખત લુખ નહિ હોય તેઓને જબરદસ્તીથી ખવાડવું નહિ, એક બે વખત નહિ ખાશે તો કંઈ નુકસાન થવાનું નથી.

પોર્રીજ (Porridge) જે ઓટમીલને ચુહાને પકાવવાથી બને છે, તે મોટાં બચ્ચાંને સહવારનાં નાસતા સાથે આપેલો પુષ્ટીકારક છે, તો પણ સહવાર સાંજ દુધ એક એક ખાલું પીવાની ટેવ રાખેલી સારી છે.

ખાવાનું ખુટે અથવા બીજી કોઈ ચીજ ગળાંમાં જવાથી ખુટી બેઠેલી મોઢાંમાં બનતાં સુધી આંગત્રી નાંખી ઉઠતી કરાવવી તેમ કરતાં નહિજ નીકળે તો ખગમાંથી ઉધું બચ્ચાંને ઉંચકી માથું નીચે રાખી બરડો થોડવાથી મગાંમાંની ચીજ બાહર નીકળશે નહિ તો તુરત ડોક્ટરને બતાવવું.

બચ્ચાંને નહવાડાવવું તથા સુવાડવું.

૩૦૬.—નહવાડવા આગમ્ય નાનાં બચ્ચાંને ઘણાંકે શરીર પર સોળું માંખણતું બનાવેલું ધી અથવા સાલીડ તેલ મસળીને લગાડે છે સાથે હાથો પગોને વાળવા તથા ઉપર નીચે કરવાની કસરત કરાવેલી સારી છે, જેર કરી કઢંગી રીતે વાળીને બચ્ચાંનાં કુંભલાં હાડકાંને તુકશાન નહિ થાય તેની સંભાળ લેવી. રોજ મોઢું તથા જીભ સાફ કરવા ઝીણું કપડાંનો ટુકડો આગળી પર વિંટાળી સહેજ ગત્રીસરીતમાં બોળી મોઢાંની અંદર ફેરવી સાફ કરવું. સામુને બદલે જોષએ તો ચણાંનો આટો અંગે ચોપડીને નહવાડવાથી ચામડી નરમ ને સુંવાળી થશે.

નહવાડવા પાણી બનતાં સુધી ટુકું લેવું. ગરમની આદત પાડવી નહિ, કેટલાકે ઘણાં નાનાં બચ્ચાંને મોટાં માણસના પગ પર સુવાડીને નહવાડાવે છે, અથવા પાંણીના ટપમાં એક માણસ બંને હાથે બચ્ચાંને આડું મજબુત પકડી બીજાંએ સામેથી અંગ સાફ કરી પાંણી રેડવું, માથાંપર નાંખતી વખતે મોઢાં કે નાકમાં પાંણી જવાથી બચ્ચું ગુંગળાય નહિ તે માટે કપાલ ઉપર સરખો હાથ આડો રાખી અટકાવવું, સ્પંજ અથવા નરમ ટરકીશ તુવાલના ટુકડા કે તેની થેલી હાથમાં ધાલી અંગ સાફ કરવા લેવી.

મોટાં બચ્ચાંને નહવાડાવવા પાંણીના ટપમાં પકડીને બેસાડવું. પાંણીથી બીહતું હોય તો ટપ પર ચાદર ઢાંકીને હળવેથી તેપર બેસાડી દેવાથી આદત પડશે. ગરમ પાણી પારખવા હાથની ચામડી ચાલુ વપરાતાં જડી થયેલી હોય છે તે બરોબર જણાવું નથી માટે ગુંદણુ બોળી જોવાં; ટપમાંનાં મેલાં પાણીમાંથી કાઢતી વખતે બીજું થોડું સોળું પાંણી રેડવાથી શરીર સાફ થશે.

નહવાડવા પછી બહાર ખુલ્લી હવામાં ફેરવવું નહિ, દુધ તૈયાર કરી રાખેલું પાઇને બે ત્રણ કલાક ઉંઘાવા દેવું.

૩૧૦—ઉધ. તંદુરસ્ત બચ્ચાં હમેશાં લાંબો વખત સુવે છે, કોઈક નમળાં બચ્ચાંને ઘણી જિંઘ આવતી નથી, તેમજ સુતી વખતે ઘણી ખરી અધી વીંચેલી આંખે સુવે છે, તંદુરસ્ત બચ્ચાંની આંખ સરખી બંધ રહેશે. આખા દિવસમાં જેમ બને તેમ વધુ વખત સુવાની ટેવ રાખવી. નાહવા પછી તેમજ બપોરનાં પણ સુવાડવું. ચાતના જલદીથી બીજાનાંમાં મુકવું. છ મહીનાની અંદરનાં બચ્ચાં સુમારે સોલથી વીસ કલાક સુશે, એક વરસનાં પંદર કલાક, બેથી ચાર વરસનાં બાર કલાકને આસરે જિંઘાવાં જમ્યાં, ચારથી આઠમાં વરસના આઠ કલાક ને સોલમે વરસે મોટાં માણસ જેટલો વખત સુવે છે.

ઊંઘાયા માટે કેફ નુકશાનકારક અમલુ વર્ગનાઓ બચ્ચાંને બાળા ગોળાઓ અથવા અરીલુ ચટાડે છે, એવી કેશી ચીજો કદીખી આપવી નહિ. કોઈક તબાકુ ખાઈ મોઢામાંથી વરાળ નાના બચ્ચાંના મોઢાં આગળ કાઢવાથી પણ કેફ ચઢે, તેવી રીતે બચ્ચાંને ઘણું નુકશાન કરે છે.

જમણી કારે નાનાં તેમજ મોટાં ઘણા ખરાં સારી રીતે ઊંઘાશે. કાર વાળાને સુવાડવા તકીઆનો ટેકો નાનાં બચ્ચાંને આપવો, રાતે ઊંઘમાંથી જાગે કે પાછું બીજી કારે સુવાડી દેવું, બીજાનામાંથી બહાર કાઢવાથી સજ્જન થઈ જશે. ચાતા સુવાથી કેટલીક નખળાં બચ્ચાં ચોંકાને જાગે છે, નાનો હલકો ટકીઓ પેટ પર મુકવાથી નીરાંતે સુશે.

ઊંઘમાં નાનાં બચ્ચાં ધીરે અથવા ગુંગળાય તો નાકમાં કાઢખી રીતની અડચણ જાણવી, કોઈકને મસા અંદર હોવાથી દમ લેવાની હરકત થાય છે, જે કઠાવ્યાથી ફાયદો થશે, નહિં તો તાંદુરસ્તીમાં બગાડો થશે અને મોટી ઉમરે તે પણ મોટાં થશે, એને એડીનોઇડસ (Adenoids) કહે છે. કેટલાંક મોટાં બચ્ચાંને પણ તેવી અડચણ હોય તે નાક ચાટે દમ નહિં લઈ શકે તે મોઢું ઘણું ખરું ઉધાડું રાખે છે, જેનો ડૉક્ટર પાસે ઉપાય કરાવવો જોઈએ.

રડતાં બચ્ચાંને કેટલીક વખત ખોળા ઉપર ઉંધું સુવાડીને ધીરે ધીરે ખરડો થોડી પગ હળાવ્યાથી સુશે, પણ તેવી ચાલુ આદત પાડવી નહિ, કોઈકને સહેજ ગરમ ખણી પાત્રથી મુંગું રહે છે.

દાંત તથા સાધારણ માંદગીના ઉપાયો.

૩૧૧-દાંત નાનાં બચ્ચાંને પ્રુટતી વખતે કોઈક ઘણું હેરાન થાય છે, શરૂઆતમાં મોઢાંમાંથી લગ્ન ગળે છે તેમજ પારા સુગ્ર આવે અને હોઠો પીસે છે તે વખતે ચુશવા માટે કડું કે આંગળાઉં આપવાથી પારા ધસાઇને ચાંમડી પાતલી થવાથી દાંત જલદી પ્રુટે છે, કોઈકને પારા ચીરાવવા પડે છે. તે વખત તાવ કોઇને થાય છે, અને ઝાડો (પેટ) પણ લીલા જેવા રંગનાં કેટલાંક બચ્ચાંને દાંત પ્રુટતી વખતે આવે છે તેમજ કોઇના કાન પાકે છે. મધ સાદુ અથવા એક ચમડી જેટલા સુરોખાર ભેળાને પારા પર ધસવું. દીકાંમરી ધસવાથી પણ પારા નરમ રહેશે.

ઉપદ્યુ અમલુ વર્ગના બચ્ચાંઓના દાંતને વખતે ખરોખર સંભાળ નહિ લેવાથી તેઓમાં ઘણું સાધારણ છે, તેની નીશાની બચ્ચું ઉંઘમાંથી ચમકીને ઉઠે, આંખના ડોળા ઉપર ચઢારી દેશે અને હાથ પગની ખેંચતાંજુ કરે, ચામડીનો રંગ બહુ જોવો થઈ જાય તેવી વખતે તુરંજ માથાપર ઠંડક કરવી, કોસ્તોનવૉટર પાંણી સાથળું બીનવેલું કપડું ખાલી મુકવાને બદલે માથાપર આંધી દેવાથી બચ્ચું કઠી નાખી શકે નહિં. અગત હોય તો બીનવ્યા કરવું. ઉપલીયાનું જોર વધુ લાગે તો

ગરમ લેપ શકાય તેવાં પાણીનાં તપમાં બચ્ચાંને બેમાડવું અને માથે થંડું પાણી રેડવું, અગત લાગે તો તુરત ડોક્ટરની મદદ લેવી. ઘણું નબળાં બચ્ચાંને પણ દાંત કૂટે ત્યારે સંભાળવા. દાંત છડે મહીને વયમાંનાં ઉપર તથા હેઠના કૂટે છે, નવથી બાર મહીનામાં આશુબાશુના નીકળશે અને વરસને સુમારે ખીળીઆં (અણીચલા સુરા) દાંતો કૂટે તે વખતે પણ કોઇક બચ્ચાં હેરાંન થાય છે, દોઢ અને બે વરસની વચ્ચે દાઢો નીકળવા માંડશે અને પાંચ સાત વરસ મુધી ઉત્તા દાંતો બધા મહીને વીસ જોને દુધીઆ દાંત કહે છે તે રહેશે ને ત્યાર પછી આગત પડતા માંડી નવા કાયમના દાંત એક એક પછી આવશે, એ મુજબ બાર વરસમાં સપ્તત્ર ત્રીસ દાંત તથા દાઢો આવી જશે.

સત્તર ને પચીસની વચ્ચે છેક છેલ્લી ડાહાપણી દાઢ (Wisdom Tooth) કૂટે છે જે વખતે કોઇક હેરાંન થાય ડાચું વિગેરે ઉત્તડી શકતું નથી. દાંત જતન માટે આગત છે.

૩૨૨—બચ્ચાંની માંદગી જે બોલી નહિં શકતાં હોય તેના રડા પરથી પણ થોડી ઘણી સમજ પડે છે. ચીશ પાડી યા કળ ખાઇ કે હાથ પગ હાલવી ને રડે તો પેટમાં દુખતું રોય એમ જાણવું, કારણ ઘણીખરી એ માંદગી બચ્ચાંઓમાં સાધારણ હોય છે; કોઇ વખત માણસોની બેદરકારી અને ખીજાં નહિ સમજ પડે તેવાં કારણસર રડે કે સીક પડે તે શોધી કાઢી બનવો જીપાય કરવો.

પેટમાં દુખે તો સાધારણ સેક કરવો અથવા ખાવાના માંડવેનાં પાંત કે આંકડાનાં ઝાડનાં પાંદડાં લઇ અંબાર પર ગરમ કરી ને પર એરંડીગિ લગાડી શેકીને ચેટે બાંધી રાખવાં જેથી પેટમાંનો પતન છુટા પડી દુખવાનું નરમ પડશે. કોઇક બચ્ચાંને મોટી જામર સુધી પેટે પાટા બાંધી રાખવાની બોટી દેવ પાડેલી હોય છે તે જ્યારે કાઠી નાંખે ત્યારે પેટને હવા લાગી જવાનો સંભવ રહેશે, માટે છેક નાનું બચ્ચું હોય ને તેનો નાર ખરે ત્યાં સુધીજ પાટો રાખી પછી કાઠી નાંખવો, પણ કોઇ વખત અગતને સર બાંધવો.

દુધ પીતાં બચ્ચાંને રોજ આખા દિવસનાં બેથી ત્રણ ઝાડા (પેટ) થવા જોઇએ ને કમજોર્યાત લાગે તો સહેજ આંગળી વડે થોડાં ટીપાં એરંડીગિ સહવારમાં ચઢાડવું અથવા તો દર આઠ પંદર દિવસે એરંડીગિ ગુગામ અગત મુજબ આપવો. કઠણ ઝાડો (પેટ) થતી વખતે તકતીક પડે તો સામા માણસે પોતાની છેલ્લી નાની આંગળી એ સાણ કે વેસલીન, ગ્રીસરીન, અથવા ઠાયની પીચકારી બચ્ચાંના સફરામાં ફરવ્યાથી નરમ થઇ ઝાડો આવશે. વખતસર દેવ પાડવી જોઇએ.

ઝાડો (પેટ) ઘણાં આવે તે વખતે કંઈપી દુધનો બેરાક હજમ નહિં કરી શકે તો એક ઇંડાની સફેદીને પાતળો કપ ચઢાવી એક ચમચી છુદેલી ખરી સાકરને

એક મોટો ચમચો પાણી ભેળી તેમાંથી એક એક ચમચી જેટલું બંને કલાકે પાવાય છે ટાકાત રહે છે, અથવા સાદું બાર્લી વોટર કે મીલક શુગર ને પાંણી આપવું.

સહીએડ (શીતળા) ત્રણથી ચાર મહીનાનું બચ્ચું થાય ને સુકાયવા. નાતું અણુસમજ હોય ને સુતી વખતે પોતીકી મેળે કોર વાળી શકતું નહિ હોય ત્યારે હાથ પર સહીએડ મુકેલાની ઝાઝી ઇન્જ માલમ પડતી નથી. બંને હાથ પર મુકેલા ઘણા-ખરા મોટા થઇ પર ભરાય ને નવમે દિવસથી નમવા માંડે છે. કાઢતે તેને જોરે તાવ થશે; એક બે દાણા પણ ભરાવા જોઇએ. નહિંજ નીકળે તો થોડે વખતે ફરીથી સુકાયવા. નાનપણમાં મુકેલા હશે તો તેવો રોગ નીકળે ત્યારે તેની ઝાઝી અસર કરશે નહિ અને કદાચને સહીએડ આવેખી તો તેનું ઘણું જોર થતું નથી. બચ્ચાંને સહીએડ નહિં સુકાયવા એ ઘણું લુગ્ગમયું છે. મુકેલા સહીએડ લગભગ ત્રણ અઠવાડીએ સુકાવા આવે છે, પહેલા થોડા દિવસ નહવડાવવું નહિં, પછી પણ સુકાયવા નહિ હોય ત્યારે સહીએડ પર પાટો બાંધી બીનાય નહિ તેમ નહવડાવવું. ખારીક પાઉર છાંટવાથી રસી નીકળતી સુકાઇને બીજી ગમ લાગશે નહિં, કેટલીક વખત રશી બીજા શરીરના ભાગ પર લાગવાથી ત્યાં પણ ડુલ્લા થશે તે માટે સંભાળ રાખવી. વધુ ચામડીમાં જોવું.

સરદી સરકમ થાય તો છાતી પર લગાડવા એન્ડી એક ચમચો ત્રાંચાનાં વાસણમાં નાંખી તેને સળગાવેલી મેચીસ લગાડવાથી બળતું થાય ને બુજવી નાંખી તે ગરમ એન્ડી લેવો અથવા અગરનો ટુકડો ને આખું જલપ્રકળ બંનેને કાળા પાથર પર એન્ડી સાથે ઘસી ઘટ થાય ને ગરમ કરી છતી, કપાલ, બરડાનો કઠો તથા કાન પછવાડે ચોપડવું. જોઇએ તો તેપર રતું પાતણું પહોળીયું મુકવું, વધુ સરદી જેવું લાગે તો સાધારણ ભરવાનું તેલ લગાડવું. ઘણું સ્ત્રોંગ નહિં લેવું, જોરથી ઘસવું પણ નહિ. જોઇએ તો થોડો શેક કરવો, અથવા ફક્તેનક્તે ગરમ આલીવ ઑઇલમાં બોળાને છાંટી પર મુકવાથી ફાયદો થશે.

હાંસો હોય તો સહેજ મધમાં બે ત્રણ ડીપાં એન્ડી નાંખી ચટાડવું. ઝાગ મધ ને નીમક ભેળી પાવું, તાવ સાધારણ માટે નાનાં બચ્ચાંને ચુકતીનીન કડવાસ વગરનું આવે છે તે ચાપરવું.

તાવ તપાસવા તાવની સીસી (થર્મોમીટર) નાનાં બચ્ચાંને બગવમાં મુરી નહિ શકાય તો જાગના કાત્રામાં મુકી પગને પેટ આગત ઉપર દાબી રાખવો.

૩૧૩.—નબળાં બચ્ચાંને રીકેટ્સ (Rickets) હાડકાં નબળાં ને નરમ થઇ શરીર સર્વે પાતણું ને તવાયણું લાગે છે, કાઢક મોટાં થવે સારી જતન લેવાથી સારાં થશે, નાનપણમાં દુધનો સારો ખોરાક નહિ મળવાથી એમ થાય છે, તેવાં બચ્ચાં જલદી બેસી કે ચાલી પણ શકતાં નથી. હાથ પગ કમર વિગેરેના હાડકાંમાં ટાકાત

નહિ હોવાથી, ચંપી (Massage,) કરવાથી ઘણો ફાયદો થશે. બદામનું તેલ, ઇમલશન (Emulsion,) રાઇનું તેલ, મછીનું તેલ (Codliver Oil) તેવી કંઈ ચીકાશવાલી ચીજ ધીરે ધીરે સંભાળથી મસળીને હાડકાં તથા સાંધાઓમાં ખચાવવાથી શક્તી આવે છે. ચંપી ઘરમાં નહિ કરી બહારે તો કોઈ શીખેલા પાસ કરાવવી. કોડ લીવર ઓઇલનાં બે ત્રણ ટીપાં પહેલાં શરૂઆતમાં બચ્ચાંને ચટાડવાં ને હજમ કરી શકે તો વધારવાં રુમારે આઠ દસ ટીપાં સુધી પાવાથી ઘણી ટાકાત આપશે, જરૂર પત નહિ થાય તો બંધ કરવું, ગરમીના દિવસમાં નહિ પાવું,

કોઈક બચ્ચાંના મોટી માંદગી પછી પણ હાથ પગ નયળા પડે તેને ઉપશેષ ઉપાગે અજમાવવા. હાથ પગની અથવા બીજી કંઈ શરીરની ખામી લાગે તો તુરત ડોક્ટરને બતલાવવું. કેટલીક વખત વીજલી આપ્યાથી પણ ફાયદો થાય છે.

મજબુત બચ્ચાંનું માંસ દાબી જોવાથી કાણુ લાગે છે.

૩૧૪.—નાનાં બચ્ચાંને દવા પીવાની રીત, મોઢું ઉઘાડી નાની ચમચીમાં દવા લઈ તાળવાને અડકાવીને રેડવાથી અતરસ જશે નહિ, મોઢાંમાં રહેવા દષ્ટિ તુંત ગળે નહિં તો સંભાળથી નાક સહેજ દાબવું. પીતી વખતે હાથ પગ અદ્રાણી તોડાન કરે તો બચ્ચાંને કપડામાં ગળાં સુધી આપું ઢીલું લપેટીને ખોળામાં સુવાડી માથું સહેજ ઉપર રાખી દવા પાવી. એ રીતે પકડેલું આંચકા નહિં લાગવાથી દવા પાતી વખતે હરકત થતી નથી.

દવાનું પ્રમાણ, નાનાં મોટાં સાથની સખરાંમણી.

૧ મછીનાંનું તેને મોટાંને ૩૦ મો ભાગ આપવું.

૬ " " ૨૦ " "

૧ વરસનાં બચ્ચાંને ૧૦ મો ભાગ આપવું

૨ " " ૮ મો " "

૩ " " ૬ થો " "

૪ " " ૪ " " "

૫ થી ૧૦ વરસ સુધી ૩ બ્લો " "

૧૧ થી ૧૫ " ૦II (અર્ધા) ભાગ મોટાનાં પ્રમાણમાં આપવું.

૧૫ થી ૨૦ " ૦III (પોણા) "

૨૧ થી ૫૦ વરસની મોટી ઉમરે મોટાને માપની આખો ભાગ [એટલે ૧] શ્રેમ ૬૦ ગ્રેન, અથવા ૬૦ ટીપાં થાય છે. ૬૦ થી ૭૦ સુધીની ઉમરવાણાંને કેટલીક વખત પ્રમાણ આપું કરવું પડે છે, દવાનાં તોલેલાં તથા ભરેલાં માપો ગાટે કોષ્ટકોમાંથી મળશે.

અચ્ચાંતું વજન તથા વધનો સુમાર.

૩૧૫-તુરતનું જન્મેલું વજનમાં ૬ થી ૭ રતલ (પૌંડ) અને લંબાઇ ૧૮ ઈંચ (૧૧ ફુટ) પહેલા મહીનાથી તે બાર મહીના સુધી દર મહીને વજનમાં એકથી સવા રતલ વધશે અને લંબાઇમાં એકથી બે ઈંચને સુમારે વધે છે. કાંઈકનું વજન તથા જિંચાઈ વધતી ઓછી હોય છે.

૧ લુ વરસ-ઉંચાઇ ૨૧ શીટ-વજન ૧૮ રતલ એટલે જનમતી વખતનું ત્રણ ઘણું વજન જાણવું.

૩ જી ,, ,, ૩ શીટ-વજન ૩૨ રતલ

૫ મુ ,, ,, ૩૧ ,, ,, ૪૦ ,,

૭ ,, ,, ,, ૪ ,, ,, ૫૦ ,,

૯ ,, ,, ,, ૪૧ ,, ,, ૬૦ ,,

૧૨ ,, ,, ,, ૫ ,, ,, ૭૫ ,,

થોડે થોડે વખતે વજન તથા ઉંચાઇનું માપ નાનાં અચ્ચાંતું લીનાથી તેઓ વધે છે કે નહિ તે તુરત માપન પડશે. ઉંચાઇ માપતા એક ધરના થાંભલાને અડધાથી ઉધાડે પગે ઉભા રાખી ત્યાં પેનસીટ્રી નીલાની કરી. અચ્ચાંતું વજન તથા જિંચાઇમાં ઘણીક વખત ફેરફાર થાય છે, દરેક કંઈ ઉપર લખતા મુજબ વજન તેમજ જિંચાઇમાં એકસરખાં વધતાં નથી.

પ્રકરણ ૪૫.

નર્સિંગ-Nursing-દરદીની આવજત વિષે.

૩૧૬.—એક નર્સ સાથી પહેલી ને અગત્યની આવત ધ્યાનમાં રાખવી કે દરદી સાથે ઘણી ધીરજ ને નરમાસથી વર્તવું. માથાણુ શમ્બો હમેશાં સીક માણસ ઉપર વધારે સારી અલર કરે છે. હસ્તે મોઢે દરદીના ઓરડામાં રહેવું, કાંઈપણ રીતની શીકર ચિંતા બતાવવી નહી. લાગણી ઉપર કાબુ રાખવો, ખુદા ન કરે ને તેવો ધાસ્તી બરેલો કેસ હોય તો પણ ખુદા પર બરસો રાખી હંમેશાં સાફજ થવાની આશા રાખી સેવક સુધી ઘટતા સવળા બિપાય ચાલું રાખવા. એક કામેલ નર્સ ઘટતી મેનીજ કરતી હોય તેની વચે દરદીએ તેમજ તેના ધરનાંઓએ હરકત કરવી નહિ. અહારના માણસોને દરદી પાસ લઇ જવા નહિ, તેમજ ગડબડ ઝાઝી નહિ કરવી જિંધ દરદી માટે સજીથી અગત્યની છે, હાથ કે ખોરાક માટે દરદીને જનતાં સુધી બિડાડવું નહિ.

ઝોરકની હવા સાફ રાખવી, ખારી ખારણા ખુલ્લાં મુકવાં, પણ દરદીને હવા ન લાગે તેની સંભાળ લેવી. અંજ પર ઝોઢાડેલુંજ રાખવું. હવા ચોખ્ખી કરવા ઘણીક ઘીએ તથા દવાઓ લખી છે. ઝોરકનો કચરો ધુળ ગરે તેમ નહિ કઢાવવો, અથવા પરવો અથવા બીનાં કપડાંએ તુછવું.

બેભાંન પડેલા દરદીને દવા કે ખોરાક આપવો મોટું ખોલી ખુચ અથવા રખર મુકવું. આંગળી મુકયાથી કોઇ વખત દયાઇ જશે.

ડૉક્ટરોના ફરમાવ્યા મુજબની દવા, ખોરાક ને બીજા ઉપાયો વખત સર કરતાં રહેવું, ગંભીર કેસોમાં દરદીને લગતી દરેક નોંધો લઇ ડૉક્ટરને બતાવવા રાખવી. જેવી કે તાવની ચઢ ઉતર, નાડ, ખોરાક, બિંધ, દવા, દારૂ, કુદરતી હાજતો તેમજ બીજા કંઈ પણ દરદીમાં ફેરફાર થતો હોય, તે રાત તથા દિવસની વિગત જણાવવાથી તેના ઇલાજ કરવાનું બની આવે. ત્રણથી ચાર કલાકને અંતરે તાવની સીસી મુકી જોવી, પાછી ધોવી અથવા કોલનવૉટર પાણીમાં મુકી રાખવી.

હકીકત લખવા માટેની તૈયાર ચોપડીઓ આવે છે જે નહિં હોય તો નાની ચોપડી યા કોરાં પાનાંઓપર બી લીટીઓ એકુ એ આંગળને તફાવતે દોરીને સાફ આંક ખાંચા (Column) પાડવા, અને દરેક ખાંચાને મથાલે વિગતો માટેનાં નાંખો પાડી જવાં. સહીથી પહેલુ વખત (Time) લખવું કે જ્યારેથી કંઈ પણ દવા દારૂ, બીજા તબીબેતમાં ફેરફાર થતો હોય તે દર ટાઇમે નોંધતો જાય. બીજા ખાંચા મથાલે તાવ કેટલી (Temperature) તેની ચઢ ઉતર લખાશે. ત્રીજામાં નાડ (Pulse) ચોથામાં દમ લેવાનું (Respiration) એ ત્રણ ખામતોની નોંધ સહીથી અગત્યની છે. પાંચમાં દવા દારૂ વિગેરે, છઠ્ઠામાં ખોરાક, સાતમાં પેટ, પીશાબ, ઉત્તરી કપપણુ આખા દિવસમાં થાય તે લખવું અને છેલ્લો ખાંચો સહેજ મોટો રાખી દરદીને લગતી કંઈ પણ વધુ હકીકત, બિંધ કેટલા કલાક આવે છે તે બીજા કોઇ રીતના વધતા ઓછા ફેરફારો દિવસે અથવા રાતે બનેલા હોય તેને (Remark) તરીકે લખવા. બેભલી કોઈબી (Column) માં કંઈબી વીગત લખીએ ત્યારે પહેલી (Column) માં તેનો વખત હંમેશાં નોંધતાંજ જવું કે ક્યારે ને કેટલા વખતનાં અંતરે બધુ થાય છે તે માત્રમ પડી શકે. તાવ લાખા દિવસની હોય તો તેની દર દિવસની ચાડુ ચઢ ઉતર ચોપડીમાં નોંધવા બેપરાંત એક નકસો તૈયાર પાડેલો મળે છે (Temperature Chart) તેમા બરોબર ત્રણ ચાર કલાકે તપાસેલી તાવ કેવી રીતે ચઢ ઉતર થાય છે તે નોંધવાથી ડૉક્ટરો વધુ બરોબર જોઇ શકે છે. લાંબા દિવસોની તાવ બે, ત્રણ યા ચાર પાંચ અઠવાડીએ કે વધુ વખતે દાઇ કેસોમાં બિતરે છે તે વખતે એ નકસો જોવા માટે બેપયોગી થઇ પડે છે.

ઉપલી રીતે ચોપડીમાં દરેક દરેક નોંધો દરદીની લીધેલી હશે તો ડૉક્ટર તથા નસ બધી રીતે કેસ સમજીને ઘટની દવાદારૂ તથા બેપાયો કરવાને સામર્થવાંન થાય. કેટલીક

હાણી કાબેલ નસોં તેવા બીકટ કેસોમાં દરદીને ડૉક્ટરનાં ફરમાવ્યા મુજબની દવાઓ શરીરમાં પીચકરી વડે (Injection) પણ કરી શકે છે અને ખોદા ન કરે ને તેવી ખરાબ હાલત થતી જાય તો કંઈખી ઊપાયો ડૉક્ટરને આવતાં વખત લાગે તે આગમ્ય ઘટતી મદદ તુરત કરે છે.

અગત્યના કેસોમાં દરેક ચીજો હંમેશાં ઘરમાં તૈયાર રાખવી યા પુરી થાય કે તુરત મંગાવી લેવી કે વાપરતી વખતે ખોટી થવું ન પડે. ફાલતુ કપડાં તુરાલો, દવાઓ, ખીચા લગાડવાની હંમેશાં તદ્દન જુદી રાખવી જેથી તે બેળાય નહિં, કોઈ વખત ઝેરી દવા લુલમાં પાયાથી જાનને તુકશાન થશે, તેમજ પાતી વખતે સીસી ઉપરનાં નામો વાંચી જોવા વગર રાતનાં આપવી નહિ.

બ્રેન્ડી, કોલનવૉટર, આઇસ, પાણી, થર્મોમિટર, નાનું ઘડીઆલ, તેમજ પાણીમાં હાથ ધોવા નાખવા માટે લાઇસોલ કે કાર્બોલીક એસીડ અને હવા સ્વચ્છ કરવા ને છાંંટવાની દવાઓ શીનાઇઝ વિગેરે.

ફીડીંગ કપ દરદીને ખોરાક આપવા માટેનું વાસણ હમેશાં ધોઇને નળી સાફ કરી તે ઉઘાડું રાખવું નહિ કપડું ઢાંકવું; ફીડીંગ કપ તુરત નહિં મળી શકે તો નાની કીટલીની નળી વડે પણ દરદીને ખોરાક પાવો. બેમાન દરદીને કેટલીક વખત નાક વાટે રખરની નળી વડે ખોરાક આપે છે.

બેડ પેન ઝાડો કરવા માટેનો સાફ રાખવો તેમાં શીનાઇઝ રેડવું. બેડ પેન દરદી માટે ગોઠવતી વખતે ચામડી ધસાય અથવા હાડકું દુખે તો કીનારીને ફરતું વેસીલીન કે કંઈખી તેલ લગાડવું, પછી સાફ કરતી વખતે તુછવું અથવા તો જીનું કપડું ઘડી વાલી બેડ પેન પર મુક્યાથી ચામડી ધસાતી નથી. ધસાયલી ચામડી માટે ચામડીના પ્રકરણમાં જોવું. ઘણા નબલા બેડ પેન નહિ લઇ શકે તેવાના શરીર નીચે જીનું કપડાં કે રૂ મુકવો અથવા નાનાં બચ્ચાં જોવા નૉપડીન બાંધવા ખરામ થવે કાઢવું.

સેક માટે રખરની કોથલીઓ અથવા કાળી કાચરી બાટલી પણ બુચ ચપટ પોઇ ઉપયોગમાં લેવાય છે. વધુ માટે શેકમાં જોવું.

આઇસ બેગ રખરનો તાવની વખત ગાથાં તેમજ કોઇકને વધુ તાપ હોય ત્યારે પેટ પર પણ મુકવા વાપરે છે. જોઇએ તો વહેર સાથે ટુકડા બરવાં થોડુંક નીમક બેળવાથી જલદી પીગળતું નથી, ફ્લેનલની ચેકી બનાવી તેમાં પણ આઇસ ભરી જોઇએ તો રખરની બેગને બદલે વાપરવી. આઇસ અગત્યની વખતે રાખવાની તથા તોડવાની રીતો સાફ પાછલાં ધરધતુ તુસખાનાં આઇસનાં પ્રકરણમાંથી મળશે; તેમજ રખરની બાબતમાં આઇસની તથા શેકની કોઠલીઓ માટે જોવો.

ખોરાકમાં દુધ છાશ કાંજા વિગેરે આવડું, દુધ અમથું નહિ જરપત થાય તો સોડા કે બાર્લીવૉટર બેળવું, મોટા માણસને એક વખતમાં સુમારે ચારથી છ ઓંસ ત્રણ કલાકને અંતરે પાવું.

નર્મજી પોતાની તંદરસ્તી સંભાળવી. ઊડતા રોગો વખતે તેઓનાં તેમજ ડોક્ટરોનો જાણ પણ જોખમમાં રહે છે. તેમજ ખરાબ દરદોનાં વાઢકાપ કરતી વખતે હાથ પર કોઇખી જાતનાં ચીરા કે ઘા હોય તે બંધ રાખવા ઝલ્મસ પહેરવાં તેમજ ઘડી ઘડી ધોવા તથા દીસધનફેકટ કરવા માટેની કોઇખી દવાના પાણીમાં બોળવા હાથ નુહવા માટે દુવાલ વિગેરે દરદીથી જુદો રાખવો તેમજ સફેદ સોજા કપડાં પહેરી દરદી આગળ જવું.

દરદીનું બીછાનું તથા શરીર સાફ કરવું.

બીછાનુ સોજુ રાખવું ચાદરની ઉપર ચામડું તથા ખીજો ફાલતુ કટકો તે પર પાંચર્યાં ચાદર બીનાતી અથવા ખરાબ થતી બચે છે, ઉપલુંજ કપડું ફેકટ કાઢી નાંખીને પાછું મુકવું સહેલું પડશે. ચાદર પણ થોડે દિવસે બદલવી લંબાઇમાંથી ખોશેલી કાઢી સરખી ગોળ વીંટાળી જ્યાં સુધી દરદી સુતેલું હોય ત્યાં વેર રાખી ને પછી ખાલી ગોઠાં ઉપર તેની જગ્યાએ ખીજી નવી ચાદર સરખી પાંચરી તેજ બાજુથી ખોસી ને તૈયાર કરી બેઠે જુની નવી ચાદર મળે ત્યાંથી દરદીને ધીરજથી તે બાજુ કોર વળાવી સાફ ચાદર ઉપર લઇ લીધા પછી બાકીનો ભાગ પાછો સરખો કરી ખોસી દેવો; એમ કીધાથી દરદીને ઝઝી થાક લાગશે નહિ.

દરદી મુદલ હાલી નહિ શકે તો ચાદર બદલવા માંથા આગળથી ગોળ રોલ કરી જુની ચાદર ખમાંવેર લાવવી, નવી તેજ જગ્યા પર મુકી ખોસીને તો બનેનાં રોલ સાથે બેળવી એ જતે બીછાનાની બંને બાજુ દિમાં રહી દરદીને એક એક હાથે સંભાળથી ઊંચકી ખીજો હાથે ચાદરનાં બંને રોલ સરખાં નીચે ઊતારી જવાં.

તકીઆ પણ રોજ બીછાનું બદલતી વખતે દરદીનાં માથાં નીચે હાથ રાખી પહેલાં સહેજ ઉચકીને સેરવી લેવા, કોઠીને પખોડી પાછા ગોઠવવાથી દરદીને સગવડ ને કારર થશે. કોર વળતી વખતે નમળાં પડેલાં માણસને બરડા પાછલ તકીઓ ખોસી ટેકા આપવાથી સારી રીતે સુધ શકશે. ખીજાં બીછાંના પર લેવા માટે બેઠેને પાસે મુકવા પછી ચાદર બદલવાની રીતે બેઠે છેડેથી ગોળ વીંટાળી ને બે માણસો તેના છેડાઓ ધરીને હળવેથી ચાદર સાથે દરદીને ખીજાં પલંગ પર ખેંચી લેવું.

રબરના ચાદર તકીઆ પાણી કે હવા ભરવાના કઠણ રાખવાથી દરદીથી બરોબર સુવાતું નથી જરા નરમ રાખી તે પર ચાદર પાથરવી, પણ ટાંચણીઓ ખોશવી નહિ રબરમાં કાણાં પડી પાણી કે હવા નીકળી જશે.

શરીર સાફ રખા કરવા બે (Basin) ગીન્દીઓમાં ઠંડુ ગરમ ખપ મુજબ પાણી લેવું. એકમાંતું પહેલાં રખંજ તથા સાબુ લગાડતી વખતે વાપરવું. છેલ્લાં ખીજી ગીન્દીમાંથી સોજાં પાણીમાં સખંજ અથવા તુવાલના કકડાઓ બોળી દીલ સાફ

કરવું, બીજાનું બીનાય નહિ માટે નીચે બીજા તુવાલ, ચામડાં, ગરમ પ્લેકેટ કંઈબી પાથરવી. સ્પર્શને બદલે જાડા પીંછાના ટરકીયા તુવાલો વાપરવા માટે લેવા.

પાંણીમાં થોડું કોલોનૉટર, રમ, એન્ડી, સોજો ગાંમડી સરકે કે તોઇથેટ વીનીગર કંઈબી એક ગ્લાસ જેટલું નાખવાથી જરા દીલને ખુશબો આપે છે, તેમજ સરદી થશે નહિ. મોઢું, હાથ, છાતી એ શરીરના ભાગો પહેલાં છુટા છુટા ધોઇને સાફ કરી તુરંતજ નુછીને પછી ન ચલો ભાગ લેવો, તેટલો વખત આંગને ઢાંકી રાખવું કે હવા લાગે નહિ. બધું ખાસ થાય ને જોઇએ તો પાછું કોલોનૉટર લગાડી થોડો પાઉડર છાંટીને કપડાં પહેરાવવાં. બંધ ગળાંવાળું કપડું જેવું કે પહેરણુ નાઇટડ્રેસ સુતેલાં માણસને પહેરાવતી વખતે પહેલાં બેઉ હાથો ભેરવી ને પછી આસનેથી સંભાળીને માથું ઉચકી ગળાંવળો ભાગ પહેરાવ્યા પછી શરીરની નીચે આખો ધીરજથી ઉતારવો. અથવા પછલો ભાગ વચમાંથી ફાડી ગળું જોડેલું રાખી આગવથી પહેરાવી દેવો. બદીઅનનો પાછલો ભાગ આગળ રાખી બાહે હાથમાં ભેરવી દીધાથી શરીર ઢંકશે.

સીક માણસનાં અંગમાંથી કાઢેલાં કપડાં ધોવા વગર પાછાં પહેરાવવા નહિ. ખસુસ કરીને ઊડતા રોગવાલા દરદીને દરેક ચીજે વાપરવાની છુટી રાખવી. કપડાં ધોતી વખતે પહેલાં થોડુંક લાઇસોલ ભેળવાથી તેમાંની ગળીચી કે વાસ કંઈ હશે તો નીકળશે. એમ સાફ કરવાથી કંઈ પણ ઉડતા રોગનો ચેન, જંતુઓ વિગેરે ને નાંશ થશે તેમજ થુંકવાના તથા પેટ પીશાખનાં વાસણો પણ કાર્બોલીક એસીડ કે શીનાઇલ નાંખી ધોવાં. વધુ માટે કપડાં ધોવાની રીતમાં જોવું. પરસેવો પડવાથી કપડાં બીનાય તો બીજાં બદલાવવાં, અથવા શરીરને કપડાંની વચ્ચે બીજા કટકા મુકવાથી તે બીનાય કે કાઢી લીધાથી કપડાં ઘડી ઘડી બદલવાં પડશે નહિં.

માંથું ધોવાનું લાંબા બાંસ સાચના દરદી જે ધણો વખત બેસી નહિ શકે તેને ધોલીઆ ઉપરજ સાઇડની કિનારી માથું રાખી નીચે બીજાનું બીનાતું અટકાવવા ચામડું કે રત્તર પાંથરવું. ધોલીઆ નજીક ખુરસી અથવા સ્ટુલ ઉપર બેસીને માથાનાં બાળ પડે તેમ ગોઠવી પાંણી રેડી સાબુ લગાડીને ધોઇ નુછી નાંખવું, એ રીતે કીધાથી થાક લાગશે નહિ. બાલ સુકવવા માટે એની બામતમાં જુવો. માથું લાંબા દિવસનું મેલું થએલું હોય તો જલદી ચીકાશ કાઢવા પહેલાં એક ચમચા જેટલો એન્ડી અથવા બે રમ ટંકણુ ખારનું પાંણી ગ્લાસમાં થોડો લઇને તેમાં આંગળી બોળીને માથામાં સઘળી બાજુ અવારનવાર ધસીને બધે લગાડી ને પછી ધોવાથી મેલ તથા ચીકાશ નરમ થઈ નીકળી જશે. બાલની જતનમાંથી બીજી રીતો મલશે. લાંબા બાલવાલાં દરદીના બે ભાગે બંને બાજુ છુટા ચોટકા ગુંઠવાથી ગુચવાતા નથી. ગુંચવાયલા આંગળી પર વીંટાલીને ઓળવાથી ઝાઝા તણાશે નહિ. કાંઈબી જતનની બી મારીથી અડી અટકી ગએલું માણસ હમેશાં

ખીજાને હોમ તેને નહવડાવવા નેતરની ધોતકી અથવા ઇઝીચેર પર સુવાડી શરીર પર પાણી રેડી સાફ કરી પાછું ખીજાણા પર લેવું. જમીન પર ગુંથપાટ કે જીતું કપડું નાખવાથી પાણી તેમાં પચવાથી જમીન બીનાતી નથી.

મોઢું દરદીનું અંદરથી સાફ કરવા સારું નરમ બારીક કપડું આંગળી કે વહેલ બોનની પટી પર સામા ધણીએ વીટાળી પાણીમાં બોળીને મોઢામાં ફેરવવું, કપડું ખરાબ થાય ને બદલવું, જીમ પણ જિપટી રીતે સાફ કીધા પછી ખીજાં સોજાં કપડાંને એજ પ્રમાણે ગ્લીસરીન, લીસ્ટરીન કે બોરીક પાણીર કંઈખી પાણી સાથે લેવું દરદીને એકજ બાજુ સુતા દેવું નહિ, બધી બાજુ ફેરવ્યા કરવું, એકબાજુ ખીજાનામાં સુષ રહેવાથી ચામડી ધસાય છે. તેમજ ન્યુમેનીઆ થવાનો સંભવ રહે છે, ચાંદી પડે તો તે પર લગાડવા તથા છાંટવા માટે ચામડીની બાબતમાં આપેલું છે.

માંદગીમાંથી સાફ થવા પછીની સંભાળ.

૩૭૧.—દરદી લાંબી માંદગીમાંથી સાફ થવા આવે (Convalescent) તે વખતે ડૉક્ટરના ફરમાવ્યા મુજબનોજ બોરાક આપવો ખીજું કાંઈ પણ વધુ ખવડાવવું નહિ, જેથી તેનાં આંતરડાં લાંબા વખતનાં સુસ્ત અને નબળાં પડેલા તેવી ચીજો હજમ કરી શકતાં નથી અને તાદ્દશ્ય જોવી તાવ હશે તો ખવાડવાની ઉતાવળ યા બેદરકારી કીધાથી પાછી આવવાનો સંભવ રહે છે, તે વખત દરદીને સાજું કરવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

દરદીને ખીજાનામાંથી ઉઠાડવા માટે તેના બેડ હાથ સામા ધણીની ગરદનથી આસપાસ વીટાળવા ને દરદીનાં ખભાંની નીચે એક હાથને પગના થાપા નીચે અથવા ઘુંટણ તળે ખીજો હાથ સામા ધણીએ મુકી એ મુજબ ટેકા આપી મદદ કરવી. એજ રીતે ઉંચકાને પણ લઈ જઈ શકાય છે અને એક માણસથી એકલો વળન ઉંચકાય નહિ તો ખીજું માણસ પણ સામેથી બરડા નીચે ને પગના ઘુંટણ આગળ હાથ આપી બંને સહેલાઈથી ઉંચકા શકશે.

ખીજાના પર બેસાડવા પછવાડેથી ઢળતા તકીઆ ગોઠવવાં અથવા બેકરેસ્ટ આવે છે તેં મુકવી, નહિતો નાની ખુરસી ઉંધી આડકતરી મુકવી જેની પીઠ નીચે ને પાયાનો પાછલો ભાગ ઉપર ઢળતો રહે તેમ ખીજાના પર ગોઠવી તેની આગળ તકીઓ મુકવાથી અઢેલીને બેસવાનું સગવડ બરેલું થશે.

ચાલુ ખીમાર કે અડી ગએલાં કે ચાલી હાલી નહિ શકે તેવા દરદી સાફ સુવા બેસવાની મોટી ઇઝીચેરો સગવડ પડતી રીતે ફેરફાર કરી શકાય તેવી પણ આવે છે. તેમજ પૈડાવાલી હોવાથી તેવાં ખીમારોને ગમે ત્યાં ચલાવીને લઈ જઈ શકાય છે. તેવી વાપરવા સાફ સગવડ બરેલી થાય છે.

શકતીના ખોરાક સુપ, દુધ, કાંચ, છાશ, દંડાં, બ્રેન્ડી અથવા કોઈની જાતનું ટાકાત આપનાર શીરપ દવા ડોક્ટરના ફરમાવ્યા મુજબ પાવું. તેવો સાદો ખોરાક પકાવવા માટે દરેક નસેનિ આવડવું જોઈએ.

છાશ તેમજ બાલીવૉટરમાં ખાંડ અથવા થોડાં લીંબુના રસનાં ટીપાં નાંખવાથી સ્વાદ લાગશે. ખનાવવાની રીતો આપી છે.

દરદીની માવજત સાધારણ રીતે ધરના માણસો કરી શકશે, પણ ગંભીર ખીમારીની વખતે સારી કેળવણી કુશળ નર્સ બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે, જેથી દરદીની બધી રીતે જતન લેવાશે.

દરદી ઉડતા રોગવાલુ સાચું થવા પછી તેના કપડાં ખીજાણું વિગેરે ખનતાં સુધી કાઢી નાખતાં અથવા બાળી નાખ્યાથી બીજાઓને તે રોગ ઉડવાનો સંભવ રહેતો નથી, ચોરડાની જમીન પણ સાચુના અથવા ખીજ દીસછને ફેકટ કરવાના પાંણીએ ધોવારવી, ફેટલીક વખત ભીતો પણ ધોવી કે ચુનો લગાડવો પડે છે.

પ્રકરણ ૪૬.

પોલટીસ, પ્લાસ્ટર, શેક કરવો, ભરવા ચોપડવાની દવાઓ, બ્લીસ્ટર, વિગેરે.

૩૨૮.—પોલટીસ કરવા માટે થુડું અળસી, પાંકતો ગર વિગેરે વપરાય છે. પટેલાને આખો બારી છાલ સાથે મસળી કાઢી ગરમ કપડામાં સુકા તેની પોલટીસ કરવી, કાંદો પણ એ રીતે વપરાશે.

પોલટીસ કે શેક દરદીને કરવા આગમય સામા ઘણીએ પોતાના હાથ પર લગાડી જોવું, કદાચ તે ઘણું ગરમ હોવાથી દરદીની ચામડી એકદમ મુકવાથી દડે નહિ, ખાસ કરીને નાના બચ્ચાંને કરતી વખતે સંભાળ રાખવી.

અલસીની પોલટીસ ખનાવવા એક પાંઈટ પાણી સાથે ચાર મોટા ચમચા દળેલી અલસી મેળવી ચુહલે ઘટ ખનાવીને ઉતારવા પછી જડાં કપડાં પર પાંથરીને જોઈએ તો થોડોક ખોરીક પાઉર બેળી બધી બાગુથી કપડું બંધ કરવું, જેથી અળસી બહાર નીકળશે નહિ, કપડાંની થેલીમાં ગરમ અળસી ભરી મોટું બંધ કરી હાથે અથવા ખાટલી વડે દાખીને સરખી પાંથરી દેવી. કપડાંની થેલી તુરત નહિ હોય તો સોજાં ટ્રાફીંગ લેવાં અલસી નાખવા આગમય જોઈએ તો કપડું પણ ગરમ કરવું. થોડીક રાત્ર તેમાં બેળવાથી શુભુ કરશે.

ગરમ હોય તેટલો વખત શેકવા પછી પોલટીસને તે ભાગ ઉપર પાટા વડે બાંધી રાખવી, અળસીની દંડી પોલટીસ પણ ફાયદાકારક છે. ગરમ કપડાં પર પાંથરાથી

લાંબો વખત ગરમ રહેશે. ઠંડો ન્યુમોન્યા વિગેરે કેસોમાં છાતી તેમજ ખરંડા ઉપર અગસીની પોલટીસ કરવાથી ઘણો ફાયદો કરે છે. તેવા વખતે ઉપલી રીતે મોટી થેલીઓ શરીરને ફરતાં માપતી બનાવી છેડા બંને મક્કે ત્યાં ટોપ તાંકી બાંધી દીધાથી પોલટીસ સરખી રહી અંગ ઉપરથી સરી જતી નથી. ફક્તનલનો પાટો તે પર વીંટાળવાથી લાંબો વખત ગરમ રહેશે. આગળ આપેલું એન્ટી ફ્લોઅસ્ટીક પ્લાસ્ટર તૈયાર પણ ઉપયોગી છે.

પોલટીસ સડેલાં ચાંદાપર અલસી અથવા આટાની. કરતી વખતે સાથે તેનાં કાલસાની ભુફી મેળવ્યાથી ફાયદો થશે.

પોલટીસ પાછી ગરમ કરવા જોસ પાણી અથવા અંગાર ઉપર કાણુંવાલું ઢાંકણ કે ચાળણી મુકી તેની વરાળથી પાછી ગરમ થશે, જોછએ તો કપડાંમાંથી અગસી કાઢી લઈ પાછી ચુકે વાસણમાં નાંખી એ ત્રણ વખત વાપરવા પછી નવી અગસી લેવી.

પોલટીસ થુલાંની તથા પાંઉની અથવા ઘઉંના આટાની પાંણીમાં મેળવી ચુકે ઘટ બનાવીને કુલ્લા પર તેમજ બીજા શેક માટે લેવી. થુલાંની પોલટીસ બનાવતી વખતે જોછએ તો તેમાં થોડીક રાઈ ભેળવી. પાણીને બદલે કાષ્ઠક સરકો ભેળા બનાવે છે, જે નજલાથી દુખતા સાંધાઓ તેમજ વાગેલા બાગ પર શેકવાથી કાષ્ઠને ફાયદો કરે છે.

ફટકડીની પોલટીસ બનાવવા એ છડાંની સફેદીમાં એક ડ્રામ ફટકડીની ભુફી ખુબ મેળવી નરમ ઝીણાં કપડાં પર પાંચરીને હાથ પગના ચીરા ઠંડીના દીવસમાં પડે તે પર મુકવાથી નરમ પડશે.

૩૧૯.—રાઈનું પ્લાસ્ટર ઝેણુ લાગે ત્યાં સુધી ઠંડાં કે કુકાં પાંણી સાથ રાઈને ઘુંટવાથી તેનું તેજ નીકળે છે, પછી જડાં કાગળ પર પાંચરી ઉપર કપડું ઢાંકવું ગરમ પાંણી લેવું નહિ. કપડાંવાડી બાળુ શરીરને લાગે તેમ મુકવી. કાગળ ઉપર રાખવું. વાપરેલું પ્લાસ્ટર બીજી ગમ પણ મુકી શકાશે. એ રકાખીની વચ્ચે ઢાંકી રાખી થોડો વખત રહીને પાછું વાપરવાથી તેટલોજ ગુણુ કરશે.

રાઈનાં પાંદડાં પાણીમાં ભીનવીને મુકેલાં ફાયદો કરશે. પાણીને બદલે રાઈને છડાંની સફેદી અથવા વેસલીનમાં ઘુંટવાથી સારી થાય છે એથી ચામડી પણ લાલ થશે નહિ. ઉતરી ગયલી રાઈ ખાવા માટે ચઢાવતી વખતે ઝેણુ નહિ લાગે તો તેમાં થોડો કાંદો કાપીને ઘુંટવી. રાઈમા કેટલીક વખત આટો હળદર વિગેરે ભેળેલું હોવાથી તેની ઝાઝી આગ બળતી નથી. એ માટે ઘરઘતુ તુસખામાં જુલો.

રાઈનું પ્લાસ્ટર પંદરથી વીસ મિનિટ સુમારે રાખવું. પહેલાં શરૂઆતમાં આગ બળવા માંડે કે કાઢી નહિં નાખવું, થોડો વખત રાખવાથી સરદી વિગેરે નરમ

પડશે. કોઈને ગળાં પર રાંધતું પ્લાસ્ટર મારવાથી મળામાં આંકડાં આવે છે માટે તેમ મુકવું નહિ, કોઈને તેમ નથી થતું.

ચામડી લાલ થયતી હોય તો તે પર કોલનપોટર અથવા બ્રેન્ડી પ્લાસ્ટર કાઢવા પછી લગાડવું અથવા ચાલુ શેક પોલટીસથી લાલ થયતી ચામડી પર કંઈ પણ પાછું મુકતી વખતે વચમાં ફ્લેનલનું કપડાંનું પડ મુકવું અથવા વેસલીન કે ક્રીમ લગાડવાથી ચામડીને ધન થશે નહિ. તેમજ નાનાં બચ્ચાંની નાળુક ચામડી પર લાંબો વખત રાંધ રાખવી નહિ. આઘસ ચાલુ મુકવાથી પણ ચામડી શેક માંદક લાલ થાય છે.

શેક જુદી જુદી રીતનો.

૩૨૦—સુકો શેક કરવા માટે ગરમ રાખ, રેતી, નીમક થુલું યા ઇંટ નળીયું કંઈપણ ગરમ કરીને લેવું. શેકની કાઠલી નહિ હોય તો ફ્લેનલની સીવીને તેમાં ગરમ રાખ અથવા રેતી ભરી બીજાં કપડાંમાં વિટાળી લેવી, કે રાખ કચરો શરીરને લાગે નહી. પાછી ગરમ કરવા ઊપરનું કપડું કાઢી નાખી બઢી કે અંગાર પર થેલી મુકવી. તડકુ લગાડવાથી પણ શેક જેવી થોડી અસર થશે.

ગરમ પાણી કોઠલી કે બાટલીમાં ભરીને વપરાય છે, ખુચ બરાબર મારવા બેદરકાર રહેવાથી કોઈ વખત દાઝી જાય છે. ગરમ કપડું વીંટાળીને અથવા કવર સીવીને રાખવાથી જલદી ઠંડી પડશે નહિ. રખરની કોઠલીમાં ઘણુંજ ખજખજતું પાણી રેડવું નહિ.

પાણીનો શેક કરવા માટે ખજખજતાં પાણીમાં ગરમ કપડાંનાં ટુકડાં બોળી નીચવી કાઢીને વાપરવાની સાધારણ રીત છે, નીચવતી વખતે હાથ દાઝે નહિ તેમ કરવા જાડાં કપડાંનાં લાંબાં ટુકડાં લઈ ભેડા સીવી દબાવ કરીને તેમાં ફ્લેનલનો ટુકડો ગરમ પાણીમાંથી કાઢીને મુકી અને જોડાયલા છેડાની લાંબાઈમાં બેઝી નાકાઓ પર નાના લાકડીના ટુકડા વચમાં મુકી સામાંસામી ઊંધો ને ચતો વળ દીધાથી પાણી નીચવઈ જશે. પાણીમાં બોળવાને ઝલે એક કાણાંવાલું ઢાંકણ યા ચારણીને ખજખજતાં પાણી પર ઢાંકી તેમાં કપડું મુકવાથી વરાળે ગરમ થાય ને વાપરવું. જોઈએ તો ફ્લેનલ પર ટરપીનટાઇનનાં થોડાં ટીપાં છાંટીને શેકવાથી વધુ ગુણ કરશે. ફ્લેનલ શેકી ને બાંધી તે પર ગરમ પાણીની કોચલી મુકવાથી લાંબો વખત ગરમ રહેશે શેકનું પાણી જોસ કરતી વખતે સાથે ચાર ખસખસનાં પોસ અર્ધાં કલાક ઉકાળવા. એક જાતનું નીમક (Acetate of Sodium) થોડું લઈ પોણી બાટલી પાણીમાં નાંખી બીજાં પાણીનાં વાસણમાં ચુલ્લે ગરમ કરતાં નીમક પીગળે ને બાટલી કાઢી છુંછી શેકની, દસથી બાર કલાક ગરમ રહેશે. સેહવાય તેવું ગરમ પાણી કીટલીની

આર રેડવાની શેક થશે. અંદર એક ચમચી બોરીક પાઉર (Boric Powder) નાંખવાથી ફાયદો કરશે.

વરાળીઆં લીમડા અથવા બીજી જાતનાં પાંદડાંને ચારણીમાં મુકી ખગખળતાં ખાણીની વરાળ લગાડી ગરમ શેકવાં.

શરીર થાકેલું કામકાજ યા બાગસોડકાના સવારી થી હોય તો ગરમ ખાણીમાં થોડું નીમક કે સરકો નાંખી એક બાલ્લીમાં એક પ્યાલાંને સુમારે બેળી તેથી નાહવાથી દીલ શેકાઇને હલકું થશે.

જેસ પાણી કરતી વખતે બે લોખંડુ ચયમાંથી કાપી નાંખવા, દસ ટીપાં યુકેલીપ્તસનું તેલ બેળી તેની વરાળ લીધાથી દુખતા અડી અથવા ભાગો નરમ પડે છે.

પગને ઝારવા સારું ગરમ લેવાય તેવું પાણી બાલ્લીમાં નાંખી પગ બોલવા, વધુ ગરમ જોઇએ તો પગ તેમાં એક બાગુએ રહેવા દઇ ધીરેથી બીજું જેસ પાણી બાલ્લીમાં સંભાળી ને પગ હાથે નહિં તેમ રેડવું. જોઇએ તો થોડુંક નીમક કે રામ છ આટલી પાણીમાં અર્ધો ઑંસ લેવું. સરકો થોડો સાથે નાંખવો. પગ પાછા ઘડી ઘડી બહાર કાઢવાથી બરોબર શેક થતો નથી.

નાહવા માટે લીમડાનો પાળો પાણી ઉકાળતી વખતે તેમાં નાંખી તે માળી કાઢી લેવું. સરદીથી દુખતું શરીર તેમજ માથું નરમ પડશે. સેકતા કડવાનાં પાંદડાં ગરમ રાખ (બેમતમાં) ગરમ કરી શેડી ને દુખતા ભાગ પર બાંધવાથી ફાયદો કરે છે. નગોરના પાલાને નીમક છાંટી પાણી સાથ વરાળીઆં કરી ગરમ શેકાય તેમ બાંધવાથી વાગેતો તેમજ દુખનો ભાગ નરમ પડે છે.

ભરવા ચોપડવાની દવાઓ તથા તેલો.

૩૨૧—લવંગ અથવા કાળાં મરી બોખરાં કરી પા રતલને સુમારે એક ચાંદ્ર સ્પીરીટ, દારનાં અર્ધ અથવા ઈન્ડીમાં નાંખી લાંબો વખત રાખ્યાથી તેનો કસ ઓગળે ને ગાળી રાખી દુખતા ભાગ પર થોડો લગાડવો.

તેલ કપુરનું એક ભાગ લઇ ચાર ભાગ ગરમ સાલીડ તેલમાં પીગળાવી વાપરવું.

પેપરમીટનાં ફુલ (Menthol crystals) ને કોલોનચાટરમાં થોડાં પીગળાવી રાખી-સરકંમ તથા સરદીથી દુખતા ભાગ પર લગાડવું, એવું તૈયાર બનાવેલું હેડએક કોલોન (Headache Cologn) પણ મળે છે. તે સુંઘવાથી સરદી પણ નરમ પડે છે.

લવંદરનું અથવા મુનીપરનું તેલ પણ લમાડવાથી ફાયદો થશે.

રાઇનું તેલ દુખતા ભાગ તેમજ નખળાં બચ્ચાંનાં હાડકાં પર મસલે છે, કાંઠ સ્ત્રીવર આંધલ કે ઇમલશન લગાડવાથી નખલાં રીકેતી બચ્ચાંને ફાયદો થશે.

મુંઠ, ઑળીઓ ને અરીયુ સ્પીરીટ કે દારમાં પીગળાવી લેવું.

યુકેલીપ્તસનું તેલ પણ અમથું સરદી તેમજ દુખતા ભાગ પર લગાડાય છે. જોષએ તો તેમાં કપુર કે પેપરમીન્ટનાં ટુલ પીગળાવીને સરદી તેમજ ઇનફ્લુએન્ઝામાં છાતી પર લગાડવાથી ફાયદો કરે છે, અને આયોડીન પણ સેક પોલ્ટીસ કીધા પછી લગાડે છે.

ટરપીનટાઇનનું તેલ (Oil Terebinthin) તૈયાર પણ મળે છે, સાદાં ટરપીનટાઇન અર્ધી પાઇન્ટ, સરકો એક ને આખાં ઈંડાને કાટલાં સાથે તોડી મેળવીને લગાડવું.

સાબુનું તેલ એક બાર સોપનો નાનો ટુકડો બારીક કાપી ભુકો કરી એક પાઇન્ટ રમ દારૂમાં પીગળાવી સાથે કપુર તથા અશીલુ એક એક તોલો મેળવી ખપ પડે ત્યારે બાટલી હલાવી દુખતા ભાગ પર લગાડવું. તૈયાર સાબુનું તેલ (Liniment Saponis) લગાડવાનું આવે છે. તે વધુ સ્ત્રોંગ બનાવવા ત્રણ ઑંસ નેટલું લઇ તેમાં સ્પીરીટ ક્લોરો-ફોર્મ ને ગુલછરીનું તેલ (Oil Gaultherie) દરેક અર્ધી ઑંસ બેળી દુખતા ભાગ પર લગાડી ૩ મુકી પાટો બાંધવો.

સંધીવા માટે ગામ્બી તેલ બનાવવા રમ અથવા મોવડાનો દારૂ એક બાટલીમાં અશીમ એક તોલો, કપુરનો નાનો ટુકડો તથા ઇસસ, ગરમાળો, અજમો, ગુંગળ, આંબા હળદર, રેવનચીનો શીરો, ઘોરાવચ, કાગાંમરી સુઠ વિગેરેની દરેક ચીજો બધે દોઢીઆંત્રી લઇ-છુંદી ને બેળી પીગળવા પછી વાપરવા લેવું. સંધીવા તથા નેસમાં પેન મારતી હોય તે પર લગાડવા અકશીર છે. લસણની કળી અર્ધી તોલો એક પ્યાલાં મીઠાં તેલમાં ચુહડે ઉકાળી ગાળીને રૂમેટીક પેન પર લગાડવું.

સાધારણ ચોપડવાની ચીજો બામ, એંમ્બ્રોકેશન, વીનટરગ્રીન ફીમ, રમ, કમ્બુનો દારૂ, કેરોસીન, પેત્રોલ વિગેરે કંઇખી લેવું. કેરોસીન કે પેત્રોલ લગાડી અંગાર કે તાપથી દુર રહેવું ઘણા દુરથી પણ સળગી ઉડે છે.

હીરોએલને બારીક વાટી પાણીમાં ગરમ કરી દુખતા ભાગ પર પીછી વડે લગાડવું, પછી શેકવું. પાન સાથે ખાવાનો ચુનો મધ અથવા માઠા તેલમાં બેળીને કોષક લેપ માફક લગાડે છે. સરદીથી કમર અડી અટકી જાય તો આંકડાનાં ઝાડનાં પાંદડા આતશપર ગરમ ગરમ શેકીને બાંધી દેવાં, અથવા તો લાંબા દાંડવાલાં થુવડના ઠડમાંથી દુધ કાઢી દુખતા ભાગ પર લગાડી તેપર ૩ મુકી પાટો બાંધી દેવો; પવન બાહર બેંઆઇ આવે છે. જોષએ તો લેપ મારવો.

લેપ બીમનો મારવાથી દુખતી કમરને કેટલીક વખત ફાયદો થશે.

એન્ટીફ્લોજીસ્ટીક (Antiphlogistic) નામની ઘટ ફીમ જેવી મેળવણી આવે છે તે લેપની માફક લગાડી તે પર ૩ ચોટાડી એક દિવસ રાખવાથી ફાયદો કરે છે, ઘટ થઇ ગયલી હોય તો ગરમ પાણીમાં તેનો ટીન મુકવાથી પાતળી થશે.

નેસ હાથ-પગની વાગવાથી સુજ આંવે તો મીઠાં તેલમાં નીમક ને ચમડી હળદર ભેળી ચુલ્લે ગરમ કરી નેસ પર ગરમ ગરમ મસળવાથી સોજો હિતરશે, અથવા કાંદો દીચકાં પરથી સેહેજ કાપી છુદનાં પાડી ઉપલાં ગરમ તેલમાં બોળીને ટુસેલી નેસ પર આસ્તેથી થોડો વખત ધસીઆ કરવો, તેલનો ચીકાશ રહે તે ખાલી હાથે ચોલી સુકુ કરી નાંખવું, અગત પડે તો પાછું એ રીતે કરવું.

ધી તથા મધ એક એક ગ્લાસ ચુલ્લે ભેળી કકડાળ્યા પછી તેમાં એક તોસો હળદર ને અર્ધો તોસો ફટકડીની ભુકા ગરમ કરી ઝીણું કપકું તેમાં બોળી લેપની માફક પાટો બાંધવાથી ગંઠાયતી નેસો છુટશે.

સાંધા અડી ગયલા છુટા કરવા વાઘ અથવા ઊંટની ચરખી મસળવી, મસાળ કરાવ્યાથી ઘણાકેને સારું થાય છે. કોઈને વીજળીથી પણ ફાયદો થાય છે.

સાયેટીકા (Sciatica) નામની પગના કાપામાં ઉપરથી તે તળીઆં સુધી પેન થાય છે તે ઘણીખરી અવધે જાય છે. કેટલીક વખત દવા પીધા થા લગાડવાથી પણ જતી નથી ; કોઈ વખત રાઇનું પ્લાસ્ટર મારવાથી નરમ પડે છે, જોઈએ તો રાઇમાં મરચાંને ભુકા ભેળવી.

છડાંની દાળનું તેલ બનાવવા ૨૫ ઇંડાંની ફકટ દાળને ચુલ્લે લોઢી પર આખી મુકા તળીને સુરા થાય કે ચમચી વડે ફેરવ્યા કરવી, તેમાંથી તેલ જેવું નીકળવા માંડે કે ધીમે અંગાર રાખી લોઢી સેજ વાંકી કરી રાખવાથી તેલ બધી દાળમાંનું નીકળી એક ગાળુ એકઠું થઇને છુંછો દાળનો રહે તે કાઢી નાંખવો. તેલ ઠંડું પડેને સીસીમાં ભરી પેન સાંધામાં થાય તે પર લગાડવું, બાફેલા ઇંડાંની દાળનું પણ તેલ નીકળશે.

જાત જાતનાં એમ્બ્રોક્ષેશન, સ્પીરીટ ઓફ વાઇન, કપુર ને કચું અરીસુ ત્રણે એક સરખાં વજનનું ભેળવું. ઑલીવ ઑઇલ, ચુકેલીપટસ ઑઇલ કાનુપત ઑઇલ (કાષાકોટીનું તેલ) સર્વે સરખા વજનનું ભેળવી વાપરવું.

એક ઇંડું આખું ફાડી તેમાં બે ઑંસ ટરપીનટાઇન ભેળી ઘટ થાય ને પા ઑંસ એમોનીઆ ને અર્ધી પાંઈટ સોજો સરકો સર્વે સાથે ભેળવી ખુબ હલાવી બાટલીમાં ભરી ચપટ ખુચ મારીને રાખવું, એ જાતનું એમ્બ્રોક્ષેશન ઘણા લાંબો વખત સુધી બગડતું નથી; દુખતા તેમજ વાગેલા ભાગો પર લગાડવું.

કપ્પીંગ (Capping) કરવાના રીત કેટલીક વખત દુખતા ભાગ પર તેમજ ચામડીનો રંગ ઝાંખો પડેલો કે સફેદ ચાઠાં ને પાછો અસત્ત રંગ આપવા માટે પણ કરે છે, તે માટે કપ્પીંગ ગ્લાસ આવે છે, અથવા ઘણા ઝીણાં ગ્લાસની અંદર સ્પીરીટ ઓફ વાઇન કે બ્રેન્ડી ફરનો લગાડી ને મેચીસે સળગાવી બળવા માંડે ને તુરત ઊંધું કરી જ્યાં અગત હોય ત્યાં મુકવાથી ગ્લાસ વળગી જઇ બળતું ખુબયા પછી અંદરની

ચાંમડી બાકથી ખેંચાઈ ઉપસી આવશે, એક બાજુથી અળખું કરી ધીરેથી કાઢી લેવું. એને સુકું કર્પોગ (Dry Cupping) કહે છે. સ્પીરીટ કે ક્રીમનચોટર ગ્લાસમાં રેડવાને બદલે સફેદ કાચના તેમાં બોળીને જોઇએ તો ગ્લાસમાં મુકી સળગાવવું.

બીજી રીત હથીયાર વડે ચામડી પર ચપકા મુકીને ઉપલી રીતે ગ્લાસ દારવું ઉપર ઢાંકવું એ (Moist Copping) છે.

કુતરાનાં કરડેલાં પર તુરત ઉપલી રીતે કર્પોગ કીધાથી તેનું ઝેર બહાર ખેંચાઈ આવશે છગરામાનુ પાણી કાઢી નાખવું.

બ્લીસ્ટર ઉઠાડવા ઍમોનીઆનું ઝોંગ પાણી બનારી સોજળ ૩ પર થોડાં ટીપાં નાંખી ગ્લાસમાં મુકી કર્પોગ કરવાની રીતે પણ સળગાવ્યા વગર ઉધું જ્યાં બ્લીસ્ટર ઉઠાડવું હોય ત્યાં મુકી અર્ધી મિનિટ દાખી રાખ્યાથી ફેફસાંઓ ઉઠે ને કાઢી લઈ તે છગરા જેવું ફેડી પાણી કાઢવું. વળગાડવાનાં બ્લીસ્ટર તૈયાર બનાવેલાં પણ આવે છે. ટાંચણી વડે યા કાતરે એક છેડેથી ચપકો મુકવો ચામડી નરમ રાખવા ભોરીક વેસલીનનો મલમ લીન્ટ પર લગાડવો મોટાં બ્લીસ્ટ. ૭ થી બાર કલાકે ઊઠશે, નહીં ઊઠે તો શેક કરવો.

જળો મુકવી લોહી બગડેલું ચુશી કાઢવા અથવા માથે લોહીનું જોશ હોય તે કમી કરવા કોઇકને મુકે છે. પહેલાં ચામડી નુંછી સાફ કરીને જળો હાથે લગાવી અથવા નાના ગ્લાસમાં મુકી ચામડી પર ઉધું મુક્યાથી વળગશે, નહિ વળગે તો તે બાગ પર સહેજ દુધ નહિં તો ખાંડનું પાણી લગાડવું. અર્ધાથી પોણા કલાકમાં ચુશે છે. લોહી પીને જાડી થઇ કોઇ પોતાની મેજે ખરી પડશે. નીકળે નહીં તો ખેંચી કાઢવી નહિ, પણ નીમકના પાણીમાં આંગળી બોળીને લગાડ્યાથી તુરત છુટી પડશે. એકથી દોઢ ચમચીને સુમારે લોહી ચુશે છે. વધુ કાઢવું હોય તો તે જગાને ગરમ પાણીથી શેકવું.

ધા માંથી લોહી બંધ કરવું તુરત આંગળી દાખી રાખવી. નીકળ્યા કરે તો નીમક અથવા ફટકડીનું પાણી લગાડી પટો બાંધવો અથવા લીમડાનો પાલો નીમકના પાણીમાં ગરમ કરી લેવો. જોઇએ તો ધાપર સાલીડ તેલ અથવા વેસલીન લગાડવું.

પ્રકરણ ૪૭.

ચામડીની બાબતો ચીરા, તથા ચાંદી, કરચલી તથા દરદો અને તે પર લગાડવાની ચીજો.

૩૨૨.—ચામડીની સફાઈ રાખવી. કોઇકને લોહીના બીમાડથી ગ્રાહી પડે છે, તેમજ ઠંડીના દિવસોમાં પણ કેટલાંકની ચામડી સુકી થઈ ચીરા વિગેરે પડે તે માટે

શ્વેતિક જાતની ચીકાશવાદી ચીજો લગાડવા સારું આવે છે. ચાલુ મસાજથી ફાયદો થાય છે.

ચામડીના પદ્ધતિ હોય છે, ઉપલું કેટલાંકોનું મોટી ઊંચાઈ ધીલું પડી કરચલી વળી જાય છે તેમાંનાં તત્ત્વો (Elastic Tissue) નબળાં પડવાના સમયે તેમજ ચામડીમાંના ચીકાશ આંત્રે થયેલી, થાય તે વખત ચીકાશનો ખોરાક માખણ દુધ આદિવ આંત્રલ વિગેરે ખોરાકમાં વધુ લેવો.

ચામડીના દરદવાલાંઓએ ઝાઝું ખાટું, તીખું, તેલ, મગ્ગાં, ઇંડાં, માછલી, દારૂ, વેંગણા, કારેલાં વિગેરે ખાવું નહિ, તડકું તેમજ ચુલ્લાથી દુર રહેવું, લોહી સુધારવા માટે વધુ પ્રમાણમાં કૂટનો તેમજ તરકારીનો સાદો ખોરાક લેવો. પેટની કબજીઆત રાખવી નહિ. અચરનવાર જીવન લેવો. એ દરદવાલાંએ પોતાના વપરાશની ચીજો સાચી, તુલાલો વિગેરે છુટા રાખવા. ખીન્નંએ તે વાપરવા નહિ.

અરધ (Prickly Heat) ગરમીમાં ધણીને શરીર પર પુટીને અગણ્ય બને છે. તે થર નાહતી વખતે થુડું પાણીમાં મેળવી ચોપડવું, અથવા ચોખ્ખાનો, ચણાનો, કે જવનો આટો સામુને બદલે લગાડવાથી ફાયદો કરશે, છાંટવા સારૂ કોઈમી જાતનો સાધારણ પાઉડર અથવા સ્ટાર્ચ (Starch) ની ભુકી વાપરવી. છાંટવા માટે પુલ નહિ હોય તો રૂ લેવો. ખીસમથ ને ઝીંક ક્રોમેનિટ સરખાં વજનનું ભેળી લેવું.

અગણ્ય બળે તો ગુલાબ સાથે પાઉડર મેળવી ચોપડવું, અથવા સુખડને ગુલાબમાં ઘસવું, જેમએ તો ફટકડી પણ લેવી. પાણીમાં સોડા બાઇકાર્બોનેટ ભેળીને લગાડવો.

સેવલ (Urticaria) મોટા લાલ દિંમાની માફક શરીર પર કાઢકને નીકળે છે. જે કોઈમી જાતના ખોરાક બરોજર હજમ નહી થયાથી અથવા હોઝરીમાં તેનું ઝેર થવાના સમયે હોય તે વખતે ઘણી અગણ્ય બળી અંગ તપી આવે છે, કોઈ વખત તાવ પણ ચઢે છે. કેટલીક વખત ઠંડકના ઉપાયથી નરમ પડશે. કોલોનવોટરને પાણીમાં કપડું બીનવી ચાલુ મુકવું. જેમએ તો આઇસ ફ્રેવવું, હેઝલીનનું પાણી (Liquid Hazeline) અથવા હેઝલીનરનો અથવા કોઈમી ઠંડકવાદી ચીજો લગાડવી. અડીઆંની રાખ ચાખ્યા વગરનાં છાણા સુકવીને બાળવાથી બનશે, તે સોનીઓને ત્યાંથી પણ મળે છે, તે કોઈ સાધારણ સેવલ પર લગાડવાથી નરમ પડશે. કેટલાક પીતલની ચીજ તે થર ઘસવાથી નરમ પડે છે.

કોઠલીનો સેક કરવો અથવા લેસય તેવું ગરમ પાણી ખેસીનમાં લઇ તેમાં હાથ થગ બોળી તાપી ધીરે ધીરે વધુ ગરમ રેડતા જવું. ઠંડા કે ગરમ ઉપાયો અગત પડે દિવસમાં ઘડી ઘડી કરવાથી આરામ થશે. વારંવાર એરંડીયાનો, અથવા કેસોમલનો જીવન આપવો. ધણા મોટા લાલ છાપ જેવા પડે તેને (Giant Urticaria) કહ્યું છે, જે લાંબે વખતે સારું થાય છે, કોઈને પાછું ઊભરી આવે છે.

ખોરાકમાં માછલી તથા ગોશ અને દારૂ જાળો લેવો નહિ. મરધીનું માસ યોગ્ય ખાવું, બાજી તરકારી વધુ લેવી.

સફેદ ચાટાં ચામડી પર કોષકને નાનાં મોટાં પડે છે, જેનો સખખ લોહીમાં રતાશ કમતી થવાથી (Low Blood Pressure) હોય એને સફેદ કોઠ કોષ કહે છે, એ ક'ઈ ઉડતું દરદ નથી. શરૂઆતમાં તુરત તેનો ઉપાય કાઢાથી ચામડી પાછી કોષકની રતાશ પકડી સરખી થઈ જશે. પેટની કમજીઆત હોય તો અવારનવાર જીલાખ લેવો, તડકાં તાપમાં જવું નહિ. તેમજ સાદો ખોરાક લેવો. ખાટું, તીખું, માછલી વિગેરે ઝાઝી ખાવી નહિ. કુટ વધુ પ્રમાણમાં ખાવી, પાણી સાથે લીંબુનો રસ ચાલુ પીવો. રંધનું નાનું પ્લાસ્ટર કરી સફેદ ચાટાં પર દસ પદર મિનિટ રોજ મુકવાથી તે ચામડી લાલ પલીટર થઈ નીકળશે. કાથો અથવા કારેલાનાં પાંદડાં વાટીને પાણીમાં મેળવી મલમ જેવું બનાવી રોજ લગાડવાથી કોષકની ચામડી પાછી લાલ થાય છે. ખાવચી નામના બીજની ભુકી કરી પાણી સાથે ધીરે ધીરે ઘસીને લગાડવાથી ચામડી પર ફેફાળા લાડી આવે તે પર ગંધકની ભુકી છાંટવી, આંખને હાથ નહિ લાગે તેની સંભાળ લેવી. જોછએ તો આથોડીન લગાડવું. ખાવાનાં માંડવેનાં કાળાં પાંત વાટીને તેનો રસ લગાડવો અથવા લાલ ચનોટી વાલને મળતી આવે છે તે લીંબુમાં ઘસી ઘટ ચીકણું ચાય ને લગાડવું. ફેટલીક વખત સફેદ કાથો પોતીકા મેળે ચામડીને મળતા રંગના દધ જાય છે. પાછળ આપેલાં ડ્રાઈ કુર્પીગથી પણ ચામડીનો રંગ બદલાય છે.

૩૨૨.—સુંવાળી રાખવા ધણીક જાતનું ક્રીમ લગાડવામાં આવે છે; તેમજ નચલી કોષખી રીતે ચામડો સાફ રહેશે. વરસાદનું પાણી ટુકું કરી વાપરવું. ખોરીક પાઉર થોડાં ઠંડાં પાણીમાં પીગળાવી થોડી છાશ ને લીંબુનો રસ નાખી લેવું. ટાંમેટાંનો રસ લગાડવો; દરરોજ અર્ક ગ્લીસરીન બેનઝાઇન ટ્રીક્યર એક એક ચમચી, ગુલાબ ચાર ચમચી, ટંકણુખાર પાંચ ચમચી સર્વે ભેળી આઠ દિવસ રાખી મળી જાયને બે ચમચા બીજો ગુલાબ ભેળી ખુબ હલાવી સીસામાં મરીને મોઢું ધોવાનાં પાણીમાં રોજ એક ચમચી નાંખવું. ગ્લીસરીન સાથેનાં સાબુ જોછએ તો વાપરવો. ખરબચડી ચામડી પર એ સાબુ લગાડ્યા પછી ચોખ્ખો આટો છાંટીને ઘસવાથી ચામડી સફાઈની થશે. અથવા ઝોટર્મલ એક ચમચી ને એક બાટલી પાણીમાં રાતથી બીનવી રાખી તે પાણી લેવું. જીરું, તલ, સરસી, સંખજીરું સરખા વજનનું દુધમાં વાટીને લગાડવું, કાકડીનો રસ અમથો લગાડવો અથવા સાથે મધને ગ્લીસરીન લેવું. ગ્લીસરીન, વેસલીન, કોલ્ડ ક્રીમ, બદામનું તેલ, હેઝલીન તથા વીનોલીઆ ક્રીમ, માખણ, કોકમનું ઘી, કેમફર બોલ વિગેરે એવી અનેક જાતની ચીજો ચામડી નરમ રાખવા વપરાય છે.

હાથ સુંવાલા રાખવા પાણીમાં ઘોતી વખતે એમોનીઆ અથવા ટંકણુખાર ભેળવો, મધ ને આલીવ ઓઇલ ભેળી લગાડવાથી ખરબચડી ચામડી સોજ થશે,

બદામનું તેલ ને લીંબુનો રસ ભેળી લેવું. એક ચમચી ખાંડને તેલવાળા ગુલાબમાં ચુલ્લે પીગળાવી બે ચમચી ઑલીવ ઑઇલ થોડી સોજ ચરબી મેળવી ઠંડું પડે ને લેવું. ઇંડાની સફેદીમાં થોડું દાલોન વોટર ભેળી બેનઝાઇનના થોડા ટીપા નાખી ચોપડવું.

કોલ્ડ ક્રીમ બનાવવું સોજું સફેદ મીણ એક ઑંસ દુકાનેથી મળે છે તેમાં તેલવાળા ગુલાબ તથા બદામનું તેલ ચાર ઑંસ ભેળી ચુલ્લે મટોડી યા દોડીના વાસણમાં ધીમે ધીમે બળતે પીગળાવ્યા પછી ગુલાબના અત્તરનાં થોડાં ટીપા નાંખી પહોળાં મોઢાંની સીસીમાં ભરી બંધાયને વાપરવું. ઑલીવ ઑઇલ બે ડ્રામ, સોજ ચરબી (Spermaceti) અઢાર ટ્રેન, સફેદ મીણ ચાર ડ્રામ સર્વે મેળવી હાથ પગના ચીરા પર લગાડવું. ઑલીવ ઑઇલને બદલે જોઇએ તો બદામનું તેલ લેવું. કપુર એક ઑંસ ગ્લીસરીન બે ઑંસ સોજ સ્પીરીટ એક ઑંસ ભેળી વાપરવું.

બ્યુટી ક્રીમ (Beauty Cream) ફટકડી દસ ટ્રેન, બોરીક એસીડ ત્રણ ટ્રેન, બે ઇંડાની સફેદી ઑલીવ ઑઇલ અથવા ગ્લીસરીન પોણી ચમચી ટીંકચર બેનઝાઇન પાંચ ટીપાં સોજું ચુંદરનું પાણી; ઇંડાની સફેદીમાં ફટકડી ધીમે અંગારે ફેરવ્યા કરી પાણી બાળી ઘટ કરવું, સફેદી બંધાઇને કઠણ થવા દેવી નહિ. ઠંડું પડે ને બળમાં નાખી ઉપલી સર્વે ચીજો ભેળી ઘુટ્યા પછી ક્રીમ જેવું થાય ને થોડા ચોખાનો આટો ને દોઢખી જાતના અત્તરનાં ટીપાં ભેળવાં.

સોજું ખમીર ચામડીના લેશન અથવા વરસાદનાં ઠંડા પાણીમાં ભેળી લગાડી સુકાય ને બીના તુલાલે નુછવું.

ચામડી સફેદ કરવા આઇસનાં અથવા વરસાદના પાણીમાં થોડાંક ટીપાં દાલોન વોટર તથા હાઇડ્રોજન પર ઑક્સાઇડ નાખી લીન્ટનું કે અમથું નરમ કપડું બોળીને મુકવું; અમથું વરસાદનું પાણી પણ ચામડી માટે સાફ છે, થુલાને ઠેલીમાં બાંધી ગરમ પાણીમાં મુકી મસલ્યા પછી તે પાણીએ ધોવું.

ગુલાબી રંગ માટે કોઇખી પાગડર છાંટવા બદલે (Calliandum) નામની ચીજ કોલીએનડમ લગાડવાથી ચામડી ખરાબ થતી નથી.

ચીરાઓ માટે કોઇખી ચીજો વાપરવી, કોલ્ડ ક્રીમમાં ઝીંક ઑક્સાઇડ (Zinc Oxide) ની ભુકી ભેળવી અથવા ટંકણખારને ગ્લીસરીન એક એક ઑંસ ભેળવું, જોઇએ તો તેમાં ગુલાબ ભેળવો. ગમ કેમ્ફર (Gum Camphor) ને ગોશની ચરબી સાથે તાવીને ચોપડવું; એથીઓ તાવીને લગાડવાથી પણ ચીરા નરમ પડશે. ગ્લીસરીન ને મીઠું તેલ ભેળી લેવું. કોપરેલનો દીવો સળગાવી આખી રાત બળ્યા પછીનું વધેલું કોપરેલ સીસીમાં ભરી રાખી ચીરા પર લગાડવું. સાદાં કોપરેલમાં થોડો નવસાગર ભેળવાથી બંધાશે નહિ. કોલ ટાર (Coal Tar) માંથી બનેલો મલમ પણ અકશીર છે.

કોકમનું ધી સફેદ મીણુને મળતું ચીકણચાણું આવે છે, તેને મેચીસ સળગાવી આ બત્તી પર થોડું તાવોને ચીરા ઉપર રાને ધસવું, આખો ટુકડો તાવવો નહિ; એનું તેલ (Oil Theobroma) પણ ચામડીની સફાઈ માટે વપરાય છે. સ્ટાર્ચની ભુકી છાંટવી અથવા પાણી સાથે લગાડવી.

પગનાં આંગળાંઓ વચ્ચે ચીરા પડે છે કેટલીક વખત પાંણીનો બીનાસ રહ્યાથી કે પરસેવાથી હંમેશાં સુકા પગમાં સ્ટોફાંગ પહેરવા આગમ્ય સાધારણ કાંઈથી પાઉર અથવા બોરીક પાઉરની ભુકીને તેમાં ઝીંક અને ટાલ્કની ભુકી ભેળી છાંટવી, જોઈએ તો સ્ટાર્ચ અથવા ફટકડીની ભુકી અમથી વીસ ભાગમાં એક ભાગ મકાઈનો આટો ભેળી વાપરવાથી પરસેવાનો વાસ આવશે નહિ. કાથો ચીનાઈ કાળા મટોડીનાં જેવા ટુકડા આવે છે તે પાંણીમાં ધસી ચોપડવો. સફેદ કુંભની મટોડી પણ પાણી સાથે ધસી લગાડવી ઉપર કાંઈની જાનું ક્રીમ લગાડવું. ખારાં પાણીએ ચાલુ ધોવાથી પરસેવો જંધ થશે.

પગનાં તળીયાંની ચામડી નરમ રાખવા ખુટ પહેરવા આગમ્ય જોઈએ તો સાપુનું ઘટ પાંણી ખનાવી લગાડી સુકાયા પછી પહેરવાં. એ રીતે ઘણું ચાતતાં કે ઉભું રહેતાં ચામડી સુકા થઈ ચીરા પડતા નથી; પછી રાતે પગ ધોઈ નાંખવા. આગ બળે તો ચાર ભાગ ગુલાબમાં બે ભાગ ગ્લીસરીન પા ભાગ કાર્બોત્રીક ઍસીડ ભેળી રોજ લગાડવું.

થાકેલા પગ ઘણું ચાથ્યાથી દુખે તો નીમકનું કે દરીયાનું અથવા આઇસનાં પાણીમાં બેળવા, તોફાનમાં જઈ આવ્યા પછી પગનાં તળીયાંને કાંઈથી જાતનો સ્પીરીટ લગાડી બાથ આપવો. કસરતખાળે, નાચનારાઓ વિગેરે એ રીતે કરીને પગની થાક ઉતારે છે. કામ કરતી વખતે નરમ રંગ કે કપડાના દુચા પર ઉભું રહેવાથી પગ દુખતાં નથી.

દાઢી બોડવા સહવારમાં ચામડી હમેશા નરમ હોય છે. પહેલાં કાંઈ પણ જાતના ક્રીમ કે હેઝલીન સ્નો લગાડવાથી નરમ થઈ સહેલાઈથી બોડાશે, અને બોડવા પછી જોઈએ તો પાઉર છાંટવો, અસારાનો ધા કે ચીરા પડે તો કાંઈથી ક્રીમ લગાડવું અથવા લીસ્ટરીન કે બોરીકબોશન વડે ચામડી ધોવી.

કાળો ડાઘ વાગવાથી કે પડી જવાથી પડે તે પર આરાટ અઠવા સ્ટાર્ચનો ભુકો પાંણીમાં પીગળાવી લગાડવો; ગોટાનાં કુઝનો રસ ઠાંડી થોડાં પાંણીમાં ભેળી લીન્ટનું કપડું બોળી મુકવું.

માથાં પર દીંબું વાગવાથી સુજી આવે તો પાણીમાં કપડું બોળી દાખી રાખવું અથવા આઇસ ફ્રેઝવું, ઘણું મોટું હોય તો ત્રણ ચમચા પાણીમાં ટીંકચર (Tincture Arnica) નામની દવા એક ચમચી ભેળી તેમાં કપડું બીનવીને ચાલું મુકવાથી દીંબું નરમ પડી કાળો ડાઘ પણ નીકળી જશે.

ચમટી આવી દબાવે તો ચામડી પર લોહી બાજી આવી કાળો ડાઘ તે ચામડી હાથે મસળવું અથવા ગરમ પાણીમાં બેળવું.

ખરબચડી જાડી ચામડી ડુકાં પાણીમાં હાથ પાંચ મિનિટ બેળી રાખ્યા પછી સાબુએ ધોવાથી નરમ થશે.

કરચલી ચામડી પરની કાઠવી પાણીમાં લાંબો વખત બીનાચાથી ચીમરાયલી ચામડી પર લીંબુનો રસ, સરકો કે નીમક લગાડવો. ટંકણખાર ને ખાંડ એક એક ચમચી લીંબુનો રસ એક ઐસમાં પીગળાવી થોડા દિવસ રાખીને વાપરવું, જોઈએ તો ખારને બદલે તેટલું નીમક લેવું. કોઈથી જાતનાં કીમ લાગે તે રોજ મસાજ કરીવાથી પણ મોઢાંની ચામડીની કરચલી નીકળશે. કસરતમાં જીવે.

ચાંદી ચામડી ધસાવાથી પડે (Bed Sores) જે લાંબી માંદગીથી સુષ્ક રહેતાં કેટલીક વખત ચામડી લાલ થઈ ધસાઈ કોઈકને લોહી પણ નીકળે છે. તે સાચે જાતનાં સુષ્ક એકજ જગ્યા પર કે ચાતું દરદીને સુવાડવું નહિ, ધડી ધડી ફેરવવા કરવું. ધસાયલાં પર કોલોનવૉટર કે વિહરકી લગાડવો અથવા બેન્ડીમાં ફટકડીની જુરા પીગળાવી લગાડવું સુકું કરી તે પર કોઈથી જાતનો સાધારણ પાંદર ચાલુ છાંટવો. કંમરની નીચે તેમજ હાથની કોનીવાલો ભાગ બીજાનાથી અતરંગ રાખવા માટે નરમ રૂની ગાદી જોળ વચમાં ખાયા સાથની અથવા રબરની હવા ભરેલી રીંગ આવે છે, તે મુકવાથી ચામડી ધસાતી બચશે ને દરદીને પણ કરાર લાગે છે. કોઈક મસા તેમજ દુલ્લા વિગેરેની અડચણવાલાંએ પણ બેસવા માટે એવી રબરની રીંગ વાપરવી અથવા મોટરની ચાકમાં મુકવાની જોળ રબરની ત્યુબ પણ હવા ભરેલી બેસવા માટે તુરત જોઈએ તો લેવી. બીજાના પર મુકવાની રબરની ચાદર (Air Bed) કહે છે તેમાં જોઈએ તો હવા અથવા ટંકું પાણી ભરીને ફેટલાંક દરદીઓ માટે વપરાય છે, પાણી ગરમ થાય તો બદલવું.

ધસાયેલી ચામડીને લગાડવા બાલસમ પીરૂ (Balsam Peru) અને ટીંકચર-બેનઝોઇન (Tincture Benzoin) બંને દવાઓ એક એક ચમચી ભેળીને ધસાયલા ભાગો પર લગાડી રતું પહોળીઈ મુકવું. બેનઝોઇનમાં જોઈએ તો એરંડીઝી ભેળવું. ફટકડીનાં પાણીએ પણ રજાશે. હાથનાં ઘુટણ કોઈકના ટેબલ પર ચાલુ ઉમાં મુકવાથી ધસાવા કરે તો ફેડ કીમમાં થોડુંક સાલીડ તેલ અથવા લીંબુનો રસ ભેળવો. નવા રંગેલાં કપડાંનો ખરાબ રંગ ઓગળી ચામડીને લાગવાથી કોઈ વખત ખરાબ કરે છે.

તાડકું લાગવાથી કાળી પડેલી ચામડી અથવા ડાઘો પડે જેને (Sun Burnt) કહે છે તે પર તાજાં ફુલમાં ગંધકની જુરા અથવા ગ્લીસરીન નાખવું. ગ્લીસરીનમાં લીંબુનો રસ સરખાં વાળવું જોઈએ તો લવંદર ભેળી લગાડીને પછી

નરમ પાણીએ ધોવાથી કળા હાથ સફેદ થશે. સફેદીનો કદ ચઢતી તે લગાડી સુકાય ને ગરમ દુધથી ધોવું. કોકમને કાપી કપડાંમાં પોટલી બાંધી ઉકળતાં દુધમાં નાખી ઉતારી ઠંડું પડે ને કોકમની પોટલી તેમાં નીચેવી છુંછો કાઢી નાખી તે દુધ લગાડવાથી ચામડી સાફ થશે. પાણીનો ગર ને ચણાનો આટો દુધમાં એક એક ચમચો ભેળી ધસવું, સાબુને બદલે થુણું લગાડવું.

બોચી કાળી ગળાંતી પછવાડેથી કાલર આગવની ચામડી કોષકની કાળી પડે છે, તે પર લીંબુનો રસ ધસવો. દારૂનો અર્ક ઐંક ઐંસ ગુલાબ એક પાંદ્રન્ટમાં લીંબુનો રસ બે ઐંસ ને ગ્લીસરીન એક ઐંસ, ગુલાબનાં અત્તરનાં ત્રણ ચાર ટીપાં સર્વે મેળની દિવસમાં બે ત્રણ વખત લગાડીને થોડો વખત રાખી નરમ કપડાંએ નુહવાથી ચામડીની કરચલી નીકળી સુંવાળી બનશે.

લાલ ચામડી હાથની પર મધને મીઠું તેલ એક એક ઐંસમાં એક ઈંડાંની દાળ દિવસે યા રાતે સુતી વખતે લગાડી રાખી થોડે વખતે ધોવા. ઈંડાંની સફેદીને કદ ચઢતી તેમાં એક ચમચો ટંકણુખાર ને લીંબુના રસનાં થોડાં ટીપાં નાંખી એક ટંખવર પાણીમાં ભેળી ધોવું.

ચામડી દરદનાં ધાવાલી તતરેલી ઠંડીના દિવસમાં લાગે તો ગ્લીસરીન એક ઐંસમાં જીલેટીન કે આઇર્સીંગગ્લાસ પંદર ગ્રેન પીગળાવી લગાડવાથી નરમ થશે.

ખુજલી, ફીક, ખીલ, કુદલા ને તેના ઊપાયો.

૩૨૪—કરોળીઆ નામનું ચામડીનું દરદ કાળા ને જુરા રંગના ડાઘો જે શરીરમાં ચીકાશ કમતી હોવાને સખમે પડે છે, જેથી મલાઇ માખણ તેમજ ખીન્ને ચીકાશવાત્રો ખોરાક વધુ આપવો, બદામ આખીને કોટલાં તેમજ ખીજ સાથે પથર પર ગુલાબમાં ધસીને લગાડવી તેનો ચીકાશ પચવાથી સાફ થશે; બદામનું તેલ જોઇએ તો લગાડવું. ગ્લીસરીન સાથેનો સાબુ વાપરવો.

ચાઠાં સફેદ અથવા લાલ રંગનાં પડે તે પર કેટલીક વખત આગલ આપેલી દેશી દવાઓ ફાયદાકારક છે તે કાષ્ઠી ચીજ ધસવા પાણી અથવા ગુલામને બદલે ગાયનું મુતર (તરો) તદ્દન તાજે લઇ તેમાં ઇસવાથી વધુ ફાયદો કરશે. એ એન્ટી-સેપ્ટીક (Antiseptic) કહેવાય છે એમાં સાફ કરવાના ગુણુ સમાયલા છે.

ગરમીનાં ચાઠાંપર ગુલામમાં કપુરને સુખડ ધસીને ચોપડવું. દહીમાં આંબાહળદ ધસીને લગાડવાથી પણ સાફ થશે.

ચામડીની જી (મુન જી) ઘણીજ ખારીક બેમાલમ કોષકને ચામડીનાં છીદ્ર તેમજ ભવાંને આખનાં પાંપણમાં પડી આવે છે જે કાઢવી પણ કેટલીક વખત મુશ્કેલ પડે છે. ખારીક ચીમટાની અણી વડે પકડવાથી નીકળે છે. માણસનું લોહી કાંબો વખત રહેવાથી ચુશી લે માટે તુરતજ કાઢી નાંખવી. અરીઠાનું રીણ તથા

કાર્બોલીક સોપ વાપરવો. બીજાને ઉંડે નહિ તે સાઈ સંભાળ લેવી. સ્પીરીટ ઓફ વાઇન અથવા સોજો સરકો લગાડી થોડો વખત રાખીને ઘોષ નાખવાથી પણ કોષક વખત જુ નીકળશે.

ખુજલી કીડ થયલી હોય તે વખતે દરીઆનાં પાંચીએ નાહવું, કાર્બોલીક અથવા કોલટાર (Coaltar Soap) સાથે વાપરવો, કોલોનવોટર લગાડવાથી અગત બળતું નરમ પડે છે. સાચારણ્ય બાર સોપને બારીક કાપી તેમાં લીંબુનો રસ થોડાં ટીપાં ગુલાબ તથા સુખડતું તેલ થોડું ભેળા પાછા ગોળા વાવી ઉપયોગમાં લેવો. ગ્લીસરીન બે ચમચી, ગુલાબ ચાર ચમચી ને કાર્બોલીક ઍસીડ અર્ધી ચમચી ભેળી કાડવર ચોપડવું. કપુર તોલો અર્ધો, કઝાઇ સફેદો તોલો અર્ધો ને સીપીચન બે આના બાર લેવો. કપુરને કોલોનવોટરનાં ટીપાં નાંખી બળમાં વાટવો અથવા છરી વડે ઓખલી બારીક ભુકી કરી તેમાં સીપીચનને કઝાઇ સફેદો ભેળી કાચના બુચની સીસીમાં રાખી અગત પડવે પાંણી કે ગુલાબ અથવા ચીકણા જોઇએ તો સહેજ માખણ સાથે લઇ ખુજલી પર લગાડવું. ગંધકની ભુકી એક ઍસ માદાં તેલ, ધી અથવા એરંડી ચાર ઍસમાં ભેળવી અથવા એરંડીયાં સાથે કળી ચુનો લેવો. ગંધકની કીડ જલદી મટેછું. પાણીમાં થોડો સ્પીરીટ ઍમોનીઆ ઍરોમેટીક ભેળી લગાડવું કોષખી ઉપાય અજમાવવા.

કપુરના મોલ અથવા કેમફર, ઍર્થસ બનાવવા સોજ ચરબી (Spermaceti) તથા સફેદ મીણ બમે બમે ઍસ લઇ ચુલ્લા પર અથવા બળખળતાં પાણીનાં વાસણમાં તાવીને તેમાં કપુરની ભુકી બે ઍસ ભેળી ઉતારવા પછી ઠંડું પડવા આવે ને ગોળ દડા જેવા બનાવી રાખી કોષખી જાતની ચામડીના બગાડા ઉપર લગાડવાથી ફાયદો થશે; જોઇએ તો તેમાં બે ઍસ જેટલું બદામતું તેલ અને પેરેશીન ભેળીને થોડાં ટીપાં કોષખી જાતના ઍસમાં ભેળી પહોળાં મોલાંની સીસીમાં બરી વાપરવું. કોલ્ડ ક્રીમ જેવું કરવા થોડાં ગુલાબમાં એક ચમચી ટંકણખારની ભુકી ઉપલી મેળવણીમાં ભેળવી. સુખડનાં તેલમાં લીંબુનો રસ અને કપુરની ભુકી મેળવાને મલમ જેવું બનાવવું. ઉપલી કોષખી ચીજો લગાડવાથી ખુજલી, કીડ, ચીરા વિગેરે જશે. સોજાં ગુરનાં પાણીએ ચામડી નરમ રહે છે.

ઠંડીથી ચીરા પડેલી ચામડી (Chilblains) માટે ગલમ એક ચમચી ગ્લીસરીનમાં તેટલીજ માયફળની ભુકી ભેળી ઘટ પેસ્ટ બનાવી લગાડવો. ડીઓસાઇ બે ટીપાં દારૂના અઠમાં મેળવી લેવું, દુધને ગ્લીસરીન એક ભાગ ને ચાક બે ભાગ ભેળવો. એમાંનું કંઇ બી લગાડવું.

બરફ પડવાથી હાથની ચામડી સુન મારી જાય (Frost Bite) શેનોલીન ત્રણ ભાગ એક એક ભાગ ગ્લીસરીન ને ઝીંક ઍકસાઇડ ભેળી ચોપડવું. એ ત્રિષે અકરમાતમાં આગલ જુવો.

આમડીનો રંગ કાળો સીદ્ધી જેવો કરવા ગ્લીસરીનમાં મેસ (Lamp black) ભેળવી ઘટ લાગે તો સહેજ પાણી રેડી રપજો લગાડવું.

આમડી સફેદ બનાવવાનું વરસાદનું પાણી છ ઐસ બીસમથ સબકાર્બોનેટ (Bismuth Subcarbonate) નામની દવાની જુડી અર્ધો ઐસ ખુબ હલાવીને લગાડવું, એ જુડા હંમેશાં નાચે ઠરી જાય છે. છાંટવાના પાણીડરમાં બદામનું તેલ અથવા સહેજ ઑલીવ ઑઇલ ભેળી પાતળું લગાડવું.

ખીલ મોઢાં પર થાય તેને લગાડવા શુક્રાખનું પાણી ને સાવારણ પાણીડર છાંટવાનો, ટંકણુખાર, નવસાગર કે એમેનાઆ ભેળી લગાડવું. થોડું ગ્લીસરીન લઈ તેમાં ગંધકની જુડી (Sublimed Sulphur) સહેજ નાંખી લગાડવી. ખાવાનું છૂંદ પાટાપર પીસી અથવા છુંદીને પાણી ભેળી માવા જેવું કરી ચોપડવું. કાળી જીરીને નાળાએરના દુધમાં વાટીને લેવું અથવા પાણીમાં સુખડ ધસી લેવું. દુધ એક ખાલામાં સોજી બનાર (Yeast) એક ચમચી સહવારે અને રાતે પીવાથી લોહી સુધરીને ખીલ ફટલીક વખત સાફ થાય છે.

ખાલીનો આટો અને કડવી બદામ પીસેલી દર એક એક ઐસને સોળાં એક ઐસ મધમાં ભેળવી લગાડવું, ગાયનો તાજો તરો અમથો ચોપડવો અથવા તેમાં બદામ ધસીને લગાડવાથી ખીલ નીકળશે.

કાળી જીણી ગાંઠો મોઢાં પર તથા દાઢી તેમજ નાકની ખાગુ પર હોય જે દાખવાથી તેમાંથી સફેદ બીઓ નીકળે છે ગરમ પાણીમાં ટરકીશ તુવાલ બોળી નીચવીને થોડો વખત મોઢાં પર મુક્યા પછી ધસડીને તુલવાથી નરમ થઈ તેમાંનાં બીઓ દાખવાથી જલદી નીકળી જશે. કોલોનરોટર એક ઐસ, સફેદ બ્રેન્ડી ચાર ઐસ, લાઇકર પોતાશા (Liquor Pottassa) એક ઐસ ભેળી લગાડવું.

કુદલા, ગુમડાં ગરમીનાં દીવસોમાં તેમજ લોહીના બગાડથી થાય તેની શરૂઆતમાં નરમ ટીંકર આયોડીન (Tincture Iodine) પીછી વડે રોજ લગાડવાથી વધરાઈ જઈ પાકતાં નથી.

પોલટીસ કરવા માટે પાણી સાથે પાંડે અથવા થુડું લેવું, ગરમ પાણીમાં ફલેનેલ બોળી શેક કરવો, અથવા ઘઉંના આટાની સાથે મધને પોલટીસ કરવી, જેમએતો લીમડાનાં પાદડાં મધને બદલે લેવાં. સીતાફલ (અંદુસ) ના ઝાડનાં પાદડાં વાટી તેમાં સહેજ નીમક ભેળી તેની પોલટીસ ખાંધવાથી કુદલા પાકે છે. આમલીના ચીચોડા પાણીમાં ધસીને અથવા કાળી જીરી ધસીને લગાડવાથી કુટશે. સડેલા ચાંડાં માટે પોલટીસમાં પાછળ આપ્યું છે. કોષક વખત મોટા કુદલા પાકવા પછી પણ કુટતા નથી ને ડોક્ટર પાસ નસતર વડે ચીરાવવા પડે છે, જોયાં ધડ કહે છે. કુદલા ફોડવા માટે સોય, ટાંચણી વાપરવા આગમ્ય આગળ આપેલી રીતે પહેલાં સાફ કરવી. કાળા મલમની આગરી

મારવી. બાર સોપ ને માંમડી કોલસો બંને પથર પર ધસી ઘટ મલમ જેવું બનાવી લગાડવું. ઈંચની ફક્ત દાળ મેળવી જડાં કપડાંની નાની આગરી બનાવી કુલ્લાં પર મારવી. વેસીલીનમાં થોડીક બેનઝોઇક એસીડ (Benzoic Acid) ને બોરીક પાઉર ભેળેલો મલમ લોન્ટનાં કપડાં પર આગરી કરી વાપરવી.

બગલમાં કુલ્લા (કાખ બીલાડી) કહે છે તે પર કાકણ એક જાતનું આવે છે, તે ધસીને લગાડવું અથવા સાધારણ કુલ્લાનાં ઉપાય કરવા.

કાળો મલમ બનાવવા ઑલીવ ઑઇલ એક પાઇન્ટમાં સોજી મીણુ, રાજ તથા ટાર દરેક અગીઆર ઐસ ભેળીને ચુલ્લા પર તારીને કપડામાંથી ગાળીને પહેળાં મોઢાની સીસી યા પાટમાં નાંખી બંધાય ત્યાં સુધી હલાવ્યા કરવો. ગુમડાં કુલ્લા પર તેની કપડાં પર આગરી કરી મારવાથી પાકીને કુટી જઇ જલદી રૂઝશે. ટાર (Tar) અર્ધી પાઇન્ટમાં પોળું મીણુ ચાર ઐસ મેળવવું. કાંડ તેમજ ચાઠાં નહિ રૂઝાય તેવાં પર લગાડવા માટે એ કોઇખી મલમ અકશીર છે. હીંગબોક, રાજ દરેક તોલો પા અને હીરાદખંજ તોલો અર્ધો સર્વે બારીક વાટી કપડાંમાં ચાળી કાઢી થોડું કોપરલ અથવા ગાયનાં ધીમાં ચુલ્લે મેળવી ઘટ થાય ને ઉતારી બરી રાખવો, એ મલમ પાકવશે તેમજ રૂઝવશે. ગુંગળ બે ટાંકબર વાટીને એક દિવસ પાણીમાં ભીંતવીને કળીચુનો એક ટાંકબર ભેળી મલમ જેવું ઘટ થાય ને ગુમડાં પર લગાડવું.

માથામાંની ખુજલી પર લગાડવાનો મલમઃ ઑલીવ ઑઇલ બે ભાગ ને સોજી સફેદ મીણુ એક ભાગ ચુલ્લે તારીને સાત ડાંખને સુમારે બનાવી તેમાં એક ડાંખ જેટલી માયફળની ઘણી બારીક છુટી કપડાં વડે ચાલીને તેમાં ભેળી છુટીને મેળવ્યા પછી વાપરવો, અથવા કાચા ચનાંને બાળી તેની રાખ એરંડીઆનાં તેલમાં ભેળીને લગાડવી. નીમકને લીચુનાં રસમાં પીમળાની લગાડવાથી આગ બળી જડ મુળથી કાંડ ખુજલી નીકળી જશે.

સહીએડ પર લગાડવા એક ઐસ સોજી સફેદ મીણુને ત્રણ ઐસ ઑલીવ ઑઇલમાં ચુલ્લે પીમળાવી સેફેજ ગરમ હોય, ત્યારે પીછી વડે લગાડવાથી સહીએડ સુકાય તે વખતે ચામડીમાં ખાડા કે ચાઠાં પડશે નહિ માખણમાં દળેલી હળદર મેળવી લગાડવી. શુભાગમાં થોડી ઝીંક આક્ષાઇડની લુટી મેળવી. ચામડી પરથી તેના ડાઘો મીઠું તેલ પીછી વડે લગાડવાથી નીકળી જશે.

મસા, છાગરા, આંટણ, દરાજ, ખરપણુ.

૩૨૫.—મસા (Wart) ચામડી પર થયલા હોય તો ઘોડાનો બાલ તે પર ટાપટ બાંધવાથી નરમ હશે તો બરી જશે અથવા આંટણની રીતે પણ કાઢી શકાય છે. ચોખા કળીચુનો ને સાજી બાર દરેક ટાંક એક બાર લઇ પાણીમાં ધસી લગાડવું. કોઇક વખત આયોડીન લગાડવાથી પણ નીકળે છે. લોચુની છાંત્રને સરકામાં પંદર દિવસ ભીંતવી રાખી નાનો ટુકડો લઇ મસા પર રાતે બાંધવો.

છાગરા ચામડી ધસાવાથી અથવા દાઝવાથી પણ જીંઠે છે. જેમાં પાંચી ભરાઈ ફેફફાંઓ ઉઠે તેને ફેડવા માટે સોજી સોયની અણી વાપરવી, પછી પાંજીડર છાંટવા થી ચામડી નરમ રહેશે. છાગરા નરમ રાખવા માટે હાથ પર મીણુખત્તી સળગાવી તેનાં થોડાં ટીપાં નાંખી તેપર થોડીક સ્પીરીટ રેડી બેઉ હાથે મસળી કાઢવા પછી જ્યાં છાગરા હોય ત્યાં તે હાથ પરનું મીણુ ચોળવાથી નરમ રહેશે અથવા તે કાપીનાં પાંદડાંને પાણીમાં બાફી તેની પોલટીસ કરવી.

આંટણુ (Corn) ચામડી દબાવાથી કે ધસાઈને થાય છે. કેટલાંક નરમ હોય તેને કાતર વડે કાપી કાઢવાથી નીકળી જશે. કાતરનું લોખંડ ખરાબ નહિ હોય તે સંભાળ રાખવી. પાંજીને ગર લીંબુના રસમાં બોળી દિવસમાં બે વખત બાંધવું, અથવા પાંજીને સરકાની પોલટીસ કરવી. નરમ કરવા માટે લીંબુ, એરંડીક, પેપરમીન્ટનું તેલ કે સરકો ચાલુ કંઈની લગાડવો; મીઠું તેલ બાળીને લગાડવાથી પણ નરમ થઈ નીકળશે. આથોડીનને ગ્લીસરીન સરખું બેળીને લગાડવું. કઢીયુનો ટંકણુખાર બેળીને તેની ભુજા બે ત્રણ દિવસ તે પર ધસવી. વોશીંગ સોડા પણ ધસવાથી નીકળશે. ટરપીન-ટાઇન અથવા સેલીસીલીક સીડ લગાડવાથી નીકળે છે, તેમજ તૈયાર દવાઓ જે (Corn and wart destroyer) નામની આવે છે તે વાપરવી.

આંટણુ પગ પર હોય તે ખુટ પહેરતી વખતે દબાઈને દુખે નહિ તે સારું તૈયાર ગોળ વીંટી જેવી નરમ કપડાંની આવે છે, કોર્ન પ્લાસ્ટર (Corn plaster) તેપર ચીટકાવત્રાં, તેનો ચગકનો ભાગ ચામડી સાથે વળગાવી દેવો જેથી વચમાંનાં ગોળ ખાલી ખાંચામાં આંટણુ રહેવાથી દબાઈ કે દુખવું નથી. રાઇનાં ગરમ પાંચીમાં બોળ્યાથી નરમ થશે, પાંજીની પોલટીસ બનાવતી વખતે પાણીને બદલે સરકો રેડી તે પોલટીસ કલાક બાંધી રાખવી. આંટણુ દુખતાં પર રહે એકીસ આંધ્રમાં બોળી મુકવું.

દરાજ અથવા ઢાડૂ (Ringworm) ચામડી પર લાલ ગોળ ચાઠા પડે છે, શરૂઆતમાં બિહરડી અથવા મકુડાના દારૂમાં કપડું બોળી ને રોજ ધસીને લગાડવું. ચામડી લાલ થાય ત્યાં સુધી કોઈ વખત એથી નીકળી જશે, કાર્બોલીક એસીડ પાણીમાં બેળીને લગાડવું. તૈયાર દરાજની ગોળીઓ આવે છે તે પાણીમાં ધસીને લગાડવાથી નીકળી જશે. ગજકરણુનો પાકો દાંખડી કાઢી નાંખી સહેજ નીમકુ બેળી દરાજ પર ધસીને એક કલાક બાંધી રાખવી લીમડાના પાણીએ ધોવું.

દરાજની જુકી બનાવવી કાઠીઓ કપુર ને તેલીઓ ખાર દરેક બળે તોલા ગંધક ને લોખાનનાં ટુલ એક એક તોલો સવે ખારીક છુંદી કાચના ભુયની સીસીમાં રાખી, અપ પડે ત્યારે લીંબુના રસમાં રહેજ જુકી લાઇ લગાડવી.

આથોડીન જોઈએ તો લગાડવું. દિવસમાં એક વખત લીંબુના રસમાં કાયો, ગંધક, ફટકડી, કપુર સર્વે સરખાં વજનનું મેળવી ઘટ બનાવી લગાડવાથી દરાજ સારી થશે.

ચોખાને ધણુ મરમ તાટેલાં વાસણુ પર નાંખી તે પર ઠંડી અચ્છીનું તળીઈ દાખ્યાથી બળેલા ચોખાનું તેલ નીકળે તે અચ્છીનાં તળીયાં પરથી લઈ દરાજ પર લસવું. ફણુસ ફાફરો બારીક છુંદીને લીંબુના રસ સાથે લગાડવો, ગંધકની ભુટી પણ એ રસમાં ભેળી લગાડવાથી દરાજ નીકળી જાય છે. કોસેનવોટર કે સાધારણ સાદી લગાડવાથી તેના જંતુઓ મરી જશે, સાથે તંબાકુની ભુટી ભેળવાથી વધુ સારી રીતે અસર કરે છે, અથવા અંજીરની ડાળીમાંથી નીકળતું દુધ લગાડવાથી અગન ને કીડ લાગી દરાજ નરમ પડી ફરી થશે નહિ.

કીડ એક જાતની દરાજ ને મળતી ધોળીનાં ધોયલાં કપડાં પહેવાથી કોઈક વખત થાય જેને (Dhobi's Itch) કહે છે તે પર એક જાતનો ગોઆ પાઉડર (Goa Powder) નામની ભુટી લીંબુ કે સરકામાં ભેળી લસીને લગાડવાથી દરાજવાટી ચામડી સફેદ દીશે છે અને તેની આજુમાજુની સોજ ચામડી લાલ થાય છે, થોડા દિવસ લગાડવાથી નરમ પડી બંને ચામડીનો રંગ સરખો થશે. કાજટારનો મલમ પણ ફાયદો કરશે, છાંટવા માટે એક ભાગ પેપરમૉન્ટના ટુકડાની ભુટી, બે ભાગ બીસમથ ને પાંચ ભાગ સોજો ક્રેન્ય ચાક ભેળી વાપરવું. રાત્રને પાંણીમાં ઘટ મેળવી આગળી વડે દરાજ પર વચમાંથી સર કરી ગોળ ફરતું આજુમાજુ લસવાથી કેટલાંકને સારી થાય છે. એક ચમચી વેસલીનમાં ચમટી બોરીક પાઉડર અને ચમટી નેટલી ઝીંક આલ્કહૉલની ભુટી મેળવી રાત્રે સુતી વખતે દરાજ પર લસીને લગાડી સહવારમાં ધોઈ નાંખવું. ગ્લીસરીન ને ટંકણુખાર દરેક ત્રણ ચમચી અને સાથે પાણી એક ચમચી ભેળી સોજું કપડુ તેમાં ભીનવી દરાજ પર ચાલું મુકવા કરવું.

દરાજ માથાંના તાલક પર બાજમાં થાય તો એક ભાગ મેનથોલની ભુટી ચાર ભાગ ક્લોરોફોર્મ ને બાર ભાગ ઑલીવ ઑઇલ મેળવીને લગાડવાથી જત્તદી મટી જશે.

ખરપસું (Eczema) સાધારણ જાતનું લીંબુના રસમાં પાપડખારની ભુટી ભેળીને ચોળવાથી નરમ પડે છે, ધણુ જોરથી લસવું નહિ; પછી તેના ડાઘ ચામડી પરથી કાઢવા સાફ મીઠું તેલ લગાડવું. કુમારને ચીરીને બાંધ્યાથી પણ જરીને સાર થશે. કવીનીનનો પાઉડર ખરપસાં અથવા દરાજ પર લગાડવાથી કોઈને ફાયદો કરે છે ખરાબ જાતનું લાંબા વખતનું સાર કરવા તેમાંથી નીકળતી રશી ડોક્ટર કાઢી લઈ તેમાંથી બીજી રશી બનાવી શરીરમાં પાછી મુકવાથી કેટલાક કેસો સારા થાય છે. કોઈના કુટુંબમાં જો દરદ ઓધે ઉતરે છે. જાડી ચામડી નરમ કરવા કોકમનું અથવા આમલાનું ધી ચોપડવું. કીડ લાગે તો લીસ્ટરીનમાં પાંણી ભેળી લગાડવું અથવા ટંકણુખારને લીસ્ટરીનનો મલમ બનાવી ચોપડવાથી ફાયદો થશે.

પરસેવો, જુદા જુદા બાંક તથા આમડી પરના ડાઘો કાઢવા.

૩૨૬.—પરસેવામાં પાણી ખાર તથા ચીકણનો ભાગ હોય છે, જેથી ચીકણ લાગે છે અને કોષકને વાસ પશુ ખાટો આવે છે. આખા દિવસમાં એક પાંદળને સુમારે પડે છે. ચાલુ કોષને પરસેવો પડતો હોય તે બંધ થવાથી તખીએતમાં બગાડો થશે.

હાથ પગપર કેટલાંકને ચાલુ પરસેવો પડે છે, કોષકને કંડીના દિવસમાં પશુ હાથો પસપાં કરે છે માટે સાધારણ પાઉર, થુલું, મેંગનીશીઆ કે બોરીક પાઉર છાંટવો. કોલોનવૉટર ચાલુ લગાડવું. બોરેક્ષ અથવા ખીસમથ નામની દવા જોડે એ તો છાંટવી. દમણો, વારો, ખાંવચી, કપુર, કાચલી, આમરા એ દરેક વસાણા બંધે દોઢીઆના લઘ ધણીજ બારીક ભુકી કરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવું. પાંણીમાં કંતોલ અથવા વેંગણાની છાલ બીનવી તેમાં વારે ઘડીએ હાથ બેળવા. હાથ પગ ઘોતી વખતે ફટકડી અથવા ટકણખાર કે કોનડીસ ફ્લુઇડ (Condys Fluid) નામની દવા થોડી બેળવી.

પરસેવો ઉંઘમાં કોષકને પડે છે, માટે રાતે સુતી વખતે ગરમ દુધ પીવું. કપડાં બીનાતાં અટકાવવા નીમકનાં પાંણીમાં બોળી સુકવીને પહેરવાથી તે પરસેવો ચુશી લઘ ખીછાંતુ બીનાતું નથી.

કામ કે લાંબી સુસાફરી વખતે ચીકણું મોઢું ધોવા પાણી કે સાબુને બદલે કાર્બનેટ ઓફ મેગનીશીઆની ભુકી નરમ કપડાંપર લઘ ઘસીને તુછવાથી બધે ચીકણ ચુશી લઘ હાથ મોઢું સુકું થાય ન પાછી છાંટવાથી ધોયલાં મોઢાં સોજી થશે. હાથ મોઢું પરસેવાથી ઘડી ઘડી ચીકણ થાય તો ધોઈને નરમ તુવાલે તુછીને શેમોઆ લેધરે તુછવું.

નાક ચીકણું કોષકનું રહે છે, માટે પાંણીમાં દારૂનો અર્ક બેળી ધોવું અથવા બોરીક લોશન ને ગુલાબ સરખા વજનનું બેળી ઘડી ઘડી ધોવાથી ચીકણ નીકળશે.

બગલમાં પરસેવો લણો પડે તો બળબળતાં પાણીમાં થોડો સરકો નાખી તેમાં જોડો તુવાલ બોલી નીચવીને થોડી મિનિટ ત્યાં મુકી રાખીને તુછી નાખવું. જોડે એ તો કોષખી જતનો પાઉર અથવા કોલોનવૉટર લગાડવું. ટાલક (Talc) ની ભુકીને સેલીસીલીક ઍસીડ બેળી છાટવાથી પરસેવાનો વાસ આવશે નહિ.

પરસેવો પાડવા માટે ગરમ પાણીનો બાફ અંગપર લેવો જેને (Vapour Bath) કહે છે, જેથી પરસેવો છુટી તાવ ચા સરદી અંગમાની નીકળી જશે. ગરમ પાંણીનાં વાસણનું ઢાંકણ ઉઘાડી નેતરની ખુરશીની નીચે મુકી કપડાં કાઢીને તે પર બેસાડી ફરતું કંઈ ઝોઢાડી દેવું, દાઝે નહિ તેની સંભાળ રાખવી; જોડે એ તો

જીદલીમાં ગરમ પાંણી કરી ફરથી મુકી તેની નળીમાં રખરની ખીજ લાંબી નળી પોષ્ટને તેનો છેડો ખુરશીની નીચે લીધાથી પણ તેમાંની વરાળ બહાર નીકળી અંગને ગરમી આપશે. તુરત પરસેવો નુકીને કપડાં પહેરી બંધ ઓરડામાં થોડો વખત રહેવું, ખુલ્લી હવામાં નીકળવું નહિ.

સીક માણસને ઝરાં બાણાં પડતાથી કેટલીક વખત નમજાન થાય છે, અંચ ઠંડું પડેલું લાગે તો તુરત શેક કરવો, પગનાં તળીયાં તથા હાથ પર સુંઠ બસીને લગાડવાથી અંગમાં ગરમી આવશે. અંગમાં ગરમ કરી શેકવું.

રેતીમાં બેસવું (Sand Bath) શરીર અંદર ઢંકાય તેમ બેસાડવાથી કુખતા સાંધાઓને ફાયદો કરે છે.

ઝરાના બાઠ (Spring Bath) જે ઝરાઓના પાંણીમાં ખાર, સુનો, ગંધક, લોખંડ વિગેરેના તત્વો હોવાથી તેમાં નાહવાથી જાડું શરીર તથા મોટું પેટ નાનું થાય છે તેમજ હાડકાના સાંધાઓની પેન ચામડીનાં દરદો સારા થાય છે; તેવા ઝરાના પાંણીએ પીવા માટે બાટલીઓમાં બરી રાખી પીવાથી પણ કેટલાકને ફાયદો કરે છે.

માટીમાં બેસવું (Mud Bath) ઊપજાં તત્વો સમાયલા ઝરાની ખાતુમાંની નરમ મટોડીમાં અંદર બેસવાથી ચામડીનાં દરદો, ગાંઠો નરમ પાડી ફાયત આપે છે, અવગતા ખાડા ખખેલીઓમાં બેસવું નહિ, કેટલીક વખત માણસ નરમ જગાઓમાં ગરક થઈ જાય છે.

(Salt Bath) દરીયાના પાંણીમાં નાહવાથી પણ કેટલીક રીતે ફાયદાકારક છે.

(Sun Bath) તડકું શરીર પર થોડા વખત લીધાથી શરીરને ફાયદો કરશે તેમજ ખડીવાલાં દરદીઓને માટે પણ સાફ છે.

હાથ મેલા થયલા પેરેશીન કે પેત્રોલીઅમ જેવી થોડીક લાઇને બસવી. ગરમ પાંણીમાં થોડો ટંકણખાર નાંખી ધોવાથી સોજા ને સુંવાળા થશે.

ગરમ પાંણીએ ધોઈને વેસલીન લગાડી નરમ બ્રશ બસવો, જેમએ તો નીમક બેગવું એક વખતમાં સાફ નહિ થાય તો પાછું ધોઈને કરવું. સોડા અથવા પોટેશ ગરમ પાંણીમાં પીગળાવી વાપરવો.

હાથ મેલા થતા અટકાવવા ચરખી પાતલી કરી લગાડવી, અથવા સાબુએ હાથ ધોઈએ તેમ ઘટ શીણ લગાડી નુછવા વગર કાલસા કે બટ્ટી વિગેરેનું કામ કરવું, એ રીતે હાથ પર ડાઘો પડી ચામડી ખરાબ થતી નથી. ચરખી લગાડેલી કામ ખલાસ થઈ કાગળ વા કપડાં વડે નુકીને પછી હાથ ધોવા, સરસ લગાડી કામ કીધા ચૂકી ગ્લીસરીન ચોપડી ધોઈ નાખવું જેમએ તો રમરનાં અન્સ પહેરવા.

હાથમાંથી વાસ કાઢવો કાશી કે રાઇને પાંણીમાં બેળીને ધોવા, દારૂ, કોલો-
નવૉટર કે સ્પીરીટ, લીયુની છાલ કે રસ, લગાડવાથી કોઇખી જાતનો વાસ તથા
ચીકાશ નીકળશે. કાંઠાના વાસ પર નીમક ધસવું, મેલા શરીરને ખીસો ધસવો.

કેરોસીન તેલનો વાસ ખાવાનાં પાન હાથ ચોળવાથી જશે.

હાથ સફેદ કરવા બદાંમનું તેલ બે ઐંસ યુકેલીપ્તોલ (Eucalytol) બે ઐંસ,
ટંકણખાર ને ગ્લીસરીન દસ દસ ઐંસ મેળવી રાતે સુતી વખતે હાથને લગાડી
બ્લેન્ડ પહેરી સુવું. બાફેલો પટેલ મસલીને હાથ પર ધસવાથી ચામડી સફાઈની થશે...

કુટના ડાઘ ધણી સ્ત્રોંગ ચાઢનાં પાંણીએ ધોઇને નરમ બ્રશ ધસવો. લીયુનો
રસ કે સરકો અથવા તેમાં નીમક અથવા પાંચ સાથ બેળી લગાડવું; પાકાં ટાંમોટાનો
રસ ચોળવાથી સાફ થશે; હાથ ધોઇને સહેજ નુછી થોડાક બીના રહે ને દીવાસગ્ની અથવા
મેચીસ સળગાવી તેપર દુર ધરવાથી ડાઘો નીકળશે. ઑલીવ ઑઇલમાં મેડા ખાંડ ઘટ
કરી લગાડવું.

તરકારીનો ડાઘ પર કાચો પટેલ કાપીને ધસવો.

સ્કાર્ટર ઑફ પેરીસ વળગેલું કાઢવા સાકરીઆ ખાંડ પાંણી સાથ લઇ
ચોળવી, વેસલીન લગાડી કામ કરવાથી સ્કાર્ટર વળગતું નથી.

શાહીના ડાઘ ઉપત્તી કોઇખી રીતે કાઢવા, અથવા મેચીસને સળગાવાની બાજુ
પરથી પાંણીમાં બીનવીને તેપર ધસવાથી નીકળ્યાં પછી ધોવા. લીયુ, સરકો, ગંધક,
કે ટાંમોટાનો રસ કંઈખી લગાડવું.

દવા તથા ઑસીડના ડાઘ કાઢવા ઑમોનીઆ વાપરવો.

લાઇસોલ કે કાર્બોલીક ઑસીડમાં લાંબો વખત બીનાયલાને ધોવા પછી તુરત
ગ્લીસરીન લગાડવાથી ચામડી ખરાબ થતી નથી.

આયોડીનનાં ડાઘ ચામડી પરથી કોલોનવૉટર, દારૂ કે સ્પીરીટ, હાઇપો સલ-
ફાઇટ ઑફ સોડા કે લાઇસોલ (Lysol) કંઈખી લગાડવાથી નીકળશે.

નાઇટ્રીક ઑસીડના ડાઘો પોટેશ પરમેંગનેટ લગાડવાથી જશે.

સીદવર નાઇટ્રેટના ડાઘ પર આયોડીન લગાડવાથી સફેદ થશે, જો ચામડી લાક્ષ
લાગે તો ઑમોનીઆ લગાડવાથી સરખી થશે. પોટેશ આયોડાઇદ પાણીમાં પીગળાવી
લગાડવું.

દારૂગોળાના ડાઘપર ઑમોનીઅમ ક્લોરાઇડ (Ammonium Chloride) પાંણીમાં થોડું પીગળાવી દિવસમાં બે વખત લગાડવું.

લીલામાંના ડાઘ પર કાઠીનાં પાંદડાંનો રસ કાઢી ચોળવો.

ઘણાં છપો પાંડેલા (Tattoo Mark) કાઢવા ક્લોરોફોર્મમાં ૩ બોળી તેપર
મુઠી પાટો બાંધી રાખવો.

ટાર, તેલ, રંગના ડાઘ નરમ સાચુ સાથ ખારીક સફેદ રેતી (Silver Sand) બેળીને લગાડવી, બીજા કાઠબી જાતના ડાઘો એ રીતે જશે, અને ખરબચડી ચામડી પણ સુંવાળી થાય છે. માંખણ અથવા ચોકાશવાલી ચીજ લગાડવાથી ઉપલા ડાઘો નરમ થાય ને પછી કાગળ કે કપડાં વડે નુછી નાખી સાચુએ ઘોષ નાખવા. સ્પીરીટ, કેરોસીન કે કાલોનૉટર લગાડવાથી રંગ દામર તથા વારનીસના ડાઘો નીકળશે. પાકાં ટાંમેટાંનો રસ લગાડવો અથવા સંત્રાની છાલનો બદારનો ભાગ ધસવો. બાફેલો પટેલો છોલીને ધસવાથી ચોકાશ નીકળે છે.

કપડાં રંગતી વખતે રંગના ડાઘો હાથપર પડેલા દારૂનો અક' અથવા જ્વલીયીંગ પાઉડર લગાડવાથી નીકળશે.

આંગળીમાં ખુટેલી વીંટ કાઢવી સાચુ લગાડવાથી સરી આવશે અથવા સોનાંપર પારો ધસવાથી સોનું કડક થઇ ભાગી જશે. બીજી રીત જાડો દોરો આ પાતલી સુતલી ને વીટીને આંગળાંની વચે પસાર કરી નીચેલો છેડો ટાઇટ પકડી ગાંધી લાંબો છેડો સરખો આખો આંગળી પર ગોળ ત્રિટાળી ઉપર વેર લઇ જઇ ને પછી નીચેલો પાંચો ઉપેરતાં જવાથી તેની સાથેજ ધીરે ધીરે વીટી આંગળાં પરથી સરીને નીકળશે. દારૂનો અક' વીટીને લગાડી પારાના પાંચીમાં બોળવાથી સોનાના ટુકડા થશે. ત્રાંખાની વીટી પર સ્ત્રોંગ સરકો લગાડી ઉપલા પાંચીમાં બોળવાથી ટુકડા થશે. ટાઇટ બાંગડી સાચુનું પાંચી લગાડવાથી અથવા સુકો પાઉડર છાંટવાથી સહેલાઇથી પહેરી કાઢી શકાશે.

ચામડીમાં પેવશ થયેલી ચીજ કાઢવાની રીત.

૩૨૭.—સરાક ભોકાયલી કાઢવા માટે સોય વા ટાંચણી આગળ આપેલી રીત મુજબ સોજ કરી વાપરવી, અથવા મીણખતી સળગાવી તેનાં ગરમ ટીપાં સરાક ભાગ ભોકાયલા પર પડવા દેવા, તે બાંધાઇ જવા પછી કાઠ વખત ચામડીમાંથી તે મીણની સાથે નીકળશે.

સીસીમાં ખળખળતું પાણી ભરીને ભોકાયલો ભાગ તેનાં મોઢાંને લગાડી ઉપર દાખીને ધરી રાખવાથી પાણીની ગરમ વરાળે સરાક પોતીકા મેળે બાદાર ખેંચાઇ આવશે.

સરાક કે કાંટો ભોકાયલો શેધી કાઢવા જાડા કાગળ વા કાડ' બોડ'માં મોટી સોય વડે કાણું પાડી ઉજાશમાં પેલું કાણું આંખ આગળ ધરી તેની સાંમે સરાક ભોકાયલો ભાગ ધરવાથી દીસે પછી કાઢવી. ચામડીમાં સરાક રેહવાથી પાકી આવે છે. ચીમ-તાએ કાઢવી.

ખીસો ભોકાય તુરત ઘાને પાંચીએ ઘોષ નુછીને ઑલીવ ઑઇલમાં કપડું બીનવી બાધવું, આયોડીન લગાડવું.

શરીરમાં ધેવસ કરવાની ચીજો સોય, ટાંચણી હથીઆશ કાચની પીચકારી, રખર તથા લાકડાંની નળાઓ વિગેરે વાપરવા આગમચ ઠંડાં પાણીનાં વાસણમાં મુકી ચુહલે દસ મીનીટ જોસ પાડી તે ઠંડું પડે ને કાઢી લઇ વાપરવાથી તેપરનો કચરો, ગલીચી વિગેરે સાફ થવા પછી દરદીના ઉપયોગમાં લેવું, એ રીતને સ્ટેરીલાઇઝ (Sterilise) કરવું કહે છે, એ ચીજો હાથને બદલે ચીમતાએ જાંચકરી.

સોય, ટાંચણી કુદલા ફાડવા માટે વાપરવા આગમચ ધોવી અથવા કોલનવૉટર, સ્પીરીટ કે દારૂમાં બોળીને લેવી. મેચીસ સળગાવીને ગરમ કીધાથી સોજી થશે. જરીની ધાર લાંબો વખત ગરમ કીધાથી બુડી થશે.

સોય સાફ કરવા સ્પીરીટનો ચુહલો નહિ હોય તો રૂને કોલનવૉટરમાં બોળી સળગાવી તેપર ધરવી તેમજ ચમચામાં પાણી પણ તેપર ગરમ થશે, સોયમાં કુક મારી પાણી કાઢી તાર પોઈ રાખવો. સોયમાં દવા બંધાઇ ગયલી સ્પીરીટ કે પેત્રોલમાં બોળી રાખવાથી નીકળશે.

કાચની પીચકારી ઇનજેક્શન (Injection) આપવાનીમાં ચીકાસતાલી દવા બંધાઇ જઇ પીચકારી ચાલે નહિં તો આઇસમાં મુકતાથી છુટી પડે છે, તેમજ પાણી સ્ટેરીલાઇઝ કરીને પછી તુછી નાખવી.

એક ચમચી સ્પીરીટ અથવા દારૂનો અર્ક એ ત્રણ ટીપાં લાઇસોલ બોળી પીચકારીમાં બરીને પાકો બહાર કાઢી નાખવાથી પણ સાફ થાય છે. જોઇએતો અમથું કલોરોફોર્મ લેવું.

પ્રકરણ ૪૮.

જખમ, દાઝેલી ચામડી, તથા જાનવર જંતુઓના
હાથ વિષે.

લોહી જતું અટકાવવું તથા ધા રૂઝાવવો.

૩૨૮.—ધાર્માંથી લોહી નીકળતું હોય ત્યાંની નસો દાખવી યા ટાઇટ પાટો બાંધવો. કાન કે ગળાંની નજદીક હોય તો કાનને હેઠેની ને ખમાંની બાંધવચની જે નસોનો જથો છે, તે પર સંબાળથી અંગુઠો દાખવો પણ ગળાંની નળી દબાય નહિં તેની સંબાળ લેવી. હાથ યા પગમાંનું લોહી ત્યાંની ધોરી નસો દાખવાથી બંધ થશે. સ્પંજ અથવા કપડાંનો દુરો દાખી ધરવો. નાકમાંથી લોહી જાય તો ચાવતાં હોઠએ તેમ દાચું હલાવવું, બોચીપર ઠંડું પાણી રેડવું અથવા આઇસ ફ્રેવવું. નહિંજ બંધ થાય તો કાંઈ રૂ ખોશે છે કપાલ, હોઠ, ટાળકી, ગાલ, એવા કાંઈ પણ ઠેકાણે લોહી

જતું બંધ કરવા અંગુઠો દાખી રાખી ઝીણું કપડાંની ગાદી જેવું મુકી પાટો બાધવો. માઠાં પર લોહીના જોસને લીધે નાકમાંથી લોહી નીકળે તો ડોક્ટરની મદદ લેવી.

જખમ પહેલાં સાફ કરવો નાના બચ્ચાં યા મોતાંને પડી જવાથી કે કાઠખી રીતે જખમ પડે તો ઠંડાં કે ગરમ પાણીએ ઘોષ તેમાંનો કચરો કાઢી નાખવો, જોષએ તો સાથે બોરીક પાઉર પીગળાવવો અથવા કાર્બોલીક ઍસીડનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં, કોલોનવૉટર પણ લગડાય છે. કચરો કાઢ્યા વગર મલમ પડે કરવાથી તે પાકી આવે છે ને કાઠકને તેમાંથી ધનુરવા થઇ આવવાનો સંભવ રહેશે, નીમક કે કાઠખી ખાર-વાલી ચીજ લગડવાથી લોહી બંધ થશે.

ગાળી બંદુકનીનો જખમ એજ રીતે સાફ કરી મલમ પડે કરવો.

તીર લાગવાથી ઝેર ચઢતું અટકાવવા જખમની સહેજ ઉપર ટાપટ પાટો બાધી દઇ કાઠ સામો ધણી મોઢાં વડે ચુશીને થુકી નાખવું. મોઢાં કે હોઠમાં ચીરા નહિ હોય તેની સંભાળ લેવી. પાણી કે લીસ્ટરીનના કોમરા કરી મોઢું સાફ કરીને પછી જખમનો ઉપાય કરવો. ખીજાં ઝેરી જાણુવરના જખમનું ઝેર કાઠ ચુશી કાઢે છે.

ધા રૂઝવવા તે પર આયોડીન, કાર્બોલીક ઍસીડ, નીમકનું પાણી, વિલ્કી, બ્રેન્ડી, કોલોનવૉટર, ટરપીનટાઇન, હાઇડ્રોજન પર ઑક્સાઇડ કેરોસીન, કે મીઠું તેલ, આયોડોફોર્મ, ગોટાનાં કુત્ર પાંદડાંનો રસ, ટીંકચર આરનીકાં, ટીંકચર બેનઝોઇન, સાધારણ પૉલીશ અથવા વારનીશ, એક બાગ કાર્બોલીક ને વીસ ભાગ લીનસીડ અથવા ઑલીવ ઑઇલ બેળી લેવું, તેમજ ગ્લીસરીનમાં લીન્ટ ધતું કપડું બોળી મુકવું. છીપલાંમાંની કાઠ પણ ચીજ લગાડી અથવા લીન્ટ અથવા ખીજું જડું કપડું તેમાં બોળી મુકી પાટો બાધવાથી ધા રૂઝશે. વેનલીન ધાનાં કપડાં પર લગાડીને ઉપર બોરીક પાઉર છાંટી ધા પર બાધી દીધાથી પણ સુકા થઇ તણાશે નહિ. કોલોડીઅન નામની દવા લગડવાથી તે તુરત બંધાઇ જઇ ધા પણ બંધ રહેશે. કાઠખી અજમાવવું.

ધસાયલી ચમડી પર ગ્લીસરીન ને કાર્બોલીક ઍસીડ બેળીને લગડવાથી કાઠખી જાતનાં ખરાબ જર્મસ નુકશાન કરતાં નથી, નજીવા ચીરા કે ધસાડાઓ કાઠકને તેનાં દરદ લાગુ પડે માટે કાઠખી ધાને પટી બાધી સંભાળ લેવી. ફટકડીની છુકી કે નીમકને પાણીમાં પીગળાવીને ધસાયલી ચાંમડો પર જોષએ તો લગડવું.

કાપરેલને રૂમાં બોળીને ધા ઉપર મુકવાથી ધા રૂઝાય છે, પણ સુકાય ને પાણું મુકવું. સ્ટાર્ચને પાણીમાં મેળવી લગડવાથી ધા જલદી રૂઝશે. બાજેલી કાપીની છુકી, તપકીર, સોળું સફેદ કરોળીઆનું જળું અથવા પાઉર છાંટવાના કુત્રની નરમ રવાડી, બાજેડું કપડું અથવા રૂ કાંધ પણ ધા ઉપર દાખવું. પેપરમીન્ટનું તેલ ચોપડવું. હાશનો અક, કીઓસોટ, ટૅનીક ઍમીડ, ફટકડી વિગેરે લગડવાથી ધામાંનું લોહી

નીકળતું બંધ થઈ જલદી રૂઝાશે. કીનીનનાં પાંદડાં પણ છુંદાને ધા ઉપર બાંધ્યાથી જખમ રૂઝાશે. ચોખ્ખાનો આટો કે લાકડાંની રાખ નાંખવાથી ઘાતું લોહી બંધ થશે. તેમજ ધા પુરો નામનો છોડ પણ વપરાય છે. ચાહ કાળી બારીક ભુટી કરી ધા સાફ કરી તે ઉપર બાંધી અથવા ચોખ્ખાનો આટો અથવા નીમકની ભુટી છાંટવી.

વીચહેઝલ નામની દવા પાણી જેવી આવે છે (Witch Hazel) તે અથવા તેમાંથી અનેલાં હેઝેલીન સ્તો, કીમ રિગેરે ધા ઉપર લગાડવાથી પણ ફાયદો થાય છે. ધા રૂઝાવાનો સાધારણ મક્કમ બનાવવા અગત્ય આપેલું છે તે રૂઝાયા પછી ડાહ્યા કાઢવા બદામતું તેલ અથવા કોલ્ડ ક્રીમ લગાડવું; નાહતી વખતે ચણાનો અથવા અડદનો આટો વાપરવો.

કપાયલી ચામડી જોડવા માટે સ્ટીકીંગ પ્લાસ્ટર લેવું. અથવા તો કોલોડીઅન (Collodion) નામની દવા પીછી વડે પાતળી લગાડવી, તુરત બંધાઈ જશે. જોરથી પાણી રેડીને પછી તેપર દાખીને આંગળી થોડો વખત રાખવાથી લોહી તુરત બંધ જખમ રૂઝાશે.

સાંધા પરનો જખમ જે ભાગ હાડકાંનો વળેલો હોય ત્યાંથી તે વળે નહિ માટે લાકડાંની ચીપો મુકી પાટો બાંધવો, ઘડી ઘડી વળ્યાથી ચામડી ચીરાઈ ધા જલદી રૂઝાશે નહિ.

દાઝેલાં તથા જાનવર, જંતુનાં દંખના ડીવાયો.

૩૨૯.—દાઝેલી ચામડી પર ચીકાશવાળી ચીજ કોઈમી લગાડવાથી ઠંડક પડશે. પીછી કે નરમ કપડાંએ હળવેથી લગાડવું. ઘસવું નહિ. ઘણા દાઝેલા ભાગ ખુલ્લો રાખી હવા લાગવા દેવી નહિ. સેન્ડેલ ઓઈલ, વેન્ડસીન, મીઠું તેલ, કૌરન ઓઈલ, કોલ્ડ ક્રીમ જેવાં તે તો સાલીડ તેલમાં ચુનાતું પાણી ભેળવું અથવા મીઠાં તેલમાં પાન સાથે ખાવાનો ચુનો પીગળાવી પાંચ મિનિટ રાખી ગાળીને લેવું. કોઈમી લગાડી પાટો બાંધવો. ઇંડાંની સફેદી લગાડવી.

પાણી સાથે વૉશિંગ સોડા, ચાક અપસમ શૉલ્ટ ફટકડી, અમોનીયા. સોડા બાઇકાર્બેટ કંઈ પણ થોડું પીગળાવી દાઝેલા ભાગ પર રેડવાથી આરામ થશે, લાઇમ વૉટર ને પરમેંગેનેટ ઓફ પોટેશ ભેળી લેવું. સરકો લગાડવાથી ફેફાડા ઉઠશે નહિ, શાહી પણ લગાડે છે. ચાહનો ભીને છુંછે કાઢી લઇ ટુકડો થાયને પોલટીશ માફક બાંધવો. આમલીને સહેજ પાણીમાં ભીનવી ઘટ માવા જેવી કરી દાઝેલી ચામડી પર લેપની કાંની મુકવી. સુકાયને તે પ રજ બંધ પાણી છાંટવા કરવું. ઇંડાંની અમથી સફેદી લગાડવી અથવા કદ ચઢાવી એરંડીઈ નાંખી ઘટ મલમ જેવું થાય ને લગાડવાથી ઠંડક લાગશે. કાચો પટેલો કાપી મરુણીને લગાડવો. કુમારનાં ઝાડને ટુકડો કાપી ચીરીને બાંધવાથી આરામ થાય છે. સુકાં કાપરાને વાટીને આતસ પર બાળી તેની રાખ ચાળીને કાપરેલ સાથે મલમ જેવું

કરી લગાડવું. ઠંડા પાણીમાં કારો ચોખ્ખાને ચારો, સોડા બાઇકાઈ, કે કોલસાની ભુક્ટો ભેળી બાકું પડ કરવું. સુકાયને પાછું પાણી તે પર છાંટ્યા કરવું. કોલસાને ટુકડો મુકયાથી અગણુ નરમ પડશે.

ઉપલા કોઈની ઉપાયો અજમાવવા. ધણુ દઝી ગયલાં માટે અકરમાતમાં છે માણુસ રડે તો શરીરનાં અંદરના ભાગો પણ દાઝેલાં જાણવા.

કેરન ઑઇલ (Carron Oil) દાઝેલા પર લગાડવા માટેનું બનાવવા બેલ તેલ ને લાઇમ વોટર સરખાં વજનનું ભેળવું, જોઇએ તો તેમાં સહેજ ટરપીનદાઇન નાંખવાથી બગડતું નથી. તેમાં કપડું કે લીન્ટ બોળી મુકવું.

મલમ બનાવવા યુટીલીટસનુ તેલ અર્ધા ચમચી ને વેસલીન એક ઐસ ભેળવું. ઑલીવ ઑઇલમાં ટેનીક ઑસીડ ભેળી લગાડવું.

પાટો બાંધવા સાકડી કપડાંની ચીપો તેલમાં બોળી ને લેવી પહેળી કોઇક વખત વળગી જઇ સહેલાઇથી નીકળતી નથી; પાટા પર થોડોક બોરીક પાઉડર છાંટવો એન્ડી અથવા રપીરીટ જોઇએ તો લગાડવો.

પાટો ધા પર વળગેલો કાઢવા ગરમ પાણી અથવા ગરમ ઑલીવ ઑઇલ લમાડી નરમ થવાથી સહેલાઇથી નીકળશે જોર કરી ખેંચી કાઢવાથી ધાની નરી ચામડીમાંથી કેટલીક વખત પાછુ ભોહી નીકળે છે.

૩૩૦.—બનવર ચા જંતુના કરડેલા ભાગની થોડે ઉપરથી પહેલાં ટાઇટ પાટો બાંધી લીધાથી તેનું ઝેર ઉપર ચઢતું અટકે છે.

કોઇની જખમને પાછળ લખવા મુજબ પહેલાં સાફ કરીને ઉપાય કરવો, તુરત સ્ટ્રોંગ કાર્બોલીક ઑસીડ લગાડવી. કેટલીક વખત ગરમ ભોખડનો દાહમ પણ દે છે.

ઉંદર કરડીને સોજો આવે તો અજમો ને કુકડવેલના ધુત્ત સરખા વજનનાં લાઇ ગાયના મુતર (તરા) માં પીસીને લગાડવું; અથવા એરંડીઉ ચોપડવાથી પણ સારું થશે.

બીલાડીનાં કરડેલા ઉપર વીચહેઝલ (Witch Hazel) નામની દવા લગાડવી, જખમ મોટો હોય તો તેમાં કપડું બોળી તેપર મુકી પાટો બાંધવો; કેટલીક વખત બીલાડી તેમજ કોહલાં, વર, શીયાલ કરડેલાંનું પણ કુતરાં માફક હાથું લાગે છે.

કુતરું કરડે તો તુરત ઉપાય કરવો કારણ કેટલીક વખત કુતરું થેડું હાથું હોવાથી તે માણુસનાં જીનને પણ તુંકશાન પોંદ્યે. તેની અસર થોડે દિવસે માલમ પડશે, કરડેલા ભાગમાં દુખારો થવા માડે, ઉંધ બરોબર નહિ આવે, દંખ બરોબર લેવાય નહિ, કંઈની ખોરાક ભેતી કે પાણી પીતી વખતે ગળાંમાં અંકકાં આવશે, એ દરદ ને હાઇડ્રોફોબીઆ (Hydrophobia) કહે છે, સગીથી ખરાબ

જાતનું છે. એમાં માણસની છિદલી ધડી સુધી સમજ શકતી ને હેશીઆરી રહે છે. તેવું ખરાબ કુતરું સરઆતમાં ખાતું પીતું નથી અને લાકડું કપડું જેવી મળે તેને કરડવા માટે છે, પાણીથી દુર રહેશે તેની તુરત તપાસ કરવાથી ખરાબ હશે તો માલમ પડવે દરદીની બી સારવાર કરવા માટેનાં મથકે (Pasture Institute) ના ધોરણ પર કાઢેલાં છે ત્યાં લઘુ જઘ હડખાં કુતરાંના કરડેલા માટે બનાવેલી રસી મુકાબ્યાથી સારું થાય છે. હડખાં માટે કેટલાક દેશી ઉપાય પણ ફતેહમંદ નીવડેલા કહેવાય છે. ધતુરાનું દીંડવું, ને મોઝાં લીંચુ (માલુંગા) નો પાતો ખારીક વાટી બંધેને બેળા લેપની માફક કેટલાંક કુતરાંના કરડેલાં પર લગાડે છે. કરડેલા બાળને તુરત કાચી કોર્મેલીક ઍસીડ અથવા સીધ્વર નર્ઝત્રેટ લગાડવું. ખુલ્લી ચામડી પર કરડેલું જોખમ ભરેલું છે કપડાં સાથે ખાચકું ભરેલું હોય તો કપડાં વડે તેની થુક નુછાઈ જવાથી તે દાંત લાગેલાની ધાસતી ધણી નથી, તોપણ આયોડીન લગાડવું.

ઘોડા કરડે તે પર અશીમ, રસમની, ગુંગા સરખા વજનનું લઘુ ખારીક વાટી પાણીમાં ભેળાને લગાડવું, પાકેલું પણ રજાશે.

વાધના પંજ લાગવાથી પાકેલા બામ ઉપર કારેલાંના પાંદડાં વાટી તેના રસ કઢી ફરી તેને છુંદીએ, તે રસ તથા કોપરેટ સરખા વજનનું લઘુ ચુકલે ઉકાળી જખમ ઉપર ચોપડી પેલાં છુદેલાં પાંદડાં ને પર મુકી પાટો બાંધવો.

સાંપના કરડેલા બાગની થેડીક ઉપર ટાર્ટ્ર પાટો વા દોરી બાંધવી અથવા બીજાએ મોઢાએ ઝેર ચુશી લઈ થુરી નાખવું નીમકનું પાણી, ટરપીનટાઈન, પરમેંગેનેટ ઍઈ પોટેશ, કોર્મેલીક ઍસીડ, નાઈટ્રીક ઍસીડ કૉસ્ટીક પોટેશ (Caustic Potash) ઍમેનીઆ, મેનથોલ (Menthol) પેપરમીન્ટના ટુકડાં કંઈમી પાણીમાં પીગળાવી સ્ટ્રોંગ બનાવી વાપરવાથી ઝેરનું જીર કની થશે. પરમેંગેટ ઍઈ પોટેશનું પાણી પીચકારી વડે શરીરમાં આપવાથી અથવા જુરા ધસવાથી કેટલાંક સાંપના કરડેલાં સારાં થાય છે. કોરોસીન તેલમાં કપડું બોળો ત્રણ કલાક મુકવાથી પણ ઝેર અદતું નથી ને અમણુ બળશે નહિ.

લાલ કાંદો કેટલીક વખત છુંદાને બાંધે છે તે ઝેર ચુશીને લીલો રંગ પકડે ને કઢી નાખી બીજા બાંધવો; કેળનાં પાંદડાંને ગરમ કરી ડંખ ઉપર પોલ્ટીસની માફક બાંધવાથી પણ ફાયદો થાય છે; એ રીતની પોલ્ટીસ ઝેરી જંતુઓના ડંખ ઉપર પણ અજમાવવી. ઈંડાંની દાંગ સાથ નીમક છુંદી થટ પ્લાસ્ટર જેવું કરી બાંધવું, તંબાકુ પાંચીમાં બીંતરીને સાથ નીમક બેળા પોલ્ટીસ માફક બાંધવું; કોર્મકેને સ્ટ્રોંગ રાઇ મારવાથી ફાયદો થાય, એને માટે પણ રસી બનાવેલી મુકાબ્યાથી સારું થશે. સાંપ કરડેલાંને મરી ખરાડવાથી તીખાં નહિ લાગે તો ઝેર પેચસ થયેલું જાણવું, તેમજ તે માણસને નીમક ખાડાવાથી ખારું લાગતું નથી, ઝેર ઉતરવા

પછી નીમક ખાઈ લાગે છે, એન્ડી અથવા સ્પીરીટ એમોનીઆ ઍરોમેટીક યોગ્ય ટીપાં પાણી સાથે પાવે.

નામે કરડેલાં બેસુધ માણસનાં માથાપર ઠંડુ પાણી ચાલુ રેડવા કરવાથી હોશીઆરીમાં આવી પાણી ઠંડુ લાગવાથી બોલશે, પછી કોરીમાં નીમક ભેળી પાવી ખાંડ નહિ નાખવી; પછી પકડીને ચલાવવું.

ઝેરી જંતુઓ જેવાં કે વીંચુ, મધમાંખ, લમરો, કાનકચુરા, જેલી ફીશ, કરોલીઆ, મચ્છર વિગેરેના દંખેલા ભાગમાથી બને તો દાખીને ઝેરી લોહી કાઢવું; અથવા પાણીથી ધોવું, ત્યાર પછી નીચલી કોઈખી ચીજ મળી શકે તે લગાડવી. દાદડૂજન પરઆક્ષાઈડ, કોલેનવૉટર, એન્ડી, એમોનીઆ, ફટકડી કે નીમકતું પાણી, સરકો, લીંબુનો રસ, સાબુનું પાણી, કાચો કાપેલો કાંદો, બેકાંગ પાઉડર અથવા કાર્બનેટ ઑફ સોડા પાણીમાં ભેળવેલો, એરંડીઉ, બાલીવ બાઈલ, માખણ, ફટકડીતું પાણી, રાખ લાકડાંની, આટો, મધ, કાળી માટેડી પાણીમાં બીનવેલી વિગેરે. ક્લોરોફોર્મ લગાડવાથી અગણુ નરમ પડી સોજો ઉતરે છે. બીડીમાંની રાખ પાણી અથવા બીઅર કે વાઇન દારૂમાં ભેળી ધસવી.

દંખ પર લગાડવાની તૈયાર દવા આયોડીન અર્ધી ચમચી કાર્બોલીક ઍસીડ પંદર ગ્રેન, પોટેશ આયોડાઇડ (Potash Iodide) એક ચમચી સાથે એક વાઇન ગ્લાસ વરસાદનું અથવા ચુદળે ઉકાળી ગાળેલું પાણી લઈ ભેળી કાચના ખુચની સીસીમાં ભરી રાખી કોઈ પણ જાનવરના દંખ ઉપર લગાડવા માટે વાપરવું. દારૂના ઝીકમાં મેનથોલ પીગળાતાં જોઈએ તો લગાડવું. ગ્લીસરીન ને મધ એક એક ચમચી વાસણમાં ભેળી બીજાં ગરમ પાણીનાં વાસણમાં તેને મુકી પીગળે પછી એક ચમચી બોરંક પાઉડર ભેળી દંખ પર લગાડવી. ગ્લીસરીન એક ચમચી ગુદાખ બે ચમચા ને કાર્બોલીક ઍસીડ છ ગ્રેન ભેળી સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે દંખ પર લગાડવું. ઝેર ઉતારવા માટે કેટલીક વખત ખાવાનાં પાન સાથે પા અથવા અર્ધી અરીઠો ખવાડે છે.

કાનકચુરો. કાનમાં ગયેલો માલમ પડે તો તુરત નીમકતું પાણી કરી રેડવાથી ને બહાર નીકળી આવશે, અથવા પીચકારી મારવી, વધુ માટે કાનની ખાખતમાં જીવે.

કાંટો કે દંખ ઠાઢવો. કોઈખી જાનવરનો ચામડીમાંથી પેવસ થયેલો બે આગળી વડે દાખવું કે ચીમટાએ ખેંચી કાઢવો, અથવા લોખંડની ચાવીનો પોકળ ગોળ ભાગને જ્યાં કાંટો દિશે ત્યાં અરોબર ઉભી દાખ્યાથી તે તુરત બહાર નીકળે છે.

વીંચુના દંખની આગ નરમ પાડવા નીચલી કોઈખી ચીજ લગાડવી; ક્લોરોફોર્મ (Chloroform,) કોલેનવૉટર, રમ દારૂ, કાર્બોલીક ઍસીડ, ફટકડી,

ઑમોનીઆ, તંબાકુનો રસ, સરકામાં પીગળાવેલું નીમક, મીઠાં તેલમાં રમઢાર બેળા લગાડવો અથવા તેલમાં નીમક નાખી ગરમ કરવું. આંકડાના પાંદડાનો રસ, કાચો અથવા બાફેલો કાંદો કાપેલો, મુળા અથવા લસણનો રસ વગેરે કંઈખી લગાડવા પછી ઑમોનીઆ ને કોલોનવોટર બેળા લીન્ટનું કપડું તેમાં બેળા દંખપર મુકી પાટો બાંધવો. આમલીનો ચીચોડો પત્થર પર ધસી તેમાંનો સફેદ ભાગ દિશે કે તુરત દંખપર દાખવાથી વળગીને કળતર નરમ પડવા સાથ ચીચોડો છુટો પડશે. ફાનોઆફ વળડવાતું કાગળનું ભાંગેલું રેકડું પાણીમાં ધસીને ચોપડાથી તેમાંની મેળવણીથી આગ નરમ પડે છે, કોઈખી ઊપાય અજમાવવો.

કાંનકચુરા માટે પણ વીચ્છુતાં દંખનો કોઈખી ઉપાય કરવો, દીવાસલીને ફોસફરસવાલો છેડો પાણીમાં ભીનવી દંખ પર ધસવો. બત્તીની ઉપર સંભાળથી દંખેલો ભાગ ધરવાથી તેનું ઝેર ઉપર ચઢતું અટકે છે.

મધમાખી કરડે તે પર પાછું મધ તુરત લગાડવું અથવા પેપરમીન્ટનું તેલ ચોપડવું, તંબાકુ અથવા તપખીર, કાચો કાપેલો કાંદો અથવા લસણનો રસ તે પર ધસવો. વૉશીંગ સોડા અથવા કાબનેટ ઑફ સોડાનું પાણી બનાવવું. કળા ચુનો એક ચમચી લઈ પાણીમાં પીગળાવી લગાડવાથી અગત નરમ પડશે. એરંડીઉ ને મધ લગાડવાથી પણ ફાયદો થાય છે. કેટલાંક ગોખર (જાંબુ) પણ લગાડે છે. કોઈખી ચીજ અજમાવવી.

ભમરાના દંખેલા પર ઠંડા પાણીમાં કપડું બેળા બાંધી અતારનવાર ભીનવવું અથવા તે ભાગને ગરમ પાણીથી ઘોમી ગરમ દામ દીધાથી તેનું ઝહેર ચઢશે નહિ, તપખીર કે તંબાકુની છુકી દંખ ઉપર દાખવી ધસવી અથવા કપુર કે વૉશીંગ સોડા ઑમોનીઆ લગાડવો. કળા ચુનો ચોડો પાણીમાં પીગળાવી તેનું નીતયું પાણી લગાડવાથી અટકો નરમ પડશે. દારૂના અક'માં પેપરમીન્ટના ધુલ પીગળાવી લેવું. લીંબુનો રસ કે સરકો ને પાણી સરખાં વળનનું બેળા તે કપડું બેળા મુકવાથી કોઈખી દંખની અગણુ નરમ પડશે. વાઇન ઇપીકેક પણ લગાડે છે, ગ્લીસરીન, તેલ કે સાબુ લગાડવો.

કરોળીઆ મોટા દંખે તેપર સોળું બારીક નીમક (Table Salt) ને બેક્ટીંગ પાઉડર બેળા વાપરવું, કોઈક વખત એનાં દંખથી પણ ઝેર ચઢે છે માટે તુરત પાણી સાથ સરકો યા નીમક બેળા ચોપડવું.

માકડ આંચડનાં દંખ પર ઑમોનીઆ અથવા સાબુ લગાડવો.

મચ્છર કરડેલાં પર કોલોનવોટર સાફ અથવા પેપરમીન્ટ સાથનું લગાડવું, કરડતાં અટકાવવા હાથ પમ ઉપર પેપરમીન્ટનું તેલ ચોપડવું, મરીની છુકી મોન્ન પહેરેલાં ઉપર છાંટવાથી પણ તે પર મચ્છર બેસી દંખતાં નથી. ટરપીનટાઇન હાથ

પગ પર લગાડવું. ફટકડીનું પાણી અમથું જોઈએ તો સરકો અથવા ગ્લીસરીન બેલવું. ગુલાબ જે ઔંસમાં એક અમથી ગ્લીસરીન ને સાત ટ્રેન કોમીલીક ઍસીડ બેળી રાખી દાંખ પર ચોપડવું, ઍસડર ફ્લોવર વોટર પણ લગાડે છે.

કવચનાં ઝાડની અગણુ ચામડી પર લાગે તો કુદનાના અથવા પેપરમીન્ટના ઝાડનાં પાંદડાંને ચોળી ધસવાથી નરમ પડશે. ગાયનું છાંણ કેટલાક તુરત લગાડે છે.

પ્રકરણ ૪૯.

સંધીવા, હાથ પગના સોજા, રસ, આંકડાં પગમાં વાળો તથા ધનુરવા, વિગેરે.

૩૧૧.—સંધીવા (Rheumatism) હાથ પગના સાંધાઓ તથા હાડકાં દુખે અથવા કોષકના તદ્દન અકડી જાય છે, તેમજ સાંધાઓ સુજા આવી મુદ્દલ ચાલી કે હાલી પણ કોષ શકતું નથી. ભરવા ચોપડવા તથા શેક તેમજ મસાજ કીધાથી કેટલાંકને ફાયદો થાય છે.

સાએટીકા (Sciatica) નસોમાં થતી પેન ધણીખરી પગના થાપામાં કાચ ખુરશીની કીનારી પર લાંબો વખત બેસી રહ્યાથી નસપર દબાણુ આવ્યાથી કોષને થાય ચાલ્યા કીધાથી ઝાઝું દુખ થતું નથી, બેસવા ઉડવાની અડચણ પડે છે, એ પેન ધણીખરી પોતીકી મેલે જતી રહેશે. અગત પડવે શેક અથવા નીચે આપેલી કોષખી ચીજ લગાડી જોવી. શેકવા લોખંડનો સપાટ ટુકડો અથવા અઝીનું તળીઉ ગરમ કરી ફ્લેનક્લનો ટુકડો સરકામાં બેળી તે પર વિટાળીને દુખતા ભાગ પર દિવસમાં એક બે વખત સેક્યાથી નરમ પડશે. રાઇનું પ્લાસ્ટર મારવું, જોઈએ તો લાલ મરચાંની છુકી બેળવી. તડકું લગાડવું, અથવા કોષને આપસની કોઠસીથી ફાયદો થશે.

ઍસ્પરીન કે સલોલ (Salol) નામની દવાની છુકી સુમારે પાંચથી સાત ટ્રેન અર્ધા ગ્લાસ પાણીમાં પાવાથી કોષકને ફાયદો કરે છે.

સંધીવાથી અડી ગયલી બોચી ખર રાઇ મારવી; પેપરમીન્ટનું કોલનવોટર, ઍમ્બ્રોકેશન સહેજ ગરમ કરી લગાડી ફ્લેનક્લનો પાટો બાંધવે; નીમકનું ચા દરીઆનું પાણી ગરમ કરી તે વડે શેકવું. ન્યુરેલજીક પેન પણ ઉપસો કોષખી જીપાય કીધાથી નરમ પડશે. ન્યુરેલજીયા માટે માથું દુખે તેમાં વધુ આપેલું છે.

કંમર અડી ગયલીના પણ એજ જીપાય કરવા. કેટલીક વખત મસ્લમાં આંકડું આવ્યાથી થાય, જે બાળુ દુખતી હોય તેની સામી બાળુ કોર વાલવી અથવા વાંકું થવાથી મસ્લ ટણાય તે નરમ પડે છે બીછાંના પરથી કોરવાલી ઊઠવું.

દુખતા ભાગ પર ટરપીનટાઇન, કાગુનો દારૂ, પેટ્રોલ, પેપરમીન્ટનું તેલ, કાયાકાસી કે કપુરનું અથવા યુકેલીપ્તસનું તેલ, કૃરોસીન તેલને ટરપીનટાઇન ભેળી થેવું, એમાંનું કંઈ પણ લગાડવું, કોઈકને તે પર સેક કીધાથી ફાયદો થાય છે, તેમજ આયોડીન પણ સાંધાઓ પર લગાડે છે. છડાંની દાળનું તેલ પાછત્ર આપેલું છે તે જોઈએ તો અજમાવવું. પેટ્રોલ કે કૃરોસીન લગાડી આતશ નજદીક નહિ જવું. એસ્પરીનની ગોળીઓ ખાધાથી પણ નરમ પડશે.

કપુરનું તેલ (Linement Camphor) કપુર એક ઔસ ને ચાર ઔસ ઑલીવ ઓઇલમાં પીગળાવી વાપરવું.

ટરપીનટાઇનનું તેલ (Linement Turpentine) બનાવવા એક ઔસ કપુર, બે ઔસ નરમ સાબુ ને સોલ ઔસ ટરપીનટાઇનમાં પીગળાવવું, બીજાં તેલો માટે છેલ્લા પરચુરણમાં જોવું.

પીગું મીણુ એક ઔસમાં, છ ઔસ રાજ ચુહલે પીગળાવી ઠંડુ પડવા આગમય તેમાં પેપરમીન્ટનાં ડુલ અથવા તેલ દોઢ ઔસ ભેળી બંધાય ને પહોળાં મોઢાંની શીશીમાં ભરી સંધીયા અથવા ન્યુરેલજીક પેન પર મસળીને લગાડવું. ઑલીવ ઓઇલને વીનટરગ્રીનનું તેલ ભેળી મસળવું. અરીણુ ને કેસર દરેક તોલો પા ગરમ પાણી એક ઔસમાં પીગળાવી સુજેલા સાંધાઓ પર લગાડવું. ઝિપલી ચીજોમાં સાદાં પાંણીને બદલે સાલીડનાં પાંદડાંને રસ ભેળવાથી વધુ ગુણુ કરે છે.

સાબુનું લીનમેન્ટ (Linement Saponis) ત્રણ ઔસમાં સ્પીરીટ ક્લોરો-ફોર્મને ગુલછરીનું તેલ (Oil Gaultheriae) દરેક અર્ધાં ચમચી ભેળી દુખતા ભાગ પર પુરતું લગાડી ૩ મુડી પોટો બાંધવો.

પીવા માટે તુમાંનો પાત્રો જેના સખજનાં પાંદડાંને મળતાં પણ ચાર ધારી આવે છે તે પાંચ સાત લઈ સહવારમાં અકરીનાં અથવા ભેંસના દુધમાં બીનવી ચોળી પાંદડા કાઢી નાખી પાવું, જોઈએ તો સડેજ ખાંડ નાખવી. એ પાત્રો મોટા જથ્થામાં મંગાવી તેનો અર્ક કોઈ દવાવાલા (Chemist) ને ત્યાંથી કઢાવી મંગાવી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખી એક ચમચી જેટલો દુધમાં ભેળી અગત પડવે વાપરવો. રહેટીક પેન એ પીવાથી કેટલાંકની નરમ પડે છે.

ગંઠાયલી નસો છુટી પાડવા વાઘ અથવા ઊંટની ચરબી મસળે છે, અડી ગયલા સાંધાઓબી છુટા પડશે, સાધારણ રીતે જોઈએ તો મસાજ કરાવવું, ઘણું જોરમાં કીધાથી વધુ દુખશે. જોઈએ તો નીમકના ગરમ પાંણીનાં હાથ પગ બોળી સેકવા. ન્યુરેલજીક પેનવાલાંને એનાથી ફાયદો થશે. બીજાં પોત્તટીસ તથા ભરવા ચોપડવાની દવાના પ્રકરણમાં છે.

નજલો (Gout) સંધીવાને મળતું સાધાઓતું દરદ છે, શરૂઆતમાં ધ્રુવોખરો પમનો અંશુદો દુખરો, કોઈકનાં ગુઠણ તથા સાધાઓ પણ સુજી ને સખત પેન થાય છે, જે લાંબે વખતે નરમ પડશે. એ કુદુંજમાંથી પણ કોઈકને ઓધે ઉતરે છે, ગ્રાસ, ગીઠાઈ દારૂ વિગેરે સ્વાદીષ્ટ ખોરાક ખાનારને એ દરદ થાય છે, સાદો ખોરાક ખાનારા ગરીબ માંજીસોને એ દરદ ઝાઝું થતું નથી. યુવાને સરકામાં ગરમ કરી પોલટીસ માફક સેકીને ખાંધવું.

ઝરાના પાણીમાં ગાજિટ તથા સંધીવા દરદીઓ નાહવાથી તેમાં મંધક તથા ખીન્ન રક્ષાયણી પદાર્થો બેળાયલી હોવાથી ફાયદો કરે છે; તેમજ જાડાં માણસો તે પાણી પીધા તેમજ નાહવાથી પાતલા થાય છે. તેમજ કીડ ખુજલી વિગેરે તેવા પાણીથી મરે છે.

૩૩૨.—સોજા પગ હાથપર આવે તો ઠંડા પાણીની ધાર રેડવી, આઈસ ફ્રિવું કેટલાક ને નીમકનું પાણી પણ ફાયદો કરે છે, પગ બનતાં સુધી લાંબો રાખવો, જમીનપર ખુવતો રાખી બેસવું નહિ તેમજ લાંબો વખત ચાલીયા કે ઉભું રહેવાથી રસનું જોર વધે છે. રતન બાવલી નામનું છોડું આવે તેને અમથું પાણી અથવા ચોખા બાફીને કાઢી લીધેલાં પાણી (પેજ) માં ધસીને પાતળું લગાડવાથી કોષખી સોજો ઉતરે છે. રસનું લોશન હીરાકસી પાણીમાં પીગળાવાથી બને છે, તેમજ તૈયાર બેડ લોશન પણ મળે છે, જેમાં કપડું બીનવી રસવાળા પગ પર મુકવાથી સોજો ઉતરી જશે.

અમર કાંદો પણ રસના સોજા પર ધસીને લગાડવો તે કાંદો તલાવમાં ઊગે છે.

મુંબાઈ નાંમનો પથર પાણીમાં ધસીને ચોપડવું વાગેલા ભાગ ને પણ ફાયદો કરશે. ઓરતોને ધરબવંતી હાલતમાં પગે સોજા આવે તો પીશાબ તપાસાવી ઘટતા ઉપાય ડોક્ટર પાસ કરાવવા.

જેઠી મધના જાડા ગાંઠ અથવા તેના મુળીઆં પાણીમાં ધસી ઘટ મલમ જેવું કરીને રસ થયલા ભાગ ઉપર ઘટ લેપની માફક લગાડવું, દિવસમાં બે ત્રણ વખત સુકાઈને પોતીકી મેળે પોપડા નીકળી જઈને રસનું જોર કમતી થશે. હાથે પગે રસનું જોર થાય તે વખતે લાલ થયલા ભાગ પર થોડું કાલનચોટર ચોપડીને સફેદ વિલાયતી વડના પાંદડાં (Ever Green) નાંમનાં ઝડનાં સફેદ પાંદડાં બાંધી તે પર પાંદો બાંધી રાખવો દિવસમાં બે ત્રણ વખત નવાં પાંદડાં બદલવાં, ખસખસના પોસના પાણીમાં ફ્લેનલ બોલીને ટુકડાટુકડા બાંધી રાખ્યાથી પણ ફાયદો થશે. કાલનચોટર ને પાણી પણ લગાડવું, લીમડનાં પાંદડાંના વરાળીયાં કરીને પગે બાંધવા; બાદરવેનું સૂકું મુંળીયું પાણીમાં ધસીને લગાડવાથી રસનું જોર નરમ પડશે.

કામાદોટીનું તેલ બર્ષાથી પણ ફાયદો થશે, અથવા સુખડનાં ગાંઠને મોવડાંના દારૂમાં ધસીને લગાડવું.

સુખડનાં ગાંઠને મોવડાના દારૂમાં ધસી વાપરવું અથવા અરીઠાના શીણુમાં અશીમ ધસી લગાડવું ઊપલા કાઢખી ઊપાય અજમાવવા.

હાડકું સુજી આવે છે કેટલીક વખત હથેલી કે ધુંટીનું તે પર આયોડીન લગાડવું થોડા દિવસ અથવા હાથીદાંત કે સાખર સીંગડું સેજ પાણીમાં ધસીને ચોપડવાથી નાની હાડકીઓ નીકળી આવેલી પણ બેસી જાય છે.

૩૩૩.—હાથ, પગમાં આંકડાં (Cramps) આવે તો તુરત લાંબો કરી જોરથી દાખવું અથવા તો ટાઇટ પાટો બાંધવો.

ગરમ પાણીમાં જડો તુચલ બોળી નીચવી કાઢી ને દુખતા ભાગ પર જોરમાં ધસવાથી આંકડું નરમ પડશે.

પગનાં ટેટાંમાં આંકડું આવે ત્યારે પગને લાંબો કરી આંગળાંવાળો ભાગ ઉપર વાળી એડી બહાર ખેંચી રાખવી, અથવા જડી લાંબી દોરી બે ત્રણ આટા તે જગ્યા પર વિટાળી ને ખેંચે છેડા લાંબા રાખેલા હોય તે સામા સામી ધીરે ખેંચવાથી કાષ્ટક વખત આંકડું દુખાવાથી નરમ પડશે.

આંકડું હાથમાં લખતી વખતે કોઇને આવવાની ટેવ હોય છે માટે બનતાં સુધી લાંબી પેનસીલ વડે લખવું, જેથી આંગળાં ઢીલાં રહેશે. નાની ઢુંકા પેનસીલ પકડવા માટે આંગળાંમાં દાખીને ધરવી પડે તો આંકડું આવી જશે. એને રાઇટર્સ' ક્રેમ્પ (Writer's Cramp) કહે છે.

આંગળાંના સાધાઓ પર ગ્લીસરીન ગરમ કરીને થોડો વખત મસજવું, મસાજ કીધાથી પણ આંકડાં કોઇનાં નરમ પડશે. અશીણુનું તેલ અથવા રાઇનું તેલને દાલનચોટર બને સરખાં વજનનું બેળી ફરેક સાધાઓ પર મસજવું. બકરીના દુધનું માખણ અથવા ધી બનાવીને પચાવવું. લવંગનું તેલ કપુર અને જીનું આદુનો રસ ત્રણે સરખાં વજનનું બેળી ને કંઈખી લગાડવાથી આંકડાં નરમ પડશે.

ઢાતીમાં આંકડાં આવતાં હોય તો સેક કરવો, કાલનચોટર લગાડવું; એન્ડી પાણી પાવો, આંકડાં આવવાની ટેવ હોય. તેને ભારે વજન જિંચકવો નહિ, તેમજ ધડી ધડી દ્વદર ચઢ ઉતર કરવા નહિ. સેક કરવા માટે એક ઇંડામાં થોડું બદામનું તેલ બેળી ચુમે ઘટ ચાપને ૩ નું પોહળીજિં તેમાં મુઝી ચુસી લીધા પછી તે ગરમ ૩' ઢાતી પર સેકવો, એજ ૩ ઠંડો પડેલો પાછો ગરમ કરી વાપરવો. સુઘરા માટે (Amyl Nitras) નામની નાની કાચની સીસીમાં ૬વા આવે છે. તે દાખીને બાંગવાથી તેને વીટાબેલો ૩ ચુસી લે તેજ ૩ સુધાડવાથી નરમ પડશે એ વિષે દાકતરના ફરમાવ્યા મુજબ કરવું.

એડ્રીનલીન (Adreneline) નામની દવાનાં ૧૦ ટીપાં પાણીમાં આપવાથી હાતને તાકાટ આપે છે, બચ્ચાને પાંચ આપવા. ખીડી ધણી પીવાથી તંબાકુના નીકાટીનનાં ઝેરની ખરાબ અસર હાત પર કરે છે.

વાળો પગમાં થાય તેનો ઊપાય.

૩૩૪—વાળો અથવા નાફ (Guinea Worm) એ દરદ શરીર પર અથવા પગની એડી પર ઘણું ખરું થાય છે, જેનું કારણ ખરાબ કુવાના પાણી વાળાનાં જતું સાથ પીવાથી પણ થાય છે. તેમાંથી લાંબો કરમ દોરા જેવો આખો નીકળી જાય તો જલદી સાંજે થશે, પણ તુડી ને રહી ગયો તો તે પાછો થશે.

સુજેલા ભાગ પર પાન સાથે ખાવાનો ચુનો લગાડવો, અથવા રમતખોલ નામનો કાઠાને મલતો આવે છે તેની જુડી કળી ચુનોને ખાવાના પાંનનો રસ સર્વે મેળવીને લગાડવાથી કીડો બીજી ગંમ જશે નહિ, અને ગરમ પાણી કે પાંન ગરમ કરી શેકવાથી વાળો બહાર નીકળવા માટે કે મેચીસની સળી પર તુરત વિટાળવો તુટવા દેવો નહિ.

પૌઆ કંડા પાણીમાં ભીંનવી ને પોલટીસ માફક બાંધવાથી વાલો આખો નીકળશે; અથવા સોજે નવસાગર (Amonim Chloride) ની જુડી ચમટીમાં લઇને વાળાનાં મોઢાં પર રોજ સુકવાથી આખો બહાર નીકળી આવે છે.

વાલો સુકવી નાખવા કવચનાં પાંદડાં ખારાં પાણીમાં વાટીને બાંધવાથી જલદી સુકાઇ બળી જશે, જેમએ તો ખાલી પાંદડાંને છુંડીને તેનો લેપ મારવાથી વાલો બળી જશે.

પીવા માટે દાડમનાં ઝાડનાં મુળીઆંતી છલ કાઢી બે ઐસ લઇ એક પાઈન્ટ જેટલાં પાણીમાં ઉકાળી અધું પાણી બળે ને ગાળો લઈ અધું ગ્લાસ દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત પીવાથી વાળો નીકળી આવે છે.

ધનુરવા.

૩૩૫—ધનુરવા (Tetanus) હાથ પગમાં કંઈ પણ ભોકાવાથી જેવી કે છરી કાતરનું લોખંડ, ખીસો, લાકડાની સરાક પેવસ થવાથી એ દરદ થાય છે, તેમજ પડા જવાથી રસતામાનો કચરો મટોડીમાંના જંતુઓ િગેરે લામા પેવસ થયલું ખરાબર નહિ ધોવાથી પણ થાય, માટે હંમેશાં તુરત ધાને ધોઇ સાફ કરી કોલોનવેટર અથવા આયોડીન લગાડી દેવું.

શરૂઆતમાં મોઢું ને ચાવણીઆ બીડાઇને હાથ પગ તથા શરીરની નસો અકડીને કંઈક થઇ જાય છે, ખોરાક તેમજ દવા પાતી વખતે દરદીનાં ગલામા આંકડા આવવાથી ગુગળાઇ નહિં જાય તેની સંભાળ લેવી કેટલીક વખત એ દરદનું જોર નરમ પડવા વગર કંઈમી ખોરાક આપી શકાતો નથી.

રસી એને માટે બનાવેલી આવે છે તે ડોક્ટર પાસ પીચકારી વડે સુકાવવાથી સારું થાય છે.

માથુ દુખે તેનો ઈલાજ, સરકમ, તાવ, ગોવડે, કમળો
તથા નળલાઈનાં ઊપાયો.

૩૩૬—માથુ દુખે કોઇ વખત શરદી, ગરમી, પીતના જેર નળલાઈ એવાં અનેક કારણથી, કોઇને આંખના ખીંગાડાને લીધે પણ માથું દુખી વાંચવા લખવામાં હરકત કરે છે.

કપડાનો ટાઇટ પાટો કપાળ ઉપર બાંધી રાખવાથી કેટલીક વખત માથુ નરમ પડે છે, જેમએ તો ઠંડાં પાણી અથવા કોલનવૉટરમાં બીનવીને બાંધવો. બોચી પર સેક કરવો.

પીતના જેરે માથું દુખે તો ઠંડું પાણી એક વાઈન ગ્લાસ જેટલામાં એક ચમટી સોડા બાઇકાળ નાંખીને પાવું, જેમએ તો થોડો લીંચુનો રસ મેળવો. કોઇ ને ઉલટી કીધાથી પણ માથું નરમ પડી જશે. ઍસપરીન (Asperin) ની ગોળી કે પાઉર લીધાથી માથું નરમ પડે છે, ઘણી લીધાથી કોઇક નબલી છાતીવાલાને નુકશાન કરે છે. ગરમ ગરમ ચાહ પીધાથી માથું ઉતરે છે, અથવા રાતે સુતી વખતે ગરમ પાણીમાં પમ ઝારવા. અમત લાગે તો જીલાબ લેવો.

શરદીથી દુખતું માથું બોચી ઉપર રાઇ મારવી, રાતે સુતી વખતે તાલક ચા કપાલ ઉપર ઝેન્ડી ગરમ કરી બરવો. ત્રાંજાના વાસણમાં નાખી મેચીસ સળગેલી લગાડી તરત ઘુબવીને લેવો, તેમજ ગરમ પાણીમાં સાકર સાથે ઝેન્ડી અથવા બિહરકા બેળી પાવો, ગમે તો તેમાં સહેજ મોસંખીની સુકી છાલ નાંખવી. સાધારણ માથું દુખે તો સવારમાં જુએ પેટે સોજ તાજ જલેખી થોડા દિવસ ખવાડવી.

ગુલાબના અથવા આવલાનાં ફુલોના તડીઆ ઉપર માથું મુકવાથી દુખતું માથું નરમ પડશે.

સરકમ સરદી પર નીચલી કોઇ પણ ચીજ સુંઘવી—આયોડીન સુંઘવાથી સરકમ નરમ પડશે, કપુરના ટુકડા પર કોલોનવૉટર છાંટીને સુંઘવું, સોજે બોરીક પાઉર કે તપકીર સુંઘવાથી કેટલીક વખત છીંક આવી શરકમતું જેર નરમ પડશે. જેમએ તો બોરીક દિવસમાં બે ત્રણ વખત ચમટીમાં લઇ સુંઘવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે.

ઠંડી વાગતી હોય તો કાંને ખાતો બાંધવો ચા કાનમાં રૂ ખોસવો, પગનાં તળીઆ સેંકવા વિગેરે.

લગાડવા માટે પેપરમીન્ટનાં ફુલ (Menthal Chrystals) એક ચમટી જેટલાં લઈને કોલનવૉટર એક ગ્લાસમાં ખીંગાવી નાંક, કપાળ, ચાવણીઆ પર લગાડવું.

તથા મળામાં તેનો બાફ લીધાથી ધણો ફાયદો થશે, થોડો વખત તેનો ગરમ ઝણઝણાટ લાગવા પછી નરમ પડશે, તૈયારે પણ મળે છે, ચોપડાની બીજી દવાઓ અજમાવવી, બામ, તેલ વિગેરે.

ગળું પણ સરકમ સરદીથી લાલ થઇ દુખે તે માટે ઠાંસામાં આપેલા જીપાચ કરવા અથવા બાફ લેવાની રીત આપેલી છે, તે મુજબ લીધાથી ગળાંને ફાયદો થશે; ગ્લીસ-રીન ટૅનીક નામની દવા અંદર લગાડવાથી નરમ પડશે. જોઇએ તો બોરીક પાઉડર સુધવો.

કસરતમાં આખા મુજબ ગોળ કુદાલાની માફક માંથુ થોડો વખત ફેરવવાથી પણ સોહીનો જોસ કમી થવાથી કોઇ વખત માંથુ નરમ પડે છે.

ગરમીથી માંથું દુખે તો તાલક ઉપર ઠંડુ પાણી રેડવું અથવા તો આઈસ ફેરવવું. સુખડ ને ગુલાબ ઠંડા પાણીમાં ધસીને ચોપડાથી પણ માથાંને આરામ થશે.

તઠકામાં હું લાગે તો માથાં ઉપર ઠંડું પાણી રેડવું અથવા ચાલુ આઈસ મુકવું, કોઈને બોચી પર રાઈ મારવાથી ફાયદો કરશે.

માંથાંની ન્યુરેલ્જીક પેન (Neuralgic Pain) નસમાં થાય છે, જેના સમજથી માંથું આખું યા અધું દુખે છે, તે માટે અસ્પીરીનની ગોળીઓ લીધાથી નરમ પડશે ખરાબ દાંતના સળખે કેટલીક વખત એ પેન મોહાના ટાઇપી ભાગ પર થાય માટે દાંતના ડોક્ટરને બતાવવું. લગાડવા માટે ઑલીવ ઑઈલ અથવા મીઠું તેલ બે ઓસમાં કપુર અથવા ઓસ પીગળાવી વાપરવું, જોઇએ તો તેટલું ક્લોરોફોર્મ મેળવું. વેસલીન, પાંચ દ્રામ, પેપેરીન્ટનાં ટ્રુથ આલીસ ઓન, ટ્રાકેન પંદર ઓન, ક્લોરલ હસ ઓન સર્વે મેળવી વાપરવું. જમણી બાજુનું માંથું દુખે તો ડાબો હાથ ધણા ગરમ પાણીમાં બોળી રાખવો, અને ડાંબુ હોય તો જમણો બોળવાથી નરમ પડે છે; જે બાજુનાં માથાંમાં પેન થતી હોય તે બાજુના નાકમાં બોરીક વાટેલું નીમક ચમડીમાં લઈને સુધવાથી કેટલીક વખત ફાયદો થાય છે. સરકમાં કપડું બોળી ને ગરમ અસ્તી અથવા તાટેલી ઇંટ ઉપર મુકવાથી તે ગરમ થઈ ને વરાળ નીકળે ને તે કપડાંએ શેક કરવો, કેવડાના મુળીઆં પાણીમાં ધસીને કાઈક લગાડે છે, અથવા ખદાંમતું તેલ રોળ લગાડવું, અથવા કોપરેલ સોનાંમા અગર ધસીને ચોપડવું. સુંઠ ને છુંદી છુટ્ટી કરવી અથવા બ્રેન્ડી સાથે સુંઠનો ગાંઠીઓ પત્થર પર ધસી ઘટ થાયને સહેજ ગરમ કરી માંથે લગાડવી, જોઈએ તો સાથે મરીને પીપર પણ ધસવા સારું લેવાં.

ચોખાનો આટો, મરીની છુટ્ટી, છુંદેલું લોખાંન ત્રણે સરખાં વજનતું બેળી ગરમ કરી કપાળ પર લગાડવાથી માંથુ નરમ પડે છે. નજલાઇથી માંથુ દુખે શક્તી માટે ખદાંમ પસતાં તથા મગજની સમડી સહવારે દુધમાં બનાવી પાવી.

સરકમ કેટલીક વખત હવાનાં ફેરફારથી પરસેવા પર પવન લાગવાથી થાય છે. ટીંકર કેમ્ફર કો (Tincture Camphor Co.) નામની દવાનાં પંદરથી વીસ

દીપા થોડાં પાણીમાં નાંખી પાવાં, વધુ લીધાથી તેની કેદ લાગે છે. નાના બચ્ચાંને પાંચ દીપાને સુમારે આપવાં.

સરકંમ સરદીથી શરીર દુખે તો શેક કરવો અથવા રાતે સુતી વખતે ગરમ પાણીમાં રાઈ નાખી પગ ઝરવાથી ફાયદો થશે. દુખતા ભાગ પર રાઈનું પ્લાસ્ટર મારવું, પગ ઝરવા માટે શેક કરવાની રીતમાં આપેલું છે કોલોનવૉટર, આયોડીન, કપુર, ચેપરમીટનું તેલ, યુકેલીપ્તાસનું તેલ, કપુર કે બોરીક પાઝિડર કંઈ પણ સુધવાથી સરદી નરમ પડે છે. અથવા ગાંધનાં દુધમાં અરીણુ ધસીને ચોપડવું.

કઠ્ઠવેઠ પીવાનો બનાવવા સુંઠનો નાનો ટુકડો, પીપરી મુળનાં ગાઠ આંઠ કટકા ઊભરાં મરી આંઠ સર્વેને સહેજ બોખરું કરી એક પ્યાલુ ભરી પાણી સાથે મુઠકે ઊઠાણી જેસ આવ્યા પછી ખડી સાકરનાં પાંચ સાત નાના ટુકડા નાખી પીગળી બપો ને ચાળણી વડે ગાળી અર્ધાં પ્યાલાં જેટલું ગરમ ગરમ પાવાથી સરદી દુરી જશે, તેમજ વાઈનું જેર હોય તે પણ નરમ પડશે, અને છાતી તથા પેટમાંનો પવન બી છુટો પડી જશે. એમાંનો બાકી રહેલો અર્ધો પાછો ગરમ કરી દિવસમાં બીજી વખત પાવો જોઈએ તો અંદર દુધ નાંખવું. મરીની ચાહ પણ સરદી તોડે છે.

તબતું ગરમ પાણી સાથે જોડી અથવા બ્હીરકી પાવાથી પણ સરદી નરમ પડશે; લેમનેડ ગરમ કરી પાવો, અથવા ગાંધનાં દુધમાં થોડાં કાળાં મરીને ખડી સાકર નાખી ગરમ ગરમ સરકંમ હોય ત્યારે પાવું.

ચનાં ખવડાવવા અથવા બોરીક છુંદીને સહેજ નીમકમાં બેલી રાતે સુતી વખતે ખાધાથી સરકંમ પાકીને નરમ પડે છે.

ક્વીનીન (Quinine) ની ઝોળીઓ અથવા છુટી સહવારમાં તેમજ અગત પડે તે સાંજે આપવી; (Amoniated Quinine) વધુ અસરકારક છે, અર્ધાં અમચી ભરીને એક ગલાસ પાણીમાં આપવું જલદી નરમ પડશે. ધણો જેરમાં સરકંમ થયેલો હોય તો એસપરીનની (Asperin) ની ઝોળીઓ અથવા પાઝિડર લીધાથી ફાયદો થાય છે સરદીથી દુખતું શરીર પણ નરમ પડશે, એસપરીન કોઈનાં નબલાં હાર્તને નુકસાન કરે તો સાથે કૈફીન સાઇટ્રસ (Caffein Citrus) નામની દવા બેળવી.

તાવ તથા તે પર પીવાનો કઠ્ઠવેઠ.

તાવમાં શરીર તથા કંમર દુખે તે માટે ઝાંઝું દાખવું નહિ તેમજ પાણીની તરસ લાગી જીભ સુકાય છે, કોઈખી સીકનેસ વખતે બનતાં સુધી પેહેલો જીલાળ આપેલો સારો છે. તેમજ તાપફાઇડ જેવી તાવમાં કોઈક વખત ચાલુ એરંદીઓ જીલાળ અથવા ધનીમાં આપવી પડે છે.

મેલેરીઆ તાવ (Malaria) મચ્છરનાં ઠંખથી કેટલીક વખત આવે છે, એ તાવ ચઢવા આગમ્ય ઠંડી વાગે છે, બીનાશવાલી જગ્યામાં જ્યાંથી મચ્છર હોય ત્યાં બનતાં સુધી કુરતીનમાં સુવું. કાંઈને આંતરે આંતરે એ તાવ આવે છે. ક્વીનીન ચાલુ લીધાથી એ તાવ જશે. કેટલીક વખતે પીચકારી વડે ક્વીનીન (Inject) શરીરમાં દાખલ કરવાથી વધુ સારી અસર કરે છે; આયોડીન (Iodine) નામની દવાના ચાર પાંચ ટીપા એક ગ્લાસ પાણીમાં કેટલાંકને પીવાથી ફાયદો કરે છે.

ક્રેનબેરીઝ (Cranberries) નામના ખાટાં ફળની જામ જેવી પણ કાંઈને મેલેરીઆ પર ખાએ છે. કરીઆતું એ ત્રણ આગલી જેટલી દાખલીઓને તોડી નાના ટુકડા કરી ઠંડાં અથવા ગરમ પાણીમાં બીનવીને પાવું સહવારમાં ભુખે પેટે લીધેલું ફાયદાકારક છે ઠંડાં પાણીમાં લેવું હોય તો રાતથી બીનવી રાખવું. બનાવવાની રીતો આગળ પરચુરણમાં આપેલી છે. નીમકને બટ્ટીની બાજુમાં મુકા લાલ કોરી જેવા રંગનું ભુજાય ને એક ચમચી ભરીને ઠંડાં પાણી સાથ પીગળાવી રોજ પાવાથી કેટલીક વખત મેલેરીઆ તાવ જાય છે કાંઈથી જાતની તાવ વધુ હોય તો માથા ઉપર કોલોનવૉટર પાણીમાં કપડું બીનવીને ચાલુ મુકવું, પેચના બુચની શીશીમાં બનાવી રાખેલું છાંટવા સાફ સવલ પડે છે. આઇસ ફેરવવું અથવા કોચલીમાં ભરીને મુકવાથી માથે ઠંડક રહેશે. આઇસ રાખવા માટે એની બાબતમાં આપેલું છે કેટલીક વખત ઍન્ડી કે રંમમાં કપડું બીનવીને પેટ ઉપર મુકવાથી પણ તાવ ઉતરે છે. અથવા દરદીની માવજતમાં રપંજ રીતે કરવું આખાં લીજીની બારીક સ્વાઇસ છલ સાથ કાપી ત્રણ પાંઈન્ટ પાણી સાથ મટોડીના વાસણમાં ચુક્રે ગિકાળી એક પાંઈન્ટ જેટલું રહે ને ગાળી નીચવી લઇને તેમાંથી સહવારે ભુખે પેટે એક વાઇન ગ્લાસ જેટલું રોજ પાવું જોઇએ તો ગરમ હોય ત્યારે ખડી સાફર ભેગવી. આખા પગ ઉપર ડુંકા અથવા આઇસનાં પાણીમાં કપડું બોળી નીચવી કાઢી ને વીટાળી રાખવાથી તાવ જિતરશે, તે વખતે પગનાં તળીઆ ઠંડાં લાગે તો શેકની કોચલીઓ ત્યાં મુકવી. ગરમીના દિવસ હોય તો ઠંડાં પાણીમાં બીનવેલી ચાદરો બારણા ઉપર બાંધવાથી બહારનો ગરમ થવન અંદર આવતા ઠંડો લાગશે.

તાવ ઉતરી જઇ પરસેવાથી કપડાં બીનાયજાં હોય તો બદલાવવા અથવા શરીરને કપડાં વચે બીજે રૂમાલ કંઈ પણ મુકવો જે બીનાયાથી કાઢી બીજે મુકા શકાય અને કપડાં ધડી ધડી બદલાવાં પડે નહિ.

જ્વાતની તાવ (Hay Fever) જંગલોમાં સખત તાપ પડવાથી તેમજ જ્વાતની કાપણી વખતે હવા બગડવાથી આવે છે, તે વખતે તુરત માથા પર આઇસનાં અથવા અમથાં પાણીમાં કપડું બોળી બાંધવું ને સુકાવા કે પાણુ બીનવવું. ક્વીનીન પીવાથી પણ એ તાવ નરમ પડે છે.

સુખવા માટે ઑલીવ ઑઇલ એક ચમચામાં નાનો કપુરનો ટુકડો અંગૂઠા પર ઘીમળાવી તેમાં આંગળી બોળી નાખના નીચેના ભાગમાં સહેજ ચોપડવાથી દમમાં જાણી શકાય છે.

તાવ ઊંટીટીડ (Dague Fever) શરીરનાં ધણાંક સાંધાઓ અકડી જાય છે અને ઉષ્ણ બેસવાની મુશ્કેલી નડે છે અને કોષકને ધણો લાંબો વખત વેર તેની અસર રહેશે, કેટલીક વખત ઠંડા પાણીમાં કપડું બોળી દુખતા ભાગો પર વિરાળવાથી ફાયદો થાય છે, અને કોષકને ગરમ શેકથી આરામ લાગશે. ખાસ કરી લીમડાનો પાલો પાણીમાં ઉકાળી તેને નાહવું.

તેલ લગાડવા માટે એક ઑસ ઑલીવ ઑઇલમાં અર્ધો ઑસ અંબરનું તેલ બેળાંબરના કાંઠા પર ચોળવું જોઇએ તો સાથે તેટલુંજ લવંગનું તેલ લેવું.

ધનકુલુઅનઝાની તાવમાં સાંધાઓ દુખે તે માટે ક્વીનીન લેવું તથા સરદીના ઉપાય કરવા ગરમ દુધ ઠંડુ પાડી બે ચમચી ઝેન્ડી કે બિસકી બેળી પાવો એ તાવ એકઠી થીજતે જાય છે.

ટાઇફોઇડ (Typhoid) તાવનું ધણું ખડું કારણ ખરાબ પાણી, દુધ, અથવા કુટ કે બગડેલી તરકારી વિગેરે કંઈ પણ તેવી ચીજ જેની અંદર તેનાં જંતુઓ ખાધામાં આવીને આંતરડાને નુકસાન કરે છે એ કેસોની શરૂઆતથીજ પેટ ચઢેલું રહે છે અને જખ્ખા સુકી ભુરા રંગની ને તે પર થશે માલમ પડે છે. બેથી ત્રણ અઠવાડીઓ અથવા વધુ લાંબે વખતે ચઢ જતર થઇને કેટલીક બંબીર ખીમારીમાંથી દરદીને પસાર થવું પડે છે. લોહી તપાસવાથી એના જંતુઓ માલમ પડે છે. તાવનાં જંતર સાથે નાડ વધુ ઝડપે ચાલે છે કેટલીક વખત ૧૨૦ થી ૧૫૦ ને સુમારે મીનીટની ગણાશે ને તેના પ્રમાણમાં દંભળી વધુ જોરમાં લેશે.

કોષકને તે વખતે ઝાડો થાય છે, નહિ થતો હોય તેને એરંડીજીંકે ધનીમા આપે છે ન્યુમોનીઆ અને ખીજ અડચનો થવાનો સંભવ હોય છે, બેભાનીમાં શરીર પરના કપડાં ખેંચે છે, તેમજ નાક, હાથ વિગેરે દુપે છે તે સાથે બોલવાનું ધીમું સમજ નહી પડે તેવું થાય છે શક્તી કમતી થવાથી જે તાવ નરમ પડવે સર્વે હોશીઆરી પાછી આવે છે; એ તાવ મુદતેજ જશે. દવાદ્રૂ તથા સારી માવજત (નર્સઇંગ) થી તેજ કેસો સારા થવાની આશા રહેશે, ખોરાક વિગેરેની સંભાળ લેવી, એ તાવ ઉતર્યા પછી પણ થોડે દિવસે કોષકને પાછી આવે છે જેને રીલેપ્સ (Relapse) કહે છે જે વખતે દરદી નખલુ પડેલું હોવાથી સંભાળ લેવાની વધુ મુશ્કેલી પડશે. તાવ ઉતરવા માટે ચાલુ માથાં પર કોલોનવૉટર પાણી અથવા આઇસની ફાયલીઓ માથાં તેમજ પેટ પર કોષને રાખવી પડે છે, ઠંડા પાણીએ રપંજ કાઢાથી પણ તાવ જિતારે છે. થોડો વખત વેર નખલાઇને લીધે સાધારણ નૉરમલ સાડી અઢાણું કરતાં

તાવ ઉતરેથી સખ નૌરમલ રહેવા પછી પાછી ચઢવાનો સંભવ રહેતો નથી. ફાઇડ જેવી આંતરડાંની તાવ મયા પછી દરદીને લુખ વધુ લાગે છે. તે વખતે ખાસ ને કઠણ અને જરે નહિ તેવો ખોરાક મુદલ આપવો નહિ, મમે એટલું માગે તે ; કારણ ધણાંક અમણુ લોકો તેવી રીતે જિવાવલે ખવડાવવાથી આંતરડાંને તુલ્યાન આડી તાવ પાછી આવવાથી તે કેસો બગડી જાય છે, માટે એ સઉથી અમત્યની પત પર ધણુ ધ્યાન રાખવું. દરદીને ઝાણુ ઉડાડવું ચલાવવું નહિ. એ તાવના અટ માટે રસી સાળાં માણુસે પણ ધરમાં કે ગામમાં એ તાવ હોય ત્યારે કોઇ સુકાને છે. ધારણુ તાવ ચાલુ આવ્યા કરે તો ગરમાળો ત્રણ પૈસાનો ને કાળી દ્રાક્ષ ત્રણ પૈસાની ને, ગરમાળાને ભાંજ વચમાંનો ગર કાઢી લેવો અને દ્રાક્ષ ખેડને બેળી તેના થ ભાગ કરવા, એક ભાગ ને એક ગ્લાસ ઠંડા પાણીમાં બીંનવવું રાતના અને દરે તે ગરને બરાબર બેળી તેના કસ પાણીમાં ઓગળે ને જીણાં કપડાંએ ગાળીને દર સહેજ સાકર બેળી તે પાણી પી જવું એ પ્રમાણે પાંચ દિવસ સુધી એક એક ગ પીવાથી પેટની ગરમી હેઠ પડશે ને પેટના ખુલાસાથી ખુબાર આવતી પણ અટકશે. આતું ૧ આનાતું સાવસન, ઉજળાં મરી, પીપરીમુળના ગાંઠ, સુંઠ, ધાણુ, વળી-રી, એવરદસ, ઉનાઈ, કાળી દ્રાક્ષ એ દરેક ચીજ એક એ આનાની લેવી સરવેને રીક છુંદી ચાર ભાગ કરવા, એક ભાગ ને દોઢ શેર પાણી નાંખી મટોડીના વાસણમાં ઉકાળી એક ગ્લાસ જેટલું પાણી રહે ને ઉતારી ઠંડુ પડે ને પાવું ને એજ એ બેથી ત્રણ વખત ઉકાળવામાં વાપરવો, કારણકે તેનો ગુણુ વધારે છે પણ તે દરે વખત નહિ વાપરવો પછી જોઇ તું હોય તો બીજો ભાગ ઉકાળવામાં વાપરવો પ્રમાણે દહાણમાં એ ત્રણ વખત એક એક ગ્લાસ પીવાથી ફાયદો થશે.

ગોવર્ડ, સહીએદ, કમળો, નળલાઈના ઉપાયો.

૩૩૮.—ગોવર્ડ આવવાની નીશાણી પેટ તથા મોઢું અને હાથ પમ પર ત્ર અગાધ જેવી છાંટ દેખાય છે, પહેલા દિવસ પછી તેનું જોર સાત દિવસ સુધી વધતું થ છે અને આખું અંગ બરાબ ને પછી આરતે આરતે ત્રણ ચાર દિવસે પોતીકી જોર નરમ પડીને નરમે દિવસે શરીર સાફ થાય છે. એની પહેલી નીશાણી માય તેવામાં કોઇક દુધમાં ગોળ બેળીને પાય છે જેથી ગોવર્ડ બહાર નીકળશે. જે દર અંગની બહાર કુટી નીકળે તેજ માફક અંદર પેટમાં, ગળાંમાં અને તાળવાંમાં કે ભામમાં કાઢને આવે છે. દવા એ ઉપર ઝાઝી આપતા નથી એ નીકળે તે વખતે જનું જોર પણ વધે, કાઢને ઉઘડી ધણી થાય, પણ એનું જોર નરમ પડતાં તાવ થ દવા વગર પોતીકી મેળેજ ઉતરશે. તેટલા દિવસ નહવાડવું નહિ. બરાબર ઉડી થ ત્યાર પછી નહવાડવું. જ્યાં ગોવર્ડ દેખાવે ત્યાંથી નાના બચ્ચાં દુર રાખવાં રણુ એ ઉડવાનો સંભવ રહે છે, ધણું કરી જવારે તે સુકાઇ ચામડી ઉપરથી

છોટલાં નીકળવા માંડે ત્યારે ગોવરાંની ગરમીથી કાંઈ વખત પછી મરડો પાલુ થઈ આવે છે તે માટે ઠંડક સારુ દુધ તથા સાગુચોખાની કાંજીનો ખોરાક પાવો, ઇસખ ગોળના ખીઆં પાણીમાં ભીંનવી પાવાથી પાલુ પેટમાં ઠંડક વળે છે. ભારી ખોરાક ખાવા દેવો નહિ ગોવરામાંથી ન્યુમોનીઆ નહિ થાય માટે સંભાળવું.

ચીકન પૉક્ષ, સહીએદ જેવા ઝીણા છુટા દાણા (અછખર) (Chicken Pox) જેને કહે છે તે પીથ તેમજ પેટ વિગેરે પર પાણીનાં છાગરા જેવા ભરાઇને ચાર પાંચ દિવસમાં સુકાઇ જાય છે. સહીએદના (Small Pox) મોટા દાણા ભરાયલાં કાંઈકને આવે છે તેવી રૂપ હોય ત્યારે પાછી સહીએદની રસી મુકાવવાથી તેનું જોર કમી રહેશે. ઘણા જોરમાં હોય ત્યારે તાપ પાલુ સાથે ઘણી થાય છે અને કાંઈકને સહીએદ આંખમાં પાલુ આવ્યાથી આંખનેથી નુકશાન થઇ અપંગ થાય છે. ગાયને પાલુ સહીએદ (Cow Pox) એને મળતાજ આવે છે તેમાંથી રસી કાઢી માણસને મુકે છે નાના બચ્ચાને સહીએદ જરૂર મુકાવવા.

કમળાવાળાં માણસનું અંગ પીળું થઇ જાય, આંખ પીળી દેખાય અને કાંઈકને પરસેવો પડે તે પાલુ તેવાજ રંગનો હોવાથી કપકાં પાલુ પીળાં હળદરના રંગના થાય છે. કમળો થાય તો કેરખાના દાણાની હારડી ગળામાં યા હાથમાં પહેરાવવી, અથવા ખીજાનામાં પાસે મુકવી, કેરખો ગરમ કહેવાય છે. એ કેરખાને કમળાવાળાં માણસને પહેરાવ્યા પછી ધોઇ નાંખીને ખીજાએ વાપરવી.

દુધને સોડા બેળી બે ગ્લાસ લઇ તેમાં એકમાંથી ખીજામાં બે ચાર વખત રેડી, શીણુ ચઢે ને તે પાવાથી ગરમી એછી થશે. પાણીમાં લીંબુનો રસ પાવો. પહેલાં શરૂઆતમાં જીલામ આપવો, અથવા કાળા ગરમાળાનો ગર પાણીમાં ભીનવી ચોક્કી સાકર નાખી ગાળી પાવાથી પાલુ પેટ સાફ આવે છે.

સેકટાની શીંગને છોલી પાણી નાંખી બાકીને તે બાકી પાણી તેમાં સહેજ નીમક તથા બે ટીપાં લીંબુ નીચવી તે પીવાથી કમળો જલદીથી નરમ પડશે. મીઠી તાડી પાવાથી કમળાની ગરમી ધોવાઇ જશે. શેરડીને આખી ચુલામાં લુંછને પછી રાતે ઠારમાં મુકીને કમળાના દરદીને ખવાડવી. હરદેને કાળી દ્રાક્ષ સરખાં વજનની બબે દોઢયાની લઇ પાણીમાં ભીંનવી ચોક્કી ને તે પાણી રોજ તાજું બનાવી પાવું. અથવા ગોળાઓ ફરીને પાણી સાથે ગળાવવી.

૩૪૦.—નળળાં માણસને શક્તિનો ખોરાક દુધ, ઇર્ડા, વાઇન, સુપ, કૉડલીવર ઑઇલ (મચ્છીનું તેલ) તેમજ સાકર પુરતા જથ્થામાં ખરડાવવાથી હાડકાંને તેમજ શરીરમાં શક્તિ આવે છે. મોટી ઉંમરે થોડો દારૂ પીવાથી પાલુ શરીરમાં તાકાત રહે છે. કેટલીક જાતની દવાઓ તથા સીરપો શક્તિ માટે તૈયાર મળે છે. કૉડલીવર ઑઇલ હજમ નહિ થાય તો અર્ધી ચમચીથી સરૂ કરી વધારવું, કેટલાંક નળળાંને મસાજ

કરતી વખતે કાષ્ઠાળી જાતના તેલને બદલે સહેજ કોડલીવર ઓઇલ શરીર પર મસ-લવાથી પચીને તાકાત આપે છે.

મગજને શક્તિ આપવાની રાખડી, બદામ, પરતાં, ચાર જાતનો મગજ પાશેર પાશેર લઘુ ધીમાં તળી ધી નીંગારીને બારીક છુંદી શીશીમાં ભરી રાખી એક એક ચમચી ભરીને પાશેર દુધમાં ઉકાળી સવારનાં પાવું. એક ચમચી સુંઠની છુટી તથા એલથી જમફલની છુટી તેમાં નાંખવાથી તે હજમ થશે.

જીખ લગાડવા માટે કેટલીક જાતના કડવા વાઇન, આરંજનો અર્ક તથા જૅનશીયન નામની દવા કંઈ પણ પાવાથી ફાયદો થશે, ચાલુ આપવું નહિ.

નબલાઇથી લોહીનું પાણી (Anaemia) થવાનો સમય લોહીમાનાં લાભ જંતુઓની સંખ્યા ઓછી થવાથી તેમજ મેલેરીઆ તાવમાં તલ્લી મોટી થવાથી નબલાઇ વધી જાય છે, તે માટે કલેજ ખાવા વધુ આપવી, તેમજ કુટ પણ વધતી ખવાડવી મોટી અંગુરી દ્રાશ ને મોટા કાચુલી દાડમના દાણા કાઢી બને સરખાં પ્રમાણમાં લેવાં, દ્રાક્ષના ઠળીઆ કાઢી નાખવા પણ દાડમના ઠળીઆ સાથેજ બધું પાટા પર પીસી નરમ ચાખને કપડાં વડે નીચવી તે રસ થોડા દિવસ પાવાથી લોહીમાં સુધારો વધારો થશે. રોજ તાજુ બનાવીને આપવું.

પ્રકરણ ૫૧.

પેટમાં દુખે તેનો ઇલાજ તથા જીલાખ. મરદો, પીશાખ, રેતી, વિગેરે.

૩૪૧.—બદહજમી અથવા ખાધેલું નહિ જરવાથી પેટમાં દુખે તો જૅન્ડી અથવા જૅન્ડર વાઇન પાણી નાખી પાવો. મરીની ચાહે પાવી. આદુ ને નીમક બેળીને ખરાડવવું પેટમાંથી પવનખી છુટો પડશે, અને અગત પડે તો તુરત જીલાખ આપવો. સહવારે જીખે પેટ ઝીસરીન ને લીંબુનો રસ એક એક ચમચી થોડા પાણી સાથ પાવો અથવા સોડા બાઇકાઈન પાણી સાથ એક ચમચી જેટલો રાતે સુતી વખતે લેવો.

ચુકો (Colic) પેટમાં થઇને ધણું દુખે તો ધણો જીનો શેરડી અથવા દ્રાક્ષનો સરકો અધું આસ પાવો, અથવા ચણાના ઝાડપર રાતથી કપડું ઢાંકી રાખી દવથી બીનાય ને સહવારમાં જાયકી લઇ તે પાણી નીચવી શીશીમાં ભરી રાખી એક ચમચી પાવું. જોઇએ તો ગરમ કોઠલી કે નળીઆનો સેક કરવો.

સરદીનું પેટમાં દુખે તો જાડો દુવાલ કે ફલેનલનું કપડું ગરમ પાણીમાં ઓળી અમથું મુકવું, અથવા તે પર થોડાં ટરપીનટાઇનનાં ટીપાં રેડીને પેટ પર

ચુકાથી ફાયદો થાય છે. રાઇનું પ્લાસ્ટર પીપરીપર મારવું યા તો ઍન્ડી કે ઍલેન-
ચાટર, પેપરમીન્ટનું તેલ કંઈ પણ લગાડવાથી સરદીનું દુખતું નરમ પડશે.

ઝાડો નાના બચ્ચાને દુધ હજમ નહિ થવાથી થાય તો એક ચમચી લેક્ટીક
ઍસીડ ચાર ચમચી પાણી ને પાંચ ચમચી સાકરનાં શીરામાં ભેળી રાખી દુધ પછી
થોડે વખતે એક એક ચમચી પાવું. મોટાં માણસને પણ લેક્ટીક ઍસીડ પીવાથી ફાયદો
કરે છે. ખડી સાકરનો ટુકડો અથવા બતાસા કે ખાંડ એક ચમચી ઊપર પેપર-
મીન્ટનાં અર્કનાં ત્રણ ચાર ટીપાં નાખી ખવડાવવું. મોઢું બંધ કરી રાખવું, સરદી, પવન
અથવા બદહમીનું દુખતાં પર અજમાવવું. તાજ, લવંગ, એલચી, જાયફલ દરેક
પા તોલો લઈ ખોખરું કરી બે કપ પાણીમાં અર્ધો કલાક ઊકાળી ગાળી કાઢી
દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવું.

પવન પેટમાં ગળાડવા કરે તો હીંગ ઘસીને પેટ પર લગાડવી, અથવા દુધીમાં
તપખીર દાખવી, કોઈ હીંગ ખાય છે.

પેપસીન (Pepsin) નામની દવા અથવા ગોળીઓ ખાવા આગલ યા પાછલ
લીધાથી ખાવેલું જરેવે છે, મેદા સુંકના ટુકડા આખા ધીમાં તરી કાઢી બે દિવસ સુધી
તુકમાં સુકીને બારીક છુંદી ચાળી તેના વજનની ખરી સાકરની છુંદેલી છુટી ભેળી
શીશીમાં મરી રાખી, ખાવા પછી દિવસમાં ત્રણ વખત એક અથવા અર્ધી ચમચી
અગત સુજન ફાકવી. કઠમી રીતનું પેટમાં દુખતું હોય તો એનાથી ફાયદો થાય છે.

૩૪૨.—સાધારણ જીલામ (પેટ) આવતાં બંધ કરવા કુમતી ચાહ દુધ
વગરનીમાં ખડી સાકર એક બે ચમચા નાખી ઘણી મીઠી બનાવીને પાવી. બીસમઠ
(Bismuth) નામની દવાથી પણ સાધારણ પેટ બંધ થશે અમન પડે તો શેક
કરવો. પોર્ટવાઇન અધું ગ્લાસમાં ખડી સાકર છુંદેલી અર્ધી ચમચી પીગળાવી
પાવાથી સાધારણ પેટ આવતાં બંધ થશે. જોઇએ તો થોડો વખત ચાલુ રાખવાથી
તાઠાટ પણ આપે છે.

બદહમી કે બાદીના પેટ આવે તે તુરત બંધ કાઢવાથી તુકમાંન થશે, પેટમાંનો
કચરો નીકળી મથા પછી બંધ કરવાં ત્યાર પછી અગત લાગે તો જીલામ આપવો.
થોડા દિવસ પાણી સાથ ગ્લાઇસેરાઇમોલીન (Glycothymoline) અથવા
લીસ્ટરીન (Listerine) નામની દવા અર્ધી ચમચી જેટલી પાવી જીંજરવાઇન કે
પેપરમીન્ટનો લીક્યોર પણ ફાયદો કરશે.

એલચીને આખી હાલ સાથે કાચી અથવા છુંજીને બારીક છુંદી સાકર સાથ
ભેળીને ખવડાવવી, અથવા જાવંત્રી વરીઆળીને અજમેો સરખા બાએ લઈ બારીક
વાટીને બે આંની બાર આપવું. સીતાજના ઝાડના સુકવેલાં બે ચાર પાંદડાં ઇંધણી
ચીજ સાથ ખવડાવવાં.

ગરમીના પેટ આવે તે પર કુમળા નાલીઝરના કાકરાનું પાણી ને ખજુરીને કીડી નીરો એક એક વાછન ગલાસ ભેળી સહવારમાં પાવું. દાડમની બંધ કુમળી કળી ખીભ્યા વગરની લેવી, થોડા ધાંણા, ખસખસ, વરીઆળી ને ખડી સાકર સર્કે સાથે ખદમાં છુંદવું, અથવા પાટા પર પીમીને પાણીમાં મેળવી કપડાં વડે ગાળી તે પાણી પાવાથી પેટ બંધ થાય છે. ખાટાંમીઠાં એક આખા દાડમનો રસ કાઢી તેને કળીઆને પણ છુંદી તેનોખી રસ દાખીને નીચવી બંધેને ભેળી થોડો થોડો પાવાથી બદ્દહમીનાં અથવા કોષખી જાતના પેટ આવતાં પર ફાયદો કરશે. ક્લોરોડાઇન (Chlorodine) નામની દવાના દસ બાર ટીપાં પાણી સાથે આપવાથી જીજાળ બંધ થશે.

અતેસાર ચાલુ પેટ કાઢને આવતાં હોય જેને સ્પ્રુ (Sprue) કહે છે તે પર કાચાં માલુગાંને તોડી તેમાંનો ગર પાણીમાં બીનવી ગાળીને પાવાથી ધણાકને ફાયદો થાય છે.

ફાકી, પેટ બંધ કરવાની એલચી, સુઠ, ધાણા, જાયફલ, ને દાડમની છાલ દરેક તોલો પા, વરીઆલીને ખસખસ દરેક નવટાંક સર્વેને છુટું છુટું લોઢી પર જીજીને બારીક છુદી ચાળીને ભુકી શીશીમાં ભરી રાખી અગત પડે ત્યારે એક ચમચી લઇને અરધી ચમચી સાકરની ભુકી ભેળી આપવી.

કોલેરાના પેટ નીતર કાંજી જેવાં આવે છે તે દરદીને પાણીની ધણી તરસ લાગે છે પણ પાવું નહિ, પગમાં આંકડાં આવે છે. વાસી દુધની મીઠાઇ, સડલી માછલી, ટીનમા પેક કીધેલી માછલી, તરકારી ખીગડેલી અથવા કલાઇ વગરના વાસણમાં પકાવેલું ખાધાથી કેટલીક વખત નુકશાન કરે તેને ટોમેન પોયજન કહે છે.

ચોખા બાફીને કાઢી લીધેલું પાણી કોષ પાય છે. કોલેરાની રસાં પણ ફાયદો કરે છે.

૩૪૩.—સાધારણ જીલાબ એરંડીજી સઉની સારો છે, તેમજ સુનાખી તથા લીકરીસ પાઉડર પણ વપરાય છે.

વીલાયતી મીઠા મેગનસ સલ્ફસ (Magnus Sulphus) ને સોડા સલ્ફસ (Soda Sulphus) પેહલુ બે ચમચી ને ખીજી એક ચમચી ભેળી દડા બે વાછન ગલાસ પાંણીમાં બીનવીને રાતથી રહેવા દઇ સહવારમાં ગાળી ને પાવું, ઝટલું અસર નહિ કરે તો થોડું વધુ આપવું. ધણાખરા જીલાબો જીમે પેટ લેવા અગત પડવે ખાધા પછી પણ આપવો. તેમજ ગોળીઓ લાંબે વખતે અસર કરે માટે નાતે સુતી વખતે લેવી. પૌરેશીન, પૌરોલીન, ઑલીવ ઑઇલ તથા તેને મલતી ધણીક દાખો તૈયાર બનાવેલી બનાવેલી નાના બચ્ચાને તેના પ્રમાણમાં જોડાળ સારું આપ છે. ધણીક જાતનાં વીલાયતી મીઠાં (Salts) આવે છે.

એરંડીઉ પીવા ગરમ ચાહ, કાશી અથવા દુધ કે ઇંડાની સફેદીમાં ભેળી લે છે. ગલાસનાં તળીઆમાં ગરમ ચાહ દુધ વમરની એક ચમચો રેડી તે પર એરંડીઉ એકુ બે ચમચા નાખી ઉપર થોડાંક ટીપાં લીયુનો કે આડુનો રસ, પેપરમીન્ટ, એન્ડી, ગિરકા જાંજરવાઇન કંઈ પણ છેલ્લાં નાંખવાથી એરંડીઆનો વાસ કે સ્વાદ ઝાઝો મોઢામાં રહેશે નહિ, ગલાસ પેહલાં પાણીએ બીનવીને વાપરવાથી એરંડીઉ તેને વળગતું નથી.

લેમોનેડ અથવા કુટના રસ સાથે ભેળીને તુરતજ પીવાથી મુદલ ખરાબ સ્વાદ લાગશે નહિ. એરંડીઉ પીવા પછી ઉપરથી ગરમ ગરમ ચાહે કે કાશી થોડીક પીવાથી જાતી પરથી નીચે જાતરી જલદી અસર કરશે એ જુલાખ વધુ લાગવા છતાં પેટ પોતીકા મેલે બંધ થાય છે. ગામદી એરંડીઉ જલદી લાગશે.

કૅલોમલ (Calomel) નામની દવાની ભુકી અથવા ગોલીઓ જુલાખ માટે સારી છે. તેનાથી પેટમાનો કચરો પીત વગેરે નીકળી જમને લીવર સુધારે છે. કેટલાંકને તે લીવાથી જલતી થતી હોય તો ઘણા નાના બાગો કરી પા પા કઢાકને અંતરે આપવું.

સુનામખીનાં ગામદી સુકાં પાદડાં આવે છે તે વીસથી ત્રીસ લખ એક ગલાસ કંઈ અથવા ગરમ પાણીમાં એક કલાક બીનવી ચોળી કાઢી ચાહનાં રંગતુ પાણી નીકળે તે ગાળીને પાવું, જોઇએ તો ગરમ પાણીમાં નાંખતી વખતે એક ચમચી જેટલી ભુકી ચાહ ને સુઠનો નાનો ટુકડો નાંખી ચાહે બનાવવાની રીતે કરીને લેવું. અથવા ખળખળતું પાણી અર્ધી પાઈટ ને સુનામખી અર્ધો ઝાંસમાં ભેળી તેમાંથી એકથી દોઢ ઝાંસ ને સુમારે પાવાથી સાધારણ જુલાખ લાગશે. વિલાયતી સુનામખીની સીંગ જેને સેના પોડસ (Senna Pods) કહે છે જે ઘેરા લાલ રંગની આવે છે તેમાની ચાર સીંગ રાતથી એક ગલાસ ઈંડાં પાણીમાં બીનવી ને સહવારે પાણી ગાળીને લેવું. એનાથી પણ જુલાખ થાય છે.

સુનામખીની ફાકી બનાવવા, ગોઝાખના ટુક, સુનામખી, ખેરાંતી છાલ, સુકા આમરા ધાંણા, હીમજી હરદે, દરેક નવટાંક જેટલું લેવું, હીમજી હરદેને થોડાં માખણમાં તળીને બારીક છુંદી બીજી બધી ચીજોની પણ બારીક ભુકી બનાવી ચાળી ને સર્વે ભેળી નાખી શીશીમાં ભરીને રાતે સુતી વખતે તેમાંની અર્ધી ચમચીમાં બારીક છુંદેલી સાકર એક ચમચી ભેળી પાણી સાથે ફાકવાથી ચાલુ પેટની કબજાઆતવાલાંને ફાયદો કરે છે.

ઇનીમાં (Enema) પેટ (ઝાડ) ને રસતે રખરની નળી વડે આપે છે, જેને સારૂ ઇનીમાંનાં વાસણમાં ટુકું પાણી એકુ બે પાઈન્ટ લખ તેમાં સાધારણ બાર સોપ થોડો પીગળાતી વાપરવો, સાચુને બદલે ઘીસરીન અથવા સાલીડ તેલ એકુ બે ચમચા તે પાણીમાં ભેગવું, કેટલીક વખત નીમક પણ નાખે છે. દાખી બાજુ

કોરવાળીને મોઢું ઉંઘાડી દમ રેતાં જવું. પેટમાં બીગાડો અથવા વાસ ધણો હોય તે થોડાંક ટીપાં હીંગનાં ચક્રાંનાં તેમાં જોડાએ તો રેડવાં. ઇતીમાંની અસર પેટમાં પાણી થોડો વખત સમાવી રાખવા પછી કાઢ્યાંથી સારી થાય છે.

નાનાં બચ્ચાંને અથવા મોટાને પેટની કબજીઆત વખતે નાની યા મોટી ખીચકારી વડે પેટને રસને ઝીસરીન અથવા ઓલીવ ઓઇલ એકુ ઓંસને સુમારે આપવું. કાળી દ્રાક્ષ ખવડાવવી અથવા તેનું શરબત બનાવીને પીવાથી પેટની કબજીઆત ઓછી થશે. દ્રાક્ષને સમારીને સોજા પાટા પર પીસીને થોડાક કલાક ગુલાબમાં દુબતી કોડીનાં વાસણમાં બીનવી રાખ્યા પછી ચુહલે ઉકાળી અર્ધો ગુલાબ બળી નય ને બધુ ચોળીને કપડાંએ ગાળી કાઢીને પાછું ચુહલા પર ઘટ સીરપ જેવું બનાવી ઊતારવું. અગત પડે ત્યાં રે એકુ ચમચી પાવું. વિલાયતી કાળાં આળુ (Prunes) પણ આય છે. અંજીર તેમજ બીજી કેટલીક ફુટ ખાધાથી પેટનો ખુલાસો રહે છે. અંજીરનું તૈયાર બનાવેલું શરબત (Syrup of Figs) આવે છે તે જોડાએ તો રાતે સુતી વખતે મોટાંને એકુ જે ચમચી પાવું. તે બનાવવા માટે એક ઓંસ સુકા અંજીર બારીક કાપીને એક પાઉન્ટ પાણીમાં ચુહલે ઉકાળી કપડાંએ ગાળી વાપરવું. હરડે પણ પાણીમાં ઘસીને બચ્ચાંને પાય છે. સહવારમાં પેટ ટંબલર ભરી ઠંડું કે ગરમ પાણી પીધાથી ધણો ફાયદો થશે. જોડાએ તો રાતે સુતી વખતે પીવું. કસરત કીધાથી કબજીઆત મટે છે.

મરડાનો ઉપાય તથા કરમ વિષે.

૩૪૪.—મરડાની (Dysentery) શરૂઆતમાં તુરત જોડાએ જીવાળ આપવો. દુધ, કંજી છાશ, ઠંડકવાલો ખોરાક પાવો, ને લોહી, સીમત મળી હોય તે બંધ થવા વગર ખાવાનો ગરમ ખોરાક આપવો નહિ. કાંઈકને લોહી, સીમત સાથનાં ચીકનાં જીવાળ થાય છે.

પેટમાં દુખતું હોય તો શેક કરવો. નરમ નહિ પડે તો અલસીની પોલ્ટીશ અવાર નવાર ત્રણ ચાર વખત દિવસમાં કરવી.

નીમક ગરમ કરી કપડાંની પોટલી બાંધી ને નીચે સફરા આગલ શેક કરવાથી પણ દુખારો નરમ પડે છે.

સુકાં આખાં દાડમને છોલી, દાણા કાઢી નાંખી છાલને બહારની બાજુથી પોર્ટ વાઈનમાં ઘસવી. અંદરનો થોડાક ગર આવે ત્યાં સુધી; એક ગ્લાસ પાણીમાં એક ચમચી ઊપડું ઘસેલું નાખી પાવું, એ મુજબ દિવસમાં ત્રણ વખત એજ મુજબ ઘસીને પાવાથી ફાયદો થાય છે. એ ઊપરાંત એક ચમચી ઇસબગોળનાં બી જરા લોહી પર સેફ્રા તેમાં એક ચમચી ખાંડ અથવા ખરી સાકરની જુકી સાથ ખવડાવવું. ત્રણ વખત દાડમની ઘસેલી છાલતુ પાણી ને ત્રણ વખત ઇસબગોળ અવાર નવાર અંધે આપવાથી ગમે તેવો મરડો નરમ પડી જશે.

માંગુસતાનની છાલને પણ પાણીમાં ધસીને સાકર છુંદેલી બેળી પાવાથી ફાયદો થાય છે. ધાણાંનું પાણી પેટ બંધ કરવાના ઇલાજમાં લખ્યું છે તે પણ મરડાપર અપવું. દાઢમની છાલને થોડાપાણીમાં ઊકાળતી વખતે એક બે લવંગ નાખી ગાળીને પાવું. એ મોટા ચમચો સોળે સરકો, એક મોટો ચમચો સોળું નીમક, ટેબલ સોલ્ટ, ને ગરમ પાણી એક પાઈન્ટમા મેળવી ઠંડું પડેને એક વાઇન ગ્લાસ ભરીને બે કલાકને અંતરે પાવાથી કેટલાંકને ફાયદો કરે છે. નાના બચ્ચાંને એનો ચોથો ભાગ મરડા પર આપવું. સંગજીર ને મલાઇ પાવાથી મરડો નરમ પડે છે.

બેલ કુટનું સીરપ (Syrup Bael) તૈયાર મેલે છે, તે એક ચમચો ઠંડાં પાણીમાં બેળી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવું. તેમજ બેલ કુટનો મુરખ્ખો, પાક, વિગેરે બને છે તે પણ મરડા ઉપર અવાડયાથી ફાયદો થશે; કાચાં ને પાકાં બેલ કુટ ને તોડી પાણીમાં ભીનવી કસ કાઢીને પણ પાય છે. મધમાં મેઠીનાં પાંદડાંના રસનાં થોડાં ટીપાં બેળી પાવો.

વળીઆળીને છુંજ બારીક છુંદી એક ચમચી જુકી ને એક ચમચી ખડી સાકરની જુકી સાથે ફાકવી. દાઢમની છાલ ને માયફળની બારીક જુકી સરખાં વજનની બેળી દિવસમાં બે ત્રણ વખત આપવી, જેમ્મએ તો સાથે માંગુસતાનની છાલ માંચફળ બદલ લેવી. ઈંદ્રજવ ને શેકી બારીક છુંદી કપડાં વડે ચાળી ને તે જુકી અર્ધા ચમચી જેટલી અમથી અથવા ખડી સાકર સાથે બેળી ખવડાવવી.

ફાકી બનાવવા માટે ઈંદ્રજવ પા તોલો અધકચરાં છુંજવા પછી છુંદવા, જાયફળને ટુકડો છુંજવા વગર છુંદવો. બારીક ખડી સાકર છુંદેલી બે ચમચી એ સર્વે સાથે બેળી નાંખી અર્ધા ગ્લાસ પાણીમાં ઉપલી મેળવણીમાંથી રાતે એક ચમચી ભીનવી રાખીને સવારમાં જુએ પેટે પાવું. જરૂર જણાય તો સાંજે પણ આપવું. જે પીવા ન ગમે તો સાકર સાથે તેની ગોળી વાળીને આપવી.

કાચાં ઇંડાંની સફેદીને કફ ચઢાવી તેમાં છુંદેલી ખરી સાકર થોડી બેળી બનતાં સુધી એક બે ગોતમાં ગળાવી દેવી. ઇસખગોળના બી ચુંટી કાંકરા કાઢી એક ચમચી ત્રણ થી ચાર ગ્લાસ પાણીમાં ભીનવી ત્રણ ચાર વખત એક એક ગ્લાસ પાવું. જરૂર બીઆં પુલીને મોટાં થશે અને ઘણા કલાક રહ્યાથી પાણી ચીકણું થશે તેમ તે વધારે ફાયદો કરશે. જેમ્મએ તો પીતી વખતે તેમાં થોડી સાકર કે શુદ્ધાબ નાંખવું.

ગાંડીજી જીરૂ પાણીમાં સાકર સાથે રાતે ભીનવી સહવારમાં ઘટ બંધાય ને સહવાર સાંજ એક એક ચમચો ખવડાવવું.

ઇમ્જી હરડે ને ધી કે એરડીઆંનો હાથ લગાડી ઠીકરાં ઉપર જીંજી છુંદીને એક એક ચમચી સાકર અથવા તેના શીરા સાથે દિવસમાં બે ત્રણ વખત આપવી. જાયફળ ૧, એલચી ૧૦, સુંઠ, ખસખસ નવટાંક, એલચી સાથે ઠીકરાં ઉપર શેકીને બારીક જુકો કરવો. જાયફળને અમણીને જુકો કરવો. પછી છુંદેલી સાકર પાશેર સહેજ માખણ લઇ સર્વેને ચુકલા ઉપર જરા શેકીને એક એક ચમચી વાપરવું.

અરીમ અર્ધા વાલ જેટલું, ગોખર તોલો એક, ખુરાશાની મીરચી તોલો પા, જયકળ તોલો એક, એ સર્વેને છુંદીને ગોળ સાથ ગોળી બનાવીને આપવી. ખસ ખસ, ખડી સાકર તથા આખી એલચી સરખા વજનનું ત્રણે લઈ છુંદીને બેળી નાંખવું. એલચીને પહેલાં હાલ સાથ ચુકલા પર સેકીને પછી છુંદવી.

ખીલમરી બેને છુંદીને એક બાટલી પાણી, સુંઠનો એક ટુકડો સાથે નાંખી ચુલે ઉકાળી અધું પાણી બળેને ગાળી કાઢી દિવસમાં ત્રણ વખત બેથી ત્રણ ચમચ આપવું. ચોખા એક ચમચી તથા પર છુંછ તદ્દન કાળા દિશે ને એક ટુંબર પાણી સાથ બેળી રાખી તેનો રંગ ઓગળેલો લાગે કે કપડાંએ ગાળી અર્ધા ચ્વાસ જેટલું એક કલાકનાં અંતરે મોટાને પાવું, નાના બચ્ચાંને એક ચમચી જેટલું પાવું.

મરડા પર વીલાયતી કરતાં ઊપલાંમાંના કોષખી દેથી ઉપાયો વધુ ગુણકારક છે.

૩૪૫.—કરમ, નાનાં બચ્ચાંને (Round Worm) ની નીચાણી તેઓ નાક ધણુ ચોખ્યા કરે તે ઉપરથી જણાય. તે વખતે ગળાંમાં સીતાખનાં પાંદડાં સુતરે બાંધીને પહેરાવવાં તેના વાસથી કરમનું જોર ઓછું થશે, કરમનું જોર લાગે તો તુરત એરંડીઆનો જીલ્લાખ આપવાથી તે પડી જશે, કોષકને મોઢાં કે નાંકને રસ્તે પડે છે, કોષ વખતે માંધે ચઢી જઈ નુકશાન કરે માંધા પર અરીઠાનું શીણુ ચોપડે છે.

સીતાખનાં પાંદડાંનાં ચાર પાંચ ટીપાં ચોળી નીચોવીને એક મુઠી ભર ધાણાને ગોખરા કરી રાતથી અર્ધા શેર પાણીમાં ભીંજવી તેનું પાણી સવારે ગાળી કાઢી એક ચમચો લઈ પેલાં સીતાખનાં ટીપાં બેળીને પાવું. ધાણાનું પાણી કાઢી નહીં નાંખવું, સીસીમાં ભરી રાખવું. દાડમની હાલ ઉકાળેલું પાણી પીવાથી પણ કાયદો થશે. કપુરનો વટાણાથી બી નાનો ટુકડો લઈ બારીક છુંદી ગોળનું પાણી કરી તેમાં બેળીને પાવું. ઢોંગ એક ચણા જેટલી લઈ આતશ પર ટુલવીને મધ અથવા ગોળમાં તેની ગોળી વાળીને ગળાવવી. અખરોટ સાથ કાકડીનાં બી ખરાડવાં. કચકો કરમાણી, ધાણા, ઇંદ્રજવ, એક પૈસાનું લઈ બારીક છુંદી થોડુંક પાણી નાંખી ચુલે ઉકાળી ઠંડુ પડે ને તે પાણી ગાળીને પાવું, એથી કરમ પડવાનાં હશે તો પડશે, નહિ તો જોર કમતી થશે.

કવેશીઆ (Quassia) નામની દવાને પાણીમાં નાખી ગાળીને પાય છે. સૈન-તોનીન નામની સહેજ પીળી ચળકટી દવાની જુદી કરમ માટે આપે છે. નાનાં બચ્ચાંને પાથી અર્ધા ઝેનને સુમારે અને મોટાને પાંચ ઝેન પાણી સાથ અથવા એરંડીઆમાં બેળીને આપવું સૈનતોની ને હવા કે તડકું લાગવાથી બગડે છે.

મોટા કરમ (Tape Worm) ચપતા ને કેટલીક શીટ લાંબા કોષને થાય જોનો સખજ ખરાબ ગોશ ખાધામાં આવ્યાથી થાય છે.

૩૪૬.—પીશાખ મરમીમાં ઓછી ને સરદીનાં દિવસોમાં કેટલીક વખત ધણી થાય છે, તેમજ કેટલાક ને નખળાઇને લીધે થાય છે. આખા દિવસમાં ચાલીસથી પચાસ આંસ સુમારે થવી જોઈએ, એમા પાણી ખાર, ચુનો, મંગનીશીઆ વિગેરે હોય છે.

ધણી થતી બંધ કરવા માટે તલ ને સાકર ભેળીને ખવડાવવી, અથવા ખસ-ખસના પોસના નવા તાજાં ફુલને પાણીમાં ઉકાળી તેને શેક કરવો, ગરમ પાણીની ઢેલી (Bag) પેડુ પર મુકવી.

પીશાબ બંધ થયેલી છુટવા બ્લોટીંગ પેપર સોજી લઈ પાણીમાં ભીંનવી પેટ પર મુકવું; અથવા હજરતે હાઉ નામનો સફેદ રંગના ઠળીઆ જેવું આવે છે તે પાણીમાં ધસીને પેડુ પર કાપક લગાડે છે. કેસરીનાં ફુલનાં વરાળીયાં કરી પેટે બાંધવા અથવા તેા પાણી ઉકાળતી વખતે તેમાં થોડો સુરોખાર નાંખી સેહવાય તેવું પાણી કીટલીની ધાર વડે પેડુ પર રેડવું આ તેમાં કપડું બોળીને મુકવાથી પણ બંધ થયેલી પીશાબ છુટશે. બાર્લી પૌડર પુરતુ પાવું.

પીશાબનો રંગ તાવમાં લાલ તથા ઘેરો થાય છે ગદલી અથવા બીજો કંઈ ફેરફાર લાગે તો ડૉક્ટર પાસ તપાસાવવી.

યુરીક ઍસીડ (Uric Acid) પીશાબમાં જતી ડૉક્ટર પાસ તપાસવાથી માલમ પડે તો માંસનો ખોરાક ઝાઝો લેવો નહિ, બાજી તરકારી મુળા ખાવા, લીલા ઝીણા તાજાં સફેદ ફાંદોનો ખારીક છુકા તેમાં તજની અથવા જાયફળની છુટી એક પાવલી પર સમાય તેટલી લઈ અર્ધા કપ ગરમ પાણીમાં કાંદા સાથે ભેળી આખી રાત રાખી સહવારે માળી છુખે પેટે પાંચ સાત દિવસ પીવાથી યુરીક ઍસીડ તપાસવાથી ઝાઝી માલમ પડશે, હાથ પગના સાંધાઓ સુજી આવીને દુખે છે. ગુરદાનું દરદ કાપ ને પીશાબ તપાસવાથી માલમ પડશે.

મીઠી પીશાબ (Diabetes) જે પીશાબને તપાસવાથી માલમ પડે છે તેના માણસે મીઠાસવાળી ચીજો પાંઉ, તેમજ પટેલા, ચાવડ મીઠાઈ મુદ્દા ખાવી નહિ, સાકર કે ખાંડને બદલે કેટલાંક ગ્લીસરીન કે સેકરીન વાપરે છે. સોડા બાઇકાર્બ' ખાવા પછી પાણીમાં થોડો પાવો.

પાંઉને બદલે બાજરીના આટાની અથવા ધણિનાં યુવાંની શેટલી ખાવી, ખોરાકમાં બાજી, મુળા, દોધી, કાખી, ઈંડાં, પાંડ, દુધ, કઠોળ, ફુટ થોડી લેવી. માંસનો ખોરાક થોડો ખાવો. કાળાં જાંબુના ઠળીઆને સુકવી તેની ખારીક છુકા કરી ચાળીને અમત પડે ત્યારે દિવસમાં એક બે વખત અર્ધી અર્ધી ચમચી ઠંડાં પાણી સાથે ફાંકવી. મુગફળીનો પાગાની છુટા છુખે પેટે ખાવાથી કાંઈને ફાયદો થાય છે.

જંગલી બાવળનાં લાકડાંની સુકી છાલ સોજા બાવળની નહિ લેવી જાંબુની સુકી છાલ, અને સાખરના રેશમી રૂના ઝાડની સુકી છાલ ત્રણે એક એક રતલ લઈ ત્રણ બાટલી પાણીમાં ઊકાળી (Decoction) કરી એક બાટલી સુમારે રહે કે માળી ઠંડુ પડે ને બાટલીમાં ભરી રાખી સહવારે ચાહ પીવા પછી અર્ધે કલાક અને બપોરે ખાંડને અર્ધે કલાકે અધુરું ગ્લાસ થોડા દિવસે પાવાથી કાંઈને ફાયદો

કરે છે, પાછી પીશાબ વપાસાવતી, એ દરદવાલાને શરીર પર ઝુમકાં, પાકાં પલ્લુ નીકળે છે. રૂઝવા માટે ટૅનીન નામની દવાની ભુજી છાંટીને પાણી વડે પીવું; પાકરીને ફાડવા માટે પાછળ આપેલો દુધવાનો મઝમ અજમાવવો અથવા પાકાં અંજીરને ઘોષ છાલીને ગરમ કરી કપડાંમાં મુકી તેની પોલટીસ કીધાથી જલદી ટુટે છે, કોઇ વેગનાની પોલટીસ પલ્લુ કરે છે. નસતર વડે ચીરવા કરતાં પોતીકી મેળે ટુટે તો સારું.

૩૪૭.—રેતી પર કારાકુરા નામની એક જાનના ઝડતી છાત્ર આવે છે તેને છુંદીને ઝીણું કપડાંમાં ચાલી રાખતી, કેસુરીનાં નવાં સુકાં ત્રણ પુલ્કને એક ખ્યાલાં ઠંડા પાણીમાં રાતથી ભીંનવી રાખી સહવારમાં ઘણું સકારેથી તે પુલ્કને ખુબ ચોક્કીને પાણી માળી કાઢી છુંછે ફેંકી દેવો. ઉપલી ભુજી એક ઉપર વેર ચમચી ભરીને તે પાણીમાં બરોબર મેળવીને ભુખે પેટે પાવું; રેતીનો ઘણો દુખારો હોય તો સાંજે પાછું એજ મુજબ આપવું. રેતી હશે તે બધી એ દવાથી પડી જાય છે અને પથરી પણ બંધાયલી કેટલીક વખત નીકળે છે; પથરી બંધાયલી કે ધકને ઓપરેશન કરી કાઢી પડે છે, એ કારાકુરની છાત્ર સાધરણ લાકડાંને રાખતાં જે છોડાં નીકળે છે તેવાં નાનાં ગોળ ચકરડાં જેવી બે ઈંચને સુમારે પહોળા હોય છે, ગાંધીઓની દુકાને મળશે, અમઠી કુરા નામની છાત્ર પણ આવે છે તે નહિં લેવી. રેતીની લાંબા વખતની અડચણ એ ચીજ ચાલુ બે ત્રણ માસ વેર પીધાથી નીકળી જાય છે, જો કે પીધામાં ઘણું કડતું લાગે છે. કુમલાં નાળીએરના કાકરાતું પાણી ચાલુ પીવું અથવા રાતે સુધી વખતે કોષકને ઓલીવ ઓઈલ પીધાથી ફાયદો થાય છે. જવખારનો ઘણો જેટલો દુકડા પાંન સાથે મેલવવો.

ગોલની અથવા ખાપરી બાજુ કંઈમી ખાધાથી કોઈની રેતી પડી જાય છે. શેક કીધાથી પણ દુખારો નરમ પડશે. બાર્લીચોટર પુરતું પાવું.

૩૪૭.—હુરસના મસા (Piles) ઘણું ખરું પેટની કમજબાતને લીધે કોષકને મસા થાય તે સારું અવાર નવાર જુલાય લેવો. કેટલાંકને એનીમાથી ફાયદો થાય છે. સરદી બીનાશવાત્રી તેમજ કઠણ જગ્યા પર બેસવું નહિં. લગાડવા માટે સરમાક ઝાડનાં પાંદડાં આખાં વચમાંની ઢાંડી સાથે લઘુ છુંદીને લેપની માફક બનાવી ખાંધવા. લોહી બંધ કરવા આઇસ નાના દુકડા સફરામાં મુકવા, ફટકડીતું પાણી વાપરવું અથવા હેઝકીન ને લેનોલીને સરખું બેળી લગાડવાથી લોહી બંધ થશે. માંચફળ એક ઓંસમાં અરીમની ભુજી આંઠ ગ્રેન બેળી લગાડવું. મસા ઓપરેશન કરાવી કાઢવો પછી સારા થાય છે.

ભગંનદર (Fistula) નામનું દરદ સફરામાં થાય છે, જેની પર આલશીની પોલટીસની પોટલી કરી બાંધી રાખતી, ડિસમાં ચાર પાંચ વખત કરવાથી ટુટી જઈ લોહી પર નીકળી જવા પછી એક જાતનું મુખ્ય વાખેરી બાતે નામનું આવે

છે તેને પાણીમાં ઘસી સફરાની બહાર તેમજ આગુઆગુ લગાડવાથી એ દરદવાળાને ઘણો ફાયદો થાય છે. કોષકને છેક ઉંડુ અંદર વેર મળવું એ દરદ ધણું ઠેરાંત કરે છે ને બેસી ઉઠી પણ શકાતું નથી તેને કેટલીક વખત ઓપેરેશન કીધાથી સારું થશે.

પેટમાંના દરદો જેવાં કે કૃનસર વસુરી ખઢીથી ખવાયલી કે બાગેલી પાંસળાઓ વિગેરે જે બહારથી પારખી નહિ શકાતા હોય તેને એક્સ રે (X ray) વડે સખી કીધાથી તેમાંથી સમજી તેમજ જોઈ શકાય છે.

અકરણ પર.

ઊલટી, અડગરી, શ્વેર, બાંધ વિગેરે.

૩૪૯.—ઊલટી કેટલીક વખત બદનખી અથવા પીતનાં જોરે પણ થાય છે.

ઊલટી લાવવા એક ટંખાલર પાણીમાં એક ચમચી નીમક કે રાષ્ટ્ર નાખી પીવું, ગરમ પાણી અથવા ઘણો સરખો સોડા પીધાથી પણ ઊલટી થશે, જોષાએ તો ગળામાં પીછ ફેરવવું. કેટલીક ઝેરી વસ્તુ કે દવા પીવામાં આવે તો તેને ઊલટી કરીને ઠાઠવા ગરમ આદુ કે નીમકનું કે રાષ્ટ્રનું પાણી ધણું સરખું પાવું. અસીડ કંઈ પણ જાતની પીધામાં આવે તો બનતાં સુધી ઊલટી કરાવવી નહિ પણ દુધ પુરતા જથ્થામાં પાવું, ડૉક્ટરની મદદ પુરત લેવી. વધુ અકરમાતમાં જીવો.

ઊલટી બાંધ કરવા ઠંડો લેમનેડ, કે લીંબુ પાણી સાથે પાવું. આઇસ ચુશવા આપવું, લવંગ મોઢાંમાં રાખ્યાથી પણ ઊલટી અટકે છે.

પીતના જોરની ઊલટી થયાં કરે તો દાડમનું શરબત પાવું, ખીસમચ નામની દવા સહેજ લાઇ પાણીમાં પાવાથી નરમ પડશે.

ઊલટી કોષકને ઓપેરેશન માટે કન્સેરોફોર્મ સુધાડવા પછી પણ ચાલુ ધણી થાય તે વખતે કંઈખી ખોરાક ઘણો ખાવો નહિ, ચમચી વડે અથવા શ્રીદીંગ કપે એક બે ચમચાને સુમારે ઠંડું પાણી, ચમખીન કે ગરમ લેમનેડ પાવો અથવા આઇસની નાની ટુકડી ચુશવા આપવી. દવા કે ખોરાક ગસલામાં કાઢી બે પાંચ ટીપાં જોડેલો ચમચી વડે પાંચ પાંચ મિનિટે મોઢાંમાં નાખી થોડે વખતે પુરો કરવો એ રીતે પણ તકી રહેછે, આઇસમાં ઠંડું કરી પાવું અથવા ખવડાવવું. સફેદીનું પાણી આલખ્યુમન પણ આપવાથી તાકાત આપી ખીજ ખોરાકની ગરજ સારે છે. જ્યાં સુકાયા કરે તો ઘોટર પાણી અથવા કુમળી આઢના કોમરા કરાવવા.

બોચી પર ને પાંસળાઓની વચ્ચે પીપળી બપર રાષ્ટ્રનું પ્લાસ્ટર મારવું, અથવા પાંજીને પોટવાઇનમાં બીનવી પીપળી કે છાતી પર અવારનવાર ચુકાથી કોષકની ઊલટી બાંધ થશે.

કરીઓ લાગવાથી ઉલટી થતી થાય તો જિપ્સા કોષ્ટ્રની જિપ્સ અજમાવવા ક્ષોરોફોર્મનાં દસ બાર ટીપાં પાણીમાં રેડી પાવા, વુરસ્ટર સૉસ (Worcester Sauce) એક ચમચી ત્રણ ત્રણ કલાકે કોષ્ટ્ર પીએ છે. મોઢાંમાં ચાલુ લવંગ રાખવું. દમ ઉપર રાખી પેટ અંદર દમારી ને થોડો વખત રાખવાથી પણ જિવટી અટકે છે.

કોષ્ટ્ર ક્રીને મહીના સાથે જિવટી થતી થાય છે તે વખતે થોડું થોડું ખાવું પીવું. ધણું લીધાથી પાણું નીકળી જશે. આપસ જોઈએ તો મોઢાંમાં ચુથવું અથવા કંડો કાઢેલો ખોરાક લેવો. થોડાં લવંગને પાણીમાં ઉકાળી ગાળી તે પાણી થોડુંક પાવું. ક્યુમીસ (Koumiss) એક જાતની દુધની મેળવણીથી બનાવેલું દવાવાલા (Chemist) ની દુકાનેથી મળે છે તે તાજું બનાવેલું પાવાથી ટાકાત રહેશે. બીજા દિવસ વેર રાખવું નહિ છાશ તથા બીજી મેળવણીથી અને ખાવાનાં કે ઘોડીનાં દુધમાંથી પણ એ બને છે. સાધારણ રીતે આ બનાવવા માટે છેલ્લે પરચુરણમાં જુઓ. ફાડેલા દુધનું પાણી જોઈએ તો પાવું.

૩૫૦.—અડગરી (અટકડી) ચાલુ આવતી હોય તો થોડો વખત દમ લીધા વગર એક બે ત્રણથી જ્યાં સુધી ગણી શકાય ત્યાં સુત્રી મનમાં ગણવા અથવા પાણીનાં સાત કે નવ ગોટ ગણીને પીતા. પાણીનાં ગ્લાસ પર કપડું ઢાંરી તેમાંથી પાણી પીવાની તજવીજ કરવી, જમણા હાથનો અંગુઠો ડાબા હાથની હથેલીમાં દાખી રાખવો અથવા તો નાક મસગવું. નેસનો ધપકારો (Pulse) ને થોડો વખત દાખી રાખી. તપખીર સુંધરી. આપસ અથવા સાકર અમથું ચુથવું અથવા તે પર ક્ષોરોફોર્મનાં બે ત્રણ ટીપાં નાખવાં. સોજે સરકા ચુશીને પીધાથી અડગરી બંધ થશે, જોઈએ તો ખડી સાકર તેમાં બોળીને ચુથરી, જિપલામાંથી કંબી કરવું.

કોષ્ટ્ર વખત માણસને એકદમ ચમકાવવાથી પણ બંધ થઈ જશે પણ નમતી છાતીવાલાને તેમ કરવું નહિ. કાંનનાં ચાપકા પર કોષ્ટ્રક થુક અથવા પાણી લગાડે છે. પેટપર જીંધુ સુવાથી પણ અડગરી બંધ થશે. જરમ પાણીમાં સોડા બાઈકાર્બ, સુંઠના અર્કના થોડાં ટીપાં એમાંની કંઈપણ ચીજ નાંખીને પીવું. પીપરી પર રાઈ આરવાથી બંધ થાય છે. ઘણો દારૂ પીનારને પણ ચાલુ અડગરી થાય છે.

અડગરી ચાલુ રહે વડનાં પાકાં પાન તથા ઉપર પહેલે બાળીને પંજી ખારીક રાખ બનાવી ગોળ સાથે બધે બેળી સરખું એક ટાંક બાર આપવાથી કંતાલાબરેલી અડગરી નરમ પડે છે.

૩૫૧.—અટકાર (ઓડકાર) ચાલુ આવતા હોય તો બીજેરાંનો રસ અર્ધા ગ્લાસ ને એક ચમચો મધ બેળી ત્રણ ભાગ કરી દિવસમાં ત્રણ વખત પીવું;

બદલનમીના સખએ અથવા છાતીપર પવનનું જોર હોવાથી પણ અટકાર કાઢને આવે છે. તે સારૂ બદલનમી માટેના આપેલા ઉપાય કરવા.

છાતીપર ફાહું બળે તો એક ચમચો દુધ પીવું અથવા એક વાંછન ગ્લાસ ઠંડાં પાણીમાં બારીક વાટેલું નીમક અથવા સોડા બાઈકાર્બ અર્ધી ચમચી પીગળાવીને પાવું. સોડા મીન્ટ (Soda Mint) ની ટાંકણીઓ પણ તૈયાર આવે છે જે બાધા પછી પાણીમાં ગળાવવા. લીંબુનો રસ નીચસીને પાણીમાં ચાલુ પીધાથી ફાયદો થશે, લોહીને સુધારો થાય છે. ખાસ કરી ગરમીના દિવસમાં પીધેલું સારું છે.

ઝોરતની છાતીમાંનું દુધ કમી કરવા બ્રેન્ડીમાં કપડું બોળી દિવસમાં બે ત્રણ વખત મોઢાં પહોળીયાં કરી બાધા, બેન્ડેડોનાં નામની દવા લગાડવાથી પણ દુધ ઊડી જાય છે. કેમ્પ મોધરાના ફુલની કળીઓ દોરામાં પોષ્ટને છાતી પર રોજ બાંધે છે.

ઉપર.—ફેર (ચક્ર) ફેટલીક વખત સરદી તેમજ નળલાઇથી પણ આવે છે તે વખતે દુરત બેસી જવું. ફેટલીક વખત લોહી ઘણું જવાની અથવા હાર્ટની નળલાઈના સખએ પણ ફેર આવે ત્યારે બનતાં સુધી સુઈ રહેવું. બીજાનાં પરથી ચાતુ ઊઠવું નહિ, ફેરવાલીને ઊઠવું. સરદીના ફેર આવે તો બોચી પર રાઈ મારવી, સુંક મરીનો સરદીમાં લખેલો કાવો પવો, આંખે પાટો બાંધવાથી ફેર નરમ પડશે. દર.આમાં બોટમાં બેઠેલાં ફેર આવે તો દુર સામે જોવું નજદીક પાણીમાં જોવાથી વધુ આવશે.

બેશુદ્ધ થયેલાં માણસને હુશિયારીમાં લાવવા માટે મોઢાં પર પાણી છાંટવું. (Smelling Salt) નામની દવા સુધાડવી શરીરમાં ટાઈટ કપડા પેહરેલાં હોય તો તુરંત ધીલાં કરવાં. ઉંચકવું પડે તો આડું સુતેલું રાખી ઉંચકવું, હલું કરવું નહિ. હુશિયારીમાં લાવ્યા વગર પાણી કે દવા દાર પાવો નહિ. સ્પીરીટ ઍમોનીઆ ઍરોમેટીક દવા (Spirit Ammonia Aromatic) અર્ધી ચમચી વાંછન ગ્લાસ પાણીમાં નાખી આપવું. માંથે લોહી ચઢી જવાથી બેસુદ્ધ થએલાંના માથાપર પાણી રેડવું આઈસ કુકવું અથવા બોચી ને ટેટાં પર રાઈ મારવી.

બેશુદ્ધ પારખવા માટે આંખનાં ટોપચાંને જરા હાથ લગાડવાથી તદ્દન બેશુદ્ધ માણસ હશે તો ટોપચાં મુદ્દલ હાલતાં નથા પણ થોડીક શુદ્ધિમાં હશે તો તુરંત આંખ બંધ કરશે.

હીસટીરીઆ કેટકાંકને મગજની કાઈ કારણની ઉશ્કેરણીથી થાય છે. બેશુદ્ધ માણસને હુશિયાર કરવાની રીત અજમાવવી અથવા મોઢાંપર પાણી છાંટવાથી પણ હુશિયાર થશે, જાંદએ તો કંદો સુંધાડવો. ઢોંગ કરી પડી રહેલું માણસ કેટલીક વખત ગંભી માલવાથી ચમકાને ઉઠે છે, તેમજ આંખના ટોપચાં બંધ કરી જોવાં.

ફીફ્ફ' થાય ત્યારે કોઈકને મોઢાં પર ફીણુ આવે છે, હોશીઆરીમાં લાવવા પગનાં ટેટાં પર રાઈનું પ્લાસ્ટર પાંચેક કલાક સુધી સુકી રાખવું. જોર થાય ત્યારે પડે નહિ તેની સંભાળ રાખવી જીભ બહાર નીકળી આવેલી કરગાઇ જાય માટે મોઢાંમાં દાંતની વચ્ચે મોટો જીવ અથવા રબરનો ટુકડો મુકવાથી જીભનો બચાવ થશે. જિંઘાયલાને ઊઠાડવું નહિ.

સુંઠ, ને પીપળ સરખાં વજનનું લઈ ખારીક છુટી બેળીને તેની ગોળી અથવા ફાટી પાણીમાં આપવાથી કોઈને ફાયદો થાય છે. કનીનીન દસેક ગ્રેન જેટલું સરઆતની નીશાનીઓ લાગે કે આપવાથી કેટલીક વખત જોર થતું અટકે છે.

૩૫૩.—ઉંઘાતી વખતે કોઈખી જાતના પીચારોથી મન મોઢાંનું રાખવાથી ઉંઘ જલદી આવે છે, ઘણી ખરી જમણી બાગુએ કોર-વાલીને સુવાથી ઉંઘ આવશે. કેટલાંકા કેરી દવાઓ લે છે જે ટેવ પાડવાથી નુકશાન થશે, અગત્યની વખતે ડૉક્ટર ફરમાવે તોજ પાવી. સુવા આગમય તાવક તથા બાલ પર બ્રશ મારવો, તેમ કરતાંખી જો ઉંઘ નહિ આવે તો આંખ ઉપર પાણીમાં બીનવેલો પાટો બાંધીને સુવું; નાહવાથી કે પગને ગરમ પાણીમાં શેકવાથી ઉંઘ લાવે છે. સખજનો પાસે કે કુલ કોઈક બીજાનામાં રાખે છે. માથું જાંચુ રાખવું.

સુવાની પાંચ મિનિટ આગમય ગરમ દૂધ પીવું, અથવા જાયફળની છુટી થોડીક પાણીમાં નાંખીને પીવાથી ઉંઘ આવશે, પાંઉ પર માખણુ લગાડી મરીને છુટી પુરતી છાંટીને ખાધાથી ઉંઘ આવશે.

ઉજાગરે રાતના કરવા કોરી પીધાથી ઉંઘ નહિ આવશે, તેમજ મોઢાંપર પાણી છાંટ્યા કરવું. સહવારમાં જલદી જાયવા માટે રાતના તેજ મનમાં વિચાર રાખવાથી ઉથાય છે.

અકરણુ ૫૩.

મોઢાંની સફાઈ, જીભ તથા દાંતની સંભાળ.

૩૫૪.—મોઢાંનો વાસ કોઈ વખત બદલજખી અથવા ખરાબ દાંતને સખએ આવે છે, દર વખત ખાધા પછી હમેશાં કોગરા કરવાથી મોઢું સાફ રહે છે. તેમાં રાતે સુતી વખતે ખાસ કરવા.

કોગરા કરવા નીચલી કોઈખી ચીજો લેવી, પાણીમાં થોડાં કોલોનવોટરનાં ટીપાં નાંખવાં, ટંકચુખાર, નીમક, ગ્લાઇકોયાઇમોલીન કે લીસ્ટરીન નામની દવા એક ટંખલર પાણીમાં અર્ધી ચમચીનાં સુમારે કંઈખી બેળવું. ખોરીક પાઊડર એક ચમચી જેટલો

ને નીમક ગરમ પાણીમાં નાંખી કાગરા કરવા. ખાવળની હાલ પાણીમાં બિઝાળવી, બેઠએ તો થોડીક ફટકડી બેળવી. માયદળને પાણી સાથે હાળી કાગરા માટે વાપરવું.

દુધમાં આમ્લસ ને થોડો ગુલાબ બેળી કાગરા કરવા, ધમાસો અથવા પોથી પણ પાણી સાથે બેળી કાગરા માટે લે છે.

ટંકણુખર અર્ધો ઐસ એક પાઈન્ટ ગરમ પાણીમાં પીગળાવી ટુકું થાય ને તેમાં કપ્પુરનો અર્ધો અર્ધો ચમચી, ટીકચર મીર અર્ધો ચમચી, બેળીને ખાટલીમાં ભરી રાખી કાગરા કરવા સારૂ એક વાઇન ગ્લાસ નેટલું તેમાંથી એક પ્યાલા ટુકા પાણીમાં નાખી લેવું. એક લીંબુના રસમાં બે ચમચી ખાંડ થોડાં ટીપાં બદામનું તેલ તથા શુદ્ધાળ એક ચમચી બેળી વાઇન ગ્લાસમાં અર્ધો ચમચીને મુમારે બેળી કાગરા કરવા પેપરમિન્ટની ટાંકલી કે એલચી લવંગ મોઢામાં રાખવું.

તંબાકુનો વાસ કાઢવા ઉપલી મેવળણી કાષ્ટમી વાપરવી અથવા દશ ચમચા વરસાદનાં પાણીમાં અર્ધો ચમચો ક્યોરીનેતેડ સોડા ને ચોરંજનાં એસેંસના થોડાં ટીપાં બેળી લેવું, અથવા પાણીમાં થોડું લીસ્ટરીન બેળી કાગરા કરવા.

કાંઠાનો વાસ ગરમ દુધ પીવું, અથવા સરકામાં પારસ્ફીનાં પાંદડાં નાખીને ખાધાથી જશે, લવંગ મોઢામાં રાખ્યાથી પણ કાષ્ટમી જાતનો વાસ જાય છે. બદામનાં કોટલાંની છુટી કરી દાંત પર ધસ્યાથી કાષ્ટમી વાસ નીકળે છે, મોઢામાં શીક આવે અથવા રાતે થુંકે ગળ્યા કરે તો લવંગ દિવસે ચુશવું. લવંગ ત્રણ ચમચી ખોખરાં કરી એક પાઈન્ટ ગરમ પાણીમાં એક કલાક ઢાંકી રાખી ગાળી લઇ કાગરા માટે વાપરવું. મુંથ કે અક્લમરો મોઢામાં રાખવો.

મોઢાંમાં હાગરા પડે તો ગ્રીસરીનમાં સહેજ ઓરીક પાઉર બેળી નરમ કપડાંએ અવારનવાર લગાડવું. ફટકડી ને ટંકણુખારની છુટી એક એક ચમટી નેટલી એક ઐસ મધમાં પીગળાવી દિવસમાં બે વખત મોઢાંમાંના હાગરા પર લગાડવું. ચીનાઈ કાઠાની છુટી પણ હાગરા પર દાખવાથી તે સુકાઈ જશે.

મોઢાં પર સોજો નળલાઈથી કાષ્ટ વખત આવે તો આઢનાં પાણી અથવા કોલોનવૉટર પાણી બેળી બે ત્રણ વખત ધોવું. હળદર ને મુંઠ પાણીમાં ધસીને ચોપડવી, પીશાબ તપાસવી હાર્તની નળલાઈથી કાષ્ટને સોજો આવે છે.

ઉપપ.—જીભ અને ટાળવાથી આપણને ખોરાકનો સ્વાદ માલમ પડે છે જીભનાં આગળ તથા સાઈડના ભાગ પર મીઠી ચીજોના સ્વાદ માલમ પડે છે અને પાછલા ભાગપર કડવી ચીજોનો સ્વાદ લાગશે. એટલી નાજુકને તીક્ષ્ણ શક્તી જીભમાં હોય છે કે એક ટીપું ગંધકના તેજનનું એક હઝાર પાણીના ટીપાં સાથે બેળેવું મોઢાંમાં મુકવાથી તુરત પારખી શકાશે. સફેદ જેવો થર જીભપર થાય તો તાવની તેમજ પેઢના બીગ્ગડાની નીચાની જાણવી. થરો કાઢવા પાણી કે ગ્રીસરીન બે ઐસમાં સોજ

આપકાળ ખોરીક પાઉર પા ઝોંસ કંઈખી પીગળાવી કપડું આંમળી પર વીંટાળી તેમાં બોળીને જીભ ઉપર ધસવું. વહેલ બોન (Whale Bone) ની પટી વડે પથ્થુ જીભ સાફ થાય છે.

તાઈફાઇ તાવવાલા દરદીની જીભ જુરા જેવા રંગની થરાવાથી હોય. લકવાવાલા માથુસની જીભ એક બાજુથી બહાર નીકળેલી હોય છે અને બોલતી વખતે લહડે છે જેથી ખરોખર સમજ પડતું નથી.

ભમરો જીભ પર કંઈએ તો એકદમ સુજીને મોટી થઈ મોટું તથા ગળું બંધ થઈ માથુસ ગુંગળાઈ જશે માટે તુરત ઉપાય કરવો.

જીભ કરડાઈ જાય તો તે ઉપર જોન્ડીનું પોહોળીક મુકવાથી લોહી બંધ થશે, અથવા આપસનો દુકડો મોંઢામાં મુકવો.

જીભ દાજી જાય તો તે ઉપર ઠંડક માટે આપસનો દુકડો અથવા કોગરાની ક્ષવા વાપરવી.

બોળકું બોલવાની ટેવ સુધારવા હંમેશાં પહેલાં ધણા ધીરે સાદે દરેક બોલ છુટા સરખા બોલવા. પછી આરંભે આરંભે સાદે તેમજ બોલવાની ઝડપ વધારવાથી એ ટેવ મટે છે. દાંત ખીડીને બોલવાથી અથવા મોંઢામાં ખુચ મુકી ધીરે બોલવાથી સુધરેશે. જીભ નીચે નીચેનાં ગાંઠમાંના રસ (Saliva) થી ખોરાક હંજમ થાય છે.

જીભ દાંત સાથે ધમ્પાયા કરી લાલ ને જડી થાય તે સારી નહિ, દાંતની અણી જેથી લાગતી હોય તે ધસાવી નાખવી, તેમજ ધડી ધડી કરડાવી નહિં જોઈએ, જીભને નુકસાન પહોંચી કોષખી ખરાબ દરદ થાય કોગરા અવરનવાર કરવા.

૩૫૬.—દાંતને સાફ રાખવા ખાધા પછી તેમજ રાતે સુતી વખતે કોગરા કીધાથી ખાધાની ચીજ બરાયલી નીકળી જઈ દાંત સાફ રહેશે, વાસ આવતો હોય તો મોંઢાંની સ્નાયુમાં આપેલા કોગરા કરવા.

સડેલો દાંત સાફ કરાવી ખાડો પડ્યો હોય તો ડૉક્ટર પાસે પુરાવી દેવો, જેથી ખીજ વધારે સડતા અટકશે. દાંત કાતરવા નહિ, ટાંચણી યા કવીલ વડે કાતરી અંદર બરાયલી ચીજ કાઢવાથી ઊંડો ખાડો થશે, ને ખાવાનું ચાલુ અંદર બરાશે માટે કોગરા કરવા, બચ વડે સાફ કીધાથી નીકળશે અથવા ખારીક દોરો દાંતની ફાટોમાં અસ્થાથી બરાયલું નીકળે છે. સખત ચીજો મેવાનાં કાઢવાં, નખ ત્રિજેર કરડવાથી નુકસાન થશે, તેમજ ધણું ગરમ ખાધા પછી તુરત તે પર ઠંડુ પીવાથી ઠંડી ગરમીની ખરાબ અસર દાંતના ઇર્ષમલ પર થશે.

સરદીથી દાઢ અથવા દાંત દુખે તો લવંગ મોંઢાંમાં રાખી ચુશવું અથવા લવંગનું તેલ રૂમાં બોળીને મુકવું. સરકા ગરમ કરી ફેલેનલમાં બોળી તે પર જરા અસ્થાથી પથ્થુ નરમ પડશે. દાંત દુખતા હોય ત્યાં જોન્ડીમાં નીમક પીગળાવીને અથવા

ગરમ ધીનું રૂનું પહોળીઉં મુકું. લગાડવાનો પેરટ ગુંદર અકલગરાનાં મુળીઆને કપુરની ભુકી સવે' સરખા વજન કલેરોફોમ'માં મેળવી સીસીમાં બરી ઠંડકવાળી જગ્યામાં રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવું.

દાંત કળતા સાર નીમકને ઠીકરાં પર સુહલે ભુંજીને કુટવા માંડે કે ઉતારી ખારીક છુંદીને તેમાંથી એક ચમચી લઘ અર્ધા પ્લાસાં ગરમ પાણીમાં પીગળાવી કાગરા કરવા અથવા છુંદેલું નીમક ચમચીમાં લઘ કળતા દાંતમાં મુકવાથી પાણી કરીને નરમ પડશે. આયોડીનને ગ્લીસરીન સરખું બેળી લેવું. રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટવાળુ આયોડીન સલી પર ૩ વિટાલી તેને લગાડવું.

દાંત સુજીને પારો ચઢી આવે તો તે સુજેલા પારો ઉપર નીમક બ્રશ પર લઘ ઘસવાથી તેમાંનું લોહી નીકળી સાફ થશે અથવા તો આયોડીન લગાડવાથી સુજેલો પારો નરમ પડે છે, બહારથી ગાલ ઉપર આંખા હળદ ને રેવચી ખતલ પાણીનાં ઘસી લગાડવાથી પણ અંદરનો પાકેલો પારો કુટી જઇ નરમ પડશે. ઇંડાની દાળમાં નીમક બેળા ઘટ પ્લાસ્ટર કપડાં પર કરી જોઇએ તો મારવું. પાંડેની પોલટીશ અથવા સુકાં અંજીરની પાતળી ચીપ કાપી દુધમાં ઉકાળી કઢી લઇને સુજેલા પારો ઉપર મુકવા.

દાંત પાડયા પછી લોહી ધણું જતું હોય તો ઝેન્ડી પાણીના કાગરા અથવા પાણીમાં નીમક કે ફટકડી નાંખી તેનાં કાગરા કીધાથી લોહી અંધ થશે અથવા તે પાણી થોડો વખત મોઢામાં રહેવા દેવું. સહેજ ટરપી ટાઇનમાં કે ફટકડી પાણીમાં પીગળાવી તેમાં ૩ બેળીને મુકવો. બહારથી સુજ આવે તો શેકવું.

દાંત ઉપર ડાઘ ફુટ, દવા, જેડીમધ અથવા કોઇ ચીજથી કાળા પડે તો તે પર નીમક ઘસીને પછી ગરમ પાણીના કાગરા કીધાથી ડાઘ નીકળી જશે; દાંત પરનાં બીડી કે તખાકુના ડાઘો એજ રીતે સાફ થાય છે. પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી ઘસી તુરત કાગરા કીધાથી પણ ડાઘો નીકળશે.

દાંત પીળાને સફેદ કરવા હાઇડ્રોજન પર ઓક્સાઇડ નામની દવા સહેજ આંગળી પર લઇને કોઇ વખત ઘસવી અથવા કપુર સાથના ચાકમાં થોડાં ટીપાં એ દવામાં નાંખી તે વડે દાંતણુ કરવું. ચાલુ એ દવા વાપરવી નહિં.

લાલ દાંત ધણી પાન સોપારી ખાધાથી થાય છે.

દાંત કાળા આખાને કીનારી સફેદ દિશે તે ધણું કોકેન ખાનારનાં હોય, કોષ્ટક વખત ચાલુ તેવી દવા પીધાથી પણ થાય છે.

દાંત પર કાળી પોપડી (Tartar) બાઝે છે તે કાઢવા ઝગનીશીઆની ભુકી કે લીંબુનો રસ ઘસવો, અથવા સાઇટ્રીક એસીડ (Citric Acid) માં સોડા બાઇકાર્બ' બેળીને લગાડવાથી પણ નીકળશે. જોઇએ તો પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી ઘસવી.

દાંતનાં પારામાં પડે' (Puds) થવાથી કોઇની તખીએતને નુકસાન થાય છે, ખોરાક સારી રીતે હજમ થતો નથી, માટે દાંતના ડોક્ટર પાસ તપાસાવી સાફ કરાવવું, અથવા અગત પડવે દાંત પછુ કોઇના કાઠી નાંખવા પડે છે.

ખનાવટી દાંત રાતે સુતી વખતે ઘોષ કાચનાં વાસણમાં પાણીમાં દુખાડવા સહવારે મોઢું સાફ કરી પાછા ઘોષને પહેરવા પાણીમાં સહેજ ખોરીક પાઉર નાખવાથી વાસ આવશે નહિં સાચુને જશે સાફ કરવા.

મંજન દાંત ઉપર કોલસો અથવા તેની રાખ ધસ્યાથી પણ સાફ થશે. ગમે તો અમઢું અથવા તો રાખ સાથે નીમક ભેળી વાપરવું.

દાંત પર બેકીંગ સોડા (Baking Soda) ની ભુકી ચોળ્યાથી મજાનુની આવશે અને પારા પણ ગુલાબી થશે.

પેસ્ટ ખનાવવા ગ્લીસરીનમાં આરાટની તથા મીરહની ભુકી ચાર ઐસ, તજની ભુકી એક ઐસ, ને ચાક આંઠ ઐસ ભેળી લેવું. તજની ભુકી ખોરીક રૂટ ને મીરહ એક એક ઐસમાં ટંકણખાર પા ઐસ ને સોળે ચાક દશ ઐસ ભેળી પેપરમીન્ટના ઐસનાં ટીપાં નાખી થોડુ મધ ભેળી ઘટ કરવું.

ભુકી ચાલુ વાપરવાની સોપારી બે પૈસાની, માયફલ બે પૈસાના, કપુર બે આનાનો, ફટકડી એક પૈસાની, તથા સોળે ચાક બે આનાનો લેવો. સોપારીને રહેજ ગરમ કરીને પછી ઘણીજ ખોરીક છુંદવી, પછી તેમાં ચાક, માયા તથા ફટકડી એક એક પછી નાંખી ઘણી ખોરીક થાય ને કપુર ભેળી સામઢું છુંદવું. જોઇએ તો કપુરની જુકી છરી વડે ઓખનીને નાંખવી. હેલ્લે ખોરીક ચાળણીએ ચાળીને જ જડો બાગ વધે તેને પાછું છુંદી લઇ ચાગવું. ચપટ ખુચની આટલીમાં ભરી રાખી વાપરવું. એથી દાંત સફાઇદાર ને મજાનુત રહેશે. દાંત દુખતો હોય તો પણ તે ભુકી થોડા વખત દાંતમાં મુકા રાખી ને પછી દાંતણુ કીધાથી નરમ પડશે કેમકરેતેડ ચાક માટે એક ઐસ કપુર ને પંદર ઐસ ચાકમાં ભેળી દાંત સાફ કરવ. અમથો વાપરવો.

સીકોનાની ભુકા પા ઐસ ને કાલસાની ભુકા એક ઐસ ભેળીને લગાડવાથી દાંત સોજ થશે, કાલસાની ભુકામાં થોડી ખાંડ ને લવંગનાં તેલનાં થોડાં ટીપાં ભેળ્યાં કાઠોને હીરાબોલની ભુકા લેવી. જદામનાં કાટલાંની ખોરીક રાખ ચાળીને ધસવાથી દાંત સાફ થઇ મોઢાંને કોઢખી જાતનો વાસ નીકળશે. જોઇએ તો નીમક ભેળવું.

દાંતનાં તૈયાર મંજન ઘણી જાતનાં પેસ્ટ વિગેરે મેંનથોલ તથા બીજી દવાઓની મેળવણી સાધનાં આવે છે.

સોડા વોટર પાણીને જદલે દાંતન કરતી વખતે લેવાથી પારા તથા ગળુ સાફ થશે. દાંતનું મંજન નહિ હોય તો તુરત વેલા દાંતના જથ્થા પર બે ટીપાં લીંથુનો રસ નીચવી ધસવો.

પ્રકરણ ૫૪.

ગળું, થાંસો, હાંશુ વિગેરે.

ઉપહ. - ગળું લાલ સરદીથી તેમજ કાષ્ઠને પેટની ગરમીથી પણ થાય છે. ગળું દુખે તે પર રાધ માથાથી ફાયદો થશે પણ કાષ્ઠને આંકડાં આવવાની ટેવ હોય તેને મારવી નહિ. કોલોનયોટરમાં કપડું બીનવીને મુકવું અથવા બેન્ડી કે ટિલ્ડી દારૂમાં નરમ ફેનલ બોળી ગળાંપર થોડો વખત ધસવા પછી બીજી સુધી ફેનલનો પાટો બાંધવો. અલસીની પોલટીશ શેઠીને બાંધવી. ઓરંજેડ ગરમ કરીને પીધાથી ફાયદો થશે. બોરીક પાણીર ચમટી સુધવાથી સરદીથી દુખતું ગળું નરમ પડે છે.

કાગરા માટે પોટવાઈન ને પાણી ભેળી અથવા કલ્કેરેટ દારૂ ગરમ કરી છેક અંદર વેર ગળામાં લઇને કરવા પછી પાણી થુડી નાખવું, નીમકનાં પાણીએ પણ ગળું સાફ થશે દિવસમાં બે ત્રણ વખત કરવા. પાછળ આપેલી કાગરા કરવાની કાષ્ઠથી ચીજ લેવી. કપુરના અર્કનાં વીસ ટીપાં એક ખાલાં ખળખળતાં પાણીમાં નાખી બાફ લીધાથી લાલ થયલું ગળું નરમ પડશે.

ગળાંમાં લગાડવા ટેનીક ઍસીડ ગ્લીસરીનમાં પીમળાવેલી તૈયાર દવા (Glycerine Tannic) આવે છે તે પીંછી અથવા સળી પર ૩ વિંટાળીને ગળાંની અંદર ફેરવવી અગત મુજબ દિવસમાં એક બે વખત, મોઢાંમાં આવે તે ગળી જવી જે અંદર નળીમાં ગયાથી ફાયદો કરશે. એક ઍસ ગ્લીસરીનમાં ૫૦ ઍસ ટેનીક ઍસીડ પીગળાવવી. સીદર નાઇત્રેડ દવા લગાડવી હોય તો ધણી સંભાળ લેવી, વધુ પ્રમાણમાં લાગી જવાથી કે ગળાંની અંદરની ખારીને લામયાથી આંકડાં આવી ચુંગળાઇ જવાનો સંભવ રહે છે બનતા સુધી ડોક્ટર પાસે લગાડાવવી.

ગળુ સુંવાળુ કરવા લીંબુને બઢીમાં ભુંજીને તેનો ઘટ રસ નીકળે તેના થોડાંક ટીપાં સાકરના દુકડા પર નાંખી ચુસવું, અથવા અર્ધી ચમચી ખાંડમાં ભેળીને ખાવાથી ફાયદો થાય છે. કેટલાક જાણીતા ગીત ગાનારાં લોકોએ અવાજ સુધારવા માટે એ ઇલાજ અજમાવેલો છે. સરકો ને પાણી સરખું ભેળી કાગરા કરવા.

છડાંની સફેદીને કફ ચઢાવી તેમાં થોડાં લીંબુના રસનાં ટીપાં તથા થોડીક ખાંડ પીગળાવી તેમાંથી એક એક ચમચી થોડે થોડે વખતે લેવાથી ગળું સાફ રહેશે, અથવા બાફેલાં છડાંની દાળ રાતે સુતી વખતે ખાતી. લીંબુનો રસ ને ગ્લીસરીન, મધ ને સરકો ભેળીને લેવું. જેથી મધ કે જીરું ને સાકર ચુસવાથી પણ ફાયદો થશે, લીસ્ટરીન અર્ધી ચમચી થોડા પાણી સાથે કાગરા માટે લેવું.

ગળાંમાં ખખરાટ થયા કરે તો પાટો બાંધવો નહિ, ગરમી લાગ્યાથી વધુ થાય છે. કેટલીક વખત અંદરની ખારી આગળની નાની પક જમ (Uvula) મોટી

અવાથી ગળામાં ચાલુ ખખરાત ને થાંસો થયા કરે છે કોષ્ટકની ડોક્ટર પાસ કપાથી કાઢવાથી નરમ પડે છે.

અવાજ ખેંસી ગયલો હોય તો એક પ્યાલા પાણીમાં પાંચ લસણની કળી નાખી ચુકલે ઉકાળી અધુરું પાણી બળી જાય ને તે ગાળી કાઢી તેમાં તેટલુંજ મધ ઠંડુ પાડવા પછી બેળીને એક એક ચમચી દીવસમાં બે ત્રણ વખત પાવાથી સાદ ખુલશે.

ચાવણીમાં અથવા કાન આગલનાં હાડકાં સરદીથી દુખે ને બિંધાઈતી વખતે અઠ્યણુ પડે તો બદામનું તેલ, કાલ્ડ ક્રીમ કે બીજી કંઈ ચીકાશવાલી ચીજ મસળવાથી સાંધા છુટા થઈ નરમ પડશે.

ગળાંમાં આફ લેવાની રીત જોસ પાણી બિંડા જગમાં કે કીટલીની નળી આગલ બુચ યા કપડું બહારથી ખોસી બંધ કરીને ધાંકણું બિંધાડી જડું કાગળ અથવા કપડાંને ગોળ ચીમની માફક બનાવી તેપર સરખું પકડીને તેમાંથી ગરમ વરાળ નીકળે તે ગળાંમાં લીધાથી શેક થશે. પડને ઘાટનું બનાવેલું પણ આફ લેવા માટે પહોંજો ભાગ કીટલી પર મુકી અણી મોઢામાં લેવી.

આફની દવા યુકેલીપતસ ઑઇલ અર્ધી ચમચી, રેકટીફાઇડ સ્પીરીટ અથવા ફાર્ને અર્ક છ ચમચી અને પેપરમૉન્ટનાં પુલ (Menthol Crystals) પાંચ ટ્રેન સાથે પીગળાવી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખી અગત પડે ત્યારે ઉપલી રીતે આફ લેતી વખતે ઘણું ગરમ પાણીમાં દસ ટીપાંને સુમારે નાખી તે દમમાં લીધાથી સરકમ, સરદી ઠાંસો, ગળુ, વિગેરે નરમ પડશે. જોઇએ તો અમથાં યુકેલીપતસ ઑઇલનાં થોડાં ટીપાં ફકટ નાખવાં, સરકો ગરમ કરી તેનો આફ લીધાથી પણ કેટલીક વખત ફાયદો થાય છે. ખજખજતાં પાણીમાં કપુરનો નાનો ટુકડો નાખી પીગળે ને તેનો આફ લેવો. ફ્રાયર્સ બાલસમ (Friars Balsam) નામની દવા ગરમ પાણીમાં થોડી આફ લેવા માટે નાખવી.

ગળાં ને સરદી સારૂ મોઢાં તથા નાક વાટે દમમાં લેવાની કાચ ને રબરની નળી પીચકારી જેવી આવે છે જેને સ્પ્રે (Spray) કહે છે તે વડે ગ્લીસરીન મેનથોલ સાથની દવા તૈયાર મલે છે અથવા ગ્લસરીન એક ઑંસમાં બોરીક પાણીર ને મેનથોલ છ ટ્રેન જેટલી પીગળાવી ઘરમાં બનાવી લેવી.

ઝાંનકાઇટીસ ગળાં તથા છાતીને વધુ સરદી લાગવાથી થાય છે જેના સમજે જોરમાં ઠાંસો હોય તે વખતે પાછળ આપેલા ઉપાયો કરવા. રાઈ છાતી પર મારવી, યુકેલીપતસમાં મેનથોલ પીગળાવી તેમાં શીલ્ટર પેપરનો ટુકડો બોળીને છાતી પર મુક્યાથી તેનો વાસ દમમાં જવાયા ફાયદો કરશે.

કેળાંનું સીરપ ઝાંનકાઇટીસ પર પાવું, કેળાંની કાતરીઓ કાપી કોડીનાં વાસણમાં મુકી તે પર પુરતી ખાડ નાખી એક બીજાં ઠંડાં પાણીનાં વાસણમાં ગોઠવી ચુકલે

ચોડા વખત ઉકાળયાથી કેળાનો કસ ઓગળે ને બારીક કપડાં વડે ગાળી ઠંડા પડેને સીસીમાં ભરી રાખી અપ પડે ત્યારે બે કલાકને અંતરે એક ચમચી જેટલું પાવું.

ન્યુમોનીઆની સંભાળ લેવી, ચાતુ અલસીની પોલટીસ છાતી તેમજ બરડા પર મુકતી અથવા રાઇનાં મોઢાં પ્લાસ્ટર એન્ટી ફ્લોજીરટીકનું પ્લાસ્ટર કાઢકને મારે છે. આયોડીન વિગેરે લગાડવું. વધુ જોર હશે તો માણસને દમ લેવાની મુશ્કેલી લાગે છે. કેટલીક વખત ઓક્સીજન જેસ આપવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે.

ખુટેલી ચીજ ગળાંમાંથી નીકળે નહિ તો અંદર આંગળું ધાલવું, જેથી નીચે ઉતરશે, અથવા ઉલટી થાય તો તેના જોરે બહાર નીકળી પડે. જો પેટમાં તેવી નુકશાનકાર ચીજ ગઈ તો તુરત ઉપરથી એરંડીઆંબો જીરૂના આપવો કે પેટને રસ્તે બહાર નીકળે. ઊલટી કરાવવા માટે રાઈ કે નીમકનું પાણી પાવું.

નાનાં બચ્ચાંને બંને પગમાંથી પકડી માંથુ નીચે કરી બરડો ઠોકવો અથવા ઘૂંઘા માફક હલાવ્યાથી ઊલટી થઈ બહાર નીકળશે હલાવતી વખતે માંથુ જમીનને અઠડે નહિ તેની સંભાલ લેવી.

કાંટો ખુટે તો પાંઉનો ગર અથવા બાફેલો પટેલો કે કાચું ઈંડુ કાંઈ પણ ગળાંમાં જોરથી ઉતારવું તેથી કાંટો સાથે અંદર જશે. લીંબુનો રસ પાવાથી કાંટો નરમ થઈ પોતીકા મેળે ગળામાં ઉતરી જાય છે. અમથી સફેદી પાવાથી કોઈખી ખુટેલી ચીજ ગળામાંથી નીચે ઉતરશે. સોડા બાઇકાર્બોનેટ રંગાંગ પાણી કરી પાવું.

ગળાંનાં ગાંઠ (Tonsils) તણાઈ આવે તો ટૅનીક ગ્લીસરીન દવા લગાડવી અથવા લીસ્ટરીનને પાણી ભેલી કોગરા કરવાથી પણ નરમ પડે છે. સાધારણ શેક કીધાથી ગાંઠને ફાયદો થશે, જેમએ તો પાણીમાં થુણું અથવા ખસખસના પોસ નાખવા.

ગળાંનાં ગાંઠ પર લગાડવા થોડી હળદર દળેલી અને ચમટી મીઠું બેળી લીંપેલી ભોંયપર મસળીને લેપ જેવું કરી ને ગાંઠ પર લગાડીને ૩ વળગાવી દેવો એ પ્રમાણે ત્રણ દિવસ કરવાથી નરમ પડી જશે, આ દેશી નુસખો છે.

એક ચમચી આઇસીંગ ગ્લાસને પાશોર દુધમાં ઉકાળી થોડી હુંદેલી બદામ ને ખાંડ બેળી થોડા દિવસ પીવું. ગાંઠનું જોર નરમ પડશે.

ગળાંને ફાંસો આવી ગયો હોય ને દમ ગુંગળાય તો તુરત તે દોરી અથવા કપડું કાપી કાઢવું ને પછી હાથ ઉપર નીચે હલાવી આરટીરીશલ રેસપીરેશનથી દમ ચાલુ કરવો. અકસ્માતમાં જીવો.

ગળાંની નળી ઢાઝી જાય ગરમ વસ્તુ પીવાથી, તો તુરત ફ્લેનલનો ગરમ શેક ગળાંની બહાર તથા છાતીપર કરવો ને મોઢાંમાં આઇસ ચુશવા આપવું, અને અંદરથી સખ્ત ઢાઝવું હોય તો અવાર નવાર મોટો ચમચો ભરીને ઓલીવ ઓઇલ પીધાથી અંદરની આમ નરમ પડશે. પાછું ઉપર કાંઈ ગરમ ચા કકડું કે કઠેણુ આપું નહિ, જેથી અંદર ધસાઇને દુખશે. બનતા સુધી ઠંડા ને પીવાનો ખોરાકજ લેવો.

દીપથીરીઆ, ગળામા ઝેરી હવા અથવા તે દરદનાં જંતુઓ જવાથી સુજી આવે છે, એ ઉડતું દરદ છે ને વધુ સુજવાથી માણસ ગુંગળાઇ જાય છે. ગરમ પાણીના વાસણમાં થોડીક કાર્બોલીક ઍસીડ, ટરપીનટાઇન અથવા યુકેલીપ્તસ નાખવાથી તેની વરાળ ઓરડામાં જવાથી હવા સ્વચ્છ થશે. કપુર અથવા ગંધક બાળવાથી હવા સુધરશે; કૌરોસીન તેલ ઓરડામાં છાંટવું, ખોરાક સાદો દુધ ઈડાં આપવો. કઠણ કે કડક ખાવાનું આપવું નહિ. એ દરદ સાજું કરવાની પણ રશી (Serum) શરીરમાં મુકે છે. કૌરોસીન તેલ કપડાંપર છાંટીને સુંઘાડવાથી પણ એના જંતુઓ મરી જાય છે, એ દરદીની નાકમાની નીટ વિગેરેમાં એના જમ્સ હોય માટે સંભાળ લેવી તથા તે દરદીના મોઢાંમાની વરાળ બીજાએ પોતાનાં દમમાં લીધાથી પણ ઉડાનો સંભવ રહે છે.

કુંપ નામનું દરદ નાનાં બચ્ચાંની ગળાંની નળીમાં થાય છે દીપથીરીઆને મળતું. એથી ગુંગળાઇ જાય માટે સંભાળ રાખવી, ગળાં પર ગરમ પાણીમાં કપડું બોળી શેકવું તથા સઘી પર લગાડવાનું કોઇથી તેલ થોડું છાતી તેમજ જરડાપર ચોપડવું એરડીઆનો જીલાબ તુરત આપવો, વાઇન ઇપીકેક પાણીમાં થોડાં ટીપાં નાખી ખાવાથી ઉલટી થઇ ફાયદો કરશે.

મમ્પસ (Mumps) ગળાંની ઉપર ને કાનના ચાબકાની હેઠે તણાઈ ને એક યા બંને બાજુ સુજી આવી દુખે છે. ખોરાક ખાતી વખતે હરકત થશે. માટે થીવાનુંજ આપવું. બાહર હવા સરદીમાં નીકળવું નહિ, બીજાને પણ કોઈ વખત ઉડે છે. બચ્ચાંઓને તેમાંથી દુર રાખતાં. તેપર આઇસની કોથલી મુકવી અથવા કોઈને શેક કીધાથી ફાયદો થાય છે, ત્રણ ચાર દીવસ વેર તેનું જોર રહેશે. ક્લેનલનો શેક કરતી વખતે તે પર ક્લોરોફોર્મનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં.

કંથમાલાની (Scroffula) ગાંઠ કાનની નીચે ગળાંપર ને કોઈને પગનાં કાત્રામાં જાગતી ઉપર નીકળે છે. ગળાં પરનાં કેટલીક વખત પાકી આવે છે નાના હોય તેજ વખતે કેટલાંકને ઑપરેશન કરાવી કઢાવી નાખે છે રેડીઅમનાં ઊપાયથી કોઇને સાફ થશે. દેશી ઇલાજ સાધારણ સાજુ નવટાંક જેટલો બારીક કાપી મીઠું તેલ પાસેર ગરમ કરી તેમા પીગળાવ્યા પછી નીમક, મરી ને સીંદુર દરેક નવટાંક જેટલું. લઇ સર્વેને બારીક વાટી સાજુ સાથના તેલમાં ભેળી ચુંદલે ઊકાળવું, ઠંડુ થાય ને વગાડવું. રેડીઅમ ગાંઠપર મુકવાથી પણ કોઇકને શરૂઆતની કંથમાલા સારી થાય છે.

ઠાંસો સાધારણ તથા ગુંચનો.

૩૫૮.—ઠાંસો સાધારણ ગળાંના ખખરાતનો હોય તો જીં ને સાકરની ગાંમડી અથવા નવાર ચુરવાથી નરમ પડશે, જેડીમધ (Liquorice) નો ટુકડો અથવા જીજીબ કે વળીબારીની તૈયાર બીજી ટાંકળીઓ મળે છે તે ચુકવી ઠાંસો નરમ

પડે છે. મોવડાંનો સોજો દાડ એક ચમચો એક ચમચી મધ ભેળી રાતે સુતી વખતે પાવું. ગ્લીસરીન, લીંબુનો રસને બિહરડી દાડ એક એક ચમચો ભેળી રાખી અર્ધા ટંબલર પાણી સાથે તેમાંની એક ચમચી ભેળીને આપવું.

એક ચમચી મધ ને અર્ધી ચમચી બ્રેન્ડી એક ગ્લાસ પાણીમાં ભેળવીને પીવું, એથી પણ કફ છુટો પડશે. એક ચમચી હળદર અર્ધા કપ દુધમાં ભેળી પીવાથી કફ નીકળી જશે. હમેશાં ખંખારી કફ થુકી નાંખવો જોયા હાંસો જલદી સારા થાય છે. સોજો બ્રેન્ડી અથવા આંસ, સીરપ તોલુ (Syrup Tolu) નામની હાંસાની દવા અર્ધો આંસ, ને ખડી સાકર પા રતલ બે બાટલી પાણીમાં પીગળાવી સર્વે ભેળી ગાળીને રાખવું. અગત પડે ત્યારે એક ચમચો લાઘ હાંસો પાણીમાં નાંખી સાધારણ હાંસા પર પાવાથી ફાયદો કરશે. અથવા બે ચમચા પાણીમાં અર્ધી ચમચી સીરપ તોલુ અમઠું દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવું, નાના બચ્ચાને તેનાં પ્રમાણમાં થોડું સીરપ લેવું.

આગળ હાફલુમાં અપેલું થુવરના ફળતું સીરપ પણ હાંસા પર પાવાથી ફાયદો કરે છે. અથવા તે ફળને અગાર પર છુંછ ને કપડામાં નાખી દાખીને તેનો રસ કાઢીને પીવાથી હાંસો નરમ પડશે, જોઈએ તો થોડીક ખાંડ કે સાકર ભેળવી, એ પણ દેશી ધલાજ છે.

સાધારણ હાંસાથી ફાફી આદુ મેંદા નવટાંક તથા સોજ ચીનાઇ સાકર તેટલાજ વજનની લઈ બંનેને ગ્રુડું છુંદી બારીક કરી ભેળીને ચુલ્લે મુંકી ઘટ થાયને ઉતારી હાંડું પડે ને સીસીમાં ભરી ગાખી રોજ સવારે ચમચી અથવા આખી ચમચી જરૂર પ્રમાણે લેવું. છાતી ઉપર રાઈ માર્યાથી પણ હાંસો નરમ પડશે, અથવા ટરપીનટાઇન પીજી વડે લગાડી ફ્રેન્કલેને ગરમ પાણીમાં બોળી સેક કરવો. ગરમ પાણી યા દુધનો બાફ લીધાથી સરદી નીકળી જશે. અથવા ગળામાં બાફ લેવાની કોઈ રીત કરવી, અગત પડે તો પાછળ આપેલા કાગરા કરવા. દુધમાં થોડાં ઉજળાં મરીની પોટલી બાંધી ઉકાળી તે પોટલી કાઢી નાંખી દુધ રાતે સુતી વખતે પીવું, મરીને બદલે જોઈએ તો સુકાં અંજીર લેવાં બોરીક પાઉર સુંઘવો.

સરદીના હાંસા પર અર્ધા પાનનાં ઝાડનાં પાદાં નંગ વીસ ધોઈને ખલમાં છુંદી બે ગ્લાસ પાણીમાં બોળીને ગાળી કાઢી એમાંથી ત્રણ ભાગ કરી આખા દિવસમાં પીવું પીતી વખતે એક ચમચી ખાંડ અથવા સાકર નાખવી. જરા હાંડું પડે તો દરેક ભાગમાં પીતી વખતે સહેજ બ્રેન્ડી રેડવો. અડુસાના પાંદડાં ચાર પાંચ લાખ ખલમાં છુંદી એક ચમચી જેટલો રસ સાકર સાથે ભેળીને પાવાથી નરમ પડશે. સોજું દોધીનું તેલ એક ચમચી અને મધ એક ચમચી ભેળીને સવારના પહોરમાં અને રાતે સુતી વખતે પાવું. કાદો બાફેલો યા વધારેલો હાંસા પર પાવાથી ફાયદો કરશે. જંગલી કાઠાનું સીરપ (Syrup of Squill) હાંસા માટે વપરાય છે.

જેરમા ચાલુ હાંસો અટકાવવા માટે એક ચમચો ગ્લીસરીન એક ગ્લાસ દુધમાં રેડીને આપવું.

શુંચનો હાંસો નાનાં બચ્ચાંને તેમજ કેટલીક વખત મોટાંને પણ થાય જે બહુજ કંટાલા બરેલો હોય છે. શરૂઆતમાં સાધારણ હાંસા પરથી તેનું જેર વધીને શુંચ આવવા માંડે જેથી ગળાંમાં આંકડાં આવીને માણસ કેટલીક વખત શુંગળાય છે. કોઈકને હાંસાની શુંચ સાથે ઉલટી પણ થાય, અને હુપીંગ કૉફ (Whooping Cough) કહે છે. કેટલાંકને લાંબી મુદત જેવી કે ત્રણ ચાર મહીને કે છ મહીને નરમ પડે છે, પણ જગ્યા ફેરબદલી ને દરીઆની ખારી હવાથી જલદી ફાયદો કરશે. હાંસો ઊડતો હોવાથી નાના બચ્ચાંને દુર રાખવાં.

લગાડવા છાતી અને ખરડના કાંઠા ઉપર ચરમી ત્રણ ભાગ ને લીલાં લસણની કળીઓ છુંદેલી બે ભાગ ભેળી ધીમે બળને કકડાવ્યા પછી દાખીને તેનો રસ નીચવી લઇને મસળવું. છુંદે કાઢી નાખવો. લવંગનું તેલ ને ઑઇલ ઑફ એંબર એક એક ઓંસ ને ઑલીવ ઑઇલ બે ઓંસ ભેળી છાતી તેમજ ખરડના કાંઠા પર રાતે સુતી વખતે લગાડવું. લસણને છુંદીને તેનો રસ કાઢીને પગનાં તળીઓ પર લગાડવાથી પણ ફાયદો થશે.

ખાત્રા નામની વસ્તુ તે ફટકડીના જેવી પણ નાના ચળકટા દુકડાની આવે છે તેને હીકરાંની ઉપર ડુલવીને રસ નીકળતો બંધ થાય ત્યારે તે કકડને કાઢી લઇ તેને ખારીક વાટી મલમલનાં કપડાંથી ચાળી કાચની ખાટલીમાં ભરી જરૂર પડે ત્યારે એક ચમટી જેટલી લઇ મધમાં ભેળવી નાનાં બચ્ચાંને ચટાડવી મોટાં માણસ માટે સહેજ વધારે લેવી. અજમાના પાંદડાંના રસને મધ ભેળી પાવું, અથવા માટીના નાન વાસણ અંગારમાં તાટવી ખુબ લાલ થાયને તેમાં પા શેર દુધ ચમટી હળદરને અજમો તથા ત્રણ લવંગ ખોખરાં કરી તે ગરમ વાસણને ખીજા મોટા વાસણમાં મુકી દુધ તેમાં નાખી જોસ આવી ઊભરછ બહાર પડે તે બધું એ ગાળીને સહવારમાં છુખે પેટે સાત દિવસ પાવું, માટીનું વાસણ તેજ નવું લેવું.

શુંચના હાંસાની રસી (Syrum) શરીરમાં પીચકારી વડે શરૂઆતમાં મુકાવવાથી જેર કમી થઇને જલદી નરમ પડે છે.

ખાફ ગરમ પાણીમાં લીટરીન, કે ટરપીનટાઇન ટીકચર ઍનઝાઇનફા અથવા કાર્બોલીક એસીડનાં ફાઇળી ચીજનાં થોડાં ટીપાં નાખીને લેવાથી ફાયદો થશે. એમોનીઆ ખાળવાથી તેનો ધુમાડો દંભમાં જવાથી શુંચનો હાંસો નરમ રહે છે.

ગધેડીનું દુધ સહવારમાં છુખે પેટે પાવાથી શુંચના હાંસા પર શુણકારક છે એ દુધ દોહવીને તુરત પાવું, લાંબો વખત રાખવાથી બગડી જાય છે. કેટલાં ખડીવાળાને

પણ એ દુધ કોઇ વખત ફદ્યદો કરે છે કારણ કે ગધેડીને કદી પણ ખડી થતો નથી એમ કહે છે.

હાંસાની ગુંચ આવે ત્યારે સીધું ઉછું રહેવાને બદલે સહેજ વાંકુ વળાથી ગુંચનું જોર નરમ રહેશે, આવી ગયા પછી પાણીમાં લીંબુનો રસ નાંખી પાવાથી ગળું સુવાળું થઇ જશે, ધણી જોરમાં ગુંચ આવતી હોય તો ઇથર (Ether) નામની દવાનાં થોડાં ટીપાં કપડાં પર નાખી દુરથી ધરવું જોર નરમ પડશે. એકદમ નબળીક લઇ સુધાડવાથી બેહેસ થઇ જશે.

જોઇએતો પ્લાસ્ટર રાઇનું કોઇ વખત છાતી પર મારવું અથવા ખરગંનડી પીચ (Burgundy Pitch) નામની દવા ગરમ કરી કપડાં પર લગાડીને છાતી પર તેનું પ્લાસ્ટર મારવાથી ગુચનું જોર નરમ રહેશે.

લોહીનું પાંણી (Anaemia) થવાથી માણસ નમણું પડતું જાય છે લોહી સુધારવા સોજા મીઠાં દાડમનાં દાણા કાઢેલા તેનાજ વજનની મોટી લાલ અંગુરી દ્રાક્ષ સાથે બધું પાટા પર પીસી નાખવું દાડમ ઠંણીઆ સાથે પછી કપડાં લઇ નીચની તેનો રસ થોડો વખત દિવસે બે ત્રણ વખત પાવાથી ફાયદો કરે છે.

કલેજ (Liver) કાચીને ખારીક કાપીને ખરાડની અથવા સુપ બનાવીને પાવાથી લોહીમાં સુધારો થાય છે, કાચી નહિ ખાય તો રાંધીને પણ ખવાદી.

૨૫૯.—હાંફણનું જોર થાય તે વખતે બીજાં સામાં માણસે એક હાથ દરદીની છાતી પર ને બીજો હાથ ખરડા પર થોડો વાર સહેજ દાખીને રાખવાથી કેટલીક વખત નરમ પડે છે, કોઇક વખત છાતી તેમજ પીપરીપર રાઇ મારવાથી ફાયદો થાય છે.

સ્ત્રોંગ કોશી ગરમ ગરમ સહવારમાં જીભે પેટે દુધ યા સાકર વગર પાવી, અથવા મધ એક ચમચી ને એરંડીનું તેલ એક ચમચી બેળી સહવારમાં અને રાતે સુતી વખતે થોડા દિવસ આપવું. ગોળ અર્ધા ચમચી રાઇનું તેલ પાંચ ટીપાં બેળીને પાવું, ઘણા જીનો મોવડાંનો દાર ને સહેજ મધ બેળી પીવો.

સુંઠ, બદામ, સાકર ને જોડીમધની લાકડી સર્વે એક સરખાં વજણનું લઇ ઠંડા પાંણી સાથે સોજા પથર ધસીને ધસીને કાઢી અર્ધા ગ્લાસને સુમારે પાવું; તેમજ એલાઇની બાળ વધુ ખવડાવવી. મધ એક ચમચી સોજું, કાળું જાડુ નીમકનાં ત્રણ ચાર ટુકડા, ઠંડું પાંણી એક વાઇન ગ્લાસમાં પીગળાવી ગાળી મધ સાથે બેળીને પંદર દિવસ સુધી એક એક દિવસનો ગાળો નાખી પાવું.

ઘડું તદન તાગું થોઇ સાફ કરી એક વાઇન ગ્લાસમા કાટકાં સાથે મુજી તે દુબે તેટલો તેમાં લીંબુનો રસ નાખી એક દિવસ રાખવાથી કાટકું નરમ ને પોચું પડે કે કાટકાંનીજ સાથે બચરી લીંબુના રસમાં ઘુમી નાખવું; તેટલાજ વજણનું મધ લઇ

દાઈ ચુહાને ગરમ થતા આવે કે લીંબુના રસ સાથનું ઇડું તેમાં રેડી ઘટ જામ જેવું થાય ને ઉતારી ઠંડું પડે ને બરી રાખી એક એક ચમચી તેમાંથી સહાર સાંજ આંઠ દીવસ ખવડાવવું વચમાં પંદર દીવસનો ગાલો નાખી પાછું આપવું, એ મુજબ કીધાથી હાંફણ ઠંસો નરમ પડશે.

સુંઠ, મરી, પીપળ, જીરૂ, હરડે, સંચય, સીંધવ ને જવખાર સર્વે એક સરખા વજનનું લઈ ખારીક વાડી અર્ધી ચમચી જેટલું લઈ ઠંડાં પાણીમાં ભેળી પાવું અથવા ફાકીને ઉપર પાણી પીવું ચાલુ ત્રણ દિવસ આપતા ફાયદો થાય છે.

હાંફણની ફાકો, કાએફની છાલ, બારંગી, પોકળ મુળ, કાંકરાસીંગ દરેક તોલો એક લેવું, અને લેંડી પીપર એક પૈસાની, સર્વે માંધીને ત્યાંથી મંગાવી ખારીક છુંદીને ચાલવી જે ચીજ અમડો નહિ છુંદાય તેને ઠીકરાં પર સેકીને છુંદવી, એ બધું ભેળેલી ભુકી વજનમાં અર્ધો તોલો લઈ તેના બાર ભાગ કરી દરરોજ સહવારમાં એક ભાગ થોડાં મધ સાથે ભુખે પેટે ખવડાવવી. એવા દેશી ઇલાએથી પણ ફાયદો થશે. રાતના જલદી ખાવું, દાદર ધણા ચઢતા નહિ.

થુવર હાંફણ તથા ઠંસા પર પહોળા હાથ જેવા પાંદડાંની જાતની થુવર ઉપર જે લાલ ગુલાબી રંગનાં કાંટાવાળાં ગોળ ફળ થાય છે તેને અંગાર ઉપર ચીપીઆ વડે પકડીને કાંટા અળી જાય ને તેનું સીરપ પાણીને સાકર સાથે ખનાવી કેટલાકને ખાવાથી ફાયદો થાય છે, કેણક તે ફળ અમડાં પણ ખાય છે.

છાતી પર લગાડવા હાંફણ પર અરીણ, સાચુ, કપુરનો અક' ને બેથેડાના નામની દવા સરખાં વજનનું ભેળી વાપરવું.

ખાફ લેવાનો, સુરોખારને (Saltpetre) પાણીમાં ભેળવી ઝાંઝ ખનાવી તેમાં નવું સોળું ખેટાટોંગ પેપર બેળી સુકવી નાંખવું, અગત પડે ત્યારે તેમાંનો એક વેંદતને સુમારે કકડો કાપી લઈ સોજી રકાખીમાં સુકીને મેચીસ વડે સળગાવી દરદીના બીજાંનાની નજદીકમાં મુકવું; તેના ધુમાડો નીકળી દમમાં જવાથી હાંફણવાલાને કરાર લાગે છે. કલોરોફોર્મ થોડાં ટીપાં રમાત્ર પર નાંખી સુધાડવાથી હાંફણનું જોર નરમ પડશે, ઘણું સુધાડવાથી માણસ બેસુધ થશે તે સંભાળ લેવી. આલીવ ઑઇલમાં મેનથોલ પીગળાવી દમમાં લેવું.

બીડી પીવા ધતુરાનાં પાંદડાંને તંબાકુની ભુટી ભેળી લેવી તેની તૈયાર ખનાવેલી ભુકી પણ દંમમાં લેવો માટે આવે છે. બોરીક પાણીર ચમટીમાં લઈ સુકવો.

ખહીના દરદીઓને ચોકખી સુકી હવા ચાલુ દમમાં જાય તેમ આખો વખત ખારી ખારણા ખુદ્દાં રાખવાં, અને ખનતાં સુધી દિવસે બહાર બગીચામાં તડકું ઘણું નહિ લાગે તેમ રહેવું. ધુળ દંમમાં મુદત્ર જવા દેવી નહિ. ખોરાકમાં દુધ, માખણ, મત્રાઈ, કોડલીવર ઑઇલ કાચાં ગોશ્વનો રસ, કાચાં ઇંડા તેમજ બીજી હજમ થાય તેવી પુષ્ટીકારક ચીજો ખવડાવવી.

ખહીનો જીરો દેશી ઇલાજ મધ, છુંદેલાં બશણનો રસ, અલસીતું તેલ ને જીરુ ખાંડ દરેક ચચારે ઐસ. તેમાં પાંચ ઇંડાની ઘણ તથા સોજો રમ અર્ધા પાઈન્ટ સર્વે બેળી તેમાંની એક એક ચમચી સહવારે ને રાતે સુતી વખત પાવાથી કાઢકને ફાયદો થાય છે. લોહી છાતી પરથી પડતું હોય તો એક ગ્લાસ ઠંડાં પાણીમાં એક ચમચી નીમક પીગળાવી દિવસમાં બે વખત પાવું, દારૂ બનતાં સુધી પાવે નહિ.

એ દરદીને પણ કંઠમાળા થાય છે રેડીઅંગ મુકવાથી કાઢને ફાયદો કરે છે, ફેટલીક વખત ઓપરેશન કરી ગાંઠો કાઢી નાખે છે.

ખહીવાલાં દરદીએ જ્યાં ગમે ત્યાં થુંકવું નહિ કારણકે તે થુંક સૂકાઈ જઈને તેમાંનાં જંતુઓ ધુળ સાથે બેળાઈને ઊંડી બીજાં સાળના દમમાં જવાથી તે રોગ ચલાનો સંભવ રહે છે, માટે કંઈથી વસણમાં થુકી ઘડી ઘડી ધોવારવું તેમાં એક બાતનો ચુનો ક્લોરીનેટેડ લાઇમ (Chlorinated Lime) નાંખવાથી તે જંતુઓ તુરત મરી જશે, એના જર્મીસ લાંબો વખત વેર જીવતાં રહે છે.

પ્રકરણ ૫૫.

આંખની જતન, નાક, કાન વિષે.

૩૬૦.—આંખ દુખતી હોય તો થોડો વખત બંધ કરીને સુઇ રહેવું. વાંચતી તેમજ સીવતી ભરતી વખતે એક થી દોઢ ફુટ દુર પકડવું અને આંખ ઉપર ઉગ્રશ આવે તેમ બેસવું નહિ, પાછળથી અજવાળું આવે તેમ કરવું, થાકેલી આંખને પાંચ દસ મિનિટ બંધ કરી રાખવાથી આસાએસ મળશે. મોઢું ધોઈને તુરત ઉઘાડવાથી તેમાં પાણી જઈ આંખ સાફ થશે.

ઘણા નાના બચ્ચાંની આંખપર ઘણું ઉગ્રશ અથવા તડકું પડવા દેવું નહિ. મોટાં બચ્ચાં વાંચતી લખતી વખતે આંખની નજદીક ઘણું લે તો આંખમાં ખામી જાણી તપાસી ચશમાંની અગત પડે તો અપાવવો.

આંખમાં આગ બળતી હોય તો લાઇ શકાય તેવા ગરમ પાણીના ફટકા મારવા, દુધને પાણીએ ધોવી અથવા આઇસ લગાડવું.

ગરમીથી આંખ લાલ થાય તો રાતે સુતી વખતે ખાલી ઇંડાની સફેદી અથવા તો તેમા થોડા ગુલાબના ટીપા નાખ્યા ઝીણું કપડું બોળી તે આંખ ઉપર મુકવું અથવા આંખ ઊંધાડી અંદર સફેદાં મુકા ને પછી ધોવી, અથવા આંખની ગરમ ચુશી લેશે, આઇસ ફેરવવું, મધ આંખમા આજવું, કાળી મટોડી બીંતીને કપાળ અંદર બાંધીને આંખ ઉપર મુકવી. કાગડી લીંચુ પાકેલું આંખના પોપચા ઉપ

અવારનવાર ફેરવ્યાથી ગરમી નીકળી જશે. ચીનાઇ સાકર ને ઇમિશ હરડે મધમા લસીને આંખમાં આંજવાથી ગરમી ચુશી લેશે. એરંડીના છાડના અથવા કેળના ગાળના કુટેલા પાદડા માથા ઉપર મુકવાથી પણ આખને ઠંડક વળશે. કાઈમી ઊંચાઈ કરવા.

આંખ આવે ને લાલ થયતી, કાંઈ વખત ધુળ કચરો અથવા મગતર જામ નાના કે મોટાને ચમડી ભોરીક પાઉર કુકા પાણીમાં નાખીને ખારીક કપડું બોળી ઘડી ઘડી નુછવી તેમજ આંખમાં એ ચાર ટીપા નાખવા ખીજાંઓને એ ઉડે નહિ તેની સંભાળ રાખવી, નેનાથી રતાસ પણ નીકળી જશે. થોડીક ફટકડી અથવા નીમકને કુકા પાણીમાં પીગળાવી ઘેલી. આંખ પર વાગવાથી પાણી ગળે તો પણ ઉપત્તી રીતે ધોવી

સરદાથી આંખ લાલ ચાહના પાણીએ ધેલી, એમાંનું ટેનીન ફાયદો કરશે.

આંખમાં ટીપાં મુકવા કાચની નળી રજરની નીપલ સાથની આવે છે તે નહિ હોય તો કવીલ સોજ પેન દવામાં બોળી તે વડે મુકશે. ચતાં સુત્ર આંખને આંખી કઘાડીને નાખ્યાથી દવા જાયે ફરી વળશે. ઘણા નાના બચ્ચાને આંખમાં રૂને દવામાં બોળી આંખના ખુણામાં નાકની આગળ આગલ એક્ર બે ટીપા નીચવ્યાથી બચ્ચું આંખ ઊંચાડ ઢાંક કરતાં અંદર જશે.

આંજણી પર ખમી શકાય તેવું ગરમ પાણી લઈ તેમાં થોડો ભોરીક પાઉર નાખી ૩ કે ૪ કપડું લઈ તે વડે શેક કરવો અથવા તો ચાહનો પાત્રો ગરમ ગરમ લઈને શેકવાથી આંજણી નરમ પડશે. આંજણી પાકવા માટે સહેજ સીંદુર લગાડવો અથવા તો કાળો દ્રાક્ષનો ઠળીઓ કાઢી નાખી ગરવાળો ભાગ આંજણી ઉપર મુકે છે.

આંખમાં ખીલ કાંઈકને હોવાથી આગ જળી લાલ થાય છે, ડોક્ટર પાસ કઠવવાથી ફાયદો થશે, તે પર ઠંડક આપવા આઇસ ફ્રેસ્કુ, લાખો વખત ખતી આગલ વાયવું નહિ. તેમજ ધુળ તડકુંને પવનથી આંખ બચાવવા બહાર જતી વખતે કાળો ચશ્મો પહેરવો. આંખના ખીગાડને લીધે કેટલીક વખત માઠું પણ દુખ્યા કરે છે, જે ડોક્ટર પાસ તપાસવાથી માલમ પડશે મોટરમાં ચશ્મો પહેરીને ખેસવું.

ખારો દોલો નાના બચ્ચાને લાગે તો કેટલીક વખત ડોક્ટરે ચશ્મો પહેરાવ્યાથી સરખો થાય ને ચશ્મો કાઢી નાંખે છે.

આંખમાંથી કાંકરો અથવા કચરો કાઢવાની રીત કપડાં ને પાણીમાં બીનરીને નુછવી, ઠંડા પાણીના ફટકા આંખ ઉંચાડીને મારવાથી પણ નીકળશે. ઉપરું પોપચું ઉંચું આંગળી વડે ઉઘાટી કપડાંની અથવા રૂની ખારીક અણી કરી તે આંખમાં ફેરવી, અથવા તો ડોકું જિંચું કરીને ઉપરું પોપચું ઉંચું કરવાથી નીચેની આંખો અંદર ફેરવ્યાથી કચરો નીકળી જશે. ખીડીનો ધુમાડો આંખ આગળ કરવાથી

કાંકરો પોતીકા મેળે ખુણામાં નીચે ઉતરી અવ્યાથી સહેલાઈથી નીકળશે, બીજી આંખને ચોળવાથી કાંઈ વખત નીકળે છે. નાક સાફ કરીએ તેની રીત બે આંગળાંની વચ્ચે નાકને પકડી ટુંકતી વખતે આંખો ખુલ્લી રાખવાથી કેટલીક વખત તેમાંનો કચરો નીકળે છે; બ્લોટીંગ પેપરની બીંદરી વાલી અણીવાસો બાગ પાણીમાં ભીનવી નરમ થાય ને તે આંખમાં ફરવું.

ચુનો આંખમાં જાય તો ઓલીવ ઓઇલનાં થોડાં ટીપાં રેડવાં, પાણી નાખવાથી ચુનો પીગળીને આંખમાં અથ્રે ફરી વળે છે માટે તે નાંખવું નહિ, તે નીકળ્યા પછી સહેજ સરકો ને પાણી ભેળી ધોવી.

આંખની કીકીમાં લોખંડની કાંધ રજકણુ લાગી હોય તો તુરત તે ઉપર ઐરદીઆનું અથવા સાલીડ તેલનાં થોડાં ટીપાં નાખી આંખ બંધ કરી તે ઉપર રૂના પહેળીઆં દમીને કાકા હાથે નહિ તેમ રાખી તુરત ડોક્ટર પાસે જવું; કાંઈક વખત લોહચુંબકને નજદીક ધરવાથી તેના ઉપર તે લોખંડની રજકણુ ખેંચાઈ બહાર નીકળી આવે છે. પટેલાને કાચો ખમણી ગરમ પાણીમાં પોદડીસ બનાવી શેકવાથી કરાર લાગશે, તેનાથી કાંઈ વખત અંદર ગયલી ચીજ બહાર આવશે.

પાંપણુ ઉપર પોપડા બંધાય તો એક પાંધન્ટ ગરમ પાણીમાં એક ચમચી બેક્કીંગ પાઉર પીગળાવી ઝીણું કપડાંએ અવારનવાર ધોયા કરવું ધોતી વખતે આંખ બંધ રાખવી. પોપડા નરમ થાય ને તેને ઝીણું કપડાં વડે કાઢવાથી બાલ તુટી જશે નહિ. ખોરો કાઢવા ખોરીક પાઉર પાણીમાં પીગળાવી દિવસમાં ત્રણ વખત ધોવી.

પાંપણુ ખરી ગયલાં પાછાં ઉગાડવા માટે લીંબુનાં રસમાં નરમણીનો દાંણો નાંખી તે લગાડવું. બધાં ખરે તો બાલમાં જીવે.

પાંપણુનાં બાલ લાંબા ઉગાડવા નાની પીળી વડે ઐરંડીઝ કે પાતળું વેસલીન મુળમાં લગાડવું આંખમાં નહિં જાય તેની સંભાળ લેવી.

રૂડતાં આંખ લાલ થઇ આવે તો ગુલાબમાં કપડું ભીંનવી તેથી આંખ ધોવી ને પછી તેમાંજ બેળીને પોહોળીઆં મુકવાં. આંખમાંનાં આંસુ પણ સહેજ ખારાં હોય છે.

ગ્લોકોમા (Glaucoma) નામનું દરદ આંખ ને બેળ સાથ જોડાયત્રી મોટી નસો નખલી પડી લોહી વગર સૂકી થઇ જવાથી થાય. આંખે ઝાખ લાગી કાંઈક તદ્દન અપંગ થઇ જાય છે તેનો તુરત ડોક્ટર પામ ઉપાય કરાવ્યાથી આંખ કાંઈની બચે છે.

આંખને ઝાંખ ધણી બીડી પીધાથી કે તંબાકુ ધણો ખાધાથી કાંઈને થશે તેમજ ગુરદાનાં દંદવાલાને તેમ થાય છે.

૩૬૧-નાક ઠંડીના દિવસમાં સુઝાઇને તતડે તો માખણ અથવા ધી ચુહલે ઠકઠાવી, રહેજ કેસર નાખી ઠંડું થવા આવે ને નાકમાં થોડાં ટીપાં નાંખવાં અથવા

કોલડીમ, કે વેસેલીન ઑલીવ ઑઇલ, હેઝીલી ક્રીમ, કંઈખી આંગળી કે રૂનાં કાકડાં વડે અંદર ચોપડવું. ગરમીથી અથવા તડકે ફ્યારી નાક લાલ થાય છે, ઘણો દારૂ પીનારનું પણ નાક લાલ દિશે છે.

નાક લાલ કોઇનું દીશે તો સોજા ગુનાય ત્રણ આંસમાં ટીકયર બેનઝોઇન અર્ધી ચમચી ભેળી કે અથવા સ્પંજ વડે દિવસમાં બે વખત લગાડવું. ચીકનું થતું અટકાવવા કોલોનૉટર લગાડવું.

લોહી નાકમાંથી નીકળે તો તુરત બેસી જઇને માથું પછાડે ઉઠવાની રાખી બેઉ હાથ ઊંચા કરી રાખવા, તેમ કીધાથી બંધ નહિ થાય તો તાલક, કપાળ ને નાક તથા બોચી ઉપર આઇસ ફેરવવું, અથવા ઠંડાં પાણીમાં કપડું બોળી મુકવું. ચાવતાં હોઇએ તે મુજબ દારૂ દલાવ્યાથી કોઇ વખત લોહી બંધ થશે. કાળી મટાડી બીનવીને તે સુધાવ્યાથી પણ કાયદો થાય ન. લોહી નીકળતું હોય ત્યારે વાંકું વળવું નહિ.

નાનાં બચ્ચાંએ નાકમાં કાંઈ ચીજ ખોસી દાંધી હોય તો મોટું ઉંઘણી સામા ઘણીએ જોરથી મોઢાંમાં ડુક માર્યાથી તે ચીજ કોઇ વખત નીકળી આવે છે. તપખીર અથવા મનીની જુકી સુધાવ્યાથી છીંક આવવાથી પણ નાકમાં રહેલી ચીજ બહાર આવશે, નહિ નીકળે તો તુરત ડૉક્ટર પાસે જવું.

નાકનું હાડકું ફુલવાથી કોઇને ચાલુ છીંક સરકમ રહે છે તેમજ દમ લેવાની અડચન લાગે તો ડૉક્ટરને બતાવવું ઓપરેશનથી કોઇને કાયદો થાય છે.

બચ્ચાંને નાકમાં મસા એડીનોઇડસ (Adenoids) થવાથી પણ હેરાન થાય છે જે કઢાવવાથી દમ પણ સહેલાઇથી લઇ શકશે.

નાકમાં દવાનું લોશન લેવા ખોમલીમાં રેડી નાકની નળદીક લઇ દમ ઉપર લેવાથી અંદર જશે.

૩૬૨.— કાનમાંથી મૅલ (Wax) કાઢવો ઑલીવ ઑઇલનાં અંદર થોડાં ટીપાં રેડી નરમ થાય અને પછી ડુકાં પાણીની પીચકારી મારવાથી નીકળી આવશે અથવા સળી ઉપર કે વીંટાળી પાણીમાં બીનવી ને સાફ કરવા લેવો. કાગળની ખીંદરી કરી કાઢવો. કેટલાંકે અણીયાળા હથિઆરે બળતાંઆ પાસ કાંન કોતરાવીને નુકશાન કરે છે તે બોક્ષાઇ પદ્ધતિ ફાટી જઇ બહેરું પણ કેટલીક વખત થઇ જાય છે. હાઇડ્રોજન પરઑક્ષાઇડ (Hydrogen Peroxide) નામની દવા બચ્ચાં માટે પાણી સાથે ભેળીને રેડવાથી મેલ પેતીટી મેલે રીન થઇને ઉપર તરી આવે ને કાન ઉપો કરી સાફ કરવો, મોટાં માટે પાણી ભેળવું નહિ.

શરદીથી દુખતા કાનમાં ઑલીવ ઑઇલ સ્હેજ ડુકું કરી થોડાં ટીપાં નાંખી તેમાં રૂને બદલે લશલુની કળી કાનમાં ખોસવી તે પવન ખેંચી લેશે. ચમચીને

જેસ પાણીમાં ડુબાડી તુરત કાઢી તેમાં તેલનાં ટીપાં નાખવાથી ગરમ થાય કે કાનમાં રેડવું, જોછએ તો અશીમના અર્કનાં બે ત્રણ ટીપાં સાથે ભેળવાથી કાનના અસકા નરમ પડશે. આલીવ આઈવિ એક ઐંસમાં એક ચમચી કલોરોફોર્મ ભેળવી મેળવી નાખી તેમાંથી દસ ટીપાં કાનમાં રેડી ૩ ખોશવો. કાન કેટલીક વખત ન્યુરેલજીક પેન અથવા દાંતના સમયે પણ દુખે છે, તે પર સરદીમાં લખેલા ઉપાય કરવા અથવા કંઈપણ લગાડવું.

શેક કરવા માટે સાધારણ અથવા કાળું જાડું નીમક ગરમ કરી કપડાંમાં બાંધીને વાપરવું અથવા તો કાંદા કે પટેટાને બારી ગરમ ગરમ છોડી ફ્રીઝનલની કોથળીમાં નાંખી અંદર મસળીને તે વડે શેક કરવો. લીમડાનાં પાંદડાંને ચાળણીમાં નાંખી તે ઉપર ખળખળતું પાણી રેડી બારીને તે પાંદડાં કાઢી લઈ કપડાંમાં મુરી કાનની આગુઆગુ શેક કરવો એ પ્રમાણે ખસખસના પોસે પણ શેકાશે. આંકડાંનાં પાકેલાં પાનને ધી લગાડી આતશ પર ગરમ કરી લેવાં. ગરમ તેલમાં ૩ ખોળી શેકવો. એમાંની કોછખી ચીજ શેક માટે લેવી.

કપુરતું તેલ પણ બહારથી લગાડવાથી ફાયદો થશે અથવા કાનની પછવાડે અલસીની પોલટીસ કે રાઇના નાના પ્લાસ્ટર કરીને મારવું ક્રોસોનવૉટર સહેજ આંગળી પર લઈ કાનમાં ફેરવવી અંદર જરાખી નાખવું નહિ.

કાનને બાફ આપવા માટે ઈંડ, નળોઈ અથવા લોખંડનો કકડો ધણો ગરમ જાડાં કપડામાં વીંટળી તે ઉપર પાછું ખળખળતું પાણી રેડી વાંકા વળી તેમાંથી વરળ નીકળે તે કાનમાં લેવાથી દુખતો કાન નરમ પડશે.

કાનમાં અસ્કા મારે તો ગરમ પાણી રેડી કાર વાળો સુધને તે તુરત કાઢી નાંખી ગ્લીસરીન ગરમ કરી ૩માં ખોળીને ખોસવું. મીઠું તેલ એક ચમચો લસણની કળી તથા થોડાં સીતાજનાં પાંદડાં ભેળી ચુલ્લે કકડાવીને ઠંડું પડે ને કાનમાં થોડું રેડી ૩ ખોસવો.

કાનમાં સોજો ને પડે હવા સરદી લાગવાથી કે કોઈ પાણીમાં તરવા જનારને પણ તેમ થાય તો તે છોડી દેવું. ખચાવ માટે ૩ ને ગ્લીસરીન કે વેસેલીન લગાડી કાનમાં ખોસવો. એ કાનની પેન ધણી સખત થાય છે શેકવાથી નરમ પડશે, અથવા સરદીના ઉપાય કરવા.

કાન પાકીને રસી નીકળતી હોય તે તુલસીના ઝાડના પાલાને ખુબ પીસીને તેનાં બે આર ટીપાં થોડા દિવસ નાંખવાં, અથવા તો ગરગોટાના ઝાડના પાંદડાંને રસ પણ એ રીતે વાપરી શકાશે.

સંખજીરં ખારીક વાડીને છુટી નાંખવાથી પણ પડે નીકળતું બધે થશે. લાલ ગુલાબનાં પુલને પાણી સાથ ચુલ્લે ઉકાળી માળી કાઢી ઠંડું પડે ને પીચકરી

કાંનમા મારવી. જોઈએ તો ફટકડીનું નરમ પાણી પીચકારીમાં વાપરવું. અજમે અર્ધી તોલો, લસણની કળી બે, ને ધુપેલ તેલ (ધુપર) બે નોલા, ઉપલી વરતુને બાળી, છુંદી તેને ધુપેલ સાથે ચુક્રે કકડાવી ગાળીને રસ કાઢી મુડા સીસીમાં બરી રાખી ખપ પડે ત્યારે કાનમાં બે ત્રણ ટીપાં નાખવાં. ફક્તેનલનો શેક કરવાથી પણ ફાયદો થશે અથવા લીમડાનાં પાંદડાનાં વરાળાયા કાં શેરાને દિવસમાં બે ત્રણ વખત બાંધી રાખવાં કાંઈને રસી બંધ કરવાયા નુકશાન થાય છે.

કાન બહારે સરદીથી કે ઘણું કવીનીન પીચારી કે જોરમાં ફટકો લાગવાથી થાય છે. મોરનો મુકો પગ લઈ તેલમાં નાંખી કકડાવી કાઢી ત્રણ ને તેલ ઠંડું પડે ને થોડા ટીપાં રેડવાં એ દેશી ઇલાજે કાંઈને બહારે કાંન સુધરે છે. કાંઈનો રસ, આંતીવ આંધ્ર અથવા સુખડનું તેજ કાંઈની બે ત્રણ ટીપાં બોઈએ તો નાખવાં.

બીડી પીનું હોય તેણે ધુમાડો મોઢાંને ચાટે તકિ કઢાવે પણ નાકને વાટે કાઢી કાન તથા મોઢું બંધ રાખવાથી થોડો સાધરણ બહેર થયેલો કાન સુધરશે.

બહેરાં માણસ સાથે હંમેશાં ધીરે સાદે વાત કીતવાથી વતારે સારી રીતે સમજ શકે છે. બહેરાને સાંભળવા માટે વિજાયની ભુંગનીઓ બંધ છે, કેમકે જનમથી બહેરાં હોય છે તેમજ કાંઈને મોટી ઉંમરે કાનમાં અવરોધ આવે આવાથી બહેર થાય જેનો કંઈ ઊપાય થતો નથી.

કાંનમા ગયતી ચીજ કાઢવાની રીત ગીણુ-પના સળગાવી સંભાળી દુરથી પકડી તેના ઉગ્ગશ વડે કાંઈ જીવજંતુ કે ચીજ હાય નીકળી આવે અથવા આપણાથી ન જંદ રાકાશે. મોઢું જોવાના આસી તડકામાં ધરી ને પર સુરજનો ઓળો પડે તેનો ઊગ્ગસ સામાં માણસના કાન પર પડે નમ ધરવાથી પણ કાનની છેક અંદર વેરનું દીશે છે. ગરમ પાણી સહેલાય તેડવું અથવા સાલીડ તેજ કે એરંડીઈ સહેજ ગરમ કરીને કાનમાં રેડવાથી પણ તમાં ગયતી કંઈની ચીજ ઉપર તરી આવી નીકળશે.

કાંનકચુરો કાંનમાંથી કાઢવા જોયને છુંદી ને અથવા ભુંગને કાંન નજદીક ધરવાથી તેનાં વાંસે તુરત બાહર આવશે.

ભુકીંદવાની નાખવા માટે કાચની પેકળ નલી, કીચ અથવા કાગળની પહોળી બીંદરી વાલી તેને એક છેડે ભુકી મુકી બાજે છેડે ટુક મારવાથી કાંનની અંદર બરાબર જશે.

નાનાં બચ્ચાંના કાન વીંધાવવા નાનપણમાં વીંધવાથી તેને વધારે ઇજા થતી નથી કારણ તેની ચામડી કુમળી હોય છે, વીંધવા પછી તેના ઉપર કોલોનવોટર અથવા એન્ડી ૩ વડે લગડવાથી તે સુકાઈને જલદી રૂઝાઈ જશે, ચીકાણ લગડવાથી કાંઈ વખત પાકે છે, પહેરાવેલી કાં અચારનનાર ફેરવ્યા કરવી.

પ્રકરણ ૫૬.

નખ તથા બાલની જતન.

૩૬૩.—નખ સફેદ કરવા રાતે સુતી વખતે લીંબુનો રસ લગાડી સવારે ઘોષ નાંખવાં. નખ હાંમેશાં સાફ રાખવાથી હાથ શોભે છે. નખ મેઝાં થતાં અટકાવવા આમડીની બામતમાં હાથ સાફ રાખવામાંથી મળશે. સાબુના પાણીને નખના અંશે ઘસવાથી અંદરનો કચરો સાફ થાય છે. ફેટલીક સાફ કરવાની તેમજ નખને પોલીશ કરવાની ચીજો આવે છે જેને (Manicuring) કહે છે. નાની કાનસ વડે નખની કીનારી ઘસવાથી સરખી થાય છે.

નમ્બર (Whitlow) આંગળું નખની આંગુમાંથી પાકે તેમ લાગે તો ૩ ને પાણીમાં ભીંનવી તે ઉપર અવારનવાર બાંધી રાખવું તેથી બેશી જશે, પણ જો પાકું હોય તો દાખીને અંદરથી પરં કાઢી સાફ કરી રૂઝાયા ત્યાં સુધી વીંટાળી રાખવું. ગરમ પાણીમાં અવારનવાર બોળીને શેક કરીને પાંઉની પોદડીશ કરવાથી નમ્બર પાકીને ફુટવા પછી બોરીક લોશનમાં પટ્ટી ભીંનવી બાંધવી.

નખ કડક પર આવીવ આવેલ, અથવા વેસલીન ને બદામતું તેજ રરખે બાગે બેળી લગાડવું. રાતે સુતી વખતે ફટકડીનાં પાણીમાં થોડી મિનિટ બેળી રાખવું, સાબુનાં પાણીમાં લીંબુ નીચવી તેમાં હાથ ધોવા, પગના કડક નખ નાહવા પછી નરમ થઈ સહેલાઈથી કપાશે.

બચ્ચાંને નખ કરડવાની ટેવ હોય તો કવીનીન, મરી અથવા કવોશીઆત્ કડવું પાણી આંગળાંને લગાડવાથી મોઢાંમાં લેતાં કડવું યા તીખું લાગવાથી આદત છોડશે વધુ બચ્ચાંની જતનમાં જીવે. મોટી બિમરવાલાએ આદત તોડવા હાથમા ગ્લૅસ પહેરી રાખવા.

પગના અંગુઠાનું નખ કોષ્ટને અંદર માંસમાં ઉંકું ઉતરીને અડચણ કરે છે માટે સંબાળીને ચાલતી કાતર યા છરી વડે અંદર ગયેલી અચ્છી ઉંચકીને ઘડી ઘડી કાપ્યા કરવી. ચરમી તાલીને થોડા દિવસ લગાડવાથી પણ કોષ્ટખી કડક નખ નરમ થઈ આંગળાનાં ખુણામાં ભોંકાતું નથી, ફટકડીની બારીક ભુકી નાંખીને પટ્ટી વીંટાળી રાખવાથી નખ અંદર જશે નહિં. પાણી ત્રણ ચમચામાં એક ઔસ ટૅનીક ઍસીડની ભુકી બેળી ચુલ્લે ગરમ કરી ઠંડું પડે ને અંગુઠાનાં નખ ઉપર દિવસમાં બે વખત લગાડવાથી નરમ રહેશે. દુખે તો આયોડીન લગાડવું.

નખ કચડામ કે દબાઈને કાળું થાય કે નીકળી જાય તો તુરત બેન્ડીનું પાણીમાં આંગળાં બેળી દીધાથી લોહી નીકળતું અટકશે, ને પછી રૂંતે બેન્ડીમાં

બીનરી તે ઉપર મુકી પાટો ખાંધી દેવો. નખ નીકળી જવા જેવું હોય તો હાથે ખેંચી નહિં કાઢવું, જેમ નવું ઉગતું જશે તેમ પેલું અહાર આવી પોતીકી મેળે નીકળી જશે. નવું નખ નીકળતું હોય ત્યારે પણ આગળાંને માપની જાડાં કપડાં યા ચામડાંની કાથળી કરી પોષ રાખ્યાથી નવું નખ ચીમરાયા વગર સોજી સરખું ઉગશે ઉંઘાડું રાખ્યાથી કશામાં બેરવાયા કરી આંગળું દુખ્યા કરશે, અથવા જીનાં ગ્લગ્ગરાની આંગળી કાપીને પહેરવી.

શેલાં નખ સાફ કરવાં એક પ્યાલુ પાણી તેમાં એક ચમચી ટીંકચર આફ મીરહ (Tincture of Myrrh) ને થોડાં ટીપાં પાણી સાથે નરમ કીધેલો ગંધકને તેજન (Sulphuric Acid) ભેળાને હાથ ધોવા પછી ઉપલી મેળવણીમાં ભેળવાં, ગંધકના તેજનને અદ્વે જોઇએ તો ટાર્ટરીક ઍસીડ (Tartaric Acid) એક ચમચી લેતી.

અથ કાઢવા હાઇડ્રોજન પરઍક્સાઇડમાં સગી પર ૩ વિંટાળી ભેળીને ધસવું.

બાલ.

૩૬૪.—બાલને થોડે થોડે દિવસે ધોવાથી તેમજ રોજ તડકો લગાડવાથી ફાયદો થાય છે. બનતાં સુધી જાડા નીખીઆએ ઓળવાથી તુટશે નહિં. લાંબા બાલ નીચેથી ચીરાયલા દેખાય તો હેડા ઉપરથી કેઈ વખત રહેજ કાપ્યાથી પાછા ફાટ્યા વગર લાંબામાં વધે છે.

બાલ ઉપર સુરજનાં કીરણો પડવાથી તેમાં વરસાદની કમાનમાં દીશે તેવા લાલ લીલા, પીળા, જીલુ તિગેરે રંગો દીશે છે.

બાલ ધોવા માટે નીચલી કેટલીક ચીજો વપરાય છે. સાયુનું પાણી, ટંકણખાર, સોડા ખાર, કાળી મટોડી, ઍમોનીઆ, શીકાકષ્ત તેમજ કેટલીક જાતના તૈયાર પાઉડર (Hair Wash) હેર વૉશ પણ આવે છે. સધારણ ખાર સોપે સારા ધોવાશે. ઍમોનીઆ એક ચમચીને સુમારે એક ખાટલી ગરમ પાણીમાં ભેળવો, સાયુનો ગોળો બાલપર ધસવાને અદ્વે પાણીમાં પીગળાવી અથવા સોપ જેવી વાપરવી. ટંકણ ખાર સાયુના પાણી અર્ધી ચમચી પીગળાવી લગાડવાથી ચીકાશ તુરંત નીકળે છે. ભારી પાણીએ ધોયલા બાલ ચીકટા લાગે તો હેઢલા પાણીમાં એક ચમચો સરસ કે લીંચુનો રસ ભેળવો.

દારૂનો અક' ચાર ઍસ, કાબ'ન્ટ આફ પૉટાશ એક ઍસ ને ઍમોનીઆનું પાણી અર્ધી ઍસ સાથે ઠંડું કે ઢુકું પાણી ચાર ઍસ ને સુમારે ભેળીને માથે ચોળતાં શીજી થાયને પછી ઢુકાં પાણીએ ધોઇ નાખતા વરસાદનાં પાણીએ પણ સારું ધોવાય છે. શરીર બીનવ્યા વગર મોટા બેસીનમાં વાંકુ વળી બાલ આગળાં જિથલાવી તેમાં ધોવાં અથવા વરસાદનાં પાણીએ સારું ધોવાશે અથવા તે પાણી અર્ધી પાંઈન્ટ

જોટલું ગરમ કરી તેમાં કપુરના એક મોટા ટુંકડાની ઝારીક છુટી એક ચમચો ટંકણુખાર એ ચમચા ઍમોનીયા સર્વે મેઝવી બાલને લગાડવાથી મેઝ નીકટી ધણા લાંબા વખત વેર માથું સોજી રહેશે.

બાલ સુકવવા તડકામાં થોડા વખત ઉજી રેકવું, તુરત સુકા કરી નાખવા. બીજાણમાં સુક બાલને ઝુઝતા નાખી દુરથી આતથ ઉપર બે બાંન બાળવું જેનો ધુમાડા બાલનો બાંનાશ ચુશી લેશે.

માથામાંથી બોજો તથા ચીકાશ કાઢવા ધોવા આગમચ સહેજ ઍન્ડી લગાડવો, અથવા એક ઇંડું ને ખાંડ અથવા ખોરકસ બેળી વાપરવું થોડે વખતે માથું ધીધ નાખવું; બે ઇંડાની દાળમાં સોડા બાઇકાર્બ એક ચમચી અને પાણી આંઠ આંસ બેળી લેવું. એક ઇંડાની સફેદીને કદ ચઢાવી તેમાં એક ચમચી સોજી સ્પીરીટ બેળાને લગાડવાથી બોજો સાફ થશે. ઍમોનીયા, બે રમ (Bay Rum) કે ટંકણુખારનું અથવા સોડા બાઇકાર્બનું પાણી ધોવા આગમચ લગાડવું, જેઇયે તો તે બંને બેળવું. બે રમ ત્રણ આંસ, પેપરમીન્ટના પુત્ર (Menthol Crystals) પા આંસ લાવેનાં-દી-કોંપોસ (Lavona-de-Composee) એક આંસ સર્વે બેળી પીગળાવીને લગાડવાથી બોજો નીકળશે તેમજ બાલ પણ વધશે. ચાહેનું પાણી જેઇયે તો લગાડવું. એક આંસ પાણીમાં અર્ધો આંસ લીસ્ટરીન બેળાને લગાડવાથી બોજો નીકળી જશે. બચ્ચાનાં માથાંમાંનો બોજો વેસલીન રાને સુતી વખતે અથવા સહવારમાં લગાડવાથી સહવારમાં નાહતી વખતે પોચો પડી નીકળે છે.

લવાંના બાલ ઊગાડવા માટે કઠીનીન પા આંસને એક આંસ દારૂનાં અર્કમાં પીગળાવી વાપરવાથી ખરેલા પાછા ઊગશે. વેસલીન અથવા ઍરંડીઈ દિવતમાં બે ત્રણ વખત લગાડવું.

પાંપણમાં બોરો કાઢવા વેસલીન અથવા ગ્લીસરીનમાં પાણી બેળી રાને સુતી વખતે લગાડી સહવારે નાના બ્રશ વડે ધસીને ધોવું.

બાલ ખરી જતા અટકાવવા માટે સાલીડ તેલ, ધુપેલ કાપરેલ, આમરાનું તેલ બીજાં ધણી જાતનાં તેલો આવે છે ને વાપરવાં, અથવા ગામડી જરને પાણીમાં ધસી લગાડવાથી નવા બાલ ઉગશે; ગોલામ એક પ્યાલું તેમાં એક ડ્રૂમ સોડા-બાઇકાર્બ ને અર્ધો આંસ ટીંકચર ઑફ કઠીનીન બેળી વાપરવું.

મગજની મહેનતને લીધે બાલ ખરે તો બદામનું તેલ અથવા ઍરંડીઈ ને બે રમ સરખા વજનનું બેળી તાલક પર લગાડવું. ઍરંડીઆનો વાસ આવે તો કાઈબી જાતનાં અતરનાં થોડાં ટીપાં બેળવાં.

બાળ પાતળા નાની છોકરીનાં કાપીને ટુકા બે ત્રણ વખત કરવાથી જાડ થશે, આલીવ આઇલ ત્રણ આંસ અને લવંડરનું તેલ એક ડ્રૂમ બેળીને વાપરવાથી જાડ

થાય છે. પેટ્રોલીયમ ચોપડાથી અથવા ડુક્કરની ચરખી લગાડવાથી પણ બાલ ઉગે છે. બીજાં તેલ માટે પાછતના ટાઇમેટવાકાં પ્રકરણમાં છે.

બાલ ઉગાડવા બોડકાં માથાંપર ફેતેનલનો ટુકડો લઇ દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત ઘસવો લાઝ ચામડી થાય ત્યાં સુધી, સહવારમાં ઠંડાં પાણીએ માંથું ધોઈને નીચલી મેળવણી એક ચમચા જેટલી રકાબીમાં કાઢી કઠણુ બ્રશ વડે માંથાપર ઘસીને લગાડવાથી બાલ ઉગવા માંડશે; અર્ધો ઐસ જવત્રીનું તેલ ને પા ઐસ સોજો દારોનો અર્ક બેળી વાપરવો. અથવા ઑલીવ ઑઇલ ને સ્પીરીટ ઑફ રોઝમરી સરખા વજનનું બેળી લેવું. પાણી એક પાંચન્ટમાં કાંદાનો રસ પા પાંચન્ટ ને પર્વએશ (ધરધતું ગુસખામાં આપેલી છે તે) અર્ધો ઐસ મેળવીને લગાડવાથી કોષકના બાલપાછા ઉગે છે.

બાલ કાઢવા અથવા રંગ ખુદસો કરવો કોષક ચોરતને દાઢી પર છુટા ઉગે કોષને લાલન પર બાલ હોય તે પર હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડમાં પીછી બોળા ત્યાં રોજ લગાડવાથી બાલનો રંગ ખુદસો થઇ ઝાઝા માલમ પડશે નહિ, એમાં સડેજ એમોનીયા મેળવાથી બાલ નબલા પડી ફટલીક વખત ખરી જાય છે. હાથ પરના બાલ કાઢવા પ્યુમીસ્ટોન ચવાર નવાર ઘસવો.

બાલમા કીડ થાય અને ઉંદરી પડે તો સોજું સુખડ પાણી અથવા ગુલાબમાં ઘસીને માથામાં લગાડવું એથી બધી ગરમી ચુશી લેશે અથવા ફટકડી, પાપડખાર શાગખાર, ચોખા, સરખા વજનનું લઇ વાટીને લીંબુના રસમાં બેળી લગાડવાથી નીકળી જશે. કાચા ચણાને બાળી તેની ઝીણી રાખ એરંડીઆમાં બેળીને ચોપડાથી પણ સ્ક્રૂ થશે.

માથામાં જી પડે તો રોજ ઝીણા દાંતાના નીખીઆ વડે તેમાં જીણું કપડું પરાવી દિવસમાં બે વખત હેળીને જી નીખીઆમાં આવે તેને મારી નાંખવી. માંથા-માંથી પણ જાંઘને કાઢી નાંખવી. બીજા કોષને ઉડે નહિ તેની સંભાળ રાખવી. સીપીચનનો મલમ લગાડવાથી જી નીકળે છે. લીંબુનાં રસમાં સફેદ ખાંડ બેળીને લગાડવી. કેરોસીન તેલ થોડું લગાડવું કોલનવોટર ને ઑલીવ ઑઇલ બંને એક એક ચમચી બેળીને રાતે સુતી વખતે માથામાં લગાડી સફેદ કપડું માથાંબાનાં માફક આગળ વેરથી બાંધવું, સહવારમાં બધી જી તેની ઉપર એકઠી થઇ બહાર આવે તે મારી નાંખી તે બીજે દીવસે નવું કપડું બાંધવું.

બાલને કરચલી આપવી (Cure) કરતી વખતે જરા સાચું પાણી લગાડીને પછી કરચલી કરવાની પીન પોવાયા સારા થશે, અથવા પાતલું ગુંદરનું પાણી લગાડવું, જેમએ તો થોડી ખાંડ બેળવી. એક બાટલી ખળખળતાં પાણીમાં બે ઐસ ટંકણખાર, એક ડ્રામ ગુંદર, (Gum arabic) માં કપુરના અર્કમાં થોડાં દીપાં નાંખી લેવું. સ્પીરીટ ઑફ વાઇન ત્રણ ઐસ, ટોકચર બેનઝોઇન ત્રણ ચમચી, ટંકણખાર દોઢ ચમચી પાણી છ ઐસ બેળી લગાડી બાલની કરચલી વાળવા અર્ધો

કલાક પીન પોષને કાઢી. દાંખો વખત કરચલી રહેશે. દસ ઐંસ પાણી, ચાર ઐંસ રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ, બે ઐંસ કોલોનવૉટર, એક ઐંસ સોડા 'આઇક્રામ' સર્વે' મેળવી બાલનાં મુઠમાં અકવાડીઆમાં બે વખત લગાડવાથી બાલ કરચલીનાં થશે.

બાલ દાંખા માંદગી પછી ગુચવાઈ ગયલા છુટા પાડવા સારા ઑલીવ ઑઇલ ને કોલોનવૉટર ભેગી કે અમચો બ્રેન્ડી બાલ પર લગાડવાથી નરમ થઇ સહેલાઈથી છુટા થશે, તણાવ નહિ માટે આંગળીપર વીટાળો ઓળા. ધોવા માટે નર્સિંગનાં પ્રકરણમાં છે.

બાલ જલદી સફેદ તથા અટકાવવા સારા સ્ટ્રોંગ ચાહનું પાણી એક પ્યાલું, ને એક વચ્ચે અમચો નામક તેમાં પીગળાવીને જોઇએ તો થોડો દારૂનો અર્ક ભેગી બાલનાં મુઠમાં ચાલુ લગાડવું.

સફેદ બાલ કાળા કરવા માટે ગંધકની મેળવણી સાથમાં તેજો તૈયાર મહે છે. એક નાનો ચમચો ઑમોનીઆનું પાણી, ૧૫ ગ્રેન સીલ્વર નાઇટ્રેટ (Silver Nitrate) અને એક ચમચી ગરમ પાણી ઠંડું પાડીને સર્વે ભેગી વાપરવું, અથવા દીસ્ટીલ્ડ વૉટર ત્રણ ઐંસમાં સીલ્વર નાઇટ્રેટ અર્થે ઐંસ ભેગી લેવું સ્ટ્રોંગ ઠંડી ચાહનું પાણી મુઠમાં ઘસે ધસતી સાથે કોપરેલ કે ધુપર ભેળવું.

માંવડળને છુંદી થોડાં પાણી સાથ ચુકવે ઉકાળી ઠંડું પડે ને કપડાંએ ગાળી કાઢી તેમાં થોડું સીલ્વર નાઇટ્રેટ ભેગી લગાડવાથી બાલ કાળા થાય છે. કોઈબી દવા કે મેળવણી લગાડતી વખતે ચામડીને લાગવાથી કાળી થશે માટે સંભાળથી નાનો ઘસ પીછી યા સલીપર ૩ વીટાળીને બાળપરજ લગાડવું. કપડાં પરથી કાળા ડાઘ પડશે.

ખોટા બાલની દાઢી સુઝ વળગાડવા સોજા સ્પીરીટમાં સોજો ગુંદર અથવા લાખ પીગળાવી લેવી, પાંચુ' કાઢી નાખી દારૂના સ્પીરીટ કે દારૂના અર્ક વડે ચામડી સાફ કરવી,

પ્રકરણ ૫૭.

અકસ્માત વેળાની સાવચેતી, તત્કાલીક મદદ, તે બનતા અટકાવવા, ઝેરી દવાના ઉપાયો.

૩૬૫—અકસ્માત કોઈબી જાતનો બને તે વખતે હંમેશાં સમયસુચકતા (Presence of Mind) વાપરવી.

આગથી ધરમાંની ચીજો બીજાનાં પદડા વિગેરે સળગી જાડે તો તુરત બીજાં જાડાં કપડાં અથવા ગરમ ધામળી કંઈબી લઈ તેપર જોરથી ઝટાક મારવાથી બચાશે.

શરીરમાંનું કપડું સળગેલું હોય તો તુરતજ જમીનપર સુઇને જોળ જોળ ઘોટવું વીંનેલી ગાદર કે ગરમ બ્લેનકેટ ફરતી ગળાં આગળથી નીચે સુધી

વિદ્યાર્થી બગતું બુઝી જશે, પણ સળગેલાં કપડાં સાથે જીભ રહેવાથી બગતું ઉપર ચઢશે તેમજ બહાર ખુલ્લી હવામાં નીકળવાથી પણ જલદી બળવા માંડે છે.

આગમાંથી ચાલી જતું પડે તો શરીર ઉપર ગરમ બ્લેન્કેટ સુધા અથવા પાણીથી ભીનવેલો વીંટળાવો, જીભ ચાલવાને બદલે જમીન ઉપર વાંકું વળીને અથવા ફરસીઆં મારીને જવું. મોઢું બંધ રાખવું અથવા પાણીથી ભીનવેલાં સાદાં કે રેશમી કપડાંનો પાટો બાંધવો જેથી ગરમ બાફ ગળાંમાં જસે નહિ. માથા ઉપર પાણીથી ભીનાયલું દીલનુછણું વીંટળવાથી બાળ સળગતા નથી. આઉન પેપરમાં વીંટળેલી ચીજ પણ જલદી સાદા કાગળ માફક બળતી નથી, તેમજ એસએસસોસ પણ આગમાં બળશે નહિ.

પેત્રોલ કે બેનઝાઈન અથવા કેરોસીન તેલ સળગી ઉઠે તો પાણી નહિ રેડવું, નીચલી જેમી ચીજ મળી જાય તે ઉપર નાખી દેવી, રાખ, ચોખાનો આટો, મટોડી, કાદવનું પાણી, ફટકડી કે નીમકનાં પાણીમાં પર્લેએટની લુકી ભેળીને છાંટવાથી જલદી બુઝાય છે. જોઈએ તો દુધ રેડવું. નાતું ફાંણસ સળગેલું બુજવવા ભીંતું બાંધું કપડું મોઢું નાનું જેમી મેળે તે ઢાંકી દેવું. ઉપલાં તેલો સીવાય બીજા કાંઈ રીતે સળગેલું હોય તેપર પાપડખાર (Soda Bicarh) અથવા પોટેશ બાઇકાર્બ પાણીમાં પીગળાવી નાખવું. તેમજ બાકીઓ ભરી જોરમાં અમથું પાણી રેડવું.

આગ બુજવવાની મેળવણી પાણી ચાર બાટલીમાં નીમક ત્રણ રતલ ને નરસાગર (Ammonia) દોઢ રતલ ભેળી બાટલીઓ ભરીને નજદીક સગવડમરેલી જગાપર મુકવી કે અગત પડવે તુરત કામ લાગે. છાંટવા માટેની લુકી નીમક ને એમોનીઅમ ક્લોરાઇડ ત્રણ ભાગ ને સોડા બાઇકાર્બ એક ભાગ ભેળવું, સોડા વોટરની ચાંપની (Syphon) સીસી ભરેલી હોય તેને વાંકી કરી દબાવવાથી સોડા તેમાંની એસ સાથે ઉપર જીડીને આગ બુજવશે.

ભઠ્ઠીની ચીમણીમાં આગ કોઇક વખત સળગી ઉઠે તો ભઠ્ઠીનાં બારણાં તુરત બંધ કરી દેઇ અંગારપર નીમક અથવા ગંધક નાખવાથી બુઝશે અને ઓરડામાં ફેલાતી અટકશે.

ગેસ અથવા ઝેરી હવા દમમાં જવાથી માણસ શુંગળાઇ જાય છે, કેટલાંકા લુકથી ફાલસાની સળગેલી સગડીઓ બંધ ઓરડામાં રાખી રાત્રે કે દિવસે સુવે અથવા નાનીઓમાં સળગેલી સમાવત રાખી બંધ કરી નાહવા બેસવાથી અકસ્માતો બને છે કારણ ફાલસામાંથી નીકળતી ગેસ દમમાં જવાથી તુકશાન થશે. ગેસની પાઇપમાંથી નીકળતી ગેસ પણ દમમાં જવાથી માણસ શુંગળાય છે, ચાવીઓ બંધ રાખવી એવા અકસ્માતીક મરણુ વિષે વાંચેલું છે.

ઝેરી હવા પારખવી કોઇબી બંધ જગ્યા પરની વરસાદનાં પાણીમાં સીસું (Acetate of lead) પીગળાવી તેમાં બ્લેડીંગ પેર ભેળા અથું

સુકાય ને ત્યાં સુકવાથી કાણું થાય તો ઘણી ખરાબ જાણુથી. હવા ચોખી કરવા ધરખતુ બાબદમાં છે.

ગુંગળાઈ બેસુધ થયલાને ખુલ્લી હવામાં બહાર સુવાડી કમરને પેટ ઉપર સાદા કે આઇસના પાણીનાં ભીનવેલું કપડું સુકવું હુશીઆર થાય ને આઇસના નાનકે ટુકડા ખવડાવવા.

ગાઠી ઘોડાના અકસ્માત વેળા દોડતી ગાડીએ બનતાં સુધી કુદી પડવું નહિં. બેસી રહેવાથી ઝઝું તુકજાન થતું નથી, પણ જો ધાસ્તી ભરેલું લાગે તો સમયસુચકતા વાપરી ઊતરી પડવું.

ખરફ સખત પડવાથી ઇજા (Frost Bite) હાથ પગને થઇ હોય તે જામડીનો રંગ સફેદ થઇ જશે કાઠી નહિં ફરવાથી, પાછું તેપર ખરફજ લગાડવું, પછી ફ્લેનલનાં કપડાંએ તુછવું, અથવા ફટકડીનાં પાણીમાં દસેક મિનિટ બોળી રાખવા, ચાર ખાટલી પાણીમાં પા રતલ ફટકડો લેવી આતશ અથવા ગરમ ચીજે શેકવાથી વધારે તુકજાન થશે. સાધારણ મસાજ કીધાથી ખરફે સુત મારી ગયલી જામડી નરમ થઇ ભોલી ફરતું થાય છે. સખત ઇજા થવાથી કોષિકાનાં આગળાં પણ ખરી જાય છે. એ વિષે પાછલ જામડીનાં પ્રકરણમાં જુવો.

કુવા કે દરીઆમાં તરવા યા નાહવા આગમચ સંભાળ લેવી, અંજણવા કુવા અથવા તળાવોમાં કેટલીક વખત ઉડી ખાઈ કે ઝાડનાં ડાળાં અથવા પથરા પણ હોય તે માલમ પડતા નથી તેમ ઝડપી હવા પણ હોય તે દંભમાં જવાથી માનસ ગુંગળાઈ જાય છે. તેમજ કોષક દગચા ખડા ખમોચ્યા કાનારાની પોચી રેતી પગે અંદર ચાલી જાય તેવી જેને (Quick Sand) કહે છે અથવા તો કોઠે દરીઆનાં ખાણીઓનાં જતા આવવા રોડ (Whirlpool) જેવામાં તરતી વખતે કોષ સપડાય ને ઘસડાઇ જાય છે તેવી જગાઓમાં જાણી જોઇને જવું પણ નહિં કીચળવાળી નરમ જગ્યા (Bog) માં અજાણુપણે જવથી આખું શરીર અંદર ચાલી જવાને સંભવ રહે છે જગ્યા હોય ત્યાજ સ્થાિર ઊભુ રહી સાનાની મદદ લેવી આગલ જવાથી શરીરના વગરને વધુ અંદર ગરક થઈ જાયતુ ડટાઇ જવા વિષે વાચ્યું છે.

કુખી અયલાં માણસને તુરત બહાર કાઢવા પછી ભીનાં કપડાં કાઠી નાંખી અંગ સુકું કરી હાથ પગ શરીર મસાજીને ગરમી આપવી. ગરમ મોળાં અથવા ફ્લેનલનાં કપડાં વડે સારી રીતે મસાજવાતું બનશે. ગરમ પાણીની ખાટલી કે ગરમ રેતીનો શેક કરવો. મોઢાં પરતું શીણુ તથા પાણી તુછી નાંખવું. બેસુધ થયલું હોય તો આગલ વીજલીનાં ઝટકાની રાતમાં આખ્યા મુજબ જીભ બહાર ખેંચા કપડાંએ પકડવી કે સરી નહિ જાય સાથે હાથો હલાવવાતું આરટીરીશલ રેસ્પીરેશન (Artificial Respiration) ચાલુ કીધાથી શ્વાસ અંધ થયેલા ચાલશે, તુરત નહિ થાય તો પણ

એ રીતે થોડો વખત ધીરે ધીરે ચાલુ કર્યાજ કરવું અને હાથ પગ ઠંડા લાગે તો મસજવાથી ભોહી કરવું થઈ શરીરમાં ગરમી આવશે. હોશીઆરીમાં આવે ને ગરમ પાણી સાથે ઝેંડી ખાવો.

ફુખી ગયલાં માણસને શોષવા એક આખું પાંઉ લઇ તેમાં કાંચું પાડી થોડો પાસે (Quicksilver) ભરીને પછી પાણીની સપાતી પર નાંખી દેવું, જ્યાં ફુખેલું માણસ હશે ત્યાં પોતીકી મેળે પાંઉ ધસડાઇ જશે, કોઇખી રીતે ત્યાંથી ખસાડયું હોય તોપણ પાણુ ત્યાં જાય છે. (ફુમેલી હેરલ્ડ ૧૮૭૧ માંથી લીધેલું.)

વીજળીનાં તોફાન વખતે મોઢાં ઝાડ, કે ભોખંડના દરવાજા આગળ બનતાં સુધી ઉભુ રહેવું નહિ, વીજળી તે ચીજો પર ખેંચાવાનો સંભવ રહે છે.

વીજળીનો ઝટકો લાગવાથી બેસુધ થયલાં માણસને નીચે આપેલી રીત મુજબ શ્વાસ ચાલુ કરવો. સામાં માણસે વીજલી લાગેલા માણસને હાથ લગાડવાથી તેનાં શરીરમાં પણ વીજળી પેવશ થાય છે. લાકડુ, કપડું, શ્વાસ, ન્યુસપેપર, છત્રી ઇંડીઆ રબર વિગેરે કંઇખી હાથમાં પકડી ઉપલાં માણસનાં શરીરને અડકવું કરણુકે એ ચીજો વીજલી ખેંચતી નથી, ભોખંડ મુદ્દલ ભેવું નહિ. વીજલીના તાર સાથે અઠડેલા માણસને છુટું પાડવા લાંયું કપડું કે દોરડું તેના શરીરને ફરવું નાખી સંભાળથી ખેંચવું. સુઢિમાં લાવવા ચટું સુવાડી જીભ બહાર ખેંચીને કપડાં વડે પકડી રાખવી થોડો વખત ત્યાર પછી બંને હાથો ઉચકી ધીરે ધીરે માથાંની પછવાડે સુધી સીધા લઇ જવા, પછી પાછા નીચે ઉતારવા છાતી પર ભેવા એમ થોડો કે બહો વખત કાઢાથી બંધ પડેલો શ્વાસ પણ ચાલુ થાય છે, એ રીતને આરતીશીશલ રેસ્પીરેશન કહે છે. કોઇક કેસો તદ્દન ખલાસ થયેલા દિશે તો પણ એ રીતે કલાક વેર કાઢાથી પાછા હોશીઆરીમાં આવે છે. પડી જઇ માથાંમાં વાગવાથી પણ કોઇ વખત માણસ બેહોસ થઈ જાય છે, હાથો ઉચકી જમડમાં સામા ધણીએ મસજવું. મોઢાં પર પાણી છાંટવું અથવા હોશીઆરીમાં લાવવા રહેલીંગ સોફ્ટ ધીરેથી સુંખાડવું, પવન નાખવો. હોશીઆર થવા વગર કંઈપણ પાવું નહિ.

ઇજા પામેલાંને ઉંચકવાની ને પાટા બાંધવાની રીતો.

૩૬૬—પડી જવાથી હાડકાંને ગંભીર ઇજા થવાથી ચાલી હાળા નહિ શકે તો ધણી સંભાળથી ઉંચકી બીજાના પર સુવાડવું. ધરથી લાંબે છેટે અકસ્માત બન્યો હોય તો ડોલી (સ્લેયર) મંગાવી તેમાં સુવાડી ધર લઈ જવું અથવા તો મોટા જાડા મરદના ડગલા (ક્રાટ) ની બંધે બાંહે ખભાં આગળના ગાળામાંથી અંદર ઉંધી ઉતારી દેવી ને પછી ક્રાટના સર્વે બટનો પોષ્ટ દેવાં. બે જડી લાંબી લાકડીઓ માણસવું વજન ખમી શકે તેવી લઇ ક્રાટની અંદરથી બાંહેમાં છુટી છુટી લાલી

ઉપલા ખમાં નીચેના ગાળામાંથી બાહર કાઢી લાકડીના ચારે છેડા બીજા ચાર માણસો ઉંચકી શકે તેમ રાખવા, એ રીતે ઇજ્જ પામેલાને તેમાં બેસાડી અથવા સુવાડીને લઈ જવાનું સહેલું પડશે જોઈએ તો બે કોટ લેવા.

નાનાં બચ્ચાંને ઇજ્જ થયતી હોય તો હાથમાં યા કડે ઉંચકી જવું અથવા બીજી સાધારણ રીત એ છે કે બે માણસ સામા સામી ઉભા રહી એક હાથ લાંબો રાખી બીજે હાથ વાળીને પેલા લાંબા હાથના ગુકણ નીચેથી ટાઇટ પકડવો એજ મુજબ બીજા માણસે પણ કરી બંધેના લાંબા કીચેલા હાથે વાળેલા હાથની ઉપર સામ સામી મુકવાથી એક બેઠક જેવું થશે જેને “ હાલખરી પાલખરી ” કહે છે. એ રીતે બનાવીઆ પછી બચ્ચાંને એકેકા પગ બધે માણસના વાળેલા હાથવાલા ખાંચામાં મુકી બેસાડવું અને બચ્ચાંના એકએકા હાથ વડે સાંભા ઉંચકનારનાં ખમાંએ પકડાવવાં.

૩૬૭—પડી જવાથી યા બીજા અકસ્માતથી હાથ કે પગનો વાગેલો ભાગ સુજી આવે તો તે પર તુરત ટાઇટ પાટો અથવા કંઈ પણ કપડું વીટાળી દેવું, પગમાંનાં બુટ ચોર્સિંગ વિગેરે સુજેલા પગ પરથી કાઢી વખતે જોર કરવું નહિ, સંભાળથી નહિજ નીકળી શકે તો કાપી કાઢવાં. વાગેલાંના ઘટતા ઉપાય કરવા.

આગળાં હાથનાં અકસ્માતથી યા નજીબાઈથી કોઇને વલી જઈ મુઠી માફક બંધ થઈ જતાં અટકાવવા નાંતો રખરનો ઠઠણ બાલ મુકવાથી સરખાં રહેશે.

હાડકું ભાંગ્યું હોય તો તુરત ડૉક્ટરની મદદ લેવી. ઇજ્જ પામેલા હાથને બનતાં સુધી રમાલ યા કપડાંની ઓલ્લીબાંધ તેમાં મુકી રાખવો, નીચે લટકતો રાખવો નહિ. ભાગેલું હાડકું હોય તો તુરત તેની નીચે ટેકા આપવા માટે લાકડી, છત્રી, નાડું ન્યુસપેપરનું તેવું કંઈંબી મુકીને પછી પાટો બાંધી દેવો, ડૉક્ટર આવવા આગમ્ય.

લાગેલાં હાડકાં સંધાવાને લાગતો વખત,—પાંસળી ૩ થી ૫ અઠવાડીયાં બોચીનું હાડકું ૪ અઠવાડીયાં, હાથની નીચેનો ભાગ ૫ અઠવાડીયા, ખમાં ૬ અઠવાડીયાં, પગનાં હાડકાંને ૭ અઠવાડીયાં અને જાંઘ અથવા થાપાને ૧૦ થી ૧૨ અઠવાડીયાં સુમારે થાય છે. ખરડાનાં કાઠાંનું હાડકું (Spinal Column) ત્રણથી ચાર મહીને સંધાશે, કોઈનું ઘણી ખરાબ રીતે ભાંગી ગયલું સંધાતું નથી ને બીજાંનાં પરથી ઊઠી ફરી શકતું પણ નથી. હાડકાં કોઈબી ભાંગીને ચુરો થઈ ગયલાં પાછાં ફરીબી સંધાતાં નથી. બુઢાં માણસનાં હાડકામાં ચીકણનું પ્રમાણ ઓછું થઈ ખાર વધુ હોવાથી કડક થઈ જલદી ભાંગી જવાનો સંભવ રહે છે,

વાગેલા લાગ ઉપર તુરત ઠંડું પાણી રેડવું અથવા આઇસ મળી શકે તો તે ફરબાથી સોજો તેમજ અકસાત નરમ પડશે. ઠંડા ઉપાય વધુ સારા છે. સખત

તડકું વાગેલા ભાગને લગાડવું, નહિ તો ગરમ પાણીમાં બોળી રાખી બીજું વધારે ગરમ ખમાય તેટલું રેડી શેક્યા પછી ટાઈટ પાટો બાંધી દેવો. અગત પડે તો પાછું શેકવું. જોઈએ તો નીમક ભેળવું. સુજેલા તથા વાગેલા ભાગ પર લગાડવા ઈંડાની સફેદીમાં નાનો ફટકડીનો દુકડો નાખી ચુહાએ ગરમ કરી ફેરવ્યા કરવું ઘટ થાય ને કપડા પર લગાડી તે પર મુકી પાટો બાંધી દેવો; નાળીએરને ખમણી ગરમ કરી તેનો પણુ શેક કરે છે. આયોડીન, ટરપીનટાઇન, અશીમ, બેલેડોના એ દવા માહેલી કંઈ પણુ એકુ ચીજ લગાડવાથી વાગેલું નરમ પડશે. સાધારણ બીમનો લેપ મારી પાટો બાંધવાથી ફાયદો થશે. તુરત લાલ મટોડી પાણીમાં ભીંનવી લેપની માફક લગાડવી. આંખા હળદ, રેવનચીનો સીરો ને ફટકડી સર્વેને પાણી અથવા છેન્ડી કે રમ દારૂમાં ધસી ઘટ કરી સુજેલા ભાગ પર ચોપડીને ઉપર ૩ મુકી પાટો બાંધવો, જોઈએ તો દારૂને બદલે ઈંડાની સફેદીમાં ઉપલી ચીજો ધસવી અગત હોય તો ફરીથી પણુ લગાડવું. ૩ ચામડી સાથ વળગી ગયેલા કોઇખી લેપ પરનો નીકળે નહિ તો થોડો વખત પાણીમાં ભીંનવાથી સેહલાઈથી નીકળશે. વાગેલા ભાગ પર મીઠું તેલ તુરત લગાડવાથી ચામડી પર કાળો ગ્રંથ પડતો નથી, અથવા કાર્યુ ગોસ તે પર મુકી રાખવાથી વાગેલાંનો ઝાઝો અકસાત લાગશે નહિ ને કાળો ગ્રંથ પણુ પડતો નથી. કાળા કે જલુ ગ્રંથ કાઢવા માખણ ચોપડવું અથવા તો જીન દારૂમાં પાણી ભેળી લગાડવું એ રિષે વધુ ચામડીનાં પ્રકરણમાં વાગેલાનાં જખમ રૂઝવાની રીતોમાં આપેલું છે.

આંગળાં દબાઇ અથવા કચડાઇ ગયાં હોય તો તુરત છેન્ડી અથવા અમચાં ખળખળતાં પાણીમાં બોળી રાખતાં.

૩૬૮—પાટા બાંધવા સદલી એ આંગળથી ચાર આંગળ સુધીની પહોળી તેમજ સાંકડી જડાં કપડાંની લાંબી પાંચ સાત વાર પટીઓ ધરમાં વપરાય માટે રાખવી, ત્રણ ખુણાના ત્રીકોણુ ઘાટનાં જડાં કપડાંના દુકડા પણુ પાટા બાંધવા માટે વપરાય છે. પટીઓ જે ગોળ બંદલ માફક વિટાળેલી હશે તો પાટા બાંધતી વખતે સહેલ પડશે, સર્વે ચીજો કામની વખતે તૈયાર રાખવી.

હાથને ઝોળીમાં મુકી રાખવા સારૂ પણુ મોટો ચોરસ રમાલ કે કટકો લઈ આડકત્રો વાળી ત્રીકોણુ કરી ઉપલા અણીયાલા છેડા ગળાંની આસપાસ લઇ ગાંઠ વાલી નીચલા ભાગમાં હાથ મુકવો. કોઇખી પાટો બાંધવા પછી છેડેથી સીવવું, કોઇક સેફ્ટી પીન ખોસે છે અથવા તે પાટાને અધવચમાં છેડા પરથી એક વેહેત જોડવું ચીરીને એક ગાંઠ વાળ્યા પછી બંને છેડા છુટા પડેલાને વીંટાળેલા ભાગપર ગાંઠો વાળી દેવા. પાટાઓ બાંધવાની રીતો કેટલીક ચોપડીઓમાં પીકચર સાથે આપેલું જોવાથી વધુ જલદી સમજ પડશે.

હાડકું હાથની કોણી આગલથી ભાંગેલું હોય તો બે લાંબી લાકડાંની પટીઓ ઉપર હેઠે આંગળાંની લંબાઈ સુધીની મુકી સરખો ટાઇટ પાટો બાંધી દેવા પછી હાથને ઝોલીમાં મુકવો. લાકડાંની પટીઓને બદલે જડું કાર્ડ બોર્ડનું કાગળ પણ વાપરી શકાશે. જોઈએ તો પટી પર રેતું પણ મુકવાથી હાથ સાથ ધસાતું નથી.

પોંહચી આગલનું હાડકું પણ ઉપલી રીતેજ પાટો બાંધી ઝોલીમાં રાખવાથી ભાંગેલું સરખું રહે છે.

કોણીથી પોંહચીની અધવચનું હાડકું ભાંગેલાં માટે (Splint) લાકડાંની પહોળા પટીઓ લઈ તે પર સરખો ૩ મુકી હાથની હેઠે ઉપર ગોઠવી ત્રીકોણી ઘાટની પટીઓ લઈ તે પર સરખી ટાઇટ વીટાળી ગાંઠ મારી દેવા, હાથને મુલતેક રાખવો નહીં. તેમજ ખંભાની નીચેથી કોણીની અધવચમાં ભાંગેલાં હાડકાં ને પણ ઉપલીજ રીતે પટીઓ બેને બદલે ત્રણ લેવી, ખભાંથી કોણી સુધીની એક લાંબી અને બે નાની વાપરવી. બીજાં માણસ પાસ સરખી પકડીને ગોઠવ્યા પછી પાટો બાંધીને ઝોલીમાં હાથ રાખવા.

આંગળી જોખમાયલી ને પાટો પોણી ઈચ જેટલો પહોળો લઈ પહેલે હાથની કાંદી પર બે ત્રણ આંટા વિટાળ્યા પછી આંગળાના ખાંચામાં આંટો હેક હેડે પટી લઈ જઈ ત્યાંથી વિટાળતું નીચે ઊતરવું આખી આંગળી બંધાય ને પાછો તે હેડો આંગળના પહેલા ખાંચાની સામેની બાજુથી લઈ કાંદી પર બે ત્રણ આંટા મારી ગાંઠ વાળવા, પગની આંગળીનું બી એજ મુજબ કાંદી ને બદલે નળા આંગળથી વીટાળી ને કરવું.

પગનાં ભાંગેલા હાડકાંને હાથમાં આપેલી રીતે બાંધવાં.

આંગળાં અથવા નીચલા ભાગમાં ઇજા થયલી હોય તો પગનાં તળીઆંમાં જડી પટી મુકીને પાટો ગોળ ફરતો ટાઇટ આંટા બાંધી પાતલીપર ને ઘુંટી આગલ હેડો પાટાનો લઈ પગના નળાને ફરતો વિંટાળી ત્યાં ગાંઠ મારવાથી છુટશે નહિ પગના પાટા બાંધતી વખતે સાંખી ખુરસી અથવા બાકસ પર ટેકવીને સરખો લાંબો રાખવો.

ઘુંટણ આગળ વાગેલા માટે પણ ઉપલી રીતે પાટા બાંધવા.

થાપામાંથી હાડકું ભાંગેલું પાટો બાંધવા આગમચ ધણી લાંબી પહોળા પટી (Splint) બમલથી તે ઘુંટણ અથવા આખા પગ સુધી પહોંચે તેટલી મુકવી, કોઈમી ભાગ પર લાકડાંની પટીઓ મુકવાનો સખજ એ છે જે ભાંગેલું હાડકું હાલ્યા વગર સરખું રહે તો જવદી સંધાશે, વધુ ઇજા પામેલા કોઈબી ભાગોને કેટલીક વખત પ્લાસ્ટર ઓફ પરીસ લગાડીને પણ ડૉક્ટર પાટા બાંધે છે જેથી મુલત નહિ હાલ્યાથી જવદી સંધાય, મોટી ઊમરનાં માટે એવી રીતે સાંધવા લાંબો વખત રાખવું પડે છે. યમને માટે આંક વારને મુમારે લાંબો પાટો જોઈએ છે.

જઠમાં ભાંગેલા હાડકાં ને પાટો બાંધેશો હોય તો બાળુ હાથવડું નાક
ઓરાક પલુ શીડીંગ કપ કે રબરની નળી વડે દાંતના ખાયામાંથી પાવો.

ખભામાંથી ભાંગેલું હાડકું બાંધવા ત્રણ ખુણાનો મોટો પાટો લઇ તેને
ફબલ કરી ફરી એક વાર ફબલ કરવા પડી તેની વચલી પોઈટ ને ખખાને ઇન્ન
ચઇ હોય તેની બહારની બાળુએ મુકાને આશુઆશુ બંને છેડાઓને એક આમલથી
અને એક પાછલથી બીજી સામી બમતમાં લઇ જઇ પાછા ઉપર તેજ ખમાં પર
જેને ઇન્ન નહિ થયલી હોય ત્યાં માંઠ વાલી દેવા, હાથને ઝોલીમાં મુકવો.

પાંસળીઓ (Ribs) ભાંગેલી માટે પાટો છ ઈંચ પહોળો ને દસથી બાર
વાર લાંબો બાંધવા લેવો, બીજી વળગી રહે તેવી મેજરણી રબરની પહોળી પટીઓ
તૈયાર આવે છે તે ટાઇટ ફરતી વિઝાળવાથી પાંસળીને વડુ સ્થરો ટેકો મળી મલદી
સંધાઇ જાય છે. પાંસળીઓ બધી મળી ૨૪ હોય છે. મત્રમ પટો અકસ્માત વખતે
કરવા માટે જખમ વિગેરેના પ્રકરણમાંથી મળશે.

ભાંગેલાં હાડકાં બહારથી દીશે નહિ તો શેઠી કાઢવા એક્સરે (X ray)
વડે સમી પાડવાથી તુરત દીશશે.

લીન્ટનું કપડું તુરત નહિ મળે તો ભડાં કપડાંની એક બાળુ છરીની ધાર વડે
જરા ઓખરી ખરમચડી ચઇ રવાંડી નીકળે તે બાળુ મલમ લગાડવો, લીન્ટની
સાદી બાળુ પર મલમ લગાડી રવાંડી ઉપર લેવી.

અકસ્માતથી લોહી ધણું નીકળતું અટકાવવા સોળું જાડું કપડું ધા પર
લાખી રાખવું.

અકસ્માત થતા અટકાવવા.

૩૬૯.—નાનાં બચ્ચાંની ધરમાં વરતી હોય ત્યાં કેટલીક જોખમ ભરેલી ચીજો
તેઓના હાથમાં જવાથી કોષક વખત તુકશાન થાય છે, માટે તેવી ચીજો તેઓ
તેની નજદીક જાય અથવા લઇ શકે તેમ રાખવી નહિ; ઝેરી દવાઓ, મેચીસ, ચુકસો,
ઉંધાડી બત્તી, હથીઆરો, અસ્તરો, છરી, મુડી, ભરેલી બાંદુક કે ખુદ્દી તરતાર વિગેરે.

બચ્ચાંના હાથમાંથી જોખમ ભરેલી ચીજ છોડવવી કંઇ બી તેવી ચીજ
તેના હાથમાંથી જોર કરી પાછી લેવી નહિં પલુ બચ્ચાંનો બીજો હાથ સામાં ધણીએ
પકડી રાખીને રમકડાં અથવા મીઠાઇ જેવી ચીજો બતાવવાથી તે લેવા માટે તુરત
પેલાં હાથમાંની પકડેલી ચીજ ખુદરતી રીતેજ નાંખી દેશે.

રસ્તા ઉપર કોઇને તુકશાન થાય તેવી ચીજો નાખવી નહિ ખીત્રા,
ટાંચણી, બાંગેલી સોય, કાચના ટુકડા જે કાઝનાં ખુણા પમત્રાં કે આડી મોટરનાં
રબરમાં ભેકવાથી તુકશાન થશે, તેમજ કુટ કે તરકારીની જાલો જેની પરથી પગ
સરી જઇને માલુસ પડી જશે. રસ્તામાં આવતી વખતે તેવું કાંઇ પ્રજુ નજરે પડે
તો થોકડ મારી બાળુ કરવાથી કોઇનેથી ઇન્ન થતી બચશે.

સીક માણસનાં ઓરડામાં જતી વખતે સંભાળ લેવી, યાકથી પરસેવે પડેલો હોય અથવા જુએ પેટે તેવા ઉડતા રાગવાલા દરદી પાસે એકદમ જવું નહિ, તેમજ ઇનફ્લુએન્ઝા, ખડી તથા ખીજ કાઢખી ઉડતા દરદવાલાનાં મોઢાં નજદીક સાળાં માણસે મેહું રાખવાથી તે સામાને કાઢ વખત ઉડવાનો સંભવ રહેશે. બનતા સુધી ખુલ્લી ખારીએથી હવા સોજી આવે ત્યાં ઊભું રહેવું.

જેસની બત્તીની પાછપની ચાવીઓ ખુલ્લી જુલમાં રાખ્યાથી બધી જેસ નીકળીને બંધ ઓરડામાં એકઠી થશે, અંદર એકદમ જવાથી માણસનાં દમમાં જઈ નુકશાન કરશે અથવા તો જુલમાં બત્તી સળગાવવા મેચીસ સળગાવવી હશે તો પેલી ધેરાયલી જેસ પણ સાથે બડકું લઈ ઉડશે માટે સંભાળ રાખવી.

દવાઓની જુલ કેટલીક વખત લગાડવા તથા પીવાની દવાઓ સાથે મુકવાથી બેળાઈ જઈ કાઢ વખત ઝેરી લગાડવાની દવા પીવાઈ જાય છે, માટે હંમેશાં બંને જુદી રાખવી તેમજ સીસી પરનાં નામો વિગેરે ઉગરડાં કે બત્તીમાં જોઈને આધ્યાથી તેવા નુકશાનકારક અકસ્માત થતા બચે છે. દવાવાલાને ત્યાંથી આવે તે વખતે પણ દરદીનાં નામ નંબર સાથ મેળવી ને જોયા વગર આપવું નહિ.

૩૭૦.—ઝેરી દવા અથવા વસ્તુ ખાધા પીધામાં આવે તેના ઊપાયો જુલમાં તેવી ચીજ પીધી હોય તો તુરતજ કાઢકને ઊલટી કરાવ્યાયા બધું પાણુ બહાર નીકળે છે તે સાફ ગરમ અથવા ઠંડાં એક ટમ્બલર પાણીમાં એક અમચો નીમક કે રાઈ બેળીને પાવું. બગડેલી તરકારી અથવા સડેળી માછલી ખાધાથી પણ ઝેર ચઢે છે જેને ટોમેન પોયઝન (Ptomaine Poison) કહે છે. ત્રાંબા કે ખીજ ધાતુના કાટ પેટમાં ગયાથી ઝેર લાગશે, મોઢાંમાં ખાટો કસનાયલો સ્વાદ લાગી થુક આવ્યા કરે છે, જખાં સુકી થઈ જઈ પાણીની તરસ લાગે છે, ઇડાંની સફેદી થોડી વાછન ગ્લાસ પાણી સાથ આપવી, દુધ પાણી બેળીને પાવાથી ઊલટી થશે. કાઢ વખતે તેનું વધુ ઝેર ચઢવાથી હાથ પગમાં આંકડાં આવી ઊપડ્યાની કાંતી થાય, તુરત ડૉક્ટરની મદદ લેવી. કાઢ કેસોમાં જુલાજ પણ આપવો પડે છે. સોમન, હડતાલ વિગેરે ચીજોની પણ ઉપલી અસર થાય છે તે ઊલટી લાલ, લીલા, પીળા રંગની થશે. ઉપલાજ હીપાય તુરત અનમાવવા. કાઢખી રંગની ઊલટી કાઢખી માણસ કરે ને શકમંદ લાગે તો તુરત ડૉક્ટરને બતાવવી અથવા વાસણમાં ઝેરી દવાઓને વાસ આવે તે શોધી કાઢવાથી ઉપાય થઈ શકે છે.

આયોડીન જુલમાં પીવાઈ ગયું હોય તો, તુરત દુધ, આરાઈટ, આટો, સ્ટાયઈ કાઢખી પાણીમાં બેળીને પાવું અથવા ઇડાંની સફેદી પાણીમાં નાખી આપવી.

ઝેરોનીચા માટે સોડા, લીંબુ, સરકા, કે સંતરાનો રસ પાવા પછી ઊપલી કાઢખી ચીજ આપવી અથવા સ્ટ્રોંગ આલ્કો કોરી પાવી.

અફીમ કે કપુર ખાધેલા હોય તે માણસને તેની કેફ ચઢી જાંઘાવા માંડે છે, તેમ થવા દેવું નહિ; બનતાં સુધી જગાડીને ચલાવ્યા કરવું. મોંઢાં પર પાણીના ફટકા મારવા, અથવા સુંઘાડવાની દવા સ્મૃતિંગ સૉલ્ટ ધીમેથી સુંઘાડી હોશીઆરીમાં લાવવું, જોઈએ તો રાઇતું પાણી પાષ જલ્લટી કરાવવી. વધુ અમત લાગે તો આર-તીશીશલ રેશપીરેશન આપવું, છાતીપર રાષ મારવી. જોઈંગ કોરી બનાવીને પાવી એ રીતે ડૉક્ટર આવે ત્યાં સુધી સંભાળવું. સોજી હોંગ પણ અરીમનાં ગિતાર માટે ખવાડે છે, હોંગ ધણી ખવાડયાથી મરદો થાય તો જીરું ખવાડવાથી નરમ પડશે. ધતુરો કે મોરશીઆનાં ઝેર માટે પણ એજ ઉપાય અજમાવવા.

ઑસીડ કે ઝેરી દવાઓ પાધેલા કેસોમાં ઉલટી નહિ કરાવવી પણ મેગની-શીઆ ચાક અથવા સાબુ કંઈખી પાણીમાં પીગળાવી પાવાથી ઑસીડનું ઝેર નરમ થશે. ફ્રાસફરસના ઝેર માટે પણ ઉપલીજ કંઈખી ચીજ પાવી; પણ કોઈખી જાતનું તેલ નહિ પાવું. સીલ્વર નાઇટ્રેટ માટે નીમકનું પાણી પાવું.

ચુના માટે સરકો કે લીંબુનો રસ અથવા કાંજી સ્ટાય' પાણી સાથ મેળવી ખાતલી કરી અવારનવાર પાતી. સોમલ કે મોરથુથુ માટે તુરત જલ્લટી કરાવ્યાથી ઝેર થયતું અટકશે, જુલાબ કે કોઈખી જાતનું તેલ નહિ પાવું.

એ ઉપલા ઉપાયો ડૉક્ટરના બોલાવવા આગમ્ય અજમાવવા પણ તેની મદદ તો કોઈખી કેસોમાં તુરતજ લેવાથી જાન બચે છે.

કેરોસીન તેલ જુલમાં પીધું હોય તો તુરતજ ખાવલના શુંદરનું પાણી પાવું પછી દૂધ ગરમ કરી ઠંડું પાડીને આપવું, શુંદર નહિ હોય તો મીઠું તેલ પાવું અને તેના કોગરા કરાવ્યાથી મોઢાંમાં ચાંદો પડતી નથી. બીજો દિવસે મીઠાનો જુલાબ આપવો.

ઓક્સીલીક ઑસીડપર ચાકનું પાણી પાવું.

તંબાકુની કેફી અસર બીડી પીને તે દમમાં લીધાથી ખાવા બરોબર થશે. ધણી બીડી પીનારનું હાત' તેમજ મગજ નજલુ પડે તેમજ ધુનરી થાય છે.

પ્રકરણ ૫૮.

દવાદાફની પરચુરણ બાબતો ને તેની સમજણ, હવા પાણી તથા બધી વનસ્પતીમાં સમાયલા તત્વો વિષે સુરજની રોશનીને ચાલની ગણતરી.

૩૭૧—દવા તથા બોળીઓ ગળવા ને પીવાની રીતો. કડવી દવા પીવા આગમ્ય મોઢાંમાં થોડું આધસનું ઠંડું પાણી લઇને સાથે પી જવી, ઠંડો કે ગરમ

લેમનેડ એક ગોટ પીધા પછી કોઇખી જાતની દવાનો ખરાબ સ્વાદ ઝાઝો માલમ પડતો નથી, અથવા લવંગનાં તેલનાં એક બે ટીપાં મોઢાંમાં નાખ્યા પછી દવા પીવી. એરંડીઆનો સ્વાદ ખીઅર દારૂ રેઠતાં શીલુ આવે તે અથવા લેમનેડ પર નાખીને પીયથી મુદ્દલ લાગતો નથી, તેમજ પીધા આગયય સ્ત્રોમ એન્ડી પાણીના કાગરા કરવા પછી તુરત પી જવું.

કવીનીન સ્ત્રોંગ કોરી ઠંડી કે ગરમમાં પીવાથી કડવું ઓછું લાગશે.

નાનાં બચ્ચાંને કડવી દવા પાતી વખતે મધ કે સાકરનો શીરા ભેળવો, તેમજ કોઇખી જાતનો દવાનો પાઉર મોઢાંમાં છુટો મુકવાથી અતરસ જઘ ઠંસો આવશે માટે ઉપલી રીતે મીઠાશવાલી ચીજ અથવા અમઠાં પાણીમાં ભેળવીને બચ્ચાંને પીવું અથવા ચટાડવું.

ઠોડલીવર ઑઘલનો સ્વાદ મોઢાંમાં લાગે નહિં તેમ કરવા મધમાં સહેજ સરકો ભેળી જરા પીને તેપર કે ડલીવર ઑઘલ પી જવું.

દવાનો વખત યાદ રાખવા માટે નાનો ગોળ કાડ' મોડ'નો ટુકડો લઇને તેપર ધડીઆલનાં કલાક પાડી જઘ અધવચમાં કાણુ પાડી તેમાં લાંખી દોરી પોષ છેડે ગાંઠ વાલવો અંદરથી નીકળે નહિં તેમ ખીજ દોરીના છેડા સાથ એક બટન લટકતું બાંધી છેલ્લી દવા આપ્યા પછી ખીજનો વખત થાય તેપર દોરી ગોઠવી મુકવી એ મુજબ આમલ કરતાં જવું. ટંબલર ઉપર એ ગોળ ધડીઆલ મુકવાથી બગડેલાં ધડીઆલના કાંટા જોષએ તે વખત પર ગોઠવવા.

૩૭૨—કવીનીનની ગોળી બનાવવી સોજ સુવાલા પથર અથવા હાથની હથેલીમાં પાઉર લઘ થોડાં ટીપાં પાણી નાખી છરી (Spatula) વડે કઠણ ગોળી ચાલી તેપર થોડોક કાન'ફલોઅર સ્ટાય', મંગનીશીઆ કોઇખી આટો, લીકરીસ પાઉર સહેજ છાંટીને સુકી કરી તુરત લેવી, લાંબો વખત રાખતાં છુટી જશે પાણીને બદલે સહેજ ગ્લીસરીનમાં ગોળી કઠણ વાળી મંગનસ કામ'નસ નામનો પાઉર છાટવાથી સુકી થઇ લાંબો વખત રહે છે દાબડીમાંખી એજ પાઉર સાથ ભેળીને રાખવી. ખીજ ચીજોની ગોળીઓ એ રીતે બનશે. રૂપાંની પાવલી પર મુકેત્રો ઢગલો કવીનીનનો પાઉર સુમારે પાંચ ગ્રેન થશે.

કવીનીન ઍમોનીએટેડ બનાવવા ૮૦ ગ્રેન સફેદ ઍઝ કવીનીન, ૧ ઍસ ઍમોનીઆનું પાણી (Solution Amonia), ૮ ઍસ પ્રુ સ્પીરીટ ધીમાં તાપે એમાં કવીનીન પીગળાવ્યા પછી ઍમોનીઆનું પાણી ભેળવું, સરકમ સરદી માટે પંદર વીસ ટીપાં પાણીમાં ભેળી પાવાથી જલદી નરમ પડશે.

કૅપ્સ્યુલ (Capsule) જલેટીનના બનાવેલાં દવાના પાઉર ભરવા માટે આવે છે તે ધણુ ભરવા હાય તો દવાનો પાઉરનો ઢગલો મુકી કૅપ્સ્યુલ બોલીને તેમાં

દાખવાથી સહેલાઈથી ભરાય છે. બીની હવા કે ખાણી લાગવાથી નરમ પડી વળગી જાય તો સહેજ તાપ અથવા તડકું લગાડવું. ઘણા કઠક લાગે તો દાખડામાં ભરી બીનાં કપડાંમાં વીંટાળવાથી નરમ થશે. દવાના ટીપ્પાં તેમાં નાખીને આપે છે.

ગોળ વેફર જેવા સફેદ કેશોમાં ભરેલી દવા ગળતી વખતે પાંણીનાં ગ્લાસમાં નાખી સહેજ નરમ પડે ને તુરત ગળવું, નહિં તો પીગળી જશે તેમજ એ રીતે બીનબ્બા વગર કઠણ ગળવાથી ગળાંમાં ખુટીને શુભળાઈ જાય છે.

ગોળી, કૃપશયુલ કંઈબો ગળવાની રીત ડોકી ઉપર કરવાને બદલે ખાનાની ટેબલ પર બેસીને જમતાં હોયએ તેમ સહેજ વાંકું વળીને ગોળી મુકી થુક સાથ અમથી અથવા પાંણી લઈ ગળવાથી ખુટયા વગર સહેલાઈથી ગળામાં ઉતરે છે.

૩૭૩—કાવો સુનામખી, વિગેરેનો બનાવવા એક પાઈન્ટ ઠંડાં પાંણીમાં એક ઐંસને સુમારે અર્ધો કલાક થા વધુ બીનરી રાખવું એને ઇન્ફ્યુઝન (Infusion) કહે છે. એમાં એક ગ્રેન જેટલો સુરો ખાર બેળવાથી જલદી બગડતું નથી.

કરીઆતુ, કૌશીઆ, ર્થાર્થ કંઈખી એક ભાગ લઈ ચાલીસ ભાગ પાંણીમાં એક કલાક બીનવ્વાથી થશે.

ઉપલી ચીજો એટલાંજ ગરમ પાંણીમાં અર્ધા ઐંસને સુમારે બેળવી, જે ડીકોક્શન (Decoction) કહેવાય છે. સુનામખી જીલ્લામ આપવા માટે; કરીઆતુ, કૌશીઆ તાપ સાથ વપરાય છે.

ઘણીક જાતની દવાઓ છાત્તાપાલને ઝાડપાંનમાંથી બને છે.

પેપરર્મીન્ટનો કાવો અર્ધા પાઈન્ટ ખજખજતાં પાંણીમાં ત્રણ ડ્રાંમને સુમારે પા કલાક બોળી રાખી ગાળી પેટમાં દુખે ત્યારે થોડું પાવું.

સારસાપેરીલાનાં મુળીઆં પણ ઉપલાંજ પ્રમાણમાં લઈ તેનું ઇન્ફ્યુઝન અથવા ડીકોક્શન બનાવી ગાળી એક એક ચમચો દિવસમાં ત્રણ વખત એક ગ્લાસ પાંણી સાથ પાવાથી લોહી સુધરે છે.

૩૭૪—અર્ક (Tincture) ઘણી ખરી દવાઓનાં તૈયાર બનાવેલા હોય છે. સાધારણ ચીજોનાં ઘરમાં પણ બનાવી શકાય છે, સોઝ સ્પીરીટમાં નાંખવાથી તેનો કસ તેમાં ઓગળે છે.

સુંથનો અર્ક છુદેલી જાડી સુથ એક ઐંસને સ્પીરીટ ઓફ વાઇન અથવા હાઈનો અર્ક છ ઐંસ બેળી આઠ દિવસ પછી ગાળીને લેવી, પેટમાં દુખે તે વખતે થોડો આપવો, સીરપ જીનજીમેરીઝ માટે ઉપલા અર્ક એક ભાગ ને પાંણી અથવા ખાંડનું શીરો છ ભાગ બેળવું.

જાયફળને ખમણીને તેમજ એલચીને છુદીને ઉપલાંજ પ્રમાણમાં અર્ક બનાવવા લેવી.

તજ કે લવંગ ખોખરાં કરી બે ઐંસ લઈ તેટલીજ સ્પીરીટમાં બેથી ત્રણ અઠવાડીઆં રાખવાથી કસ ઓગળશે.

કસ્તુરી, અંબર અને બીજી કેટલીક પીવાની તથા લગાડવાની ઉપયોગી યીજોને પશુ જોઈ રીતે ધરમાં અર્ક કાઢી શકાય છે.

ટીંકચર લેખન લીંબુમાંથી બને છે.

ટીંકચર આયરન કે સ્ટીલ લોહાંનો અર્ક લોહી સુધારવા ને વધારવા માટે પાયછે. કોઈથી દવાના ટોપાં સીસીમાંથી રેડવા કીનારી પાંણીએ ભીનવ્યાથી સરખાં પડશે. અથવા રબરની બોટનીવાલી કાચની નળીમાં ભરી નાખવાં.

૩૭૫—કલોરોફોર્મ બનાવત પાંણી સાથે દારૂનો અર્કનો કલોરાઇડ ઓફ લાઇમ સર્વે બેળી દીસ્ટીલ કીધાથી નીકળતી પાંણી જેવી દવા જે દવાવાલાઓ બનાવી શકે છે પાવામાં તથા સુધાડવા ઘણી ઉપયોગી છે.

સુધાડવાની દવાઓ એનીસ્થેટીક્સ (Anaesthetics) કલોરોફોર્મ, ધથર વિગેરે; સુવા માટે કેફની દવાઓ હીપનોટીક્સ; શરીરનો રોગ તાપ કાઢી પરસેવો લાવવાની દવા ડાયફોરેટિક (Diaphoretic) કહેવાય; ઉલટી કરાવવાની દવાને એમેટીક (Emetic) કહે છે, જીલાબની પરગેતીવ (Purgative,) એન્ટીદોટ. (Anti-dote) ઝેરી દવાઓની અસર તોડવા વપરાતી બીજી દવાઓ.

દવા પીવા ના વધે દીસ્ટીલ કીધેલું અથવા ગરમ પાંણીને ઠંડુ પાડી ગાળીને બેળવાથી જલદી બીગડતી નથી, તેમજ કાચના ખુચની સીસામાં પશુ લાંબો વખત રહેશે, કોઈથી દવામાં થરો કે જલાં જેવું ગદલું દીશે તો બીગડેલી જાણવી. ઘણી ગરમી, તડકુ અથવા ભીનાશવાલી જગામાં દવાઓ રાખવાથી બગડશે. કાચ કાઢી કે રૂપાનાં ગ્લાસ કે ચમચી વાપરવા બીજી ધાતુ લેવી નહિ. કેટલીક દવાઓમાં કોઈ જાતના પાઉડરો બેળેલા હોવા થી નીચે ઠરી બેશે છે માટે હમેશાં પીતી વખતે સીસી હલાવીને પીવી. દવાની લુથો માટે અકસમાતમાં જેવું.

૩૭૬—કાંજ કોઈથી જાતના આટાની પાંણીમાં બનાવ્યા પછીજ દુધ બેંધએ તો બેળવું પહેલાં સાથેજ નાખવાથી બરોબર થતી નથી, ગમે એટલી ખાંડ બેળવી. નરાં દુધમાંજ કરવી હોય તો પહેલાં બે ત્રણ ચમચા ઠંડાં દુધ કે પાણીમાં કાંજનો આટો કોર્નફ્લાવર, આરાઈટ વિગેરે પીગળાવ્યા પછી ચુદલા પરનાં ગરમ દુધમાં નાખી એકું બે જોસ પાડ્યાથી આટો ચરીને કાંજ બરોબર થશે. સાચુ ચોખાને પાણીમાં થોડો વખત ભીનરી રાખવા પછી કાંજ બનાવવી.

કચુમીસ, એક ભાગ છાશ તેમાં તાજું દુધ બે ભાગ બેળી ત્રણ દિવસ રાખ્યાથી તેમાં ખમીર ચઢે ને તે લેવું. બીજી ઘણી રીતે બને છે.

બેરંમ બનાવવા રંમને દિસ્ટીલ કરતી વખતે બે બેરીઝનાં થોડાં પાંદડાં નાખે છે.

છાશ બનાવાની રીતો વિષે ખોરાઈ દુધનાં પ્રકરણમાં આપેલું છે ને તેનાં શુદ્ધ તથા તત્વો માટે ૩૫ માં પ્રકરણમાં વાંચવું.

૩૭૭—આલિષ્ઠ્યમન વૉટર સફેદીનું પાણી ખોરાક તરીકે આપવા એક ઈંડાની સફેદીને છરીએ કાપી ઘટ હોય તે છુટી પાડવી અથવા તેને ખુબ ધુંટવી, એક ગ્લાસ ઠંડુ કે ટુકું પાણી સાથે થોડાં ટીપાં એન્ડી બેળી સહેજ ખાંડ નાખી પાતી. કાંઈને હાડકાં થઈ ખોરાક નીકળી જતો હોય તો એ પાત્રથી ટાકાત રહેશે. નાનાં બચ્ચાંને તેના પ્રમાણમાં થોડી આપવી.

૩૭૮—સીરપ ઓરંજનું દવામાં બેળવા વપરાતું દિસ્તીલ્ડીધેલું અથવા ગરમ કરી ઠંડુ પાડેલું પાણી બે ભાગમાં છ ભાગ ખાંડ ચુકલે પીગળાવી ગાળી ઠંડુ થાય તે તેમાં એક ભાગ ઓરંજ દલાવર વૉટર બેળી ચપટ ખુચની સીસીમાં ભરી એક બે ચમચી ખપ મુજબ લેવું.

૩૭૯—વાઈન કપીકેક બનાવવા શેરી વાઈનમાં કપીકેકનાહ (Ipecacuanha) ની છાલની લુટી એક ઓસ શેરી વાઈન વીસ ઓસમાં ભીનવી એક અઠવાડીયા પછી ગાળી લેવું. થાંસામાં ઉલટી કરી કદ છુટો પાડવા પંદરથી વીસ ટીપાં દવા કે પાણી સાથે ભેજે છે.

૩૮૦—વેસલીન (Vaseline) પીળું તેમજ સફેદ, પેત્રોલીઅમમાંથી બને છે. ધરધતું તેમજ દવાના ઉપયોગનું.

મનુષ્ય સાધારણ બનાવવા એક ચમચી વેસલીન પીળું લઈ તેમાં પાંચ ચમચી ખોરીક પાઉડર બરાબર મેળવવો. સાધારણ ઘા રૂઝવા વપરાય છે, જોઈએ તો તેમાં થોડીક જસતની મેળવણીની લુટી (Zinc Oxide) નામની દવા આવે છે તે બેળી સીસીમાં રાખવું.

૩૮૧—ખોરીક લોશન એક પાઈન્ટ ઠંડા કે ટુકાં પાણીમાં પાંચ ઓસ જેટલેક ખોરીક પાઉડર પીગળાવી ખાટલીમાં ભરી ખપ પડે કાગરા કરવા. ઘા વાગેલાં ધોવા. આંખ વિગેરે સાફ કરવા લેવા માટે થોડું બીજું પાણી બેળી નરમ કરવું.

૩૮૨—સાબુનું તેલ સોપ લીનમેન્ટ દારૂના અર્કમાં સળુને કપુર પીગળાવ્યાથી બનશે.

૩૮૩—ગ્લીસરીનમાં ખાંડ બેળેલી હશે તો તેમાં થોડો કલોરોફોર્મ બેળી હળાવ્યાથી નીચે થરી જશે, બીજી ચીજે બેળાયેલી હશે તો તેમાં દિસ્તીલ પાણી નાખી હળાવ્યાથી શીલુને પરપોટા લાંબો વખત રહેશે, ચોખાંમાં તેમ થતું નથી.

૩૮૪—આયોડીન બનાવવા એક પાઈન્ટ સોજ રપોરીટ (Rectified Sprit) માં એક ઓસને સુમારે આયોડીનની ઘેરા રંગની લુટી આવે છે તે પીગળાવી, જે વાગેલા દુખતા તથા રૂઝવાના ભાગોપર લગડાય છે, એ સાધારણ (Tincture Iodine), વધુ જાલદ લીનમેન્ટ માટે રપોરીટ ઓછી લેવી.

૩૮૫—લીટરીનની બનાવટ યુક્લીપ્તસનું તેલ, મેનથોલ, થાઇમોલ (Thymol) ને વીનટર્મીનનું તેલ દરેક દસ એન લેવું. ખોરીક ઍસીડ અર્ધો ઓસ

ને દારૂનો અક્ષર ચોંસમાં પીગળાવી ઉપલી ચીજે ભેળા બાકીનું સોજી માથેલું પાણી નાખી બધું મળીને સોલ ચોંસ બનાવવું, લીટરીન બીજા પાણી સાથે થોડું ભેળીને લેવું ફાગરા કરવા, કે ચામડી પર લગાડવા માટે, પેટના બીમાડા પર પાથ છે.

અનોડાઇન (Anodyne) પેન નરમ પાડવા લગાડવાની દવા; ચામડી બાળી નાખે તેવી રંગ દવાઓ અંસીડો કૌસ્ટીક્સ (Caustics) કહેવાય; અંટીસેપ્ટીક (Antiseptic) ગંધીચી તથા તાસ દુર કરવાને દીસઈનફેક્ટ કરવા વપરાતી દવાઓ તથા બીજી ચીજોને કહે છે.

૩૮૬—સુધવાનું સ્પેર્લીંગ સૉલ્ટ બનાવવા અંમોનીઆનાં ટુકડા પર કામોનવૉટર છાંટી કાચના બુચની સીસીમાં રાખવું.

૩૮૭—ગલીચી તથા વાસ દુર કરે તેવી ચીજો શીનાઇલ એક ચમચો બરેલુ એક બાટલી પાણીમાં ભેળવું, કોનડીસ ફુલુનડ નામની દવા, ફારમેલીન, પોટાશ પરમેંગેનેટ, લાઇઝેવ, કાર્બોલીક અંસીડ, સેનાટાસ વિગેરે ઉપલાંજ પ્રમાણમાં ભેળી વાપરવું. સાબુનાં પાણીએ પણ ધોવાથી સાબુમાનો ખાર કેટલાંક જમીનને મારે છે. કાર્બોલીક પાઉડર શુદ્ધાળી રંગનો અથવા ચામડાની લુપી કે બ્લીચીંગ પાઉડર કાઢી અર્ધા રતલને સુમારે એક ગેલન પાણી સાથે ભેળી ગંધીચી વિગેરે દુર કરવા લેવું, જાણુવર જંતુઓ વિગેરે નહસાડવા એમાંની કેટલીક ચીજો નાખે છે. કાર્બોલીક છટેલો વાસ નહિં ગમે તો તે કપુર લવંજ અથવા પેપરમૉન્ટનાં તેલના થોડાં ટીપાં ભેળવાં. સખત તડકું ને પવનથી પણ કંઈથી રચ્ચ થશે. લીટરીન પણ દરદીનાં બીજાનાં પર તડાં ટીપાં નાખવાથી દિસઈનફેક્ટ થશે, ટંકણખાર પાણીમાં પીગળાવી મુકવાથી ખરાબ હવા તથા વાસ ચુંશી લે.

૩૮૮—ચાક જમીનમાંથી મળે છે તેને સોજો બનાવવા એક રતલ સાધારણ ચાકનો ભુકા પાણી સાથે ઘટ ભેળવી સોજાં કાડીના વાસણમાં મુકી તેપર બીજી પાણી રેડી અથો સાથે ભેળી થોડો વખત રાખતાં પાછો ચાક નીચે ફરી જાય ને ઉપલું નીતરું પાણી કાઢી નાખી ચાકને બીજાં જાલકાં વાસમમાં પાંચરી સુકાયા પછી પાછી ખારીક ભુકા કરવી, એ ચાક સોજો દવાના તેમજ દાંત વિગેરે સાફ કરવા ને દાંઝેલા ભાગપર છાંટવા ઉપયોગી છે.

૩૮૯—નીમક અને તેના ધણાક ઉપયોગો દરીઆનાં ખારાં પાણીથી કાળું જાડું તથા ખારીક સફેદ નીમક બને છે તેમજ જમીન અને પાહડમાંથી નીમક નીકળે છે જેને રૉક સૉલ્ટ (Rock Salt) કહે છે. દરીઆનું પાણી સુમારે ૧૦૦૦ રતલ જેટલું વજનમાં થાય તેમાં ૩૫ રતલને સુમારે નીમક હોય છે. ખોરાકીમાં નીમક સહી ધણું અવશ્યનું છે જેનાં વગર મુદ્દલ ચાલતું નથી; સ્વચ્છતા પ્રમાણમાં ખાવાથી લોહી પણ સુધારે છે, તેમજ બીજા ધરગતુ ઉપયોગમાં

વાસણો સાફ કરવા, ડાઘો ધણાક જાતના કાઢવા પણ ચાલુ લેવાય છે. એમાંથી ધણીક જાતના મીઠાના જુલાબની દવાઓ (Salts), અને જાત જાતના ખારો જેવાકે વેશીમ સોડા, સોડા બાઇકાર્બ, બેકીંક પાઉર, ટેબલ સોલ્ટ વિગેરે જુદી જુદી નીમકની મેળવણીઓથી બનેલા સર્વે રીતે ઉપયોગી છે. ચુકલમાંના અંગાર સળગી ઉઠીને બળતું થયેલું બુજવડું હોય તો નીમક છાંટવું. સાદી ને બીજા સામણને ધોવા સારું વપરાય છે. રોક કરવા ગરમ પાણીમાં નીમકને પીગળાવી લે છે, તેમજ આખું નીમક ગરમ કરી થેલી અથવા કપડાંમાં બાંધી વાપરી શકાશે, કાગરા કરવા અથવા ગળું સાફ કરવા ઠંડાં અથવા ગરમ પાણીમાં નીમક ભેળી વાપરવું, તેમજ તે પાવાથી પણ ખાધેલું હજમ થઈ કાપદો કરે છે ને છાતીપર દાહે બળતી નરમ પડશે. ઉલટી લાવવા માટે પાણી સાથે વધુ પ્રમાણમાં નીમક પીગળાવીને પાવું અડગરી બંધ કરવા બેકીંગ સોડા અર્ધી ચમચી થોડાં પાણીમાં પાવું. બાલને પણ ખાઈ કે દરીઆનું પાણી લગાડવાયાં શકતી આવે છે.

નાકમાંથી લોહી જતું હોય તો નીમકનાં પાણીમાં કપડું બોળી નાકમાં ખોસવાથી કેટલીક વખત બંધ થાય છે તેમજ સરદીપર નીમક ચમટીમાં લઈ સુંઘવું. દાંતપર પણ નીમક ઘસે છે. ચામડીના દરદ માટે તેમજ વાગેલા બાગપર ધા રજાવા અથવા લોહી જતું બંધ કરવા નીમકનું કે દરીઆનું પાણી ઉપયોગી છે. દંખ કેઈની જતુંએ મારેલાપર નીમકનું પાણી લગાડવું દરેક રીતનો નીમકનો ઉપયોગ પાછળ જુદી જુદી ધરધતુ તથા વૈદક બાબતોમાં વધુ મળશે. નીમકનાં પદમાં ઇંડાં મુકી ચપટ બંધ કરવાથી સોજા રહે છે.

૩૮૦—ઘણો દારૂ પીવાની ટેવ છોડવા પોર્ટવાઈનમાં પાંઉ બીનવીને મમ્મક ખવાડે છે. જીવતો લેવતો દારૂની બાટલીમાં મુકી તે પાવાથી સુંગ લાગવે કાઈક પીવાનું છોડીદે છે. દારૂ માથે ચઢી જાય તો મોઢાં પર પાણીના ફટકા મારવા અથવા માથાં પર ઠંડુ પાણી રેડવાથી દારૂ ઉતરશે. કેટલીક વખત ઉલટી ધણી કરે છે.

૩૮૧—માણસનાં હાર્ત વિષે તથા મુવેલું માણસ પારખવું મધ ખરાબ. કેસોમાં હાર્ત નબલું પડેલું ટેકવી રાખવા દવાના ઈનજેક્શનથી સારો દુધરો થાય છે. મરદના હાર્તનું વજન દસથી બાર ઓંસ ને ઓરતનું સુમારે બે ઓંસ ઓછું થશે, તેમજ સાધારણ માપમાં પાંચ ઈંચ લાંબુ, સાડાત્રણ ઈંચ પહોળું ને બે ઈંચ સુમારે ઉંડુ હોય છે. એ બંધ થઈ જવાથી માણસનું મરણ નીપજે છે. મુવેલું પારખવા તેનાં નાક હેથળ મોઢું જોવાની આરસી પકડવી, દમ સહેજ પણ ચાલતો હશે તો તેનો બીનાસ પરસેવા માફક આરસી પર પડશે; અથવા તો ઝીણું કાગળ નાક આગળ ધરવાથી સ્વાસ ચાલુ હશે તો તે કાગળ ઉડશે, મોટી તી

આમે આંગળાં ઠરવાથી જીવતાં માણસનાં લાલ દિશસે, મરી ગયલાંનાં કાળાં દિશે છે. ઊડતા ખરાબ રોગથી માણસનું મરણ થયલું હોય તો તેના નાક, કાન, આખની આંતુએ થોડી ટંકણુ ખારની લુકી છાંટવાથી ખરાબ વાસઝૂયા લગીચી નીકળતી નથી.

૩૮૨—ઊડતા રોગો વિષે સહીએદ, ગોવર, મંમ્પસ, ઈન્ફલુએન્ઝા, ટાઇફોઇડ તાવ, કોલેરા, દીપથીરીઆ, ચુંચનો ઠંસો, રગતપીત, ખહી, પ્લેગ વિગેરે એમાંના કેટલાક રોગનાં જંતુઓ જેને ઈર્મિજ (Germs, Bacelli, Microbes, Bacteria) એવા નામોથી ઓળખે છે અને તે એટલાંતો જલદી એકમાંથી હજારો ને લાખો પેદા થાય છે જેનો જલદી નાશ થતો નથી. એના તરહેવાર ધાટો (Microscope) સુક્ષ્મદર્શક યંત્ર વડે જોવાથી દીશે છે એવા ધણાક રોગો તેમજ દરદો માટેની દવાની રસી શોઢી કાઢેલી હોવાથી ધણીક વખત તે દરદો પર ઉપયોગમાં લે છે. એમાંનાં કેટલાંક દરદો તાઇફોઇડ, કોલેરા, મરડો તેવી ખોરાકની યા ખરાબ પાણી પીધાથી થાય છે અને ખીજા રોગોની રસી લાગવાથી કે તેના જર્મસ સામાને ઊડવાથી થવાનો સંભવ રહે છે, માટે તેવા દરદીઓ પાસ હંમેશાં સંભાળથી જવું. યુકીલીપતસ અને લવંદરનું તેલ બેળીને કપડાં પર છાંટવું અથવા ગજવામાં કપુરનો ટુકડો એવી વાસવાલી ચીજ રાખતી જ્યારે હવાનાં ખીગાડાથી કંઈ રોગ ચાલતો હોય ત્યારે પણ નીચાળે જતાં ખચ્ચાંઓ પાસ કપુર રાખવાથી ધણા ખચાવ થાય છે, કાંઈખી દરદી પાસ જઈ આવ્યા પછી હાથ મોઢું તુરત ધોવું.

૩૮૩—દમમાં વાસ જતો અટકાવવા રંગ અથવા વારનીશનું કામ ધરમાં ચાલતું હોય તે વખતે પાણીની ભીનાયણું કપડું નાક તથા મોઢું ઢંકાય તેમ તેનો અણગો પાટો બાંધી રાખવો.

૩૮૪—ચાર જાતના તત્વો અને તે વિષેની થોડીક સમજણ આપણી દુન્યાની તમામ પેદાયસો, હવા, પાણી, ઝડપાન, પ્રાણીઓ તથા ખોરાકાની ચીજો, તેમજ જમીનમાંથી નીકળતા પદાર્થોમાં નીચલા ચાર મુખ્ય તત્વો સમાયલા રસાયણ શાંત્રિઓએ શોધી કાઢ્યાં છે, જો કે તે તત્વો આપણે નજરે દેખી શકતા નથી:—

ઑક્સીજન (Oxygen) નામની ગેસ હવામાં પાંચમો ભાગ ને પાંણીમાં નવમાંથી આઠ ભાગ જેટલી તેમજ ખીજા પદાર્થોમાં ધણા પ્રમાણમાં સમાયલી હોય છે, જે સર્વે માણસો, પ્રાણીઓ, ઝડપાન વિગેરેના દમમાં ચાલુ આવજનવ થવાથી તેઓ જીવે છે. દમમાં જવાથી લોહી સાફ કરે છે, એને પ્રાણવાયુ કહે છે જમીનથી વધુ ઈથર્ઈએ આકાશ તરફ ચઢતું જતાં હવામાં ઑક્સીજનનું પ્રમાણ ઓછું હોવાથી માણસને દમ લેવાની મુશ્કેલી પડે છે. બલુનમાં ઉંચે ઉડતાં સાથે ઑક્સીજન હવા ભરી લઇ જવી પડે છે. તેજ મુજબ ન્યુમોનીઆ જેવી ફેફસાંની માંદગીમાં ઑક્સીજન ગેસ આપવાથી દરદીને દમ લેવાની મુશ્કેલી પડતી નથી અને ફાયદો થાય છે. એ ગેસ લોખંડના મોટા બાટલામાં ભરેલી આવે છે, જે સંભાળીને મુકરી, અક્ષત્રાય

નહિ' તેમજ ખોલતી વખતે કોઈનાં મોઢાં સામે રાખવી નહિ' ખત્તીકે સળગેલી મેચીસ નળદીક ધરવાથી તે સળગી ઉઠવાનો ભેખમ રહે છે. ગેસ જોરમાં બરેલી અથવાં ખાલી થયેલી જાણુસા માટે તેના મોઢામાં પોયલી રખરની નળીનો ખીજો છેડો પાણીનાં વાસણમાં ધરવાથી તેમાં પરપોટા ઉઠે તો બરેલી જાણુવી, ખાલી હશે તો પાણીમાં પરપોટા ઉઠશે નહિ,

૩૮૫—હાઇડ્રોજન (Hydrogen) ઉદક જનક ગેસ હવા કરતાં ઘણી હલકી આકાશ પર જલદી ચઢી જાય તેવી છે. કોલસો, તેલ, ચરખી, ખાંડ વિગેરે ચીકણદાર પદાર્થોમાં જુદાં જુદાં પ્રમાણમાં સમાયલી છે, જે ગરમી આપવામાં તેમજ રોશની વિગેરેનાં ઉપયોગની કહેવાય છે. ખીજા ખોરાકની જીણસોમાં થોડાં ઘણાં પ્રમાણમાં હોવાથી માણસના શરીરને તે ખાધાગરમીથી મળે છે.

૩૮૬.—નાઇટ્રોજન (Nitrogen) પણ હવામાં ઑક્સીજન સાથે થોડાં પ્રમાણમાં મેળાયલી હોય છે, એ જલદી સળગી ઉઠતી નથી. કેટલીક ખોરાકની ચીજો, દરેક જાતનો જીવવરનાં માંસનો ખોરાક, પક્ષીઓ, માંછલી, બધી જાતના કુડોળમાં નાઇટ્રોજન સમાયલી હોવાથી એ ખાધાથી માણસનાં શરીરને ગરમી આપી માંસનો વધારો કરશે.

૩૮૭.—કાર્બન (Carbon) કેટલાક નક્કર પદાર્થો જેવા કે કોલસો, લાકડાં, હીરા વિગેરેમાંથી મળે છે; તેમજ ઝાડ પાંત તરકારી, ખાંડ તથા ખીજા ચીકણદાર પદાર્થોમાં વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં એ સમાયલી હોવાથી તે ખાધાથી પણ શરીરને ગરમી આપે છે. ઘણીક ચીકણદાર ચીજોમાં કાર્બન હોવાને લીધે તેનાં તેલો બનાવી રોશની તેમજ બાળવાના અને ખીજા ધરધતુ ઉપયોગમાં લેવાય છે. એમાંથી બનેલી ગેસ જલદી સળગી ઉઠે તેવી છે. આ ઉપરથી જાણુશે કે ઉપલી ચાર જાતનાં મુખ્ય તત્વો દરેક જાતની ખોરાક તેમજ ખીજા ઘણીક માણુસ ને ઉપયોગી ચીજોમાં વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં છે.

એ ઉપરાંત ખીજાં પણ કેટલીક જાતનાં તત્વો ખીજા ખીજા પદાર્થોમાં સમાયલા શોધી કાઢેલાં છે, અને તેમાંથી રસાયણ શાસ્ત્રની મદદથી જાત જાતની ગેસો, ઑસીડો દવા તથા સર્વે ઉપયોગની ચીજો બને છે, લાઈગિંગ ગેસ (Laughing Gas) જે ડૉક્ટરો દાંત પાડતી વખતે વપરે છે તેમાં પણ ઑક્સીજન નાઇટ્રોજન મેળાયલી હોય છે.

૩૮૮.—સુરજની રોશની તડકું તથા તેની ચાલનો ગણતરી વિષે સુરજની રોશની ને તડકું પણ માણુસો, જાણુવરો, પ્રાણીઓ, ઝાડપાંત તથા ખીજા દરેક ખુદરતની પેદાયશો માટે ઘણું અવશ્યનું છે. સુરજની ચાલ તથા જિંગવા આથમવાના વખતમાં ફેરફાર દુન્યા ગોળ હોવાને સખમે ઘણાંક દેશોમાં થાય છે. એ વખતની ગણતરી ઈંગ્લેન્ડની મોટી વેધ શાળા (Observatory) ગ્રીનીચ (Greenwich) શહેરમાં

છે જ્યાં સુરજની ચાલનો વખત ચોકશ મંદાય છે, ત્યાં મધ્ય બપોરે બાર વાગેલાં હોય ત્યારે બીજા દેશોમાં આગળ પાછલનો વખત નીચે જોવાથી માલમ પડશે. કોઈબી અંગ્રેજીમાં વખત લખેલા સાથે (A. M.) અક્ષરો હોય તો સવાર સમજવી. એટલે રાતે બાર વાગાથી તે બપોરે બાર વાગા સુધીમાં. ત્યાર પછીનો વખત મધરાતે ૧૨ વાગા સુધી માટે (P. M.) લખાય છે.

ગ્રીનીચ—૧૨ વાગા બપોર P. M. લખાય છે.

બરક્લીન—૧૨-૫૪ મિનિટ " "

પેરીસ— ૧૨-૯ મિનિટ-બપોર

કેપટાજીન— ૧-૧૨ " "

ફ્રાન્સ્તેનતીનોપલ—૧-૫૬ " "

પેટ્રાગ્રાડ— ૨-૧૪ " "

જેક્સલમ— ૨-૩૫ " "

મુમ્બઈ— ૪-૫૨ " સાંજ

કલકત્તા— ૫-૫૪ " "

પેકીન— ૭-૪૬ મિનિટ-સાંજ

એડીલેડ— ૯-૩૫ " રાત P. M.

ન્યુયોરક— ૭-૧૪ " સહવાર A. M.

એડીનબરો— ૧૧-૪૭ " " "

લીસબન— ૧૧-૨૩ " " "

લ્યુલ્લીન— ૧૧-૩૫ " " "

પ્રકરણ ૫૯.

હવા, દારૂ, તેજાઓ અને બીજી ઘણીક વપરાશની ચીજોનાં ઇંગ્રેજી તથા ગુજરાતી નામો અને તેની સમજણ.

૩૯૯.—Acids જાત જાતના તેજાઓ.

Acid Acetic—એસીડ એસ્ટીક—સરકામાંથી બને છે. હવા તથા ધરતી ઉપયોગ.

.. Arsenic—આર્સેનીક—સોમલ એક જાતનું ઝેર હવામાં વપરાય છે, વધતા પ્રમાણમાં લીધાથી તુકશાન થશે.

.. Benzoic—એસીડ બેન્ઝોઇક—લોખાનના ફુલ એના રસમાંથી બનેલી હવા તથા ઘણી કાઢવાના ઉપયોગી છે.

- Acid Boracic**—બોરેસીક અથવા બોરીક ઍસીડ—ખડીયોખાર દવા ધરવતુ ઉપયોગનું.
- „ **Camphoric**—કં ફરીક ઍસીડ—કપુરમાંથી બનેલી.
- „ **Carbolic or Phenol**—કાર્બોલીક—કોલટારમાંથી બનેલી, હવા સ્વચ્છ કરવા ને દવામાં ઉપયોગી, એના કાર્બન હાઈડ્રોજન ને ઑક્સીજન વધતા એક પ્રમાણમાં સમાયતી છે.
- „ **Citric**—સાઈટ્રીક—લીંબુના રસમાંથી બનેલી દવા સાફ વપરાય છે, એમાં બેસ તથા શીણ આવે છે.
- „ **Hydrochloric or Muriatic**—હાઈડ્રોક્લોરીક અથવા મ્યુરેટીક—મીઠાના તેજબમાંથી બને છે દવા તમજ ધરવતુ ઉપયોગની, હાઈડ્રોજન ને ક્લોરીન એસો તેમાં સમાયતી છે.
- „ **Lactic**—લેક્ટીક—દૂધ અથવા છાશમાંથી બનેલી દવા સાફ વપરાય છે, કેટલાક ઝાડપાનમાંથી બને છે.
- „ **Malic**—મેલીક—સફરચંદ, રમામ તેમજ જાંબની કાચાં બેરીઝમાંથી બનેલી દવાના ઉપયોગમાં આવે છે.
- „ **Nitric or Aquafortis**—નાઈટ્રીક અથવા ઍક્વાફોર્ટીસ સુરાખારનો તેજબ દવા તથા ધરવતુ ઉપયોગની સુરા રંગની, હાથને લાગ્યાથી હાથ પણ પીળા થશે, ઘણી જગ્યા હોવાથી કાંઈથી ધાતુ તેમાં પીગળશે.
- „ **Oxalic**—ઑક્સેલીક—રમાર્થ તથા બીજાં ઝાડમાંથી બનતી ઝેરી દવા કાઢી કાઢવા વપરાય છે.
- „ **Phosphoric**—ફોસ્ફરીક—ફોસ્ફરસ નામના પદાર્થમાંથી બને છે જે સળગી ઉઠે તેવી છે.
- „ **Prussic or Hydrocyanic**—પ્રુસીક—બંને એકજ છે, હાઈડ્રોજન, કાર્બન અને નાઈટ્રોજન ત્રણે હવા સાથે મળ્યાથી બને છે. એ સાંધી ઝેરી છે, વાસ કડકી બદામની બીજને મરતો હોય છે, અને કડકી બદામમાં પણ એ હોય છે.
- „ **Sulphuric**—સલ્ફ્યુરીક—મંધકનો તેજબ દવાદાર તથા ધરના ઉપયોગનો છે. ઘટ તેલના રંગનો આવે છે તેની ઘણી મરમીના સજાથી હાથને લાગવાથી દહે છે તેમજ કંઈથી ચીજને બાળા નાખે છે.
- „ **Tartaric**—ટાર્ટરીક ઍસીડ—ચમ્પન દારૂમાં બાઝેલા ખાટા પોપડા વિગેરેમાંથી બનેલી, દવાને ધરવતુ ઉપયોગની એ પોપડાને કીમ આફ ટાર્ટર કહે છે.

” Tannic-ઝેસીડ ટેનીક-માંયક્રમ તેમજ બીજાં ઝાડોમાંથી અનેકી ધરધતું ઉપયોગની તથા સ્ત્રીસરીનમાં પીગળાવી ગળામાં લાલ થયલું હોય તે વખતે લગાડવા વાપરે છે.

Aconite-ઝેકોનાઇટ-વચ્છનાગ, એક જાતની ઝહેરી વનસ્પતી દવામાં વપરાય છે, એનાં મુળીયાં ગાજરને મળતાં આવે છે.

Accorrus-ઝેકોરસ-ધોનાવચ, દવાના ઉપયોગની.

Acorn -ઝેકોર્ન-ઝોક ઝાડનું ફળ, ઝોકનું લાકડું સોળું હોય છે.

Agate-ઝેગેટ-ગોમેદર અથવા અકીકનો પથર તરેહવાર રંગના નરી તેમજ હરીઆના કીનારા પરથી મળે છે જેના દાગીના અને છે.

Ajvanseed-અજવંતસીડ-અજમો, ખેરાડી તેમજ શેકવા લે છે.

Albumen-આલ્બ્યુમન-એક જાતના ચીકણદાર પદાર્થ તરકારી તથા જાતવરોમાં થોડો ધણો સમાવશે છે. ઈડાંની સફેદીને પણ આલ્બ્યુમન કહે છે.

Alcohol-ઝેલ્કોલ-દારૂના અર્ક અથવા વધારે પુરવા સ્પીરીટ, દવા દારૂ તથા ધરધતુ ઉપયોગની છે.

Ale-એલ-એક જાતના દારૂ જુજેલા જવમાંથી કાઢેલો.

Aloe-એલો-કુંવારનું ઝાડ, એળીયો દવામાં વાપરે છે.

Aloes-Wood-ઝેલોસવુડ-અગર, ઝાડનાં રસમાંથી અનેકું સુગંધવાળું આતણ પર બાળવાથી ખુશબો નીકળશે.

Amber-ઝેમ્બર-કેરબો અથવા ત્રણમણી એક જાતનાં ઝાડનાં રસમાંથી અનેકા શોભાના દાણા.

Ambergris-ઝેમ્બરગ્રીસ-ખુશબોદાર પદાર્થ વહેલ નામની માછલીમાંથી નીકળેલો દવામાં વપરાય છે.

Ammonia or Salammoniac-ઝેમોનીયા-નવસાગર, દવાદાર ને ધરધતુ ઉપયોગનો છે.

Anise-ઝેનીસ-અનીસું, સુવાને હોડ. એનાં બીમાંથી વરીઆળી નીકળે છે. એ વસાંજું દવા તેમજ ખેરાડીમાં વપરાય છે.

Antimony-ઝેન્ટીમની-સુરમાની ધાતુ દવા વિગેરેમાં લેવાય છે.

Aquae-એકવા-પાણી મટે દવામાં લખાતો બોલ.

Aquaregia-ઝેકવારીજા-દાંડડાકોરીક ને નાઇટ્રીક ઝેસીડ સરખાં પ્રમાણમાં એલેક્ટ્રી હોય સોતુ તથા પ્લેટીનમ તેમાં નાખવાથી પીગળશે પણ એમાંની એક ઝેસીડ છુટી લેવાથી તેમાં પીગળતું નથી.

Arnica-આરનીકા-તંજ કુનાં પુલમાંથી કાઢેલો અર્ક શરીરપર વાગેલું હોય મંદ ચોપડવા વપરાય છે.

Asafoetida-અંસાફીડા-ફીંગ ખોરાકીમાં કાષ્ઠક લે છે તેમજ એનો અર્ક દવા માટે અને છે.

Asbestos-એસએસ્ટોસ-એક જાતની ખચ્ચીજ વસ્તુ સજ્જના જેવી, જેના શાખામાંથી કાગળનાં જેવી સખત મેળવણી અને છે, એ ચીજ આગમાં પજુ બળતી નથી.

Aspen-એસ્પન-એક જાતનું ઝાડ જેનાં પાંદડાં હમેશાં હાથે ને ધુજે છે.

Asperin-એસ્પરીન-એક જાતની દવા જેની ભુકી અથવા ઝોળીઓ સરદી તેમજ શરીરનાં દુખતા ભાગ માટે દવા તરીકે પાવાથી નરમ પડે છે.

Bael-બેલ-બીલ્વાં અથવા બેલ કુટ નામનાં ફળ દવા તરીકે મરડા પર કાચાં તેમજ તેનું સીરપ, મુરંબો, પાક વિગેરે બનાવીને ખવાડે છે.

Barilla-બેરીલા-એક જાતનું ઝાડ જેમાંથી સાજી ખાર અને છે.

Baryum-બેરીઅમ-બેરાઇટ નામના ખારમાંથી બનેલી ધાતુ.

Balsam-બાલસમ-એક જાતનો મુંઝંધીદાર રસ ઝાડમાંથી નીકળે છે જે લગાડવાની દવા તરીકે વપરાય છે.

Barley-બાર્લી-જવ, એમાંથી મોટ્ટ, મોદીન વિગેરે અને છે.

Basil-બેઝીલ-તુલશીનું ઝાડ.

Bedellium-બેદેલીઅમ-શુંગળ, શુદર જેવો પદાર્થ દવામાં વપરાય છે.

Belladonna-બેલેડોના-એક જાતનાં ઝાડનાં પાંદડામાં બનતી ઝેરી દવા શરીરના દુખતા ભાગ તથા ગાંઠ પર લગાડવાથી પીગળે છે. એમાંથી એન્થ્રોપીન નામની દવા અને છે.

Benzine-બેનઝાઇન-કાલટારમાંથી બનેલી કપડાંના ડાઘો કાઢવા તથા ધરધતુ તેમજ દવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

Benzoine-બેનઝીન-લોચાંન, ઝાડમાંથી નીકળતો ખુશબોદાર રસ.

Bergamot-બર્ગેમોટ-એક જાતનાં ખાટાં નારંગીની જાલમાંથી બનતું ખુશબોદાર તેલ.

Bismuth-બીસમથ-એક જાતની ધાતુમાંથી બનતી દવાની ભુકી જીવાળ બંધ કરવા વપરાય છે.

Blite-બ્લાઇટ-ચોળાઇની બાજી.

Blood stone-બ્લડ સ્ટોન-રાજ્ય વર્ષ સોનેરી તથા કાળા રંગના બેળચલો હોય છે.

Borax-બોર્ક્ષ-ટંકણુ-ખડીઓ ખાર, દવાને ધરધતુ ઉપયોગનો, ખોરાકની ચીજ પર નાખવાથી જલદી બગડતી નથી.

Brimston or Sulphur-બ્રીમસ્ટોન અથવા સલ્ફર-ગંધક.

Burgundy-Pitch-બર્ગડી પીત્થ-ટરપીનટાઇનમાંથી બનેલી દવા.

Butter-Milk or Whey-બટર મીલ્ક અથવા વહે-છાશ, તાક, માખણ કાઢવા પછી રહેલું દુધ જેવું પાણી, ગરમ દુધમાં દહિ નાખ્યા પછી છુટા પડેલાં પાણીને પણ છાશ કહે છે.

Cactus-કેકટસ-થૂવર પહોળા કાચ જેવા પાંદડાં ઉપરનાં લાલ ફીડવાં ફવામાં વપરાય છે. બીજ લાંબી દાંડીને પ્રીકલી પેર કહે છે.

Caffeine-કેફીન-કોકોમાંથી બનેલો અર્ક દવાનાં ઉપયોગનો, તાકાત આપે છે.

Cajeput Oil-કાજેપુટ ઑઇલ-કાયાકોટીનું તેલ સરદી ને દુખતા માગ પર લગાડવાનું.

Calomel-કેલોમેલ-પારાની મેળવણીથી બનેલી દવા જીલ્લાન પીત માટે આપે છે.

Camphor-કેમ્ફર-કપુર એક જાતનાં ઝાડમાંથી નીકળે છે, ઘરઘટુ ઉપયોગનો તથા તેનો અર્ક દવા તરીકે વપરાય છે.

Calumba-કેલંબા-એક જાતનાં છોડમાંથી નીકળતી કડવી દવા.

Carat-કેરટ-ઝવેરાતનું વીલાયતી તોલ ગામડી રતીનાં તાલ કરતાં એક આના બાર વજનમાં વધુ હોય છે.

Carbonate of Ammonia or Sal Volatile-કાર્બનેટ ઑફ અમોનીઆ જે સુધાડવા તથા દવા માટે નવસાગર ને રપરીટ ઑફ ગાઇન મેળવ્યાથી બને છે.

Carbonate of Soda or Soda Bicarb-સોડા બાઇકાર્બ અથવા કાર્બનેટ ઑફ સોડા-જે એક જાતનાં જાડાં છે, પાપડખાર ઘરઘટુ તેમજ દવાનાં ઉપયોગનો.

Carbuncle-કારબંકલ-પાકું શરીર પર નીકળતું પુક્કા જેવું દરદ.

Carmine-કારમાઇન-પ્રારમજનો લુપ્ત રંગમાં વપરાય છે.

Carron Oil-કેર્રન ઑઇલ-એક જાતનું તેલ લાઇમ્સ્ટોન ને લીનસીડ ઑઇલ મેળવેલું દાઝેલા પર લગાડવા અકર્શક છે.

Cascara-કાસ્કારા-અમેરીકામાં ઉગતા એક જાતનાં ઝાડની છાલમાંથી રસ કાઢી દવા જીલ્લાન આપવા માટે બનાવે છે.

Caseine-કેસીન-દુધનો બનેલો માવો.

Cashew-કેશ્યુ-કાજીનું ઝાડ. એનાં ફળમાંથી દાઝ બને છે, બીજાંસુ પણ કહે છે.

Cassia-Fistula-કેસિયા-ફીસ્ટુલા ગરમારો એક જાતનું વસાનું.

Catechu-કેટીકુ-કાથો દવા તથા ખોરાકમાં વપરાય છે.

Cat's Eye-કેટ્સ-આઇ-લસણીઆ. એક જાતનો કીમતી પથ્થરો.

Caynpepper-કેનપેપર-મરી, અમથું પેપર પણ કહે છે.

Ledar-લીડાર-દંવદારનું ઝાડ, લાકડું સફેદ રંગનું હોય છે.

Chicory-ચીકરી-ફાશીને મળતું, કોઈ વખત કારી સાથ ભેળે છે.

Chilli or Capsicum-ચીલી અથવા કેપ્સીકમ-મરચાં, તરકારી તેમજ દવામાં કામમાં લેવાય છે.

Chireta-ચીરેતા-કરીઆનું, પાતળી ઝાડની ડાળીઓ તાવની દવામાં ઉપયોગી.

Chloride of Lime or Bleaching Powder-ક્લોરાઇડ ઓફ લાઇમ અથવા બ્લીચીંગ પાઉડર, કપડાં ઓસવવા તથા હવા સાફ કરવા વપરે છે.

Chocolate-ચોકોલેટ-મીઠાસવાની પદાર્થ કોકો ઝડનાં ફળમાંથી તીકલે છે, બીજા મેળવણી સાથ ભેળી ચોકોલેટ બને છે.

Chloroform-ક્લોરોફોર્મ-ક્લોરોઇડ ઓફ કાર્બન ને દારૂનો અર્ક ભેળીને દીસ્ટીલ્ડ કરવાથી બને છે.

Cinnamon-સીનમન-તાજ, દાઢચીની, ધરધતુને દવાના ઉપયોગની.

Cider-સાઇડર-સપરચનમાંથી બનેલો દારૂ

Cinnabar-સીનેબાર-હીંગબોક્-લાલ રંગની ભુકી.

Cinchona-સીનકોના-ઝાડની છાત્રનથી કીનીન દવા બને છે. એને પીરૂચીબન બાર્ક પણ કહે છે.

Citron-સીટ્રન-માધુગાં અથવા બાંજેરાં નામનું ફળ. લીંબુની એક જાત કહેવાય છે. ખોરાકી તેમજ દવા માટે ઉપયોગનાં.

Clover-ક્લોવર-એક જાતનું ઝાડ જેમાંથી ત્રાષ્ટ્રેલીબ મ નામનું સીરપ દવા માટે બને છે, મરચાંને પણ ખાડે છે છતાં મુકવા માટે.

Cocaine-કોકેન-કોકેના ઝડ પાંદડામાંથી બનતી ડ્રી વસ્તુ.

Cochineal-કોચીની-અન્ન-કીરમજ-કામરચીત્રી દાણા જેવી વસ્તુ એક જાતનાં જંતુઓ મરી જઈને તેના સુકવેલા દાણા. સુધારે ૭૦,૦૦૦ હશે તે એક રતલ થશે. કપડાં રંગવાનાં તથા દવાનાં ઉપયોગમાં આવે છે.

Colza-Oil-કોલ્ઝા ઑઇલ-કાની (કેબેજ) તરકારીમાંથી બનતું તેલ.

Copperas-કોપરસ-હીરાકસી.

Copal-કોપાલ-ચંદુસ-એક જાતનો સરસ રાજમને મળતો. વારીશ બનાવવામાં વપરાય છે જે પાણીમાં પીનળતો નથી.

Coral-કોરલ-પરવાળું, દરીઆમાં ઊગતા છોડમાંથી બનેલાં લાલ, ગુલાબી તથા સફેદ રંગના હોય છે.

Coriander-Seed-કોરીએન્ડર સીડ-ધાણા, એ રોપવાથી કોથપીર બને છે.

Corrosive Sublimate-કોરોસીવ સબ્લીમેટ-રસકપુર, રસાંબણી ડ્રી ચીજ.

Creosote-ક્રીઓસોટ-બાંય તથા પાંદડાનાં ઝાડમાંથી બનાવેલું તેલ. દવામાં વપરાય છે.

Croton Oil-ક્રોટન ઑઇલ-જમ્બાલગોટાનું તેલ. દવામાં ઉપયોગી.

Cubeb-ક્યુબેબ-ચીનીકાલા, એક જાતનું ફરીઆનું.

Cucumber-ક્યુકમ્બર-કાકડી, ખાવામાં ને દવામાં વપરાતી તરકારી.

Date-રેટ-ખજૂર, કાચાં ખજૂર, સુકવેલાંને ખારક કહે છે.

Dill-દીલ-સુવા, એક જાતનું વસાણું, એનું પાણી બનાવી નાનાં બચ્ચાંને દુધ હળમ કરવા માટે સાથે ભેળે છે.

Dough-ડો-મસળેલો આટો, એનો ગોળો વાળીને કપડાં યા કાગળ પર ઘસવાથી મેલ તેપરનો નીકળી સાફ થાય છે.

Dragon's-Blood-ડ્રેગન્સ બ્લડ-હીરાદખન.

Digitalis-ડીજીટલીસ-Fox Glove નામનાં છોડમાંથી બનતી દવા, હાર્ટ વિગેરેને ટાકાત આપવા વપરાય છે.

Emery Powder-એમરી પાઉડર-કુરંજ પથ્થરમાંની ભુકી વાસણો, ઝવેરાત સાફ ચળકટાં કરવા વપરાય છે.

Ergot-અરગટ-એક જાતની દવા, જે (Rye) રુધ નામનાં જવને મળતાં અનાજમાંથી બને છે.

Ether-ઇથર-એક પાતલી ચીજ, હવા અને આકાશની વચ્ચેની જગ્યામાં પસરેલી ધારવામાં આવે છે, કેટલીક ઑસીડોની મેળવણી કરી રસાયણ શાસ્ત્રથી ઇથરની દવા બનાવી ઉપયોગમાં લે છે.

Evergreen-Tree-એવર ગ્રીન ટ્રી-સફેદ પાદમાંનું ઝાડ, જેને વીલાયતી વડ કહે છે.

Facet-ફેસેટ-હીરાને કાપીને તેપર પડેલા પહેલ અથવા પાસા.

Flea-Bane-ફ્લા-બેન-કાળી જીરા, દવાના ઉપયોગની.

Flint-ફ્લીન્ટ-ચક્રમકનો પથ્થર, એક એક સાથે ઘસવાથી અંગાર પડે છે.

Fuller's-Earth-ફુલર્સ અર્થ-એક જાતની સફેદ જુકા, જુદી જુદી વનરપતી બળીને બનાવેલી. વાસણો સાફ કરવાનાં ધરધતુ ઉપયોગની તથા શરીર પર છાંટે છે.

Flowers of Sulphur-ફ્લાવર્સ ઑફ સલ્ફર-ગંધકનાં ફુલ દવાના.

Gallnut-ગાલનટ-માંયફળ, દવા તેમજ ધરધતુ તથા કાળો રંગ કરવા વપરાય છે.

Gamboge-ગેમબોજ-રેવનચીનો શીરો, એક જાતના ઝાડનો કદળ થયેલો રસ. વાગેલા બાગપર પાણી સાથે ઘસીને ઘગાડવા ઉપયોગનું.

Garlic-ગાર્લીક-લસણ, દવાદાર તેમજ ખોરાકમાં અને દવા સાફ કરવા વપરાય છે.

Germansilver-જર્મન સીલ્વર-ત્રાંચુ, જસત ને નીકળની ભેળ.

Ginger-જિંજર-આદુ, દવા તથા ખોરાકમાં લેવાય છે એને સુકવ્યાથી સુંથ બને છે.

Glair-ગ્લૅર-ઈંડાંની રફ્ટી, એને આલખ્યુમન પણ કહે છે.

Glow-worm-ગ્લોવર્મ-આગીઆ કીડા તેનાં શરીરના નીચલા ભાગમાં ફાલફરસને પદાર્થ થોડો હોવાથી તે ઉડે ત્યારે ચમકાટ આપે છે, એને ફાયર-ફ્લાઇ પણ કહે છે.

Glue-ગ્લુ-મરસ, એ બનાવવા માટે જાનવરોનાં ચામડાં તથા ખડી વિગેરે ઉકાળે છે.

Glucose-ગ્લુકોસ-દ્રાક્ષ તથા બીજી વનસ્પતીમાંથી જનતી મીઠામવાલી ચીજ નખલાંને ટાકાત આપવા ખવડાવે છે, સફેદ જુદી તેમજ પ્રવાહી પણ આવે છે.

Glycerine-ગ્લીસરીન-ચરબી ને તેલમાંથી જનતી મીઠી વાસ વગરની પ્રવાહી, દવા તથા ઘરઘટુ વપરાશમાં લેવાય છે, જેઠી-મધમાંથી પણ અને છે.

Gokru-ગોકરુ-એક જાતનું વસાણું દવામાં તથા ખાવાનાં વપરાય છે.

Gum acacia - ગમ એકેશીઆ-	}	ગુંદર. જાતજાતનાં આવજ
Gum Arabic- ,, ઔરબીક		કેટલીક જાતનાં ઝાડની છાળાઓમાંથી
Gum Belzoic ,, બેલ્ઝોઈક		નીકળતો રસ નંધાઇને સુકો થાય જે
Gum Mastic ,, મેસ્ટીક		ગુંદર તરીકે ઘરઘટુ તથા દવા માટેનો
Gum Resin ,, રેઝીન		રેવનચાનો શીરો, ગુંગળ, એળીઆ
Gum Sandrach,, સેનડ્રેક	}	વિગેરે ઝાડામાંથી અને છે.

Gum Lac ,, લેક-એક જાતના કીડામાંથી નીકળતો પદાર્થ સુકા યા બીજી મેળવણી સાથે તેની લાખ બનાવે છે.

Gutta-Percha-ગુટાપર્ચા-એક જાતનાં ઝાડમાંથી ચીકણો પદાર્થ નીકળે છે રબર વિગેરે વળગાદવા વપરાય છે.

Gypsum-ગિપ્સમ-એક જાતનો પદાર્થ ચુનો ને ગંધક મેળવ્યાથી બનેલો, એમાં થીજ પલાટર આદિ પેરીસ નામના જુદા બનાવે છે.

Hazelnut-હેઝલનટ-હેઝલીન દવા અને છે જે ઘા રક્તવા વપરાય છે.

Hemp-હેમ્પ-સંજ, દોરદાં તેમજ કાપડ વણવામાં લે છે, એ છોડ કચચને મળતા છે એનાં બી પક્ષીને ખવાડે છે.

Henbane-હેનબેન-ગાંજો સણુના પુલમાંથી અને છે.

Hogplum-હોગપ્લમ-આમલા.

Hops-હોપ્સ-બીઅર દારૂ બનાવતી વખતે કડવાસ આપવા વાપરે છે એમાંથી કેફની દવા પણ બને છે.

Hyocymus-હાયોસાયમસ-હેનબેન નામના ગાજની એક જાત, દવામાં ઉપયોગી એને ખુરાસાની અજમો કહે છે.

Iodine-આયોડીન-દર આમાં ઉગતાં ઝાડામાંથી તેમજ સુરાખારમાંથી જનતી દવા.

Idoform-આયોડોફોર્મ-આયોડીન સાથે બેળવાથી દવા બનેલી છે.

Indigo-ઈન્ડિગો-ગુણી, એક જાતનાં ઝાડમાંથી નીકળતો ઘેરો જ્યુ રંગ કપડાં ધોતી ને રંગતી વખતે વપરાય છે.

Ipecac-ઇપીકેક-એક જાતની દવા દસા મરેતી.

Iridium-ઇરીડિયમ-પ્લેટીનમને ગળતી ચળકટી ધાતુ સર્વે ધાતુઓ કરતા વજનમાં ઘણી ભારી હોય છે.

Jack Tree-જેકટ્રી-ફલુસનું ઝાડ, જૅકકુટ-ચાપાનું ફળ, એના ઠળીઆ પણ ખાશી તથા ભુજી ખાય.

Jasmine-જેસમીન-ચંબેલી, એરેબીઅન જેસમીન-મોધરાના પુલ.

Japan Wood-જેપાન વુડ-પતંગનું કાકડું.

Juniper Berries-જુનીપર બેરીઝ-જીન દારૂ ખનાવવા વપરાતા ફળ એમાંથી તેલ જેવો ચર્ક નીકળે છે તેનજ ઝાળીમાંથી ચુંદર નીકળે.

Koumiss-ક્યુમીસ-દુધ, હાશ વિગેરેની મેળવણીથી બનેલું.

Lard-લાર્ડ-દુધરની ચરખી.

Laudanum-લૉડેનમ-અરીમ દવાના ઉપયોગનું.

Lead-લેડ-સીસું, દવા તથા ધરતી વપરાશમાં આવે છે.

Lead Black-લેડ બ્લેક-લેડ-કાળી સીસાંની ભુકી.

Lead Red-લેડ રેડ-સીંદુર, રંગવા માટે વાપરે છે.

Lead White-લેડ વાહીત-સફેદો, સફેદ રંગમાં લે છે.

Leech-લીચ-જળો માણસનું લાલો ચુસવા માટે વાપરે છે.

Leek-લીક-લીલો કાંદો.

Lentil-લેનટીલ-મસુરની દાળ.

Lemon grass-લેમન ગ્રાસ-લીલી ચાહે.

Lettuce-લેટ્યુસ-સાલીડનાં પાદડાં.

Liquorice-લીકરીસ-જેડીમધ વસાણુ દવા માટે વાપરે છે.

Linseed-લીનસીડ-અલસીનાં દાણા, મણનાં ઓડવામાંથી નીકળે છે, અને તેલ બનેલું દવાના તથા ધરતીનું ઉપયોગનું છે.

Lupulin-લ્યુપ્યુલીન-લેપ્સમાંથી બનેલો આટો.

Mace-મેસ-જવંત્રી, જાયફળને વળગેલી પાતલી છાલ.

Madder-મૅડર-મજક, એક જાતનો ઓડ રંગવાના ઉપયોગનો.

Magnesia-મેગનીશીઆ-મેગનીસીઅમ ધાતુની ભુકી.

Maize-મેઇઝ-મકાઈ, એક જાતનો અનાજ.

Malt-મૉલ્ટ-બીનવેલા જવ, ખોરાકીમાં, તથા ખીઅર, પોર્ટર, દારૂમાં વપરાય છે.

Marigold-મરી ગોલ્ડ-ગોટાનું પુત્ર અને (Calandula)-કલેન્ડ્યુલા પણ કહે છે.
તેનો રસ લગાડવાની દવા તરીકે વપરાય છે.

Marking Nut-મારકી'ન નટ-ભીલામું.

Marl-માર્લ-એક જાતની ચીકણી મટોડીમાંથી કોડીના વાસજી બને છે.

Mandrake-મૅન્ડ્રેક-લખમણી નામનું સપરચનને મળતું ફળ, જેમાં કંઈ ગુણ હોય છે. ખ્રીસ્તી ધરમ મુજબ એદમ અને ઇવ ને એ ફળ બગીચામાંથી ખાવાની ખુદાએ મનાઇ કરી હતી.

Manna-માના-એક જાતનો રમ એશ લાર્ય નામના ઝાડમાંથી નીકળે છે જે જુલાઈથી દવા તરીકે વપરાય છે.

Menthol-મેનથોલ-પેપરમીન્ટનાં પુલ સફેદ અણીવાલા નાના ચળકતા દુકડા ચીન, જાપાનથી આવે છે, દવા દાઝમાં ઉપયોગી.

Mercury or Quicksilver-મરક્યુરી-પારો, ધાતુ તથા હીંગળામાંથી બને છે.

Metre-મીતર-કપડાની લંબાઇ માપવાનું ક્રેચ માપ.

Mica-માઇકા-અખરક, કાળી, સફેદ, તાપ્ર લીલા રંગની કાચ જેવી એક અણીજ વસ્તુ. ઘણી ગરમી ખમ શકે છે.

Mildew-મીલ્ડયુ-ફુગ, વરસાદના દિવસમાં કપડાં તેમજ સામાન પર પડતા સફેદ ઘા.

Millet-મીલેટ-ખાજરી, એક જાતનો અનાજ.

Mimosa-મીમોસા-સરમાઉ ઝાડ, એક જાતનો છોડ હોય લગાડવાથી તેનાં પાંડાં ચીમરાદને બંધ થઇ થોડે વખતે પોતીકા મેજે ઉઘડીને પાછાં સરખાં થઈ જાય છે.

Mint-મીન્ટ-પુદનો, ખોરાકી તેમજ દવાના ઉપયોગનો.

Mint Tree-મીન્ટ ટ્રી-લીમડાનું ઝાડ, જ્યાં તે હોય ત્યાંની ખરાબ દવા સ્વચ્છ કરે, પાળો શેકવા વાપરે છે.

Moringa-મોરીંગા-શેતાનું ઝાડ.

Morphia-મોર્ફીઆ-અરીમમાંથી બનેલી કંઈ દવા.

Mowrah-Berries-મોવરા મેરીઝ-મોવડાંનાં પુત્ર એમાંથી દારૂ બને છે.

Mulberry-મલ્બેરી-શેનુરનું ફળ, એની પર થતા કીડા રેશમ કાઢે છે.

Musk-મસ્ક-કસ્તુરી, હરણુની કુંડી આગળથી નીકળતો ઝીંઝા દંતા. ખોરાકી તેમજ દવાદારમાં તેનો અક' ટકાત આપવા વપરાય છે. એ જાતનાં હરણુને સીંગડાં હોતાં નથી.

Myrobolan-માઇરોબોલન-હરડાં બેડાં અથવા આંચલા.

Myrrh-મીરહ-હીરાબોલ, દવાનાં ઉપયોગનાં.

Myrtle-મર્ટલ-મેદીનો હોડ, લાલ રંગ માટે વપરાય છે. પાંદડાંમાં સારી ખુશબો હોય છે.

Naptha-નેપ્થા-નખેલ ધરધતુ ઉપયોગમાં લેવાય છે.

Naphthalene-નેપ્થલીન-કાલટારમાંથી બનાવેલી સફેદ વસ્તુ હવા સ્વચ્છ કરવા તેમજ જાંતુઓ નહસાડવા વપરાય છે. એ પાણીમાં પીગળતી નથી.

Neroli Oil-નીરોલી ઑઇલ-ઑરંજનાં ફુલમાંથી બનતું તેલ.

Nettle-નેટલ-ઢાંપચનું ઝડ જેને હાથ લાગવાથી આગ બળે છે.

Nicotine-નીકોટીન-તંબાકુમાંથી બનતી ઝેરી ડેરી પદાર્થ કુતરાને ફકટ એક ટીકું આપવાથી તેનું ઝેર ચઢી મરી જશે.

Nitrate of Silver-નઇટ્રેટ ઑફ સીલ્વર-ઠાડીખાર, રૂપાને સુરખારના તેજા સાથ મેળવ્યાથી બને છે.

Nitre or Saltpetre-નાઇટર અથવા સોલ્ટ પીટર-સુરોખાર.

Nitrogen-નાઇટ્રોજન હવા વાયુ, એ વિષે પાછલાં પ્રકરણમાં જુવો.

Nutmeg-નટ મેગ-નખફળ.

Nux Vomica-નક્સ વોમીકા-ઝેરી ક્યુરો દવામાં ઉપયોગી છે એનાં ફળમાંથી સ્ત્રીકન આ નામની ડેરી દવા બને છે.

Ochre-ઑકર-ગેર, લાલ તથા પીળી માટી રંગમાં વપરાય છે.

Oil-Ricini-ઑઇલરિસીની-ઑરંડીનાં તેલનું ખીજું નામ.

Olibanum-ઑલીબેનમ-ઇસસ, એક જાતનાં રસમાંથી બનેલી ચીજ, બાળવાથી હવા સ્વચ્છ થાય છે.

Olive Oil-ઑલીવ ઑઇલ-સુકવેલા ઑલીવ અથવા જીત ફળમાંથી બને છે, સાલીડ તેલ, લુકા ઑઇલ, ઝંઘુંનનું તેલ સર્વ એકજ. બધાં તેલોમાં વજનમાં સઠી હલકું છે.

Orpiment-ઑરપીમેન્ટ-હડતલ, લાલ તથા પીળા રંગની.

Orrisroot-ઑરીસ રૂટ-કેવડનાં ઝાડનાં સુગંધીદાર મુળીઆં પાઉડર તથા દવા, વિગેરે બનાવવામાં વપરાય છે.

Oxide of Zinc-ઑક્સીડ ઑફ ઝીન્ક-ઝસતમાંથી બનાવેલી જુકી દવા તથા ધરધતુ ઉપયોગમાં આવે છે.

Oxygen-ઑક્સીજન-પ્રાણવાયુ દંભમાં લાઇઝ છીએ તે દવા, જેના વગર માણસ જીવી શકતું નથી, પાછલા પ્રકરણમાં છે.

Ozone-ઑઝોન-ઑક્સીજનમાંથી બનેલી ચોખી હવા જે દરીઆ કાનારા પર વધુ પ્રમાણમાં હોય છે.

Paraffin-પેરેફીન-ઘારમાંથી કાઢેલી પારદર્શક ચીકણવાલી વસ્તુ તેલનાં જેવી, ઘસાવતું તથા દવાનાં વપરાસમાં આવે છે.

Pearlash-પર્લશ-રાખ, તરકારી છાલ વિગેરે બાળીને બનેલી છે, એને ઔષ્ઠ સોડા પણ કહે છે.

Pepsin-પેપસીન-દુધર, તથા વાછરડાંની હોઝરીમાંથી નીકળતો પદાર્થ દવા તરીકે ખાંધેલું જેરવવા વપરાય છે.

Perfuming-Match-પરફ્યુમીંગ મેચ-અગરબતી, જેને સળગાવ્યાથી પુષ્પગંધ નીકળી ખરાબ વાસ દુર કરે છે.

Pellitory-પેલિટરી-અકલગરો દવાના ઉપયોગનું.

Pewter-પ્યુતર-કઠીર એક જાતની ધાતુ.

Phosphous-ફોસ્ફરસ-એક જાતનો જેરી પદાર્થ પીળા રંગનો ચળકરો પ્રાણીઓને માછલીના હાડકામાં હોય છે. દવા તરીકે પણ વપરાય છે.

Pimento-પીમેન્ટો-ચીનીકબાલા એમાંથી તેલ પણ બને છે.

Pinchback-પીન્ચ બેક-એક જાતની સોનાને મળતી હલકી ધાતુ, ત્રાંચુ ને જસત મેળવ્યાથી બને છે.

Platinum-પ્લેટીનમ-એક જાતની કામતી ધાતુ રૂપાને મળતી પણ મોઢી ગણાય છે.

Popyseed-પોપીસીડ-ખસખસ એ ઝાડનાં દાંડામાંથી અશીમ બને છે તેમજ તેનું તેલ ખોરાકમાં વપરાય છે.

Pulse-પલ્સ-તુવરની દાળ. માણસની નાડને પણ પલ્સ કહે છે.

Pumicestone-પ્યુમીસ્ટોન-જવાલા મુખીમાંથી નીકળતો રસ બંધાઈ જવાથી બનેલો એક જાતનો પથરો.

Putty-પત્તી-લાંબી જે કાચ વળગાડવામાં વાપરે છે.

Quassia-ક્વાસીઆ-એક જાતનાં ઝાડની કડવી છાલ દવામાં વાપરે છે.

Quicklime-ક્વીક લાઇમ-કુળી ચુનો.

Quinine-ક્વીનીન-સીકિના ઝાડની છાલમાંથી નીકળતી કડવી દવા.

Raddish-રેડીશ-મુળા, સુફેદ તથા લાલ રંગના થાય છે.

Raggy-રેગી-નાગલી એક જાતનું અનાજ.

Radium-રેડીયમ-એક જાતની ખુદલા પીળા રંગની ઘણી કામતી ધાતુ, જેના કીરણો લગાડ્યાથી કેટલાક જાતની ગાંઠો ખાસ કરીને કંઠમાળાની સારી થાય છે.

Rectifide Spirit or Spirit of Wine-રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ અને સ્પીરીટ ઓફ વાઇન, ચોકખી સ્પીરીટ.

Rhubarb-ર્યુબાર્બ-રેવંચી અથવા રોષબાગ, દવામાં વપરાય છે.

Rock Salt-રૅક સૉલ્ટ-ખડકમાંના લાવ નીમકના દુપડા.

Rosin or Resin-રૅઝીન-રાજમ ધરધતું ઉપયોગની, પોળા તથા લાલરંગ.

Rotten Stone-રૉટન સ્ટોન-પૉલીશ કરવા માટે ચરકપર ધસરા વપરાતો નરમ પથ્થર, એની છુટી ધરધતુ વપરાશમાં આવે છે.

Saccharine-સૅકરીન-સાકર કરતાં પણ બી મીઠામ ધરાવતી મેળવણી.

Saffron or Crocus-સૅફરન અથવા ક્રોકસ-ફસર, ખાવાનાં તેમજ કપડાં રંગવામાં વપરાય છે.

Sage-સૅજ-પેપરગીનની જાતનું ઝાડ.

Salep-સાલેપ-નાલમ મીશ્રી વમણુ જનાવવા વપરાય છે.

Salso-la-સૅલસોલા-સાજીખાર, ધરધતુ ઉપયોગનો.

Salt or Sodium Chloride-સૅલ્ટ અથવા સોડીઅમ ક્લોરાઇડ, નીમક જે દરેક રીતે સર્વે ઉપયોગમાં હવેલાં લેવાય છે. અને એમાં ધણીક જાતની મેળવણીથી જુદા જુદા ખારો અને છે.

Salt Alkaline સૅલ્ટ ઍલકલાઇન-જવખાર, લગર સાથ ભેગવાથી એ ખાર લાલ કકુંના જેવા રંગનો થાય છે. ધણી જાતના દવાના વપરાશ માટે આવે છે.

Salts of lemon-સૅલ્ટ્સ ઍફ લૅમન-માઇટ્રીક એસીડને કીમ ઍફ ટાટર સરખા વજનની ભેગવાથી બનેલ.

Salt Rochal-સૅલ્ટ રોકલ-સંચયખાર, વમણુમાં વપરાતો.

Sandal Wood-સૅન્ડલ વુડ-રુખડ, ચંદન અથવા ખાખીથી સુગંધ નીકળે છે.

Santonine-સૅન્ટોનીન-મદ્દ અગકટી દવાની છુટી. દમનાનાં ઝાડમાંથી બનાવેલી કરમ પર આવે છે.

Sarsaparilla-મારસાપેરીલા-એક જાતનો છોડ અમેરિકામાં જોયે છે, જેની જાલ ઊકળીને સારમાપરેલા અને છે એ લોહી સુધારવા માટે પાય છે, એનાં મુગ ધણુ લાંબા કરીલને લટકા હોય છે.

Seedpearl-સીડપર્લ-ઘણો જણો મોટીનો દાણો (ખાંખા).

Senna-સૅના-સુનાંમખી, એક જાતના પાંદડા તથા તેની સીંગને સૅના પૉડસ કહે છે જે જુઝામ તરીકે વાપરાય છે.

Sesame-સૅસામી-તલ, ખોગણીમાં વપરાય છે તેમજ એમાંથી તેલ પણ બને છે.

Shamrock-શૅમરૉક-એક જાતનો છોડ, જેનું એક પાંદડું ત્રણ પાંખડીઓ મળીને બનેલું છે એને તીપતીઓ છોડ કહે છે.

Shellac-શેલૅક-લાખનાં પતરાં.

Soap-Nuts-સોપ નત્સ-અરીયાં કપડાં ધોવા માટે વપરાય છે.

Sparrows-Tongue-સ્પૅરોટંગ-ઈંદ્રજય, એક જાતનું વસાણું, મરડા િગેરે પર આપે છે.

Spermaciti-સ્પરમેસીટી-મગરમછતી ચગળી.

Spongile Seed-સ્પોગલ સીડ-ઈંદ્રજયેળના બી દવા તરીકે મરડા પર તેનું પાણી ઠડક માટે પાયે છે.

Squill-સ્કવીલ-એક જાતનો જંગલી કાંદો, દરીઆમાં ઊગે છે, દવાના ઊપયોગનો.

Stramonium-સ્ટ્રોમોનિઅમ-ધતુરા । ઘાડ, કાંદણ િગેરેમાં દવા તરીકે વપરાય છે.

Sublimed Sulphur-સબ્લાઇમ્ડ સલ્ફર-ગંધકતાં પુત્ર.

Sugar of Milk or Lactin-શુગર ઑફ મીલ્ક-દુધમાંથી બનાવેલી લુટી, નાના બચ્ચાને ટાકાત આપવા પાયે છે.

Sulphate of Iron-સલફેટ ઑફ આયરન-હીરાકસી દવા તથા ધરધતુ ઊપયોગની.

Sulphate of Magnesia-Magnus Sulphus-Epsom salt-મલફેટ ઑફ મેગ્નેશીઆ-એના ખીજ નાંખો; બપોરે એક જાતના જીવાણુનાં મીઠું છે, એ ધરધતુ ઊપયોગનાં પણ લેવાય છે.

Sweet Flag-સ્વીટ ફ્લેગ-ધોડા વચ્ચે દવાનાં વપરાતી ટુણસ.

Sweet Root-સ્વીટ રૂટ-ઢેડીમધનું મુળ યુ અથવા લીકરીમ દવાના ઊપયોગન.

Talc-ટાલ્ક-અમક, એક જાતનો ખગ્ગીજ પદ્ધ, એનો લુધ ધરધતુ તેમજ દવાનાં પાણીરે તરીકે છાંટવા વપરાય છે.

Tannin-ટૅનીન-એક જાતનો પદાર્થ, માવડળ તથા એકના ઝડમાંથી બનેલી દવા, કોમરો તથા ગળામાં લગાડે છે.

Terebenthin-ટૅરીબીનથીન-ટરપીનટાઇનમથી બનેલી દવા ચોપડા માટેની.

Theobrome-થીઓબ્રોમ-કેકમ એક જાતના -ફે ચીણા પદાર્થ, તાડના ઝડના બીમાંથી એનું ધી તથા તેના આમડા પર લગાડાય છે.

Tin(ail-ટીનફેઇલ-કાંકણનો વખે.

Treacle or Molasses-ટ્રીકલ જેળ.

Turmeric-ટર્મેરિક-હત્તદર; એક જાતના કાંકણમાં નામનાં ઝડનાં મુળીઆમાંથી બનેલી, ખોરાક તથા રંગવાના ઊપયોગની, આંખારદદ પણ એને મલતી જુવા રંગનાં ટુકડા પાણીમાં ઘાવા વગેરેના માગ પર ચોપડે છે.

Upas-યુપાસ-એક જાતના ઝડમાંથી નક્કળા ઝેરી રસ એમાંથી ગ્રીકનીન નામની દવા બનાવે છે, તેમજ એ ઝેરી રસ તારની અણીએ પર લગાડવા તે દશના રહેવાશીઆ વાપરે છે.

Verdigris-વર્ડીગ્રીસ-જંગાલ, ત્રાંબુને સરકાતી મેળવણીથી બનેલો.

Vermilion-વરમીલીઅન-હોંગકોક, પારોને ગંધક મેળવ્યાથી બનેલો લાલ ભુકી, રંગ માટે વપરાય છે.

Vitriol-વીઓટ્રીય-મોરચુથુ એને સલફ્યુર ઑફ કોપર પણ કહે છે; ત્રાંબાને ગંધકની મેળવણીથી બનેલો ઝેરી પદાર્થ; લીલા, ઝડુ, લાલ તથા સફેદ રંગનો દવા તથા ધરત્રતુ ઊપયોગી.

Witch-Hazel-વીત્ચ હેઝલ-હેઝલ નામના ઝાડમાંથી બનતી દવા ધા રૂઝવા તથા ચામડી માટે વપરાય છે.

White Ant-વાહિટ ઍન્ટ-ઊંધાછ.

Whey-વહે-છાશ, દહીનું માખણ બનાવ્યા પછીનું પાણી અથવા દુધને શીડા પછી રહેલું પાણી, ટાકાત આપવા પીએ છે.

Worm Wood-વર્મ વુડ-દમનો એક જાતનો છોડ.

X Ray-એક્સ રે-નવી શોધથી માણસનાં બીતરના ભાગમાંના દરદોની સખી પાડી શકાય છે.

Zinc-ઝીંક-જસતની ધાતુઓમાં બીજી મેળવણીથી દવાના ઊપયોગનો પાઊડો પણ બને છે.

